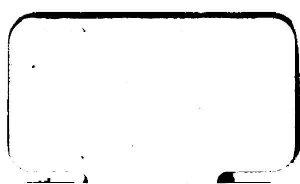

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08170709 7

HET

LEESKABINET.

HET

LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

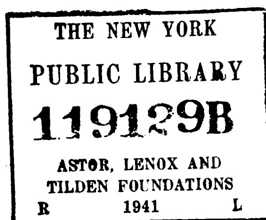
BESCHAAFDE KRINGEN.

VOOR 1860.

DERDE DEEL.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
HENDRIK FRIJLINK.
1860.

INHOUD.

Mengelingen.

DE PLATEN ALDUS TE PLAATSEN:

HIJ BIDT!

Door J. D. H. Temme.

I.

DE REGTER.

In de zittingszaal van het geregtshof heerschte eene diepe stilte. Dit hof was als criminele regtbank ter tweede en laatste instantie vergaderd, en moest over eene belangrijke zaak regt spreken. Het requisitoir van den openbaren aanklager was voorgelezen en de dood geëischt. Of die eisch nu zou bevestigd worden, daarover moest de regtbank thans beslissen.

Een vonnis over leven of dood is wel geschikt om eene plegtige stilte te weeg te brengen. De onpartijdige luistert reeds met groote spanning, en alle andere gedachten en aandoeningen zwijgen. Hoe moet zich dan de regter niet gevoelen, die over het leven of den dood van zijnen evenmensch moet beslissen. Hoe is het dan niet voor hem eene behoefte om kalm te blijven, en alle andere gedachten, alle andere aandoeningen in zijn binnenste te doen verstommen, om met een helder hoofd, maar ook met een warm en menschelijk hart, zichzelven te kunnen toetsen, en vervolgens te oordeelen, wat de wet, wat het regt van hem eischt.

En dit alles was nu het geval in eene hooge mate bij de zaak, waarover de regtbank had te oordeelen. Dit vonnis namelijk was het laatste, en derhalve onherroepelijk. Sprak het vonnis den dood uit, dan was er ook op den weg van gratie geen verandering, geen verzachting te verwachten. Het hoofd van den staat was van eene strenge godsdienstige rigting, en huldigde de uitspraak: „Wie eens menschen bloed vergiet, diens bloed zal wederom vergoten worden.” Hij beweerde dat een monarch, die anders handelde, de bloedschuld op zijn hoofd laadde.

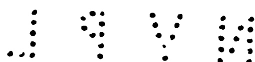
De misdaad, waarvan hier sprake was, betrof een *vadermoord.* En toch, hoe eigenaardig waren de bijzonderheden van de misdaad, inzonderheid voor de beschuldigde, die hier te regt stond!

Een boer, die vroeger welgesteld was geweest, had zich aan den drank verslaafd, was daardoor, bij zijne vorige welvaart vergeleken, bijna tot armoede vervallen en had in zijne dronkenschap vrouw en kinderen mishandeld. De vrouw had vijf maal achtereen doode kinderen ter wereld gebragt; deze dood was het gevolg van de ontzettende mishandelingen, die zij van haren man had ondergaan.

Nu behoorde zij zelve ook juist niet tot de zachtzinnigsten, en de voortdurende mishandeling van haren man maakte dat zij eene onweêrstaanbare begeerte opvatte, om zich van hem te ontslaan. Dit had nu wel langs den weg van regten kunnen geschieden, maar dan zou daarmede zeker een zeer geruime tijd gemoeid zijn geweest, en zij kon zijne mishandeling niet langer verduren. Het denkbeeld om haren man te vermoorden, week aldra niet meer uit haar brein, en het plan daartoe kwam eindelijk tot rijpheid. Weldra waren ook nu de toebereidselen gemaakt.

Hare oudste dochter woonde bij haar in huis. Zij was een meisje van negentien jaar, niet leelijk, maar van bekrompen verstand en van alle beschaving verwijderd gehouden. Onder den indruk van het eeuwigdurend huiselijk krakeel, en de tooneelen van ruwheid en gemeenheid tusschen hare ouders, de barbaarsche mishandelingen, die hare moeder van den dronkaard moest verdragen, en welke zich niet zelden ook tot haar uitstrekten, — onder zoodanige indrukken was zij steeds dof en gevoelloos gebleven. Dit meisje nu, de eigene dochter, zou hare moeder tot werktuig van den moord dienen.

De moeder wist een wagenmakersknecht uit het dorp in haar huis te lokken, een jongman van een-en-twintig jaren, die zeer ligtzinnig en geheel zonder ervaring was. Het kostte haar weinig moeite te bewerken, dat de jongman eene hevige liefde voor hare dochter opvatte, en deze niet onbeantwoord bleef. Toen zij nu dit vuurtje goed gestookt had en het helder brandde, verbood zij den jongen wagenmaker het huis. Vervolgens bragt zij de jonge lieden weder bij elkander, verklaarde zich tegen hunne liefde niet ongenegen, evenmin als tegen een huwelijk, maar zeide dat dit laatste, aangezien ook den jongman arm was, zoolang haar man nog leefde niet kon plaats hebben. „Als die dood is,” voegde

zij er bij, „sta ik aan mijne dochter en u de helft af van dit huis en van het land, dat er bij ligt.”

Zoo had zij den hartstogt der jonge lieden tot de hoogste mate aangewakkerd, en als eenige hinderpaal van de bevrediging hunner wenschen haren man, — als het oogenblik van hun geluk het oogenblik van zijnen dood aangewezen! En de knaap was ligtzinnig, en het meisje kende geen ander gevoel dan hare liefde voor den jongman, welke hare moeder tot eene wilde begeerte had weten aan te wakkeren. En de steeds beschonkene vader, die zijne vrouw en dochter ieder uur, ja ieder oogenblik mishandelde en de welvaart van zijn gezin meer en meer deed afnemen, was reeds lang een voorwerp van beider verachting geweest.

De vrouw begon nu den ligtzinnigen jongeling over een moord te spreken. Hij schrikte in het eerst wel hevig, maar hoorde haar toch weldra bedaard aan. „Ik neem alles op mij, en gij krijgt Marianne,” voegde zij er bij. Eerst gaf hij half en half zijne toestemming; maar het duurde niet lang, of zij had hem geheel en al voor zich gewonnen, en nu maakte zij toebereidselen om haar plan uit te voeren.

Haar man reed iedere week met eene kar zand naar een naburig stadje. Hare dochter moest hem alsdan vergezellen, en op een dezer togten zou de moord gepleegd worden. Zij verdeelde de rollen voor het afgrijselijk bedrijf. Den minnaar van hare dochter wijdde zij zonder omwegen in de geheele zaak in. Hij zou, in gemeenschap met haar, den moord ten uitvoer brengen. Hare dochter zou slechts een vermoeden hebben, — en ook niet eens van den moord, maar van een geheim, waarover zij echter niet verder zou nadenken. Zij zou het slagtoffer maar overleveren.

„Marianne,” zeide zij tot deze, „gij brengt vader, wanneer het zand verkocht is, naar de herberg, en laat hem daar meer drinken dan anders.” — „Waarom, moeder?” — „Opdat hij dronken zal worden.” — „En waarom moet hij dronken worden?”

Hare moeder antwoordde op deze vraag niet, maar vervolgde: „Gij houdt hem in de herberg tot het avond is; als het donker is geworden, keert gij terug.” — „Waarom zoo laat, moeder?” — „Gij slaat den gewonen weg naar huis in; maar wanneer gij de boerderij van Meijer voorbij zijt,

waar het voetpad op den rijweg uitkomt, zeg dan tegen hem, dat hij het voetpad moet inslaan en gij liever alleen naar huis wilt rijden; en dat doet gij dan." — "Maar waartoe dit alles, lieve moeder?" — "Doe wat u bevolen wordt." — "Maar als hij nu niet wil?" — "Hij zal wel willen; want het voetpad is veel naderbij. En als gij hem in de stad goed dronken gemaakt hebt, dan zal hij u in het geheel niet tegenspreken." — "Maar, moeder, ik begrijp volstrekt niet wat dit alles te beduiden heeft?" — "Dat zult gij later wel vernemen. Denk er aan, dat dit het eenige middel is, om uwen minnaar te kunnen trouwen." — "Maar, moeder, hoe moet ik dat begrijpen?" — "Doe wat ik u zeg, en vraag mij niets meer."

Het meisje vroeg ook niets meer, maar vermoedde toch waarschijnlijk een geheim, dat niet volstrekt ondoorgrondelijk was. Haar minnaar sprak haar op de zelfde wijze toe. "Wanneer gij alles doet, wat uwe moeder u gezegd heeft, dan zijn wij spoedig man en vrouw; de oude alleen staat ons in den weg." — "Maar wat moet er dan met hem gebeuren?" — "Laat uwe moeder en mij daarvoor maar zorgen; gij behoeft er niet bij te wezen." — "Waarom moet ik er niet bij wezen?" — "Vraag niets meer; uw vader alleen staat ons in den weg."

Zij vroeg ook hem niets meer, doch had nu misschien meer dan een bloot vermoeden. Wie kan dat echter met zekerheid weten bij een meisje, dat aan geest en hart even onbeschaafd en aan nadenken niet gewoon was! Het plan van hare moeder werd ten uitvoer gebragt, doch niet geheel en al zoo als zij het zich had voorgesteld. Hare dochter moest geen onmiddelijk deel aan den moord nemen; maar dat kwam anders uit.

Vader en dochter reden met het zand naar de stad en verkochten het; toen dit verrigt was, gingen beide naar de herberg. Marianne had ook vroeger haren vader telkens daarheen moeten vergezellen, en deze deed zich alsdan niet weinig aan sterken drank te goed. Nu was dit ook het geval; maar in plaats dat zijne dochter hem aandreef om uit te scheiden en naar huis te gaan, liet zij nog meer borrels komen, en maakte dat zijn vertoef daardoor van langeren duur was. Haar vader was nog nooit zóó dronken geweest.

Toen Marianne nu meende dat het genoeg was, vertrok zij met hem.

Toen zij het voetpad voorbij de boerderij van Meijer bereikt hadden, zeide zij: „Vader, ik zal nu alleen wel verder rijden; gij kunt dit voetpad inslaan, dat veel naderbij is.” Haar vader had hier niets tegen, en sloeg het voetpad in. Zij reed nu verder. Hare moeder had haar gezegd, dat zij onverwijld naar huis zou rijden; maar dat kon zij toch niet. Toen zij een eindweegs gereden had, hield zij stil; zij moest weten wat er op dat voetpad gebeuren zou. Aan de eene zijde daarvan bevond zich een vijver of poel, en toen zij die bijna genaderd was, hoorde zij een geschreeuw daaruit. Op het hooren er van liep zij regtstreeks daarheen. Bij den vijver had het volgende plaats gehad:

Haar vader had het voetpad ingeslagen, dat daar voorbij liep. Toen hij den kant van den vijver bereikt had, waren achter boomen zijne vrouw en de minnaar zijner dochter voor den dag gesprongen, en hadden den beschonkene in het water geworpen; des anderendaags wilden zij dan uitstrooijen, dat hij in zijne dronkenschap er in gevallen was. In zijnen doodsangst had hij luid om hulp geroepen; dezen kreet had zijne dochter gehoord. Toen zij aan den vijver kwam, lag haar vader reeds in het water. Te gelijker tijd zwom hij wel weder naar den oever toe, maar zijne vrouw had het gezien en hem weder teruggestooten; bij deze gelegenheid had de dochter, op haar bevel, haar van achteren moeten vasthouden, opdat zij niet met haren man in het water zou storten.

De moord was gepleegd, maar kwam spoedig uit. Moeder en dochter bekenden alles. De minnaar der dochter ontkende het feit, doch hing zich in de gevangenis op. De moeder stierf, nog voordat de uitspraak ter eerste instantie gedaan was, aan eene zenuwkoorts; er moest derhalve alleen een vonnis tegen de dochter geveld worden. De openbare aanklager eischte den dood wegens vadermoord, uit hoofde dat zij hare moeder bij den moord behulpzaam was geweest, en het niet anders wezen kon, of zij moest van het plan kennis hebben gedragen.

Het geregtshof bestond, den president mede gerekend, uit zeven leden; de zaak hing derhalve van eene enkele stem

af. De president begon nu den leden te verzoeken hunne stemmen uit te brengen. Wat den president betrof, deze was een zeer humaan man en uit beginsel tegen de doodstraf; hij onderwierp zich slechts dan aan den wil der wet, wanneer deze de doodstraf in een voorkomend geval volstrekt eischte. Maar nu de andere leden der regtbank?

De regter, die het eerst gevraagd werd, was de jongste in jaren. Hij was een wezenlijk braaf en welwillend man, doch had de gestrengste bijbelsch-godsdienstige denkbeelden, en ook zijne zinspreuk was: „Wie eens menschen bloed vergiet, diens bloed zal wederom vergoten worden.” Hier had zelfs een kind het bloed van haar eigen vader vergoten: hij stemde derhalve voor den dood; hij kon niet anders, zeide hij.

De volgende regter was van een geheel ander allooi. Hij was hetgeen men een schrandere kop noemt, en schitterde gaarne met zijne kundigheden. Hij was van adel, wilde gaarne bevorderd worden en eene schitterende carrière maken. Hoe zijn mederegter, zoo even ondervraagd, over de zaak dacht, was hem volstrekt onverschillig; maar dat het hoofd van den staat ook aan die bijbelsche spreuk hechtte, was hem genoeg. Aan dezen monarch moest het doodvonnis met de considerans ter teekening worden voorgelegd; hij stemde derhalve ook voor den dood. Nu volgde een regter, die óók zijne carrière wilde maken, en bij de regtbank nog nooit van eene andere meening was geweest dan die van den raadsheer, die eene schitterende carrière vóór zich had, en nadat hij zelf bevorderd was, ook wel hem verder helpen zou. Hij had de meening van den laatsten slechts met nieuwe gronden ondersteund, en daardoor het reeds betoogde, zoo hij meende, nog beter toegelicht.

Nu kwamen twee raadsheeren, van welke de eene een heldere, scherpzinnige kop zoowel als een warm en edel hart bezat, terwijl de andere daarentegen zeer flaauw van aard en bij gevolg reeds daardoor voor de grootste zachtheid gestemd was. Zij stemden *tegen* het doodvonnis.

Nu bleef de oudste raadsheer nog over. Van hem moet ik nader spreken; want het lot van het beschuldigde meisje hing van hem af.

Hij heette Rohner en was een geheel bijzonder mensch, zoo als zijn voorkomen reeds aantoonde. Hij was lang, breed

geschouderd en hoekig van gestalte, en zijne gelaatstrekken kwamen daarmede overeen. Zijn neus was sterk gebogen, zijne lippen waren vast zamengeknepen, zijne oogen klein en gitzwart; onder zijne lange en donkere wenkbraauwen flikkerden zij in een stil, maar des te onaangenamer vuur. Wee, wanneer dat vuur tot eene woeste vlam uitsloeg! Hij was tusschen de vijftig en zestig. De indruk, dien hij maakte, was als van iemand die een schrander brein bezit, maar geen medelijden of toegevenheid kent. Zoo was het ook. Zijn betoog kon niemand bij de regtbank wederstaan, en zelfs de bijbelsch-gestrenge raadsheer was bang voor hem. De wereld noemde hem een „kwaden kerel.” Dat hij aan geen God of hooger leven geloofde, daar kwam hij rond voor uit. „Hij heeft nog nooit gebeden,” zeiden de menschen van hem, en hij wedersprak het niet. Maar wat zijn leven en zijn karakter betrof, daarop viel niet het minste aan te merken; en was hij ook al een gestreng, ja zelfs hard regter, hij handelde uit de overtuiging, dat de wet en het regt het zoo van hem vorderden.

Dit waren de regters, waarvan reeds vijf zich over den dood of het leven van de beschuldigde hadden verklaard, en twee zich daarover nog verklaren moesten.

„Mijneheeren,” zeide de waardige president, „mijne betrekking verbiedt mij, op uw oordeel den minsten invloed uit te oefenen; maar mijn geweten eischt van mij, u eene dringende bede op het hart te drukken. Deze is, dat gij, alvorens uwe laatste stem uit te brengen, twee omstandigheden rijpelijk wilt overwegen. Aan de eene zijde moet gij trachten u volkomen te overtuigen, of de beschuldigde inderdaad tot het vermoorden van haren vader heeft willen medewerken; want slechts bij een vrijen wil kan zij medepligtige zijn. Moet gij volgens uw geweten deze vraag met *ja* beantwoorden, verlies dan ook niet uit het oog, dat het eene niet altijd onbetwiste meening is, dat een medepligtige aan een moord, even als de dader zelf, met den dood gestraft kan worden; en als gij daaraan gedacht hebt, onderzoek dan, bid ik u, of wij in het tegenwoordig geval niet met een ongelukkig, verwaarloosd en verleid jeugdig schepsel te doen hebben, dat op zoo vele verzachtende omstandigheden aanspraak kan maken, waarbij de ter zijde stelling van de dood-

straf wettelijk geregtvaardigd kan worden, derhalve noodzakelijk te achten is."

Er werd gestemd, met den jongsten raadsheer te beginnen. Dat de autoriteit van den ouderen op den jongeren geen indruk mag maken, is hierbij een regel in regten.

Wij achten het onnoodig te vermelden wat de vijf leden van het geregtshof nu nog aanvoerden, alvorens zij hunne stem uitbragten. Men zal het gemakkelijk kunnen opmaken uit hetgeen wij hierboven hebben medegedeeld. Drie stemmen waren *voor* en twee *tegen* het doodvonnis.

Nu was het de beurt aan den raadsheer Rohner. Alles kwam op zijne stem aan. Stemde hij tegen de straffe des doods, dan stonden de stemmen der zes leden gelijk, en de president had den uitslag te geven. Niemand twijfelde echter, of deze zou zich tegen een doodvonnis verklaren. Alle blikken waren op den raadsheer Rohner gerigt.

In de zaal heerschte weder de diepe, plegtige stilte der gespannen verwachting. Ieder kende de gestrengheid, de hardheid van den man, in wiens handen thans een menschenleven lag; ieder gevoelde die gestrengheid, die hardheid. Ook heden? Ja, ook heden. Ter eere der menschheid zij het gezegd.

De vrome raadsheer was in zijn geweten gerustgesteld, dat hij zich vóór den dood verklaard had. De eergierige raadsheer wist dat zijn advies in allen gevalle onder het oog van den monarch zou komen. De jongste raadsheer, die eigenlijk slechts assessor was, had gesproken als zijn begunstiger.

Een geweten heeft ieder mensch, al is dit ook nog zoo diep in zijne borst verborgen; en wanneer hij over het leven van zijnen evenmensch uitspraak zal doen, dan wordt zelfs het geringste geluid van dit geweten voor hem eene vermanende stem des donders. De oudste regter is een gestreng en hard man; maar het is hier te doen om een zoo jong leven, om een verleid hart, om spitsvindigheden en vitterijen eener doode school-theorie. Zou hij niet heden eens aan eene zachtere opvatting der zaak plaats geven?

Allen staarden hem aan, in bijna angstig luisterende spanning. En hij zat met zijne breede, hoekige gestalte, zijn strak beenderig gezigt, zijne vast zaamgeknepene lippen,

zoo koel, zoo onbewegelijk op zijne plaats. Van zijne oogen kon men niets zien, daar zij achter zijne diep neêrhangende wenkbraauwen geheel verborgen waren. Hij maakte eenen angst-aanjagenden indruk. Zou inderdaad een ander dan vreeselijk vonnis door hem uitgesproken kunnen worden? Hij opende den mond en sprak slechts weinige woorden; zij waren: „Ik stem voor den dood!”

Hij sprak die woorden koel; daarop keek hij in de zaal rond, en zag al zijne collega's aan; men kon nu zijne oogen zien.

„Uwe redenen?” vroeg de president. Volgens de wet moest ieder regter zijne stem door redenen staven. Hij zeide die, even zoo koel en uitdagend.

„Ik geef niet om al die abstracte theoriën,” sprak hij. „Zij zijn óf voor het regt verderfelijk, óf belagchelijk. Ik houd mij aan het regt, en onderzoek of en welke straf volgens hetzelve ieder verdiend heeft. Slechts op deze wijze alleen kan men naar billijkheid regt spreken. Dit komt ook hier te pas. Er is een moord gepleegd, en wel door verscheidene personen. De eigene dochter is mede behulpzaam geweest, en voor haar is het een vadermoord. Zonder haar zou de vermoorde niet aan zijne beulen overgeleverd zijn. Zij is behulpzaam geweest, wetende wat zij deed. Of denkt gij, dat een meisje van negentien jaren, waaraan men een geheel jaar lang onophoudelijk heeft voorgepraat: „Alleen uw vader, die gemeene dronkaard, staat uw huwelijk, uw geluk in den weg; zijn dood maakt u vrij en gelukkig!” — en men vervolgens afspreekt, dezen vader bij avond in eene eenzame hinderlaag te lokken, — als zij eerst verscheidene malen vraagt waarom zij dit doen moet, en men dan regtuit zegt: „Hij moet weg, en als hij weg is kunt gij trouwen,” — als zij nu niet meer vraagt, maar doet wat men haar verlangt, — en eindelijk, als zij haren vader met den dood ziet worstelen, hare moeder helpt en ondersteunt, opdat deze hem den laatsten doodstoot geven kan, — denkt gij dan, mijneheeren, dat zulk eene niet geweten zou hebben wat zij deed? Gij zelve, mijneheeren, noemt haar een verleid meisje; maar waartoe is zij dan, naar uwe meening, anders verleid dan om deel aan den moord te nemen? Ik zie slechts de vadermoordster voor mij; zij heeft den dood verdiend. Niets

ter wereld kan mijne overtuiging hieromtrent aan het wankelen brengen. Men wil nog verzachtende omstandigheden voor haar opsporen: hare jeugd, hare gevoelloosheid. Hare gevoelloosheid? Ik schaam mij altijd, wanneer ik zulke redenen in eene geregtszaal moet hooren. Juist het jeugdige gemoed behoort voor deugd, zeden en regt het vatbaarste te zijn."

In dezen geest sprak hij nog eene poos voort; eindelijk zweeg hij. Hij had ten laatste met eene verhoogde stem, met eene hoe langer hoe levendiger wordende beweging het woord gevoerd. Nu zat hij weder onbewegelijk, met zamengeknepen lippen, op zijne plaats, en zijne oogen verscholen zich weder achter hunne wenkbraauwen.

Zijne logica was zeer eigenaardig. Hij beriep zich op zijne overtuiging, derhalve op iets wat in hem zelven was. Hij liet daadzaken spreken, en wel zoo als hij ze combineerde. Hij voerde vergelijkingen aan, waarin de overeenkomst onwederlegbaar scheen, doch het mank gaande er van zeer diep verborgen lag. Hierbij kwam zijne wijze van overtuigend te spreken — men kon er niet dadelijk iets tegen in brengen.

De president had het regt om nog een debat te openen; ieder kon daarin nog van meening veranderen. Hij deed dat dan ook, doch moest in het eerste oogenblik zelf het woord opvatten, en hij kon slechts met argumenten des gevoels den strijd voeren.

„Mijneheeren!" zeide hij, „ik heb het mijnen pligt geacht de beschuldigde vóór de zitting van heden in hare gevangenis te bezoeken. Ik geloofde, door haar persoonlijk te zien en te hooren, het zekerste mijn oordeel over hare strafwaardigheid te kunnen bevestigen. Ik wenschte dat ook gij de ongelukkige hadt leeren kennen!" — „Dat zou met den aard van een regtsgeding als dit in strijd zijn geweest," merkte de raadsheer aan, die met de nieuwere wetenschappen bekend was en gaarne zijne carrière wilde maken. — „Maar onze wet verbiedt het niet," vervolgde de president. „Ik heb inderdaad een ongelukkig, een beklagenswaardig meisje leeren kennen. Een waardige leeraar heeft gedurende hare gevangenschap de sluimerende denkbeelden der verwaarloosde over God, godsdienst, regt en zedelijkheid opgewekt en levendig gemaakt. Eerst nu beseft zij wat zij gedaan

heeft; eerst nu erkent zij het. Zij verfoeit hare daad, en zou van nu af nooit weêr tot zoo iets in staat zijn. De beginselen van godsdienst en deugd zijn bij haar ontwaakt en bevestigd met zulk eene kracht, dat slechts deze voortaan ten rigtsnoer van haar leven kunnen strekken. En wij zouden het nu voor onzen pligt, voor regt moeten houden, de ongelukkige het leven te ontzeggen? Ik bid u nogmaals, mijneheeren, ga wel met uw geweten te rade!"

De raadsheer Rohner antwoordde den president niet; zijne lippen vertrokken zich slechts spotachtig, toen hij de woorden *God* en *godsdienst* hoorde. De vrome raadsheer nam nu het woord en zeide: "De motieven van mijnheer den president zijn tegen de doodstraf op zichzelve gerigt; maar wij zitten hier niet om daarover eene wettelijke bepaling te maken."— "Mijne motieven," antwoordde de president, "betreffen slechts dit enkele geval. Ook indien ik geen tegenstander van de doodstraf ware, zou ik vreezen in dit geval door een doodvonnis eene bloedschuld op mij te laden, van welke ik eenmaal voor den hoogsten Regter rekenschap zou moeten geven."

De raadheer Rohner kon eene aanmerking niet weêrhouden. "Ik ken geen hoogeren regter dan de wet en mijn geweten," zeide hij. — "Het geweten is juist de stem van den hoogeren, den Goddelijken regter die in ons spreekt," zeide de waardige president. — "Van den Goddelijken regter?" riep Rohner uitvarende: "en naar welke wetten zou *die* rigten?" — "Naar die van het eeuwige Goddelijke regt." — "Van hetwelk derhalve onze menschelijke wetten afwijken?" — "Dikwijls maar al te zeer." — "Ik dacht wel dat ik *dat* hooren zou. Trouwens, ik heb dikwijls genoeg moeten hooren van God, Goddelijk regt en eeuwige vergelding. Maar, mijnėheeren, wanneer gij van deze sublieme dingen spreekt, wanneer gij daarnaar als regter wilt beslissen, dan moet gij ze toch vóór alle dingen kennen, niet minder goed, ja nog beter zelfs, dan onze menschelijke wetten. En vanwaar kent gij dan zulke Goddelijke wetten, als ik vragen mag? En wanneer gij ze kent, waarom gaat gij dan niet liever heden dan morgen naar onzen monarch, en zegt: "Wij hebben God gehoord, en hij heeft ons zijne wetten geopenbaard; daarentegen zijn de wetten, die gij

ons gegeven hebt, niets dan hemeltergend onregt, en uwe regering is niets dan een groote prulleboel; en derhalve weg met uwe wetten, uwe regering en uzelven! „En van bloedschuld hoor ik spreken? Daarop heb ik slechts één antwoord, en dat is: „Wel nu, ik neem die op mij!””

„Ook in uw laatste uur?” vroeg de president. De raadsheer Rohner keek hem verwonderd aan en zeide: „Mijn laatste uur *is* mijn laatste uur, en daar houdt alles mede op.” — „Gij treedt dan voor Gods regterstoel, mijnheer!”

De president sprak deze woorden met meer ijver, dan de stijve ambtsbetrekking met zich bragt. Rohner antwoordde slechts met een spotachtigen grimlach. Zelfs de raadsheer, die eene schitterende carrière wilde maken, kon hem zonder eene inwendige huivering niet aanzien. „Hij heeft nog nooit gebeden!” fluisterde de vrome raadsheer zijnen buurman toe, en deze vrome raadsheer was inderdaad een braaf mensch.

Aan Rohner was zijne overtuiging niet te ontnemen; ook den vromen raadsheer den zijnen niet. De twee andere regters, die vóór het doodvonnis hadden gestemd, hadden misschien in 't geheel geen overtuiging gehad.

Het doodvonnis bleef besloten; het negentienjarige meisje zou als vadermoordster geradbraakt worden. De regters verlieten de geregtszaal toch met een nedergebogen hoofd, op den raadsheer Rohner na, die met opgeheven hoofde en een strakken blik vertrok.

Geachte lezeressen! Ik wend mij thans onder degenen tot u, in wier brein een heldere geest zich bevindt, en in wier borst een voor het goede kloppend hart slaat. — In dit geval zijt gij niet alleen mijne *genegene*, maar ook mijne *schoone* lezeressen. Mijne genegene en schoone lezeressen! mogt gij u, bij het lezen van dit hoofdstuk, hebben *kunnen* vervelen, — och, dan bid ik u, lees het nog eens over, en breng u dan voor den geest, hoe veel goeds eene schrandere en edele vrouw op den man vermag en ook vermogen moet. — En waartoe zou dat alles hier dienen? zal men vragen. — De mannen zullen mij voor gek verklaren; de geleerden zullen zeggen dat ik ze niet alle vijf bij elkander heb; maar toch wenschte ik, dat bij iedere criminele teregtzitting ook eene edele, schrandere vrouw mede aan de groene tafel zat. Al

ware het ook maar eene enkele, al had zij ook slechts eene raadgevende stem, al mogt zij dien ook alleen door haren blik te kennen geven, — het zou er toch met de strafregtspleging in de wereld beter uitzien. Of het eenmaal zoo ver komt, weet ik niet; maar als het zoo ver komen mogt, zal dat toch nog wel een heel poosje duren. Maar tot het goede op het gemoed eens regters te werken, dat kunnen edele vrouwen te allen tijde.

II.

DE ZOON VAN DEN REGTER.

Het was drie uur na den middag, en de raadsheer Rohner was nog niet te huis. Uit het kabinet van den raadsheer trad een politie-beambte. „Derhalve tot vier uur?" sprak hij in de kamer terug, terwijl hij die verliet. — „Ook iets later?" smeekte eene stem in het kabinet. „Ik bid er u om! Gij weet...." — „Ik weet." De politie-beambte deed de deur achter zich digt, en sloeg den weg naar zijn bureau in.

Het was een bejaard man, die met hem in het kabinet gesproken had, klein en eenigzins rond van gestalte, en met zeer welwillende gelaatstrekken. Maar in dit oogenblik zag hij er geheel ontdaan uit; hevige schrik, angst en smart waren op zijn gelaat te lezen, en daarmede staarde hij den politie-beambte na.

„Ook dat nog!" zeide hij vol smart bij zichzelven. „Maar kon het wel anders uitvallen? O neen, toch niet; een gemeene bedrieger, — een falsaris!"

De deur van het vertrek ging open, en een jongman trad binnen. Hij was even in de twintig jaren, en zag er wel niet kwaad, maar toch tamelijk geblaseerd uit. Hij staarde met een zekere ongerustheid in de kamer rond, en vervolgens op den bejaarden man. Deze verschrikte in het eerste oogenblik, toen hij den jongeling zag, nog meer; maar hij herstelde zich schielijk.

„Wie is hier geweest?" vroeg de jongman. — „Hebt gij hem niet gezien?" vroeg de bejaarde man op zijne beurt. —

„De commissaris van politie?" — „Ja." — „En wat wilde die?" — De bejaarde man werd op eens door smart en angst bevangen. „Rudolf, Rudolf!" borst hij biddende, waarschuwende, weenende uit. Maar de jongman viel hem vol spot en verachting in de rede: „Zijt ge weder een oud wijf geworden, gek? Spreek op, wat wilde die man?"

Deze spotachtige toespraak had den aangesprokene noch zijne smart, noch zijne liefde kunnen benemen. „Om 's Hemels wil, Rudolf," riep hij, „wat hebt gij ditmaal weêr gedaan!" — „Gij weet het?" — „Ik weet alles." — „En zet ge daar nu zoo'n gezigt over?" — „Gij hebt eene misdaad begaan!" — „Hoor, oudje! Eene misdaad bestaat eerst wanneer de strafregter er een vonnis over geveld heeft." — „Was niet de commissaris van politie al hier?" — „Is mijn vader er ook niet?" — „Uw vader? Juist uw vader! Hij is de braafste man van de wereld." — „Juist daarom, zeg ik! Hij kan mij niet verlaten, zijn eenigen zoon niet naar het tuchthuis zenden, zijn eigen naam niet brandmerken." — „Maar gij zult hem onder de aarde brengen, Rudolf!" — „Malligheid! Hij is voor geen klein geruchtje vervaard." — „Dat zeker niet; maar beoordeel hem toch niet verkeerd! Juist zijn vast karakter...." — „Ook zijt *gij* er nog; *gij* moet mij helpen." — „Zal ik dat kunnen doen?" — „Gij *moet* het kunnen doen."

Rudolf had dat alles kort-af en op een bevelenden, spotachtigen toon gesproken. Hij wilde heengaan. „Nog een ding, Rudolf!" riep de oude man, terwijl hij hem bijna smeekend tegenhield. — „Wel nu?" — „Gij zegt er uwe zuster niets van!" — „Neen." — „Ga dan met God! Moge Hij mij bijstaan! — ik zal zien te doen wat ik kan."

De jongman had de deur in de hand, doch keerde zich weder om. „Hoor eens, oudje!" zeide hij met al de spotternij, die hem ten dienste stond: „wanneer het u ernst is, bij mijnen vader iets voor mij te willen doen, laat dan God en zijn bijstand uit het spel. Gij weet!" Met deze woorden vertrok hij.

„Ja, ik weet!" zeide de oude man, toen hij vertrokken was, zwaar zuchtende. „Ja, ik weet! Ongelukkig huis, waaruit men God verbannen wil!... Maar," riep hij op eens, „*zij* toch niet, die goede, gelukkige, vrolijke engel!"

Buiten de deur had zich eene zingende stem laten hooren; het was eene jeugdige, frissche meisjesstem, die bij zichzelve een vrolijk liedje neuriede. De deur vloog open, en het meisje vertoonde er zich in. Alles was lust en leven, de bloeijende wangen, de rozige lippen, de witte tanden, de blaauwe oogen, kortom het geheele ranke en bevallige meisje van zeventien lentes. Zij bleef op den drempel staan.

„Is vader nog al niet terug, Bernhard?" vroeg zij vriendelijk. — „Zoo als gij ziet," zeide de oude man, en zijne oogen wilden het schoone, vrolijke, vriendelijke kind toelagchen, doch konden niet door de tranen, die er hevig uit dreigden voort te wellen, en die hij uit alle magt moest tegenhouden.

„Het arme kind!" zeide hij bij zichzelven. „Het zou haar dood wezen, indien zij het hoorde!"

Het meisje zag zijne aandoening, en vroeg: „Wat scheelt er aan, Bernhard?" — „Niets, niets! Maar waarom wilt gij zoo dringend vader spreken, Marie? Gij hebt al driemaal naar hem gevraagd." — „Wat ik wil, Bernhard? Hoor! Ik heb iets op het hart; ik heb een verzoek aan vader, en gij moet mij helpen." — „U ook?" — „Ook? Hoe meent gij dat? Wien dan nog meer?" — „Niets, niets! Spreek op, en zeg mij wat gij op het hart hebt!" — „Hoor!"

Doch voor dat wij het meisje haar verzoek laten doen, moeten wij den lezer vertellen, wie zij, wie den jongman en wie de oude Bernhard was.

De jongman was de zoon van den raadsheer Rohner en het meisje de dochter er van. Zij waren zijne eenige kinderen, en maakten met den ouden Bernhard zijn huisgezin uit. Zijne vrouw was twaalf jaar geleden gestorven, toen zijne dochter nog maar vijf jaren oud was. De oude Bernhard heette voluit Bernhard Nieman, en was een schoolvriend van den raadsheer. Hij was echter de zoon van arme lieden, en moest met schrijfwerk den kost verdienen. Op die wijze waren hij en zijn vriend Rohner reeds vroegtijdig van elkander afgekomen. Rohner was reeds raadsheer en sedert eenige maanden weduwnaar, toen zij elkander na eene lange scheiding weder aantroffen.

Rohner deed op zekeren dag zijne gewone wandeling langs de rivier, die de stad voorbij stroomt. Toen hij, den loop

der rivier volgende, de stad een eindweegs achter zich had, zag hij een man, die onder wanhopige gebaren toebereidselen maakte, om in het water te springen.

„Dat is een gek van de allereerste soort!" zeide de raadsheer; maar hij snelde toch naar den man toe, terwijl deze den sprong wilde doen, en riep: „Zeg eens, gek! wat is dat daar?" — De man keerde zich verwonderd om, en zag hem aan. „Rohner... gij? Gij hebt mij gered!" — „Hoe, Bernhard, zijt *gij* die gek?" — „Vriend, hoe zal ik u danken! Gij zijt het werktuig Gods..." — De raadsheer fronsde het voorhoofd, en zeide: „Laat dat maar blijven en vertel!" — „Ik was geheel wanhopig, en wist niet meer wat ik deed. Toen begaf ik mij hier heen, om aan mijn leven een einde te maken; ik moest nu toch maar sterven, dacht ik. En nu op eens zie ik het dwaze, het misdadige van mijn voornemen in. Gij zijt een reddende engel, dien God mij gezonden heeft."— „Blijf mij met die gekheden van het lijf, en vertel als een verstandig man!"

De geredde vertelde nu, hoe hem altijd en immer het ongeluk vervolgd had; hoe hij niets dan een arme, ellendige bladschrijver was geweest, die slechts een sober stukje brood had kunnen verdienen; hoe hij evenwel een arm meisje, dat hij beminde, had gehuwd; hoe daarop honger en gebrek, zorg en nood eerst regt hunnen intrek bij hem hadden genomen; hoe al zijne kinderen waren gestorven, en eindelijk zijne vrouw hem ook was ontvallen. Gisteren had hij haar begraven; heden had hij haar willen volgen.

„Ge zijt een gek!" herhaalde de raadsheer. „Maar kom met mij meê; misschien wordt ge weêr een verstandig mensch."

Bernhard Nieman moest met hem mede naar huis gaan en daar blijven wonen. Hier schreef hij voor hem, onderwees zijne kinderen, en werd eindelijk voor het geheele huisgezin de oude Bernhard, die voor ieder alles was, voor ieder alles deed, en ieder onontbeerlijk scheen. Daarbij was hij de eenige in huis, die — bad. Sedert zijne wonderbare redding door den raadsheer was hij vroom geworden. Deze hield hem evenwel bij zich; velen konden het niet begrijpen, maar het was toch zoo. Zeker prijkte de oude Bernhard nooit met zijne vroomheid, en een braaf, goedhartig en welwillend man was hij gebleven.

Maar toch *nog* een in het huis van den raadsheer kon bidden, evenwel ook zonder er ophef van te maken. Het was Marie, de dochter van den raadsheer, de oogappel van den ouden Bernhard.

„Hoor!" zeide zij tot den ouden man, toen deze haar vroeg wat zij op het hart had. „Maar beloof mij, dat gij er bij vader vooral op zult aandringen!" — „Maar zeg mij dan toch eerst wat het is!" — „Belooft gij?" — „Ja, ja; spreek op nu maar!" — „Nu hoor dan! Wij zijn morgen op een bal bij den president R. gevraagd." — „Is het dat? Op een bal?" — „Dat is het; op een bal."

Hij deed deze vraag met het gezigt van een lijkbezorger, de brave man, wiens hart in dit oogenblik dubbel zwaar was. Zij gaf hem het antwoord met al de blijdschap van een zeventienjarig meisje, dat reeds springen moet, als zij maar aan een bal denkt, of een wals op een draaiorgel hoort spelen.

„Zult gij er vader om verzoeken, oude grompot?" — „Ben ik dat ooit voor u geweest, Marie?" — „Op dit oogenblik zijt gij het. Maar zult gij? Daar komt vader!" — „Bij den Hemel, daar komt hij! Ja, ja, ik zal het hem verzoeken; ga maar, ga maar!"

Zij hoorde slechts zijne belofte; met die belofte zag zij ook slechts dansen en springen, en zij danste en sprong zingende weg. De oude man zag haar zuchtende na; daarop liep hij een paar malen schielijk de kamer op en neder, om zich te herstellen voordat hij den raadsheer ontving.

Deze trad nu het kabinet binnen. Hij droeg het hoofd hoog, trotsch, hard, zoo als hij de zitting verlaten had; maar de zware wenkbraauwen bedekten zijne oogen niet, en men kon zien hoe doordringend zij waren. Zij hechtten zich op den ouden Bernhard. Deze had zich echter niet zoo kunnen herstellen, als hij gewenscht had. De raadsheer bemerkte zijne ongerustheid achter de kalmte, die hij ten toon wilde dragen.

„Wat is er voorgevallen?" vroeg hij. — „Niets; Marie was zoo even hier." — „Wat wilde zij?" — „Zij is met u op een bal verzocht."

Het gezigt van den raadsheer betrok. Van de uitspraak van een doodvonnis naar een bal? Of was het iets anders?

„Gij weet, ik ga niet gaarne naar zoo iets heen." — „Ook uwe dochter weet dat." — „En zij verzocht u mij over te halen, dat wij er heen zouden gaan?"— „Ja."— „Nu, daarover nader; maar gij hebt iets anders op het hart."— „Wilt gij nu niet het middagmaal gebruiken? het is reeds laat."

De raadsheer glimlachte, maar niet spotachtig. „Ha, oude jongen!" riep hij: „het moet iets ergers wezen, wat gij mij te vertellen hebt. Maar gij zult mij den middag niet bederven. Voor den dag er mede! Uw doel is nu toch eenmaal mislukt, zoo als gij ziet."

De oude Bernhard bedacht zich. Binnen een uur had de politiebeambte willen terugkomen; meer dan een half uur, ja drie kwartiers bijna, waren er reeds verloopen. „Hij zou toch niet meer met rust kunnen eten," zeide de trouwe vriend en dienaar bij zichzelven. Met een zwaren zucht maakte hij zich gereed om zijne treurige boodschap mede te deelen.

„Ja, ik heb niets aangenaams te zeggen." — „Aangenaams en onaangenaams, dat wisselt in het leven elkander af." — „Van uw zoon zijn slechte berigten ingekomen." — „Van Rudolf? Is hij weder met de nachtwachts aan het vechten geweest?" — „Het is erger." — „Erger? Maar vertel mij de zaak zoo kort mogelijk; of als het soms niet veel te beduiden heeft, houd het dan maar geheel en al voor u. Een jong mensch moet zijn leven genieten. Hij kan ook gekheden begaan; welk mensch begaat die niet? Maar hij moet geen slechtheden uitvoeren, geen gemeenheden, die de eer bezoedelen. De eer, vriendlief, zij is alleen datgene, wat gij, met uwe vrome moraal, geweten of godsdienst noemt. Wie haar verloren heeft, die is verloren. Derhalve, zeg kortaf wat gij te zeggen hebt, of zwijg anders maar liever geheel en al!"

De oude Bernhard moest zich inspannen, om moed te grijpen. Eindelijk zeide hij: „Maar wanneer hij nu inderdaad de eer heeft aangetast, Rohner?"

Een oogenblik verbleekte de raadsheer; daarop echter zeide hij spotachtig: „O ja, ik begrijp, — wat gij onzedelijkheid, ongodsdienstigheid enz. noemt. Dat mijn zoon nu en dan wel eens ligtzinnig is, weet ik; maar een eerlooze, een

gemeene misdadiger — gekheid! Zijns vaders bloed vloeit door zijne aderen." — „En indien hij nu toch een eerlooze, gemeene misdadiger ware, je een huichelaar daarbij, die u wist te bedriegen?"

De raadsheer verbleekte wederom. „Wat zegt ge daar, oude?"— „Wanneer hij een bedrieger, een falsaris ware?" — „Bernhard!" — „Wanneer de commissaris van politie ruim een half uur geleden hier was geweest, en over een kwartier zou terugkomen, om hem te arresteren en naar de gevangenis te brengen?" — „Mijn zoon? Rudolf?"

De onwrikbare harde man werd nu zoo bleek als een doode, en het trotsche hoofd zonk hem voorover. Maar het duurde toch niet lang, of hij had zijne tegenwoordigheid van geest terug gekregen; zijn hoofd was weder trotsch omhoog gerigt, en zijne gelaatstrekken waren weder even strak als te voren. „Vertel!" zeide hij bedaard: „verzwijg mij niets."

De oude Nieman vertelde:

„De commissaris van politie was hier, met een onmiddelijken last van den officier van justitie. Rudolf, die een losbandig leven leidt, heeft schulden gemaakt, — vele en van vele kanten. De politie wist dit reeds lang; maar gij zijt rijk, en gij hebt uwen zoon zoo — bijzonder opgevoed; gij hebt alles bij hem door de vingers gezien. Toen heeft ook de politie begrepen hem maar zijn gang te laten gaan, zoo lang hij niet regtstreeks tegen het strafwetboek handelde. En dat heeft hij nu gedaan. Hij heeft, om zijne dringendste schuldeischers te kunnen bevredigen, van een achtbaar ingezetene geld opgenomen, en dezen een wissel ten bedrage van tweeduizend gulden gegeven, maar een valschen wissel, door u op uwen bankier getrokken en door dezen geaccepteerd. Uwe onderteekening, het accept van den bankier, dat alles heeft hij zelf geschreven. Heden was het de vervaldag. Rudolf heeft den betrokkene nog om acht dagen uitstel verzocht, maar deze heeft zelf geld noodig, en gaat met den wissel naar den bankier. Deze bemerkte de twee valsche onderteekeningen, en weigerde natuurlijk te betalen. Hij wil eerst met u spreken, maar gij zijt in de zitting, en de betrokkene wil niet wachten. Hij is bovendien verbolgen over de misdaad, en zegt: „Neen, het is te erg! Arme luî zet men om een kleinigheid achter de traliën, en rijke

lui's zoontjes kunnen maar doen wat zij willen!" Hij geeft derhalve de zaak aan, en uit respect voor u wordt eerst de commissaris van politie hier gezonden, om u van de zaak kennis te geven. Nu weet gij alles."

De raadsheer was kalm, hard en strak gebleven; zijn gelaat alleen, dat eerst zijne natuurlijke tint hernomen had, was weder bleeker geworden, en zijne lippen had hij vaster zamen geknepen. „Wanneer wilde de commissaris terug komen?" vroeg hij koel. — „De tijd is al voorbij; hij kan iedere minuut komen." — „Hij doe wat zijn pligt is." — „Rohner!" riep de oude Bernhard verschrikt: „hoe, wat zegt gij daar?" — „Ik zeg dat de man doe wat zijn pligt is." — „Gij wilt uwen zoon aan de justitie overleveren?" — „Is hij geen misdadiger?"

De oude Bernhard was in ontzettenden angst geraakt, en zeide: „Hij is uw zoon! Hij draagt uwen naam! Gij kunt hem redden; de officier van justitie laat het u zeggen. Wanneer gij den wissel betaalt, verneemt geen mensch van het gebeurde een woord, en het is een misverstand geweest." — „Ik ben geen medepligtige van een bedrieger en falsaris." — „Uw zoon smeekt u; hij was bij mij." — „Door bidden en smeeken wordt het regt niet verzoend, de verlorene eer niet hersteld." — „Ik zweer u, Rohner! Gij hebt mij gered,... om den wille van dat uur..." — „Geef u geen moeite verder." — „Wees menschelijk, Rohner!" — „Zwijg!" — „Denk aan God!" — „Zwijg, zeg ik u!" — „Aan uw kind, aan uwe brave, onschuldige, vrolijke Marie! Wilt gij ook *haar* geluk vergiftigen? Haar leven, haar geheele leven vernietigen? Moet zij de zuster worden van een, die crimineel gevonnisd is? Zal zij ooit een mensch in de oogen kunnen zien? Zal ooit een man haar zijne hand aanbieden? Wilt gij inderdaad haar geluk, haar leven vernietigen?"

De raadsheer ging toch met grootere, onrustiger schreden in de kamer rond; hij beminde het vrolijke, onschuldige, brave meisje; hij beminde haar boven alles. Maar de vaste, de harde man kon niet anders. „Neen!" zeide hij.

De deur van de kamer werd opengerukt, en de zoon van den raadsheer stortte binnen. Hij had het gesprek van beiden gehoord. Zijn gelaat droeg niet meer de trekken van hoogmoed of ijdelheid; de angst had het geheel en al ver-

wrongen. „Vader,” smeekte hij, „wanneer ook ik u bid,... wanneer ik u beterschap beloof....”

De toorn kleurde het gezigt van den vader hoog rood. „Ellendeling!” riep hij, „gij waagt het mij onder de oogen te komen?” — De zoon wierp zich aan zijne voeten: „Vader, ik ben uw kind!” — De vader stiet hem van zich af. „Gij zijt een ellendige, laffe, zwakke bloed! Gij zijt mijn zoon niet meer. Naar het tuchthuis met u!”

In de deur verscheen de politie-commissaris. „Mijnheer,” zeide de raadsheer, „neem dien falsaris gevangen.” Hij sprak dit op een koelen toon, en wendde zich toen weder naar den ouden Bernhard: „Ik ga met Marie naar het bal; gij zorgt dat zij niets te weten komt. En laat ons nu gaan eten!”

III.

DE DOCHTER VAN DEN REGTER.

Den volgenden dag was het bal bij den president R., of liever bij zijne gemalin. De heer Rohner reed er met zijne dochter heen. Het meisje schitterde in haar geluk en in hare schoonheid. Ook van hare schoonheid was zij bewust. Welk een schoon meisje zou dat niet wezen!

Het was haar eerste bal. Welk een geluk is het eerste bal voor een schoon en vrolijk meisje van zeventien jaar, dat reeds opspringt, als zij het woord *bal* maar hoort, en reeds danst, wanneer er op een oud draaiorgel een wals gespeeld wordt! Zij droomde niets dan danslust. Hoe zij in de helder verlichte zaal zou voortzweven in de schitterende reijen, aan den arm van een knappen cavalier, met ligten tred en gloeijende van danslust; hoe zij beiden worden gevolgd in al hunne bewegingen door verrukte oogen, die zich niet van het paar kunnen afwenden. „Welk een bekoorlijk paar!” hoort men om zich heen fluisteren. „Hoe vlug snellen zij voort! Men ziet hen den grond niet aanraken. Hoe schittert zijn gelaat van geluk aan hare zijde! En ook haar klopt het hart aan zijnen arm! En wat is zij schoon! En welk be-

koorlijk toilet heeft zij gemaakt!" — Onder de bewondering van allen eindigt de dans, en nu snellen de schoonste, de elegantste dansers naar haar toe, om haar tot den volgenden dans uit te noodigen. En zij kan aan niemand haar woord meer geven; zij is voor den geheelen avond geëngageerd, voor alle dansen, al waren er ook nog zoo velen.

Zoo droomde zij, en haar hart klopte van verrukking in het rijtuig, waarin deze droom haar zoo veel schoons voorspiegelde.

Het eerste bal, de eerste liefde, het zijn de zoetste droomen van een jong meisjeshart. Hoe vaak eindigt zulk een droom met schrik!

Van het gebeurde met haren broeder wist zij niets. Zij had hem niet gezien; zij kreeg hem vaak dagen, ja weken lang niet onder hare oogen. Haar vader had niet de geringste verandering in zijn voorkomen laten blijken; de afgetrokkenheid van den ouden Bernhard had zij in haar geluk niet bemerkt. Maar hoe veel moeite had zich de brave man ook niet gegeven, om te zorgen dat zijn angst haar niet in het oog zou loopen!

Zij verscheen op het bal. Zij was de schoonste, de bekoorlijkste bloem er van. Wie het onschuldige, vrolijke meisje gadesloeg, en zag hoe alles aan haar, alles in haar lachte, dien klopte het hart van vreugde en zaligheid. En zij was ook de beste, de bevalligste danseres. Wie haar door de zaal zag zweven, werd van bewondering weggesleept, en zijne verrukte oogen konden zich niet van haar scheiden; wie met haar danste, kon haar niet uit zijne armen loslaten.

Ook op het bal wist men van haren broeder niets, misschien slechts met uitzondering van een paar ambtenaren, welke een diep stilzwijgen bewaarden.

Even als de jonge heeren schaarden zich ook de oude dames om het meisje. Voor eene oude generaals-weduwe was zij haar lieve engel geworden. „Thans ben ik uwe moeder, mijn lieve kind!" sprak zij. „Geene andere moeder op dit bal zal gelukkiger zijn dan ik." Zelfs de jonge dames, al waren zij ook meer of minder door jaloezie bevangen, konden op het vrolijke kind niet boos worden. Zij zochten haar op, zij omringden haar, zij wandelden arm in arm met haar in de pauzeringen, zij werden vrolijk met haar.

Er is in de geheele wereld geen grootere toovermagt dan die van een onschuldig en vrolijk meisjeshart, en deze toovermagt is zoo zeldzaam in hooge kringen. Zelfs haar vader, hoe stroef en stug ook, kon zich daaraan niet onttrekken. Hij had een zoon verloren; hij had dien zelf van zich gestooten. Dit verlies, deze wijze van verlies, had zijn hart nog meer verstaald, nog vaster toegeschroefd. De liefde voor zijne dochter, het kind dat hij boven alles beminde, had het niet kunnen vermurven, niet kunnen openen. Waar hij stond, stond hij met een vloek van vernietiging en veroordeeling tegen alles op de lippen. Maar hij had de op zijne eer jaloersche magt over zich om dien vloek op zijne vaster zamengeperste lippen terug te houden, en uiterlijk slechts eene des te ijziger koude te vertoonen, hoe grimmiger de toorn in hem brandde. De blik op zijne dochter, het reine vrolijke geluk van het schoone meisje, de bewondering die zij allerwege verwekte, dat alles vermurwde eindelijk zijn hart toch meer en meer; zijne lippen openden zich toch menigmaal tot een zacht inademen van oogenblikkelijke bevrediging, en onder zijne sombere wenkbraauwen schitterde seconden lang een stil welgevallen.

Maar iemand was er in het gezelschap, op wie die toovermagt der natuurlijke, vrolijke onschuld van het jonge meisjeshart hare uitwerking miste. Het was eene schoone, trotsche jonge dame van aanzien. Zij was gewoon in gezelschappen onder de jonge dames de meest gevierde te zijn; zij maakte aanspraak daarop. Dezen avond echter was zij dat niet. Een kind van naauwelijks zeventien jaren, de dochter van een burgerlijk ambtenaar, lief maar eenvoudig gekleed, stelde haar thans in de schaduw, — haar, de trotsche, steeds triomferende schoone, de dochter van een der eerste grafelijke huizen des lands, in haar rijk toilet, in haren schitterenden tooi van paarlen en juweelen. Hare aanbidders verwaarloosden haar. De trotsche gravin was geel van wangunst geworden; zij beet zich de lippen zamen, haalde boosaardig den neus op, en peinsde naar wraak.

Marie had zich om de trotsche gravin niet bekommerd; zij leefde in haar geluk, in hare vreugde, en wat ging de nijd, de haat haar aan! Zij danste, zij sprong, zij schertste, zij

lachte. Zij had er ook niet eens acht op geslagen, toen later de trotsche schoone dame niet meer tegenwoordig was. Dit was tegen middernacht. De gravin had tegen een der dames gezegd, dat zij hoofdpijn had en in het een of ander stil vertrek van het huis een half uurtje moest uitrusten; toen had men haar niet verder gezien; maar een zeer opmerkzaam waarnemer had vóór haar verdwijnen ook nog iets anders kunnen ontdekken.

Onder de aanwezigen in het gezelschap bevond zich mede een rank en knap jongman; hij was ritmeester bij de garde. Wanneer hij in zijne elegante uniform met zoo veel zwier door de zaal stapte, bleven ook aan hem vele blikken onwillekeurig vol bewondering hangen, — zeker met eene andere bewondering dan die, welke de lieftallige Marie Rohner volgden; en misschien moest men hem juist met te grooter belangstelling gadeslaan, omdat men hem bijna altijd aan de zijde van eene leelijke, kleine, half scheef gegroeide, niet meer jonge dame zag. Deze dame was zijne vrouw, eene rijke, oude freule, die voor haar geld den knappen officier getrouwd had, en nu zoo verschrikkelijk jaloersch op hem was, dat zij niet van zijne zijde week, en hij zich niet van haren arm durfde ontslaan, — dat hij geene andere dame aanzien noch een oog er op rigten durfde. Van daar kwam het dan ook misschien, dat zelfs de opmerkzaamste waarnemer niet, of ten minste bijna niet, kon opmerken, of onze Adonis — hij heette baron Richter — en die schoone, trotsche gravin — zij heette Auguste van Klarenstein — elkander over en weder geheime blikken toewierpen. Kort vóór middernacht moest iemand het echter bemerkt hebben.

De ritmeester had zijne vrouw aan twee vrienden overgelaten, die haar met zeer veel ijver het hof maakten. Geen vrouw is zoo leelijk of gedraaid, die zich niet gaarne het hof laat maken, — de leelijkste het liefst. Hij zelf stapte in gedachten door de danszaal; het was eene pauzering. Hij ging langzaam op en neder. Zoo kwam hij de rij der dames en derhalve ook de schoone gravin van Klarenstein voorbij. Hij scheen haar echter niet te bemerken, en hij had haar naauwelijks met een blik verwaardigd. Terwijl hij zoo langzaam en vol gedachten voortwandelde, verwijderde hij zich weldra uit de zaal; misschien ging hij naar het

buffet, of naar een rooksalon. En de gravin van Klarenstein had misschien des te minder naar hem opgezien, daar zij toen al hoofdpijn had; trouwens, zij had het reeds te voren aan de dames naast haar gezegd, en zij stond op, om in een afgelegen, stil kamertje wat uit te rusten. Evenwel was er in de zaal iemand, die iets anders, die meer dan anderen gezien moest hebben. Het was een der eerste ambtenaren bij het ministerie van justitie Hij moest zeker meer gezien hebben dan andere lieden. Daarbij kwam dat hij vroeger een minnaar van de schoone gravin was geweest; want Auguste van Klarenstein had reeds verscheidene minnaars gehad.

De dame zelve scheen naauwelijks te twijfelen, dat hij meer gezien moest hebben dan hij had behooren te zien. Zij verschrikte hevig, toen zij opgestaan was, en hij haar plotseling naderde en met veel deelneming vroeg: „Gij zijt onpasselijk, gravin?" — Maar zij moest hem toch antwoorden, en was dan ook weder spoedig genoegzaam hersteld, en nu maakte ook de ergernis voor de nieuwsgierigheid plaats. „Ik heb hoofdpijn," antwoordde zij kortaf. — „En gij wilt u uit het gedruisch verwijderen?" — „Dat is mijn oogmerk." — „Mag ik u mijn arm aanbieden?" — „Ik dank u." — „Ik heb u veel mede te deelen." — „Gij zoudt mij in mijnen toestand weinig geschikt vinden om u aan te hooren." — „O ja, uwe hoofdpijn!"

De regeringspersoon vergezelde deze woorden met zulk een spotachtigen glimlach, dat de jonge dame hem wel hardop een onbeschaamde kerel had willen noemen. Zij deed het echter niet; en toen de ander met spreken voortging, werd zij weder nieuwsgierig, en zeide bij zichzelve: „Hij heeft toch niets gezien!"

„Het spijt mij van uwe hoofdpijn," zeide de regeringspersoon; „ik zou u anders omtrent mejuffer Rohner het een en ander hebben kunnen mededeelen." — „Ah zoo! Iets bijzonders?" — „Iets zeer bijzonders." — „Laat hooren dan!" — „Wij zijn aan de deur, gravin, en ik mag u niet verder vergezellen. Gij hebt gelijk, gij hebt rust noodig en — eenzaamheid; maar later, zoo gij beveelt!"

Met deze woorden nam hij zeer beleefd afscheid van haar, en de dame, terwijl zij de zaal verliet, zag er nog wel wat

verbolgen, maar toch niet meer verschrikt uit. „Hij heeft niets bemerkt,” zeide zij bij zichzelve; „hij wilde mij slechts met dat nufje ergeren, — dat was alles.”

Tien minuten later was aan dit nufje — Marie Rohner — een klein ongeluk overkomen. Hoe vaak heeft niet een klein ongeluk eene zeer groote ramp ten gevolge gehad! En het kleine ongeluk was door zulke eene onbeduidende oorzaak te weeg gebragt.

Een wals was ten einde. Marie had met een jongen legatie-secretaris gedanst. Hij bragt haar naar hare plaats terug; zij had deze bij de oude generaals-weduwe genomen, welke dien avond de betrekking van moeder bij haar bekleedde. De oude dame kwam haar reeds te gemoet.

„Maar Hemel, mijn lieve engel, wat heeft uw cavalier uw kleedje gescheurd!” — „O wee, dat zie ik nu ook!” — „De heeren worden dagelijks onhandiger, zelfs die van het gezantschap. Maar wij moeten de fout dadelijk weder herstellen. Kom, mijn engel! wij zullen mevrouw R. opzoeken.” — Mevrouw R. was er reeds en zeide: „O, dat is niets, kindlief! Mijne kamenier zal het wel gaauw weêr in orde brengen.”

De goedhartige gastvrouw bragt het vriendelijke meisje in een zijvertrek, waar de kamenier van mevrouw R. zich bevond, om op dergelijke kleine ongelukken te wachten, die ieder oogenblik voorkwamen. Het ongeval werd thans onderzocht, terwijl het meisje zeide: „Met bijeenspelden alleen is dit niet gedaan, mevrouw!” — „Breng mejuffer dan in mijne kleedkamer.”

De kamenier leidde Marie langs een corridor naar het kleedvertrek van mevrouw R. Maar dit vertrek was gesloten, en het kamermeisje had den sleutel vergeten. „Ik zal hem spoedig gaan halen, mejuffer! Wilt gij niet zoo lang hier naast binnentreden? Het is het boudoir van mevrouw; ik ben terstond weder bij u.”

Met deze woorden vertrok zij, en stelde den blaker met eene waskaars, dien zij bij zich had gehad, aan Marie ter hand. Deze ging daarmede naar mevrouw R.'s slaapvertrek. Toen zij naar den kruk wilden grijpen, om de deur te openen, stiet haar voet voor den drempel op een voorwerp. Zij keek omlaag — het was iets, dat zeer schit-

terde; zij bukte zich neder — het was een prachtig diamanten kruis.

„Dat heeft mevrouw R. zeker verloren," zeide Marie bij zichzelve; „hoe zou dat anders hier komen! Ik zal het haar terug brengen." Zij nam het kruis op, en stak het in een zakje van haar kleed; vervolgens opende zij de deur van het boudoir, om binnen te treden. Zij trad binnen — doch vloog in het zelfde oogenblik met een kreet van schrik terug. Zij was zoo bleek als een lijk geworden, en sidderde zoo, dat zij den blaker in hare hand naauwelijks kon vasthouden.

Wat was het, dat haar zoo ontsteld had? In het boudoir van mevrouw R. stond eene sofa, en op die sofa viel het volle schijnsel van het licht der binnentredende. Dit schijnsel verlichtte een paar, dat op de sofa in elkanders armen lag; het waren de gravin van Klarenstein en de baron Richter. Zij hadden den ligten voetstap van het meisje niet hooren naderen, en waren op die wijze verrast.

Het onschuldige kind snelde doodsbleek, aan al hare leden sidderende, terug. Zij kon in den corridor niet meer alleen blijven; want een ontzettende angst had haar aangegrepen: zij begaf zich derhalve weder in allerijl naar de balzaal. Wat bekommerde zij zich om haar gescheurd kleed! Zij vergat alles, behalve het tooneel dat haar had doen sidderen.

Het kamermeisje was intusschen teruggekomen. Zij was haar nagesneld en bereikte haar in het zijvertrek. „Mag ik u nu verzoeken, mejuffer?" — „Neen, neen, niet terug! Doe het hier maar, doch spoedig!"

Het ongeluk was nu toch met spelden e herstellen, en dit werd in vliegende haast gedaan.

Marie snelde in de balzaal terug. Zij had de kamerjuffer naar het diamanten kruis willen vragen, maar het in haren schrik en angst vergeten. Het hoofd van het onschuldige, onervaren kind was geheel verward geraakt. Zij was besluiteloos in de helder verlichte zaal, of zij niet naar een zijvertrek wilde gaan, waarin zich haar vader bevond, ten einde hem te verzoeken om met haar maar onmiddelijk naar huis te rijden. Toen stond een luitenant bij de huzaren bij haar, waarmede zij reeds gedanst had, en inviteerde haar voor de volgende galoppade. Hij zag er zoo lief uit en danste

zoo schoon. Gedurende het half uur, dat zij vroeger met hem had gedanst, was er in de geheele zaal slechts éëne bewondering van het bekoorlijke paar geweest. Zij nam ook nu zijnen arm, volgde hem in de reijen — zij danste met hem.

Tusschen het *ja* en *neen* eener vrouw — zegt, zoo als ik meen, Jean Paul ergens — is geen ruimte genoeg voor den knop van een bakerspeld. Waarom had in het vrolijke hart van het onschuldige kind het volle geluk zijnen intrek niet weder moeten nemen! En in dat geluk vergat zij, behalve hetgeen zij reeds vergeten had, ook den schrik, die haar het andere had doen vergeten. Zij zou met ontzetting weder aan alles herinnerd worden.

De schoone gravin van Klarenstein was weder in de zaal teruggekeerd. De regeringspersoon, die haar vroeger had toegesproken, ontving haar aan de deur; hij scheen op haar gewacht te hebben. „Gravin," zeide hij, „gij zijt nog lang niet in orde. Schielijk in de galoppade mede gedaan, opdat men het niet bemerke!"

De gravin liet zich door hem in de galoppade trekken. Om aan haar gelaat de kleur, aan hare oogen den glans van vroeger weder te geven, danste zij schielijk, wild en geheel buiten de maat. Haar cavalier kon haar naauwelijks bijhouden. Zij zelve kon niet verder; zij verbleekte, zij tuimelde. De snelle afwisselingen en hevige aandoeningen in haar binnenste, het schielijke draaijen in den dans, de warmte der zaal — dat alles had op eens te zeer op haar gewerkt; eene duizeling greep haar aan, en zij dreigde neder te storten.

De armen eener dame in hare nabijheid vingen haar op; Marie Rohner was deze dame. Het meisje zag plotseling het verbleekende gelaat naast haar; de schrik van het zoo even ontdekte greep haar weder aan, en zij verbleekte zelve; maar haar edel gemoed deed haar hare armen openen, om de nederzijgende op te vangen. Zij deed dit, en hield haar staande. Zij kon zelfs de schoone dame, die nog zoo kort te voren aan een verraderlijk hart gelegen had, aan haar eigen rein hart drukken, om des te eerder het verdwijnende leven in haar terug te voeren.

Maar de schoone, trotsche gravin behoorde niet tot de zwaksten van haar geslacht. Haar ligchaam had voor al die

indrukken slechts een oogenblik kunnen bezwijken. Voor dat de omstanders konden zien wat er aan de hand was, voor dat de flacons zich konden openen, stond zij weder regt overeind, kon zij aan haren danser weder den arm bieden en zich uit de armen van het vriendelijke meisje losrukken. Zij deed dit met een koelen, trotschen blik van gedwongen dank tegen Marie. Deze blik riep de ontsteltenis op het gelaat van het meisje terug; zij sidderde aan den arm van den luitenant bij de huzaren. Hij kon niet nalaten haar verwonderd aan te zien, en de dames om haar heen deden dat niet minder.

„Ach, mijn lieve engel, gij zijt erg geschrikt!" riep de generaals-weduwe, terwijl zij naar haar toe snelde. Maar de schoone gravin Klarenstein was in het zelfde oogenblik nog meer verschrikt; vervolgens had eene bijna satansche vreugde haar bevangen.

De regeringspersoon had haar naar een fauteuil moeten leiden; daar had de dame haar kleed beschouwd, om te zien of het door het gebeurde van zoo even ook iets geleden had. Op eens verbleekte zij. „Mijn Hemel!" — „Wat deert u, gravin?" — „Mijn diamanten kruis is weg!" — „Dat zal u zoo even ontvallen zijn." — „Voorzeker." — „Ik zal het gaan zoeken."

Hij had naar de plaats van het kleine ongeval slechts drie schreden te gaan. Er was niemand; hij zocht, maar vond het verlorene niet, en keerde naar de gravin terug. „Ik vind niets," zeide hij. „Mist gij uw kruis nu eerst?" — „Voorzeker."

Zij had bij deze vraag wel gebloosd, maar kon die toch gerust met *ja* beantwoorden; zij had straks toch wel aan niets minder dan aan haar diamanten kruis gedacht, welk een hooge waarde dit ook hebben mogt. — „Het is zonderling," zeide de regeringspersoon. „Op den grond ligt niets, en wanneer iemand het opgeraapt had, zonder dat te zeggen... maar neen — in dit gezelschap, dat is niet mogelijk." — „Maar zie daar ginder eens," riep de dame op eens, „dat dochtertje van mijnheer Rohner! Zij is zoo bleek — men is bezig om haar bij te brengen... Mijn Hemel, wat valt mij daar in? Gij wildet mij van haar vertellen!"

Ook de regeringspersoon begon op eenmaal een strak ge-

zigt te zetten. „Gij hebt in hare armen gelegen; zij heeft u aan haar hart gedrukt; hare handen hielden u omvat.” — „Maar zoo iets! Zoo jong nog, en tot den beschaafden stand behoorende, en reeds tot zoo iets in staat!” — „O gravin,” verzekerde de regeringspersoon, „zij is levendig en ijdel, en dan is de ligtzinnigheid niet ver verwijderd. En dan — waarom is zij op eenmaal zoo bleek geworden? Het is misschien hare eerste daad, — ten minste de eerste in een gezelschap als dit. En eindelijk... o ja! ik wilde u straks ten opzigte van haar iets vertellen. Hebt gij niets van haren broeder gehoord?” — „Niets,” zeî de gravin. — „Dat zal ik u nu eens mededeelen. De broeder van dat jonge dametje, dat ge daar nu zoo bleek ziet, is gisteren wegens het maken van valsche wissels door de politie gearresteerd en aan de criminele regtbank overgeleverd.”

Toen vloog over het gezigt der schoone gravin de satansche vreugde over het meisje, dat haar eene poos te voren in verbodene omhelzing verrast had. „Een waardig paar!” riep zij uit. „De broeder een maker van valsche wissels, de zuster eene diefegge!” — De regeringsraad haalde de schouders op. — „En de vader Godslogenaar! De man moet nog nooit gebeden hebben. Kunnen de kinderen anders worden?” — Ook de justitiebeambte moest dat zeggen, en hij kon dit niet doen zonder dat hem eene rilling over het lijf ging.

De trotsche gravin had schielijk een besluit genomen; het was het besluit der boosheid en der wraak. Het was ook tevens een besluit om zichzelve te dekken; want mogt het meisje hier of daar spreken van hetgeen zij gezien had, uit den mond eener diefegge zou men zoo iets niet gelooven, daar men het als eene wraakneming zou beschouwen.

Zij sprong op naar den kring der dames. „Dames, ik mis mijn diamanten kruis; het heeft eene hooge waarde: heeft iemand van u het ook gezien?” Zij had dit luid geroepen, op een zonderlingen toon. Een algemeene schrik verspreidde zich. Het meeste echter verschrikte Marie Rohner. Zij had het kruis gevonden, reeds sedert eenigen tijd, maar nog niet teruggegeven. Hieraan dacht evenwel het argelooze kind het minst; maar indien zij zeide *dat* zij het gevonden had, moest zij dan ook niet zeggen *waar?* En kon zij dat?

Zij tastte evenwel onwillekeurig met de hand in het zakje van haar kleed. De gravin zag dit; zij zag het met een vreeselijken triomf.

„Ook gij niet, mejuffer Rohner?" riep zij luide. — Het meisje had in haren dubbelen angst het kruis te voorschijn gehaald, en hield het met eene bevende hand de gravin toe.

„O *gij* toch!" riep de dame.—„Ik vond het..." Het arme kind bleef steken; zij kon in tegenwoordigheid van zoo vele personen geen woord meer uitbrengen. — „O, gij vondt het? Ik lag in uwe armen?" — Marie kampte in doodsangst met zichzelve.

„Zonderling!" fluisterde de regeringsbeambte eene dame in het oor. „Gisteren is de broeder wegens het maken van valsche wissels naar het tuchthuis gebragt." — „Wat?" schreeuwde de dame overluid. „De broeder maakt valsche wissels?"— „Zoo als ik u zeg, en reeds in handen van het geregt." — „Sedert gisteren?" — „Juist." — „En zij van avond hier op een bal?"

De dame had luid genoeg gesproken, en de heer luid genoeg geantwoord, om eene algemeene opschudding te veroorzaken.

„De broeder een falsaris!" — „Aan het geregt overgeleverd!" — „En de zuster op het bal?" — „En zij was zoo confuus!" — „En zij had het kruis!" — „En nog zoo jong!" — „En in zulk gezelschap?" — „Het is ijselijk! — „Eene diefegge onder ons!"

De meerderheid gelooft altijd het slechtste het eerst; ook die onder groote kringen. En had Marie niet vele blijken van schuldbewustzijn vóór zich?

„En dat moest op mijn bal gebeuren!" jammerde de gastvrouw. — „En ik had haar nog wel voor een engel gehouden!" riep de oude generaals-weduwe met afschuw.

Zij behoorden immers ook tot de meerderheid? Marie had ieder woord gehoord, of liever de eerste woorden; maar zij waren voldoende om hare zinnen, haar verstand te verwarren. Haar gezigt was zoo wit als krijt geworden; hare gelaatstrekken hadden eene onnatuurlijke uitdrukking aangenomen; hare oogen staarden zonderling voor zich uit; geestverbijstering had haar bevangen. „De broeder een bedrie-

ger, de zuster eene diefegge!" Dit schreeuwde zij zelve overluid.

De opschudding had haren vader doen binnen komen; zij wierp zich in zijne armen. „Ik ben eene diefegge, vader! Zij willen mij dooden. Bid, bid voor mij!"

De wenkbraauwen van den raadsheer zonken dieper, zijne lippen klemden zich vaster aaneen, zijn gezigt werd strakker. Hij leidde zijne krankzinnige dochter uit de balzaal.

IV.

HIJ BIDT.

Acht dagen waren sedert het bal bij mevrouw R. verloopen. Marie, de ongelukkige dochter van den raadsheer Rohner, lag nog in krankzinnigen toestand op het ziekbed. In haar ligchaam woedde tevens eene koorts. De doctor had dezen voor een gnnstig teeken verklaard. Met haar zou de nacht ophouden, die den geest van het arme meisje omneveld hield, — zoo hoopte hij; maar het kon ook anders uitvallen.

De vader zat aan het ziekbed; achter hem stond de oude Bernhard. De raadsheer had het voorkomen van een spook, toen hij in den bewusten nacht zijne krankzinnige dochter naar huis geleidde — maar van een somber dreigend spook. Marie was het eenige wezen op de wereld geweest, dat hij beminde; zij was dat nog, zij moest het nog zijn; zijn hart kon zich niet van haar losrukken, — van *haar* niet. En het hart was hem niet gebroken? Welk eene ontzaggelijke kracht moest die man bezitten, — welk eene ontzaggelijke magt over zichzelven! Hij had zijne dochter aan den ouden Bernhard, die nog op was, overgegeven met de woorden: „Laat haar naar bed brengen en den doctor halen."

Maar de oude man was ontsteld geworden en zeide: „Om 's Hemels wil, Rohner, wat is er gebeurd? Wat ziet gij er uit! Wat is er aan de hand?" — „Wat er aan de hand is, oude gek? Zij is òf eene diefegge en eene krankzinnige te gelijk, òf zij is alleen eene krankzinnige. Laat den doctor komen!" Met deze woorden was hij naar zijne kamer gegaan.

„Mogt hij maar kunnen bidden, — maar *eens* — slechts voor het arme meisje!" dus jammerde de oude man.

„Hoe maakt ze 't?" vroeg den volgenden morgen de raadsheer aan Bernhard. Hij vroeg het koel en stug. — „Bij hare kwaal is eene heete koorts gekomen," was het antwoord. De raadsheer hoorde dit even zoo koel en stug aan; maar men kon aan zijn gezigt toch zien, dat hij dien nacht geen oog gesloten had; en toen hij, volgens gewoonte, naar het geregtshof wilde gaan, schenen zijne voeten hem niet te kunnen dragen. Hij keerde naar zijne kamer terug en sloot zich daarin op. Hij gebruikte den ganschen dag niets. Twee dagen lang liet hij zich niet zien, en had ook naar zijne dochter niet gevraagd. Des avonds van den derden dag verscheen hij in het ziekvertrek. Zijn gezigt was geheel ontdaan; zijn haar was in die dagen veel grijzer geworden; maar hard was hij gebleven. Hij plaatste zich aan het bed zijner dochter, en beschouwde het in de hitte der koorts gloeijende gelaat en de door krankzinnigheid verwrongene wezenstrekken. Hij kon dat alles zien, zonder dat een traan in zijn oog welde, zonder dat een trek op zijn gezigt veranderde.

„Is zij altijd zoo?" vroeg hij Bernhard, die weenende aan het bed zat. — „Altijd."

Hij staarde eene poos stil voor zich heen; toen borst hij op eenmaal los:

„De broeder een bedrieger! Zij... Is het dan mogelijk? Groote..." — „Spreek dat woord uit!" riep de oude Bernhard hem toe. „Mensch, spreek het woord *God* uit! Gij kunt haar redden; gij redt haar."

Maar de raadsheer zag hem somber aan: „Bijgeloovige gek! kan een woord gebeurde dingen ongedaan maken?" — „Maar zij *is* geene diefegge, — deze niet! Al wilde de geheele wereld het ook staande houden, ja zelfs haar eigen vader er een eed op doen, het is niet waar, en ik verlaat het meisje niet, — het reinste, het onschuldigste kind, dat op aarde leeft!"

Op eens had de raadsheer een besluit genomen; hij verliet de kamer en het huis. Eerst tegen middernacht keerde hij terug; hij was bij mevrouw R., bij de generaals-weduwe, bij den regeringspersoon geweest; zij hadden hem alles moeten

mededeelen, wat zij wisten. De gravin van Klarenstein had hij niet te spreken kunnen krijgen. Toen hij was teruggekomen, plaatste hij zich weder bij het ziekbed, tegenover zijne dochter. „Is zij schuldig?” vroeg hij zichzelven. „Is de krankzinnigheid haar geluk?”

Den volgenden morgen vroeg ging hij weder uit, en wel de eerste maal na het bal; het was vier dagen daarna. Hij ging naar het geregtshof en liet zich de processtukken tegen de vadermoordster voorleggen; hij las ze opmerkzaam door. Daarop ging hij naar de criminele gevangenis, waar ook zijn zoon zat; maar bij dezen begaf hij zich niet. De directeur der gevangenis moest hem bij de vadermoordster brengen; met haar onderhield hij zich zeer lang. Hij vond in haar een diep ongelukkig, maar ook diep berouwvol schepsel. Zij was ook nu reeds beter voor de maatschappij geworden, en kon deze weder van nut zijn, wanneer het gevoel van haar ongeluk haar dat toeliet. De directeur der gevangenis sprak met veel lof over haar.

Na dit bezoek keerde hij naar huis terug. Hier aangekomen zijnde, kleedde hij zich, reed naar het paleis van den vorst, en liet bij dezen om audientie verzoeken. Hij werd echter niet toegelaten. De vorst had geen tijd, heette het; indien de raadsheer iets had voor te dragen, moest hij dat schriftelijk doen. Het hoofd des lands wilde den man niet ontvangen, wiens zoon aan wisselvervalsching schuldig, wiens dochter van een in de hoogste kringen der residentie gepleegden diefstal beticht, die zelf als een godsloochenaar bekend was.

Weder te huis gekomen, schreef hij den geheelen dag; daarop zond hij het geschrevene aan den president van het geregtshof. Het geschrift was aan den monarch gerigt, en bevatte een verzoek om gratie voor de ten dood veroordeelde vadermoordster. Hij verzocht den president, het met eenige woorden van aanbeveling den vorst ter hand te willen stellen. Hij had dezen daarin gesmeekt de veroordeelde te begenadigen, en alle termen, die daarvoor spraken, uit elkander gezet. Hij was er rond voor uit gekomen, dat hij, naar zijne kennis van de bestaande wetten, niet anders dan vóór den dood had kunnen stemmen, doch moest tevens bekennen, dat er een hooger regt was, dan dat eener door

menschen geschapen wet — het regt eener zedelijk menschelijke geregtigheid, en dat het als het schoonste voorregt van het opperhoofd des staats, als het edelste juweel aan zijne kroon beschouwd mogt worden, dit verhevenste regt uit te oefenen.

De president antwoordde hem met een briefje, dat hij het verzoekschrift, met eenige woorden van aanbeveling, dadelijk aan den vorst ter hand had gesteld.

Maar eene verandering was er ook thans bij den raadsheer niet waar te nemen. Alleen verliet hij van nu af het bed van de zieke niet, en het was vreemd te zien, hoe hij met een zoo koud en strak gezigt onbewegelijk aan zijne dochters sponde zat, elk harer bewegingen volgde, en naar elken ademtogt van haar luisterde.

Zoo had hij daar drie dagen gezeten, en acht dagen waren sedert de krankzinnigheid zijner dochter verloopen. Hij zat aan het bed steeds onbewegelijk, naar het uiterlijke koel, als altijd oog en oor op iedere beweging, op ieder geluid van de zieke gerigt. Achter hem stond de oude Bernhard, met de oogen vol tranen. Hij kon onmogelijk een oog op de lijderes werpen, en toch trok ieder van hare bewegingen, ieder van hare ademhalingen zijne vochtige oogen onwederstaanbaar tot zich; dan zag hij weder haren vader aan, die daar zoo onbewegelijk, zoo ongevoelig kon blijven zitten.

„Kon hij toch maar eenmaal zijn hart tot God wenden!" sprak hij bij zichzelven, en eene verzuchting rees in stilte uit zijne borst. „Heer in den hemel, kunt gij het niet tot u wenden? Waarom laat gij hem zoo hard blijven! Waarom laat gij hem, u niet kennende, in de diepste ellende, in den ontzettendsten angst, die een menschenhart verdragen kan! Zoudt gij dezen man niet tot u willen opheffen?"

Thans werd er op de deur getikt; de oude Bernhard ging heen om te openen, en nam een brief aan, die aan den raadsheer geadresseerd was. Deze las hem onmiddelijk. De spieren van zijn bleek gelaat vertrokken. De brief was van den president, die hem daarin berigtte, dat de monarch de vadermoordster gratie schonken had.

„God in den hemel!" riep hij luid en geheel uit den grond van zijn hart.

De oude Bernhard viel op zijne knieën: „Heer des he-

mels, gij wordt genadig in hem! Wees geprezen, wees gedankt! O, dat hij u geheel moge herkennen!"

Maar de oude man sprong weder op. De zieke maakte eene beweging, — eene levendige, maar niet hevige; daarop rees zij overeind, mede niet hevig, integendeel langzaam, als iemand die zich bedenkt. Zij had dat sedert het begin van hare ziekte nog niet gedaan.

De raadsheer en de oude Bernhard zagen haar opmerkzaam, verrast, daarop angstig aan. Zij wierp een blik om zich heen; doch niet wild of strak, als tot dusverre; haar oog was helder, haar blik kalm, nadenkend, zacht. De oude Bernhard moest zich afwenden, om de tranen niet te laten zien, die uit zijne oogen welden. Wat den raadsheer betrof, deze bemerkte dat die blik weder helderheid van geest, weder bewustzijn toonde. De krankzinnigheid was geweken — en daarmede ook de stroefheid op het gelaat van den vader.

„Marie!" zeide hij met eene zachte stem, zoo als men nog nooit van hem gehoord had; maar verder kon hij geen woord spreken. De monomanie was verdwenen, maar daarmede was een vreeselijk oogenblik van beslissing gekomen. Stond de vader voor eene misdadige dochter?

Toen verhief deze hare stem, helder, kalm en zacht, zoo als haar oog was: „Vader, zie mij aan!" — Hij deed dit. — „Vader, kunt gij eene diefegge in mij vinden?" Zij sprak dit bedaard en zacht. Zij sprak het op den toon van een edel meisje. — „Neen, mijn kind!" riep de vader, en wierp zich over haar heen, en knelde haar in zijne armen, en — weende.

Toen rees hij langzaam op; vervolgens boog hij zich weêr neder. Maar hij was op de knieën gezonken, en had de handen gevouwen.

Zoo lag hij stil aan het voeteinde van haar bed....

„En gij, mijn goede Bernhard," zeide het onschuldige meisje tot den ouden, trouwen vriend, „hebt ook gij aan uwe Marie geloofd?" — „Zeker, zeker!" riep de grijsaard. „Maar stil, — *hij bidt!*"

Toen eenige weken later de leelijke en jaloersche vrouw van den galanten ritmeester, baron Richter, haren man ook

in de armen van de schoone gravin van Klarenstein verraste, en nu tevens door het een of ander toeval bekend was geworden, dat de dochter van den raadsheer op het bal van mevrouw R. van iets dergelijks onwillekeurig getuige geweest en dit toen de eenige reden van hare ontsteltenis was, twijfelde men niet meer aan hare onschuld.

Wat Rohner betrof, deze had reeds te voren den monarch om zijn ontslag verzocht. Zijn geest en zijn hart stemden niet meer met elkander overeen, en hij begreep derhalve dat hij voor eene regterlijke betrekking ongeschikt was geworden. Hij verliet weldra met zijne dochter de residentie, en de oude Bernhard volgde hen.

DE GENERAAL GARIBALDI.

Guiseppe Garibaldi, in het tegenwoordige oogenblik zoowel als reeds dikwijls te voren, een der meest genoemde mannen, werd den 4den Julij 1807 te Nizza geboren. Hij trad eerst in dienst bij de marine van Sardinië, waarbij hij echter zoo min zijne eergierigheid als zijne zucht naar avonturen kon bevredigen. Hij verliet derhalve deze dienst, om vlootofficier bij den Bey van Tunis te worden. Maar ook deze betrekking hield hij slechts korten tijd uit, en hij begaf zich naar Uruguay, in Zuid-Amerika, waar hij vond wat hij reeds lang had gezocht: burgeroorlog en avonturen.

Zoodra echter het berigt van de gebeurtenissen in Italië in 1848 tot hem doordrong, keerde hij naar zijn vaderland terug en onderscheidde zich bijzonder. Zijne avonturen uit dien tijd kunnen wij als bekend vooronderstellen. Toen de zaken anders afliepen dan hij gehoopt had, begaf hij zich voor de tweede maal naar Amerika, dreef te Nieuw-York handelszaken, begaf zich vervolgens naar de gouddelvers in Californië, voer met een Peruaansch schip naar China, en keerde in 1854 nogmaals naar het vaderland terug. Daar hielden hem velerlei dingen onledig, tot de oorlog van 1859 uitbrak en aan zijne hoop een nieuw leven gaf. Wat hij in

dezen oorlog tot dusverre gedaan heeft, is in aller geheugen, en wat hij nog doen zal, moet de tijd leeren.

De veel genoemde man is misschien duizend maal afgebeeld, maar nooit getrouw; wij verblijden ons derhalve des te meer, hier zijn portret te kunnen geven, naar eene photographie, die in 1859 te Nizza vervaardigd is.

Wat zijn persoon betreft, — zegt Theodor Dwight, in Reynold's *Miscellany* — Garibaldi heeft een breed en rond voorhoofd, een regten en bijna perpendiculairen neus, dikke, bruine knevels en baard, die het onderste gedeelte van zijn gelaat verbergen, eene volle, ronde borst, vrije en krachtige bewegingen, — in weêrwil van een aanhoudend rheumatismus, dat zijnen regterarm schier onbruikbaar maakt, een vol, donker oog, vast, doordringend en peinzend, maar goedig en vriendelijk, — eene ongedwongene, natuurlijke, bescheidene houding en manieren, met een beleefden knik en gullen greep der hand, ter ontvangst en verwelkoming van iemand, dien zijn vriend Foresti bij hem introduceert. Zoo toonde zich Garibaldi bij den eersten aanblik en voor dat hij tijd had om te spreken. Zijne eerste woorden werden geuit op een toon, die met de beleefdheid zijner houding en den opslag zijner oogen strookte, terwijl de vrijheid zijner taal, de gepastheid en schoonheid zijner woorden mijne gansche aandacht, van zijne gestalte en wezenstrekken, naar de gevoelens door hem uitgedrukt en de feiten door hem vermeld, aftrok en heenleidde. Wat mij verbaasde, was, dat ik mijne gedachten gedeeltelijk van de slagvelden, het beleg van Rome en den uitval van San Marino, naar de grondstellingen der Italiaansche revolutie, en de echte, zuivere leer des Christendoms vond overgevoerd. Al deze onderwerpen werden door hem in snelle opvolging behandeld, met de helderheid van een theoloog en tevens die van een staatsman, en met woorden, die in eene bijzondere mate juistheid, schoonheid en kracht vereenigden. En dat alles zonder eenigen schijn van de minste inspanning of moeite! Hij weifelde geen oogenblik aan een denkbeeld of woord, en duidelijk bleek het, dat hij sprak onder den vereenigden invloed van een helder oordeel en vaste, onwrikbare gevoelens, in volmaakte harmonie vereenigd. Geen mensch, dacht ik, kon, hoe kort ook, naar hem luisteren,

GARIBALDI.

zonder de zekere overtuiging niet slechts, dat hij onbewimpeld zijn gevoelen uitte, maar ook dat hij de plegtige, gebiedende inspraak van zijn geweten volgde.

DE NIEUWE KAART VAN EUROPA.

Het geschrift van den Franschman About, *La nouvelle Carte d'Europe*, schijnbaar slechts eene persiflage op de tegenwoordige aanhechtings-politiek, zou met zijne grove aardigheden naauwelijks de opmerkzaamheid verdienen, indien er niet tevens een diep staatkundig doel in doorstraalde. Onder den vorm eener kluchtige brochure deelt het geschrift politieke verdeelingsplannen mede, waarmede men de wereld zonder twijfel weldra in allen ernst meent gelukkig te maken. Voor die plannen tracht men in dit boekje ook eene baan te openen, terwijl de bestaande zaken door middel van spotternij als belagchelijk worden ten toon gesteld. De betrekking van den heer About aan het keizerlijk hof, zoowel als het feit, dat in Frankrijk tegenwoordig niets van dien aard mag worden uitgegeven, indien het niet op de eene of andere wijze de Bonapartistische rigting ondersteunt, regtvaardigen maar al te zeer onze verdenking. Laat ons derhalve een blik op de brochure zelve werpen; want het kan ons slechts van nut zijn, wanneer wij tijdig genoeg bekend worden met hetgeen ons, niet-Franschen, door den grooten Franschen kapitein is toegedacht.

About verplaatst ons in een gezelschap, dat het toeval den 1sten April in het *hôtel du Louvre* heeft bijeen gebragt, en daar aan tafel zit. De leden, welke dit gezelschap uitmaken, zijn: een groote Fransche kapitein uit eene soldaten-familie en neef van een luitenant bij de artillerie; eene schoone Engelsche dame, chef van de firma Purse, Pocket en Comp., die aan alle einden der wereld kantoren heeft; een oude monnik uit Rome, met zachte en eerwaardige gelaatstrekken; een knappe Piemontesche kavalerie-officier, met goeden eetlust en lange knevels; een Turk uit Konstanti-

nopel, die zevenhonderd en vijftig vrouwen heeft en heel ligt in slaap valt; een dikke Rus, zeer verstandig en van een goed voorkomen; een Pruis, die er een beetje onbehouden uitziet; een lange Amerikaan, die rank van taille is en mooi praten kan; eindelijk twee jonge lieden van vier-en-twintig tot dertig jaren, die men voor broeders zou kunnen houden, ofschoon de een te Weenen en de ander te Napels geboren is.

Dit gezelschap — natuurlijk de personificatie van verschillende staats-opperhoofden — komt na het diner over politiek te spreken, en vervalt eindelijk op het denkbeeld, om tot een beraadslagend congres tot de regeling van het lot van Europa zich te vereenigen. Het presidium eigent zich hierbij de Fransche kapitein toe, die zich gedurende de zitting door een fijnen glimlach, bedaarde houding en laconische wijsheid onderscheidt, en nu en dan aan zijne knevels trekt. Een stomme bediende van het hotel wordt tot griffier gekozen. De president brengt het eerst de Oostersche vraag aan de orde, en de Turk krijgt nu het woord. Hij schildert den beklagenswaardigen toestand van zijn rijk, dat van Europa geene ondersteuning te wachten heeft, doet afstand van zijne wereldlijke magt, en wil met honderd vrouwen en een schepel diamanten naar de heilige stad Medina de wijk nemen, om daar in vrede het godsdienstig gezag over de Muzelmannen uit te oefenen. Zijne landen en volken stelt hij aan de liefhebbers ter beschikking. De monnik van Rome verblijdt en verwondert zich in het eerst over zulk eene abdicatie van den gehaten ongeloovige, doch vindt vervolgens, op dringende vermaning van den Franschen kapitein, de zaak van zijnen kant zoo navolgenswaardig, dat hij ook besluit tot de verhevene eenvoudigheid van den heiligen Petrus terug te keeren. Hij erkent zijne misslagen in het wereldlijk bestuur, doet van zijne regten op de vier millioen hectares land, die hij tot dusverre bezeten heeft, afstand, en vergenoegt zich voortaan met de geestelijke heerschappij over de honderd-negen-en-dertig millioen Katholieken, die zoo wat over de aarde verspreid zijn. Daarentegen verzoekt hij zich eene stroohut te Jeruzalem, met een bovenkamertje voor den kardinaal Antonelli; want, zegt hij, als hij niet weet dat deze boven hem is, dan is het hem

of er wat aan hapert. — Alles is over deze daad getroffen, inzonderheid de Piemontesche kavalerie-officier, die den ouden monnik van vreugde omhelst.

Daarop neemt de jonge vertegenwoordiger van Oostenrijk het woord, met eene voor zijne jaren zeer natuurlijke levendigheid. „Ik maak aanspraak," roept hij, „op de erfenis van den heiligen stoel in Italië en op de nalatenschap van den sultan! Ik maak aanspraak op alles; dat is de traditie van de Oostenrijksche politiek." Als hij echter ziet dat de groote kapitein van het Fransche leger fijn glimlacht, terwijl hij over zijne knevels strijkt, vervolgt hij met meer bescheidenheid: „Dat is te zeggen, indien Europa er niets tegen heeft; want mijne zaken staan zoo, dat ik mijnen wil niet meer met magt van wapenen kan doen gelden."— „*My dear child*," zegt nu de schoone dame uit Londen tot hem, „veroorloof mij, dat ik, als moeder van een talrijk gezin, u een goeden raad geef. Mijn volk wenscht u goed noch kwaad; het heeft dit bewezen, daar het u aangevallen noch verdedigd heeft, en heeft u aan de Franschen en Italianen overgelaten; ziet ge, dat bragt eene verstandige politiek mede. Voor dezen prijs zijn wij de bondgenooten van Frankrijk, de beschermers der Italiaansche vrijheid *in partibus* en tevens uwe vrienden gebleven, zonder dat het mij een enkelen man of penny gekost heeft. De goede raad, dien ik u geef, werkt zoo min nadeelig op mijn budget als op mijne neutraliteit. Hoor, jongenlief, zie in het vervolg van vergrooting af. Geloof mij, de zucht tot uitbreiding heeft Oostenrijk in het verderf gestort, op de zelfde manier als de zucht voor grondeigendom het ongeluk van Lamartine is geweest. Lamartine kon zijne zaken niet meer overzien, even als gij, ondanks, of liever wegens, de uitgebreidheid uwer bezittingen. Wat doet nu Lamartine? Hij brengt zijne landgoederen onder den hamer, om als eerlijk man zijne schulden te betalen. Zie, uit zoo iets moest ge uw voordeel trekken. Haast u, en verkoop schielijk eenige goede grondstukken, opdat gij de hypotheken kunt aflossen, die op de overigen uwer staten rusten. Verkoop Venetië aan de Italianen, Hongarije aan de Hongaren, Galicië aan de Polen. Het is beter vrijwillig te verkoopen, dan langs den weg van onteigening." — „Wie drommel zou mij kunnen

onteigenen?" vroeg de Oostenrijker met een jeugdig gevoel van eigenwaarde. — „Och, beste jongen, zoo wat iedereen. Galicië had zich bijna onteigend in 1846, Hongarije in 1849. De koopbrief werd onderteekend in tegenwoordigheid van Mr. Kossuth, die den koopprijs in klinkende specie van staal en ijzer betaalde. Wat hebt gij gekregen voor den afstand van Lombardije? Bajonetprikken en kanonkogels. Er scheelde weinig aan, of ook Venetië was voor dien prijs van heer en meester verwisseld." — „Venetië behoort nog aan mij!" — „Omdat een Franschman het u gelaten heeft." — „Hongarije behoort mij!" — „Omdat een Rus het u teruggaf." — „Galicië behoort mij!" — „Ja, daar kan ik u nu juist niet meê feliciteren. Ik wenschte, dat gij wat minder onderdanen hadt, dan zoudt ge ook wat minder vijanden hebben. Vraag het uwen minister van financiën maar eens; die zal u zeggen wat het alle jaren kost om het juk van eene onderworpen natie regt te houden en op te lappen. Wanneer gij nu een goed verdrag met uwe onderzaten tot stand bragt, dan zou iedereen er bij winnen, en gij zelf meer dan ieder ander. Dan zoudt gij een bankroet ontgaan, uwe schulden kunnen betalen, en bij slot van rekening nog een mooi stuivertje overhouden. Gij zoudt dit kunnen besteden tot verbetering van uw vreedzaam Duitsch eigendom, dat niemand u zou betwisten. Maar wanneer ik u nu in de nalatenschap van den paus en van den sultan een redmiddel voor uwen nood zie zoeken, dan zou ik u bij den zoon van eene met schulden beladene familie kunnen vergelijken, die de erfenis van twee bankroete menschen aanvaarden wil."

De jonge Duitscher antwoordt ja noch neen, zoo als dit bij de Oostenrijksche diplomatie gebruikelijk is. Hij bedankt de schoone edelmoedige dame, die zoo goed gesproken heeft, en vraagt bedeesd, of men hem dan niet Moldavië en Walachije als den prijs voor een wijs besluit zou toekennen; die twee rijke provinciën zouden nu toch spoedig zonder meester zijn. — „Volstrekt niet," merkt de Fransche kapitein hierop aan. „De heer en meester van Moldavië en Walachije is het Moldo-Walachijsche volk zelf. De tijd is voorbij, dat de volken aan iemand moeten toebehooren, indien zij zich niet als vagebonden willen zien behandelen. Men zondigt niet meer tegen het volkenregt, wanneer men

zichzelven toebehoort. Zoo denkt het Fransche en het Britsche volk, zoo denkt de edelste helft van Italië, zoo denkt ook het kleine, maar reine Moldo-Walachijsche volk. Misschien wordt eenmaal dit beginsel in geheel Europa erkend, zoo als het dit reeds in Noord-Amerika is. Ik twijfel er niet aan, dat eenmaal alle volken mondig, d. i. in den mannelijken leeftijd, gekomen zullen zijn, waarin zij vrijelijk hunne hoogste magthebbers zullen kiezen, zoo als Frankrijk reeds mij gekozen heeft.” — „Goed!” schreeuwt de Piemontesche kavalerie-officier. „Ik neem dit beginsel aan. De Italianen in den Kerkelijken Staat zijn mondig.”

Over dit punt ontstond nu eene discussie. De twee jonge lieden uit Weenen en Napels beweerden, dat, met uitzondering der Piemontezen, alle Italianen in staatkundig opzigt nog onmondig waren; zij hadden dit door hunne dwaasheden in het jaar 1848 maar al te zeer bewezen, en Europa had hen, als veiligheidsmaatregel, weder onder voogdijschap moeten plaatsen. De Piemontees daarentegen herinnert hem aan het schoone voorbeeld van bezadigdheid, geduld, eensgezindheid, verstand en goed gedrag, dat het zelfde volk sedert een jaar heeft aan den dag gelegd, en het congres ziet zich tot de verklaring genoopt, dat Midden-Italië de meerderjarigheid bereikt heeft. „Wanneer men dit toegeeft,” neemt de Piemontesche kavalerie-officier het woord, „dan, hoop ik, zal Europa van nu voortaan den voormaligen onderdanen der kerk toestaan over hun eigen lot te beslissen. Dat men tot stemming overga, dat men de bevolking zelve vrage, dat men de menschen gaan late waar hun hart hen trekt, en ik verwed er mijne pijp en mijne sabel om, dat zij, voor dat er drie dagen om zijn, allen bij mij zullen staan.” — „Heilige Maagd!” riep de Napolitaan uit: „als dat gebeurt, ziet het er met mijnen troon al heel slecht uit. Ik ken het volk der beide Siciliën; want ik heb het een paar malen door het venster van mijn paleis gadegeslagen. Het verlangt niets zoozeer als zijnen meester te ontsnappen. Vraag het hun als je blieft niet, of ik ben verloren!”

Men stelde het jongetje door goede woorden gerust. De kavalerie-officier, even zoo loyaal als dapper, beloofde hem geen leed te zullen doen, en zich als een goede buur te gedragen. „Och, wat helpt mij dat alles?” roept nu het jonge

mensch half huilende. „Gij zult mijn buurman en uw volk zal vrij zijn. Welk een voorbeeld voor *mijne* onderdanen! Men kan toch geen gezondheids-cordon trekken, om de besmetting der ideën tegen te houden. Geen bergen zijn te hoog, dat niet t' avond of morgen het vervloekte woord *vrijheid* er kan doordringen; want dit woord heeft adelaars-vleugels." Hij droogt zijne tranen, en zegt toen op een beslissenden toon: „Weg met al die gekheid! Mijne persoonlijke belangen zijn in het spel: het oogenblik is daar, dat ik die inroep. De Heilige Vader kan noch mag zijne wereldlijke magt nederleggen. Zijn wereldlijk gebied, dat men uit allerlei stukken en brokken heeft bijeengelapt, is voor zijn geestelijk gezag volstrekt noodzakelijk; de heer Thiers heeft dit duidelijk genoeg bewezen. De gemeenzame Vader der Katholieken zou onder de geloovigen een nul in cijfer wezen, indien hij niet meer te gebieden had over drie millioen Italianen en vier millioen hectaren, — indien hij niet meer eene armzalige armee van vijftienduizend man kommandeerde en niet meer elken zaturdag de loterij kon laten trekken. Er is geene autoriteit zonder een rijk, geen geestelijk gezag zonder wereldlijke magt, en Jan zonder Land zou op deze wijze tegenwoordig niets meer wezen dan een Jan Vod; — vergeef mij dat ik zoo zondig spreek!"

„Gij bedriegt u, mijnheer uit Napels!" sprak de Amerikaan. „Mijnheer O'Sullivan, een diplomaat uit mijn land, heeft in goed Fransch hier eene brochure uitgegeven, getiteld: *De Pauselijke vraag uit een nieuw oogpunt beschouwd.* Lees dat boekje eens; het is volstrekt niet langwijlig, en er staat nog al het een en ander in, dat de lezing wel waard is. Het congres der Vereenigde Staten — heet het daarin onder anderen — dat geheiligd collegie der vrijheid, hetwelk de politieke belangen van een-en-dertig millioen menschen regelt, heeft nooit een gebied bezeten, of er naar gereikhalsd; het is tevreden met de hoofdstad Washington en een regtsgebied in den omtrek van een paar vierkante mijlen, waarvan het in 1846 vrijwillig een gedeelte heeft afgestaan. De bewoners van Washington, die de onmiddelbare autoriteit van het congres schragen, genieten geen politiek regt; zij zenden niet eens een afgevaardigde naar de nationale vergadering. Zij hebben, als vaderlanders, afgezien van alle vrij-

heden, die wij in Amerika genieten. De materieele voordeelen, die hun uit de tegenwoordigheid van het gouvernement ten deel vallen, zoo wel als de exceptioneele waardigheid hunner tegenwoordige positie, stellen hen schadeloos voor al het overige, dat hun ontbreekt. Zij leven juist in den zelfden toestand, die zij den inwoners van Jeruzalem zou hebben opgelegd, indien men deze stad aan het pauselijk bestuur moest opofferen. — De jonge man uit Napels merkte hierop aan, dat Amerika Italië niet was, zoo als men steeds zegt, wanneer men niets weet te antwoorden.

De vergadering liep hierover heen, en besliste dat de Piemontesche kavalerie-officier de Kerkelijke Staten, na het ondervragen der bevolking, bij zijn rijk zou aanhechten. De president — inderdaad een gewiktste kerel, in weêrwil van zijn schijnbaar flegma — wendde alles aan om den jongen Napolitaan te troosten. „Jongenlief," zeide hij, „ik geloof wezenlijk dat de Piemontesche wetten inderdaad liberaler zijn dan de uwen, en het is te vreezen, dat aan uwe onderdanen dit contrast grooten aanstoot geven zal. Pareer dezen stoot; gij kunt dit beter dan ieder ander, daar gij absoluut heer en meester zijt. Het despotisme heeft het bewonderenswaardige, dat het een man met een goeden wil veroorlooft in korten tijd veel goed te doen. Verander het bestuur van uw land. Of liever, geef het eene constitutie, al heeft die ook niet veel om het lijf. Hoe weinig gij ook voor het volk der beide Siciliën doen zult, zal dit toch van erkentelijkheid doordrongen zijn; want uwe voorgangers hebben het nooit door concessiën bedorven. Verbeter eenige misbruiken, laat een gevangenis of wat afbreken, wees een beetje meer economisch in de bastonaden, en geef een duizend of zes politiemannen hun afscheid, — er blijven er toch nog genoeg over. Voor dezen prijs zult gij mogen hopen nog een half jaar te blijven regeren, en dat is tegenwoordig al heel mooi voor een Bourbon. Op die manier is geheel Italië geconstitueerd. Laten wij nu naar het Osmansche rijk terugkeeren!"

De Rus, een deftig man, die uitstekend Fransch spreekt, en dien men met welgevallen, ja met eene zekere sympathie aanhoort, vat nu het woord op en zegt: „Mijne dames en heeren! De staten van den sultan zijn van hun-

nen souverein beroofd. Ik ben verre verwijderd van de gedachte om voor de onderdanen van onzen besneden broeder den neus op te halen; maar iedereen zal mij toestemmen, dat zij onmondig zijn, zeer onmondig, en veel te jong om zich zelve te regeren. Deze taak — hen te regeren — wil ik gaarne op mij nemen, indien Europa er niets tegen heeft." — Dit aanbod, ofschoon het niet onverwacht komt, wekt vrij wat tegenstand op, en zelfs de Pruis, die tot dusverre heeft gezwegen, verheft zijne stem. Men wijst op het testament van Peter den Groote, beschuldigt zelfs Rusland van het streven naar algemeene monarchie, doch moet tevens naar billijkheid erkennen, dat de Russische souvereinen sedert Peter den Groote in de zaak van vooruitgang veel hebben gedaan. Rusland — dit erkent men — heeft zich onze kunsten en wetenschappen toegeëigend, om die met toepassing van kanonschoten bij de wederspannige bevolking in te voeren. Het zou derhalve onbillijk wezen, indien men in zijne voor de wereld zoo nuttige eergierigheid iets verwerpelijks zou vinden. Hij weidt hier nog verder over uit, en het congres verklaart, dat de Moskoviet waarheid heeft gesproken; en er had weinig aan gescheeld, of men was maar dadelijk overgegaan tot het besluit om het Turksche rijk aan Rusland te hechten. Maar de schoone en gracieuse dame van Londen, van de firma Purse, Pocket & Comp., merkt aan, dat ook haar volk een groot deel aan de verbreiding van onze ideeën en onze industrie door de wereld heeft, en er geen hoek op de aarde is, waar Engeland niet de staalkaarten van zijne industrie heenzendt. „Herinnert u, zegt zij, „dat de armste Engelschman de beschaving tot het einde der wereld voortdraagt, en wel eene kant en klare, met wollengoed, katoen, geschilderde fayence, pennemessen met twaalf hechten, en alle andere werktuigen van vooruitgang; dit punt kan niet betwist worden."

Doch wij kunnen op deze manier niet voortgaan, maar verwijzen naar het boekje zelf, waarvan reeds eene vertaling het licht ziet, en besluiten met het volgende:

Eindelijk worden de grenzen vastgesteld en wordt de kaart ontworpen. Men wekt den Turk uit zijnen slaap, die wel met alles tevreden is, maar er nog al van opkijkt, dat de Fransche kapitein bij die landverdeeling niets voor zich ge-

kregen heeft. Deze verklaart echter, dat hij meer gewonnen heeft dan men wel denkt. Vooreerst stelt hij er zich een eer in, dat hij bij de groote zaak heeft voorgezeten; vervolgens echter hoopt hij dat voor Frankrijk uit den algemeenen vrede, door de nu mogelijke reductie van het militaire budget met honderd mill. (de rente van twee milliards), door het uitbreiden van handel en industrie, door grootsche ondernemingen, zoo bij hem te lande als elders, andere voordeelen zullen voortspruiten. Nadat de groote kapitein zijn schitterend tafereel van het aanstaande geluk geëindigd heeft, doet zich voor de laatste maal een luid bijval hooren, en de schoone dame van Londen staat op en omhelst den redenaar, terwijl zij zegt: „Frankrijk is ten hoogste gelukkig, zulk een man te bezitten als gij zijt! Gij hebt mijne achting en mijne vriendschap, en ik beloof uwe trouwe bondgenoote te zullen blijven, — zoo lang ik er mijn voordeel bij vind."

HET HOOFD VAN CROMWELL.

Het groote revolutionaire drama, dat eene zoo belangrijke plaats in de geschiedenis van Engeland bekleedt, en, met de invoering van het tonnegeld beginnende (1637), met de restauratie eindigde (1660), heeft zijnen proloog en ook zijnen epiloog. Enkele bijzonderheden er uit, die door de grootste geschiedschrijvers, als Mac-Intosh, Lingard en Macaulay in Engeland, Villemain en Guizot in Frankrijk, zijn voorbijgegaan, verdienen door de kroniekschrijvers bewaard te worden. De braspartijen, van de losbandige vreugde getuigende, waarmede men de restauratie vierde, hadden naauwelijks opgehouden, toen de regering zich aan het werk zette om laffe wraakoefeningen te nemen tegen de levenlooze overblijfselen der mannen, die hunne voorgangers in het bestuur geweest waren. Men leest in het dagboek van het Lagerhuis, dat er, op 8 December 1660, door de in het parlement vergaderde lords en gentlemen besloten was, dat de geraamten van Olivier Cromwell, Henry Ireton, John Bradshaw, en

Thomas Pride, zij mogten in de Westminster-abdij of elders begraven zijn, in allerijl weder opgedolven, op eene slede van wilgentakken naar Tyburn gesleept, en daar in hunne doodkisten opgehangen zouden worden, en nadat zij een zekeren tijd zoo zouden hebben gehangen, onder de genoemde galg begraven worden. Ingevolge dit besluit werden den 26sten Januarij 1661 twee lijken, van welke men beweerde dat het die van Cromwell en Ireton waren, uit de graven of kelders der Westminster-abdij te voorschijn gehaald en den volgenden maandag op eene kar naar de herberg *de Roode Leeuw* te Holborn getransporteerd. Op den zelfden maandag werd een ander lijk, dat, zonder iemand wist op wiens gezag, evenzoo voor dat van Bradshaw werd uitgegeven, opgegraven en den volgenden morgen, dingsdag, naar *de Roode Leeuw* gebragt. Op woensdag 30 Januarij, den verjaardag van Karel I, werden deze drie lijken op de smadelijkste wijze behandeld, zoo als ons door een dagblad van dien tijd berigt wordt: „Heden werden de drie geraamten op eene slede van wilgentakken naar Tyburn vervoerd. Daar aangekomen zijnde, werden zij uit hunne kisten genomen en aan de drie armen van de galg gehangen, waar zij tot zonsondergang ten toon werden gesteld. Nadat zij weder waren afgenomen, sneed men hun de hoofden af, en wierp de rompen in een diep gat, dat aan den voet van de galg gegraven was.”

Een ander journaal uit den zelfden tijd voegt er bij, dat de hoofden der lijken op palen gespietst en zoo op het dak der groote zaal te Westminster gestoken werden, en wel dat van Bradshaw in het midden, en juist op de plaats, waar hij, gedurende het proces van Karel I, als president gezeten had; de twee anderen aan weerszijden er van.

Waarom nu drie lijken opgegraven werden in plaats van vier, zoo als het parlementsbesluit voorschreef, — waarom de lijken uit hunne kisten genomen werden, zoo als het genoemde dagblad vermeldt, in plaats van in die kisten zelve te worden opgehangen, zoo als uitdrukkelijk was voorgeschreven, — eindelijk, waarom zij eerst naar de herberg *de Roode Leeuw* vervoerd zijn, — dat zijn vragen, die men tegenwoordig niet meer kan beantwoorden. Het is buitendien in den hoogsten graad twijfelachtig, om niet meer te zeg-

gen, dat een van die zoo opgedolvene lijken dat van Olivier Cromwell is geweest. Men heeft nooit met volkomene zekerheid kunnen te weten komen — en zal ook denkelijk wel nooit vernemen — op welke plaats het sterfelijk overschot van den protector is bijgezet. Dit historische vraagstuk is het, waarvoor wij eenige oogenblikken de aandacht van onze lezers inroepen.

Cromwell stierf aan eene afgaande koorts. Deze koortsen waren vroeger, na de pest, een der grootste plagen van Engeland. De bisschop Burnet zegt ons, dat zij eene zoo groote menigte menschen ploseling wegrukten of tot arbeid ongeschikt maakten, dat eens in den loop van een enkel jaar de oogst grootendeels verloren ging, alleen omdat het aan armen ontbrak om dien naar de schuren te brengen. Die koortsen namen een epidemisch karakter aan en bragten van tijd tot tijd groote verwoestingen in de hoofdstad te weeg; men had namelijk toenmaals de moerassen in de omstreken van Moorfields, Wapping en Lambeth nog niet drooggemaakt. De vader van Cromwell was insgelijks aan zoodanige koorts gestorven, toen zijn zoon nog jong was; zijne moeder, zijne broeders en zusters, zijne dienstboden — allen werden er door aangetast; kortom, het eerste optreden van den protector in het openbare leven had plaats bij gelegenheid van een geschil met de commissarissen der kroon, die, krachtens hunne ambtsbetrekking, de droogmaking der moerassen, welke zijne vaderstad Huntingdon omringden, uit al hun vermogen wilden tegengaan.

Men heeft gemeend dat een welbekend zielkundig feit, hetwelk aan de treurige uitwerkselen der moeraskoortsen verwant is, een helder licht op de tot dusverre nog niet genoegzaam verklaarde zonderlingheden in het karakter van Cromwell zou kunnen werpen; want de hypochondrie is niet altijd aangeboren, maar wordt, even als de koorts, ook wel door invloed van den dampkring te weeg gebragt. Men kan derhalve wel aannemen, dat Cromwell reeds in zijne jeugd, gedurende zijn verblijf te midden der moerassen van Huntingdonshire, de kiemen van dat godsdienstig fanatisme ontving, die zijn karakter steeds verdonkerden. Hij had gedurende zijn geheele leven veel vatbaarheid voor koorts. Na den slag van Dunbar, in 1650, had hij een hevigen aanval, en de ver-

moeijenissen, die hij vervolgens gedurende een zeer ruwen winter doorstond, moesten voor hem noodlottig worden. In Maart van het volgende jaar dacht hij den dood nabij te wezen, doch herstelde weder, en dit duurde tot Mei; toen echter zonk hij weder in een toestand van volkomene krachteloosheid terug, en begaf zich naar Edinburg, waar zijne kwaal dermate verergerde, dat men hem een tijd lang voor dood hield. In Junij was hij in zoo verre hersteld, dat hij zich van een rijtuig kon bedienen; maar hij stortte weder in, en er verliep nogmaals eene maand voordat hij zijne gezondheid terugkreeg.

Omstreeks zeven jaren later waakte de protector, krank naar ligchaam en ziel, bij het ziekbed van zijne geliefde dochter, lady Claypole. Veertien dagen lang kwam hij bijna hare kamer niet uit, die hij niet verliet voordat de dood aan het lijden van zijn kind een einde gemaakt had. Zijne diepe smart over den dood van deze dochter, die misschien ook door eenige gewetensknagingen versterkt werd en op zijn buitendien reeds verzwakt gestel haren invloed uitoefende, haalde hem weder de koorts op den hals, — een laatsten aanval van deze hardnekkige, arglistigen vijandin, die zoo dikwijls was teruggedreven, maar toch eindelijk overwinnen zou; want gedurende den hevigen storm van 1658, te midden van den strijd der losgelatene elementen, blies Cromwell den laatsten adem uit.

Een belangrijk feit paart zich aan de laatste ziekte van dezen beroemden man: een beklagenswaardig vooroordeel verhinderde zijne geneesheeren, bij hem het uitstekend geneesmiddel, den kinabast, aan te wenden. Het was omstreeks drie jaar geleden, dat dit kostelijke medicament door de Jezuïten in Engeland was ingevoerd; daar echter een alderman van Londen na het gebruik er van gestorven was, verhief zich van de Protestantsche zijde een zeer sterk veroordeel er tegen. Zelfs na 1679, toen in de hoofdstad de groote anti-pauselijke (*no popery*) demonstratiën plaats hadden, droeg men een kistje met den zoogenaamden *Jezuïtenbast* in optogt rond, en verbrandde het tevens met de afbeelding van den paus. Eerst in het begin der 18de eeuw gelukte het aan de bemoeijingen van sir John Sloane, dit uitmuntend koortsmiddel populair te maken.

Daags na Cromwells dood kregen, volgens een ministerieel bevel, verscheidene geneesheeren last om zijn lijk te balsemen. Docter Bates, zijn lijfmedicus, heeft over deze zaak een verslag nagelaten. De ingewanden werden er uitgenomen, het lijk met specerijen gevuld, in een hiervoor welbereiden linnen doek zesmaal gewikkeld en in eene looden kist gelegd, die door eene tweede van eikenhout omsloten was. Ondanks dezen maatregel openbaarde zich de verrotting door het hout en lood heen, en men moest het lijk reeds begraven een dag vóór dien, waarop de begrafenisplegtigheid bepaald was, — eene plegtigheid, welke zijn zoon Richard wenschte dat met meer dan koninklijke pracht zou plaats hebben, en waarvoor hij uitgaven maakte, die hem in schulden dompelden.

Ten gevolge van deze overhaaste begrafenis moest men zijn lijk door eene wassen figuur vervangen, die het bij de openlijke tentoonstellingsplegtigheden vertegenwoordigde. Toen deze figuur gereed was, werd zij den 20sten September, door lieden uit Cromwells huis, van Whitehall naar Somersethouse vervoerd. Maar eerst eene maand later, den 18den October, waren al de toebereidselen gereed, en konden de kamer, waarin de wassen figuur ten toon was gesteld, benevens de aangrenzende vertrekken geopend worden. Vier met zwart fluweel behangene zalen, waarin het wapen van Cromwell, met eene keizerlijke kroon daarboven, prijkte, waren aan deze tentoonstelling gewijd. In de laatste dezer zalen rustte de wassen figuur, in een staatsiegewaad van purper fluweel gekleed, dat met hermelijn, gouden nestels en borduurwerk versierd was, op een paradebed van scharlaken fluweel. In de eene hand van het wassenbeeld had men den rijksappel, in de andere den scepter gelegd; ter zijde er van schitterde eene prachtige wapenrusting, als zinnebeeld van de krijgshafte deugden van den beroemden overledene. Toen deze tentoonstelling eene geheele maand had geduurd, had de plegtigheid der openbare begrafenis plaats. De wassen figuur werd op een prachtig met zwart fluweel bekleed rijtuig naar de Westminster-abdij gebragt, en toen men aan de westelijke poort aankwam, werd zij door vier edellieden er uitgetild, die haar naar het oosteinde der abdij droegen, waar zij op een tot hare ontvangst bestemd praalgraf werd nedergezet.

Wij zien deze wassen figuur nog eens, door den nevel der vergetelheid heen, weder verschijnen, waarna zij voor altijd verdwijnt. In de *Public Intelligence* van 14 Julij 1660 leest men: „Men heeft aan een der vensters van Westminster, voor de blikken des volks, het wassenbeeld van Olivier Cromwell ten toon gesteld, dat eens met eene zoo groote pracht in Somersethouse figureerde. Het had een touw om den hals, waarmede het aan een der ijzeren traliën van het venster was vastgebonden."

Dr. Bates deelt ons eenvoudig mede, dat het lijk van Cromwell vóór de lijkplegtigheid begraven werd; maar hij zegt niet waar, en er bestaat ook geen enkel authentiek berigt ten opzigte van deze stille begrafenis, ofschoon men over dit onderwerp twee verschillende uitleggingen heeft. De geschiedschrijver Oldmixon, wiens waarheidsliefde niet in twijfel getrokken kan worden, zegt te weten van een persoon, die den protector in zijne laatste ziekte heeft opgepast, dat er beslist was, dat zijn lijk, met lood omhuld, op een vaartuig gebragt zou worden, en men het vervolgens door twee nabestaanden en eenige soldaten, op wier geheimhouding men staat kon maken, in een der diepste plaatsen van den Teems had laten zinken.

Het andere, veel romantischer verhaal, wordt in zekeren graad ondersteund door eene aaneenschakeling van bewijzen, die op overleveringen berusten. Men schrijft den oorsprong er van aan zekeren Barkstead toe, een achtbaar man, die tegen het einde der zeventiende en het begin der achttiende eeuw als een dagelijksch bezoeker der letterkundige koffijhuizen van Londen bekend was. Deze Barkstead — een zoon van den koningsmoorder Barkstead, die korten tijd na de restauratie ter dood gebragt werd — was ten tijde van Cromwells dood een knaap van vijftien jaren. Barkstead, de vader, had in zijne jeugd te Londen het beroep van goudsmid uitgeoefend; nadat hij echter in de City bij de militie gediend had, meende hij dat de militaire loopbaan meer zijn vak was. Hij begaf zich derhalve bij de armee van het parlement, verwierf zich een graad, en werd eindelijk tot stadhouder van Reading benoemd. Later schonk men hem de belangrijke betrekking van gouverneur van den Tower, en ten gevolge van zijne naauwe vriendschap met Cromwell werd hij ook inten-

dant van het huis des protectors. Barkstead de zoon derhalve verhaalt, dat zijn vader en eenige andere personen, die het geheele vertrouwen van Cromwell bezaten, dezen, nadat er geen hoop op herstel meer was, hem gevraagd hadden waar hij begraven wilde worden, en dat de protector geantwoord had: Daar, waar hij zijne roemrijkste overwinning had bevochten, en zoo digt mogelijk bij de plek, waar de hoofdbataille had plaats gehad, namelijk in de vlakte van Naseby, in Northamptonshire. Dien ten gevolge werd na zijn dood zijn lijk in eene looden kist gelegd, van Whitehall midden in den nacht weggevoerd en naar het slagveld van Naseby gebragt, waarbij de jonge Barkstead, op bevel van zijn vader, den geheelen weg over den lijkwagen vergezelde. Daar aangekomen zijnde, vond men een kuil van omstreeks negen voet diep gereed, terwijl de graszoden, welke de oppervlakte dier plek hadden bedekt, zorgvuldig aan de eene zijde in orde waren geschaard, en aan de andere zijde het uitgegraven zand op een hoop lag. Toen de kist in den kuil was nedergelaten, werd deze terstond gevuld, en de graszoden werden vervolgens er weder zoo over heen gelegd, dat zij geen de minste verhevenheid vormden, terwijl de overgeblevene aarde met zorgvuldigheid verwijderd werd.

Daar te Naseby het gerucht liep, dat Cromwell op het slagveld aldaar begraven zou wezen, rigtte de eerw. W. Marshall, die de laatste predikant van dat kerspel was, aan Olivier Cromwell van Cheshunt — achterkleinzoon en laatste mannelijke afstammeling van den protector, en in 1821 overleden — de vraag, of hij te dezen opzigte ook iets wist. Cromwell antwoordde, dat zijne moeder, die den ouderdom van 103 jaren mogt bereiken, in haren jeugd Richard, den oudsten zoon van den protector, had gekend, en dat een der bedienden van Richard hem verteld had, dat hij des nachts de overblijfselen van den protector door Cheshunt had zien vervoeren, toen men ze naar de plaats bragt, waar zij ter aarde besteld zouden worden, en dat hij, de bediende, die toen nog maar een jeugdige knaap was, de postpaarden had geleid, die den lijkwagen tot aan Huntingdon trokken, van waar men hem met de paarden had teruggezonden, — dat deze echter niet beter wist, of de lijkwagen was nog verder gereden.

De plaats, die men, volgens de overlevering, *het graf van Cromwell* noemt en nog als zoodanig op de vlakte van Naseby aanwijst, is zeker niet de plaats, waar de voornaamste veldslag, — zelfs niet eens een ander gedeelte van den slag plaats vond. Deze bevindt zich op eenigen afstand ter linker zijde, en niet ver van de plek, waar gedurende den slag de bagaadje stond.

Er is nog eene derde overlevering, die wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan, ofschoon zij meer dient om het geheim ingewikkelder te maken dan op te helderen. Sir John Prestwich, de nazaat van een zeer middelmatig en nu geheel vergeten dichter van den zelfden naam, gaf in 1787 een boek uit, onder den titel *Respublica*, eene verzameling van heraldische en genealogische aanteekeningen over de merkwaardigste personen, die gedurende den burgeroorlog in beide partijen figureerden; terwijl hij op de plaats van Cromwells graf zinspeelt, zegt hij: „Zijne overblijfselen werden *in stilte* in eene kleine omtuining bij Holborn begraven, op de zelfde plaats waar zich de obelisk bevindt, die men op het Roode-Leeuw-plein ziet.”

De zin van deze orakelachtige mededeeling is niet regt te begrijpen. Prestwich heeft willen zeggen, dat Cromwell, onmiddelijk na zijnen dood, in stilte op de plaats begraven is, die tegenwoordig het Roode-leeuw-plein vormt; — of ook, dat zijn lijk eerst in de Westminster-abdij is bijgezet, en vervolgens door degenen, die met de uitvoering van het parlementsbesluit belast waren, werd weggehaald; dat hij echter, terwijl hij in de herberg de *Roode Leeuw* was nedergelegd, door eenige aanhangers in stilte weggehaald en op gemelde plaats weder begraven werd, terwijl een ander lijk dan dat van den protector aan de beschimpingen te Tyburn werd prijs gegeven.

Hoe het ook zij, het geheim, dat van den beginne af deze zaak bedekt, gaf tot de belagchelijkste vertellingen aanleiding. De aanhangers van Cromwell hebben te allen tijde ontkend, dat het zijn lijk is geweest, hetwelk men op de slede naar Tyburn had gevoerd; eenigen gingen zelfs zoo ver van te

beweren, dat dit lijk dat was van Karel I, met het hoofd er weder op gezet, hetwelk men voor dat van Cromwell in de plaats had gesteld; gevolgelijk zou het lijk van den koning te Tyburg zijn opgehangen en zijn hoofd boven de Westminster-hall ten toon gesteld. Deze zonderlinge vertelling vond geloof, uit hoofde van de onzekerheid, waarin men verkeerde wegens de plaats, waar Karel begraven was. Herbert, de getrouwe dienaar van den ongelukkigen monarch, heeft deze plaats naauwkeurig opgegeven, en wel in het graf van Hendrik VIII op Windsor. Toen men echter, na de restauratie, de doodkist van Karel I met alle mogelijke eer naar Westminster wilde brengen, deed de commissaris, die met het opsporen van het lijk belast was, al zijn best om het niet te vinden. De reden daarvan is, dat Karel II, die in dit opzigt heel weinig den zoon van Cromwell geleek, liever het geld, dat er voor benoodigd zou wezen, voor zijne vermakelijkheden uitgaf, dan zijnen vader die eer te bewijzen. In 1830 evenwel vonden Sir Henry Halford, de prins-regent en de deken van Windsor, vergezeld van eenige andere personen en geleid door Herberts opgaven, zonder eenige moeite de kist, en stelden de identiteit van haren inhoud met de overblijfselen van den onthoofden Karel I volkomen vast.

Wat de mishandeling van Cromwells lijk te Tyburn en de tentoonstelling van zijn hoofd boven de groote Westminster-hall betreft, daaromtrent hebben wij nog slechts ééne getuigenis, waarover wij meenen te moeten spreken, ofschoon zij van zeer verdachten aard is. De schrijver van eene mededeeling, vóór omstreeks vijftig jaren aan het *European Magazine* gerigt, maakt de inhoud bekend van een papier, dat hij beweerde in de schuiflade van een meubelstuk te hebben gevonden, welk laatste aan eene sedert lang overledene nabestaande van hem had toebehoord. Daarin wordt gezegd, dat de overgrootmoeder van die dame op zekeren dag bij Sir James Norfolk had gegeten, welke heer door het parlement tot voorzitter benoemd was der executie, die men tegen de overblijfselen van Cromwell besloten had, en dat Sir James aan tafel had verhaald, dat hij het lijk van Cromwell in den muur der Westminster-abdij had opgespoord, in zes houten en looden doodkisten bewaard, die

zoo vast in elkander sloten, dat men ze met eene bijl had moeten openbreken. Het lijk had hij als dat van Cromwell herkend aan eene gouden medaille, met zijn naam er op gegraveerd, die op zijne borst gelegen had.

Deze geschiedenis, geheel afgezien van de onbepaaldheid der daarmede verknochte omstandigheden en het volslagen stilzwijgen van alle schrijvers over de gouden medaille, kan niet dan met de grootste omzigtigheid worden beschouwd. Zij verscheen in eenen tijd, toen de Cromwells-koppen, wier echtheid geen beteren waarborg had, ten toon gesteld en als merkwaardigheden verkocht werden. Bekend is de anecdote van een landman, die het Britsche Museum bezocht en het hoofd van Cromwell verlangde te zien. „Dat hebben wij hier niet," zeide de opzigter. — „Dat verwondert me," zeide de man. „Ik ben in ik weet niet meer hoe veel museums geweest, en overal was een hoofd van Cromwell voorhanden."

Geruimen tijd na den dood van Cromwell had zijn hoofd geen waarde, en niemand hoorde er van spreken. Zelfs na de omwenteling, toen de Jacobitische en de Hannoversche partij om de kroon streden, en het aandenken van den lord protector aan de eene partij zoo gehaat was als aan de andere, bleef zijn hoofd in duisternis gehuld. Toen echter deze burgertwisten ten einde waren, en de natie zich in oorlog met hare Amerikaansche koloniën gewikkeld zag, konden zij, die met de laatste sympathiseerden, tegen betaling van een shilling, het hoofd van den grooten medewerker in de eerste omwenteling van Engeland beschouwen. Toen de politieke gebeurtenissen de herinnering aan Cromwell weder hadden opgefrischt, haastte zich zekere speculant om een Cromwellskop ten toon te stellen, en lichtte de bewijzen, waarop hij in het bezit er van gekomen was, aldus toe; namelijk dat gedurende een stormachtigen nacht, ten tijde van Jacob II, de kop door den wind van het dak der Westminster-abdij was afgewaaid en door een schildwacht opgeraapt, die hem aan een der voorouders van den eigenaar verkocht had.

De Amerikaansche oorlog was ten einde, en het hoofd van Cromwell kwam nogmaals in vergetelheid. Maar nu deed zich een zekere Cox op, die in *Spring-Gardens* een soort van Museum bezat, waarin zich ook de kop van den lord

protector bevond. Hij stelde hem niet openlijk ten toon, daar dit bij de regerende magten wantrouwen had kunnen opwekken, maar liet hem tegen eene bijzondere vergoeding aan diegenen zien, welke er bijzonder belang in stelden. Cox ging den weg van alle vleesch en zijne verzameling den weg van alle dergelijke verzamelingen, en men hoorde van Cromwells-koppen niet meer spreken tot aan den tijd, dat de Fransche omwenteling een weder opschieten van democratische ideeën in Engeland te weeg bragt. Toen werd, na eene annonce in de *Morning Chronicle* van 18 Maart 1799, „het ware gebalsemde hoofd van den magtigen usurpator Olivier Cromwell" ten toon gesteld, en wel „op de zelfde plaats in *Old Bond-street*, waar het vorige jaar de ratelslang te zien was geweest." Deze revolutionaire geest in Engeland verdween allengs; Napoleon Bonaparte werd de nationale vijand, de Engelsche dagbladen begonnen den Franschen overweldiger met den Engelschen te vergelijken, en al de Cromwells-koppen werden weder op zijde geschoven. Deze vergetelheid zou echter niet eeuwig duren; eene nieuwe wetenschap, de schedelleer, riep hem nog eens aan het licht. Het is onmogelijk te zeggen, hoe veel Cromwells-koppen weder voor den dag kwamen en door geheel Engeland als tekst tot voorlezingen van zoogenoemde professors gediend hebben. Nu eens wees men, tot bewijs, den indruk van het ijzer aan, die door de punt van den ijzeren staak was veroorzaakt; dan weder maakte men zijne toehoorders opmerkzaam op de in het oog loopende rondheid van den kop, een zeker bewijs, dat hij hoofd der rondkoppen geweest moest zijn.

Bij eene zaak, waar de geschiedenis in ondoordringbare duisternis is gehuld en de overlevering ons slechts een zwak en twijfelachtig licht aanbiedt, zal het ons misschien veroorloofd zijn, eene gissing te wagen. Het is zeer natuurlijk dat Cromwell op zijn doodbed, toen hij zag dat de restauratie vroeger of later zou plaats hebben, den wensch koesterde, dat zijne overblijfselen voor ontwijding zouden bewaard worden; maar het romantisch idee om op het slagveld van Naseby te worden begraven, stemt met het karakter van dezen man niet overeen. Evenzoo weinig is het geloofbaar, dat de eergierige wensch om in de Westminster-abdij te

worden begraven, zijne laatste gedachten zou hebben bezig gehouden. Maar het is zeer mogelijk, dat hij met de woorden van de Heilige Schrift, waarin hij zich zoo gaarne uitdrukte, den wensch heeft te kennen gegeven om bij zijne vaderen verzameld te worden, en dat dien ten gevolge zijne overblijfselen naar zijn familiegraf te Huntingdon werden overgebragt. Deze gissing is volstrekt niet onvereenigbaar met het verhaal van Barkstead. Zij, die het lijk naar Huntingdon voerden en het daar begroeven, konden, om het geheim te bewaren en de nasporingen der vijanden van den protector te verijdelen, hebben afgesproken te vertellen, dat hij naar Naseby vervoerd was. De overlevering, die onder de onmiddelijke afstammelingen van Cromwell gebleven is, heeft steeds beweerd, dat hij op de plaats van zijne vaderlijke bezitting te Huntingdon ter aarde is besteld. Eene merkwaardige en veel beteekenende omstandigheid verbindt zich aan deze vraag, die namelijk, dat men almede de plaats niet kent waar des protectors vrouw, die hem zeven jaren overleefde, begraven ligt. Ofschoon men geen stellige bewijzen er van kan aanvoeren, mag men echter met regt vermoeden, dat zij in stilte bij de overblijfselen van haren echtgenoot is ter aarde besteld. Voor het overige komt het er ook weinig op aan, de begraafplaats van Cromwell met zekerheid te kennen; zijn naam behoort tot de zoodanigen, die geen in marmer of erts gegrifte inscriptie noodig hebben, om eeuwig in het aandenken der menschheid voort te leven.

DE VERWACHTE GROOTE KOMEET.

Eenigen tijd geleden werd van verschillende kanten de mare verspreid, dat de zoogenaamde „komeet van keizer Karel V" zich vertoond had, en wel in het sterrebeeld *de Stier*, in de nabijheid van de ster *Aldeberan*, met een staart van twee graden lengte. Dit berigt echter is geheel valsch, en berust óf op verdichting, óf op verwisseling met

de toen aan den westelijken hemel (*) zigtbare *Pleiaden*, welke digt opeengedrongene sterrengroep in de nabijheid van den horizont in haar nevelachtig licht flikkert, en daardoor reeds zeer dikwijls onkundigen tot verspreiding van dergelijke verkeerdheden geleid heeft.

De sedert 1848 verwachte groote komeet, waarvan men uitstrooide dat zij op 13 Junij 1857 de aarde zou vernielen, werd het eerst in het midden van 1264 vóór zonsopgang bemerkt, en moet toen veertien weken lang zigtbaar zijn geweest. In de maand Augustus ontwikkelde zij haren grootsten glans; zij onderscheidde zich inzonderheid door de ontzaggelijke lengte van haren staart, die zich door de sterrebeelden *de Leeuw*, *de Kreeft* en *de Tweelingen* tot in den *Orion*, ter lengte van 100°, van het oosten naar het westen uitstrekte, en eene als eene sabel gekromde gedaante vertoonde. Bijna alle geschiedschrijvers, die van deze komeet gewagen, spreken van haar met uitdrukkingen van de grootste bewondering en de bangste ontroering. In den nacht van 2 October werd de komeet het laatst gezien; in den zelfden nacht stierf ook paus Urbanus IV. Het bijgeloof bragt terstond beide gebeurtenissen in het naauwste verband met elkander.

Vervolgens verscheen in 1556 eene komeet, wel van geringer glans dan die van 1264, maar altijd nog zoo helder, dat zij de opmerkzaamheid van geheel Europa trok. Wij hebben aan Melanthon, in de *Annalen van het jaar* 1556, eene beschrijving van den loop dezer komeet te danken, welk verschijnsel aan den hemel gedurende zes-en-dertig dagen zigtbaar bleef. De komeet vertoonde zich het eerst in *de Ram*, ging daarop naar *de Maagd* en *Boötes*, door *de Groote* en *de Kleine Beer* en *Cepheus*, waar de komeet in de derde week van April verdween. Het bijgeloof bragt daarmede terstond het afdanken van keizer Karel V in verband. In China had men deze komeet beter waargenomen, en haar

(*) Onze courantiers hebben het nog mooijer gemaakt, door te melden dat die komeet in het Z.O. zigtbaar zou wezen. Zij zullen dit berigt denkelijk uit het Fransch of Engelsch hebben overgenomen, en in hunne bron zal *S. O.* hebben gestaan, dat natuurlijk *Sud Ouest* gelezen moet worden. RED.

daar tot den 10den Mei gadegeslagen. De beste, ofschoon ook nog altijd zeer onvolkomene, waarnemingen in Europa leverde de Weener hofsterrekundige Paul Fabricius. Deze waarnemingen werden de grond tot eene berekening van den beroemden Halley, die in 1742 overleed. Het resultaat van zijne bepaling der baan viel echter, ten gevolge der zoo weinig zekere datums, niet zoo voldoende uit, als de andere baanbepalingen van dien grooten sterrekundige. Toen de Engelschman Dunthorne vijftig jaren later de baan der komeet van 1264 berekende, vond hij eene merkwaardige overeenstemming met die der komeet van 1556.

In den jongsten tijd hebben Hind te Londen, Balz te Marseille, Bromme te Middelburg, Hoek (toen) te Leiden en Carlini te Milaan beproefd de baan van beide te bepalen, nadat het Littrow te Weenen gelukt was, drie bronnen over de waarnemingen van het jaar 1556 op te sporen, en men, met inroeping der hulp van beroemde taalkenners, eene nieuwe beschouwing en uitlegging van de Chinesche waarnemingen bewerkstelligd had.

Volgens dit een en ander is de identiteit van beide kometen alles behalve zeker, en de geheele voorspelling van hare wederkomst berust op een zeer lossen grond. De berekening van Bromme geeft, met een verschil van twee jaren vroeger of later, den 2den Augustus 1858, de berekening van Halley den 22sten Augustus 1860, als tijdpunt van den terugkeer der komeet in haar perihelium of grootste nabijheid van de zon. De onzekerheid ligt hierbij niet aan den berekenaar, maar aan de onvolkomenheid der waarnemingen in de dertiende eeuw.

Mogt de komeet in 1860 of 1861 zich weder vertoonen, dan kan zij ons in twee gevallen een schitterend verschijnsel aanbieden: óf wanneer zij in het begin van Mei door haar perihelium gaat, en alvorens op 23 of 24 Maart de aarde op eenen afstand van slechts $1\frac{3}{4}$ millioen mijlen passeert, of wanneer zij haar perihelium in het midden van Augustus bereikt, en daarna tegen het einde van September op een afstand van $1\frac{3}{4}$ millioen mijlen de aarde voorbijgaat.

TABAKSDOOS EN PARAPLUIE.

Novelletje uit het leven.

Door G. H. N.

„De karakters zijn wél volgehouden" of „er is van afgeweken", strekt menigmaal in recensiën tot lof of blaam van romantische producten. Daar wordt evenwel niet bij overwogen, dat de trekken van de portretten, die men ons schetst, aan geen bepaalde logica mogen getoetst worden; er moet een ruim deel worden gelaten aan de veranderlijkheid, de wispelturigheid onzer karakters. Nergens ziet men volmaakte wezens, — wezens, die uit ééne stof zijn zamengesteld; dus behoort men zich ook wel te wachten om hun het burgerregt te geven in letterwerk, hetgeen bovenal de juiste voorstelling moet zijn van een maatschappelijken toestand en der verschillende geaardheden er door ontwikkeld. Men dient niets te loochenen van hetgeen bestaat, zoo min een wezenlijke geestdrift als de plotselijke ommekeeren, die vaak tot het minste spoor er van uitwisschen, — zoo min trouwe vriendschap als eigenbaat, — zoo min deugd als ondeugd. De best geslagen medaille heeft hare keerzijde, die bij lange na niet zoo wel is gelukt; zoo hebben ook de beste harten hunne dorre hoeken, de edelmoedigste lieden hunne schriele oogenblikken. Even zoo hebben almede de slechtste menschen hunne goede opwekkingen, de domste begrippen hunne plotselijke inblazingen en onverwachte bezieling. Het kleine verhaal, dat wij laten volgen en uit het leven genomen is, moge tot verklaring en bewijs dienen van hetgeen wij zeiden. Het opschrift luidt niet bijzonder romantisch, althans zeker niet in een sentimenteelen of verheven zin, maar strookt met het gebeurde.

„Hoe gaat het, vriend Janssen? — altijd wel geweest? —

en mevrouw?" vroeg een in de diligence van een spoortrein tredend heer, terwijl hij een passagier, die naast eene dame er in gezeten was, vriendelijk en familiaar de hand reikte. „Wie is u, mijnheer? Voor zooveel ik weet, heb ik de eer niet u te kennen," was het antwoord van den aangesprokene, die een verlegen gezigt trok, en de hand, die men hem reikte, niet aannam. — „Ken je Wolf niet meer? Het is ook al eenige jaartjes geleden, dat wij mekaar het laatst in het Zuid-Hollandsche koffijhuis hebben gerencontreerd." De als Janssen begroete heer bragt, als peinzende, de hand aan het voorhoofd en haalde de schouders op. Hij, zoowel als de naast hem zittende dame, die zijne vrouw moest zijn en alles behalve vriendelijk keek, toonde zich zoo weinig met den heer Wolf ingenomen, dat deze zich met eene koele buiging van hen afwendde en op een afstand neêrzette, waar hij zich in gepeins verdiepte over de veranderlijkheid van menschen en zaken, waardoor onder anderen vriendschap, of wat er althans voor doorging, voor onverschilligheid, minzame bejegening voor koele ontvangst, gelijk hem nu van Janssen was bejegend, en die hij als onbeschoftheid beschouwde, plaats maakte. Hij had den man toch zoo wél gekend, was zoo vaak met hem en met zijne echtgenoote in gezelschap geweest, wist de bijzonderheden, die tot hunne verbindtenis hadden aanleiding gegeven, zich ook nu bij het gesnor der locomotief, die het denken anders niet zeer begunstigt, nog zoo juist te herinneren, dat hij een gramstorigen blik op de Janssens wierp, zonder dat deze er zich in het minst aan stoorden of er op letteden. Wij laten de, naar reeds aangestipt is, weinig romantische schets volgen der omstandigheden, die het huwelijk van Jasper Janssen met Albertine Backer waren voorafgegaan en er aanleiding toe hadden gegeven.

Omstreeks vijftien jaren vroeger zaten op een fraaijen zondag eenige personen in het badhuis van Maas te Scheveningen aan de thee- en wijntafel. Daaronder tellen wij mejuffer Albertine Bakker, een aardig meisje van bij de twintig jaren, met hare bejaarde mama, een deftige dame, en den heer Jasper Janssen, die in den zelfden omnibus met haar

gekomen was, doch, overigens geen kennis aan haar hebbende, afzonderlijk een glas wijn zat te drinken, terwijl hij toch nu en dan — ja, zooveel de bescheidenheid gedoogde, op het juffertje, dat schuins over hem zat, een blik vestigde, die hem voor een verliefde had kunnen doen houden. En dat was hij dan ook, of ten minste op het punt van het te worden. Wat de jonge dame betreft, zij scheen, te gissen naar de vriendelijk aanmoedigende wijze, waarop zij Janssens oogentaal beantwoordde, nog al met hem ingenomen. In den omnibus hadden zij naast elkander gezeten en soms een woord over beuzelachtige dingen te zamen gewisseld. Haar toon daarbij was zoo vertrouwelijk geweest, dat de oude mama, opmerkzaam geworden, hare dochter min of meer bestraffend of waarschuwend had aangezien, hetgeen deze koeler had gemaakt en dan ook de reden was, dat zij bij Maas het gesprek met Janssen vermeed en maar steelsgewijze eens naar hem keek.

Janssen, die een cigaar wilde rooken, tastte in zijn zak, en zijn ontevreden gezigt gaf te kennen, dat hij niet vond wat hij zocht. Hij had zijn cigarenkoker te huis gelaten, en gromde innerlijk op zichzelven, maar dat baatte niet; hij vond echter een onverwachten troost bij zijn buurman aan tafel, — den heer Wolf, dien hij mogelijk eens in een koffijhuis had gezien, maar anders niet kende. Wolf bemerkte zijne verlegenheid, en bood hem, daar hij zelf eene pijp rookte, zijne tabaksdoos aan. Janssen maakte met eene dankbare buiging van de vriendelijkheid gebruik, en zat weldra genoegelijk uit een gouwenaar te dampen. Hij raakte zoo eenigermate bekend met Wolf, die evenwel maar kort naast hem bleef zitten en door de zaal drentelende, bij den een of ander een praatje maakte, of hier en daar een krant opnam.

Janssen wilde naar den Haag terug; dat schenen ook de dames Backer voornemens: hij zag dat zij aan haar toilet schoven en plooiden; en gretig om Albertine's gezelschap weder te genieten, betaalde hij haastig zijn gelag en snelde de deur uit en den trap af. Hij zat ook nog maar kort in het rijtuig, dat op verdere vracht toefde, toen de beide dames er kwamen instappen en tegenover hem met een knikje plaats namen.

Wat brengt juffer Albertine daar te voorschijn? Het is zoowaar eene tabaksdoos, die zij lagchende den verwonderden Janssen toereikt. „Die had u vergeten," zegt zij, en Janssen herkent de doos van den gedienstigen Wolf, die tusschen hem en den zorgeloozen eigenaar op tafel was gebleven. Hij schrikte er van. „Wat moet die heer wel denken?" was het eerste dat hem inviel, terwijl hij de juffer, door eene uitlegging van de zaak, nog verlegener maakte dan hij zelf was. Één ding strekte hem tot niet geringen troost: hij begreep dat de lieve juffer min of meer belang in hem stelde, en hoopte ook de doos, die hij provisioneel bij zich stak, binnen kort aan den eigenaar te kunnen ter hand stellen. Hij kende zijnen naam, en wist dat Wolf nog al dikwijls het Zuid-Hollandsche koffijhuis bezocht.

Het toertje naar de residentie liep overigens genoegelijk af. De oude dame scheen zich het vriendelijk gekout der jongelui niet meer aan te trekken, en snapte nu en dan zelve wel eens meê. Men wenschte en hoopte zeker elkander weder te zien, maar liet zich overigens daaromtrent niet uit.

De jaarlijksche plegtigheid der opening van de „kamers" had in 1845 of 46 (met zekerheid kunnen wij niet zeggen welk dier twee jaren het was), gelijk altijd, een tal nieuwsgierigen op Buiten- en Binnenhof der residentiestad gelokt, en heden zagen ze iets, dat eene zeldzame vertooning mogt heeten, — een koning, die in een regenbui onbewegelijk te paard zat en eene heele poos zoo moest blijven zitten, terwijl het vallende nat langs de klep van zijn petje afdroop. Het was onze onvergetelijke, ridderlijke vorst, Willem II. De trein voor hem uit was in wanorde geraakt, de rijtuigen stonden stil, en er verliep een poos voor dat alles geschikt was en de optogt verder kon. Intusschen waren de honderden toeschouwers voor een groot gedeelte door parapluien beschut; want de lucht had regen gedreigd, ofschoon die vrij plotseling opkwam, toen men het parlementsgebouw verliet. Een tal onderdanen was dus getuige er van, dat hun koning aan weêr en wind blootgesteld was, terwijl zij zelve geen den minsten last daarvan hadden. Hij zelf,

de koning, toonde zich er volstrekt niet om te bekreunen, of hij doornat beregend werd; onbewegelijk als een krijgsman op post, hield hij zich op zijn paard. Hij had ook in campagnes en veldslagen wel andere ongemakken doorgestaan; dit was een beuzeling voor hem: maar zeker heeft wel de een of ander, bij het zien van den koning in zulk eene positie, overwogen, dat de hoogste rang geen waarborg is voor het gemakkelijkste leven, en dat er in iederen stand het een of ander kan voorkomen, dat kloekheid en geduld op de proef stelt.

Maar de trein is in orde gebragt; de stoet vervolgt zijn weg; koning en staatsie verdwijnen uit ons oog; en van de toeschouwers rest nog maar iemand te vermelden, dien wij kennen — de heer Jasper Janssen, die onder bedekking van een parapluie het tooneel heeft bijgewoond en zich nu verwijderen wil, toen hij twee dames voorbij ziet trippelen, die zonder parapluie waren. Het regende nog altijd, en die dames, waarin Janssen terstond mevrouw de weduwe Backer en hare dochter herkende, moesten al heel onbedachtzaam zijn van huis gegaan. Dat raakte hem evenwel niet; velen hadden zeker den regen niet voorzien. Hij snelde naar de dames toe, en bood haar beleefd zijn regenscherm aan. Welstaanshalve hield men zich in het eerst onwillig om van zijn al te vriendelijk aanbod gebruik te maken; maar het was gekheid, te blijven staan complimenten maken, en de heer Janssen had het genoegen de dames naar huis te geleiden en haar wél beschut te zien. Aan zichzelven en zijn nat worden dacht hij niet.

Wij moeten niet vergeten te zeggen, dat het nu zes weken of een paar maanden geleden was, sedert hij met de dames van het badhuis in gezelschap was geweest. De tabaksdoos had hij reeds des anderen daags aan haren eigenaar ter hand kunnen stellen, en zoo de kennis aangeknoopt met den heer Wolf; met mevrouw Backer en hare dochter had hij, zoo vaak de gelegenheid zich aanbood — en hij maakte zich elke gelegenheid daartoe gretig ten nutte — de kennis voortgezet, zonder dat evenwel, wat een naauwere verbindtenis betrof, ernst van de zaak was geworden. Tot *acces* was het als van zelf en ongemerkt gekomen; maar de oude dame scheen *de kat nog uit den boom te willen zien*, en was altijd

present. De heer Wolf was ook een vriend des huizes geworden, en mogt, een paar maandjes na het geval met de regenbui, de vrolijke bruiloft van Jasper en Albertine bijwonen. De parapluie had aan de intimiteit, door het tabaksdoosje begonnen, een finaal beslag gegeven, en er was eene huwelijksverbindtenis gevolgd, die gelukkige dagen, zoo als de afloop van zeer veel novellen schenkt, moest doen hopen. Een drietal jaren mogt Wolf het paar eensgezind en genoegelijk te zamen zien doorbrengen; hij was er altijd welkom, en had het soms ook te gast. Maar het was reeds een tiental jaren geleden, dat mijnheer en mevrouw Janssen, uit 's Gravenhage naar elders vertrekkende, afscheid van hem hadden genomen, en hij was buiten correspondentie met hen gebleven.

In zijne hoop, bij het intreden der diligence, gelijk wij gezien hebben, te leur gesteld, — de hoop om met goede vrienden, die hij in zoolang niet gezien had, eene oude familiariteit te mogen vernieuwen, over aangename, in elkanders gezelschap gesletene uren te praten en aldus eene genoegelijke reis te smaken, — zat Wolf dan, heel slecht gehumeurd, te peinzen, wat toch de reden wel mogt zijn, die hem bij de Janssens in een kwaad blaadje had kunnen brengen; want dat zij hem zeer wel herkend hadden, daar twijfelde hij geen oogenblik aan. Dat vriendschap, of hetgeen er in de wereld voor doorgaat, iets onzekers, onbestendigs is, heel dikwijls een einde neemt, en in koelheid, zelfs minachting overgaat, wanneer vriendschaps-*dienst* in aanspraak wordt genomen, was hem van elders niet onbekend; maar hij had nooit het minste blijk gegeven, dat hij Janssen noodig had, en hem of zijne vrouw nooit onbeleefd behandeld; hij stak wél in de kleêren, en geleek volstrekt niet op iemand, die zich in verlegenheid bevond: wat drommel kon die menschen dan zoo koel, zoo onwellevend, ja onbeschoft hebben gemaakt?

Terwijl hij hierover peinsde en heimelijk morde, wierp hij nu en dan een onwillekeurigen blik van misnoegen op die voormalige vrienden, en bemerkte dat zij heel koel jegens elkander waren, dat de een geen woord tot den ander sprak, en dat zij bang schenen elkander aan te raken. Een para-

pluie, tusschen hen in staande, hield hen gescheiden. Het scheen den heer Janssen te warm te worden; hij nam zijn hoed af, en legde dien met een schalksch sarrend gezigt zijne vrouw op den schoot. Hoe nijdig keek zij daarbij! het scheen dat zij den hoed gaarne af wilde smijten, maar wegens het gezelschap zich schaamde. Waren dat die teedere gelieven van vroegere dagen? Een akelige verandering, maar die Wolf toch eene gedachte ingaf, waarin hij opheldering meende te vinden voor de koele ontvangst, de miskenning, die hem van de zijde der Janssens was te beurt gevallen en hem zoo geschokt had. De liefde, die het paar elkander had toegedragen, moest — zoo was het slot zijner overweging — in afkeer, — misschien in haat zijn veranderd, dermate, dat zij niet alleen met spijt en berouw aan hunne vereeniging dachten, maar hun zelfs alles en een ieder mishaagde en ergerde, waardoor zij aan dien vroegeren tijd werden herinnerd. En dit was ook het geval. Wolf die, bij aankomst van den trein, uitstapte, zonder de Janssens met een blik te verwaardigen, kwam later te weten, dat hunne eensgezindheid — naar een gewonen term gesproken — *veel te wenschen overliet;* met andere woorden, dat zij erg over hoop lagen, en het in hun huishouden — er waren twee of drie kinderen — erbarmelijk toeging. „Wereldsche ongestadigheid!" dacht hij. Er zou ook aan zooveel romans en novellen, wier slot een gelukkig huwelijk is, geen einde komen, moesten of konden ze vertellen, wat er al zoo na de vrolijke bruiloftsdagen gebeurde!

DE GRAVIN DANNER.

De tegenwoordige gemalin van Frederik VII, den koning van Denemarken, heet „van haar eigen" Louise Christine Rasmussen, en werd den 21sten April 1815 geboren. Zij is niet uit Westphalen, noch uit Mecklenburg, noch uit Kopenhagen afkomstig, en heeft ook in laatstgenoemde stad

niet met mosselen bij den weg gezeten, zoo als door sommigen verteld wordt, maar hare geboortestad is Randers, in het Deensche stift Aarhuus, in Jutland. Haar vader was zonder twijfel ook geen arme dagloner in de Deensche hoofdstad, zoo als men mede verteld heeft; want het meisje ontving eene goede opvoeding en werd tot gouvernante opgeleid. Als zoodanig is zij ook bij verscheidene familiën in betrekking geweest, doch nooit lang, ten gevolge van haar manziek temperament. Zij is, zoo naar geest als naar ligchaam, door de natuur zeer begunstigd, en ook nu nog, ofschoon in lang niet jong meer, zoo flink en vlug als maar verlangd kan worden.

Toen het met die betrekking van gouvernante toch niet ging, engageerde zij zich als danseres bij het ballet van den koninklijken schouwburg, en trok de blikken van von Berling tot zich, — den voormaligen boekdrukker en tegenwoordigen kamerheer en secretaris van den koning; von Berling zorgde voor haar onderhoud, doch moest hare gunst met vele anderen deelen. De tooneeldirecteur von Levetzow zond haar eindelijk weg, omdat zij het toch wat al te bont maakte. Thans is die zelfde mijnheer Levetzow haar hofmaarschalk. Men zou zeggen: hoe kunnen de dingen zoo komen! Maar dat daargelaten. De afgedankte balletdanseres begon in eene levendige straat te Kopenhagen een modewinkel, en plaatste, als lokaas voor hare zaak, in haren uitstalkast eene wassen figuur, die door middel van een uurwerk ronddraaide. Daar Berling nog voor haar onderhoud zorgde, leefde zij vrolijk en onbekommerd, en vergezelde hem eenige malen op reizen door Duitschland en naar Parijs. Nu gebeurde het, dat de toenmalige kroonprins, in vrolijk gezelschap, laat in den avond in een koffijhuis met Berling en eenige andere liefhebbers bij een glaasje zat. In de straat, waar ons dametje haren modewinkel had, en wel schuins daartegenover, ontstond brand, en de kroonprins snelde met zijne drinkgenooten daarheen. Alle vensters in die straat waren verlicht, zoo als dit te Kopenhagen bij brand steeds het geval is, en onze modemaakster stond in een sierlijk nachtgewaad naast het ronddraaijend wassen beeld. Zij zag er op deze wijze uit om te stelen. Berling introduceerde den prins bij haar, men dronk koffij, en — de kennis was gemaakt. De prins kocht de dame van Berling af, tegen geld, ordeteekens en ambten.

Het draaijende beeld werd aan een ouden Jood overgedaan, en mejuffer Rasmussen ging met kroonprins Frederik naar Odense, op Funen, en leefde daar verscheidene jaren met hem. De prins bleef met haar in betrekking, ook toen hij in 1841 Caroline van Mecklenburg-Schwerin had gehuwd, van wie hij, zoo als men weet, in September 1846 weder gescheiden is. In 1847 betrok de prins het nu afgebrand kasteel of paleis *Fredriksborg*, en woonde daar met mejuffer Rasmussen. Na zijne troonbeklimming in 1848 rees natuurlijk de invloed van het lieve dametje, en zij wist het met mooi praten zoo ver te brengen, dat zij op 18 Maart 1849 bij het hof als barones Danner voorgesteld, kort daarop tot leengravin verheven en den 7den Augustus 1850 eindelijk, door den eersten bisschop des lands, met den koning aan de linker hand getrouwd werd.

Voor haren gemaal is de gravin onontbeerlijk geworden. De Deensche aristocratie heeft het natuurlijk zoo min als het volk op de zaak begrepen, maar men heeft er tot dusver weinig tegen kunnen doen. — Uit hare betrekking met Berling leven drie kinderen, van welke de oudste dochter, te Parijs opgevoed, op een landgoed in Schonen, dat aan hare moeder behoort, gehuwd is.

DE WANDELING.

Welkom, o hartelijk welkom, rozerood stralende bergtop!
  Zon, die hem vrolijk beschijnt, hartelijk groet ik ook u!
Welkom, gij grazige wei! Welkom, gij suizende linden!
  Welkom, gij zangerig koor, vrolijk gevleugelde stoet!
Welkom, gij heerelijk blaauw, dat u zoo eindeloos uitbreidt
  Over het bruine gebergte, over het groenende woud;
Over den wandelaar zelf, die aan stoffige kamers ontsnapte,
  Flaauwe gesprekken ontvlood, en vrolijk zich redde bij u!
Uwe welriekende lucht stroomt mij verkwikkend de borst door;
  Uw zoo verrukkende lichtglans laaft mijnen dorstigen blik.
Liefelijk glanst op de bloeijende landstreek de prachtige kleurpraal;
  Wisselend echter versmelt het grillige in gloeijenden toon.
Gastvrij ontvangt nu de weide mij voorts op haar magtig tapijtvlak;
  Midden door 't vriendlijke grasveld slingert het landlijke pad.

't Nijvere bijtjen omgonst mij, en over de rossige klaver
  Fladdert in wankende vlugt het vlindertje prachtig van wiek.
Gloeijende pijlen der zonne beschieten me. 't Westen is rustig;
  't Lied van den leeuwrik alleen schatert in vrolijke lucht.
Hoor! Op eens ruischt het in 't lover; zie eens, de toppen dier elzen
  Buigen zich diep, en de wind golft het verzilverde gras;
Geurig omvangt de versterkende nacht mij. In koele gewelven
  Neemt nu het prachtige dak van lomrijke beuken mij op.
Heimelijkheden van 't woud vervangen het opene landschap;
  't Rijzende bergpad leidt langzaam en slingerend mij naar omhoog.
't Spaarzame licht dringt al sluipend het lomrige bladergewelf door;
  't Heldere vrolijke blaauw lacht door zijn vensterkens heen.
Plotseling echter verscheurt dit floers. Het geopende woud geeft
  't Glanzen des blinkenden dags mij, den verraste, terug.
't Oog draagt naauwlijks zoo ver als de vlakte zich hier voor mij uitbreidt;
  't Blaauwe gebergte begrenst nu 't aardrijk met nev'ligen rand.
Diep aan den voet van den berg, die hier rijst uit geopenden afgrond,
  Golft met een groenige tint het spiegelend nat van den stroom.
Eindeloos onder mij zie ik den aether, en boven mij eindloos;
  Duizelend staar ik omhoog, en ijzende schouw ik omlaag!
Veilig geleidt, door zijn leuning beschermd, mij het bergpad naar boven
  Dat hier de eeuwige diepte aan de eeuwige hoogte verbindt.
Lagchende snelt mij de weelderige oever voorbij van den landstroom;
  't Rijklijk gezegende bergdal toont de bedrijvige hand.
Ziet ge die donkere naden, die de erven verdeelen der landliên,
  Als door Demeter gestikt op het tapijt van het veld?
Vriendelijk afschrift der wet van den God, die de menschen in stand houdt,
  Sedert uit de ijzeren eeuw al vlugtend de liefde verdween!
Doch in deze geregelde velden ontplooit zich in vrijheid,
  Nu eens verslonden door 't woud, dan eens aan bergen geleund,
Klimmend een scheemrende band, de landen-verbindende heirbaan;
  Over den effenen stroom glijden de scheepjes daarheen;
't Klokje van 't grazende vee klinkt over 't liefelijke landschap;
  't Lied van den herder ontlokt een echo aan heuvel en duin.
Vrolijke dorpjes bekransen den stroom; in struweelen verdwijnen
  Elders de hoeven, en daar hangen ze als nestjes aan de alp.
Ginder nog wonen de menschen, omringd door hunne akkers en velden;
  Rustiglijk ligt nog zijn beemd rondom zijn strooijen verblijf;
't Loof van den rankenden wingerd belommert zijn nederig venster;
  't Lindengeloverte streelt vertroostend zijn vreedzame stulp.
Heil u, o volk van het land! Nog niet tot de vrijheid geroepen,
  Deelt ge nog steeds met uw veld vrolijk het enge gebod.
De oogsttijd stelt aan uw wenschen een perk voor uw stoutste verbeelding;
  Rustig als 't werk van den dag, spint ook uw leven zich af!
Wie, wie ontrooft mij dien schoonen, dien lieflijken aanblik zoo plotsling?
  Snel breidt een vreemdere geest zich uit over 't gansche gewest.
Trotschelijk zondert zich af wat fluks zich nog minnend vereende;
  Slechts het gelijke verbindt met het gelijke zich nog.
Standen verdeelen het volk; de wapens van trotsche geslachten
  Pralen op stamboom in goud, zilver en keel en azuur.

Regel wordt alles, en alles wordt keuze en alles beteeknis;
  Tal van bedienden vermeldt, dat er een heerscher genaakt.
Ginds in de verte herken ik zijn woning aan torens en muurtrans;
  Ginds op die hoogte verheft zich, met muren bevestigd, de *stad.*
Uit het gezelschap jaagt men den faun naar het bosschige heiveld;
  Vrome aandacht schenkt daarentegen aan steen een godlijken geest.
Nader bevindt zich de mensch nu bij menschen, en enger omsluit hem
  Heden de band van 't gevoel; sneller bevatting ontwaakt.
Zie, daar ontbranden in vurigen kampstrijd ijvrende krachten;
  Groot is de prijs van dien strijd, grooter het loon van dien bond.
Duizenden handen bezielt nu één *Geest;* hoog slaat in duizend
  Borsten het zelfde gevoel, en smelt tot één hart en één zin,
Klopt voor het land der geboorte, voor zeden en wetten der vadren;
  Hier in den dierbaren grond rust hun verheerlijkt gebeent.
Goden verlaten den hemel en dalen nu neder op aarde;
  't Feestlijk gewijde gebouw strekt nu dien zaalgen ter woon;
Heerlijke gaven verzellen hun nadring: Ceres voor allen
  Brengt als geschenk ons den ploeg, Bacchus de zwellende druif;
Mercuurs gave is het anker, Minerva haar gift is de olijfboom;
  Hoort, Neptunus' geschenk hinnikt verheugt naar den krijg!
Cybelé spant hare leeuwen nu ook aan den schittrenden wagen,
  Rijdt met hen de opene poort in der ijverig noodende stad.
Heilige steenen! De planters der menschheid stroomden uw wal uit;
  Over gebergten en zee zondt gij uw zeden en kunst;
Wijzen verkondigden 't regt bij uwe gezellige poorten;
  Hunne penaten ten schuts, vliegen uw helden ten strijd.
Klemmend haar kindren aan 't hart, verschenen de moeders ten muurtrans,
  Schouwden den legertogt na, tot dezen de verte verzwolg.
Biddende knielden ze toen ter neêr voor der heemlingen altaar,
  Smeekten om zege en om roem, smeekten behouden u t'huis.
Eere verkreegt gij en zege, doch roem slechts keerde naar huis heen;
  't Lijkengesteente vermeldt wat ge voor daden bedreeft:
„Wandelaar, komt gij in Sparta, verkondig dan dáár dat we vielen,
  Alle getrouw aan den eed, alle getrouw aan de wet."
Rust, o rust zacht, mijn geliefden! uw bloed geeft milderen wasdom.
  't Kostelijk zaad is gestrooid: lustig ontkiemt nu de olijf;
Vrolijk ontbrandt, door bezitting geprikkeld, het vrije bedrijf nu;
  Stroomgoden wenken ten vangst tusschen het riet der rivier.
Knarsende vliegt in de boomen de bijl bij het zuchten der boomnimf;
  Hoog van de kruinen des bergs dondert het vallende hout;
Steen leent van hefboomen vleugels; het rotsblok rolt neêr in de vlakte;
  Bergman daalt door de schacht diep in den boezem der mijn.
Vulkaans aanbeeld dreunt op de maat van den wislenden hamer;
  Onder de krachtige vuist springen de vonken van 't staal.
Zilveren draden ontrooft aan het vlas de bedrijvige huisvrouw;
  Wevende spoedt zich de spoel tusschen het dansend getouw.
Ginds op de reede roept luid de matroos naar de wachtende schepen,
  Voerders der vlijt van hun land naar de verwijderde kust;
Andere keeren al juichend terug met de schatten van ginder;
  Wapperend zwiert van den mast vrolijk de feestlijke krans.

Wemelend volk op het marktveld dringt om de nieuwtjes te hooren;
Wonderlijk gonzen door 't zwerk honderden soorten van taal.
't Pakhuis bergt voor den koopman den oogst van het weelderig aardrijk;
Afrika's gloeijende kust levert hem schatting en buit;
Azië brengt hem haar gaven en 't uiterste Thule zijn cijnsen;
Over den rand van den hoorn stroomen de giften des heils.
't Goddelijk kroost ontvangt van geluk het geschenk der talenten;
Troetlende vrijheid reikt vriendlijk de hand aan verhevene kunst.
Kunstenaars geven den steen met den beitel een menschelijk wezen;
't Schijnt of het beeld, naar de sprake zoekend, een ziele verwacht.
Jonische zuilen, als slanke gezellen, verheffen het boogdak;
't Prachtige Pantheon houdt heel den Olympus vergaard.
Ligt als de sprong is van Iris door 't zwerk, als de pijl van de boogpees,
Zwaait zich de boog van de brug over den bruisenden stroom.
Doch in een vreedzaam vertrek zit eenzaam peinzend de wijsgeer;
Cirkels ontwerpende, sluipt hij zachtkens de scheppingen door,
Zoekt naar de krachten der stof, in zeilsteen naar haat en naar liefde,
Volgt door de lucht het geluid, volgt door den aether het licht,
Mijmert op regels en wetten voor iedere luim van het toeval,
Zoekt naar den rustenden pool in der verschijnselen vlugt.
't Floers van den ijdelen waan scheurt plotseling thans voor zijn oog op;
't IJdele spooksel der nacht vliedt voor het rijzen van 't licht.
't Menschdom verbreekt nu zijn boeijen. Heil den verlosten, den vrijen,
Brak met den band van 't gezag hij dien der zedigheid niet!
„Vrijheid!" zoo juicht nu de rede, en „vrijheid!" zoo jubelt de hartstogt,
Heilige band der natuur, u wringen ze driest van den arm!
't Anker, dat stevig hem vasthield, slipt uit in den hevigen stormwind;
Magtige stroomingen, ach! sleuren hem mede in de zee.
Hol gaan de golvende baren; de zeilen ze slaan uit de lijken;
Masteloos dobbert de kiel, klippen en riffen ten prooi.
Wolken bedekken den hemel; de sextant, nutteloos wordt zij;
Lood en kompas beide falen; God is hun harten vervreemd.
Waarheid, geloof en vertrouwen ontwijken het dagelijksch leven,
Vlieden de tongen; bedrog plegen de lippen bij d' eed.
Afgunst sluipt in de liefde; in zoete vereening des harten
Dringt haar venijnige tand; vrienden verwijdert haar klaauw.
Sluipend beloert het verraad met verslindende blikken nu de onschuld;
's Lasteraars giftige tong steekt haar een doodlijke wond.
Williglijk stelt het verstand zich te koop. In den schandlijken boezem
Loochent de liefde haar aard, vreemd aan het godlijk geslacht.
Schandlijk bedrog nam het heilige zegel en 't merk van de waarheid;
Snoodlijk misbruikt zij de stem, 't zij van de juichende vreugd,
't Zij van het klagende leed; natuur bedriegt ze in haar boosheid;
Zwijgen, o zwijgen alleen, kan nog het ware gevoel.
't Regt praalt op de tribune, en de eendragt woont nu in hutten;
't Spooksel der wetten omgeeft dreigend der koningen troon.
Moog' dan ook eeuwen aaneen pyramiden de mummie bewaren,
Eindelijk opent de nood, opent de tijd het gewelf.
Zoo als de tijger, die de ijzeren tralie verbreekt in zijn woede,
Plotsling 't Numidische woud brullend en scheurend gedenkt,

Slaat met de woede der zonde de wreedheid des jammers de menschheid
  Los, en moordbrandende zoekt zij in de puinen natuur.
Muren, o opent u! geeft, o geeft den gevangene weder!
  Red hem en geeft hem toch weêr aan het verlaten gewest!...
Hemel, waar ben ik! Het pad is verdwenen; schriklijke diepten
  Gapen al dreigend mij aan, — achter me, voor me, ter zij!
Achter mij liet ik het lustoord, veilige leuning van 't bergpad,
  Alles wat menschelijke hand nuttig of kunstig bedreef.
Grondstof zie ik alleen, die de kiemen des levens bevat houdt;
  Want op de vormende hand wacht het hier liggend basalt.
Vreeselijk wild en verlaten is 't hier. In het zwijgende luchtruim
  Hangt alleen de arend en knoopt de aarde aan het driftige zwerk.
't Suizen der lispende winden verzwijgt op die rotsige standplaats
  Mij het verloren geluid, toonen van vreugde en van smart.
Ben ik dan waarlijk alleen? Digt aan uw hart, in uwe armen
  Vinde ik mij weder, natuur! Alles was dus maar een droom!
Dreigende greep hij mij aan; met het vreeselijk beeld van het leven,
  Met het verdwijnende dal vlood mij die vreeselijke ook.
Reiner herneem ik mijn leven van uwen geheiligden autaar;
  'k Neem den verhelderden moed weder der hopende jeugd.
Eeuwig verandert de wil de bedoeling en regels; in eeuwig
  Wederverjongenden vorm keeren de feiten terug:
Maar met een eeuwige jeugd en een eeuwig verandrende schoonheid
  Eert gij, o vrome natuur, krachtig wat eens is bepaald!
Altijd één en de zelfde, bewaart ge den man, gij getrouwe,
  Wat u het spelende kind, de droomende knaap heeft vertrouwd.
Ouden en jongen verzorgen uw borsten met eendere liefde;
  Onder het zelfde gewelf, over het zelfde tapijt
Wandlen in alle gewesten de bonte geslachten der menschen.
  Zon, die Homerus bescheen, zie, gij bestraalt nu ook ons!

Naar SCHILLER. CORNELIUS.

MENGELINGEN.

Weêr iets uit Londen. (Door Leech.) We kennen Londen bij ondervinding. We hebben op de kramen van *Newgate-market* geslapen; we hebben uitgerust onder de bogen der oude koninklijke beurs; we hebben de weelde genoten van een *three-penny-rope;* we hebben geslapen in de klaver van *Old West-street*, voor niemand benaauwd, omdat we niets hadden, wat men ons kon ontstelen. Zelfs werden we altijd in *West-street*, *Smithfield*, beleefd ontvangen en

onthaald. Voor vier *pence* hadden we een apart bed, schoon water, zeep en handdoek of lap, om fatsoenlijk ons toilet te maken, alvorens we 's morgens voor den dag kwamen. Het is waar, er stonden vier of vijf groote, breede lummels van bedsteden in de kamer; 't is waar, dat volgens het oude deuntje *The blankets were thin and the sheets they were smal.* (Dun waren de dekens, de lakens maar klein), en daarbij niet allerzuiverst; 't is ook waar, dat onze buurlui wat laat te huis kwamen en wat krakeelachtig vielen, en dat ze, voor het geregt ondervraagd, zich niet best omtrent hun eigen persoon en omtrent hetgeen ze dien dag hadden uitgevoerd zouden hebben kunnen verantwoorden, maar over het geheel waren ze vriendelijk en beleefd, en ook zoo eerlijk, dat we maar ééns eene katoenen kous hebben vermist. Het oude spreekwoord: *Poverty makes one acquainted with strange bedfellows* (armoê maakt iemand met zonderlinge slaapkameraden bekend) is stellig waar. Eens op een avond hadden we door strenge zuinigheid de vereischte vier *pence* bijeengekregen. Het was nu kruis of munt, tusschen het *threepenny-koord* en eene stuivers snede rozijnenpodding, of het vier stuivers bed voor ons heel alleen. Het was in *Cocklane*, dat we daarover delibereerden, en regende dat het goot. Het was een akelige Februarij-avond. Een arme kerel stapte naar ons toe, en — daar we in spijt van het noodlot een jas aan hadden, die er nog al fatsoenlijk uitzag, verzocht hij ons om eene aalmoes.

„Beste maat, dat is juist wat ik zelf noodig heb!"— „Och kom!" — „Zoo zeker, als dat tweemaal twee vier is." — „Kom dan meê, ouwe jongen!"

Wij volgden hem, en belandden zoo in *Smithfield*, waar de kreet: „Warme aardappelen, zoo pas van 't vuur!" ons uit een hoek tegen klonk. Hij besteedde zijn laatsten stuiver aan een paar gebakken aardappelen, en we smulden lekker te zamen. Zoodanige goedheid kan iemand nooit vergeten. Onmeêdogendheid van den eenen mensch jegens den anderen „mogen ontelbare duizenden betreuren," maar daarentegen worden menschen door meêgevoel en hulpvaardigheid tot engelen, en de kleinste gift, die van harte en bij eigen ontbering geschonken wordt, krijgt onwaardeerbare waarde. Menig op-en-onder beleefden we in die dagen. Wij moesten

van tijd tot tijd naar *St. Giles;* wij hebben het zure van *Whitechapel*, het bittere van *Poplar*, het verguis van *Shoreditch* geproefd. Sedert hebben we, met een schoon hemd aan en een *shilling* op zak, eenige der ellendigste krotten bezocht. Men wete dat we altijd een paar dienders vóór en een paar achter ons hadden. We konden zekere steegjes en hoeken niet alleen en ongewapend betreden. Een oude, gedeukte hoed, gelapt buis, versleten vuile schoenen zouden ons hebben gevrijwaard, en eene beleefde tong is altijd eene voorspraak en strekt ook tot bescherming; maar het past niet altijd op fatsoenlijke kleeding en mooije praat te vertrouwen.

De Rothschilds. — Niet lang geleden gaf de Parijsche correspondent van de Engelsche *Literary Gazette* de volgende bijzonderheden, die rijke familie betreffende: „De *beau monde* alhier heeft het drok over een huwelijk, bij de Rothschilds gevierd, dat in pracht en luister elke beschrijving tart. Heerlijkheid, wedijverende met die in de Arabische Nachtvertellingen vermeld, werd verspild aan den maaltijd, na de trouwplegtigheid gegeven, en waarbij zoo wat zestig of zeventig Rothschilds alleen tegenwoordig waren. Daardoor werd de algemeene nieuwsgierigheid — inzonderheid bij het vrouwelijke publiek — in den hoogsten graad opgewekt, en ieder jonge mannelijke Rothschild is sedert dien dag door de schoone dames van Parijs onophoudelijk ondervraagd en uitgehoord, om toch maar iets van dat feesttooneel te weten te krijgen. Het schijnt dat al het tafelgereedschap der Rothschild-huizen voor dat banket moest opkomen; althans de Londensche chef zond zijn diner-servies over aan zijnen neef te Parijs, en de zestig à zeventig gasten kregen alles in zilver of verguld voor zich — schotels, borden, lepels en vorken, alles even kostbaar, gelijk aan vorstelijke tafels. Bij het dessert verscheen het onwaardeerbare servies van oud-Sèvres-porselein, aan de Rothschilds van Parijs toebehoorende en waarvan ieder schotel nagenoeg het rantsoen eens konings voorstelt. Wat de geregten aangaat, ze kwamen uit elk land en elk klimaat — er waren zwaluwnestjes uit China, kaviaar uit Rusland, zeldzame vogeltjes uit Amerika, trapganzen uit Spanje, fesanten uit Boheme, *entrées* van paauwenhersens, — *salmis* van

Braziliaansche papegaaijen! Ieder zout of zoet water had zijn visch geleverd; elk woud of moeras zijnen vogel; ieder tuinbed, door zon of vuur gestoofd, zijne fruit; iedere druiventros, die maar ergens hing, zijn wijn. Wat de bloemen betreft, die tafel en eetzaal versierden, men verzekert, dat er voor 1500 pond sterling (*f* 18,000—) waarde aan was! Al de vensters waren met traliewerk overtrokken, waar de uitgezochtste kruipende planten der keerkringen aan prijkten en hare welige geuren in het rond verspreidden. Was dat maal dus een keizer uit vroegere eeuw waardig, het geslacht der Rothschilds schijnt het maal waardig te zijn geweest en de vereischte eer er aan te hebben gedaan. In de eerste plaats wordt verzekerd, dat de aanzittende dames voor ongeveer een millioen guinjes (ruim 12 millioen guldens) aan juweelen droegen, en in de tweede plaats, dat de gasten van half zeven tot middernacht tafelden!

Honden. — In een Noord-Amerikaansch tijdschrift (*the American Union*) vindt men: "Honden hebben verstand en overleg, of anders voeren ze door *instinct* dingen uit, die een mensch *schrander* zouden doen heeten. Ten bewijze moge het volgende strekken:

Een burger hier ter stede zag onlangs drie honden van verschillende grootte in twist om een weggeworpen been. Na een lang, doch vruchteloos trekken en harrewarren gaven de twee kleinste honden het op en dropen af, den grootsten en stevigsten hond in het schijnbaar bezit latende van den kampprijs. De groote hond wachtte tot de twee anderen buiten zijn gezigt waren, greep vervolgens het been, droeg het een eind ver, en begroef het, om later voor zijn *souper* te dienen. Men zegt immers dat honden het weten, als zondag komt; derhalve zullen ze ook wel den *souper*-tijd kennen, het zij er iets te bikken valle of niet. De groote hond vertrok. De middelste hond nu was niet huiswaarts gekeerd, maar had slechts den weg er heen ingeslagen, tot dat de groote hond hem niet meer zien kon, en was vervolgens naar eene schuilplaats gekropen, van waar hij den grooten hond kon bespieden, zonder door hem te worden gezien. Naauwelijks was de groote hond weg, of *middelslag* kwam te voorschijn, sprong regtstreeks naar den *provisiekelder*, haalde

het been er uit, en droeg het naar eene andere plaats. Daar keek hij zorgvuldig rond, of men hem ook bespiedde — alle dieven zijn voorzigtig — groef een gat en stopte zijn buit er in, — en toen op een drafje naar huis, zoo bedaard, als of hij niets op zijn conscientie had. Maar ook hij raakte den buit kwijt; want de kleinste hond had gedaan, wat de middelste deed: hij had geveinsd huiswaarts te gaan, maar zijnen kameraad bespied; toen deze weg was, spoedde hij zich naar den gewenschten schat, groef hem op, droeg en verstopte het been nog op eene andere plaats. — Was het nu instinct of verstand, dat aan die honden ten gids bij hunne handelingen verstrekte? Wij laten die questie aan wijsgeeren ter beantwoording over. Maar wat moet de groote hond wel gedacht hebben, toen hij 's avonds kwam om te souperen, en zijn maal verdwenen vond? Voorzeker heeft hij zich ten sterkste uitgelaten tegen de goddeloosheid der tijden; maar zijne gewaarwordingen laten zich slechts gissen. Onze berigtgever wist er niets meer van te zeggen.

Mademoiselle en *Madame.* — Het verschil tusschen Engelsche en Fransche bals en danspartijen is hoofdzakelijk hierin gelegen, dat op de eerstgenoemde de ongehuwde meisjes, op de laatstgemelde de jonge getrouwde dames den eerepalm van het feest wegdragen. Mrs. Trollope's werk over Parijs kan dienaangaande als een veilige gids worden geraadpleegd. Op de Parijsche bals geraakt *mademoiselle* volstrekt in de schaduw, en schier niemand let op haar. Zij heeft een voorkomen, alsof hare gouvernante bestendig aan haren elleboog stond. Ze is netjes, maar heel eenvoudig gekleed; haar japon sluit zonder de minste noodelooze plooi; geen haartje van haar hoofd is buiten zijne plaats. Maar als gij de volmaaktheid, de *poëzy* van het toilet, de onbeschrijfelijke aanlokkelijkheid van kleeding, die eene elegante Fransche dame van al de wereld buiten haar onderscheidt, wenscht te zien, moet gij u van *mademoiselle* naar *madame* wenden. Al die innemende bekoorlijkheden, dat gadelooze *je ne sais quoi*, waardoor eene Fransche vrouw zich onderscheidt, schijnen er slechts op te wachten, dat het huwelijk haar vergunt te schitteren en bewondering te wekken; zelfs de klank van hare stem toont zich veranderd.

Zoolang zij *mademoiselle* heet, is die klank min of meer eentoonig, doch spreekt *madame* u aan, fluks ziet gij u door al de begoocheling van toon, manieren en taal aangetast. Zelfs bij den dans — de gunstigste van alle gelegenheden tot het ten toon spreiden van jeugdige bekoorlijkheden — kunnen de jonge Fransche dames volstrekt niet aan tegen de vlugger, ongedwongener bewegingen der gehuwde vrouwen. Welvoeglijkheid, *bienséance* gedoogt niet dat de Fransche *demoiselle* eenige vriendelijke gezindheid toone, terwijl daarentegen de gehuwde vrouw al hare beminnelijkheid mag ten toon spreiden. In Engeland (welligt ook in Nederland) zou eene getrouwde vrouw zich als eene schaamtelooze *coquette* aan de kaak stellen, viel haar meer hulde ten deel, dan aan eene jonge juffer. Te Parijs is het der getrouwde vrouwen alleen vergund, hare netten te spreiden. Het zou voor schande doorgaan, verliefde eene ongetrouwde vrouw, of liet zij zich door een minnaar genaken. *Madame* alleen heeft het voorregt, een man door luchtige manieren en aardig gesnap te mogen aanmoedigen.

Vrolijk en ernstig. — Het menschdom kan verdeeld worden in vrolijke of opgeruimde en ernstige lieden; — beiden maken in hun soort een goed figuur, zoolang zij hun humeur niet in het aangrenzende uiterste laten ontaarden; want de vrolijken hebben eene natuurlijke helling tot stugheid en zwaarmoedigheid, en de ernstigen tot grillige ligtzinnigheid. Het vrolijke gedeelte der stervelingen is zeer beminnelijk, zoolang het bij gepaste gelegenheden de conversatie levendig houdt en aangenaam maakt, doch integendeel zeer lastig en ergerlijk in gezelschap, als het ieder discours met ontijdige beuzelpraat en zotternij bederft, en onderwerpen, die daar niet toe geschikt zijn, belagchelijk voorstelt. Want ofschoon het lagchen door philosophen als eigenschap van het verstand beschouwd wordt, is de overmaat er van steeds als bewijs van onverstand aangemerkt.

Reliquien uit den slag van Varus.— Het slagveld, waarop, in het jaar 9 n. Chr., Herman, de vorst der Cheruskiërs, de ligioenen van Varus versloeg, wordt door de jongste onderzoekers tusschen de rivieren Eems en Lippe,

nabij de stad Bekum, geplaatst. Eene ontdekking, die men daar kortelings heeft gedaan, heeft deze onderstelling op nieuw bevestigd. Op 15 minuten afstands van deze stad werden namelijk, bij het draineren van een veld, tallooze overblijfselen van geraamten, zoo van menschen als van paarden, lansspitsen, korte Romeinsche zwaarden, eene fraaije plaat van brons, met het teeken XIX (zoo als men weet, werd ook het 19de ligioen verslagen) en allerlei overblijfselen van paardentuig teruggevonden.

In een bijbel, die aan eèn der bij eene schipbreuk verleden jaar verongelukte passagiers behoord had, werden de volgende regels van eene vrouwehand op het voorblad gevonden:

Vergeet mij niet in eenzaamheid,
Wanneer ge uw treurig lot beschreit,
Geen vriendenhand uw tranen stremt
Bij 't harteleed, dat u beklemt:
Is enkel jammer u nabij,
Dan, vriend mijns harten, denk aan mij!

Die bijbel was zeker eene afscheidsgift van een meisje of vrouw aan minnaar of echtgenoot, en de regels er in geschreven spraken de zoetste taal van het menschelijk hart.

Gemengde huwelijken tusschen Joden en Christenen te Hamburg. — Sedert 24 October 1851 zijn te Hamburg gemengde huwelijken tusschen Joden en Christenen bij de wet veroorloofd. Er zijn nu, sedert November van het genoemde jaar tot het einde van 1859, twee-en-negentig zoodanige huwelijken gesloten. Bij vier-en-vijftig was de man, bij acht-en-dertig de vrouw van het Mozaïsch geloof. Bij negentien van deze huwelijken was vooraf de bepaling gemaakt, dat de kinderen in de Mozaïsche godsdienst zouden worden opgevoed; bij zeventien dezer laatstgenoemden was de vader Jood, bij twee de moeder Jodin.

Verlies van broodkruimels bij het brood-eten. — Een statisticus te Douai, in Frankrijk, heeft uitgerekend, dat bij elken brood-eter jaarlijks twaalfhonderd grammen (Ned. wigtjes) aan broodkruimels verloren gaan, al

maakt men ook slechts twee maal op één dag van brood gebruik. Dit is alleen voor Frankrijk, wanneer men het getal inwoners, die daar brood gebruiken, op dertig millioen rekent, een verlies van omstreeks zes-en-dertig millioen kilo, die, als graan 450,000 hectoliters uitmakende, tegen 20 francs de hectoliter, de som bedragen van negen millioen francs.

Moeijelijkheden des levens. — De ware rampen van ons leven zijn ligter te verduren dan de knellingen en plagerijen er van; 't is stellig minder pijnlijk aan een steek door het hart te sneven, dan aan de tallooze prikken van Lilliputsche pijlen, die alle ligchaamsdeelen raken. Bespottelijke, verachtelijke zorgen vereischen een dubbele mate van kracht of ongevoeligheid. Ze hebben een giftigen aard, die allerschadelijkst is voor de beste gestellen.

Wederinvoering van de morgenster. — Een Graauwbundtenaar beveelt den Zwitserschen bondsraad de invoering aan van stormkolonnen, die men met morgensterren gewapend heeft. Zoodanige kolonnen zouden uit boeren moeten bestaan, daar deze, bij het stormloopen, met de bajonet niet veel weten uit te voeren, terwijl zij den vijand met eene morgenster voorzeker ouderwetsch zouden raken.

De Engelsche admiraal Duncan sprak de officieren van zijn eskader, die, kort voor dat hij met admiraal de Winter slaags raakte, tot het ontvangen van orders bij hem aan boord kwamen, lagchenderwijze en lakoniek dus aan: „Heeren, gij ziet een strengen Winter naderen; ik heb u maar één ding te raden, — dat gij voor een goed vuur zorgt."

„Waarom geen maat gehouden?" was de vermaning eens doctors aan zijn patient, die wat erg aan den drank verslaafd was. „Neem je maar altijd voor: zóó ver wil ik gaan, en volstrekt niet verder." — „Dat doe ik ook," zeî de man; „maar die verte is altijd zóó ver, dat ik een snor weg krijg vóór dat ik er ben."

DE KAPEL VAN VRAEGENEN.

VERHAAL UIT DEN TIJD DER HEKERENS EN BRONKHORSTEN.

Door Anastasius.

I.

HET STEEKSPEL OP DE EESE.

In het midden der veertiende eeuw woonde op een ridderslot, bij Almen aan de Berkel, een magtig heer, Frederik van de Eese of van Hekeren. *De Eese* heette de genoemde burg, het stamgoed van zijn geslacht; den naam *van Hekeren* droeg hij naar zijne bezitting Heker bij Doesburg, naar eene ridderhofstad bij de stad Goor, of naar een gerigt tusschen Emmerik en Elten. Hoe dit zij, hij was een rijk en aanzienlijk edelman, die groote bezittingen had in de nabijheid van die des hertogs van Gelre, wien hij leenpligtig was, en waarschijnlijk niet minder uitgestrekte goederen in Twente, welke zijne belangen met die van den bisschop van Utrecht verbonden. De hulp en trouw van zulk een leenman, die tal van gewapenden te velde kon brengen, en daarbij een dapper en krijgshaftig ridder was, moest voor den hertog wel van groot belang worden geacht, en heer Frederik bekleedde dan ook eene hooge plaats onder de raden van den Gelderschen vorst Reinald II; doch tijdens de minderjarigheid van diens opvolger, Reinald III, onder het regentschap van de hertoginne-moeder Eleonora, schijnt zijn invloed aan het Geldersche hof verzwakt te zijn door dien van Gijsbert van Bronkhorst, een niet minder magtig en vrij leenman van den hertog, wiens slot bij Doesburg niet ver van de Eese was gelegen. Behalve zijne aanzienlijke goederen aan den regter IJsseloever, waar hij een landsheerlijk gezag uitoefende, had hij regten op de heerlijkheid Borkelo, terwijl ook Batenburg zijn eigendom was.

Het kon naauwelijks anders, of tusschen twee zulke magtige naburen, aan den zelfden vorst leenpligtig, moest wel in het verborgen eenige naijver bestaan, en hoe ligt kon

daaruit, in die onrustige tijden, bij de geringste aanleiding, zich openlijke vijandschap ontwikkelen!

In het jaar 1347 werd een hevige krijg gevoerd tusschen den graaf van Holland en den Utrechtschen bisschop Jan van Arkel. In dezen oorlog vond de graaf een bondgenoot in Gijsbert van Bronkhorst, die waarschijnlijk Arkel een wrok toedroeg, dewijl deze boven een zijner bloedverwanten tot bisschop was verkozen. Heer Gijsbert zond hem in 1348 den vedebrief, viel in het nabijgelegen Twente, en verbrandde het bisschoppelijk huis te Goor. De bisschop haastte zich nu om met den graaf den zoen te treffen; en, gloeijende van ijver om zich op Bronkhorst te wreken, bragt hij in Overijssel een aantal krijgsvolk bijeen, rukte daarmede in de heerlijkheid Borkelo, vernielde de velden, verbrandde het dorp, en keerde toen, met roof beladen, naar het Oversticht terug. Bronkhorst, niet tegen de magt van den bisschop bestand, wendde zich om hulp tot zijnen leenheer, en haalde dezen over om den kerkvoogd een ontzegsbrief te zenden. De bisschop zag nu ook naar bondgenooten uit, en vond er onder anderen een in Sweder van Voorst, een der aanzienlijkste heeren van Overijssel, en vestigde vooral ook het oog op bovengenoemden Frederik van Hekeren. Het was voor dezen echter geene kleine zaak zich als vijand tegenover zijnen magtigen leenheer te plaatsen, en nu zijn hoofdslot en bezittingen van de Eese aan eenen aanval van Bronkhorst bloot te stellen; zelfs eenige naijver tegen heer Gijsbert kon hem niet tot zulk een stouten en beslissenden stap doen besluiten; slechts overwegend belang of hevige en bittere hartstogt zouden dit vermogen. Daar hij nu toch tot dit vermetel uiterste is overgegaan, en wij te vergeefs in de historie de naaste aanleiding er van zoeken, willen wij van het voorregt des romanschrijvers, om het verborgene te weten, gebruik maken, en de gaping der geschiedenis voor den belangstellenden lezer aanvullen.

Onder de edelen, die nu en dan de Eese bezochten, behoorde een jong ridder, Herbert van Vraegenen. Hij bewoonde het slot Vraegenen, gelegen aan de grenzen van het graafschap Zutfen, tusschen Groenlo en Bredevoort, welk slot

zijn vader, te gelijk met den ridderslag, als belooning voor dappere daden, met eenige weinig beduidende bezittingen had ontvangen. Doch, was zijn rijkdom klein, in gestalte en ridderdeugden muntte Herbert boven allen uit, en in den slag van Walef had hij aan de zijde van Bronkhorst met roem tegen de Luikenaren gestreden. Zijn edel gelaat, zijn gewelfd voorhoofd, door raafzwarte lokken beschaduwd, zijne vurige, donkere oogen, duidden geest en verstand, kracht en hartstogt aan, en vormden met zijne ranke, krachtvolle gestalte een volkomen geheel van mannelijke schoonheid. Vader Gerardus de Kluizenaar, die eene hut in het dennenbosch nabij Vraegenen bewoonde, en hem de zeldzame kunst van lezen en schrijven had geleerd, had niet minder eer met hem ingelegd dan zijn vader, die hem vroegtijdig in alle ridderoefeningen had onderwezen. Zijne ouders had hij reeds beide, toen hij pas den mannelijken leeftijd was ingetreden, verloren, en daar hij broeders noch zusters bezat, bewoonde hij het slot Vraegenen alleen met eenige dienaren, hoewel zijne eenzaamheid dikwijls verlevendigd werd door de tegenwoordigheid van zijnen vriend Roderik van Sinderen, een ridder zonder bezittingen, die door gelijke gezindheid en hartelijke vriendschap aan hem als een broeder was verbonden. Tot hiertoe scheen de dappere Vraegenen nog geen plan te hebben gemaakt om zijn vaderlijk slot eene meesteres te geven; want geene der schoone jonkvrouwen, die bij de tournooijen de tribunes versierden of de ridderlijke sloten opluisterden, konden een vrolijken glans aan zijne donkere oogen ontlokken. Van jongs af was hij van hevigen gemoedsaard geweest, al werd ook de natuurlijke onstuimigheid door adelijke zeden en courtoisie in toom gehouden; maar sedert eenigen tijd had eene geheimzinnige ingekeerdheid hem stil en zwijgend gemaakt, en den vurigen valkenblik als het ware door een floers van stil gepeins verzacht.

Bij gelegenheid der zilveren bruiloft van heer Frederik werd op de Eese een luisterrijk feest gegeven. Toen nu de kamerspelers door hunne liederen en vertooningen het aanzienlijk gezelschap vermaakt hadden, ving de dans aan, onder de woeste muziek van vreemde speellieden, die, het land rondreizende, zich ter goeder ure in de nabijheid hadden

bevonden, en toen op het feest op de Eese waren ontboden.

Onder de dansende paren was er geen, dat meer de aandacht trok, dan de twintigjarige Hildegard — eene ouderlooze nicht van heer Frederik — en haar schoone ridder, die niemand anders was dan Herbert van Vraegenen. Nadat de dans geëindigd en een groot gewoel in de zaal ontstaan was, verwijderden zij zich ongemerkt, namen in eene andere kamer plaats in eene diepe, half door zware gordijnen bedekte venster-nis, en hielden met elkander fluisterende gesprekken. Als men hen had kunnen gadeslaan, zou men bespeurd hebben, dat Herberts oogen vrolijk en levendig schitterden, en zijne edele trekken verhelderd waren door een glans van geluk. Al kon niemand hen zien, en al meenden zij ook door geen oor beluisterd te worden, toch was er één, die, óf toevallig — óf, wat waarschijnlijker is, opzettelijk — zich in hunne nabijheid bevond, en maar al te duidelijk de vertrouwelijke woorden van liefde verstond, die over hunne lippen kwamen — en deze ééne was niemand anders dan de heer van de Eese zelf.

Toen zij zich een oogenblik daarna weder in het talrijk gezelschap bevonden, en, als op de vleugelen der liefde gedragen, in een nieuwen dans ligt en bevallig door de zaal zweefden, wierp de bij zijne gemalin staande gastheer, met een bewolkt voorhoofd, een vergramden blik op het jeugdige paar.

„Die gelukzoeker," sprak hij, zoo luid dat hij, in weêrwil van het geraas der pauken, door meer dan één verstaan werd, „die gelukzoeker van twijfelachtigen stam zal zich voortaan niet meer mengen tusschen de edelste landserven!"

Als een gloeijende pijl drong dat woord, door Herberts oor, in zijne eergierige, trotsche ziel. Plotseling groef het eene diepe klove tusschen den voornamen, rijken edelman en den eenvoudigen ridder van geringe bezitting. Midden in den dans bleef Herbert staan, en zijne donkere uitdagende oogen wierpen een dreigenden blik naar den heer van de Eese terug. Snel drukte hij nu de hand zijner verschrikte danseres, verliet haar haastig, en werd den geheelen namiddag niet meer gezien.

Des avonds, toen heer Frederik in de hal aan den langen feestdisch zat, welke door eene rij van schoone jonkvrou-

wen en kloeke ridders werd opgeluisterd, trad de burgvoogd van de Eese binnen, en riep zijnen weêr vrolijk geworden heer ter zijde. Deze scheen, nadat gene hem eenige woorden had ingefluisterd, bijna van toorn te stikken. De burgvoogd geleidde hem dadelijk naar het vertrek, dat aan de feestzaal grensde, bragt hem bij het open venster, en wees zwijgend naar beneden, waar digte hazelnootstruiken een boschje vormden. De op het slotplein geplaatste flambouwen wierpen haar rood schijnsel tot in het boschje, en verspreidden licht genoeg, om den vertoornde te overtuigen, dat Hildegarde zich naast een ridder in volle wapenrusting bevond.

„Ik behoor u alleen," sprak zij met hare zachte zilveren stem. „Moet ook elk uur mijns levens in tranen wegsmelten, en elke vreugde voor mij verwelken als deze lenteroos aan mijne borst — mijne gelofte aan u, Herbert, zal ik altijd houden, en liever koos ik de donkere kloostercel, dan het bruidsbed van een niet beminden echtgenoot. Neem tot gedachtenis der tranen, die thans de schoone hoop onzer toekomst verduisteren, dit parelsnoer, en draag het tot ik het eenmaal op den bruiloftsdag of in mijne lijkwâ inlosse."

De gewapende was diep ontroerd — hij zonk op zijne knieën, en zij hing het sieraad om zijnen hals. Driftig rees hij toen op, drukte haar vurig aan zijne borst, en zeide met eene welluidende stem, die van gemoedsbeweging een weinig trilde: „Hildegard, gij, of niemand op de wereld, behoor ik met al de trouw mijner ziel! Ik hoop, dat gij dit aandenken uwer liefde en droefheid in dit uur eenmaal zult inlossen met den liefelijken lach van geluk, dat ik u bereiden zal. Ik veracht het heerschzuchtig geweld, dat ons zoo spoedig scheidt. De list der trouwe min zal die van de dwingelandij te leur stellen. Hier in zijn eigen burg, te midden van zijn woelig feest, omhels ik u als mijne bruid, en morgen zal uw oog mij in den speerkamp sterken, — de gedachte, dat de schoonste der jonkvrouwen de mijne is, mij alvermogend maken."

Zij omhelsden elkander nog eenmaal, en gingen toen elk naar eene andere zijde vaneen.

„Laat ik naar beneden snellen," sprak de burgvoogd, het zwaard ontblootende, „en den vermetelen dwaas straffen met mijn staal!"

Maar heer Frederik wees hem terug. „Niet aldus," zeide hij; „Hildegards schande is de mijne. Laat de onbeschaamde knaap voor dit oogenblik triomferen; morgen zal ik hem zoo diep vernederen, dat hem de lust vergaat om zich ooit weder hier te laten zien."

Den volgenden dag werd op eene weide, tusschen het slot en de Berkel, waar het tournooiveld was afgepaald, de kampstrijd gehouden. Met statig gevolg daagden van links en regts de ridders op uit de aanzienlijkste geslachten der aangrenzende landen. Men aanschouwde de verschillende banieren van Driel, Arkel, Varik, Hekeren, Voorst, Valkenburg, Kuilenburg, Hakvoorde en vele anderen. Het was een schoon gezigt, de schaar van edelen te aanschouwen, die het strijdveld omzet hadden, — een ijzeren woud, waaruit de hooge lansen als jonge boomen schenen opgeschoten, en dat door de wuivende vederbossen op de helmen en paardenkoppen met bontkleurige reusachtige bloemen scheen bestrooid. Heerlijker nog was het gezigt van den krans van vrouwen en jonkvrouwen, die, in atlas en zijde van tallooze kleuren, als een schitterende regenboog over de strijdplaats hing.

Reeds zag men op het platgetreden gras gebroken wapenen; ook waren er bloedvlekken zigtbaar aan de blaauw en wit geschilderde palen der barrière, en meer dan één dappere kampvechter, die nog zoo even hoog en trotsch op zijn strijdros was gezeten, werd door zijnen dienaar langzaam weggedragen. De sterke Zweder van Voorst hield als overwinnaar in het midden van het tournooiveld stand, en wachtte op een nieuwen strijder. Daar stoof een strijdhengst naar den ingang der tournooiplaats, en de wachters openden het van speren gevormde Andreaskruis. Allen juichten nu den aangekomen mededinger toe, wiens kloeke ijzeren gestalte een geheel met zijn ros scheen te vormen; zijn devies was: *Moed en eer*, terwijl een zeldzaam schoon parelsnoer aan zijnen hals hem iets van dat avontuurlijke en geheimzinnige bijzette, waardoor ten allen tijde, en vooral in die dagen, gemoed en fantasie werden aangetrokken.

Reeds weêrklonk een enkele stoot der trompet, reeds stelden de strijders hunne sterke rossen in postuur en lieten hunne lange zware speren tot den aanval nederdalen; maar op den hoogen zetel, aan het einde der kampplaats, verhief

zich heer Frederiks forsch, gebruind gelaat; zijne breede hand wenkte den trompetter toe, om op te houden.

„Wat wil die ridder zonder wapen in mijn tournooiveld?" riep hij met donderende stem den wapenherauten toe. Maar de oude ridder Dirk van Valkenburg trad vooruit, en antwoordde op afgemeten toon: „Welgeboren is de onbekende ridder, zijn naam is onberispelijk en zijn schild smetteloos. Omstandigheden beletten hem zich heden te doen kennen, maar volgens gebruik heeft hij den wapenkoningen zijnen naam genoemd."

Met ongeduld liet heer Frederik den langzamen spreker voleindigen. Toen riep hij met toornige hevigheid: „Wapenkoning! gij kent dezen ridder, die zich onder de bloem van 's lands edelen heeft gemengd; ik ken hem echter beter, den gelukzoeker, die mijne gastvrijheid geschonden en mijne eer beleedigd heeft. Zijn zulke heeren driest genoeg om de edelsten des lands te honen, mijn burg heeft kelders genoeg om hen te beteugelen."

Een dof gemompel liep door de rijen der trotsche ridders. De verbaasde toeschouwers wisten niet, of het voor of tegen de krachtige uitspraak van den heer van Hekeren gerigt was. Maar het meest onrustig scheen de zoo zeer vernederde ridder, die zich in het midden van het veld bevond. Het ijzer rammelde van de zenuwachtige beweging zijner leden, en met woeste kracht slingerde hij zijne lans naar het wapen van Hekeren, dat, op een groot schild afgemaald, aan een hoogen paal aan het einde van het strijdveld hing; knersend werd toen zijn vizier geopend, en Herbert van Vraegenens edel en koen gelaat, donker gloeijende van verontwaardiging, zag uit den helm den beleediger aan.

„Ik ben het, Frederik van Hekeren!" riep hij vol onderdrukte woede: „en voor deze geheele ridderschap vorder ik voldoening voor dezen hoon!" — „Nietswaardige!" bulderde heer Frederik, en sloeg de regterhand aan de greep van zijn zwaard: „in een kelderhol zult gij voldoening hebben. Mijne vrienden, deze onverlaat heeft gisteren mijn huis beschimpt en van mijne gastvrijheid schandelijk misbruik gemaakt. Ik zal zijn schild aan stukken slaan en hem in den kerker werpen. Vasallen, grijpt den gelukzoeker, — ik beveel het!"

Onder de ridders trok heer Frederiks oudste zoon het zwaard uit de scheede, gaf zijn ros de sporen, en snelde, door verscheidene andere ridders gevolgd, naar den ingang der strijdplaats, om den Vraegener de vlugt te beletten. Een algemeen rumoer en beweging ontstond onder het volk; de ridders twistten, het kommando van den jonker van Hekeren werd boven alles uit gehoord; maar niemand der vasallen waagde het aanstalten te maken om Herbert te grijpen. Deze zag wild in het rond en dreigde links en regts met zijn bliksemend zwaard. Maar daar klonk eene zachte heldere stem duidelijk uit de jonkvrouwenschaar: „Red uzelven, Herbert!" — Eene dame viel in zwijm. De zilvertoon dier stem werkte als met toovermagt op den ijzeren man. Hij wierp een snellen blik rondom zich. Reeds drongen de paarden zijner vijanden de kampplaats binnen. Toen drukte hij zijn sterk ros de sporen in de zijde, en het wakker dier vloog met hem over het staketsel van het tournooiveld, wierp de trawanten links en regts ter neder, stormde over gillende vrouwen en verschrikte dorpers voort, en snelde als een orkaan het veld over, op den weg aan, die naar Zutfen voerde. — De jonker van Hekeren met zijne vrienden renden met gelijke snelheid hem achterna.

Reeds had hij den open weg bereikt en meende, daar hij een eind op zijne vervolgers gewonnen had, bijna in veiligheid te zijn, toen hij zich plotseling den weg versperd zag door een talrijken ruiterdrom, terwijl hij ter wederzijde door digt houtgewas was ingesloten. Het was heer Gijsbert van Bronkhorst, die met een talrijken stoet ridders en knapen van de jagt terugkeerde. Aan de spits reed de krachtige, wakkere heer van Bronkhorst zelf.

Een plotselinge schrik deed Vraegenens wangen verbleeken; doch toen hij den aanvoerder herkende, riep hij driftig en dringend hem toe: „Geef ruimte, Bronkhorst, voor Vraegenen! Het geldt mijne veiligheid tegen de tiranny van van Hekeren! Bij onze broederschap te Walef bezweer ik u, geef ruimte!"

„Een dozijn vervolgers achter één dappere!" riep Bronkhorst snel. „Geeft ruimte, ruiters!" beval hij op luiden, gebiedenden toon. Het gevolg week ter zijde, en de vlugteling snelde voorbij.

Herbert was gered. Het gevolg van Bronkhorst had zich dadelijk weder gesloten.

„Geef ruimte, heer Gijsbert!" riep Hekerens zoon, die met woede zag hoe zijne vermeende prooi hem dreigde te ontsnappen, met klem en drift: „het geldt de eer van ons huis tegen eenen lagen gelukzoeker!" — „Hij is een dapper ridder zonder smet of blaam, die te Walef aan mijne zijde streed, en dien ik niet verloochen, wanneer men hem vervolgt als roover of moordenaar," was het fiere antwoord van Bronkhorst. — „Het is den naam van Bronkhorst wel tot eere," hernam de jonker op schimpenden toon, „dat hij heult met zulke lieden." — „Bronkhorst weet zelf wat naam en ridder-eer van hem eischen," sprak heer Gijsbert trotsch. — „Mijn heer vader zal het gedenken, dat gij aldus ons huis beleedigt." — „Ik durf altijd de gevolgen mijner daden afwachten," antwoordde Bronkhorst kortaf en vervolgde zijnen weg. De jonker van Hekeren, het onmogelijke inziende om den vlugteling nu nog te achterhalen, wendde zijn paard, en keerde met zijne volgelingen onverrigter zake naar de Eese terug.

Het tournooi was geëindigd. De gastheer zat met vele bevriende edelen en hunne vrouwen en dochters reeds aan den disch, toen de jonker, met driftig en toornig gelaat, zoo bestoven als hij van het paard was gestegen, binnen trad.

„Mijn heer vader," zeide hij, „de Vraegener is ontkomen. Gijsbert van Bronkhorst ontmoette ons met een troep ruiters, en heeft hem laten voorbijrijden en ons tegengehouden." — „Hoe! wederom Bronkhorst, die mij zoekt te vernederen? Bij mijn zwaard, dat wordt te erg!" riep Hekeren uit, van zijnen zetel oprijzende. „Wat! de trotschaard durft het wagen tegen zijn nabuur, tegen een der oudste, edelste huizen, openlijk partij te kiezen voor een gelukzoeker? Wat dunkt u, mijneheeren, is dat geene beleediging die gestraft moet worden?" — „Die smaad moet gewroken, de verwatene moet vernederd worden! Al te lang, sedert hij bij de hertogin de magt in handen heeft, ziet hij uit de hoogte op ons neder!" zoo riepen verscheidene vrienden en aanhangers van Hekeren.

Te vergeefs zochten sommigen, die met Bronkhorst op

goeden voet stonden, den storm te stillen; de naijver van Hekeren, de heethoofdigheid zijner vrienden, waaronder Arkel en Voorst zich het hevigst lieten gelden, behield de overhand, en de anderen, die niet langer getuigen wilden zijn van de beschimpingen, die tegen heer Gijsbert en de hertogin Eleonora werden uitgestooten, namen hun afscheid en keerden naar hunne sloten terug.

Voorst en Arkel hadden met eene zeer in het oog vallende tevredenheid het voorgevallene gezien. Zij fluisterden zacht met elkander, alsof het gebeurde ter goeder ure was gekomen; waarschijnlijk hadden zij met hun bezoek op de Eese ook wel iets meer dan louter vermaak ten doel. Beide toch ondersteunden ijverig den bisschop tegen hertog Reinald en Bronkhorst, en wenschten vurig, Hekeren, wiens naijver tegen Bronkhorst zij zeer goed kenden, voor hunne belangen te winnen.

Toen na den maaltijd het gezelschap uit elkander ging, en zich gedeeltelijk met balwerpen, kegelen en ringsteken ging vermaken, gedeeltelijk in kleine groepen zich in de tuinen verspreidde, bleven Arkel en Voorst in de nabijheid van den gastheer, en voerden hem, als onwillekeurig, mede naar eene digte laan, waar zij door de anderen gezien noch gehoord konden worden. Daar maakten zij van de gelegenheid gebruik om den reeds ontgloeiden toorn tegen Bronkhorst nog meer te doen ontbranden en zijne ontevredenheid over zijne terugzetting van het Geldersche hof zooveel mogelijk te verhoogen; en toen zij meenden dat hun gastheer zich in de regte stemming bevond, kwamen zij met hun bepaald voorstel voor den dag, dat hij zich bij de zaak van den bisschop zou aansluiten. Hiervan wilde Hekeren echter aanvankelijk niet hooren, terwijl hij ronduit verklaarde, dat hij niet zou besluiten, zijnen leenheer, hertog Reinald, de vede te verklaren.

„In schijn," zeide Arkel, „zult gij het zwaard trekken tegen den hertog, maar inderdaad slechts tegen zijne moeder Eleonora en haren raad, waarin Bronkhorst de eerste plaats bekleedt. Geloof mij, heer Frederik, het is den zestienjarigen jongeling al lang onaangenaam, aan den leiband zijner moeder, onder het juk der heerschzucht van Bronkhorst, slechts in schijn te regeren; en als gij die partij verzwak-

ken helpt, zult gij uwen jeugdigen leenheer de beste dienst bewijzen; hij zelf heeft mij, vóór den oorlog met den bisschop, op de laatste groote jagt in het Soerensche bosch, zijnen nood geklaagd over de heerschzucht, waaronder hij gebukt ging. Daarom, heer Frederik, laat allen schroom varen! Voor God en uwe conscientie kunt gij het verantwoorden, als gij op onze zijde treedt; uw leenheer zal u later dankbaar zijn, de bisschop wordt u een magtig beschermer en bondgenoot, en Voorst, Arkel, Kuilenburg en vele anderen zullen u getrouw ter zijde staan."

Nog bleef Hekeren weigeren; ook herhaalde verzekeringen van hulp en voordeel waren niet in staat hem over te halen. Maar eindelijk gebruikte Arkel een overredingsmiddel, dat hij voor het laatst bewaard had: hij gaf Hekeren de verzekering, dat de bisschop bereid was hem het stadhouderschap van Salland, Twente en de heerlijkheid Diepenheim op te dragen, en de gemoedsbeweging, die zich bij dit verrassend uitzigt op heer Frederik's gelaat afspiegelde, bewees den beiden mannen, dat zijn hart voor het lokaas der eerzucht niet ongevoelig was, en deed hen hopen op de bereiking van hun doel.

„Voor gij mijnen burg verlaat," zeide Hekeren, na een oogenblik in gedachten te hebben gezeten, „maak ik u mijn bepaald besluit bekend."

Des avonds hield hij echter nog eene bijeenkomst met zijne beide aanzienlijke gasten, dien het nu niet moeijelijk meer viel zijne laatste bezwaren uit den weg te ruimen; en eer zij scheidden, bezweek hij voor hunnen aandrang, die zoowel in zijn gevoel tegen Bronkhorst als in zijne eerzucht een te magtig bondgenoot vond om langer weêrstaan te worden. Hekeren verklaarde bij plegtigen handslag en op zijn ridderwoord, het zwaard te zullen trekken voor den bisschop, tegen hertog Reinald en Bronkhorst.

Het feest op de Eese was den volgenden dag geëindigd; maar het bloedige spel, dat hier werd ontworpen, zou niet zoo spoedig zijn uitgespeeld.

Frederik van Hekeren zond vedebrieven aan Bronkhorst en hertog Reinald, en van dat oogenblik af werden de wederzijdsche strijdkrachten ingespannen. Door Hekeren werd mondkost bijeengebragt, krijgsvoorraad vervoerd, hulp en

bijstand ingeroepen, en eene heermagt in Twente verzameld, om dit land te beschermen en van daar den vijand, vooral Bronkhorst, te bestoken, die van zijne zijde niet in gebreke bleef ook alle krachten tot hardnekkigen kamp in te spannen. De hoofden van twee magtige inlandsche stamhuizen stonden gewapend tegenover elkander; de strijd der Hekerens en Bronkhorsten was ontbrand.

II.

EEN TOONEEL OP DEN WEG.

De zon daalde reeds naar het westen en spreidde een gouden glans over huizen, boomen en velden; tusschen de hooge dennen der heide heerschte reeds de schemering, en een ligte, zilverachtige dauw rees uit de moerassen omhoog. Tusschen Arnhem en Elten rolde eene reiskoets, door gewapenden begeleid, langzaam over den mullen zandweg. De koets had een deftig aanzien; de twee kleine raampjes aan weêrskanten waren met paarsche zijden gordijntjes behangen, zoodat men niet kon zien wie er in zat. In de plaats van een wapen, waren de beide zijden met zwaar vergulde sieraden overladen, welke heiligen, kruisen en bisschopsmyters voorstelden. Rondom het rijtuig reed een tiental ruiters, aan wier spits zich de beschermvoogd van het Elter-klooster, Herman van Erts, bevond. De ruiters hingen los en zonder stijgbeugels op hunne trage kloosterpaarden, als verlieten zij zich zoowel op hun aantal als op de dapperheid van hunnen aanvoerder, die wel gewapend, met een bandelier van blaauw en wit over de borst en de zware strijdkolf aan den zadelknop, aan het hoofd van den troep stapvoets voortreed.

Toen zich ter zijde van den weg in de verte eene kerkklok deed hooren en door een herhaald driemalig kleppen het „heilig avond" verkondigde, maakten de ruiters het teeken des kruises en begonnen mompelend te bidden. Terwijl zij zich nog met deze vrome bezigheid onledig hielden en aan eene scherpe buiging van den weg waren gekomen, zagen zij eensklaps twee dreigende geharnaste gestalten voor zich, die midden op den weg stilhielden en den voortgang der

koets schenen te willen verhinderen. Onder de kloosterlijke lansknechten ontstond eene angstige beweging; het gebed bleef steken, allen zaten plotseling stokstijf op hunne paarden, met naar voren gestrekte lansen, en drongen zich aaneengesloten om de koets heen, terwijl ieders oog strak op den kloostervoogd gerigt was.

Ook Herman van Erts zat een oogenblik bewegeloos, niet uit vrees, maar omdat hij den eenen ruiter aan zijn ranken ligchaamsbouw herkende, en zich zijne tegenwoordigheid op dezen weg niet verklaren kon. Het rimpelen van zijn voorhoofd en een gemompelde vloek duidden genoegzaam aan, dat deze ontmoeting hem geen genoegen deed. De ranke geharnaste was niemand anders dan Herbert van Vraegenen, met zijn getrouwen schildknaap Wilbert. Hij had voor Bronkhorst een togt gedaan om een nieuwen bondgenoot te winnen, en reed nu, na volbragte zending, op Doesburg aan. Ook hij was verrast door den kloosterlijken optogt en het sterk geleide, dat dezen vergezelde. Een somber vermoeden rees op in zijne ziel en verwarde de vliegende gedachten van zijnen geest. De lans sidderde in zijne vuist, en hij hield den teugel van zijn ros zoo sterk gespannen, dat het dier hoog opsteigerde. Hij bedacht niet, dat hij met zijn volgeling alleen en een dozijn gewapenden, met den bekenden dapperen kloostervoogd aan het hoofd, tegenover hem stond. Hij scheen niet van de plaats te kunnen wijken, en zijne oogen gloeiden door de openingen van zijn vizier.

Langzaam naderde de kloostervoogd met zijn gevolg; hij liet het vizier niet vallen, greep niet naar de strijdkolf, maar vestigde een scherpen, kalmen blik op den ridder, alsof hij door het ijzeren pantser in zijn hart wilde lezen. De kloostervoogd stiet eindelijk tegen het zwarte ros, de strijdhengsten besnoven elkander met de beschuimde muilen, als wilden zij vroegere kennismaking vernieuwen, en langzaam sloeg de Vraegener het vizier op voor den zwijgend hem aanstarenden tegenstander. „Ik had u toch reeds herkend,” zeide de kloostervoogd. „Wie Herbert van Vraegenen slechts eenmaal op een tournooi heeft gezien, vergeet hem niet weder!”

Een roode gloed verspreidde zich over het bleeke gelaat van den ridder.

„Op een tournooi?" vroeg hij, „Wilt ook gij, oude krijgsgezel van Walef, mij honen en bespotten? Hebt gij dat bij rijke dwingelanden of valsche papen geleerd? Of meent gij, dat uwe beenderen van ijzer zijn tegen de kracht van mijn zwaard?" — „Niet zoo driftig, jonge dolkop!" antwoordde de voogd. — „Bij de Heilige Maagd, ik wilde u niet beleedigen!" — „Ik geloof u; maar zeg mij nu dadelijk: wat beteekent die optogt, en wie geleidt gij daar naar het Elter-klooster?" — „Laat mij het vragen over," antwoordde de kloostervoogd ernstig en bijna wrevelig. „Deze optogt staat onder mijne bescherming, en slechts aan mijnen bisschop ben ik verantwoording schuldig. Zeg gij mij liever, wat u hier, ver van Vraegenen, doet rondzwerven!" — „Dat zal ik u gaarne zeggen; maar voldoe eerst aan mijn verzoek, en zeg mij: wie brengt gij naar het klooster? Indien gij eenig medelijden hebt met de onrust, die een ouden strijdgezel de ziel beroert, dan zult gij spreken; mijne rust en mijn geluk hangen daarvan af." — „Vraag niet meer, gij onbezonnene!" antwoordde Herman, toornig wordende. „De voogd van het klooster van Elten behoeft van zijne jonkvrouwen niets toe te vertrouwen aan een leek, al ware het ook een koning." — „Dan helpe mij God!" riep Vraegenen in wilde drift ontvlammende. „Ik wijk niet uit dit spoor, vóór ik weet wat die vergulde kooi bevat; en wilt gij naar uw klooster, dan loopt de weg over mij en mijn ros!"

De geestelijke vrouwen in de karos waren door de heftige woordenwisseling ontrust geworden, zoo als de beweging van het geplooide gordijn voor het koetsraampje aanduidde. Nu des ridders luide en dreigende stem duidelijk in de koets kon gehoord worden, week het zijden gordijntje plotseling, alsof het met geweld werd teruggetrokken, op zijde, — eene tengere gestalte in een wit kleed boog zich naar buiten, rukte den zwarten sluijer van het hoofd, en nu vertoonde zich een zacht en schoon gelaat.

„Herbert! Herbert!" riep de jonkvrouw, „red mij, of ik ben voor altijd voor u verloren!" Met geweld rukte eene andere kloosterdame het meisje terug, dat dadelijk weder verdwenen was, en het met snelheid toegeschoven gordijn bedekte nu het raampje geheel.

Vraegenen had de woorden wel verstaan. Zijne donkere

oogen vlamden als die van een getergden leeuw. Een oogenblik scheen hij als versteend; toen liet hij snel de lans zakken, rukte zijn ros achterwaarts, en met den uitroep: „Ik kom, Hildegard!” stormde hij als in een tournooistrijd tegen de koets in. De ruiters rondom den wagen weken verschrikt tot bij het voertuig terug, maar de vrees deed hen het bolwerk van speren nog onbewegelijker den aanvaller tegenstrekken. De schaft van Vraegenens lans brak tegen het metalen beslag der koets, zonder getroffen te hebben, en door een half dozijn scherpe lansen gewond, viel zijn ros, en slingerde in zijn laatsten sprong een der lansknechten over den weg in het zand. Slechts een oogenblik van bezinning had Vraegenen noodig; toen rukte hij, door woede gesterkt, zijn zwaard uit de scheede, en woest en vermetel wierp hij zich, door zijn getrouwen dienaar gevolgd, tusschen de ruiters. Hunne speren braken door zijne zwaardhouwen, en hunne gewonde paarden vlogen regts en links uit elkander. Reeds was hij tot aan den koets doorgedrongen, reeds greep zijne gepantserde linkerhand naar het zijden gordijn, toen de kloostervoogd zijn paard vooruitdrong, zijn strijdkolf zwierde door de lucht, en kwam met een doffen slag neder op het hoofd van den razende. Men hoorde een smartkreet, en toen tuimelde de hooge gestalte eenige schreden terug en zonk bewusteloos in het zand neder, terwijl zijn schildknaap te gelijker tijd door de kloosterknechten van het paard werd gerukt en ontwapend.

„Gij hebt het zoo gewild, dolkop!” zeide de oude Herman medelijdend. „Uw bloed kome niet over mij, maar over hen, die u tot dit uiterste hebben gedreven! Voorwaarts, naar het klooster!” beval hij toen.

De stoet zette zich weder in beweging. Het klagend gejammer, dat men sedert den val des ridders uit de koets had vernomen, verstierf allengs, de laatste ruiter van den kloosterstoet verdween in de verte, en nog immer bleef de Vraegener bewegeloos liggen. Zijn schildknaap, die hem na den aftogt der ruiters was te hulp gesneld, ligtte nu voorzigtig het hoofd des bewusteloozen op, en maakte den ijzeren helm los van het borststuk. De vreeselijke kolfslag van den kloostervoogd, had den helm ingedrukt; het opgeslagen vizier was vaneen gesprongen en hing in twee stukken aan de on-

beschadigde ijzeren kap. Geen bloed was op het bleeke gelaat te bespeuren, dat, door de zwarte lokken woest omfladderd, in de handen des schildknaaps rustte. Slechts een dikke buil was boven de linkerslaap te zien, en de polsen sloegen nog even voelbaar. Met een zwaren zucht legde Wilbert het hoofd weêr op het gras neder, liep toen naar eene nabij zijnde sloot, vulde de helmkap met water, snelde daarop terug, en begoot en wiesch aangezigt en slapen met het koude vocht. Deze poging bleef niet zonder uitwerking; want kort daarna sloeg Herbert met een zucht de oogen op. De getrouwe Wilbert juichte van blijdschap. Vraegenen zag met strakken blik den verheugden schildknaap aan; alsof hij zich trachtte te bezinnen, tastte hij naar het gezwollen voorhoofd, zag zoekende in het rond, en greep toen naar het parelsnoer aan zijnen hals. Verscheidene parelen waren verbrijzeld geworden en de stukken vielen in zijne hand. „Het is gedaan!” zeide hij toen met een zucht: „mijn levensgeluk is verbrijzeld, gelijk dit sieraad!”

De dienaar hielp hem het ros bestijgen en hield, terwijl hij langzaam naast hem reed, steeds een oplettend oog op hem, daar hij nog een weinig in den zadel waggelde. In de eerste herberg, die zij bereikten, namen zij hunnen intrek, en den volgenden morgen vervolgden zij hunne reis. Na op den Bronkhorst verslag van zijne zending te hebben gedaan, nam hij dadelijk maatregelen tot eene nieuwe poging om Hildegard te bevrijden. Zijn vriend Roderik begaf zich voor hem naar Elten, om te onderzoeken of zij zich daar nog bevond en hoe het best een aanslag door Herbert zou kunnen ondernomen worden. Hij kwam terug met het onbevredigend berigt, dat daar onlangs eene aanzienlijke jonkvrouw was aangekomen, die eenige dagen later weêr was vertrokken, zonder dat men wist waarheen; meer had hij niet kunnen ontdekken. Deze tijding was voor Herbert eene treurige teleurstelling; want blijkbaar had men, eene schaking van zijnen kant vreezende, haar voor hem willen verbergen, en daarom haar weder uit het Elter-klooster naar elders vervoerd. Natuurlijk zou men daarbij wel alles vermeden hebben, wat hem op haar spoor kon brengen, zoodat hij vreezen moest, zijne Hildegard nimmer te zullen wederzien.

Hij zond echter aanstonds spionnen uit naar alle afgelegen nonnenkloosters des lands, welke tot in de verborgenste schuilhoeken doordrongen; ook zijn vriend Roderik doorkruiste verschillende streken, en hij zelf trok maanden lang van de eene plaats naar de andere; maar elke opoffering, elke poging was vergeefs — Hildegard was en bleef voor hem verborgen. Hopeloos en verbitterd keerde hij eindelijk naar Vraegenen terug; een gramstorig gevoel tegen de magtige edelen, die anderen verdrukten, en tegen kerkelijke personen — want de kerk immers hield Hildegard van hem verwijderd — schoot wortelen in zijn binnenste, en bovenal een bitteren haat tegen Hekeren en zijnen aanhang. „Welaan," zeide hij, „zij hebben het zachter gevoel van mijn hart vertreden, thans wil ik alleen leven voor mijn zwaard; zij zullen zien welk een vijand zij zich in mij hebben verwekt!" En hij hield zijn woord. Na een aantal woeste mannen rondom zich te hebben verzameld, die gaarne onder zulk een dapper aanvoerder op strijd en buit uitgingen, nam hij deel aan den kamp tegen de Hekerens. Het slot Vraegener was aan de bewaring van een paar oude dienaren overgelaten, en werd slechts nu en dan door hem bezocht. Doorgaans was hij met zijne kleine bende in het oorlogsveld. Overal zocht hij de kleuren van Hekeren, en meer dan eens bragt hij in een beslissend oogenblik met zijne woeste ruiters diens mannen van wapenen aan het wijken. Zoo dikwijls Hekeren een tegenspoed trof in den strijd, had hij den gehaten, somberen Vraegenen als een verderf-engel onder zijne krijgsknechten zien woeden. Weldra was de Vraegener de schrik der Hekerensche partij, en zelfs toen, tot zijne spijt, tusschen de factiën in 1349 een bestand gesloten en hij naar zijn slot teruggekeerd was, hield hij niet op, Hekeren en die met hem in betrekking stonden, door onverwachte aanvallen en beroovingen te benadeelen. Het woeste, zwervende leven en gedurige strijd werden hem meer en meer eene behoefte, en in het graafschap Zutfen, in Munsterland en elders werd zijn naam weldra met schrik genoemd.

III.

DE KLOOSTERLINGE.

De sedert het bestand nog smeulende partijhaat der Hekerens en Bronkhorsten ontvlamde weldra op nieuw. De jeugdige hertog Reinald, niet langer aan den leiband zijner moeder Eleonora en van Bronkhorst willende gaan, stelde laatstgenoemden en zijne partij ter zijde, en zocht raad en steun bij Hekeren en zijne vrienden. De Bronkhorst-partij zocht en vond spoedig gelegenheid zich hierover te wreken. Zij beduidde Reinalds jongeren broeder, Eduard, een jongeling van een grooten en krachtigen geest en vol eerzucht, dat hij aanspraak had op het graafschap Zutfen, hetwelk, geen leen van den keizer, maar eene bijzondere familie-bezitting zijnde, niet uitsluitend aan den oudsten zoon als erfopvolger behoorde. Door de Bronkhorsten aangespoord, drong Eduard er op aan, dat hem het graafschap zou worden afgestaan; en daar Reinald, hierover verbitterd, ronduit weigerde dit regt te erkennen, besloot Eduard, op de ondersteuning van velen rekenende, met geweld te nemen wat hij meende dat hem behoorde. Met geestdrift schaarden zich de Bronkhorsten en vele andere tegen Reinald misnoegden aan zijne zijde; zelfs Nijmegen en Tiel vielen den hertog af; maar deze, hevig verbitterd, spande al zijne krachten in om zijn gezag te verdedigen, en vond getrouwe hulp en ondersteuning bij Hekeren, Voorst, Arkel en Kleef. De reeds bestaande strijd tusschen de twee partijen, nu ook een strijd tusschen twee vorstelijke broeders geworden, ontbrandde met nieuwe hevigheid, en eindigde niet voor dat Eduard, in 1352, als stadhouder van Gelderland (overste meester en berigter) was aangesteld, en Roermond met het land van Kessel en het vruchtgebruik der Veluwe hem was afgestaan. Doch ook nu was de rust van korten duur; want in 1354 werd de goede verstandhouding op nieuw verbroken en het geheele land andermaal door een binnenlandschen oorlog geteisterd. Reinald had de lijfeigenen van de Veluwe tot opstand aangespoord, en deze naar vrijheid hakende slaven, die zich nu *vrijen* noemden, bragten in de aangrenzende landen schrik en verwoesting.

Herbert van Vraegenen was van het begin diens nieuwen krijgs af te velde getrokken voor Eduard en de Bronkhorsten, en verspreidde dood en verderf onder de partij van Reinald en de Hekerens, die de beweging der zoogenaamde *vrije lieden* ondersteunden en het land weêr onder Reinalds uitsluitend gezag poogden te brengen. Hij was thans met zijne wilde bende tusschen een paar dennenbosschen, in de nabijheid van Arnhem, gelegerd, om, in vereeniging met andere legerbenden, op de vijandelijke Veluwenaars, die de stad gedurig verontrustten, het oog te houden.

Op een avond, dat de legervuren waren ontstoken en zijne krijgslieden zich bezig hielden met het gereed maken van hunnen avondkost, liet plotseling een uitgezette schildwacht een alarmkreet hooren. Onmiddelijk daarop kraakte het in het bosch, eene hagelbui van pijlen doorkliefde de lucht en deed meer dan één der bende van Vraegenen gewond of dood nederstorten. Te gelijk weêrgalmde de veldkreet: „Hekeren! Hekeren!" door de echo van het bosch herhaald, en eene talrijke bende voetknechten stormde op de niets kwaads vermoedende Vraegeners in; zij werden aangevoerd door den slotvoogd van de Eese, die ditmaal mede te velde was getrokken. De naam „Hekeren" had een schok door Herberts ziel doen varen. Bliksemsnel was hij reeds opgesprongen. „Mijn paard! mijn paard!" riep hij zijnen schildknaap toe, en eene minuut later zat hij in volle wapenrusting — die hij in het veld zelden aflegde — op zijnen strijdhengst, en met een honenden lach maaide zijn zwaard onder de vijanden, op wier voorhoede hij zoo onstuimig instormde, dat, behalve degenen, die door zijn zwaard werden getroffen, meer dan één der Hekerschen door zijn ros omvergeworpen en onder de hoeven vertrapt werd. Een oogenblik had deze woeste aanval den voortgang der Hekerens gestremd, en dit oogenblik was genoeg om een deel der Vraegeners tijd te geven om de wapenen te grijpen en hunnen aanvoerder te hulp te snellen. Zijne onverschrokkenheid en zijn donderend kommando deden orde uit de verwarring ontstaan, en na eenige oogenblikken vonden de Hekerens eenen geregelden en geduchten tegenstand. Er werd bij het schijnsel der vuren hevig gestreden; maar eindelijk werden de Hekerens tot wijken gebragt en in het bosch teruggedreven. Alleen de aanvoerder

hield nog een oogenblik stand en verdedigde zich moedig tegen Vraegenen, die de zijnen was vooruitgesneld. Niet lang echter hield hij den strijd meer vol; want Herbert, door den tegenstand verbitterd, deed zijn zwaard al snel en sneller heen en weder vliegen, en een felle slag op den helm deed den slotvoogd duizelend van het paard storten. Toen hij uit zijne korte bedwelming ontwaakte, staarde Herbert met gloeijende oogen hem aan en voelde de slotvoogd de punt van Vraegenens zwaard op zijne keel.

„Stoot toe, Herbert van Vraegenen, ik vrees den dood niet!” sprak de slotvoogd. — „Gij kunt uw leven redden,” zeide Herbert, „als gij gehoorzaamt.” — „Zeg op, wat gij van mij wilt; als het niet met mijne conscientie strijdt, zal ik doen wat gij verlangt, en anders heb ik moed genoeg om te sterven.” — „Gij kunt weten waar de nicht van heer Frederik, jonkvrouw Hildegard, zich bevindt; zeg mij dit, en zoodra uwe verklaring waarheid blijkt, schenk ik u leven en vrijheid.”

De slotvoogd bedacht zich. Zijn toestand, als hij weigerde, was afschrikwekkend. Daar in de duisternis, van de zijnen verlaten, te sterven, terwijl hij anders nog op een leven van vele jaren kon hopen — dat deed hem huiveren. Zijn overleg duurde slechts kort.

„Ik heb nooit gezworen hare verblijfplaats te verzwijgen,” zeide hij. „Ik openbaar niet gaarne een geheim van mijnen heer; maar ik ben niet verpligt te zwijgen, als het mij het leven zou kosten.” — „En dat zou het, zoo zeker als gij mij voor uwe oogen ziet!” — „Dit weet ik; want ik ken uwe woestheid, als de hartstogt in u gaande is. Zweer mij, als ik u naar waarheid het geheim bekend maak, dat gij mij vrijheid en leven schenkt!” — „Ik zweer het u op mijn ridderwoord, en dat heb ik nooit gebroken!” — „Nu dan: Hildegard van Hekeren is in het klooster ter Honnepe, bij Deventer. Eerst is zij te Elten geweest; maar omdat gij hare verblijfplaats ontdekt hadt, heeft men haar naar haar tegenwoordig klooster overgebragt; men meende dat gij haar het minst zóó in de nabijheid zoudt vermoeden, en achtte haar dus in ter Honnepe veiliger dan in een verder afgelegen klooster.”

Een straal van blijdschap verhelderde des ridders bleek

gelaat. Misschien was nu Hildegard nog niet voor hem verloren; het was mogelijk — de slotvoogd wist het niet — dat zij de kloostergelofte nog niet had afgelegd, en in allen gevalle zou hij haar wederzien; want hiertoe was hij vast besloten, — geen magt of geweld zou hem dit beletten. Voor het eerst sedert langen tijd had het leven voor hem weder eenige waarde, en daalden weêr zachtere aandoeningen in zijne door lijden verscheurde ziel. Hij brandde van verlangen om naar het klooster te snellen, maar hij moest die begeerte bedwingen; want zonder de belangen zijner partij te verraden, kon hij op dit oogenblik zich niet verwijderen. Zoodra echter door een hevig gevecht bij Loenen een groot aantal der *vrijen* waren verslagen en de krijgskans ten voordeele van Eduard was gekeerd, snelde hij — niet naar het klooster, zoo als zijn aanvankelijk voornemen was, maar naar zijn slot Vraegenen; want bedaarder nadenken had hem doen inzien dat het dwaasheid zou wezen, zich met zijne bende voor de kloosterpoort te vertoonen, om zich met geweld den toegang te banen, dewijl de geheele landstreek te wapen zou loopen, om zulk eene heiligschennis te verhinderen. Hij was nu tot het besluit gekomen, om de hulp van vader Gerardus, den kluizenaar, in te roepen. Deze grijsaard, die eene hut nabij het slot Vraegenen bewoonde, had hem van jongs af gekend en liefgehad; hoe gestreng en vroom zijn eigen wandel was, had hij toch mededoogen met de zwakheden van anderen, en hij begreep beter dan iemand de aandoeningen en driften van het menschelijk hart. Gerardus had zijne hevigheid wel afgekeurd, maar hem toch met verschooning beoordeeld, en Herbert hield zich dan ook overtuigd, dat hij, die zooveel medelijden met zijne smart had getoond, hem nu zijne hulp zou verleenen tot verzachting van zijn leed. Dezen eerwaardigen vriend, dien de toegang tot het klooster gereedelijk zou worden toegestaan, wilde hij smeeken Hildegard te gaan bezoeken, haar te spreken van haren vriend, naar haren toestand onderzoek te doen, en te vernemen of zij al dan niet de kloostergelofte had afgelegd. Als Herbert dan iets meer van Hildegard had vernomen, en zij over de zending van Gerardus (ook zonder dat deze er van gewaagde) op zijne komst kon zijn voorbereid, dan zou hij met hoop op goed ge-

gevolg zijne maatregelen kunnen nemen om tot haar door te dringen.

Een sombere, regenachtige nacht had zich opgelost in een vriendelijken morgen. Nog schitterden malsche droppels als parelen op de lage struiken, en eene frissche uitwaseming steeg opwaarts als een geurig morgenoffer aan den Schepper. Met nieuwe bedrijvigheid hadden de landlieden hunnen arbeid hervat op de akkers rondom het klooster ter Honnepe.

Vader Gerardus naderde, in gedachten verzonken, het heilige verblijf der aan den Hemel gewijde maagden, en beschouwde werktuigelijk de gebouwen, die zich statig achter den ringmuur verhieven. Eindelijk klopte hij aan de poort, en spoedig kwam de bejaarde portierster, om door het spreekraampje te vernemen, wie zich had aangemeld.

„Geloofd zij Jezus Christus!" sprak Gerardus. — „In eeuwigheid!" antwoordde de kloostermaagd, en vroeg onmiddelijk daarop: „Wie zijt gij, eerwaarde vader kluizenaar?" — „Mijn naam is Gerardus. Ik heb in den omtrek kruiden gezocht, om arme kranken te genezen, en kom nu in uw klooster eenige nooddruft vragen." — „Wees welkom, vrome vader!" hernam de vriendelijke, spraakzame zuster Agnes. „Gij komt als geroepen tot ons. De abdis zal u met open armen ontvangen, en u niet laten gaan voor gij uwe medicijnkunst aan eene ongelukkige, door den booze geplaagde zuster beproefd hebt."

Met vriendelijke haast geleidde de goedhartige non den aangekomen gast naar eene cel, en zette brood en melk op een tafeltje, met de gastvrije uitnoodiging om behoorlijk toe te tasten.

„En waar is de kranke zuster, en door welke krankheid is zij bezocht?" vroeg Gerardus, nadat hij eene teug gedronken en een stuk brood genuttigd had. — „Dat is eigenlijk een kloostergeheim," antwoordde de gevraagde geheimzinnig; „maar wij beiden behooren tot de kerk en zijn tot gehoorzaamheid en stilzwijgendheid verpligt. Magdalena heet die ongelukkige, sedert zij den sluijer draagt; voorheen was zij Hildegard van Hekeren; zij is ouderloos, en haar gestrenge oom is een voornaam heer in het land. Een woeste ridder,

van lager afkomst dan zij, heeft haar door tooverdranken tot zich getrokken, en zoodanig vervoerd, dat zij openlijk in het koor haren heiligen sluijer verscheurd en de heilige kerk gelasterd heeft. Geen vermaning, geen penitentie heeft geholpen. Te midden der zusters verklaarde zij in hare zondige liefde te volharden, en liever te willen sterven dan meineedig jegens haren minnaar te worden. Toen heeft haar oom zijnen vloek op haar geladen en haar aan de gestrengste kerkelijke tucht overgelaten. Het convent sprak over haar het oordeel uit, en zij ligt beneden in de geeselkamer, bij water en brood." — „Maar is zij ziek?" vroeg de kluizenaar. — „Is zulk eene zondige verblinding geen ziekte genoeg?" zeide Agnes; „maar met de ziel is ook het ligchaam verdorven. Toen de oude broeder Antonius onlangs daar beneden bij haar was, zeide hij in het heengaan: „Voor de arme Magdalena kunt gij wel reeds een plaatsje op het kerkhof uitzoeken; want de hartstogt heeft haar inwendig verteerd." Ik verwonder mij niet over haren nabij zijnden dood, want God straft de zondaars; maar ik verwonder mij er over, dat de oude broeder zooveel medelijden toonde, alsof hij tot de mannen der wereld behoorde." — „Wees zoo goed mij nu bij de abdis aan te melden," sprak Gerardus bewogen. „Misschien kan ik ligchaam en ziel beide redden; de heiligen hebben mijne schreden hier heengeleid."

Zuster Agnes stond op, om naar de abdis te gaan, en de kluizenaar zeide bij zichzelven: „Moge ik nog tijdig genoeg komen!"

De eerwaardige Hermanne van Wijhe, die thans de betrekking van abdis bekleedde, ontving den kluizenaar met eerbied. Na een kort onderhoud vergunde zij hem gaarne den toegang tot de geeselkamer, en drukte hem op het hart, al het mogelijke te doen om de ziel van de verdwaalde zuster te redden. De portierster geleidde hem door de gangen, waar de cellen der nonnen zich als bijenkorven aan elkander schaarden, naar de kloosterkerk, en door deze naar de grafgewelven. Eindelijk kwamen zij in een rond vertrek, waar verscheidene inschriften in de wanden, die met ruwe in steen gehouwen geeselbundels, speren en doornenkroonen versierd waren, verhaalden van gestrafte en gekerkerde nonnen. De portierster stak een lampje aan, en opende eene valdeur in

het midden van den vloer. Een steile trap leidde naar het onderaardsch verblijf van wreedheid en verschrikking.

„Volg mij maar, en houd u goed vast!” sprak Agnes. De vlugheid, waarmede de levendige, corpulente non naar beneden steeg, getuigde van dagelijksche gewoonte. Aan het einde van den trap bevonden zij zich in een rond vertrek, gelijk aan hetgeen boven hen lag, uitgezonderd drie kleine deuren, die tot even zoovele naauwe cellen in den muur toegang verleenden. Een dezer cellen was verlicht door eene aan den ingang bevestigde lamp, en Gerardus zag bij haar mat schijnsel eene vrouwelijke gedaante op een schamel strooleger gezeten, en, zonder de aankomenden bemerkt te hebben, den handenarbeid, waartoe zij verpligt was, voortzetten.

„Zuster Agnes,” fluisterde Gerardus, „de eerwaardige abdis heeft mij verlof gegeven, mijne pogingen bij deze zuster aan te wenden; maar zal ik hier medicijnmeester der ziel wezen, dan moet ik zonder getuigen met haar kunnen spreken en haar de bekentenis harer zonden trachten te ontlokken. Laat mij alleen, en gelief dan bij de valdeur te wachten tot ik roep.” — „Gij zijt een heilig man,” antwoordde Agnes, „en daarom gevoelt gij ook geen vrees; maar *ik* ben blijde weêr naar boven te kunnen gaan, naar het daglicht; want een iegelijk, die zijn beetje erfzonde heeft, klopt hier in deze duisternis het hart onrustig. Gij echter kunt zonder vrees eene geëxcommuniceerde, die bezig is in hare zonde te sterven, naderen, al heeft ook de zwarte de reis met haar reeds aangevangen.” — „Staat het dan zóó slecht met haar?” vroeg Gerardus. — „Sedert eenigen tijd hoest zij zoo benaauwd, en sedert zij de sacramenten ontbeert, nemen hare krachten zoo snel af, dat het wel niet lang meer met haar duren zal.” — „Men weigert haar dan den troost der kerk?” vroeg Gerardus ontevreden. — „De biechtvader,” was het antwoord, „heeft het verboden alvorens zij hare zondige aardsche liefde afgezworen en geboet heeft. O, beweeg haar daartoe, vrome vader!”

Gerardus liet een diepen zucht hooren en wenkte haar om heen te gaan; want de kranke in de cel was op de sprekenden opmerkzaam geworden. Met ontroering beschouwde Gerardus, nadat zuster Agnes op de ladder verdwenen was,

de veroordeelde. Het nonnenkleed hing wijd om hare teedere gestalte; haar zacht ovaal gelaat was blank en bleek als een wassenbeeld, en op de ingevallen wangen prijkten twee verdachte rozen. De kleur des zachten voorjaarshemels schemerde in de oogen, en blond zijden haar kronkelde zich in korte lokken om hals en voorhoofd; eene wonderbare, medelijden wekkende schoonheid lag over het geheele wezen, dat als een beeld van lijden en ootmoed, als een heiligebeeld, bij het lamplicht tegen den graauwen muur uitkwam. Toen zij iemand hoorde naderen, zag zij op; maar zij kon den naderende, daar het schijnsel der lamp niet op zijn gelaat viel, niet onderscheiden.

„De vrede Gods zij over u!" sprak Gerardus. — „Amen!" antwoordde Hildegard zacht; maar een oogenblik daarna liet zij, als tot zichzelve sprekende, er op volgen: „Vrede? Ja, deze woorden zijn zacht en zoet, maar bitterheid is in hunne harten. Elken dag zenden zij een kwelgeest, om mijn verscheurd hart op nieuw open te rijten. Heb maar geduld! De dood woelt reeds door mijn binnenste, en weldra zal mijn leven geen valschen reuk meer in uwen wierook mengen. O, ga heen, ga heen, indien gij nog een vonkje menschelijkheid bezit!" sprak zij opgewonden: „ga heen, en smeek de abdis, de zondares ten minste rustig te laten sterven!"

Nu trad de kluizenaar digt voor het leger der gevangene.

„Hildegard!" sprak hij op geroerden toon, „beschouw mij niet als te behooren tot die koudhartigen, die de bloemen uwer jeugd vertreden hebben."

Verwonderd zag zij hem aan.

„Wie zijt gij dan?" vroeg zij haastig. — „Zie of gij in mijne oogen die sombere onmeêdoogendheid, dien priesterlijken trots leest, welke onverschillig is voor menschelijk gevoel. Mijn naam is Gerardus — ik kom om u te troosten. Zie aan dit teeken, wiens afgezant ik ben!" En van onder zijn bruin kleed nam hij het gebroken parelsnoer, en legde het in Hildegards schoot.

Schrik, verbazing, blijdschap wisselden elkander op het gelaat der non af; hare wangen werden beurtelings bleek en rood.

„Troostende engel, gij komt van hem!" riep zij uit. „Hij

zend u! Hij komt om mij te redden — maar te laat; zijne liefderijke hand kan mij slechts in de laatste rustplaats leggen."

Afgemat zonk zij in het kussen terug; maar de koortsachtig gloeijende oogen begonnen zacht te worden, en een milde tranenstroom verligtte het beklemde hart. Sterker dan Gerardus vermoedde, dat zij zijn zou, rigtte zij zich na eene korte pauze weder op.

„Verhaal mij wat hij doet, hoe hij leeft, waar hij is!" smeekte zij driftig. „Is hij welvarend? Denkt hij aan mij? Ik zag hem vallen onder de vreeselijke strijdkolf, en die slag trof ook mijn hart." — „Naar het ligchaam is de heer van Vraegenen gezond," antwoordde hij treurig, „maar zijne ziel is zoo krank als de uwe. Te vergeefs heeft hij langen tijd uw spoor gezocht, en toen hij het eindelijk vond, zond hij mij, om eenig narigt van u te halen als een verkwikkenden balsem in zijn lijden. Hij wist wel, dat gij niet gelukkig zijn zoudt, maar hij heeft niet gedacht, dat het zóó erg met u gesteld was." — „Zeg hem niets daarvan, vrome vader, gij, die mij in dit graf den eersten blijden dag gebragt hebt! Ik ben niet ongelukkig meer, sedert een bode van hem naast mij staat, — sedert zijn groet mij op nieuw van zijne liefde verzekert. Zie, deze parelen zijn mij eene reliquie, die mij het sterven zacht zal maken. Hij droeg ze in strijd en doodsgevaar, ik wil ze dragen als de hoogste Regter mij opeischt; zij zullen mij sterken tot verdediging van het gevoel der natuur, wanneer bisschop en priester als aanklagers daarboven tegen mij optreden." — „Houd moed en vertrouw op den Heer!" sprak Gerardus. „Hij, die Daniël uit den leeuwenkuil verloste, kan ook u nog genezen." — „Tracht niet mij hoop te geven," zeide zij zacht; „daartoe komt gij te laat. Ja, ware het twee maanden vroeger geweest! Maar zij hebben mijne ziel gemarteld en mijn bloed onstuimig doen jagen, tot de aderen in mijne borst zich hebben geopend en mijne levenskracht snel vermindert. Elken dag kwam een nieuwe priester van Deventer tot mij; zij predikten van het helsche vuur: maar ik kon hen niet gelooven; want God schiep de liefde, en niet den rijkdom en de geslachtwapens. Toen kwam de bisschop en sprak de excommunicatie over mij uit, en verstiet mij uit de kerkelijke

gemeenschap. Maar ik troostte mij; want Christus stierf wel uit liefde voor de menschen. „Heden zult gij in het paradijs zijn!" sprak hij tot den moordenaar, en ik heb toch niet meer dan anderen gezondigd, omdat ik een wakker man mijn hart schonk; ik brak geene kloostergelofte, omdat ik er geene vrijwillig gedaan had. Zij wierpen mij in dit akelig verblijf en leschten naauwelijks mijn koortsdorst; zij ontzeiden mij de voldoening van elke behoefte, waaraan ik, ijdel kind van een aanzienlijk huis, gewoon was. Eindelijk bezweek mijne kracht geheel, en nu is het bijna ten einde. Zeg dit aan hem; zeg hem ook, dat hij moet bidden en boete doen, niet voor zijne liefde, maar voor zijn woest leven, waarvan het gerucht tot mij kwam; dat hij moet leeren vergeven en liefhebben, en nimmer, nimmer zich moet wreken..."

Met het parelsnoer, dat Gerardus gebragt had, in de krampachtig op het hart gedrukte hand, zonk Hildegard bewusteloos op het leger achterover, en de verschrikte Gerardus snelde, zoo spoedig hij kon, de ladder op, en riep met luider stem zuster Agnes te hulp.

IV.

DE KAPEL.

Op het slot Vraegenen ging de jeugdige slotheer eenige dagen later met teekenen van ongeduld de groote hal op en neder, en wierp nu en dan een blik naar den zandweg op de heide, waar zich niets liet hooren dan het getjilp der heidekrekels.

„Dat houd ik niet langer uit!" brak Herbert eindelijk, bij zichzelven sprekende, de stilte af. „Gerardus komt niet terug; als hij niet spoedig komt, stijg ik te paard en snel derwaarts." — „Daar komt een ruiter aandraven," sprak een dienaar, die juist binnentrad „Hij slaat den weg in naar den burg; mijne oogen herkennen heer Roderik. Zijn ros is uitgeput tot stervens toe. Dat is geen teeken van eene goede boodschap."

Herbert trad naar het venster; spoedig blies de torenwachter; een oogenblik later werd de brug neêrgelaten,

en Roderik van Swinderen reed het slotplein op. Het zweet droop van zijn paard, dat uitgeput nederviel.

„Sluit uwe poort, Herbert!” riep hij. „Wapen uw volk; laat steenen aanvoeren; want de vijand is in aantogt.” — „Wat beteekent die zonderlinge groet?” vroeg Herbert eenigzins wrevelig. — „Frederik van Hekeren komt!” antwoordde Roderik. „Sedert uw vertrek uit het leger heeft hertog Reinald Tiel en Arnhem heroverd, en nu ook Doesburg ingenomen. Hekeren had tot verovering der laatstgenoemde stad alle krachten ingespannen, omdat hij van daar Bronkhorst bestoken kon, wiens hoofdslot wordt belegerd; maar Hekeren zelf is hierheen in aantogt, om u, dien hij nog meer dan Bronkhorst haat, aan te vallen. Poorters uit Doesburg, Deventer en Zutfen, die u van rooverij en belemmering van den handel beschuldigen, hebben zich met zijne mannen van wapenen vereenigd. Hekeren zweert u den dood en de verwoesting van uw slot, omdat gij hem in den oorlog altijd hardnekkig hebt bestreden en de oorzaak zijt van het ongeluk zijner nicht, die onlangs in het klooster ter Honnepe gestorven is, zoo als gij zeker reeds zult vernomen hebben.”

Eene doodelijke bleekheid bedekte nu Vraegenens gelaat. „Hildegard dood!” riep hij uit met eene gebroken stem, die klonk als de springende snaar eener harp, en bewusteloos viel hij neder op den harden vloer van Bentheimer steen, zoodat zijn vriend meende, dat hij niet meer zoude ontwaken.

Hij droeg den bewustelooze naar een eiken leunstoel en riep een dienaar om azijn te brengen, en daarop beijverden zich beiden om hem in het leven terug te roepen. Eer dit gelukt was, trad een derde persoon de kamer binnen. Het was Gerardus, de heremiet, die van zijne zending was teruggekeerd. Eindelijk sloeg Herbert de oogen weder op. Verwonderd zag hij rondom zich, en zijn matte blik bleef op Gerardus' gerimpeld gelaat rusten.

„Zeide niet iemand, dat zij was gestorven?” sprak hij toen op haastigen toon, waartoe hem de volle adem ontbrak. „Gij zijt tot haar gegaan, en moet dus weten of zij leeft of....”

Hij sprak niet verder; want Gerardus' blik gaf antwoord

genoeg. „Gij weet alzoo mijne boodschap reeds? Arme Herbert!" zeide de kluizenaar. — „God heeft haar geroepen. Zijne Vaderhand heeft ontward, wat geen menschenhand, zonder groote onheilen, zou hebben kunnen ontwarren. Zij slaapt gerust, en haar laatst gebed zal u eene wet zijn, opdat gij de wereld bewijst, dat gij de liefde eener Hildegard verdiendet."

Vraegenens gelaat had onder het spreken van Gerardus eene zeldzame wildheid aangenomen. Toen sprong hij op als een orkaan; al zijne zenuwen waren gespannen.

„Nu," riep hij uit, „zoo verdwijne dan al wat nog menschelijk is in mij! Hekeren, Hekeren! haar leven hebt gij uitgebluscht, — een leven, dat meer waard is dan al uwe sloten en rijkdommen; maar ik zal niet rusten, voor ik elke vreugde uws levens heb vertreden. Gij hebt mijne gade vermoord vóór den huwelijksdag, zoodat ik eenzaam, zonder nageslacht, zal sterven; maar ik zal niet rusten, voor ik eenmaal u kinderloos de graauwe haren zie uitrukken, en dan zal ik den naam van Hildegard, met mijnen vloek, u als de stem der wraak in de ooren doen klinken en uwe laatste dagen tot eene foltering maken!"

Roderik was eene schrede van den razende teruggeweken; maar Gerardus trad bedaard op hem toe en sprak: „Herbert, Hildegard zend u door mij haren laatsten groet. Uw parelsnoer heeft zij mede in het graf genomen, waar men haar niet in gewijde aarde, maar bij den kloostermuur, onder den regendrop van het kerkdak, te middernacht heeft begraven, zonder klokgelui, zonder priesterzegen, als of zij de grootste misdadige ware; geen steen dekt haar graf, om te verkondigen, dat daar het gebeente rust der dochter van een der aanzienlijkste stamhuizen des lands! — Dit alles geschiedde om u. Wat beteekent daartegen uwe razernij? Hoe kan uw gruwzaam werk der wraak opwegen tegen deze offers!"

Wat de wijze Gerardus vermoed had, gebeurde. Het berigt der beschimping van zijne Hildegard in den dood sloeg hem ter neder, als de knodsslag eenen reus. Verslapt vielen zijne handen, waarmede hij zoo woest gedreigd had, langs zijne zijde.

„Onder den drop van het dak, aan den kerkmuur, begraven?" vroeg hij, naauwelijks hoorbaar. — „Hoor nog

hare laatste woorden, die zij met nadruk herhaalde voor zij stierf," ging Gerardus voort. „Smeek mijnen Herbert," sprak zij met verheerlijkten blik, „dat hij mijne nagedachtenis eere door eene zachte droefheid; dat hij boete doe voor alle daden van geweld; dat hij weder leere liefhebben, zoo als eenmaal zijn schuldeloos jongelingshart zijne medemenschen liefhad; — smeek hem, dat hij nimmer zich wreke!"

Herbert boog het hoofd en bedekte het aangezigt met zijne handen. Zoo bleef hij eenige oogenblikken bewegeloos zitten. Toen drongen tranen door zijne gesloten vingeren.

„Heilige!" stamelde hij, „ik heb u hier beneden niet begrepen; maar nu versta ik uwe stem, die uit den hemel tot mij komt. Ik zal, ik wil u navolgen, mijn beschermengel! Maar ééne zaak zweer ik nog, en God moge mijn woord genadig hooren! Deze arm zal niet uit het ijzer komen, dit voorhoofd niet zonder helm rusten, tot ik u, Hildegard, een graf heb gegeven onder eene gewijde kapel, waar vrome voorbijgangers voor u zullen bidden!"

Gerardus drukte zijne hand en zeide: „Amen!"

De aankondiging van Herberts vriend Roderik werd spoedig bewaarheid. Eene menigte vaandeltjes waaiden spoedig op de heide, en een bosch van helmen en speren blonken dreigend in de verte. Hekeren zelf, met zijne zonen en krijgslieden en de poorters der steden met hunne heerbanieren, vertoonden zich voor Vraegenen. De belegering nam weldra een aanvang. Met een muurbreker bestormde men de sterke poort; eene hagelbui van steenen en pijlen werd binnen het slot gezonden, welks muren men met ladders trachtte te beklimmen. De waakzaamheid en dapperheid der Vraegeners maakte een tijd lang alle inspanning der belegeraars vruchteloos. Een paar weken had de strijd reeds geduurd. Toen kwam Roderik, die vóór de insluiting van den burg was heengesneld, om hulptroepen te verkrijgen, op eene vermetele en behendige wijze 's nachts in het slot terug, en bragt de blijde tijding, dat Bronkhorst zelf met eene sterke magt tot ontzet in aantogt was. Morgen zou hij de belegeraars aantasten, en dan moesten de belegerden te gelijk een uitval doen, om zoo de Hekerens tusschen twee vuren te brengen.

Met gejuich beantwoordde de dappere bezetting deze tijding; want zij was het opgesloten leven moede en haakte naar den strijd. Met geestdrift werden de zwaarden op nieuw geslepen, de paarden opgetuigd, de bogen van nieuwe pezen voorzien. Vraegenen ging tusschen zijne manschappen rond, om te ordenen, aan te moedigen of te prijzen; maar zijne ingezonken oogen vonkelden spookachtig, en zijn gelaat was zoo bleek, dat zijne eigen lieden voor hem schrikten.

Toen de morgenschemering naauwelijks was aangebroken, zat hij reeds in den zadel; doch met verwondering zagen zijne krijgslieden zijn hoofd slechts beschermd door den ligteren stalen helm, zijn ligchaam slechts gedekt door het hertslederen jagtbuis en de ijzeren armstukken.

De eiken poort knerste op hare hengsels, en de Vraegener bende stroomde te paard en te voet naar buiten, en stormde naar de plaats toe, waar de wapenrustingen der voorste wachtposten in het morgenlicht glinsterden. De wachten sprongen verschrikt op, en met den horenklank der Vraegeners mengde zich weldra meer verwijderd trompetgeschal. De opgeschrikte belegeraars drongen zich in digte drommen bijeen.

Daar waar zich eene banier vertoonde, op welker lichten grond het kruis van Hekeren schitterde, gevoelde Herbert zich, in weêrwil zijner poging om zijne wraakzucht te verwinnen, heengetrokken, gelijk het ijzer naar den magneet. De hevige schok, door den woedenden aanval der bezetting ontstaan, deed de voorhoede der belegeraars terugdeinzen, en zelfs de oude heer Frederik en zijne zonen werden in de vlugt medegesleept tot bij de legerbenden der poorters. Daar echter hielden zij stand, bij een zwaren eik, die niet ver van het slot aan den weg van Groenlo naar Bredevoort stond, en aan welks stam, tot stichting der vrome reizigers, het beeld van St. Johannes was bevestigd. Heer Frederiks toornige stem werd weder gehoord, en de lansspitsen keerden zich plotseling tegen de vervolgers. Hij zelf bevond zich aan de spits der op nieuw zich ordenende rotten. Zijn aanblik dreef Herbert al het bloed naar het aangezigt. Hildegards woorden, zijne voornemens werden overstelpt en verdrongen door een bedwelmend gevoel van wilde wraakzucht. „Hildegard, wraak voor Hildegard!” zoo

klonk zijn veldroep hol en dreigend door de morgenlucht. Digt achter hem draafde zijne dappere, donkerkleurige bende andermaal tegen den vijandelijken vierhoek in, die zich bij den eik aan den weg gevormd had. De lansen der Hekerens en der poorters vlogen links en regts splinterend uit elkander voor de zwaardslagen der Vraegeners. Reeds had Herbert zijnen doodvijand, Frederik van Hekeren, bereikt, reeds flikkerde het blaauwe staal tot den doodelijken houw door de lucht, toen Herberts blik door het heiligebeeld werd getroffen, en het zijne opgewonden verbeelding toescheen, als veranderde het beeld in de geliefde Hildegard, — als zweefde deze, in haren kloostersluijer gehuld, snel boven de strijdplaats neder, — als trad zij met smeekenden blik tusschen haren oom en het zwaard des geliefden. Als verlamd zonk Herberts arm neder, en op het zelfde oogenblik drongen de lansspitsen der zonen van Hekeren, Frederik en Jan, die om het gevaar des vaders waren toegesneld, hem in de zijde en verwondden hem doodelijk. „Hildegard beschermde u, en riep mij!" sprak hij op luiden toon. Met een diep steunen ontviel hem toen het zwaard, en zijne hand greep den hoogen zadelknop vast; doch over zijn gelaat verspreidde zich een vriendelijke lach. Zijne bende viel woedend in de rijen der Hekerens en der poorters, en wierp hen tot op een uur afstands van Groenlo terug, van welke zijde ook de Bronkhorsten met sterke magt kwamen opdagen en met luid krijgsgeschreeuw den vijand aanvielen, die hierdoor geheel werd ontmoedigd, zoodat de bevelhebbers de troepen niet meer bij elkander konden houden, en het Hekerensche leger zich weldra oploste in eene vlugtende menigte. Herberts ros had in den doodskramp van zijnen heer diens sporen pijnlijk gevoeld; zijne verstijvende hand liet de teugels los hangen, en de koude vingers bleven zich vastklemmen om den zadelknop. Instinctmatig keerde zich het sterke dier ter zijde, wierp het ros van den jeugdigen Jan van Hekeren bijna ter aarde, baande zich door het gedrang der ruiters eenen weg, en vloog toen in gestrekten galop, den grond naauwelijks rakende, met dof klinkende hoefslagen, de heide over naar het Vraegener slot.

De kluizenaar Gerardus was door de onverwachte belegering mede op den burg ingesloten geworden; en toen bijna

al de ruiters de poort waren uitgereden tot den strijd, was hij op het slot gebleven, om den uitslag van het gevecht, waarin hij uit liefde voor Herbert veel belang stelde, af te wachten. Hij had zijn hart, dat om Herbert zeer bekommerd was, lucht gegeven door een vurig gebed. Toen klom hij naar den toren. De eiken poort was niet gesloten geworden, maar werd bewaakt door eenige teruggebleven soldaten, die, met lange hellebaarden en zware morgensterren in de handen, in den doorgang stonden geschaard. De heide was door een sluijer van morgennevel bedekt. Op eenigen afstand klonk links en regts overal trompetgeschal en wapengekletter; maar dit oorlogsgeluid verwijderde zich meer en meer, en deed de zege van Bronkhorst en Vraegenen vermoeden.

Maar wat zag Gerardus daar naderen? Het was Herberts strijdpaard, dat, met schuim bedekt, over de heide vloog. De burgheer zelf zat waggelend in den zadel, met den dood op het gelaat. Zijn kolder, zijn zadeldek en zijn ros waren met bloed geverwd, en helm, zwaard en schild waren op dien laatsten rid verloren gegaan. Gerardus liet eene luide weeklagt hooren, die zich vermengde met de uitroepen van schrik en droefheid der soldaten in de poort. Zoo ras zijn ouderdom gedoogde, snelde de kluizenaar den wenteltrap af naar het slotplein. Het paard sprong de poort binnen, en bleef dampend en sidderend staan in den kring van gewapenden, die waren toegesneld, en door den schok het evenwigt verliezende, viel de zwaar gewonde in de armen zijner krijgslieden. Hij herkende Gerardus. Zijne kille hand greep die van den kluizenaar en drukte ze nog eenmaal krampachtig. „Ik heb mij niet gewroken en sterf zegepralend; het is zóó goed!" stamelde hij met eene laatste inspanning. „Maar mijn eed... ik kan hem niet nakomen... Hildegards schandelijk graf... eene kapel... gij, voor mij... onder den eik... ik bij haar... rusten." Zijne oogleden zonken vermoeid neder — hij blies den adem uit.

Biddend stonden de krijgslieden, met de afgenomen helmen in de gevouwen handen, rondom het lijk van den vereerden aanvoerder, en werden eerst uit hunne verslagenheid gewekt, toen de uitgetrokken Vraegeners van de overwinning terugkeerden. Verscheidene van Herberts dap-

peren, en ook zijn getrouwe vriend Roderik, waren gebleven in den strijd.

Een paar maanden later bewoog zich op den weg van Groenlo naar Vraegenen een zeldzame lijkstoet. Voor den wagen uit ging als hoofdpersoon Gerardus de kluizenaar, eene groote brandende waskaars in beide handen dragende, welker vlam onrustig, maar helder in de morgenlucht flikkerde. Daarop volgde een priester in zwart gewaad, en toen een boerenwagen, welks magere paarden door een schamelen dorper geleid werden. De zwarte kist was slechts door een ingedreven zilveren kruis opgeluisterd. Achter den wagen ging de oude slotvoogd van Vraegenen, en eindelijk volgden twee mannen, met door de zon gebruinde aangezigten en van krijgshaftig voorkomen. Geen klokgelui werd vernomen; maar de herfst-adem deed de gele bladen treurig nedervallen van de boomen, en bestrooide den lijkweg daarmede als met weemoedige sieraden ter eere der doode.

Vader Gerardus was naar de bisschopsstad gereisd, en het was zijnen vurigen aandrang gelukt van den kerkvoogd verlof te verwerven, om het lijk van Hildegard van Hekeren te begraven op de plek, door Herbert aangewezen, die door 's priesters hand te doen wijden, en boven het graf eene kapel te mogen bouwen.

Eindelijk had men de plaats bij den eik bereikt. Daar wachtte een andere lijkstoet op hen, die het lijk van Herbert, dat voorloopig in zijn slot was bijgezet geweest, had overgebragt. Met stille plegtigheid werden beide in den schoot der aarde neêrgelaten, en alzoo werden Herbert van Vraegenen en Hildegard van Hekeren, in het leven door de wreedheid der menschen gescheiden, in den dood vereenigd. Door de zorg van vader Gerardus verhief zich weldra boven hunne rustplaats eene kleine kapel, aan St. Johannes gewijd, waarin het beeld van dien apostel, dat aan den eik was bevestigd geweest, werd overgebragt. Een eenvoudige steen verkondigde wie daar tot stof verteerden, en de voorbijgangers zonden dikwijls hunne gebeden ten hemel voor de zaligheid der verscheidenen.

Eeuwen zijn sedert voorbijgegaan; veel is er in dien tijd

veranderd. Het slot Vraegenen is, na langen tijd onbewoond te zijn gebleven, een bouwval, daarna een puinhoop geworden, en eindelijk is het laatste spoor er van verdwenen. Ook de eeuwen-oude eik is eindelijk bezweken. Maar de vernielende tand des tijds heeft de kapel boven Herberts en Hildegards graf niet geheel kunnen verwoesten; want als men zich in onze dagen van Groenlo — of Grol, zoo als het meestal genoemd wordt — naar Bredevoort begeeft, kan men nog in het overschot van een ruwen muur de ruïne aanschouwen van dat kleine heiligdom, dat, naar het voormalige slot, nog den naam draagt van „Vraegener kapel.”

EEN TOGTJE OP DE TEEMS.

Elke bevaarbare rivier in Engeland riep aanvankelijk drie steden aan zijne oevers te voorschijn: eene havenstad voor zeeschepen, — eene voor riviervaartuigen bereikbare naburige hoogte, met een daaraan beantwoordend verkeer-depôt, — en vervolgens verderop een stadje aan de grenzen der bevaarbaarheid, waar koopvaardijschepen nog konden aanleggen. Ieder zoodanige stad nu verandert de rivier en maakt haar slechter, en het meest is dit met de hoofdrivier van Engeland, de Teems, het geval, die de reusachtige stad Londen doorstroomt. Bij haren oorsprong, in Gloucestershire, wordt zij als godin Isis — zoo heet zij daar — uit een beekje, uit eene wel ontsproten, te midden van zonnig geboomte geboren, om door velden en bosschen bekoorlijk heen te vlieten. Zij blijft op haren eersten weg nog kinderlijk, klein en rein, daar het Teems- en het Severn-kanaal haar tot voorbij Cricklade van handel en verkeer verschoonen. Ook andere riviertjes, die zich weldra bij haar voegen, vermeerderen slechts hare kinderlijke, idyllische bekoorlijkheid. Eerst waden kinderen en half opgeschotene boerenmeisjes al lagchende door haar bed, of nemen hunnen weg over de er in geworpene steenen, die daar de plaats van bruggen be-

kleeden. Zij neemt aan jeugdige ontwikkeling en bevalligheid toe tot aan Oxford, waar haar de studenten, in weêrwil van hunne papenmantels, befjes en afzigtelijke petten, veelvuldige lompe liefdes-verklaringen doen, haar door wedroeitogtjes verontrusten, of haar op andere wijzen plagen. Maar in hare kronkelingen door bosch en veld, weiland en tuinen, ontwikkelt zij zich aldra tot maagdelijke schoonheid, en ontplooit hare bekoorlijkheden in al derzelver glans op haren weg van Windsor tot aan Kew en Richmond. Van hier af begint, door den invloed van Londen, haar ommekeer, en de bekoorlijke rivier, die zich tusschen lustwaranden en landverblijven heenkronkelde, wordt in een der morsigste, slechtst riekende en ongezondste stroomen herschapen. Zij is, te beginnen met *London-bridge*, de hoofdweg van den wereldhandel, maar in den afschuwelijksten vorm. Alleen de bruggen, die men over haar gebouwd heeft, beuren den blik weder eenigzins op uit de eindelooze, morsige, kolossale troosteloosheid van de Londensche Teems. Onmiddelijk voor het oog bieden zich, tot aan hare onmerkbare breede uitstrooming in de Noordzee, slechts weinig schoone en grootsche oevertooneelen, maar des te meer historische en mercantiele merkwaardigheden aan. Deze leêgheid en vlakheid der Teems-oevers, van haren mond tot aan Londen, verklaart terstond waarom deze wereldhoofdstad zich eerst vijftien geographische mijlen boven haren mond ontwikkelen kon. De City, de aloude kern van Londen, verheft zich op heuvels, de eerste van eenige beteekenis en uitgebreidheid, die men van den mond der Teems af aantreft. Deze rivier, in hare lengte van vijftig geographische mijlen (waarvan echter slechts tien voor zeeschepen bevaarbaar zijn) beheerscht een stroomgebied van 240 vierkante mijlen, van waar zich een uitgebreid kanaalstelsel en even zulk een doolhof van spoorwegen over het geheele land vertakt en uitstrekt. Als groote waterweg in het centrale bureau van den geheelen wereldhandel, in de hoofdstad van Groot-Brittannië en zijne vijftig koloniën, en van daar in alle hoeken en werelddeelen der aarde, is de Teems tot aan de Londensche brug de meest beteekenende, ofschoon dan ook de morsigste van alle rivieren. Handel en verkeer zijn de hoofdbronnen der beschaving; maar even als de schoenmaker meestal zelf de

slechtste schoenen draagt, heeft men ook de Teems zoo onverantwoordelijk verwaarloosd, dat dagbladen en parlement telkens in het heete saizoen het vreeselijkste alarm maken en grootsche plannen opvatten, om hunne levensader en Styx-rivier te hervormen en te reinigen.

Men komt geheel onmerkbaar uit de Noordzee in de Teems, daar men gewoonlijk de oevers aan weêrszijden niet ziet of bezienswaardig acht. Het Sheppy-eiland, ter linkerzijde, met Sheerness, ziet er in de verte akelig en doodsch uit, en ter regterzijde strekt zich de kale landtong Shoeburyness uit, zonder dat men vermoedt welk een gebulder van donderende en barstende kanonnen zich op haar ontwikkeld heeft. Hier werden, en worden nog, al de ontelbare uitvindingen in het artilleriewezen het eerst geprobeerd. Hier sprongen en borsten de monsterkanonnen van Lancaster en Nasmyth, de Palmerston-mortieren met eene bom van meer dan tweeduizend pond; hier schoot men uit de eerste Armstrong-rifle-kanonnen met twee-en-dertig-ponders vijf Engelsche mijlen ver. Shoeburyness is een filiaal van Woolwich geworden, om al de groote en gevaarlijkste eerste uitvindingen van zware stukken geschut te proberen. Sheerness, met zijne groote dokken, is sterk bevestigd, en van Shoeburyness kan men nu dwars over den breeden mond van de Teems heenschieten, zoodat men het er voor houdt, dat een tweede Willem de Veroveraar — b. v. de groote kapitein, die de kaart van Europa wil herzien — het mooi te kwaad zou krijgen, wanneer hij soms een blik op Londen mogt willen werpen.

De Medway, die tusschen Sheerness en het Koren-eiland (*Isle of Grain*) zich in de Teems ontlast, dit eiland zelf en de geheele linkeroever tot aan Gravesend, levert zoo weinig op dat bezienswaardig is, als de tegenover gelegen oever tot aan Tilbury. Ten minste trekken het zeilen stoombootleven op de Teems zelve, gedurende den vloed de kolenschepen, de kustvaarders met visch, enz., de aandacht genoeg af, om de kale, verwijderde oevers en de hier en daar slechts voor het gewapende oog bereikbaar wordende heuvels, torens en boomen te vergeten. De forten aan de regterzijde, *Tilbury* en *Thurrock*, vergeet men ook, daar zich ter linkerzijde Gravesend en *Rosherville-gardens* uitstrekken,

beide geliefkoosde plekjes tot het doen van uitstapjes voor Londenaars, die er eens een zon- of feestdag aan willen geven. Te Gravesend koopen zij alsdan kokend water voor de thee, die zij hebben medegebragt, terwijl zij hunne eetwaar in groote manden bij zich hebben. Gravesend is zeer zonnig en prettig: de gezonde zeelucht is nog niet door de Teems-uitwasemingen overwonnen, en rondom zich heeft men lagchende velden, bekoorlijke heuvels en vette moestuinen. Naar *Rosherville-gardens*, waar des zomers concerten en vele andere vermakelijkheden elkander afwisselen, is het hier eene slechts kleine en aangename wandeling. Verder op heeft men *Northfleet* en *Greenhithe*, waarop, nadat men eene kromming van den weg heeft gevolgd, het schilderachtige *Purfleet* zich opdoet, met zijne rotsen en zijn kruidmagazijn. Thans volgt aan de zelfde zijde, ter lengte eener Engelsche mijl, het stadje Woolwich; en wat daar achter steekt, zou men voorzeker, van eene stoomboot op de Teems af, niet vermoeden. Het arsenaal en de dokken zijn reusachtige, afgeslotene voorraadkamers en vulkaansmederijen van den Engelschen oorlogsgod, en de volkomenste industrie van Engeland, waar stoomraderen, kanonnen en mortieren, bommen en kogels, kortom alle mogelijke directe en indirecte vernielingsmiddelen, zoo schielijk, ligt en op eene groote schaal gefabriceerd worden, dat men in een jaar tijds kogels genoeg kan gieten om het geheele menschdom op den aardbol er mede naar de andere wereld te helpen. Woolwich voorbij zijnde, wenkt ons *Shootershill* (Schuttersheuvel) toe, waarheen een fraaije wandelweg van Greenwich en Blackheath ligt. Zoodra Woolwich begint te verdwijnen, krijgt men aan de andere zijde de nieuwste en volmaaktste van alle waterwerken — de *Victoria-docks* — in het oog, waarbij de kolossale *East-India-docks*, aan gene zijde van de rivier Lea, zich aansluiten.

De hoefijzerachtige kromming, welke de rivier van hier af vormt, wordt door het *Honden-eiland* (*Isle of dogs*) gevuld, — eene scheepswerf, waarop de *Leviathan* ontstond. De doorgraving, van het eene einde der kromming tot het andere, vormt de *Ouest-India-docks*. Tegenover het Honden-eiland verheft zich het vriendelijke Greenwich, met een prachtig terras, waarop het Marine-hospitaal den aanschouwer als een paleis tegenblinkt. Daarachter vindt men een der

schoonste parken van Londen en zijne omstreken, met het beroemde observatorium, van hetwelk de meridianen of lengtegraden op onzen aardbol ten oosten en westen gemeten worden, — en dat niet alleen door de Engelschen zelve, maar ook door Nederlanders en andere natiën; het laatste bij rescript van koning Willem I, d.d. 1 Augustus 1826. Op den toren van het genoemde hospitaal valt dagelijks, ten een ure na den middag, de groote bol of kogel, die met het beroemde astronomisch uurwerk beneden in verband staat, en op deze wijze mijlen ver alle dagen den juisten astronomischen middelbaren tijd van Greenwich opgeeft, en dezen ook electrisch dien zelfden dag naar spoorweg-stations enz. telegrapheert. Ter linker zijde van het hospitaal heeft men de aristocratische hotels *Trafalgar* en *Crown and Sceptre*. In het eerste eet het parlement aan het einde van elke zitting zijn baarsje, en vergeet daarbij niet het oude spreekwoord, dat een vischje wel zwemmen wil. Van Greenwich tot aan de Londensche brug noemt men de Teems *the Pool*, en zij is hier de eigenlijke officieele streek van de Londensche haven. De huizen en straten, die zich vervolgens ter linker zijde aan ons oog voordoen, zijn Deptford met het koninklijke dok voor leger- en armee-proviandering.

Uit de hoefijzer-kromming brengt ons nu de Teems allengs naar Londen, dat hier even zoo onmerkbaar begint, als het, acht of twaalf mijlen verder, in voorsteden en buurschappen even onmerkbaar verdwijnt. Wat nu ter regter zijde volgt, is *Limehouse*, eene ongezonde streek, waar looijers, Teems- en dok-arbeiders wonen en men depôts van beenderen en allerlei afval en ontuig heeft. Op *Rotherhithe* en *Vermondsey*, die nu volgen, hebben armoede en ellende mede haren intrek genomen. De kerktoren ter linkerzijde wijst de plaats aan, waar de bekende *Tunnel* Rotherhythe en Wapping (aan de oostzijde der Teems) verbindt. De gebouwen aan den oever worden van lieverlede beter, hechter en kolossaler, maar ook tevens afzigtelijker voor het oog. De Teems is met geankerde schepen, kolenhalers en kleine stoombooten bezaaid, en levert een verward, maar tevens grootsch schouwspel op.

Ter linkerzijde van de Londensche brug vertoonen zich niets dan morsige winkels en pakhuizen; ter regter zijde

passeert men eerst de *London-docks*, en landt waarschijnlijk bij de nu volgende *Catharina-docks*, in een Babylon van stoombooten, menschen, koffers, kranen, zielverkoopers en allerlei canailletuig, te midden van dagelijks zich herhalende vloeken en tranen der nieuwelingen, die, uit Hamburg, Amsterdam, Rotterdam of eene Fransche haven, aan gaauwdieven van beroep in handen vallen, of zich vrijwillig aan hen overleveren. De stoomboot moet dikwijls, wegens gebrek aan eene landingsplaats, midden op de Teems het anker werpen. De passagiers worden dan op booten aan wal gebragt, tegen zes pence den persoon en zes-en-dertig pond bagage; maar door list en geweld weet men hen vaak prijzen af te troggelen, die weinig minder dan die van de geheele zeereis bedragen.

Dit geschiedt in de nabijheid van den *Tower*, welks groote en witte torens zonder de minste aandoening op dat gewoel en gehaspel nederzien. De ronde toren, verder op aan de Teems, is *Traitors-gate* (Verraders-poort), waar vorsten, graven, prinsen, prinsessen, lords en grooten van het rijk, die lastig of gevaarlijk waren geworden, opgesloten en op verschillende wijzen uit den weg geruimd werden. Thans zijn, den Hemel zij dank, de hengsels van de Verraders-poort reeds lang door den roest der eeuwen overtrokken.

Nu krijgen wij de brillante Korenbeurs in het oog, en op deze volgt, tot voorbij de brug, de landingsplaats voor stoombooten naar Gravesend, Margate, en andere Engelsche en Fransche kuststeden. Daarachter heeft men het Tolkantoor (*Customhouse*), met een luchtig front en voorplein, en daarnaast, een weinig hooger, de hallen van *Billingsgate*, de grootste van alle vischmarkten *en gros*, die men, even als de bloem-, fruit- en groenmarkt in Covent-garden, slechts vóór het aanbreken van den dag in hare heerlijkheid aanschouwen kan. Voor ons strekt zich thans de kolossale Londensche brug uit, die 928 voet lengte heeft op vijf half elliptische bogen, door John Renny, tusschen 1825 en 1831 van graniet gebouwd is, en twee millioen pond sterling, of vier-en-twintig mill. guldens Ned. Ct., heeft gekost.

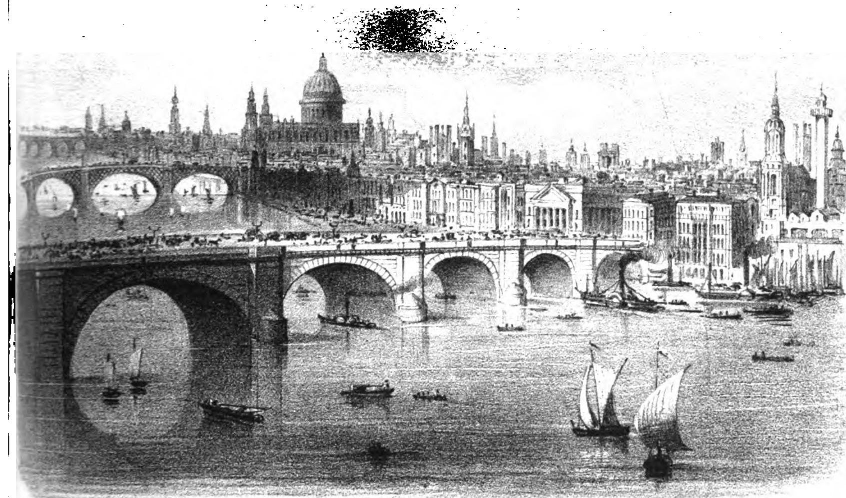
Met de Londensche brug eindigt de eigenlijke haven van Londen, die 6½ Engelsche mijlen lang is, en waar jaarlijks ruim 7000 Engelsche en 1500 vreemde vaartuigen binnen-

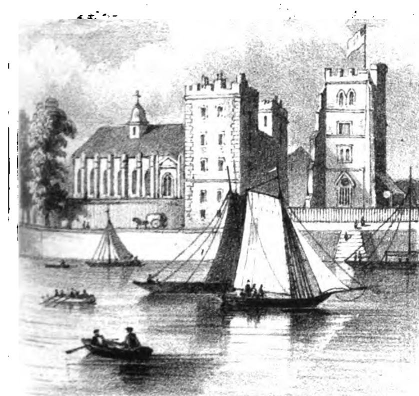
Gravesend

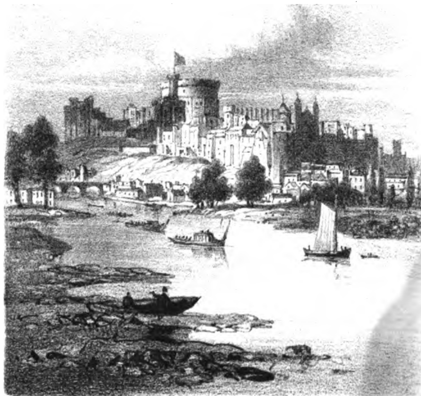
Greenwich.

De nieuwe London-Bridge.

Lambeth-palace

Steend. v. P. Blommers, te 's Hage.

Windsor-castle.

loopen. Verder op tot aan de volgende brug — *Southwark-bridge* — ziet men ter linker zijde de St. Saviours-kerk. bouwvallen van het Winchester-paleis, de plaats, waar Shakspeares *Globe-theatre* stond, en vlak daarnaast de wereldberoemde brouwerij van Barklay en Perkins, die eene zeer kleine stad op zichzelve is. De tusschenruimte van hier af tot de volgende brug (*Blackfriars-bridge*) levert het beste gezigt op de City met de Paulskerk op.

Ter linker zijde intusschen ziet het er lang zoo goed niet uit. Van *Blackfriars-pier*, de rivier op, kan men zich het bureau van *the Times* voorstellen; maar het zonder officieelen gids te vinden, behoort tot de onmogelijkheden. De zoo even genoemde brug, die van 1769 dagteekent, maar sedert dien tijd veel veranderd is, heeft eene lengte van 995 en eene breedte van 42 voet. Van hier tot aan *Waterloo-bridge* leveren ter regterzijde de *Tempel*, met zijne tuinen aan de Teems, zijn eigenaardigen bouwtrant, inzonderheid zijne kerk in den besten Normandischen stijl, eenige torens van Kew en *Somerset-house*, met zijne duizenden van bureaux en klerken, een zeer indrukwekkend gezigt op. De prachtige Waterloo-brug, op 15 Junij 1817 voor het publiek opengesteld en mede door John Renny gebouwd, is 1380 voet lang, 43 voet breed, en heeft 9 elliptische bogen, ieder van 120 voet spanning. Tot aan de Hungerfordsche hangbrug ziet men ter regterzijde slechts iets van het *Adelphi-terras*, een gebouw dat op bogen rust, onder welke des nachts de ellende, die geen tehuiskomen heeft, zich eene slaapplaats op de vochtige steenen bereidt. Al het overige, wat men nu ter wederzijde van de Teems ziet, maakt een onaangenamen indruk. De Hungerford-hangbrug, die alleen voor voetgangers dient, is 1352 voet lang; zij is in 1845 voltooid, bestaat uit drie openingen, en is in hare soort de grootste in Engeland. Van hier de rivier opwaarts begint het aristocratische Londen. Het terrein rijst nu tusschen deze en de volgende brug — *Westminster-bridge* — ten noorden en noord-westen. Beneden ziet men achtereenvolgens *Northumberland-house*, *Scotland Yard*, het hoofdbureau van policie, den trap naar *Whitehall*, *Privy gardens*, waar Robert Peel stierf, *Montagu-house*, *Richmond-terras*, het Indische contrôle-kantoor, en dan vlak voor zich de

nieuwe Westminster-brug. De oude is verdwenen; ook eene nieuwe, waarvan de fundamenten reeds waren gelegd, doch die afgekeurd werd. Al wat men er van gebouwd had, moest weder worden afgebroken, en daarvoor kwam de tegenwoordige brug in de plaats, die het nieuwe parlementsgebouw, dat zich daarlangs uitstrekt, waardig is. De façade aan de rivier, ter lengte van 900 voet, is de schoonste zijde van dit ontzaggelijk gebouw, dat eene oppervlakte van acht morgen lands beslaat.

Tegenover het parlement verheft zich het schilderachtige, in Gothischen stijl gebouwde *Lambeth-palace*. Daarna wordt het aan weêrszijden onaanzienlijk, de Teems wordt smaller en helderder tot aan *Vauxhall-bridge*, eene ijzeren brug van negen bogen, die in 1816 voltooid en privaat eigendom is. Als wij deze voorbij zijn, is er weinig meer dat onze aandacht boeit; alleen het Chelsea-hospitaal, voor invaliden, ter regterzijde, en het Battersea-park, dat eene uitgestrektheid van ruim 350 morgen oppervlakte heeft, ter linkerzijde, verdienen nog onze aandacht. De Teems is nu veel helderder geworden, maar de stad begint zich als het ware te verliezen. Groene oevers naderen al meer en meer de stoomboot, die gedurende de ebbe moeite heeft om zich tot Kew en Richmond voort te werken. De voorsteden, die zich hier te midden van weelderig groen verheffen, zijn ter regterzijde Fulham, Hammermith, Chiswick, Brentford en Isleworth, ter linkerzijde Wandsworth, Putney, Mortlake, Kew en Richmond.

Hier is het westelijk einde van het Londensch gebied bereikt. De Engelschen zeggen, dat men geen schooner, bevalliger en rijker landschap kan aantreffen, dan het uitzigt aan het Richmond-terras, over de met weelderigen plantengroei omzoomde Teems heen tot aan Windsor, welks koninklijk paleis men van hier bij helder weêr zeer goed zien kan. Van de schoonheden van het Richmond-park en zijne omstreken kan slechts hij naar waarheid getuigen, die in de geheimen er van is ingewijd; daar dit met ons het geval niet is, moeten wij nalaten er een loflied op te zingen. Tot gids voor hem, die met dat alles kennis wil maken, kan, dunkt ons, alleen iemand dienen, die jaren lang te Londen gewoond heeft en met deze wereldstad en hare omstreken door en door bekend is. Jammer dat onze vriend

Albert Smith nu onlangs, en wel zoo onverwacht, is overleden; hij was juist degene, die zich daarin van zijne landgenooten onderscheidde, dat hij in dat opzigt vreemdelingen, mits zij tot de beschaafde klasse behoorden, ook bij weinig aanbeveling zoo gaarne ten dienste stond.

EEN NACHT OP DEN INSELSBERG.

EEN REISAVONTUUR, MEDEGEDEELD DOOR E. D.

Het was in Julij van het jaar 1857. Hars en dwars had ik het Thuringer-woud van het noorden naar het zuiden en van het oosten naar het westen doorkruist; ik had bergen en rotsen beklommen, door dalen en kloven mijne schreden gerigt, en mij aan vergezigten even zoo gelaafd als aan de beschouwing van de wonderlijkste rotsvormen en het heerlijke sappige woudgroen, dat zelfs onder de aanhoudende droogte der vorige maanden slechts weinig geleden scheen te hebben. Dat waren dagen van genot, die hart en geest opfrisschen en zich onuitwischbaar in het geheugen prenten.

Zoo was ik tot Waltershausen gekomen. In het gastvrije huis van een vriend besloot ik een dag uit te rusten. Wij hadden elkander in vele jaren niet gezien, en er was zooveel dat wij elkander wenschten te vertellen, dat er niet eens een verzoek van zijne zijde noodig was om mij te bewegen mijn verblijf niet tot een enkelen dag te bepalen. In het genot van een lang ontbeerden omgang vervlogen ons de uren veel te snel. Uit één dag werden er drie; zij waren verdwenen, wij wisten niet hoe, en ik voegde er eindelijk nog een halven dag bij. Mijn vriend sprak zoo dikwijls en met zooveel geestdrift van het prachtige schouwspel, dat de op- en ondergaande zon aanbood, wanneer men zich op den top van den Inselsberg bevond, dat ik niets vuriger verlangde dan dit heerlijke gezigt te genieten. De reine en klare lucht der jongst verloopene weken deed mij met zekerheid verwachten, dat ik het in al zijne pracht aanschouwen zou.

Van Waltershausen tot aan den top van den Inselsberg heeft men — zelfs de omwegen, die men te maken heeft, er bij gerekend — slechts vier uren noodig. En daar deze meest bevoorregte der Thuringer bergen voor dien dag mijn doel zou wezen, begon ik mijnen togt eerst na den middag, en meende zelfs dat het niet noodig was mij veel te haasten. Nadat ik derhalve mijne reisbenoodigheden, behalve hetgeen mij voor de eerstvolgende drie dagen onontbeerlijk was, naar Eisenach had vooruit gezonden, stapte ik frisch en opgeruimd, in de schaduw van koel geboomte, over Schnepfenthal naar Reinhardsbrunn, verlustigde mij in de schoonheden van natuur en kunst, waarmede deze bekoorlijkste van alle vorstelijkste lustverblijven in het Thuringerland zoo verkwikkend is opgetooid, en sloeg vervolgens den weg in naar Tabarz, om van daar in den Lauchagrond en het Felsenthal te komen, en voorbij Thorstein den top van den Inselsberg te beklimmen.

De Julijzon brandde in al hare kracht. Een frissche dronk in de herberg te Tabarz moest mijn versmacht gehemelte laven. „Wilt gij nog verder, mijnheer?" vroeg mij de waard, terwijl hij een glas schuimend bier voor mij nederzette. — „Nog maar tot aan den Inselsberg," gaf ik ten antwoord. — „Voor heden is dat wel wat veel," hernam de man met een ligten glimlach. — „Hoe dat?" vroeg ik verbaasd; want ik had geen de minste reden om aan den afstand te twijfelen, dien mijn vriend mij had opgegeven. „Het zijn," ging ik voort, „indien ik wel onderrigt ben, het klimmen medegerekend, op zijn hoogst twee uren. Nu is het eerst half vijf, en de zon schijnt lang genoeg, om mij den weg dood op mijn gemak te laten afleggen." — „Ja, wat den afstand betreft, hebt gij volkomen gelijk... maar — droog komt gij niet boven. Als ik u een raad mag geven, zie dan voor heden van de zaak af, of wacht ten minste een uur; gij zult zien, het weêr slaat om." En met deze woorden verliet hij de kamer, om aan andere zaken te gaan.

„Malligheid," prevelde ik bij mijzelven: „die man wil mij in angst jagen, opdat ik van nacht bij hem zal overblijven en hij mij braaf zou kunnen plukken. Het zou al te dol wezen, bij zulk weêr hier langer dan een half uur te vertoeven." Ik dronk mijn glas ledig en vertrok. In de

deur bleef ik staan en bekeek de lucht eens. Zeker was deze een weinig bewolkt; maar naar ik meende, was er uit al die wolken geen enkele droppel regen te wachten.

„Gij wilt het derhalve toch wagen?" vroeg mij de waard, die hier bezig was. — „Waarom niet?" zeide ik eenigzins wrevelig. „Denkt gij nog altijd, dat wij van daag niet zonder regen zullen blijven?" — „Zeer zeker," antwoordde hij langzaam, maar met overtuiging, en zonder zich daarbij verder naar mij om te wenden. „Binnen één of twee uren, dat doet er niet toe; maar gij moet mij den Inselsberg niet leeren kennen."

De vaste toon, waarop hij dit zeide, bragt mij eenigzins van streek; maar mijne koppigheid verzette er zich toch tegen. „Nu, ik zal het dan toch beproeven," zeide ik bij mijzelven. „Die belagchelijke profetie zal mij niet van mijn plan brengen." Trouwens wolken, zoo als nu boven mijn hoofd voorbij trokken, waren ook bij den gunstigsten stand van den barometer te zien; het doel van mijnen togt lag niet ver; ik kon het, naar mijne berekening, zonder eenige inspanning bereiken, en mijn voornemen om de zons-onder- en opgang van dit hoogste punt van noordwestelijk Thuringen te bewonderen, stond te vast om er zich door de spokenkijkerij van een baatzuchtigen herbergier van te laten afbrengen. Ik stapte dus voort. „Gelukkige reis!" riep de man mij na. Deze woorden klonken in mijn oor als verbeten ergernis.

Ik had weldra een goed eind weegs achter mij, en bevond mij in eene vallei vol romantische wildheid, door welke eene kristalheldere beek in de grilligste krommingen over rotsen huppelde; behalve eene schilderachtig gelegene marmermolen in de verte, was hier geen spoor van menschelijk leven te zien. Eindelijk zag ik een eind weegs voor mij een houthakker, die waarschijnlijk aan zijn werk ging; daar hij langzaam voortstapte, had ik hem weldra ingehaald.

„Wel, goede vriend," dus sprak ik hem na een korten groet aan, terwijl ik mijne schreden naar de zijnen rigtte, „wat dunkt u van het weêr? Zouden wij van daag nog regen krijgen?" — „Regen?" En de man bekeek mij van het hoofd tot de voeten. „Regen? Ik wou dat onze Lieve Heer het ons gaf, al was het maar alleen om het koren,

dat te veld staat; maar van daag is er nog geen kans op. Wat morgen betreft, dat zal ten vier uur blijken." — „Hoe zoo ten vier uur?" vroeg ik verwonderd. — „Dat is eenvoudig genoeg. „Wij zien het aan den Inselsberg. Wij hebben daarin ons weêrteeken, en daarop kunnen wij ons verlaten," zeide de eenvoudige oude man. — „Maar een groot kwartier geleden," hernam ik, „heeft mij de waard te Tabarz verzekerd, dat het nog maar één, ten hoogste twee uren, droog zou blijven. Ook hij beschouwt den Inselsberg als zijnen weêrprofeet. Wie van u beiden heeft nu gelijk?"

De houthakker lachte bij zichzelven. „Het regent van daag nog niet," zeide hij vervolgens op een stelligen toon. „Denk er van avond maar aan, wat u een man uit Tabarz gezegd hèeft." De houthakker maakte op mij zoo geheel en al den indruk van opregtheid en waarheidsliefde, en wat hij zeide, stemde zoo zeer met mijne overtuiging en mijne wenschen overeen, dat alle ongerustheid bij mij werd weggenomen.

Wij namen van elkander afscheid. Hij bleef beneden, terwijl ik mijnen weg op een steenachtig pad naar boven vervolgde. De houthakker had mij nog eenige kleine aanwijzingen gegeven, ten opzigte van den weg dien ik volgen moest; want nergens — ik had dit reeds eenige malen ondervonden — kan men zich minder op wegwijzers verlaten dan in het Thuringer-woud. Schelmen of moedwilligen draaijen de wegwijzers, die slechts los in den grond steken, om, zoodat men zich dikwijls, wanneer men zich op hen verlaat, in de tegenovergestelde rigting begeeft van den weg, dien men behoorde in te slaan.

Onder het digte loof der boomen stapte ik nu verder omhoog; slechts enkele zonnestralen baanden zich hier een weg door de bladeren en speelden op den ruwen grond. Ik was nog niet ver gekomen, toen zij verbleekten en eindelijk verdwenen. Waarom trof het opmerken hiervan mij zoo? Ik wist immers dat de hemel niet geheel onbewolkt was? Maar het werd in het oog loopend donker, zonder dat het bosch digter was geworden. Zonder eenig uitzigt naar boven zijnde, kon ik de oorzaak van deze verandering slechts vermoeden, en nu eerst bekroop mij wantrouwen in de verzekering van den ouden houthakker.

Ik was nog niet veel hooger geklommen, toen de wind op

eens door de toppen der boomen begon te gieren; vervolgens loeide deze, een onweêr verkondigende, door de dalkloof, rondom mij heen werd het nog donkerder, en geen twee minuten later rolde de donder door het gebergte.

Dewijl ik geen bliksem gezien had, onderstelde ik dat de bui zich nog op eenigen afstand bevond; maar deze naderde schielijk, en ik kon ieder oogenblik verwachten dat zij zich boven mijn hoofd zou uitstorten. Het flikkeren van den bliksem nam meer en meer toe, het rollen van den donder werd sterker en het tijdverloop tusschen beide korter. Zoo als van zelf spreekt, zag ik allerwege naar eene schuilplaats om. Ongeveer twintig schreden ter zijde van den weg rees een kolossaal rotsgevaarte als een muur omhoog. In dit oogenblik stortte een digte regen neder. Ik klauterde over de losse steenen heen, en was zoo gelukkig, na eenig zoeken, een uitstek te ontdekken, waaronder ik plaats genoeg vond om de eerste uitbarsting van het onweêr te laten voorbijgaan. Naar al wat ik begreep, moest ik mij in de nabijheid van den Thorstein bevinden. Ik deed echter geen pogingen om hem te bereiken; want om mij heen kletterde de regen in de boomen en tegen de rotsen, en ieder oogenblik schitterde de bliksem en rolde de donder in nooit gehoorde sterkte.

Eerst maakte ik mij hier weinig uit; ik vond er zelfs een soort van pleizier in, hoe onstuimiger het om mij heen woedde: maar op den duur kon het mij toch niet bevallen. De regen, die in stroomen nederviel en ontelbare stortbeekjes vormde, welke vrolijk langs de steile afhelling over mos en steenen naar beneden stroomden, hield weldra op voor mij een schouwspel te zijn, waarin ik mij verlustigde. De uitholling in de rots was bovendien niet diep genoeg, om mij volkomene veiligheid te verschaffen, hoe digt ik mij ook tegen den wand klemde. Eerst had ik op de kleine droppels, die van den loodregten wand op mij nederzijpelden, geen acht geslagen; toen zij echter tot stortbeken aanwiessen, ging ik tot de laatste toevlugt over, namelijk mij, met ingetrokken beenen, op de losse steenen neder te vlijen. Zoo bleef ik zeker droog; maar wie zal een zitten op scherphoekige rotsstukken aangenaam vinden, wanneer dit meer dan een half uur aanhoudt! De regen scheen geen einde te zul-

len nemen; somwijlen verminderde zijne hevigheid, maar dit duurde slechts weinig minuten, en niet zonder eene inwendige huivering dacht ik aan het voortzetten van mijnen togt. Mijne ligte kleeding moest, indien het zoo bleef voortregenen, na weinige minuten doornat zijn, en uren lang zoo te marcheren was waarlijk geen pleizierig vooruitzigt. Intusschen zocht ik mij te troosten door het spreekwoord, dat strenge heeren zelden lang regeren, en tot mijne niet geringe geruststelling bevestigde zich dit na een pijnlijk uur. Het onweêr, dat uit dezen bergdoolhof geen uitweg scheen te weten, maakte zich eindelijk tot den aftogt gereed, het bliksemlicht werd zeldzamer, en de donder volgde er in al langere en langere tusschenruimten op; alleen de regen hield nog eene goede poos aan, tot hij in een zachten stofregen overging.

Gedreven door ongeduld verliet ik mijn toevlugtsoord, en trad naar buiten op den doorweekten, nu door tallooze watergoten doorkliefden grond. Zeker schuddeden de boomen, onder welke ik verder naar boven steeg, nog eene niet geringe menigte van hun overvloedig water op mij neder, maar daardoor behoefde ik mij niet langer te laten ophouden; eenmaal weder op den gebaanden weg gekomen, zou ik weldra de voldoening hebben, boven mij den Thorstein te ontdekken. De zon doorbrak juist de wolkgevaarten, en glimlachte dat zij het aardrijk zoo wonderbaar veranderd zag. De atmospheer was inderdaad zoo balsamiek en verfrisschend geworden, dat ik het oponthoud met dankbaarheid aannam, en mij nu aan de scheppingen Gods des te inniger verblijdde. Alles had in het korte tijdsbestek nieuwe kracht en een nieuw leven ontvangen. Het slap nederhangende loof blonk in het sappigste groen en de menigvuldigste schakeringen; het graauw der rotsen had eene veel fraaijere kleur ontvangen; alles stak scherp bij elkander af — de denneboom bij den beuk, het aardrijk bij de rots, het mos bij het gesteente; en ik kon in langen tijd niet van deze dalkloof scheiden, die bij hare diepte en somberheid zulk een heerlijk gezigt opleverde, — maar de noodzakelijkheid gebood.

Vol van de in mij opgewekte aandoeningen, dacht ik met geen enkel woord aan de aanwijzingen van den houthakker; ik sloeg niet eens acht op den weg, die zich, zoo als ik

later bedacht, hier verdeelde. Beide wegen liepen, indien mijn geheugen mij niet bedroog, op gelijke hoogte voort. Ik sloeg zelfs toen nog geen acht op de rigting van den weg, toen hij eerst flaauw, en vervolgens al steiler en steiler, afdaalde, totdat hij mij in eene dalkom bragt. Het was een boven alle beschrijving prachtig rotsdal, door hetwelk een wilde, van alle zijden gevoede bergstroom zich voortwentelde. Het wel gebaande bergpad liep bij voortduring langs het smalle, rotsige bed heen. De romantische wildheid van het oord boeide mij in zulk eene mate, dat ik vergat dat, indien ik hier zoo voortging, ik bezwaarlijk anders dan langs een omweg op den top van den Inselsberg komen kon.

Thans om te keeren, was iets, waartoe ik niet kon besluiten; ik achtte dit bovendien even zoo min noodzakelijk als raadzaam. Dat er van het gezigt der ondergaande zon, waarnaar ik zoo had gereikhalsd, ditmaal wel niets komen zou, daarvan was ik nu reeds half en half overtuigd; maar daarom gaf ik de hoop toch niet op, dat ik nog vóór het vallen van den nacht de herberg op den Inselsberg zou bereiken. Om daar te komen, had ik nog twee volle uren te mijner beschikking; en hoe gaarne ik ook eerst mijn ligchaam met spijs en drank had gelaafd, was dit toch geen zoo volstrekte behoefte, en het avondmaal op den berg moest mij, wanneer ik bevredigd op mijn dagwerk kon terugzien, des te beter smaken. Ik vervolgde derhalve den weg, dien ik had ingeslagen; alleen keek ik nu zorgvuldig uit, zoowel om geen zijpad over het hoofd te zien, als ook of ik soms iemand mogt ontdekken, die mij teregt kon helpen, of van wien ik mij als gids zou kunnen bedienen. Maar nergens zag ik een anderen weg, nergens de woning van een mensch, veel minder een mensch zelf — niet eens de bijl van een houthakker liet haar doordringend geluid hooren.

Toen schoot mij de *Rennstieg* te binnen, — die oude grensweg tusschen Franken en Thuringen, die van Blankenburg aan de Saale tot bij Eisenach door het Thuringer-woud voortloopt, zich in eene lengte van veertig à vijftig uren gaans uitstrekt, en slechts zeldzaam menschelijke woningen aanbiedt. Bevond ik mij op dezen, dan kon ik mijn doel niet missen, daar mij bekend was, dat de *Renn-*

stieg over den top van den Inselsberg heenloopt. Minder bekend waren mij de merkteekenen, door welke zij zich van de overige rijwegen onderscheidt. De een beweerde dat het een puinweg was; een ander had mij van genommerde grenssteenen gesproken; een derde ontkende zoowel het een als het ander: volgens den laatsten zou de *Rennstieg* naar een half vervallen en buiten gebruik gekomen rijweg gelijken. Deze drie verschillende opgaven, allen uit den mond van mannen, die met het terrein wel bekend waren, lieten zich op zichzelve reeds moeijelijk met elkander vereenigen; maar ze op mijn tegenwoordigen weg toe te passen, kwam mij regtstreeks onmogelijk voor. Ik vond hem niet met puin bestraat, niet door grenssteenen gekenteekend, en ook niet vervallen of buiten gebruik; integendeel hield ik de wagensporen, die hier zigtbaar waren, voor geheel versch. Maar al mijn nadenken over dit onderwerp had ik mij kunnen besparen, indien ik mij had herinnerd, dat de *Rennstieg* wel over de hoogste toppen van het Thuringer-woud voortloopt, maar nooit in zijne valleijen afdaalt.

Nu kwam een vermoeden bij mij op, dat ik wel meer van den weg kon afgeraakt zijn, dan ik in het eerst gevreesd had. Mijn horologie wees kwartier voor achten, en mijne maag begon te jeuken. Een uitzigt op de omliggende streken kon men in het enge dal niet hebben; de boomen verhieven zich aan weêrszijden zeer hoog; van het gebergte zag ik slechts zooveel, als zich tusschen de boomstammen door liet onderscheiden, en de digte kroonen der boomen verborgen mij hier en daar zelfs het gezigt van den hemel, die zich gedurende het laatste half uur op eene zorgbarende wijze weder betrokken had. Maar nog liet ik den moed niet zakken. Ik begon te overleggen, waar ik mij nu toch wel zou bevinden, dat is, ik zocht mij ten naastenbij de ligging der plaats en het terrein der streek in het geheugen te roepen, zoo als ik die van de kaart — welke ik helaas ten huize van mijnen vriend had achtergelaten — mij zooveel mogelijk had trachten in te prenten. Indien ik mij niet geheel bedroog, moest ik mij in de nabijheid van *der Tanzbuche* bevinden, een jagt- en jagershuis, welks bewoner bereid is hongerigen en dorstigen te laven. Bereikte ik dat huis, dan wilde ik mij daar een weinig verster-

ken, en ik twijfelde niet, dat de jager of een der zijnen mij wel, tegen een drinkgeld, naar den Inselsberg zou willen brengen. In allen gevalle moest ik eene hoogte trachten te bereiken, opdat ik het terrein overzien kon. Misschien lag dan ook het jagthuis met zijnen zonderlingen naam voor mij, dat, zoo als ik meende gehoord te hebben, op een bloemrijk weiland en hoogvlakte gebouwd was, en in zijne eenzaamheid een heerlijk gezigt op den naburigen Inselsberg zou aanbieden.

Een klein eind weegs verder bevond zich de toegang tot een tweede dal; eene kunstelooze brug diende tot toegang daarheen. Moest ik mij nu regts of links wenden? De weg ter linker zijde liep omhoog, dien ter regter zijde scheen benedenwaarts te loopen. Ofschoon ik nu overtuigd was dat de Inselsberg aan mijne regter zijde lag, en ik mij derhalve, wanneer ik deze rigting niet volgde, mij er slechts meer en meer van verwijderde, was toch het verlangen, om van de naburige hoogte zekerheid over mijnen toestand te bekomen, sterker dan de aanmaning tot wijsheid, en ik volgde den weg, die omhoog liep.

Intusschen werd het al later en later; de wolken, waarvan de hemel zwanger was, konden zich ieder oogenblik weder uitstorten: ik mogt derhalve niet al te veel tijd met overleggen en bedenken verkwisten, waar schielijk handelen alleen eenig goed vooruitzigt beloofde. Had ik nu maar ten minste één mensch ontmoet! Ik bleef dikwijls staan, om te luisteren of ik ook iets kon hooren, dat naar voetstappen, de bijl van een houthakker of het kraken van wielen geleek; het spoor, op mijn pad, was blijkbaar nog na het onweder bereden. Maar ik hoorde niets — alles scheen uitgestorven.

Goddank! Eindelijk ontdekte ik uit de hoogte voor mij eene opene plek. Vol blijdschap verdubbelde ik mijne schreden, die reeds hunne oorspronkelijke snelheid begonnen te verliezen, en ik bevond mij weldra op eene kleine opene vlakte, waar verscheidene rij- en voetwegen door elkander kruisten. Geveld hout lag op stapels in het rond, en blijkbaar was eerst zeer kort geleden een gedeelte daarvan boven gebragt. In het verwachte uitzigt zag ik mij evenwel bedrogen. Ik vervolgde een der wegen, in de hoop van weldra eene plek te bereiken, waar ik een ruimer gezigt om mij

heen hebben zou; doch al wat zich aan mijn oog vertoonde, was slechts eene sombere bergkom. Rondom mij heen was alles bosch en gebergte; doch van het laatste was geen top hoog genoeg, om er den Inselsberg in te vermoeden; nergens wenkte mij een vriendelijk dak, nergens eene rookzuil, nergens een teeken van tegenwoordigheid eens menschen. De wegen werden daarenboven hier zoo menigvuldig, en de een geleek zoo op den ander, dat ik niet eens meer wist, langs welken ik gekomen was.

Ik wilde mij reeds op mijn goed geluk verlaten, toen ik, nogmaals omziende, een steenen pilaar van ongeveer drie voet hoog ontdekte. Vol blijdschap, alsof mijne ongerustheid nu eensklaps een einde zou nemen, snelde ik er heen. De letters, die er op waren, bemerkte ik; maar het lezen er van had in deze donkerheid van het geboomte groote moeijelijkheden. Meer dan een dozijn lucifers offerde ik op, zonder slechts eene enkele van de verweerde letters te kunnen ontcijferen, en er was de grootste volharding en al de fijnheid van het gevoel in de vingertoppen noodig, om eindelijk de woorden KOUDE HEIDE bijeen te brengen.

Als geheel vernietigd stond ik op de plek. Wie een blik op de kaart van Thuringen werpt, en aan den voet van den Inselsberg dezen naam vindt opgeteekend, zal terstond zien hoe onbewoond juist dit gedeelte is, en dat in den omtrek van 1½ à 2 uren bijna niets wordt aangetroffen, wat naar eene menschelijke woning gelijkt. Nu had ik wel mijne kaart niet bij mij — die mij trouwens in de duisternis ook geen dienst kon bewijzen — maar niettemin was de naam mij niet vreemd en de onbewoondheid er van was mij niet ontgaan. Nu echter viel mij dat zeer zwaar op het hart. Mogt ik al onderstellen, dat er, behalve de *Tanzbuche* en het logement op den Inselsberg, zich hier of daar nog een enkel huis of molen bevond, dan kon toch het toeval alleen mij derwaarts leiden. Sedert ik, in mijne haast om vooruit te komen, alle kenteekenen van den weg had verwaarloosd, en de zon verdwenen was, zonder op den wolksluijer boven mij zelfs een enkel zigtbaar spoor achter te laten, aan welke zijde zij was ondergegaan, wist ik uit den doolhof niet te ontkomen, waarin ik mij bevond. Men zal derhalve toestemmen, dat mijn toestand, ofschoon dan ook niet

wanhopend, toch alles behalve benijdenswaardig was; daarbij kwam, dat het al donker en donkerder en de hemel meer en meer dreigend werd. Ik wist geen schuilplaats, zag niemand, die mij had kunnen teregt wijzen, en stond even zoo radeloos, als wijlen Hercules te midden der zich kruisende wegen, die zich door niets van elkander onderscheidden en zich alle in eene wildernis verloren. Hoe zou ik, die bij klaarlichten dag verdwaald was, bij nacht in deze wildernis weder op den regten weg komen!

Iets moest er echter gebeuren. Ik kon even zoo min blijven staan, als ik er aan denken mogt, zelfs zonder het beschermende dak der boomen, hier mijn nachtleger op te slaan, — een denkbeeld, dat mij te onverdragelijker werd, naarmate het zich meer bij mij opdrong. Nooit, zoo oud als ik was, had ik een dag besloten zonder behoorlijk verzadigd te zijn en zonder de zekerheid, dat ik mij op een goed bed kon uitstrekken; en nu was er zoo min tot het een vooruitzigt als tot het ander.

Sedert mijne jeugd en jongelingsjaren behoorden reisbeschrijvingen tot mijne voornaamste lectuur. Hoe woester de avonturen waren, waaraan de held was blootgesteld geweest, des te meer boeiden zij mij, en des te meer ontvlamde in mij het voornemen om eenmaal zelf zoo eens in ongebaande wildernissen op avonturen uit te gaan. Een avontuurlijk leven te leiden scheen mij het benijdenswaardigste lot. Zag ik een reiziger te paard of in een gemakkelijk rijtuig de stad verlaten, — zag ik zelfs een handwerksgezel, met een ransel op den rug en een stok in de hand, vrij en frank de poort uitgaan — dan vergezelde ik hem in gedachten, bestrooide zijnen weg met allerlei gevaren, die ik hem bij mijzelven vol glans liet overwinnen, en benijdde hem om den wille van zijne vrijheid en zijn geluk. Aan de stad mijner inwoning gebonden, was ieder uitzigt op een leven, zoo als ik steeds wenschte, voor mij gesloten, en niettemin zou ik nu de held van zulk een avontuur worden. Hoe verdwenen thans mijne wenschen van voorheen! In vergelijking van de ontmoetingen, zoo als mijne verbeelding die had afgeschilderd, ontbeerde mijn tegenwoordige toestand alles wat maar eenigzins naar bekoorlijkheid geleek, en ik begon te denken, of het niet veel aangenamer was vreemde avonturen

in het hoekje van den haard te *lezen*, dan er inderdaad aan onderworpen te zijn.

De schaduwen van den nacht daalden — om in de taal der dichters te spreken — al dieper en dieper op het aardrijk; er bleef mij slechts over, voor eene rigting te beslissen. Ik deed dit, zoo als menig ander in mijne plaats ook zou gedaan hebben — op goed geluk af. Na weinige seconden omringde mij de duisternis van het woud. Door onbeschrijfelijke onrust gedreven, snelde ik blindelings voorwaarts, berg op, berg af, tot mij het herhaald struikelen over wortels en heesterplanten op het vermoeden bragt, dat ik mij niet meer op den gebaanden weg bevond, — een vermoeden, dat overtuiging werd, daar kort daarna allerlei kreupelhout mijne schreden tegenhield. Ik achtte het niet te laat om den misslag weder goed te maken; maar naar welke zijde ik mij ook wendde, overal stiet ik nu mijn hoofd tegen boomstammen, overal zweepten natte takken in mijn gezigt. Ik zag mij als in een net gevangen.

Nieuwe groote verlegenheid! Wat zou ik nu beginnen? Was het raadzamer in de wildernis voort te dringen, of zou ik den verloren weg weder opzoeken? In welke rigting mogt hij liggen? Zou het mij iets baten, indien ik hem vond? Zou ik niet beter doen, mij maar dadelijk op den grond te werpen en slapende den morgen af te wachten? — Dit alles waren vragen, die zich bij mij opdrongen en waarvoor ik geen antwoord vinden kon. Het een was zoo erg als het andere. Ik koos eindelijk datgene, wat mij bij mijne uitputting naar ligchaam en geest het beste toescheen — ik wierp mij op den grond. Maar de natheid daarvan deed mij schielijk genoeg weder opspringen. Ik tastte verder rond, om een steen te vinden, met welks behulp ik mij een nachtleger kon bereiden, doch voelde niets dan weeke en moerassige aarde.

Ik liet mijn horologie repeteren — het sloeg tien. Was mij des namiddags de tijd onder de voeten weggerold, nu scheen hij als lood aan de zolen mijner laarzen te hangen. Van het loopen uitgeput, van honger gepijnigd, nog meer echter van dorst, leunde ik mij tegen eenen boom aan; maar ik kon mij naauwelijks overeind houden, en mijne knieën knikten onder mij. De boom moest eene digte bladerkroon

hebben, ten minste was de grond er onder betrekkelijk droog. Met den rug tegen den stam geleund, trachtte ik staande te slapen. Misschien zou ook eene weldadige sluimering mijne oogen hebben geloken en mij eenige uren van dezen nacht verder hebben gebragt, indien niet bijna in het zelfde oogenblik een geratel in de bladeren en een geknak in de takken mij weder geheel wakker gemaakt had.

Ik luisterde. Was er een mensch of een dier in mijne nabijheid?

Ik behoor juist niet tot de zoodanigen, die aan spoken gelooven, of bij de eene of andere beuzeling beangst worden; maar in mijn tegenwoordigen opgewekten toestand wil ik gaarne bekennen, dat ik mij niet op mijn gemak gevoelde. Met wijd geopende oogen en gescherpt gehoor bleef ik luisteren. Eenige minuten was alles stil; daarop ratelde het weder, ditmaal meer in de nabijheid, langer aanhoudend en meer hoorbaar. Op eens kwam het mij voor, als of een gloeijende adem mij aanblies. Opspringen en vooruitsnellen was het werk van een oogenblik. Een geruisch, geknetter en geknak volgde mij; ik geloofde niet anders, of het geheele bosch begon levend te worden. Zonder mij te bekommeren waarheen mijne schreden mij voerden, stormde ik door het geboomte heen, tot dat eene vrij steile afhelling mij gebood mijne haast te matigen. Hier waren ook de boomen lager, maar daarentegen de grond des te digter met struikgewas en heesterplanten bedekt.

Ik hield stil om adem te halen; want daar had ik behoefte aan. Terwijl ik overlegde wat ik nu zou beginnen, zweefde mijn blik door de duisternis. Wat is dat? Zie ik daar in de verte geen licht aan den hemel? — Van minuut tot minuut wordt de lichtglans sterker en neemt in omvang toe. Wat kan dat anders zijn dan brand, die met schrikverwekkende snelheid de overhand neemt en naar mijne schatting ten hoogste een uur gaans van mij verwijderd is. Welke aandoeningen mij op dit oogenblik bestormen, ben ik niet in staat te zeggen. De hemel zelf toont mij hier eene door menschen bewoonde plaats, doch alleen terwijl zij vernield wordt. Ik bedekte mijn gelaat met beide handen; want ik kon dat gezigt niet langer verdragen. En toch kon ik niet nalaten er van tijd tot tijd weder heen te zien. Nu ver-

toonde zich ook de uitgeslagen vlam aan mijn oog, en ik zag hoe zij al hooger steeg en in uitgebreidheid toenam. Maar wat is dat? De vlam rijst nog al hooger — en welk een zeldzame vorm! De Hemel zij dank — wat mijne verbeelding mij met zulke schrikwekkende kleuren heeft afgeschetst, is — de opgaande maan!

Mij was een dubbele last van het hart genomen. Ik wist dat ik nu weldra weder zou kunnen zien; ik mogt nu hopen misschien — misschien! — weder op de eene of andere wijze teregt te komen. Hoop en moed keerden bij mij terug. In de eerste plaats trachtte ik mij bekend te maken met al wat zich om mij heen bevond, hetgeen mij natuurlijk, bij de nog zoo twijfelachtige verlichting, slechts in zoo verre van nut was, dat het mij de noodzakelijkheid aanwees om van de ingeslagene rigting af te gaan. Voor dat ik echter met mijne oriëntering eenigzins gevorderd was, moest ik tot mijn verdriet zien, dat een verraderlijk wolkgevaarte zich voor de maan schoof en mij in eene verlichting achterliet, die niet donker genoeg was om Egyptische duisternis te worden genoemd, maar ook niet helder genoeg om van de naastbijgelegene voorwerpen iets anders dan de onduidelijke omtrekken te bespeuren.

Intusschen was dit beter dan volkomene, bijna tastbare duisternis, welke den last, dien ik meende dat van mij gewenteld was, nog drukkender gemaakt zou hebben. Maar waarheen zou ik mij nu wenden? Wanneer ik alles wel overdacht, was dat vrij onverschillig, indien ik slechts eene half dragelijke schuilplaats vond. Ik besloot derhalve daarnaar te zoeken, en voort te gaan zoo lang mijne krachten dat zouden veroorloven: de *mogelijkheid* bestond toch, dat het lot mij aan eene menschelijke woning bragt; eene blinde kip vindt ook wel eens een graankorrel.

Ik had reeds eene geruime poos aan de afhelling, die rotsachtig werd en in steilte toenam, rondgetast, toen het wederom begon te regenen, — wel niet hevig, maar digt en doordringend. Mijne moedeloosheid nam toe, en mijn lot verwenschende, staarde ik ten hemel, die voor mij niets dan eene donkere massa was. Ondanks de gevoelig koele lucht, droop mijn ligchaam van zweet, en mijne kleederen waren daarvan geheel doortrokken; ik moest derhalve er op bedacht

zijn mij aan den regen zoo min mogelijk bloot te stellen. Maar hoe dat te doen? De boomen, die hier in het rond stonden, hadden geen loof, dat digt genoeg was om mij te beschermen. Daar bovendien de weg zeer moeijelijk begon te worden, veranderde ik van koers en klom het gebergte op. Naardien het mij in de eerste plaats te doen was om eene digtere groep boomen te vinden, kon ik het inderdaad slechts aan het toeval dank weten, dat ik, een rotswand langs gaande, eene kleine holte ontdekte, die niet alleen door de overhangende rots, maar tevens door eenig struikgewas genoegzaam overwelfd werd, om mij eene eenvoudige schuilplaats aan te bieden.

Hier wilde, ja hier moest ik blijven; want mijne voeten weigerden mij hunne dienst. Ik wierp mij derhalve, wel even krachteloos als zonder hoop, maar toch niet geheel ontmoedigd, neder. Ik, dwaas, had niet bedacht, dat er geen kussen voor mij gespreid lag, en zag mij derhalve, daar zeker gedeelte van mijn ligchaam met verscheidene scherphoekige steenen in te hevige aanraking kwam, gedwongen terstond weder op te staan en de onaangename verstoorders van mijne rust te verwijderen. In een paar minuten had ik een heel aardig plaatsje voor mij gereed gemaakt, dat bij mijne geringe aanspraak op gemak, inzonderheid omdat het geheel droog was, weinig te wenschen overliet. Ik moet er echter helaas bijvoegen: „voor het oogenblik." Zonder namelijk mijne voeten aan nat worden bloot te stellen, kon ik ze niet uitstrekken; en dat eene positie, waarbij men op de hurken zit, juist niet tot de gemakkelijksten behoort, zal ieder het best weten, die haar bij ondervinding kent. Ik besloot derhalve tot een zorgvuldig onderzoek van mijn toevlugtsoord, en ontdekte daarbij dat, indien het mij mogelijk ware een vrij grooten steen uit den weg te ruimen, mijn toestand daardoor wezenlijk verbeterd zou zijn. Met inspanning van al mijne krachten ruimde ik den hinderpaal uit den weg; maar terwijl ik aan mijn werk de laatste hand legde en de nu vrij geworden plek van overgeblevene steentjes en ander tuig zuiverde, greep ik het natkoude, glibberige ligchaam aan eener slang, die zich terstond, vergramd over de stoornis in haren slaap, om mijne hand en arm slingerde. Wie stelt zich nu mijne aandoeningen voor, die bovendien reeds tot buitengewone

prikkelbaarheid waren opgewekt! Ontzet sprong ik op, en schudde met alle magt mijnen arm, om mij van het akelig gewormte te bevrijden.

Koud zweet stond mij op het voorhoofd; en daar de slang had losgelaten, nam ik zoo gaauw ik kon de vlugt; maar geen tweehonderd schreden verder bonsde ik tegen een rotsuitstek aan. Ik stoof achteruit, en mijn hoed sloeg door den schok van mijn hoofd, en rolde, voor dat ik hem grijpen kon, de berghelling af. Uit de snelheid, waarnede dit tè werk ging, kon ik opmaken hoe steil die helling was, en ik dankte den Hemel uit de volheid van mijn hart, dat dit lot slechts mijnen hoed en niet mijzelven getroffen had.

Zoo ver mijn onderzoek mij deed zien, was het voortdringen mij nu afgesneden. Naar boven kon ik niet verder, en naar beneden dalen was iets wat ik niet eens wilde beproeven.

Ik moest derhalve terugkeeren. Niets was natuurlijker dan nu de plaats op te zoeken, die ik kort te voren zoo dwaselijk en met zooveel haast verlaten had, en ik besloot, voordat ik er ditmaal bezit van nam, met mijnen stok al het levend gebroedsel er uit te jagen, dat er zich nog in mogt bevinden. Intusschen, hoeveel moeite ik mij ook gaf, en hoe kort het afgelegd eind wegs mij ook was toegeschenen, ik kon de rotsholte niet terugvinden; — het was of de drommel er meê speelde.

Het verlies van mijn hoed smartte mij zeer; de zakdoek, dien ik om mijn hoofd wond, kon mij het verlies er van niet vergoeden, en hoe verhit ik ook eerst geweest was, nu begon mijn geheele ligchaam van koude te rillen. In weêrwil van mijne afmatting bleef mij slechts over, door heen en weder stappen mijn bloed tot schielijker omloop te brengen. Na eenige minuten betrad ik een vrij digt boschje, en dit beurde mij weêr een weinig op. Voor de eerste maal wederom gunde ik mij, tegen een boomstam gehurkt, eene korte rust, tot de koude mij op nieuw beet pakte. Hoe moede en uitgeput ik ook ware, kon ik toch niet insluimeren; ik moest heen en weder loopen, zonder plan of doel. Mijne krachten raakten onder deze omstandigheden geheel uitgeput; bij elke tien schreden moest ik blijven stilstaan. Terwijl ik in deze pauzen mijne blikken, al zoekende, liet

rondgaan, bleven zij gehecht op eene plek, waar het meerdere licht eene plaats, die vrij van boomen was, scheen aan te duiden. Langzaam stapte ik er heen, en ontdekte eindelijk dat de berg hier vrij steil afliep; beneden mij lag een eng dal, dat zich evenwel, bij de schemerachtige verlichting, meer liet vermoeden dan onderkennen. Voor mij was het van geen belang, en ik keerde mij reeds om, ten einde terug te keeren; maar plotseling werd mijn blik getroffen door iets, dat mij als een electrieke schok van top tot teen doorschoot — ik zag een licht.

Ik juichte overluid, en misschien heeft de schipbreukeling niet meer vreugde ondervonden bij het ontdekken van een redding belovend land, dan mij de schemering van dit kleine lichtje veroorzaakte. Daar waren menschen, daar was een beschermend dak! Een nieuw leven ontwaakte in mij. 't Is waar, er lag nog een heel eind wegs tusschen het lichtje en mij, maar aan zwarigheden en hinderpalen dacht ik thans niet. Dit geschiedde evenwel in het volgende oogenblik: de bedachtzaamheid deed hare regten gelden, en ik verwenschte bijna het toeval, dat mij zoo hoog had doen klimmen, om nu weder zoo diep te moeten afdalen; want zoo digtbij de hulp mij ook toelachte, zoo ver was zij inderdaad. Het gevoel van hulpeloosheid en verlatenheid drong zich, na de korte vreugde, des te onwederstaanbaarder bij mij op. In stille wanhoop mijne vuisten zamenknijpende, stond ik voor den afgrond, naar alle waarschijnlijkheid eene voortzetting van die, welke mij even te voren gedwongen had terug te keeren. Dit zag ik bij bedaard overleg wel in, dat, indien er in 't geheel eene mogelijkheid bestond om in eene regte lijn het licht te bereiken, het besluit tot de uitvoering er van slechts in de hersenen van een krankzinnige kon opkomen. Ik moest trachten in het dal te komen, en evenwel de lijnregte rigting zooveel mogelijk zien bij te houden. Hoe dat zonder een overzigt van het terrein en bij de ruwheid er van mogelijk zou wezen, dat was en bleef mij een raadsel. Alle uitzigt op een gelukkig gevolg verdween nog meer, dewijl de in deze schemering alleen voor mij begaanbare weg mij van mijn doel verwijderde, en ik, toen ik, slechts weinige schreden van mijne tegenwoordige standplaats, mij we-

der in het geboomte bevond, overtuigd kon wezen mij van het lichtje meer en meer te verwijderen. Evenwel bleef mij, bij al mijne neêrslagtigheid, nog zooveel zelfvertrouwen over, om ten minste eene poging te doen het dal te bereiken, zonder in het bosch, dat ik verlaten had, terug te keeren; want misschien waren het nog maar ingebeelde gevaren, voor welke ik mij beangst maakte; in allen gevalle bleef het eene gewaagde onderneming. Aan een blinde gelijk, betastte ik met mijnen stok iedere voetbreedte van den grond; maar niet alleen dat ik daarbij naauwelijks voorwaarts kwam, ik kon eindelijk ook — daar ik, ten gevolge der velerlei hinderpalen, nu eens regts en dan eens links, nu eens naar boven en dan eens naar beneden moest gaan, — mij geen rekenschap meer geven, waar ik het licht gezien had.

Ik haalde mijn horologie uit en liet het slaan: het sloeg elf ure; er lagen derhalve nog ten minste vier uren voor mij, voordat ik op het aanbreken van den dag rekenen mogt. Ontzettend! vier lange uren, indien het mij vóór dien tijd niet gelukte het mij wenkende toevlugtsoord te bereiken; en de waarschijnlijkheid daartoe week al meer en meer uit mijn oog. Ik twijfel naauwelijks, of elk mijner lezers heeft bij zichzelven ten minste eens in zijn leven de ervaring gemaakt, hoe pijnigend lang de minuten van een enkel uur dikwijls kunnen worden, en nu verplaatse hij zich in mijnen toestand, onder den blooten hemel, in eene onbekende streek en zonder uitzigt op eene schuilplaats!

Ik dacht thans aan de reizigers in eene woestijn, aan de jagers in wildernissen van vreemde werelddeelen, die weken, ja maanden lang geen ander dak boven zich hadden dan dat, hetwelk God over alle aardbewoners uitspant; ik riep in mijn geheugen al de wederwaardigheden en gevaren, waarbij de mijne zelfs niet in de verte vergeleken konden worden, en daaraan trachtte ik mijn gezonken moed op te beuren; maar het wilde niet gelukken — ik vond er slechts een zwakken troost in voor mijn eigen rampvollen toestand. Eens kwam mij in de gedachten, een vuur aan te leggen, en mij daaraan, mijne zorgen vergetende, te warmen; maar ik vond zoo min drooge takken als eene ligt ontvlam-

bare stof, die ik met een lucifer in brand had kunnen steken, — ja, zelfs deze laatsten wilden niet eens vuur vatten. Ik zag derhalve van dit voornemen weldra af. Daarentegen hadden zich intusschen twee andere behoeften hoe langer hoe meer doen gevoelen, waarvan de bevrediging mij niet minder op het hart drukte — namelijk honger en dorst. Beide werden onverdragelijk, en inzonderheid was de laatste zoo pijnigend, dat zij mij tot de wanhopigste inspanningen zou hebben aangespoord, indien mij niet ter goeder ure het gelukkige denkbeeld ware te binnen gekomen, om het natte gras en de vochtige bladen van het struikgewas door mijnen mond te halen. 't Is waar, dit was slechts eene sobere verkwikking; en het genot er van werd zelfs vergald door de vrees, dat ik het een of ander vergiftig insekt zou binnenslikken; maar mijn versmacht gehemelte laafde zich aan de verkoeling, en daarmede moest ik mij vergenoegen, zoolang ik geene betere lafenis aantrof.

Uitgeput door het heen en weder klauteren, dat thans bleek zonder eenig gevolg te zijn geweest, en door mijn geheele gebeente van koude bevende, veranderde ik nu van besluit om naar het dal af te klimmen; ik moest uitrusten. Daar dit echter op dien glibberigen grond geheel onuitvoerbaar en het bosch nog maar vijftig schreden van mij verwijderd was, krabbelde ik derwaarts heen. Ik mogt echter ook dit doel niet bereiken. Was het een misstap uit onvoorzigtigheid, of gleed aan de afhelling een steen onder mijne voeten uit — genoeg, ik verloor het evenwigt en viel naar beneden. Hoe diep, kan ik niet zeggen; want ik verloor te gelijker tijd het bewustzijn. Ik moet het een geluk noemen, dat, toen ik weder bij mijzelven kwam, ik mij te zwak gevoelde om mij te bewegen. Niet zoowel mijne ligging als ook de aard van den grond lieten mij er naauwelijks aan twijfelen, of ik zou zonder de dorenstruiken, waarin ik als aan ketenen was vastgeboeid, nog veel dieper naar beneden zijn gevallen, en of dit laatste voor mijn jong leven wenschelijk ware geweest, is niet zeer waarschijnlijk.

Ik bleef liggen waar ik lag, en verzonk in eene halve bedwelming, waaruit ik eindelijk door mijne al te ongemakkelijke ligging werd opgewekt.

Thans geloofde ik dat de maat mijner rampen gevuld was.

Verstijfd van koude, verlamd door den val, was ik niet dan met de grootste inspanning in staat mij op te rigten; en onder onbeschrijfelijke pijnen en met achterlating van een gedeelte mijner kleeding, werkte ik mij op handen en voeten omhoog, tot ik op week gras tastte en doodelijk uitgeput daarop nederzonk. Het hoofd was mij zwaar, de leden ontzeiden mij hunne dienst, mijne tong kleefde verdroogd aan mijn gehemelte en een geeuwhonger doorwoedde mijne ingewanden, terwijl eene koortsrilling mij doortrilde en mijne wonden en kwetsuren, die waarschijnlijk niet weinig waren, mij smartelijk aandeden. Ik gevoelde mij ellendig in den hoogsten graad; met de oogen vol tranen smeekte ik den Hemel om eene korte sluimering, opdat ik rust en kracht mogt vinden, en over de traag voortgaande uren ook voor mij de rust van den nacht mogt worden uitgebreid. Het denkbeeld aan den eeuwigen nacht lag ook zoo geheel verre niet van mij, maar het deed mij volstrekt niet aan, en even zoo gevoel- en achteloos bleef ik omtrent alles wat er rondom mij voorviel.

Met den rug plat op den grond liggende, staarde ik ten hemel; geen ster kon door den digten wolkensluijer heendringen, en dat de maan nog niet was ondergegaan, kon men daaraan bemerken, dat het niet *nog* donkerder was. Van tijd tot tijd sloot ik de oogen, maar de slaap wilde zich niet over mij ontfermen; integendeel werd mijne verbeelding hoe langer hoe meer opgewekt en kwelde mij met de akeligste gezigten.

De lamheid mijner ledematen was door de nachtkoude niet weinig toegenomen; elke beweging, die ik maakte om van ligging te veranderen, kon ik niet zonder smart ten uitvoer brengen. Het was mij te moede als iemand, die van alle kanten bont en blaauw geslagen is. Daar de slaap mij zoo halstarrig ontvlood, en ik ook meende te gevoelen dat mieren, of de Hemel weet welke andere beesten, over mijn lijf kriewelden, krabbelde ik zoo goed het gaan wilde maar weder op, en kroop voort tot aan eene rotsplaat, waarop ik mij naar boven werkte en mij uitstrekte met de geruststellende zekerheid van niet aan den moedwil van allerlei gewormte prijsgegeven te zijn, ofschoon ik er hard aan twijfelde, of ik in mijne kleederen niet een klein aantal medebragt.

Even als alles, wat mij dezen nacht wedervoer, óf bedriegelijk óf slechts van korten duur was, zoo was het ook met dezen slaap. Onder een vreeselijk geraas werd ik wakker; het was alsof de rots boven en onder mij borst en ineenstortte. De duisternis, die mij omringde, deed mij een oogenblik denken, dat ik reeds onder de puinhoopen begraven was; doch de sterk waaijende en snijdende koude wind overtuigde mij, dat ik mij nog niet in zoodanig gevaar bevond. Welk soort van gerucht het was geweest, werd mij duidelijk voor dat ik nog moeite had gedaan eene verklaring daarvoor te zoeken. Een schitterende bliksemstraal verblindde mij; een donderslag, zoo als ik nooit te voren had gehoord, daverde onmiddelijk daarop door de lucht, en rolde majestueus over het gebergte heen. Dit maakte mij volkomen wakker.

Men zal ligt kunnen begrijpen, dat mijne tegenwoordige rustplaats niet van dien aard was om er langer te vertoeven. Aan bescherming tegen den regen was niet te denken; door en door nat kroop ik op handen en voeten voort. Mijn rotting, — de trouwe geleider op zoo menigen reistogt, die mij zoo vaak, wanneer mijne voeten uitgeput raakten, aan het gewenschte doel hielp, — die ook dezen nacht mij zoo getrouw het pad had aangewezen — hij was, bij mijnen val, aan mijne hand ontglipt; de Hemel mag weten of hij na mij een anderen eigenaar heeft gevonden, maar voor mij was hij verloren, en zeker was mijn rouw over zijn verlies juist nu volkomen geregtvaardigd.

Het vale schijnsel van den bliksem verlichtte van tijd tot tijd de plek, waar ik mij bevond, en hare omstreken. Dit kwam mij in zoo verre te stade, daar het mij eene nis aanwees, die echter te onbeduidend was om meer dan aan mijn bovenligchaam eenige bescherming te bieden; mijne beenen bleven aan den regen blootgesteld. Allengs vormde zich om mijne voeten heen een kleine poel. Was ook mijn schoeisel bij mijn vertrek van huis in de beste orde geweest, eene voetreis van veertien dagen, in morgendauw en zomerhitte, had haar vernielingswerk er aan uitgeoefend, en zulk een zondvloed, als nu losborst, kon het op den duur volstrekt niet wederstaan. Het scheen voor dien nacht mijn lot te wezen om, als een tweede Joodsche wandelaar, rusteloos van de eene plaats naar de andere te trekken. Intusschen kon

ik toch het onzekere van een klein kwaad niet tegen een grooter verwisselen; ik wentelde eenige steenen in den regenkuil, en terwijl ik mijne voeten daarop plaatste, achtte ik mij gelukkig die onaangenaamheid uit den weg te hebben geruimd.

Het onweder trok langzaam af, maar de regen verminderde weinig of niet. Het stokstijf blijven staan putte mijne overige krachten vreeselijk uit, en het kostte mij de grootste inspanning, mij op de been te houden. Eindelijk kon ik het niet langer verdragen. Het onweder trotserende, ging ik al tastende langs den rotswand verder, en — dank zij den Hemel! — naauwlijks vijftien schreden van daar bragt mij een eenigzins onzachte stoot op den schouder tot de ontdekking van eene aanmerkelijke verdieping, waarin ik, zonder mij tijd tot eenig nader onderzoek te geven, oogenblikkelijk nederzonk. Al ware ik ook op een nest vol slangen of hagedissen gevallen, ik zou mij niet van de plek bewogen hebben. Mijne levensgeesten waren uitgeput, en mijne oogen sloten zich zoodra ik den grond had aangeraakt. Het was geen slaap, die mij bevangen hield, het was eene onmagt; ik zou anders niet zoodra weder tot leven en bewustheid ontwaakt zijn, om op nieuw aan alle kwellingen te worden blootgesteld, die mij zoo hardnekkig vervolgden.

Rondom mij heerschte eene stilte als die van het graf. Het onweder was voorbij, de regen had opgehouden, en zelfs de wolken trokken af; want ik kon nu en dan de door de maan verlichte boomen der heuvelrij aan gene zijde van het dal zeer goed onderscheiden. Deze omwenteling in de natuur liet mij geruimen tijd onverschillig. Indien er iets was, dat mijne belangstelling gaande hield, dan was dit het vallen der droppels in een kleinen kuil naast mij. Ik gevoelde een woedend verlangen om daaruit te drinken, en te gelijker tijd mij buiten staat van ligging te veranderen. Er behoorde daartoe inderdaad een geweldig besluit. Terwijl ik mijn oor volgde, vond mijne versmachtende tong in den kleinen regenbak bevrediging. Walging en vrees bedierven thans mijn genot niet meer; ik dronk tot mijne lippen den slijkerigen grond aanraakten; — toen wierp ik mij weder terug, en viel op nieuw in eene bedwelming.

Hoe lang ik daarin bleef, weet ik niet; want ik had alle

denkbeeld van tijd verloren. Plotseling ontwaakte ik door een hevigen schrik; al mijne zintuigen worden eensklaps weder voor indrukken vatbaar. De reden daarvan is mij onbekend, indien het niet dat vreemde geruisch is, dat bijna in het zelfde oogenblik mijn oor treft en digt uit mijne nabijheid van daan komt; het wordt door een ligt en schielijk gekrabbel en geritsel gevolgd. Ontzet en verward wend ik mijn hoofd om. Daar, van waar het geruisch komt, kan ik van wege de diepe duisternis niets onderscheiden; het geritsel in het dorre gebladerte duurt voort; het kan naauwelijks anders wezen, of viervoetige beesten moeten zich in mijne nabijheid bevinden. Daarop is alles stil; geen het minste geluid dringt tot mij door — ik voel slechts het kloppen van mijn eigen hart. Intusschen wenden mijne blikken zich niet van de pikzwarte ruimte achter mij af. Wat is dat? Schitteren daar niet twee punten? Neen, het zijn er vier, zes, acht...; zij schijnen zich ieder oogenblik te verdubbelen. Het zwirrelt en zwarrelt mij voor de oogen, een kreet van schrik ontsnapt mijne borst — en als uit een pistool geschoten bruist, gelijk eene wilde jagt, een aantal schepselen mij voorbij, en verdwijnt.

Ik zou de geheele zaak voor een droom of een uitwerksel mijner verbeelding gehouden hebben, indien niet het gerucht, dat de vlugt der onbekende dieren door struik en bosch vergezelde, en dat ik nog eene geheele poos daarna hoorde, mij van de werkelijkheid overtuigd had. De schrik had mij geheel verlamd, en ik kan niet ontkennen dat ik aan mijn geheele ligchaam sidderde. Nadat de storm in mijn binnenste bedaard was, dreef mijn verstand mij aan, de raadselachtige plek te onderzoeken, die groot genoeg geweest was om zulk een aantal viervoetige dieren tot nachtleger te dienen. De uitslag van dit onderzoek overtrof mijne verwachting. Onderscheiden kon ik wel niets; maar daarvan was ik overtuigd, dat ik mij aan den ingang van eene ruime grot bevond, waarvan de grond droog en gedeeltelijk met loof bedekt was, en ik dankte de Voorzienigheid, terwijl ik mij daarop nedervlijde, dat ik eindelijk — wel laat, maar toch niet *te* laat — eene gemakkelijke rustplaats gevonden had. De drooge bladen kwamen mij als een bed van dons voor, en niet lang nadat ik mij daarop had uitgestrekt, sloten zich mijne oogen, en ik sliep in.

De Hemel zij gedankt! zij openden zich weder, zonder eenige aanleiding van buiten. Het morgenlicht begon te schemeren, en al wat mij omringde kon ik duidelijk onderscheiden. Welk eene woestenij, welk eene sombere eenzaamheid! Werwaarts ik ook heen staarde, niets zag ik dan digt geboomte, dat slechts hier en daar door hoog uitstekende rotstoppen was afgebroken, zoo aan deze als aan gene zijde van de kloof. De holte, waarin ik eene toevlugt gevonden had, scheen mij de toegang tot eene verlatene mijn te wezen; doch om mij daarvan te overtuigen en mijne avonturen ook derwaarts heen te vervolgen, ontbrak het mij aan allen lust, zelfs indien ik er in staat toe geweest ware.

Al deze beschouwingen kon ik doen zonder van ligging te veranderen, en zoolang ik bewegingloos bleef, gevoelde ik ook slechts weinig van mijne kwetsuren; doch de minste poging om mij op te rigten deed ze mij gevoelen. Mijne leden waren stijf en verdoofd; ik kon mij roeren noch bewegen.

Ondanks de koortsachtige koude, die mij doortintelde, kwam het angstzweet mij op het voorhoofd. Hoe, indien ik buiten staat ware geraakt om mijne leden te gebruiken! Indien ik hier ellendig moest omkomen, zonder hulp, zonder redding! Zwaar als een molensteen drukte dat ontzettende denkbeeld mij op de borst. Ook in mijne strot gevoelde ik geweldige pijn. Ik beproefde overluid te spreken, — maar o schrik, zelfs mijne stem weigerde mij hare dienst! Al wat ik voor den dag bragt, was een kort, onverstaanbaar gegorgel. Door welk middel zou het mij nu mogelijk worden menschelijken bijstand in te roepen, indien niet het toeval iemand herwaarts voerde? Reeds zag ik in mijnen geest het verschrikkelijkste van alle wijzen van sterven — den hongerdood — te gemoet. Alles wat mij omtrent het lijden van schipbreukelingen of in woestijnen verdwaalde reizigers bekend was, kwam mij in de levendigste kleuren voor den geest. Ik herinnerde mij ook enkele voorbeelden van menschen, die zich door vrijwillig uithongeren den dood in de armen hadden geleverd, en hoe vele lange dagen hunne kwelling had geduurd. Juist zoo stelde ik mij mijn lot voor, en ik werd hoe langer hoe moedeloozer. Hier derhalve zou ik mijne dagen besluiten, verre van de mijnen, die niet vermoeden konden, aan welk een verschrikkelijk lot ik thans

blootgesteld was. Hier lag ik, en hier zou ik blijven liggen als een lijk, misschien reeds door roofvogels afgeknaagd en door gewormte verteerd, voordat eens menschen voet deze woestenij betrad, en ontzet voor mijn verminkt ligchaam terugdeinsde.

Intusschen begon het meer en meer licht te worden: de nevels rezen uit het dal omhoog; de zon baande zich een weg door de wolken en verguldde de toppen der boomen. Dat alles zag ik zonder de minste heerschappij over mijnen wil en denkkracht, zonder eenige deelneming. Er was eene verstijving over mij gekomen, die mij voor alles ongevoelig deed zijn.

De zon stond reeds zoo hoog, dat hare warme stralen mij bereikten en tot leven en bewustzijn opwekten. Hoe schoon was nu de natuur, en hoezeer wenschte ik haar te kunnen genieten! Mijn geheel leven, zoo rijk aan herinneringen, gleed mijnen geest voorbij. Toen vestigden zich mijne blikken op nieuw naar boven, en in het gebed vond ik troost, kalmte en berusting. Ik vond nog meer: ook de kracht van mijnen wil gevoelde zich op eene wonderbare wijze opgewekt en versterkt; de zucht tot zelfbehoud werd nu meester van mijne ziel. Zou ik hier omkomen zonder wederstand? zou ik mij beschaamd laten maken door lieden, die, dank zij hunne geestkracht, uit veel wanhopiger toestand zich vol glans hadden bevrijd? Het eerste gevolg van dit ontwaken was mijn zelfvertrouwen; geene pen beschrijft de pijn, die mij dit veroorzaakte, en niettemin herhaalde ik mijne pogingen, tot ik mij in eene positie bevond, die mij veroorloofde op de knieën voort te kruipen. Mijne gedachten aan den dood verdwenen. Ik rigtte mijne handen op tot Hem, die mij de kracht verleende om hem uit de diepte van mijn hart te danken.

Terwijl ik nog op de knieën lag en tot geen besluit kon komen, of ik mij voor- of achteruit zou wenden, meende ik in de verte het geluid eener bijl te hooren. Ik luisterde opmerkzaam: het was geen zinbedrog; het waren bijlslagen. De rigting, van waar het geluid kwam, volgende, kroop ik al verder en verder, nu eens benedenwaarts naar het dal, dan weder omhoog, zoo als de noodzakelijkheid medebragt. Een uur vol pijniging verliep voor dat ik den man, wiens

luide werkzaamheid mij tot zooveel inspanning had aangespoord, zoo ver naderde, dat ik hem zien kon. Met blijder aandoening kan zelfs de schipbreukeling, die op eene kale rots geworpen is, het vaartuig niet begroeten, dat hem redding belooft, dan ik dezen houthakker. Maar nu was ik ook ter dood toe uitgeput. Helaas! de man keerde mij bij voortduring den rug toe, en ik trachtte vergeefs mij hem te doen opmerken; ik moest hem nog meer naderen, en nu eindelijk antwoordde hij mij en snelde naar mij toe.

Zonder mij alvorens de minste vraag te doen, nam de gespierde man, zoodra hij mijn hulpeloozen toestand ontwaarde, op zijne schouders, en droeg mij naar een dorp, dat een klein half uur van daar verwijderd was; en dat dorp was — Tabarz, waar de herbergier mij zoo gewaarschuwd had. Hoezeer mijn gevoel van schaamte er zich ook tegen verzette, ik moest onder het dak van den man terugkeeren, wiens waarschuwing ik in den wind had geslagen, en de hulp aannemen, die ik zoo noodig had. En vol dankbaarheid moet ik bij deze erkennen, dat de brave Thuringer mij op de liefdevolste en onbaatzuchtigste wijze verzorgde. Voor mijn ongeloof en mijne achteloosheid moest ik zwaar boeten. Vijf dagen lang lag ik plat te bed, en twee dagen later was ik in zoo verre hersteld, dat ik op een wagen, die mij van Waltershausen werd toegezonden, naar mijnen vriend vervoerd kon worden, om daar mijn volkomen herstel af te wachten. Ik liet den Inselsberg nu voor hetgeen hij was, en keerde zoodra mogelijk naar huis terug.

EEN INSCHRIJVINGS-BILLET.

Door J. A. Klokman.

Volks-tellingen zijn ten alle tijde merkwaardig geweest; zij leiden tot de statistieke kennis van een volk. Zij hebben echter in onze tijden van verlichting èn beschaving juist het tegenovergestelde karakter gekregen van hetgeen zij vroeger waren. Toen dienden zij hoofdzakelijk om de ijdel-

heid van den trotschen alleenheerscher te streelen, terwijl zij thans aan de volksbelangen worden dienstbaar gemaakt. Wij mogten in de laatste dagen van 1859 onze vierde algemeene volks-telling beleven. Wat al drukte en beweging heerschte er bij die gelegenheid in ons lieve vaderland! Niet dat ieder genoodzaakt was om zich, gelijk ten tijde van keizer Augustus, in zijne geboorteplaats te doen inschrijven; in tegendeel — de zaak werd zeer gemakkelijk gemaakt: ieder hoofd des huisgezins kreeg een inschrijvings-billet, en was verpligt dit in te vullen of te doen invullen.

De meeste drukte was echter waar te nemen bij de wijkmeesters, agenten met de telling belast, gemeente-boden, politie-beambten enz., in één woord, bij hen, die in eenige ondergeschikte betrekking tot de gemeentebesturen stonden. Deze gedienstige geesten waren, als om strijd, van zonsopgang tot haren ondergang bezig om bouwstoffen voor de volks-telling te verzamelen, welke later, hetzij bij smeer- of waskaarsen, bij kantoor- of moderateurlampen, of wel bij gaslicht in de onderscheidene bureaux, van dat van den geringsten burgemeester ten platten lande af tot in die van de ministers van binnenlandsche zaken en van justitie toe, moesten worden verwerkt.

Het waren interessante billetten, die ons bij deze gelegenheid werden ter hand gesteld. Wel is waar zal de een meer, de ander minder, zich beijverd hebben om ze in den zin der regering, volgens bijgevoegde aanwijzing, in te vullen; echter geloof ik niet dat zich iemand onzer daartoe meer moeite heeft gegeven dan zeker schoolonderwijzer, op een dorpje in het arrondissement Zutfen. Mogt gij meenen dat mijne bewering te stout is? Eilieve! oordeelt zelf. Ik was in de gelegenheid hiervan ongemerkt ooggetuige te kunnen zijn.

Zie hier het geval *mise en scène.*

Duid het mij niet ten kwade, waarde lezer, (het is winteravond) dat ik u binnen leid in een vertrek, dat meester Knap te gelijk tot woon-, studeer- en slaapvertrek dient. Ofschoon hij een vrij talrijk gezin heeft, durft hij evenwel in dat opzigt niet klagen, dewijl een zijner superieuren, lid van den gemeenteraad en tevens van de plaatselijke schoolcommissie zijnde, in den regel de winteravonden doorbrengt in een zelfde vertrek, waarin de knecht en de schaapherder

aardappelen schillen, de dochter en de meid spinnen, de moeder door middel van eenen hoornen werktuig zich met een der kinderen bezig houdt,· terwijl het Ed. Achtb. hoofd des gezins zich alle moeite geeft om het haardvuur en zijn eindje pijp brandende te houden, en tevens door middel van een grooten houten lepel zorg te dragen dat de pot met karnemelk niet aanbrandt.

Doch wij moeten in het vertrek van meester Knap zijn. Het avondeten is genuttigd, de overige huisgenooten zijn reeds te bed, en Knap zit met zijne wederhelft alleen. Juist heeft hij zijne lange Goudsche pijp van den hoek des schoorsteens genomen, met oogmerk om de zorgen van den dag te gelijk met de rookwolken weg te blazen, en zich te verlustigen met het nieuws eener „Opregte Haarlemsche courant" van drie dagen te voren, toen zijne echtgenoot opstond, en met een „o ja, dat is ook waar!" hem een papier overreikte, dat, volgens haar zeggen, de gemeentebode dien dag bezorgd had.

„Ha!" zeî meester Knap, „dat dient voor de volkstelling, waarvan de couranten dezer dagen gewaagden. Nu, dat is waarlijk eene nuttige zaak; maar zij heeft voor ons schoolmeesters ook weder hare schaduwzijde."

„En dat is?" viel zijne vrouw in.

„Dat is," vervolgde Knap, „dat wij weder genoodzaakt zullen zijn om de respectieve bevolking van het rijk, de provinciën en de steden op nieuw te memoriseren... Maar wat zie ik?"

Hier was meester Knap bijna van verontwaardiging de bril van den neus gevallen. Meer grijpende dan tastende neemt hij zijne pijp, ontsteekt haar aan de vlam der kaars, werpt zich achterover in den stoel, en geeft zijne aandoening in omstreeks de volgende bewoordingen lucht:

„'t Helpt wat, of ik den kinderen al dagelijks de taalregels van wijlen onzen eenigen, gepatenteerden, onovertrefbaren Weiland inpeper; de regering wil eenheid in de taal- en spelregels, en zij gaat zelf voor om daarin ketterij te plegen. Het is om moedeloos te worden!"

Hier ontglipte een diepe zucht aan zijnen geprangden boezem. Zijne echtgenoot liet van schrik haar breiwerk in den schoot vallen, en vroeg met de grootste meêwarigheid:

„Maar zeg eens, manlief! wat is er toch? — ik begrijp u niet.”

„Wel zie eens, wat taalverknoeijerij reeds dadelijk in het eerste woord! Daar staat *inschrijving-billet*, terwijl het *inschrijvings-billet* behoorde te zijn. Men zegt immers ook *oproepings-brief*, *huwelijks-aankondiging*, enz. Toen ik in mijne jeugd de taal beoefende, waren Siegenbeek en Weiland de majordomussen; want wee den schrijver, die de spelling van Bilderdijk volgde, als hij in handen van de recensenten-bent geraakte! Thans zingt bijna ieder vogeltje zoo als het gebekt is, en dat wijt ik alleen aan die nieuwerwetsche taalgeleerden, als daar zijn Dr. A, Dr. B, Dr. C, en zoo veel meer; dergelijke mannen zouden een schoolmeester, die al meer dan dertig jaren zijne betrekking heeft waargenomen, nog wel willen noodzaken om, even als een onderwijzers-kweekeling, op nieuw de grammatica te beoefenen. Neen — daartoe ben ik te oud en te wijs en ook te grijs geworden, om mij daartoe te verlagen. En dan, daar onderaan staat tusschen twee boogjes: „*lees met aandacht de keerzijde.*” 't Is waarlijk of men tot kinderen spreekt; ten minste, het is mijne dagelijksche vermaning: „Jongens, leest met aandacht je les!”

Jufvrouw Knap, die het voorregt heeft om over eene welsprekende tong te kunnen beschikken, had thans nog al moeite om haren geachten egade eenigzins tot bedaren te brengen, en het zoo ver te brengen, dat hij zich ter invulling zette en aan de vermaning der regering gehoor gaf om „met aandacht de keerzijde te lezen.”

Na ongeveer een kwartier te hebben doorgebragt met hetgeen op den rug van het billet te lezen stond, nam meester Knap zijnen bril van den neus, veegde de glazen met een tip van zijn zakdoek af, en zeide op een eenigzins triomfanten toon tot zijne vrouw: „Nu! ik zal mijzelven dan maar het eerst op het billet ter neder schrijven; want men spreekt daar van het *hoofd* des gezins. Die nadere omschrijving van kolom 1 was overbodig; het spreekt van zelf dat ik hier volgnummers moet schrijven, schoon wij schoolmeesters meer onder nummer 99 bekend zijn. Ik kan hier gerust voortgaan met ons huisgezin van 1 tot 7 te nummeren.”

„'t Is juist een galg vol,” merkte zijne echtgenoot schert-

senderwijze aan, terwijl zij zich verheugde haren man in zulk een goed humeur te zien.

„Kolom 2 (*Familienamen*)," dus ging meester Knap voort. „Nu, nu, elk fatsoenlijk mensch heeft in den regel maar één familienaam." (Tot zijne vrouw.) „Als ik nu den uwen oversla, dan kan ik tot zes malen toe den naam *Knap* invullen. Ik weet zeker dat de burgemeester, bij het nazien van mijn billet, zal zeggen: Ha, dat is eene *knappe* familie!

„Maar nu mijn *voornaam* (kolom 3). Ja waarlijk! die bederft de zaak. Ik moet invullen — *Evert*. Één deel is gelukkig; niet ieder weet, dat *ever* in de oude taal een wild zwijn beteekent; trouwens, die dat weet, weet ook dat de Latiërs dezen naam verbogen tot *Everhardus*, d. i. *hart van een wild zwijn*.

„Kolom 4. (*Geslacht.*) Deze kolom laat ik oningevuld. Mijn buurman, die het onderscheiden gebruik tusschen de *g* en *ch* niet kent, heeft ingevuld: eene vette koe en dito varken. Het komt mij evenwel overbodig voor deze kolom in te vullen; men kan immers in de derde kolom zien of de personen mannelijk of vrouwelijk zijn.

„Als ik mij evenwel te binnen breng, welke schromelijke vergissingen er door de verwarring van het geslacht kunnen ontstaan, moet ik de voorzigtigheid der regering prijzen, door hiervoor eene bijzondere kolom te openen."

Op dit laatste gezegde merkte jufvrouw Knap aan:

„Ja, ja, man! voorzeker kunnen daardoor schromelijke vergissingen plaats hebben. Denk maar eens aan het geboorteberigt, dat de zoon van neef Jan ons de vorige week zond. Eerst berigtte hij ons dat hem een *zoon* geboren was, en den volgenden dag schreef hij, dat het van achteren gebleken was eene *dochter* te zijn."

„Kolom 5. (*Betrekking tot het hoofd van het huisgezin.*) „De vrouw is de baas," is eene bekende verhandeling van den komischen Fokke. Dit laat zich echter wel gemakkelijk betogen, maar niet even zoo gemakkelijk bewijzen." (Deze laatste woorden en de volgende sprak meester Knap zoodanig, dat zij door zijne vrouw niet verstaan konden worden.) „De regering schijnt deze zaak ook zoo te hebben ingezien, dewijl hier sprake is van het *hoofd*, en niet van de *baas*. (Overluid.) De man is toch altijd het *hoofd*, vrouw! want, ofschoon uw

geslacht ook wel broeken draagt, zijn het toch altijd maar *onder*broeken."

Jufvrouw Knap achtte het niet noodig op deze bijtende satyre van haren man te antwoorden, maar vatte toch het voornemen op om hem hierop ter gelegener tijd te dienen. Hij ging vervolgens bij zichzelven voort:

„Kolom 6, 7 en 8. (*Tijdstip der geboorte*, *dag*, *maand*, *jaar.*) Dat woord *tijdstip* is niet zeer gelukkig gekozen, of men zou ook de minuut der geboorte moeten opgeven. Waarom niet liever *tijd* der geboorte; want ook in dit opzigt zullen velen nog wel met de beantwoording achterblijven. Ik weet het immers in mijne betrekking als koster, wanneer ik naar den geboortedag van den doopeling vraag, ter inschrijving in het doopboek, dan krijg ik veelal de navolgende antwoorden: „Zoo omstreeks lichtmis, — of, een dag of wat na St. Peter, — of, een week of drie vóór Mei," enz.

„Nu, *mijn* geboortedag weet ik zeer goed; want, ik ben er zelf bij geweest; het was de 9de November van het jaar 1800. Is Cromwell den 3 Sept. 1658 en Napoleon I den 5 Mei 1821 onder het loeijen van een hevigen orkaan overleden, ik ben bij zoodanigen orkaan geboren. Niet dat ik aan deze toevallige omstandigheid hecht, maar er is toch overeenkomst tusschen mij en hen: beide waren overweldigers van troonen en blaakten van heerschzucht; mijne monarchie strekt zich slechts tot mijne school uit, maar dáár ook ben ik niet minder eeren heerschzuchtig. Geene betere maand is er voorts om jarig te zijn dan in November (Slagtmaand): immers dan is er wat voor het mes, om feest te vieren. Wat nu het jaartal mijner geboorte betreft, daarover is zoo lang als ik leef al kwestie geweest, of het de 18de eeuw vol maakte of de 19[de] opende. Ik ben het laatste gevoelen toegedaan, waarschijnlijk wel om de eenvoudige reden dat ik niet gaarne een schoolmeester van de vorige eeuw wil genoemd worden.

„Kolom 9. (*Plaats der geboorte.*) Die kan ik onmogelijk naar waarheid opgeven; alleen weet ik dat ik als weesjongen opgevoed en den 9 November 1800 geboren ben. Ik zal evenwel, om geen mal figuur te maken, maar *Amsterdam* invullen; dan ben ik van de zaak af. Dat opsporen van mijne geboorteplaats heeft mij anders al wat schrijven en wrijven veroorzaakt, vooral toen ik voornemens was om in het hu-

welijk te treden. En toen dat alles te vergeefs was, vroeg de ambtenaar van den burgerlijken stand mij heel lakoniek: „Wel nu, jongen! je bent dan toch geboren?" — „Dat is zoo zeker, mijnheer, als ik vóór u sta," antwoordde ik hem. — „Komaan, verklaar dan maar rondweg dat gij niet in staat zijt eene geboorte-acte over te leggen, en ik zal een band knoopen, die nog vaster is dan eene muts met zeven keelbanden."

Ten gevolge dezer handeling kan ik dus kolom 10 (*Burgerlijke Staat*) met eene *H* invullen. Ik ben gehuwd, en vijf spruiten zijn daarvan het gevolg geweest; waarlijk, en onze Vondel zong in zijnen tijd van den huwelijken staat:

„Waer wert oprechter trou
„Dan tusschen man en vrou
„Ter werelt oit gevonden?"

Bij het aanhalen dezer woorden geraakte meester Knap eenigzins in opgewondenheid, en zijne vrouw, die inmiddels aan het dommelen was geraakt, daardoor ontwakende, riep verwonderd uit: „Wel man! ben je nu al weer aan het verzen maken?"

„Toch niet, lieve ziel!" was het antwoord: „ik ben hier maar zoo peinzende bezig, het billet in te vullen."

„Zoo zoo! maar vul er dan toch die woorden niet in."

„Daar zal ik mij voor wachten; de tijden zijn veranderd, sedert die achtingswaardige Bard leefde."

„Dat mag je wel zeggen; want onze buurvrouw vertelde mij gisteren nog van haren man, dat hij...."

„Fiat, vrouw!" viel meester Knap haar in: „laat mij nu nog een oogenblik begaan; want ik heb mijne hersens wel bij dit werk noodig. Als onze burgemeester zoo veel te doen heeft met de billetten der geheele gemeente, als ik met dit éène, dan wensch ik hem zoo lang ijzeren hersens toe.

„Kolom 11—14. (*Woonplaats.*) In deze gemeente? Ja. Daar kom ik gemakkelijk af; zoo in ééns vier kolommen voorwaarts, met het enkele woordje *ja.* Het gaat in vele zaken zoo gemakkelijk niet om dat woordje er uit te krijgen. Als ik het mij nog te binnen breng, wat heeft het mij niet al moeite gekost om dat woordje van de lippen te krijgen van

haar, die sedert meer dan veertig jaren mijn *tweede ik* is. Toen ik al mijne welsprekendheid in prozastijl had uitgeput, liet ik mijne dichtader vloeijen: eerst waren het de koene daden der middeleeuwsche ridders, die mij daarbij ten onderwerp dienden; doch later merkte ik, dat het toenmalig vrouwelijk geslacht meer gediend was met *maneschijntjes*, *dauwdropjes*, *rozengeurtjes*, *filomeelenzangen* en dergelijke onderwerpen, — ten minste, de mijne troffen doel; ik mogt dat woordje *ja* verwerven. Als ik later bij geval den burgemeester eens spreek, zal ik hem vragen of ik mijn billet goed ingevuld heb; ik ben nieuwsgierig of hij ook gaauw of langzaam *ja* zal zeggen.

„Kolom 15. (*Kerkgenootschap.*) Daar lees ik op den rug: „Opgeven het *bijzonder* kerkgenootschap, waartoe elk behoort." En nu begint men te specificeren, als: Nederduitsch-Hervormd, Waalsch-Hervormd, Evang. Luthersch, Hersteld Luthersch, enz. Ik kan mij met die klassificatie niet vereenigen, en zal eenvoudig *Protestantsch* invullen. Die indeeling loopt tegenwoordig zoo ver, dat ik er geen oog meer op kan houden; immers, men spreekt nu al van afgescheidenen *van* de afgescheidenen, — dus extract-afgescheidenen. Laat ieder zich een paus scheppen naar hij verkiest, of geloofsformulieren vaststellen die zoo vast ineen grijpen en sluiten als een keurslijf van een saletjuffertje, ik verkies den naam van *protestant*, en protesteer tegen alles wat door menschen als geloofsregel voor anderen is vastgesteld, hetzij dit te Rome, te Augsburg of te Dordrecht is geschied.

„Kolom 16. (*Ambt.*) Als ik mijn Woordenboek opsla, dan vind ik voor dat woord onderscheidene beteekenissen. Veelal beteekent een ambt een politiek struikelblok of honigkoek; want even als de Grieken — en vóór hen de oude Egyptenaren — hunne afgestorvenen, vóór ze begraven werden, eene *pil* of *koek*, van lekker klaar gemaakt en geroost gerstemeel met honig, in den mond staken, om daarmede, als ze aan den oever van den Styx kwamen, den bassenden waffel van Cerberus te stoppen, zouden, naar de meening van sommigen, de ambten wel eens gebezigd worden om open monden, hetzij die gapen van honger of gapen om te blaffen, te sluiten. En dewijl de ouden hunne lijken daarbij nog een penning in den mond staken, om voor reisgeld aan

den overhaler Charon te dienen, zou men, in den boven aangehaalden zin, een ambt ook wel eenen *reispenning*, een *fooitje* of ook wel een *aalmoes* kunnen noemen. In dergelijken zin komt het mij voor dat een schoolmeester — ik wil zeggen *hoofdonderwijzer* — geregtigd is om de onderwerpelijke kolom in te vullen.

„Kolom 17. (*Beroep of bedrijf.*) Ofschoon de nieuwe schoolwet zegt, dat ik geen ander beroep of bedrijf mag uitoefenen, zoo liet zij toch een achterdeurtje open. Een enkel requestje veroorloofde mij om *koster*, *voorzanger*, *aflezer*, *doodgraver*, enz. te blijven. Doch wat hiervan nu in te vullen? Het billet zegt: die meer dan één beroep of bedrijf uitoefent, vult het *voornaamste* in. Maar wat is nu het voornaamste? — O, nu zie ik het al! Boven de kolom staat: *zelfstandig* of *meester*. Nu kan ik het gemakkelijk nagaan. *Koster* kan het niet wezen; want die is bediende van den predikant, van den kerkeraad, van de kerkvoogden, van de notabelen, van den organist, van boeren die hunne zakdoeken in de kerk hebben laten liggen, van meiden die vergeten hebben de stoven van hare jufvrouwen te halen, enz., enz. Een *voorzanger* kan ook niet zelfstandig of meester genoemd worden; want vond hij eens goed om het gezang een toon hooger te zingen, dan de organist het speelt, hij zou bij de zingende gemeente geen bijval vinden, die nog altijd denkt, dat de gemeente er is om het orgel, in plaats van het orgel om de gemeente. Een *aflezer* is evenmin zelfstandig of meester. Het komt mij voor, het bedrijf van *doodgraver* hier te moeten invullen; immers, de dooden spreken niet tegen. Ik zie in het bedrijf van doodgraver zelfs eene verwantschap met dat van geneesheer: beide bedekken, als het wezen moet, hun werk met aarde. Gelijk een vorst te midden van zijn volk, dat hem knielende alle hulde bewijst, betreedt de doodgraver zijnen dooden-akker; hij gaat daar als heer over duizenden, die in het gebied, waarover hij meester is, rusten. Voorwaar! dikwijls geraak ik met mijzelven in strijd, wie wel het meest *heer* en *meester* zou zijn, *ik* op mijn kerkhof of *de vorst* in zijn rijk. Doch wanneer deze trotsche gedachte bij mij opkomt, dan is het alsof eene stem uit die duizenden mij uit de graven tegen roept:

Wat *gij* nu zijt, was ik vóór dezen;
Wat *ik* nu ben, zult gij eens wezen.

„*Kolom* 18. Op den rug van het billet staat: „Voor hen, die middelbaar of lager onderwijs genieten, wordt ingevuld *schoolleerling*."

„Daar heb ik niets mede te maken; mijne vijf dochters zijn de schooljaren verre door. Menige spotvogel in het dorp zegt, dat ik met evenveel vaten zuur bier ben opgescheept. Het is mogelijk — maar in dat geval zal de burgemeester toch moeten bekennen, dat het *Knap* zuur bier is. — Voorts moet ik nog zeggen, dat de regering zich zeer zal bedriegen, indien zij meent hare statistieke opgaven van het getal schoolgaande kinderen in Nederland, volgens de invulling dezer kolom, te kunnen vaststellen."

Wij zullen meester Knap niet volgen bij de invulling der verdere volgnummers op het billet, zoo van zijne vrouw als van zijne dochters, welke laatsten, even als zoo vele vaatjes bier, successievelijk werden afgetapt (gespecificeerd) en in de betrekkelijke kolommen ingevuld.

De groote wiskundige Pythagoras moge uit dankbaarheid aan de Goden honderd ossen geofferd hebben, bij gelegenheid dat hij ontdekte dat het vierkant der schuinsche zijde eens regthoekigen driehoeks gelijk is aan de som der vierkanten van de beide regthoekszijden, toch dunkt mij dat hij bij die ontdekking geen triomfanter gelaat zal getoond hebben dan meester Knap, toen hij in zijne verrukking zijne vrouw tamelijk onzacht wakker schudde, om haar de blijde mare mede te deelen, dat het billet ingevuld was.

Jufvrouw Knap, zich de oogen uitwrijvende, nam ongevraagd, ongeweigerd, het door meester Knap in vervoering opgestoken billet uit zijne hand, zette haren bril op om eens een kijkje te nemen; doch — met gelijke verontwaardiging (zij het ook uit verschillende gezigtspunten), waarmede meester Knap het opgenomen had, wierp zij het billet van zich.

„Zóó oud ben ik niet; — dat kan niet wezen!" enz. enz. waren de bewoordingen, waarin zij haar gemoed lucht gaf.

Van den vrij hevigen woordenstrijd, welke hierover tusschen man en vrouw ontstond, wil ik u liefst geen oorgetuige doen zijn. Wat mijne ervaring hieruit echter mogt

opdoen, zal ik u gaarne mededeelen, evenwel onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het slechts *mijn* idée is, en er dus ieder over denken kan naardat hij verkiest. Het eerste wat zich daarbij aan mij voordeed, was, waarom dat ouder worden ons mannen minder bekommert dan de vrouwen. Immers, niemand van ons mannen geeft er iets om, of hij een rimpel meer of minder op het voorhoofd draagt; of zijn hoofdschedel naar dien van den H. Petrus begint te gelijken en zijne kaken instorten; of hij door brillenglazen of natuurlijke oogen ziet, enz. enz. Integendeel, de grijsheid is onze kroon; wij dragen er roem op, hooge jaren te tellen. Doch bij de vrouwen is dit anders gesteld. Deze willen maar volstrekt niet gevoelen dat de tijd vervliegt; zij willen altijd jong wezen, ten minste jonger dan zij werkelijk zijn; en het zou mij in het minst niet verwonderen, dat bij de jongst gedane volkstelling de regering zich eenige duizenden vrouwen en jonge dochters dermate afkeering heeft gemaakt, dat zij zich bij de oppositie zullen voegen, petities zullen doen rondgaan, en, als eerste grieve, de opgaaf van den vrouwelijken ouderdom zullen voegen. Ik durf het haast niet ter neder schrijven, maar toch moet ik zeggen, dat het wel wat hard is om aan iederen klerk ter secretarie bekend te maken, dat deze of gene jonge dochter, die beweerde slechts 25 jaren te tellen, reeds 35 is.

Met het oog op den twist, tusschen meester Knap en zijne echtgenoot over den ouderdom ontstaan, kwam mij almede het volgende voor.

Bij ons mannen en mannetjes staat het *verstand* op den voorgrond; dit is het gewigt waarmede wij gewogen, de maat waarmede wij gemeten worden; en al zijn wij zoo schoon als Adonis, zoo rijk als Cresus, zoo sterk als Simson, zoo dapper als Alexander — zonder verstand zijn wij toch maar *nullen*, die, om waarde te hebben, door een ander getalmerk voorafgegaan moeten worden, welk getalmerk juist het *verstand* is.

Bij de vrouwen is dit geheel anders. Men vraagt niet: „Heeft jufvrouw A, B of C verstand?” *Schoonheid* is de maat, waarmede de vrouwen gemeten worden. Ik spreek hier natuurlijk niet van hen, die uit lage baatzucht de honderden of duizenden op den voorgrond stellen, welke hun

eene vrouw zoude kunnen aanbrengen; deze behooren immers onder de enkelen?

De ouderdom is het graf der schoonheid. Door den ouderdom verliezen onze vrouwtjes het eenige, wat haar in ons oog bevallig maakt. Zij komen dus hierin met de *blaasinstrumenten* overeen: hoe nieuwer hoe beter.

Wat is nu evenwel bij de mannen het geval? Er is een oud spreekwoord, dat ons zegt: „het verstand komt niet vóór de jaren;" hetwelk men ook zou kunnen uitdrukken door: „het verstand komt *met* de jaren." De vrouwen verspelen dus, bij de vermeerdering der jaren, evenveel als wij er bij winnen. In dit opzigt staan de mannen gelijk met de *strijkinstrumenten*: hoe ouder hoe beter.

In dezen stand van zaken is het nu immers niet te verwonderen, dat de vrouwen niet oud willen wezen? Stel eens dat de mannen, bij vermeerdering van jaren, steeds gekker wierden, zouden wij niet alles doen om jong te schijnen en te toonen dat wij verstand hadden? Zou men dan wel oude mannen ontmoeten, die niet bedekt waren met het stof der boeken? gewapend met kaarten, graphometers, thermometers, barometers, electrometers, hygrometers, en andere meters? In één woord, zij zouden wandelende tropheën zijn van alles wat tot kunst en wetenschap behoort. Dat zou gewis ook uw beeld zijn, vermetele, die thans den draak steekt met eene bejaarde uit de schoone sekse, die door een lintje of strikje (of zelfs wel door eene crinoline) hare waarde als vrouw tracht te behouden.

Ten slotte nog eene enkele opmerking. Als wij mannen minder prijs stelden op vergankelijke hoedanigheden bij de vrouwen, of liever op eigenlijk gezegde nietigheden, hare opvoeding zou eenen geheel anderen vorm krijgen; zij zou meer wezenlijkheid eischen, en men zou, mijns bedunkens, minder geplaagd zijn met een niets-beteekenend gesnap, dat wij de meisjes maar zóólang vergeven, als wij in de verwachting harer gunsten verkeeren.

Mogt deze opmerking geen algemeenen bijval vinden, dan zal ik meester Knap verzoeken haar, bij leven en welzijn, bij eene volgende algemeene volkstelling, anno 1869, in de kolom van „*Aanmerkingen*" in te vullen.

DE EERTITELS VAN GIUSEPPE GARIBALDI.

Wij deelen onzen lezers hierbij eene volgladder mede van bijnamen en oordeelvellingen, welke verschillende dagbladen van Europa aan Garibaldi, gedurende zijn verblijf op Sicilië, gegeven hebben:

Gazeta di Napoli. — Het monster in menschengedaante, met name Garibaldi, had de vermetelheid, aan het hoofd eener bende moordenaars, de bezittingen van Z. M. den koning van Napels aan te vallen. Het is onnoodig te melden, dat er maatregelen zijn genomen om hem te vangen, en dat hij voor zijne wettelooze onderneming de geregte straf ontvangen zal.

Gazeta di Roma. — De Antichrist (want men kan iemand, die van den duivel bezeten is, onmogelijk een anderen naam geven) heeft zich niet ontzien de kust van Sicilië te naderen, en met behulp der goddelooze en kettersche Engelschen eene landing te bewerkstelligen.

Wiener Zeitung. — De rebel van beroep hoopt zijne vroegere spoorloosheden op Sicilië voort te zetten; maar hij zal zich bitter bedrogen vinden, en zijne schandelijke onderneming door den moed der wakkere troepen van den koning der beide Siciliën verijdeld zien.

Berliner Kreuzzeitung. — De avonturier Garibaldi zal weldra ondervinden, dat zijne wettelooze loopbaan haar einde gevonden heeft.

Augsburger Allgemeine Zeitung. — Cavour beweert natuurlijk, in weêrwil van de onder het oog der regering vertrokken expeditie, dat hij met den vrijbuiter Garibaldi niets te maken heeft.

Hamburger Nachrichten. — Generaal Garibaldi gaat met volharding voort op zijn stoute en gevaarlijke loopbaan.

Corriere di Bologna. — De heldhaftige zoon van Italië, wiens naam geen waar Italiaan zonder de grootste bewondering en de hoogste geestdrift kan uitspreken, heeft nu den belangrijksten veldtogt van zijn leven ondernomen.

Gazeta di Firenza. — De verlosser van Italië is op het punt om de dwangvesting der tirannij aan te vallen. Ieder waar Italiaansch hart klopt van hoop voor den goeden uitslag dezer verhevene onderneming.

Giornale di Milano. — De genius van Italië heeft eindelijk de scheede weggeworpen en het zwaard uitgetogen, om zijn land te redden van de laatste overblijfselen der tirannij.

Gazeta di Torino. — De aartsengel Gabriël is, in den persoon van Garibaldi, in menschengedaante op aarde gekomen, om de laatste vijanden der Italiaansche vrijheid te verpletteren, en hen de welverdiende straf te doen ondergaan.

Gazeta di Napoli (van lateren datum). — De opper-kommandant der koninklijke troepen in Sicilië heeft eene kapitulatie met Z. Excell., den generaal Garibaldi, te Palermo onderteekend.

DE CHRISTEN-VERVOLGINGEN IN SYRIË.

Hoe treurig de toestand van Turkije in het algemeen ook moge wezen, heeft men binnen de grenzen van dat rijk toch nog zekere landstreken, waar de regeringloosheid, met haar gewoon gevolg van geweldenarijen en wreedheden, bij voorkeur haren zetel heeft opgeslagen. Tot deze ongelukkige gewesten behoort in de eerste plaats de Syrische Libanon. In dit gebergte — nog algemeen bekend wegens zijne cederboomen, die echter reeds lang verdwenen zijn — zijn moord en plundering aan de orde van den dag. Wanneer deze alleen bestaan in roofzieke aanvallen der bewoners van het eene dorp op die van het andere, dan zijn dit alledaagsche dingen, waarom niemand zich in het minst bekommert. Maar van tijd tot tijd dringt de mare van ontzettende gewelddadigheden van slagterijen in het groot de wereld in, en dan schudden de groote mogendheden de Porte wakker uit hare vloekwaardige gewoonte, om moord, wanneer deze door ware geloovigen aan Christenhonden gepleegd wordt, onverschillig aan te zien.

Er zijn volksstammen, wier onderlinge vijandschap den Libanon nooit tot rust laat komen. De Maronieten en de Drusen staan bij zoodanige gelegenheid boven aan. De Maronieten zijn Christenen, die zich aldus naar een monnik uit de zesde eeuw noemen, die Maron heette. Zij zijn Monotheleten, d.i. zij nemen in Christus, dien zij ook eene goddelijke en menschelijke natuur toeschrijven, slechts éénen wil aan. In den Byzantijnschen tijd werden zij als ketters woedend vervolgd, doch bleven bij hun geloof en behielden hunne onafhankelijkheid. In 1736 onderwierpen zij zich aan den paus, onder voorwaarde echter dat men hunne bijzondere leerstellingen, het gebruik der Arabische taal bij hunne godsdienstoefening, benevens het huwelijk van priesters en het regt hunner talrijke nonnen om ook te huwen, zou toelaten. Omstreeks 180,000 zielen sterk, bewonen zij niet slechts den Libanon in al zijne uitgestrektheid, maar ook nog gedeel-

ten van Galilea, en in het noorden verscheidene dorpen, tot aan Halep (Aleppo) toe.

Hunne naburen, de Drusen, wier getal naauwelijks 100,000 bedraagt, zijn een raadselachtig volk. Sommigen houden hen voor Franken (d.i. *Europeanen*, of eigenlijk *vreemdelingen*), die van achtergeblevene kruisvaarders afstammen; anderen voor nakomelingen der Samaritanen. De meeste waarschijnlijkheid heeft eene derde meening voor zich, namelijk dat zij de Assasinen tot stamvaders hebben. Na den Mongolenstorm verdwijnen de oude Assasinen van het gebergte, en hunne jongeren uit de geschiedenis; maar het is toch naauwelijks te denken, dat een volk van 60,000 krijgslieden in het ruwe bergland zich tot den laatsten man toe zou hebben laten uitroeijen. Bovendien bestaat er tusschen de Assasinen en de Drusen velerlei overeenkomst. Volgens opgave van den bisschop Bazilius van Sidon, gelooven zij aan de profeten van het Oude Testament en aan Christus, maar niet aan Mohammed, en vereeren een eigenen Heiland, Hakiem geheeten, die reeds zeven maal, en wel het laatst vierhonderd jaren na Mohammed, op aarde is geweest, en nog één maal verschijnen zal, om het geloof der Drusen tot het alleenheerschende te maken. Zij verdeelen zich in twee klassen, in *Akoel*, of ingewijden, en *Dzjaheel*, of oningewijden. De Akoel dragen een witten turban, rooken niet, en trachten zich door een ingetogen gedrag te onderscheiden; zij maken nagenoeg het tiende gedeelte des geheelen volks uit. De Dzjaheel schijnen slechts zekere uitwendige gebruiken op te volgen, en men ziet hen zoowel in Mohammedaansche moskeën als in Christen-kerken. De woonplaatsen der Drusen liggen gedeeltelijk in het zuiden van den Libanon, gedeeltelijk in Haoeran, ten zuiden van Damascus. De residentie van hunnen Emier was tot op de laatste jaren Deïr-el-Kamar, aan de westzijde van den Libanon, bijna drie mijlen ten zuidoosten van Beiroeth. In die plaats wonen, behalve Drusen, ook Maronieten en Grieken.

Even zoo raadselachtig als de Drusen, is de kleine, slechts 60,000 hoofden tellende volksstam der Ansariërs. Zij wonen in het noorden van het Ansari-gebergte, waarnaar zij hunnen naam dragen. Over hun geloof en over hunne afkomst weet men niets met zekerheid. Burckardt noemt hen Mo-

hammedanen; maar daarmede strookt niet, dat zij uitmuntenden wijn bouwen en dien zelve drinken.

De Drusen, Maronieten en Ansariërs leefden langen tijd in volkomen onafhankelijkheid. Zelfs de magtige sultan Amoerath III kon niets anders bewerken, dan dat de bewoners van den Libanon de Turksche heerschappij in naam erkenden. In het begin dezer eeuw werd de grond tot eindelooze twisten tusschen de Drusen en Maronieten gelegd. Het Druser opperhoofd Emier-Besjier, die tot het Katholicisme was overgegaan, wilde aan de aristocratie der groote Drusen-gezinnen een einde maken, beroofde hen van hunne goederen en verdreef hen in den Haoeran. Hij kon intusschen niet beletten dat zij verscheiden malen terugkeerden, en dan niet alleen hunne goederen heroverden, maar ook nog zooveel daarenboven namen, als zij maar magtig konden worden. Kreeg Emier Besjier weêr de overhand, dan maakte hij zich ook weêr van goederen meester, en schonk die weg of verkocht ze. Van dien tijd dagteekent eene verschrikkelijke verwarring in het grondgebied: Drusen, en nog meer Maronieten, bezitten goederen, die uit de derde en vierde hand tot hen zijn gekomen en door de vroegere eigenaars worden teruggeëischt.

Nadat Mehemed Ali met Europesche hulp uit Syrië was verdreven, werd de Libanon aan de Porte onderworpen; de beroemde Omer Pasja was daarbij het werktuig. Nadat hij zijn ontslag had bekomen, begonnen de Drusen terstond aanvallen tegen de Maronieten. Deze vijandelijkheden duurden jaren achtereen, en bereikten in 1845 haar toppunt. De Maronieten verdedigden zich dapper, en zouden juist de overhand hebben verkregen, toen de Turken de Drusen te hulp kwamen. Het gevolg hiervan was een ontzettend bloedbad, dat met moedwillige verwoestingen gepaard ging. Binnen twee maanden werden honderd en zeventig dorpen der Maronieten afgebrand, 12,000 zielen — mannen, vrouwen en kinderen — nedergesabeld, en evenzoo veel gedwongen naar Saïda, Beiroeth, en Tripoli de vlugt te nemen. Nu kwamen de groote mogendheden tusschenbeide, en de Porte gaf aan het gebergte eene soort van staatswet, waarbij den Maronieten gelijke regten met de Drusen werd toegezegd. Maar de Turksche partijdigheid tegen al wat Christen heet openbaarde zich ook

weder hierbij. De Maronieten werden geheel ontwapend, terwijl de Drusen voor het grootste gedeelte hunne sabels en geweren behielden. Tot het behoorlijk beslissen der oneenigheden over grondbezit waren de Turksche authoriteiten veel te traag en te onverschillig. Toen in 1846 de rust weder hersteld was, waren er niet minder dan 2000 processen over grondeigendom aanhangig.

In de volgende jaren werd ook zeker de rust dikwijls gestoord, maar een algemeene opstand vloeide daar toch niet uit voort. De grootste stoornis der veiligheid had in 1854 en 1856 plaats. Te Deïr-el-Kamar — waarvan wij straks gewaagden — resideerde nu een Turksche stadhouder, en de stad was ten laatste met louter Christen-inwoners bevolkt. De welvaart der vlijtige Maronieten nam meer en meer toe; allerlei takken van industrie werden bij de hand genomen, en zijdefabrieken namen daaronder eene eerste plaats in. Eene algemeene plundering der Christenen beloonde onder deze omstandigheden reeds de moeite. In dat jaar kwamen eenige der gewone oneenigheden voor. De Drusen versloegen een monnik uit het klooster te Deïr-el-Kamar, zijne Maronietische bloedverwanten wreekten zich op de moordenaars, en de Drusen oefenden wederom aan deze de bloedwraak uit. Plotseling breidden deze kleine twisten zich uit tot een algemeenen opstand. De bijzonderheid, dat Koerden van den Haroets, Arabische nomaden uit de Woestijn en dweepziek gepeupel van Damascus zich bij de eerste schermutseling vertoonden, doet vermoeden dat er een plan tot een moorddadigen overval was afgesproken. De gevechten begonnen in de laatste dagen van Mei. De Maronieten vochten gedeeltelijk slecht, gedeeltelijk in 't geheel niet, en hunne bloedige tegenpartij had derhalve ligt spel. Het klooster te Deïr-el-Kamar — het rijkste in Syrië — en de mede zeer rijke dorpen Hadet en Bhabda werden het eerst aangevallen. De Drusen plunderden niet alleen, maar hieuwen ook de moerbezieplantaadjen en de olijfboomen neder, en vermoordden de vreedzame inwoners. Toen deze tooneelen door het zuidelijk gedeelte van den Libanon werden voortgezet, namen vierhonderd en vijftig Maronieten van beiderlei geslacht, oud en jong, de vlugt naar Sidon, waar eene Turksche bezetting ligt. De Drusen vervolgden de ongelukkigen, en verdelgden hen tot den laatsten toe, waarbij

de Turksche soldaten hen hielpen. Bij een bloedbad, in dorpen aan de westzijde van het gebergte, was de pasja van Beiroeth met zeshonderd man tegenwoordig en zag alles bedaard aan, tot de zaak was afgeloopen, waarna zijne soldaten bij het plunderen met de Drusen wedijverden. Zeer schandelijk gedroeg zich de Turksche stadhouder in dit geval. Hij liet zijne soldaten geen schot op de aanstormende Drusen doen, en gaf den Christenen, die zijne hulp afsmeekten, ten antwoord, dat zij zich zelve maar moesten helpen. Acht uren lang verdedigden zich de laatsten; maar zij moesten voor de overmagt bukken, dewijl zij geen water meer hadden, en ook hun kruid en lood verbruikt was. Bij den intogt der Drusen liet de stadhouder toe, dat zij honderd en dertig huizen van Christenen in brand staken, en alle Maronieten vermoordden, die zij meester konden worden. Ferm echter gedroeg zich de Emier van Hasbeya. Hij wendde alles aan, om de door vijfduizend menschen bewoonde plaats tegen de Drusen te verdedigen. Hij viel echter helaas door een kogel, waarop zijne onregelmatige troepen terstond naar de Drusen overliepen, de Christenen bij honderden nedersabelende. Daarop belegerden de Drusen, in vereeniging met het uitvaagsel der Mohammedaansche bevolking, het groote dorp Zaleh. Het telt eene bevolking van 10,000 zielen en is slechts tien uren van Beiroeth verwijderd. Langen tijd bestormden de consuls der groote mogendheden den pasja van Beiroeth vruchteloos, om de in nood zijnde plaats te hulp te komen. Toen hij eindelijk tweehonderd man met een enkel stuk geschut afzond, was het reeds te laat: Zaleh was genomen, uitgeplunderd en de geheele bevolking vermoord.

De dringende aanmaningen der groote mogendheden te Konstantinopel hebben het zóó ver gebragt, dat Ismaël pasja met twee bataillons naar Beiroeth gezonden is. Engelsche, Fransche en andere oorlogschepen hebben zich in der haast naar de kust van Syrië begeven. Aan het moorden zal nu een einde komen, maar de gesneuvelden kan men niet weder levend maken; en wie staat er borg voor, dat dergelijke gruwelen zich niet binnen kort herhalen? Waar, gelijk in Syrië, de soldaten met de moordenaars gemeene zaak maken en de ambtenaren hun uit de magazijnen der regering patronen leveren, daar valt aan een waarborg voor het be-

houd van een dragelijken toestand niet te denken. Eene gemeenschappelijke interventie der groote mogendheden zou slechts dan kunnen baten, wanneer men den Libanon bij voortduring scherp in het oog hield. De wijze, waarop dit te doen is, zou wel te vinden zijn; maar wij vreezen zeer, dat één der groote mogendheden de behoorlijke zamenwerking zal storen, met haren invloed op Syrië te willen vermeerderen. Frankrijk beweert een beschermregt over de Katholieken in het Oosten te hebben. Louis Philippe maakte daar gebruik van, door de Lazaristen, die in Syrië zendelingen onderhouden, voor Frankrijk propaganda te laten maken. Engeland zette den Lazaristen Protestantsche geloofsboden tegenover, die tot in den jongsten tijd met veel ijver gearbeid hebben. De jaloezij tusschen Engeland en Frankrijk stond reeds in 1845 het sluiten van een vrede in den weg, en dat zij thans zwijgen zou, gelooven wij des te minder, daar de Fransche invloed in Syrië onlangs weder de overmagt bekomen heeft.

DE BEWONERS VAN SICILIË.

Even als het in alle dingen goed is zich voor illusiën te wachten, hebben wij dezen pligt thans voornamelijk tegenover de Sicilianen in acht te nemen, wier eiland door de schielijk op elkander volgende overwinningen van Garibaldi in zulk een luister prijkt, dat bloedrijke gestellen ligtelijk in het geval konden komen, de waarde der elementen, die nevens de heldenschaar van den stouten Nizzarder streden, veel te hoog te schatten. De Sicilianen zijn zoo min een bijzonder krijgshaftig volk, als zij rijp voor vrijheid zijn. Het ontbreekt hun bovenal aan de gaarne opofferende zelfverloochening, die als de eerste deugd van den vaderlander beschouwd moet worden, en er zal geruime tijd noodig wezen, voordat zij in staat zijn om, zonder de ondersteuning van het noorden, het tegen Napels uit te houden. De schuld daarvan ligt niet zoo zeer in het eigenlijke

karakter der eilanders, als wel in hunne geschiedenis. Eene opvoeding door middel van politie, gelijk in de laatste jaren op het eiland drukte, levert juist geen betere vruchten. Zonder beschaving kan men geen edel doel bereiken, en in beschaving is de Zuid-Italiaan bij de overige natiën van Europa niet minder ten achteren dan de Turk. Evenwel is de hoop nog niet opgegeven, dat zich mettertijd een vruchtbaar en staatkundig leven bij het volk zal ontwikkelen, indien eene sterke hand het in de kuur neemt, het arbeiden en strijden leert, en het die onwrikbare energie inboezemt, zonder welke het eene vrijmaking van de Bourbons thans zoo min als in 1848 kan doordrijven. Talent is er zeker voorhanden, maar de wil heeft volstrekt nieuw bloed noodig.

Zoowel wat hunne afstamming als de ligging van hun eiland betreft, zijn de Sicilianen halve Afrikanen. In de oudheid was Sicilië grootendeels door Semitische Karthagers, in de middeleeuwen door Saracenen bewoond; daarbij voegde zich Hellenische luchthartigheid en eenig Germaansch karakter uit den tijd der Noormannen. Het goede, dat zich nu uit deze gelukkige mengeling had kunnen ontwikkelen, werd door Spaansch en Napolitaansch bestuur gedeeltelijk verstikt, gedeeltelijk in een tegenovergesteld uiterste veranderd. De Siciliaan bezit een levendigen, vluggen geest; hij is vriendelijk en beleefd, en vat het leven gaarne van zijne aangename zijde op: groot is dan ook de diepte en warmte zijner volksliederen. Maar hij is over 't algemeen traag, en op zijn woord kan men niet veel staat maken; hij is een vriend van babbelen en zwetsen, ongeduldig en alles behalve volhardend. Steeds zijn zijne woorden grooter dan zijne daden, zijne fierheid grooter dan zijn regt om fier te wezen. Een gevoel van pligt jegens den staat, een gemeentezin, is weinig bij hem ontwikkeld. De staat wordt door hem meestal voor eene melkende koe aangezien, de vrijheid voor een bevrijd zijn van belastingen te betalen of burgerpligten te vervullen. „Liever een varken dan een soldaat," is een spreekwoord, dat men op het eiland dikwijls hooren kan.

Het is waar, de Siciliaansche adel, die over 't geheel het beste gedeelte des volks uitmaakt, en de Siciliaansche priesterstand, die zich hier niet, gelijk bijna overal elders,

van het volk afscheidt en de tirannij vertegenwoordigt, heeft menig uitstekenden kop, menig achtenswaardig karakter uit hun midden te voorschijn doen treden, en in 1848 hebben de opstandelingen herhaalde malen dapper gevochten. Maar eenige talenten, eenige eerlijke patriotten zijn niet toereikend om in een staatswezen, dat van onderen af nieuw gevormd moet worden, orde en vastheid te brengen; en wilde dapperheid alleen is in moderne oorlogen niet voldoende, — er moet zin voor krijgstucht, vlijtige oefening, en bereidwilligheid om vermoeijenissen en ontberingen te verdragen, bijkomen. Daar zich deze eigenschappen niet terstond tot algemeen eigendom laten maken, ook niet door een zoo buitengemeen organisatorisch talent als Garibaldi is, zoo zal voor den eerstvolgenden tijd alles daarvan afhangen, dat zoo mogelijk vele Noord-Italianen tot ondersteuning van Sicilië daar aanlanden, en door leer en voorbeeld, eerst in oorlogs-, vervolgens in vredestijd, het element in Sicilië opwekken. De oorlog zal, zoo als de zaken nu staan, ontwijfelbaar met de overwinning van Garibaldi en de vrijmaking van geheel Sicilië eindigen, ten ware eene vreemde mogendheid de hand tegen Garibaldi mogt opheffen. De voornaamste taak zal echter eerst aanvangen, wanneer de zwaarden in de scheeden gestoken zijn; en hoe langzaam het met de hervorming van achteruitgegane volken tot een edeler bestuur gaat, zien wij aan Griekenland, dat nog heden zich niet van de barbaarschheid, wanorde en traagheid heeft kunnen vrijmaken, welke aan deze natie onder de heerschappij der Turken tot eene tweede natuur geworden waren.

Sicilië, als geïsoleerde staat, zal slechts langzaam en niet dan met vele terugbotsingen vooruit komen. Dit eiland, met Noord-Italië vereenigd, van daar geregeerd, vooruitgebragt en ondersteund, zou, indien de vrede behouden bleef, over een tiental jaren niet te herkennen zijn. Het materieel voor zulk een vooruitgang is dubbel voorhanden: de Sicilianen zijn onwetend, maar door de natuur begaafd; het eiland is voor een gedeelte eene woestenij, voornamelijk in het binnenland, maar het bezit onuitputtelijke bronnen voor welvaart; en denkt men er aan, wat het eenmaal geweest is, toen het de korenschuur van Rome heette, — toen Syracuse

alleen een millioen bewoners telde, — toen honderd andere steden met die van Griekenland in rijkdom, pracht en beschaving wedijverden, — toen de Siciliaansche driehoek zijne natuurlijke bestemming, die namelijk van het middelpunt der twee groote kommen van de Middellandsche zee te zijn, op de schitterendste wijze vervulde — dan moet men dubbel wenschen, dat het nieuwe leven, hetwelk zich hier begint te bewegen, eindelijk ten volle doorbreken en de zege op de uit- en inwendige magten behalen moge, die het belet hielden zich te ontwikkelen.

Men moet de ruwe bewoners der binnenstreken verhinderen, het roovershandwerk weder op te nemen, dat vroeger hunne geliefkoosde bezigheid was. Voorts moet men eene regtvaardige, omzigtige en onomkoopbare regering aanstellen, spoorwegen over het geheele eiland aanleggen, kanalen graven tot aan- en afvoer van water, een bruikbaar leger en eene toereikende vloot aanschaffen, boven alles echter iets voor het volksonderwijs doen, hetwelk op een zoo lagen trap staat, dat ouders, die hunne kinderen iets willen laten leeren, genoodzaakt zijn hen naar Toskane of Lombardije ter school te zenden.

De vruchten van zoodanige maatregelen zullen niet op zich laten wachten, en men zal weldra niet meer kunnen zeggen, dat onder de Sicilianen de vierde man een bedelaar is. Het laatste is nu inderdaad zoo. De handel is thans het meest in handen van Noord-Italianen, Engelschen, Franschen en Zwitsers. Het handwerk levert, met uitzondering der zijdeweverij, die een groot deel der inwoners van Messina bezig houdt, slechts het allernoodzakelijkste. Van fabrieken, en even zoo van al wat tot landhuishoudkunde betrekking heeft, weet men zoo goed als niets, en slechts de adel kwijt zich daarin van tijd tot tijd niet zonder vrucht. De grond van het eiland zou bij behoorlijke bebouwing ruim viermaal zooveel kunnen opleveren als nu geschiedt. Op het land leeft het volk in den armoedigsten toestand. De huizen kan men het best met varkenkotten vergelijken, ja dikwijls zijn het inderdaad woningen van varkens en menschen tevens. De kinderen loopen naakt of bijna naakt rond. De vrouwen zorgen voor het hoognoodige in de keuken, en spinnen dan soms nog een weinig; de mannen liggen

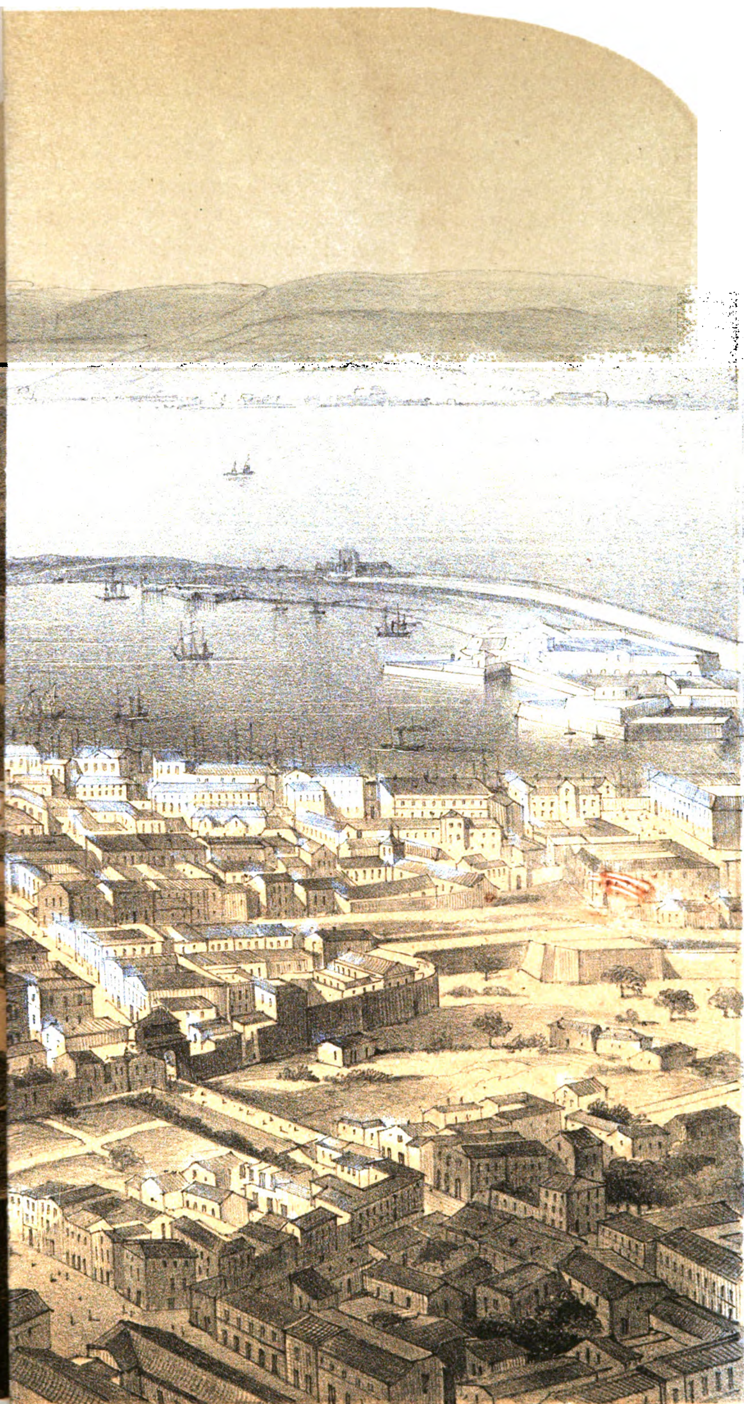
meestal lui en wel in het rond, en spelen de *mora* of maken een praatje; onder de hand arbeiden zij ook nog een uur of wat in hunne olijftuinen, wijnbergen, moerbezieplantaadjen of korenvelden. Bij den oogst moeten Calabrezen hen behulpzaam zijn, die dan, even als de hannekemaaijers bij ons, bij geheele troepen naar het eiland oversteken.

Het Italiaansch der Sicilianen is zeer sterk met Arabische woorden vermengd, en voor hem, die slechts met de Italiaansche schrijftaal bekend is, naauwelijks verstaanbaar.

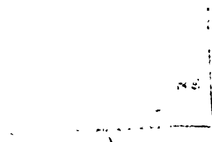
MESSINA.

Geheel in de nabijheid van het punt, waar de basis van den driehoek, die Sicilië vormt, naar het vasteland van Italië uitloopt, aan de oostkust van het eiland, en van het tegenovergelegene Calabrië slechts door eene smalle zeeëngte gescheiden, ligt Messina. Daardoor is de ligging dezer stad in staatkundig opzigt belangrijk en voor den handel buitengemeen gunstig. In het laatste opzigt vermeerdert hare haven, een der besten in de Middellandsche zee, de geographische voordeelen. Zij wordt gevormd door eene diepe insnijding in de kust, en loopt van het westen in den vorm van een sikkel naar het noordoosten. Haar ingang is zoo eng, dat aan zeilschepen bij zekeren wind het binnenloopen moeijelijk valt; eenmaal echter de haven binnen zijnde, vinden zij in hare prachtige waterkom, die bijna eene geographische mijl in omvang heeft, volkomene veiligheid en eene toereikende waterdiepte.

Van de haven komt men aan eene breede kaai, — de zoogenaamde *Marina;* zij is, even als de havenkaai van gelijken naam te Palermo, de meest geliefkoosde wandelplaats, met standbeelden en fonteinen versierd en door trotsche gebouwen omringd. Het gezigt van deze kaai is prachtig. Men overziet de haven met haar mastbosch, de zeeëngte, met de volstrekt niet gevaarlijke Charybdis in de nabijheid, en de trapsgewijze omhoog rijzende, met steden, vlekken en

C. A. Last. Steend v. P. Blommers,

dorpen bezaaide kust van Calabrië in het verschiet. Wendt men zich naar het land toe, dan valt de blik op het ten zuiden van Messina loopend Pelorisch gebergte, aan welks rotsachtige toppen de puinhoopen van drie middeleeuwsche kasteelen zigtbaar worden. Wandelaars en werklieden, die goederen naar de schepen brengen of er van daan halen, verlevendigen de *Marina* op ieder uur van den dag. Van de kaai komt men op de *Pallazata*, een prachtig terras, welks paleizen door de aardbeving van 1783 veel geleden hebben. De straten in de stad zijn breed en met lava-blokken geplaveid; de huizen zijn meestal twee verdiepingen hoog, welgebouwd en van balcons voorzien. Doorgaans hebben de huizen twee familiën tot bewoners, waarvan de eene het gedeelte gelijkvloers betrokken en daar meestal een winkel heeft, terwijl de andere op de verdieping daarboven gehuisvest is. Kerken heeft Messina omstreeks vijftig, en buitendien eene menigte kloosters; voorts twee schouwburgen, verscheidene paleizen, ziekenhuizen en arsenalen.

De voornaamste tak van industrie der vijf-en-negentigduizend inwoners is zijdeweverij. Als handelstad neemt Messina op Sicilië de eerste plaats in. De uitvoer van het eiland aan zuidvruchten, zijde, wijn, olie en zwavel nemen hunnen weg grootendeels over Messina, en dat de bekende sinaasappelen naar deze stad hunnen naam dragen, weet men. In het jaar 1858 werd de haven door ruim vierduizend schepen bezocht, waaronder zestien Nederlandsche.

De oorsprong van Messina dagteekent van het begin der elfde eeuw onzer jaartelling. Eerst een der stedelijke republieken, die op Sicilië bloeiden, deelde Messina, zoodra de Karthagers en na hen de Romeinen verschenen, in de lotgevallen van het eiland. Onder alle rampen, die door oorlogen en belegeringen, ziekten en natuurgebeurtenissen werden te weeg gebragt, was de aardbeving van 1783 het ergste. Nadat Messina veertig jaren te voren het grootste gedeelte zijner inwoners door de pest verloren had, stortten nu zoo vele zijner gebouwen ineen, dat men een nieuwen bloei der plaats onmogelijk achtte. Eene stad evenwel, die zoo voordeelig gelegen is, laat zich door niets op den duur vernietigen, zoo min door misslagen der regering als door aardbevingen. Het tegenwoordige Messina is veel schooner en

rijker dan dat vóór 1783, ofschoon het ook later nog al het een en ander heeft door te staan gehad. Gedurende den opstand in 1820 bleef het aan zijne regering getrouw; op 1 September 1847 echter was deze stad het, waar het eerste gevecht der tegen het bestuur in opstand gekomene natie plaats had. De laatste gebeurtenis in de geschiedenis dezer stad is de onderneming door Garibaldi, welke, terwijl wij dit schrijven, haar beslag nog niet gekregen heeft.

DE TOONEELDICHTER.

HERINNERINGEN VAN EEN LONDENSCH POLITIE-BEAMBTE.

In het derde jaar van mijne dienst bij het corps, bezocht ik des avonds dikwijls *Wrekin Tavern*, een huis aan de meeste Londenaars wel bekend. Mijn taak was, daar een zekeren winkelier op te wachten, wien de neiging tot gezelligheid, en vooral tot verkeer met personen aan het tooneel verbonden, van lieverlede tot afkeerigheid en verwaarloozing van zijn beroep hadden geleid, en hem eindelijk tot een dieperen val gebragt, dan onvermogen om aan geldelijke verpligtingen te voldoen gewoonlijk ten gevolge heeft. Te vergeefs hield ik de wacht. Stephen K*** — zoo heette mijn man — liet zich op zijne geliefkoosde uitspanningsplaats niet wederzien, en vond, hoewel op de hielen vervolgd, ten slotte middel om naar Amerika te ontsnappen. Wat dus hem betrof, was mijn tijd daar verspild, en het zou mij veel moeite bespaard hebben, indien mijne bezoeken van de *Wrekin* volstrekt niets voor mijne ondervinding in mijn beroep hadden opgeleverd. Het moest echter anders uitvallen.

Een van de habitués der plaats, een jong mensch, was ontwijfelbaar van afkomst een Celt, ofschoon zijn naam, dien ik niet voluit behoef te schrijven, een gewone Engelsche naam was. Zijn gelaat was eer schrander dan schoon, doch er lag eene geestige schoonheid in zijne donkere oogen en

zijn schitterenden glimlach. Hij had, vernam ik, eenen graad behaald bij het *Trinity College* te Dublin, had in die hoofdstad niet onverdienstelijke bijdragen geleverd tot de litteratuur van den dag, en was, omstreeks vier maanden voor dat ik kennis met hem maakte, naar Londen gekomen, met het manuscript van een treurspel in vijf bedrijven, waarvan hij de aanneming door de directie van een der groote schouwburgen nog in ongeduld en spanning wachtende was, geweldig door twijfel geslingerd, niettegenstaande de koffijhuisvrienden, aan wie hij het stuk had voorgelezen, het eenparig voor het werk van een wonderbaar genie verklaarden. C*** was bij de bezoekers van de *Wrekin* bij uitstek gezien; hij was vlug met kwinkslagen, en bezat eene onuitputtelijke bron van geestige, schoon niet altijd kiesche luim. Hij zong bovendien goed, en één liedje in het bijzonder, dat men zeide dat hij zelf gemaakt en op muziek gezet had, hoorde ik hem verscheidene malen voordragen. Het gaf mij echter van zijne bekwaamheid als baladedichter geen hoogen dunk; want het was niets dan een weêrklank van de streelende zinnelijkheid van Moore's liederen, en de voorname strekking er van was de overtuiging van de schoone, aan wie het gerigt was, dat de ware wijsheid bestond in genot te hebben, nu zij het hebben kon, want dat zij, hoewel hare lippen rozen, hare oogen sterren en haar adem hemelbloemengeur waren, eer het morgen was dood kon zijn. Niets heel nieuws of treffends, vond ik. Zijn dramatisch genie kon evenwel van hoogeren rang dan zijn lyrisch talent zijn, en, indien dit het geval was, hoopte ik hartelijk, dat het bewijs daarvan niet lang zou uitblijven; want zelfs voor een vreemde was het bedroevend, een kennelijk veelbelovend man zoo zijn besten tijd te zien bederven en verkwisten, en avond aan avond de wolk van rook en wijndamp met de flikkerende stralen van een genie zien verlichten, dat, het mogt dan niet tot de schepping van een groot treurspel in staat zijn, zeker van verhevener aard was, dan wel opgevoeden menschen dagelijks wordt toebedeeld. De Helicon, waarvan ik gelezen had dat haar vocht den dichterlijken geest bezielde of opwekte, was toch, dacht mij, zeker geen stroom van brandewijn en water.

Er waren omstandigheden, die de soort van sluimerende

belangstelling, die ik voor den begaafden jongen Ier van het eerste oogenblik af gevoelde, levendig maakten. Hij zelf was goed gekleed en scheen tamelijk ruim van geld voorzien. Zijn onderhoud, meende ik, kon zeer weinig kosten; doch zijne vertering in drank, met inbegrip van dien, waarop hij dikwijls anderen onthaalde, kon zeker vijftien, ja zelfs twintig shillings daags te boven gaan, — eene uitgaaf, die tot hiertoe een klein legaat, dat hij even vóór zijn vertrek uit Dublin ontvangen had, hem in staat stelde te bestrijden. Doch er was een bejaard, grijs man, die bijna altijd in de *Wrekin* aan zijne zijde zat, en wiens versleten plunje en zuinige vertering een zonderling contrast maakten met de deftige kleeding en onbekrompen uitgaven van den jongman, voor wien hij blijkbaar de teederste genegenheid en hoogste bewondering koesterde. Ik merkte op dat Dobbs, zoo als hij genoemd werd — hij was, vernam ik, een achter de bank geraakte acteur, die in een of ander stuk of klucht de oorspronkelijke Dobbs geweest was, — ik merkte op, zeg ik, dat Dobbs soms uren lang bij één glas *ale* of *porter* kon zitten, bijna altijd weigerende zich door den onnadenkenden auteur te laten onthalen, en zoo dikwijls eindelijk het uur kwam, waarop het gezelschap in het algemeen uiteen ging, van al de overredingsmiddelen, die in zijne magt waren, — zoo als tranen in zijne zwakke oogen, den naam van Aileen, bevende op zijne dunne, drooge lippen — gebruik maakte, om hem te bewegen naar huis te gaan, doch zelden met goed gevolg. Ik gevoelde hooge achting voor den oorspronkelijken Dobbs. Hij mogt een slecht acteur zijn, maar zeker was hij, ondanks zijn kale plunje, zijne uiterste armoede, en het besmettelijke gezelschap, waarmede die armoede hem in aanraking gebragt had, een echt *gentleman*.

Zonder eenige verdere bedoeling, wenschte ik iets meer van hem en zijne betrekking tot C*** te weten, en met dit doel ondervroeg ik zekeren Roberts, een in het oog loopend liefhebber van de *Wrekin*. Hij was een acteur van onmiskenbaar talent uit de provinciën, tegen wien echter zulk een onverklaarbaar vooroordeel bij de directeuren der hoofdstad bestond, dat hij nooit te Londen een engagement had kunnen bekomen. Nu had ik op dezen Roberts naauwlettend acht gegeven, omdat het mij duister voor den geest stond, dat ik

hem vroeger ergens, in niet zeer eervolle omstandigheden, had gezien, doch zonder mij, hoe ik mij ook bezon, te kunnen herinneren waar en in welke; en daar hij bleek mij niet te herkennen, kwam ik tot het besluit, dat eene wezenlijke of ingebeelde gelijkenis mij misleid had. „Is Dobbs, zoo als gij hem noemt, een bloedverwant van C***?" vroeg ik, onder het gerammel en gekletter van het stoppen van pijpen en vullen van kannen en glazen, dat op het luidruchtig applaudissement van een liedje volgde. — „Nog niet," antwoordde Roberts, op een toon even behoedzaam als de mijne. „Nog niet; maar als het stuk van C*** aangenomen wordt en voldoet, en ik hoop dat ik nooit hoofdpijn zal hebben voor dat dit gebeurt, zullen zij ongetwijfeld schoonvader en schoonzoon worden." — „Dobbs heeft dus eene dochter, en C*** is haar aanstaande?" — „Ja, en zij is een heel aardige meid, die Aileen M'Grath, maar die niet meer talent voor het tooneel heeft, waarvoor zij vóór hare kennismaking met C*** heette bestemd te zijn, dan haar houten Klaas van een vader. Wat het stuk betreft, waarmede zij fortuin moeten maken," vervolgde Roberts, „dat zal nooit door eenen directeur, die wél bij het hoofd is, worden aangenomen; en dat weten die kerels, die het hier boven de wolken verheffen, en dien verwaanden Celt zijn laatsten shilling uit den zak zullen kloppen, voor dat zij hem laten loopen, even goed als ik; ja, zij zullen het hem zeggen ook, zoodra zijn laatste shilling verteerd is, — vóór dien tijd waarschijnlijk niet. Er is zoo weinig waar dramatisch genie in C***," besloot Roberts, „als brandewijn en water in dit glas," en hij tikte er tegen met het einde van zijne pijp. Ik begreep dien wenk heel goed; maar daar ik het laatst geledigde reeds betaald had, zag ik het nut niet in om daaraan gevolg te geven. Zijne teleurstelling was slechts van korten duur.

„Roberts," zeide C***, die voor eenige minuten de kamer verlaten had, en bij het terugkeeren naar zijne plaats ons voorbij ging, „Roberts, drinkt gij een glas met mij van avond — of twee, als gij wilt?" — „Dat doe ik, beste jongen!" riep Roberts, terwijl hij opsprong en de hand van C*** greep, met een natuurlijk vertoon van hartelijkheid en hoogachting, dat van zijn onweêrsprekelijk acteurstalent

getuigde. „Dat doe ik, hartekoning, die gij zijt!" — „Ik zal u zeggen," viel C*** in, „waarom ik van avond in zulk eene beste luim ben. Ik heb van middag Harley gesproken, die mij verzekerd heeft, dat mijn stuk in de groene kamer voor de chefs van het gezelschap is voorgelezen door Charles Kemble, en dat er een allergunstigst oordeel over is uitgesproken; sommigen hebben zelfs voorspeld, dat het evenveel opgang zou maken als de *Virginius* van Knowles." — „Wel, natuurlijk zal het dat!" antwoordde Roberts levendig: „menschen zijn geen blokken en steenen; zij bezitten het vermogen om iets op prijs te stellen, en wie, zoo als wij, weten dat het stuk van Knowles zijnen opgang te danken heeft aan het spel van Macready — en dat spel was, in het voorbijgaan gezegd, niet meer dan een melodramatisch stampen en schreeuwen — die twijfelt niet, of uw stuk zal veel meer opgang maken. Jan," besloot Roberts, daar de gedienstige geest in zijne nabijheid kwam, op het oogenblik dat C*** zich naar zijne plaats begaf, „twee brandewijn en water, warm, bij mij. Voor rekening van mijnheer C***! Shillingsglazen, hoor!" Nadat Roberts de bestelling gedaan had, stak hij zijne pijp weder op, begunstigde mij met een veelbeteekenenden oogwenk, en hervatte zijn boosaardig geschimp, waaraan ik een einde maakte door een bits „goeden avond!"

Gedurende twee maanden, die op dezen avond volgden, liep ik, wanneer ik toevallig in de nabijheid kwam, twee of drie malen 's weeks even de *Wrekin* binnen. Bijna zonder uitzondering vond ik C*** daar, en kon zonder te vragen merken, dat het lot van zijn stuk nog onbeslist was. Zijne kleêren begonnen kaal te worden, zijn horologie en diamanten speld waren verdwenen, en de schaduw van eene groote verduistering scheen over zijn helder jeugdig leven te trekken. Nog slechts flaauw en met lange tusschenpoozen flikkerden zijn vernuft en luim, en het was met pijnlijke duidelijkheid zigtbaar, dat de zedelijke en redelijke ondergang van een voortreffelijken geest slechts kon worden afgewend door de spoedige verwezenlijking van den droom van voorspoed en roem, die hem van den veilig gebaanden levensweg had afgelokt. De oorspronkelijke Dobbs, merkte ik op, voedde nog altijd hoop, of hield zich alsof hij dat

deed; maar de alledaagsche gezegden, waarmede hij C*** trachtte op te wekken, troffen een oor, dat dagelijks voor zulke ijdele troostredenen doover werd. Ik stond meermalen op het punt, den armen verdoolden jongman den raad te geven, om, wat het ook kostte, zich uit de slavernij van een ijdelen waan los te rukken, en den een of anderen arbeid te zoeken, — letterkundigen arbeid, als geen andere te vinden was; maar de woorden wilden nog niet over mijne lippen. Welk regt had ik, mijnen raad aan iemand op te dringen, met wien ik nooit een woord gewisseld had? Het zou eene grove onbescheidenheid geweest zijn.

Evenwel wilde ons gestarnte, dat C*** en ik in naauwen omgang met elkander zouden gebragt worden. Dit geschiedde op de volgende wijze. De dag, waarop eindelijk, omtrent de aanneming of verwerping van C***'s stuk, door de directie van den schouwburg van *Covent-Garden* een besluit zou worden genomen, was verschenen, en C*** wachtte in de *Wrekin* in geweldige onrust het schrijven van de directie, dat zijn lot zou beslissen. De namiddag was voorbijgegaan, en het werd laat in den avond; nog verscheen het niet, ofschoon Roberts, die had aangeboden den tooneeldirecteur de reden van die vertraging te gaan vragen, meer dan een uur weg was. Eindelijk sprong Dobbs, buiten staat de pijnlijke onzekerheid langer te verduren, op en verliet de kamer, met de verzekering dat hij den heer Kemble zelf zou spreken, en in een oogenblik terug zijn.

Hij was niet meer dan tien minuten weg, toen Roberts de kamer binnenstormde. Op het zelfde oogenblik ontstond er eene doodelijke stilte; de rookers legden hunne pijpen neêr, en C***, van top tot teen bevende, stond met moeite op, en vroeg met bleeke lippen: „Wel?" — „Het spijt mij dat ik het moet zeggen, maar het is *niet* wel," antwoordde Roberts, met een jammerlijk vertoon van medelijden. „Het spijt mijnheer Harley, te moeten berigten, dat het stuk afgewezen is; het manuscript, zegt hij, zal van avond of morgen ochtend worden teruggezonden." — De arme C*** zonk op zijnen stoel neêr, alsof hij doorschoten ware geworden, zag met een akelig wilden blik om zich heen, en barstte in een schaterend lagchen uit. Een van het gezelschap, die digt bij hem zat, reikte hem een glas brandewijn en water

toe, dat hij in éénen teug ledigde. Dit scheen zijne ontroering te doen bedaren: hij zag rond, en alsof zijn voornemen eene verontschuldiging vereischte, bragt hij eenige verwarde woorden uit, waarmede hij te verstaan wilde geven, dat hij na zulk eene tijding wat versche lucht moest scheppen, om zich wat te herstellen; en toen zijne verhitte oogen in het voorbijgaan de mijnen ontmoetten (hij kende mijn beroep), voegde hij er bij, dat hij in vijf minuten terug zou zijn.

Een duister vermoeden van het doel, waarmede hij zich zoo ijlings verwijderde, trof mij, en na verloop van een paar minuten stond ik op, om den ongelukkigen jongman te volgen. Toen ik de deur opende, om de kamer te verlaten, werd ik bijna omver geloopen door Dobbs, die in een staat van geweldige opgewondenheid binnen stoof, en zegevierend een papier boven zijn hoofd zwaaide. „Hoezee!" schreeuwde hij. „Hoera! Het stuk moet onverwijld ingestudeerd worden. Waar is C***?"— Vijf, zes stemmen antwoordden, dat hij oogenblikkelijk terug zou zijn, en ik vroeg hierop toornig aan Roberts, waarom hij zoo even uit naam van den heer Harley had aangekondigd, dat het stuk was afgewezen. — „Ik heb niet gezegd dat ik het van mijnheer Harley zelf vernomen had," antwoordde Roberts norsch. „Franks is mijn zegsman. Ik heb gezegd wat ik van *hem* gehoord heb." — „Dan is Franks een leugenaar!" riep Dobbs. „Hier is het echte bewijs — zwart op wit!" En nogmaals zwaaide hij zegevierend het papier. „Hier is het, zwart op wit, door mijnheer Charles Kemble zelf geschreven, en ongezegeld, omdat er geen lak of ouwels bij de hand waren." En met eene stotterenden adem las hij het overluid:

Koninklijke Schouwburg, *Covent-Garden.*

„Mr. Charles Kemble heeft het genoegen den heer C*** te berigten, dat zijn uitmuntend stuk door de directie is aangenomen, en onverwijld zal worden ingestudeerd. Indien het den heer C*** gelegen komt, zich morgen tusschen twaalf en twee ure aan den schouwburg te vervoegen, zal Mr. Charles Kemble met hem spreken over de geldelijke schikkingen, die het aannemen van het stuk vereischen."

„Dat doet de deur toe, dunkt mij, en belooft wat goeds ook," vervolgde Dobbs. „Maar waarom komt C*** niet

terug? Hij zal toch nog niet naar huis zijn gegaan?" — „Neen, neen, neen," antwoordde het koor; en Dobbs ging voort, zijne ontmoeting met den grooten Kemble in de bijzonderheden te vertellen. Ik bleef niet luisteren; want de vrees, die de bijzondere uitdrukking van C***'s gelaat, toen hij mij bij het verlaten der kamer voorbijging, had opgewekt, maakte zich, nu de eene minuut na de andere verliep, met verdubbelde kracht van mij meester.

Ik zocht hem te vergeefs in den omtrek van het koffijhuis, en daar ik reeds vroeger onderzocht had waar hij woonde, begaf ik mij daarheen op weg, met een snellen stap, die weldra in eenen draf overging. *Henriette-street* was niet ver af, en ik had mij dus spoedig verzekerd, dat hij daar niet geweest was, sedert hij dien morgen zijne woning verlaten had. Ik keerde met den zelfden spoed terug, om te zien of hij naar de *Wrekin* was teruggekeerd. Op eenige schreden afstands van het koffijhuis ontmoette ik een politiebeambte, en vroeg of hij een langen jongman met een korten mantel en eene soort van bonten politiemuts gezien had. — Ja, dien had hij, zoowat vijf minuten geleden, in *Catherina-street* tegen een lantarenpaal zien staan. De politie-beambte had gedacht dat hij dronken was en hem aangesproken, doch was ruw afgescheept, en de man was verder gegaan met een zwakken, wankelenden tred, maar scheen niet zoo beschonken, dat de politie reden had om zich met hem te bemoeijen. „Hij ging naar het *Strand*," riep de politie-beambte mij na.

Ik had dat gegist, daar mij als van zelf de wijze voor den geest kwam, waarop het noodlottige denkbeeld, dat den wanhopige zoo ligt invalt, in dit geval waarschijnlijk zou worden ten uitvoer gebragt. Het was een donkere, winderige nacht, en er waren weinig menschen op straat. De bewolkte maan gaf ter naauwernood licht genoeg, om de voorwerpen op eenen afstand flaauw te onderscheiden, en eerst nadat ik het *Strand* aan het einde van *Catherina-street* was overstoken en een eind langs *Waterloo-Place* voortgegaan, verbeeldde ik mij den heer C*** te zien. Een lang man stond op het trottoir, tien of twaalf schreden van de brug. Op het zelfde oogenblik reed snel een rijtuig door de poort, waarvan de lantarens haar licht op 's mans gelaat

wierpen, en ik wist dat ik mij niet vergiste. C*** stond stil, van den voorgenomen zelfmoord teruggehouden, dacht ik, door dat ontzettend „misschien, dat aan de ellende een zoo lang leven geeft." Ik vreesde die wisseling in een noodlottig besluit te doen overgaan door mij te vertoonen, voordat ik digt genoeg bij hem was, om hem te grijpen. Valsche schaamte, vreesde ik, zou hem aanzetten om het vreeselijk voornemen, waarvan hij oogenblikkelijk begrijpen zou dat ik hem verdacht hield, ten uitvoer te brengen. Ik sloop derhalve behoedzaam voort, waarbij ik zoo veel mogelijk in de schaduw bleef, totdat ik op twintig schreden genaderd was, toen hij eensklaps op een draf voortliep, het draaijende hek der brug door. Ik volgde hem zoo snel ik kon; doch hij hoorde niet, of scheen ten minste niet te hooren, dat er iemand achter hem was, en ik was spoedig digt genoeg bij hem, om het oogmerk, waarvan ik hem verdacht hield, te verijdelen, indien hij poogde het te volvoeren. Hij deed eene poging, nagenoeg op het midden der brug, en weinige oogenblikken later ware hij over de borstwering gesprongen, en door het diepe water der rivier verzwolgen geweest. Eerst greep ik hem bij zijnen mantel, die losschoot, en mij in de hand bleef. De ruk had gelukkig zijnen sprong gebroken, en het volgende oogenblik had ik hem stevig om het lijf gegrepen, en ik trok hem met al mijne kracht van de borstwering weder op de brug.

„Verd...! wie zijt gij? Hoe durft gij mij beletten...?" riep hij. „Laat los, of bij God...." — „Ontheilig Gods naam niet op dit oogenblik, mijnheer C***! Worstelen baat u niet. Indien gij dat niet opgeeft, moet ik hulp roepen, hoe ongaarne ik u ook wil ten toon stellen..." — „Ha, nu ken ik u!" viel hij in. „Gij zijt die kerel van de politie, die sedert eenige maanden in de *Wrekin* komt. Gij zijt een duivelsch knappe, scherpziende kerel, zeggen ze, en weet misschien, zoo goed als ik zelf, dat ik niet alleen in het slijk der armoede vertrapt ben, maar bovendien waggel op den rand van eenen afgrond van eerloosheid." — „Ik weet niets, en vermoed niets van dien aard van u, mijnheer C***! maar het schijnt mij toe, dat een jong mensch, gezond en sterk en met voortreffelijke talenten, zeer dwaas doet, zich te willen verdrinken om iets, van niet meer be-

hang, dan eene teleurstelling in zijne letterkundige carrière. Bovendien," voegde ik er bij, „is die Roberts iemand, wiens gezegden voor mij geen oude knoop waard zouden zijn. Ik geloof even min, dat hij mijnheer Harley gesproken heeft, als dat uw stuk afgewezen is." — „Hoe dat?" riep C*** stilstaande en mij scherp in het gezigt ziende, terwijl wij langzaam naar *Waterloo-Place* terugkeerden. „Wat bedoelt gij?" — „Voor dat ik u verder een woord zeg, mijnheer C***, moet gij mij, als man van eer, uw woord geven, dat gij nooit weêr, in welke omstandigheden ook, een zelfmoord zult pogen te begaan. Als gij dat weigert, zult gij morgen voor den magistraat moeten verschijnen." — „Ja, ja, ik beloof het u als man van eer," antwoordde hij, met bitteren nadruk op het woord *eer*. „En nu, wat meent gij met dat gezegde omtrent Roberts! Uw toon en blik verrieden veel meer dan uwe woorden. Spreek!" voegde hij er bij, gejaagd en met eene bevende stem. „Houd mij niet in de onzekerheid, of spot niet met mij!"

Ik deelde hem nu mede, wat er in de *Wrekin*, nadat hij die verlaten had, was voorgevallen, en herhaalde nagenoeg woordelijk het briefje van Charles Kemble. Hij luisterde met ingehouden adem; en toen ik ophield met spreken, en hij gevoelde, dat het waarheid was wat ik zeide, bezweken zijne overspannen zenuwen; hij moest zich aan een hek vasthouden, en snikte als een kind. Naar mijn prozaïsch begrip, lag er in de mij bekende omstandigheden geen voldoende reden voor zulk eene geweldige ontroering, en het „waggelen op den rand van eenen afgrond van eerloosheid," dat, toen hij die woorden bezigde, mijn oor reeds onaangenaam getroffen had, kwam mij pijnlijk weder voor den geest. Zonder twijfel had de jongman schulden; doch zelfs al bleek het dat zijn stuk hem geen geld opbragt — en ik wist genoeg van zulke zaken, om in te zien dat dit heel wel mogelijk was — behoefde het niet betalen van schulden geen eerloosheid ten gevolge te hebben.

C*** werd weldra bedaarder, en wij stapten voort. Ik gaf hem den raad om dien avond niet weêr naar de *Wrekin* te gaan. Ik zou er zelf even inloopen, en Dobbs buiten roepen. Hij volgde mijnen raad, en nadat ik hem het adres van mijne eigene woning gegeven had, ging hij met Dobbs,

die nu niet weinig verbaasd was over mijne plotseling ontstane intimiteit met zijn aanstaanden schoonzoon, vrolijk naar huis.

Weinig tijds later werd het stuk in de dagbladen en aanplakbilletten aangekondigd, en, naar mij dacht, met kracht opgedreven. Eenige dagen vóór den beslissenden avond ontving ik twaalf vrijkaarten voor den schouwburg, met de complimenten van mijnheer en mevrouw C***. C*** was dus met Aileen M' Grath getrouwd, in het uitzigt op zijn vooralsnog twijfelachtig geluk als schrijver voor het tooneel. Het scheen in den eersten opslag een roekeloos waagstuk; en toch, indien het hem van zijne gezellen in de *Wrekin* redde, zou het misschien de verstandigste stap wezen, dien hij had kunnen doen.

Daar wij, indien ik zelf de voorstelling kon bijwonen, aan drie kaarten genoeg hadden, ging ik de overige, die waarschijnlijk beter besteed konden worden, in *Henriette-street* terugbrengen. Ik werd bij die gelegenheid voorgesteld aan mevrouw C***, een zeer levendig, bevallig vrouwtje, met een zoo lief gezigtje en figuur, als iemand verlangen kan voor zich te zien. Hare oogen waren van die blaauwgrijze kleur, die aan Iersche vrouwen eigen schijnt, en haar neus, een weinig *retroussé*, versterkte de schalksche uitdrukking van haar vrolijk gelaat. Geen onheilspellende toekomst wierp de flaauwste schaduw op haar helder, jeugdig voorhoofd, en ik hoopte opregt, schoon met een bekommerd hart, dat de zonneschijn, die haar nieuw eigen huis verlichtte, duurzaam mogt zijn. C*** stond gereed om naar den schouwburg te gaan, en verliet met mij het huis. Zoodra hij eenmaal uit het gezigt en gehoor van zijne vrouw was, ging de opgeruimde vrolijkheid, die hij voor haar had aangenomen, in strakke, sombere droefgeestigheid over. Tot antwoord op den blik, waarmede ik naar de reden van zulk eene verandering vroeg, mompelde hij iets van het hagchelijke van zijne positie, en voegde op een kregeligen, misnoegden toon er bij: „De zaak is, Waters, dat ik begin te gelooven, dat ik mijzelven een streek gespeeld heb, iets, waarvan ik den slag nog al heb, als het geldzaken betreft. De directeur van *Covent-Garden* heeft mij tweehonderd pond contant voor mijn stuk aangeboden, of vierhonderd, als het tien

maal achtereen gespeeld werd, en ik — ik heb het laatste aanbod aangenomen.” — „En teregt, dunkt mij.” — „Ja wel, in gewone omstandigheden; maar het is er zoo meê gelegen: ik MOET morgen over veertien dagen honderd pond hebben. Indien het mij niet gelukt die te bekomen, zal ik u met mijn laatsten ademtogt verwenschen voor uwe bemoeizucht, bij dat voorval op de brug. Gij behoeft,” voegde hij er bij, met een flaauwen, gedwongen lach, „gij behoeft mij niet zoo strak met dien inspecteursblik in het gezigt te zien. Mijne positie is zóó en niet anders: veertien dagen geleden accepteerde ik een wissel van vijftig pond, waarmede een vriend mij geholpen had, en die een huis in de City, dat groote zaken met Dublin doet, had gedisconteerd, tegen een anderen van den zelfden persoon, van honderd pond, betaalbaar eene maand na dato, waarbij ik natuurlijk het *surplus* ontving, dat ik noodzakelijk moest hebben, om te kunnen trouwen. De omstandigheden van den acceptant zijn bij het bedoelde handelshuis wel bekend. Gij begrijpt dus, dat de wissel op den vervaldag betaald moet worden.” — „Op den vervaldag betaald moet worden, omdat anders uw vriend de acceptant zou worden vervolgd? Is dat alles wat gij vreest?” — „Wat duivel zou ik anders vreezen?” riep hij, terwijl hij evenwel zorgde, dat ik zijn gezigt niet zien kon. „Dat is genoeg om er bang voor te wezen, dunkt mij. Het viel mij in,” vervolgde hij bedaarder, „dat gij misschien iemand zoudt kennen, die mij in geval van nood de honderd pond zou willen voorschieten, tegen verbindtenis van mijne pretentie van vierhonderd op de directie van *Covent-Garden*, die, zoo als van zelf spreekt, zoo goed als hypotheek is.” — „Ik heb de eer niet zoo iemand te kennen,” antwoordde ik. „Doch de acceptant van die honderd pond zou immers met pleizier zelf die schikking aangaan, daar de uitbetaling van gezegde pretentie, die, zoo als gij zegt, zoo goed als hypotheek is, zijne eenige kans is om zich van zijn eigen aansprakelijkheid te ontheffen.” — „Dat zou de oude schraapzak niet doen,” borst C*** met onbedachte heftigheid uit, „al ware het om zijnen neef van de galg vrij te koopen!” — „Zijn neef?” — „Ja; heb ik u niet gezegd, dat de acceptant mijn oom was? Maar hier is de tooneeldeur. Goeden morgen!”

Ik verstond nu beter de beteekenis van het gezegde: „waggelen op den rand van eenen afgrond van eerloosheid.” Het was evenwel nog slechts een vermoeden, waaruit ik zulk een vreeselijk besluit trok, en nog wel een vermoeden, waarvan ik de gegrondheid niet wilde onderzoeken.

De schouwburg van *Covent-Garden* was op den beslissenden avond, schoon niet stampvol, toch wel bezet, en het stuk, dat, dacht mij, groote dichterlijke verdiensten bezat, wat het didactische betrof, maar dat door dramatisch belang bij niemand, zelfs niet bij de ligtst bewogenen onder de toeschouwers, den pols deed jagen noch de oogen overvloeijen, werd tamelijk wel ontvangen, en eene volgende voorstelling werd onder algemeen, doch zwak applaudissement aangekondigd. Het was jammer, dacht ik, dat C*** de tweehonderd pond maar niet had aangenomen. Het scheen meer dan te vreezen, dat het stuk geen tien opeenvolgende voorstellingen zou beleven. Het werd dan ook na de zesde gestaakt, en in den loop van den dag, waarop ik dit berigt had aangeplakt gezien, liep ik even de *Wrekin* binnen, zeer verlangend om iets van den op de proef bezweken tooneeldichter te vernemen. Tot mijne verwondering vond ik C*** daar, en in de vrolijkste stemming. Hij verliet zijne drinkgezellen, wenkte mij ter zijde, en berigtte mij, dat de voorstellingen van zijn stuk tijdelijk gestaakt waren, om het — natuurlijk door hem zelven — te doen verkorten, en er meer tooneel-effect in te brengen. „En,” voegde hij er bij, „de directie heeft mij van morgen voorloopig honderd guinjes op rekening uitbetaald.” — „Gij hebt dus geen tijd verloren, denk ik, om uws ooms acceptatie in te trekken?” — „Ik heb dat willen doen,” zeide hij, gloeijend rood wordende, „maar de firma heeft die in betaling gegeven. Overmorgen is zij vervallen, en zal zeker wel op haren tijd worden gepresenteerd. Zij is bij mij betaalbaar gesteld, en ik kan er dus geen moeite meê hebben. Wilt gij blijven,” vroeg hij, „en een glas wijn drinken met eenige vrienden, die ik aanstonds verwacht?” — Ik bedankte kortaf voor die uitnoodiging, en ging heen.

Het overige van den dag hielden mijne zaken mij in den omtrek bezig, en daar ik, naar huis gaande, de *Wrekin* voorbij moest, ging ik nog even zien, of ik C*** kon te spre-

ken krijgen. Ik wilde hem waarschuwen, omdat ik met ongerustheid bedacht, dat hij waarschijnlijk de honderd guinjes in den zak had. Er was niemand in de groote zaal, en bij het bestellen van een glas *ale*, nam ik de gelegenheid waar om den knecht te vragen, waar het gewone gezelschap gebleven was, en in het bijzonder mijnheer C***. „Die is een paar uren geleden met een heelen troep de deur uitgegaan," was het antwoord. „Zij zijn naar eene biljartzaal hier in den omtrek, waar mijnheer C***, zoo ik hoorde, met Roberts twaalf partijen spelen zal, om vijf guinjes de partij."— „Goede God!" riep ik hevig ontsteld uit. „C*** moet waarachtig razend zijn!" — „Dat zal wel zoo wezen," antwoordde de man, „maar het past mij niet uit te bazuinen, wat de heeren met hun geld doen. Roberts," voegde hij er in vertrouwen bij, „ofschoon hij zoo goed als niets van het spel kent, dat hij, hij wist zelf niet in hoeveel jaren, niet gespeeld had, zoo als hij zeî, zal mijnheer C*** zijne partijen netjes aanzetten, daar moogt gij op rekenen, hoewel mijnheer C***, naar ik hoor, een knap speler is. Onder ons gezegd," vervolgde hij, hoe langer hoe vertrouwelijker wordende, „mijnheer Roberts is een heer, die zich niet ontziet voor markeur te spelen in een van de groote etablissementen in het *West-End*, als het hem tegenloopt en hij geen engagement heeft, en ik denk wel, dat dit de reden is, waarom fatsoenlijke heeren van het tooneel hem zoo laten loopen. Maar hij heeft nu toch," vervolgde de spraakzame gedienstige geest, „een mooi engagement te Liverpool aan het *Theatre Royal*, niet minder dan acht guinjes in de week, hoor ik. Morgen of overmorgen vertrekt hij. Het is jammer om C***, die een echt *gentleman* is, dat die Roberts gisteren niet is vertrokken." — „Had C***, die gij zegt dat een knap speler is, veel wijn gedronken, toen hij met Roberts die afspraak maakte?" — „Ja, mijnheer!" — „Weet gij waar dat etablissement in het *West-End*, waar Roberts somtijds voor markeur gespeeld heeft, is?" — „Dat weet ik niet. Het is eigenlijk maar iets, dat ik zoo heb hooren zeggen, moet gij weten, en natuurlijk," hier legde hij den vinger op den mond, „dat moet onder ons blijven, al was het zoo waar als de bijbel." Ik knikte toestemmend, en de knecht vertrok.

Ik dacht mij nog eenmaal suf, waar ik dien Roberts toch vroeger gezien kon hebben. De wenk van den knecht, omtrent zijne tijdelijke betrekking van biljartmarkeur, had den kring, dien ik in mijn geheugen naging, vernaauwd; het gezigt van dien man rees juist in schemerachtige herinnering voor mij op, toen ik buiten een geweldig rumoer hoorde, en een oogenblik later zeven of acht personen, die allen te gelijk spraken, binnenstormden. C*** sprak het luidst en heftigst; de anderen poogden hem tot bedaren te brengen, en te overreden om te berusten in het verlies van vijftig pond, die Roberts hem met biljarten had afgewonnen. C*** was razend, bedwelmd door den wijn en door woede tegen zichzelven, — niet tegen den man, die hem zijn geld had afgewonnen, daar hij blijkbaar geen vermoeden had, dat hij het slagtoffer van een schelmstreek was, — een schelmstreek, die daarin bestond, dat zijne partij, die zelf wist dat hij een der knapste spelers was, tegen wien hij niet de geringste kans had te winnen, zich gehouden had alsof hij weinig of niets van het spel verstond. Het eenige, dat C*** een weinig tot bedaren bragt, was de dikwijls herhaalde belofte, dat Roberts hem den volgenden dag revanche zou geven. Ik luisterde in treurig stilzwijgen toe; want ik wist, dat ik getuige was van een vreeselijk treurspel, waarvan het laatste bedrijf op het punt was te beginnen. C*** dronk woedend, goot brandewijn door de keel, alsof hij daarmede het brandend naberouw hoopte te blusschen, en uit zijn gloeijend brein de schrikbeelden van verderf, schande en wanhoop weg te spoelen, die zonder twijfel onophoudelijk op nieuw moesten opstijgen.

Eindelijk moest ik tusschen beide komen. Ik stond eensklaps op, naderde C***, legde mijne hand op zijnen arm, en zeide dat ik wenschte, ja dat ik *wilde*, dat hij terstond met mij naar huis ging. Hij had nog niet gezien, dat ik er was, en mijne plotselinge verschijning deed hem geweldig schrikken. Ik begreep den doodelijken angst, die in zijnen half waanzinnigen toestand zijn gloeijend gelaat deed verbleeken en geheel zijn ligchaam sidderen, en haastte mij er bij te voegen: „Het wordt laat, mijnheer C***! gij zijt uzelven niet meester; ik zal u te huis brengen.” Hij gehoorzaamde met de onnoozele gezeggelijkheid van een kind;

ik nam zijnen arm in den mijnen, om hem staande te houden, en wij verlieten het huis. Ik geloof dat wij geen van beiden een woord spraken, voor dat wij voor de deur van N°. 2, *Henriette-street*, *Covent-Garden*, stonden. „Gij zult immers niets aan mijne vrouw zeggen?" fluisterde hij. — „Niets, dat niet gebiedend noodig is. Ik zal haar zeggen, dat gij vijftig pond bij u hebt, die zij in bewaring moet nemen, en dat ik morgen ochtend vroeg hier zal zijn." Voordat C*** kon antwoorden, werd de deur geopend, hij werd te bed geholpen, en ik had een onderhoud met mevrouw C*** en haren vader, — een hoogst pijnlijk onderhoud. Ik behoefde van de acceptatie van honderd pond niet verder te spreken, niet te toonen dat ik iets daarvan wist, dan alleen om middelen te zoeken om die overmorgen te betalen. „Er zijn geen middelen," snikte de bleeke, geschokte vrouw, „niets — geen redding — geen hoop! O, mijn man!" bij die woorden zonk zij bewusteloos in de armen van haren vader, die zelf schreide als een kind.

Den volgenden morgen zeide men mij, dat C*** sterk ijlde, en men een ernstigen aanval van hersenkoorts vreesde. Ik vernam tevens, dat, indien hij den strik, hem door Roberts gespannen, was ontkomen, hij naar alle waarschijnlijkheid dagen van voorspoed en geluk, voor zich en de zijne had mogen verwachten. Er was een brief ontvangen van den directeur van een der groote ochtendbladen, waarbij C*** eene plaats werd aangeboden als rapporteur van de redevoeringen op de Galerij — zoo, meen ik, is de technische titel van den verslaggever van de redevoeringen der edele lords en achtbare leden van het Parlement — met een salaris van vijf guinjes 's weeks, daar C***, zoo als ik vroeger reeds gehoord had, buitengewone bekwaamheid als snelschrijver bezat. Wat nu te doen? Hoe kon ik een middel vinden om Roberts te noodzaken tot de teruggave der vijftig pond, die hij C*** had afgezet? — En wel tot de teruggave daarvan, eer vier-en-twintig uren verstreken waren? Dit was geen kleinigheid!

Na lang mijn geheugen gepijnigd te hebben, schoot mij eindelijk te binnen, dat ik Roberts gezien had in het politiebureau van *Marlbourgh-street*, in hechtenis genomen als beschuldigd van valsch spelen. Kearns, een zeer actief be-

ambte, had het beleid van die zaak gehad. Van den uitslag van het onderzoek kon ik mij niets herinneren; doch zeker kon het geen kwaad, maar misschien veel goed doen, als ik in dit dringende geval den raad van Kearns inwon. Dit deed ik, en na te voren ons plan beraamd te hebben, traden wij des morgens ten half twaalf te zamen de *Wrekin* binnen, waar wij Roberts vonden. Hij zat daar in volle glorie. Het gelukken van die afzetterij van gisteren en het engagement bij het *Theatre Royal* te Liverpool hadden hem verbazend opgeblazen; hij was buitengewoon woordenrijk, pogcherig en in het oog vallend mild. Hij was zoo beleefd mij een glas wijn aan te bieden. Ik bedankte voor die gunst, en hierop bood hij het mijnen medgezel aan. Welk een knap acteur hij ook mogt zijn, heeft hij op het tooneel zeker nooit zoo natuurlijk zijne verrassing en ontsteltenis uitgedrukt, als toen hij Kearns herkende. „Mijnheer Calvert," geloof ik, zeide Kearns, niet al te luid. „De zelfde heer, dien ik eens de eer heb gehad te..." — „St! St!" viel Roberts hem in de rede. „Kom hierheen," zeide hij, met een gejaagden blik op het gezelschap. „Ik heb u iets te zeggen, dat onder ons moet blijven." Hij ging ons voor naar een aangrenzend vertrek, en na een oogenblik te zamen overlegd te hebben, volgden wij.

Roberts had reeds wijn besteld, en noodigde ons met hem te drinken. „Ik wil zoo min op uwe kosten als met u drinken," zeide Kearns. „Gij zijt weêr met uwe oude opligterij aan den gang geweest, hoor ik." — „Wat geeft u regt om op dien toon tot mij te spreken?" beet Roberts hem toe, met eene poging om een uittartend gezigt te zetten. — „Met *zulk* een toon komt gij met mij niet te regt, vriend!" hernam Kearns; „gij moest dien dus maar niet tegen mij proberen. De zaak," ging hij voort, „is zoo en niet anders. Zeker iemand, Calvert *alias* Roberts genaamd, is betrapt geworden op het afzetten van een rijken melkmuil bij het biljarten, als ook op het in de hand stoppen aan een jong heer, die kersversch van het land kwam en wat beschonken was, van eene banknoot van de *Bank of Elegance*, in plaats van eene echte van twintig pond. Geen van de twee bedrogene heeren wilde tegen Calvert, *alias* Roberts, optreden, daar deze met honderd eeden zwoer, dat hij zijn

zwendelaars-handwerk zou laten varen en een eerlijk man worden. Zoo staat nu de zaak; ik weet, waar ik een van de twee heeren, die hij bij den neus heeft gehad, binnen een half uur vinden kan, terwijl mijn vriend Waters hem intusschen gezelschap houdt, en als ik dien heer berigt, dat Calvert een armen kerel weder vijftig pond heeft afgezet, met zijne oude streken, dan denk ik dat hij kans heeft om in *Marlbourgh-street*, in plaats van in het *Theatre Royal* te Liverpool op de planken te komen." Deze stoot van mijn vriend Kearns was goed aangelegd; doch daar ik, om het koppige gezigt, waarmede Roberts hem aanhoorde, zeer aan den uitslag twijfelde, viel ik er, voor dat hij kon antwoorden, op in: „En van die voorstelling in *Marlbourgh-street*, Roberts, waar gij onder uw waren naam zult optreden, zou gewis het eerste gevolg zijn, dat uw engagement te Liverpool afsprong, zelfs al schoten de bewijzen voor de wet te kort, hetgeen echter te naauwernood het geval zal kunnen zijn, nu zij versterkt worden door uwe opligterij van gisteren." Dit was te duidelijk om in twijfel te worden getrokken, en het gezigt van Roberts begon deerlijk te betrekken. „In geen van beide gevallen heb ik bedrog gepleegd," zeide hij, na mij een oogenblik te hebben aangezien; „en ik denk niet, dat in ons land de wet kan gebezigd worden, om iemand te dwingen — want ik zie wel waar gij heen wilt — om wat hij eerlijk gewonnen heeft terug te geven." — „Wij spreken van geen teruggeven van wat gij eerlijk of oneerlijk gewonnen hebt, mijnheer Roberts! Gij kunt hierin doen wat gij goedvindt. Intusschen zal mijn vriend Kearns den persoon gaan spreken, die u bij eene vorige gelegenheid niet heeft willen vervolgen; en terwijl hij weg is, zal ik, hoewel ik Calvert, *alias* Roberts, niet in hechtenis kan nemen, goed oppassen, dat ik hem niet uit mijne oogen laat. Maak zoo gaauw voort, als gij kunt, Kearns!" zeide ik. Kearns beloofde dat hij in een oogenblik zou terug zijn, en ging heen.

„Met dat brutale gebluf kunt gij mij niet bang maken," zeide Roberts, „volstrekt niet, en ware het niet om de opspraak, en als gevolg daarvan de mogelijkheid van het afspringen van mijn engagement te Liverpool, ik zou u beiden liever in de lucht zien vliegen dan één penning van mijne

eerlijke winst teruggeven." — "Nog eens, wij hebben niets te maken met uwe eerlijke of oneerlijke winst; maar zoo zeker, als gij een doortrapt opligter zijt, zal ik mijnheer C*** raden, u op staanden voet te doen dagvaarden; en ik twijfel niet, of hij zal mijnen raad volgen." — "Verd...d zijt gij en uw raad!" riep Roberts, stikkend van woede. "Ik zit in een vervloekt leelijk parket, maar toch...." — "Ik zal maar zonder uitstel mijnheer C*** gaan spreken," zeide ik, opstaande. "Het is in al dergelijke gevallen raadzaam snel te handelen, en wij zullen mijnheer Roberts of Calvert altijd kunnen vinden, hetzij te Liverpool of elders."

Ik ging hierop heen, en begaf mij naar *Henriette-street*, nog altijd zwaar in twijfel omtrent den uitslag. Mijnheer C***, vernam ik van zijne vrouw, was veel rustiger, en naauwelijks had ik den tijd om haar te waarschuwen, dat zij niet van zijne ziekte spreken of minder dan vijftig pond aannemen moest, toen er een geweldige ruk aan de schel van de eerste verdieping werd gegeven. Dobbs keek door de gordijnen, en berigtte dat Roberts aan de deur stond. "Mevrouw C***," zeide de edelmoedige man, nog gloeijende van verontwaardiging, "die brutale hond van een rakker, Waters, is, dat weet ik, op het oogenblik bij uwen man, om hem te overreden, dat hij kwansuis een aanklagt wegens opligterij tegen mij inbrengt, daar hij heel goed weet, dat zulk een aanklagt, al is zij valsch en bespottelijk, juist op dit oogenblik mijne vooruitzigten zou vernielen. Ik breng daarom de vijftig pond, die ik eerlijk van uwen man gewonnen heb, terug, onder plegtig protest, verstaat gij! Hier zijn zijne eigene banknoten; de duivel geef er u fortuin mede!"

Hoezee! het was gewonnen!

De acceptatie, die ons zoo veel angst gekost had, werd op vertoon behoorlijk voldaan, — ten minste, dit maakte ik op, uit de opgeruimdheid, die weder over mevrouw C***'s gelaat verspreid lag, toen ik des avonds nog eens kwam vragen. Een uur te voren had ik de eer mijnen hoed even af te nemen voor mijnheer Roberts, toen deze, op de *outside* van de Liverpoolsche nacht diligence gezeten, woedend de vuist tegen mij schudde.

Zes of zeven jaren na de gebeurtenissen, die ik hier vlug-

tig heb nedergeschreven, verhuisden mijnheer en mevrouw C*** met hun kroost naar een der koloniën; naar ik reden heb te gelooven, zeer tot verbetering hunner omstandigheden. De heer Dobbs vergezelde hen.

REIZIGERS.

TYPEN NAAR HET LEVEN.

Er zijn op de wereld twee klassen van menschen, die zich ten sterkste van elkander onderscheiden. Zij, die tot de eene behooren, bijzonder rijkelijk met zitvleesch begaafd, zijn als het ware aan de plek hunner inwoning vastgekleefd, worden daarbij groot en oud, en sterven eindelijk, zonder van Gods aardbodem meer gezien te hebben, dan wat zij niet goed konden vermijden, namelijk wat zich onmiddelijk om hen heen bevindt. Hoe het daar buiten uitziet, willen zij op het woord van een ander wel gelooven; dat de hemel zich ook nog over andere landen uitspant dan die, welke hunne vaste horizont uitmaken, dat hebben zij uit boeken geleerd, en zij zijn met de bewustheid daarvan tevreden. In den gewonen loop des levens gaan zij steeds hun bedaarden gang, en wanneer men hen eindelijk in hun laatste kamertje legt, kunnen zij van de doorgestane wederwaardigheden des levens op hun gemak uitrusten.

En zijn zij gelukkig daarbij? — Wel, waarom niet? Zij vormen zich om zichzelve hunne kleine, afgeslotene wereld, met zorgen en moeite genoeg voor een geheel werelddeel, en evenzoo met genoegens die voor hunne behoeften toereikend zijn, en vergenoegen zich daarmede, dat zij een halm uitmaken van het groote arenveld, dat onze Schepper op de aarde gezaaid heeft. Met de naburige aren kunnen zij zich toch altijd onderhouden, en op den laatsten dag worden wij toch allen te zamen gedorscht en in de schuur verzameld.

De andere klasse heeft, in meerdere of mindere mate,

geen zitvleesch. Even als de trekvogel doorvliegt zij de wereld, nu eens in grootere, dan in kleinere togten, naar alle rigtingen; zij erkent geen grenzen, en heeft derhalve ook meestal geen eigenlijk vaderland of tehuiskomen; zij is nergens een „vaste klant", zoo als winkeliers of herbergiers zich zouden uitdrukken, en vliegt — aan een dunnen draad gebonden, die de politie in handen houdt en *pas* wordt genoemd — naar alle rigtingen vrolijk uit.

En is *die* gelukkig? — Waarom niet? In allen gevalle willen wij deze klasse meer van nabij beschouwen.

Deze laatste soort wordt gewoonlijk — om haar van de andere te onderscheiden, die in 't geheel geen naam heeft — onder de algemeene rubriek *reizigers* gebragt. Het woord *reiziger* heeft echter veel te verschillende opvattingen, om zoo zonder nadere toelichting verstaan te worden; het is derhalve noodig de verschillende reizigers scherper te ontleden.

Eigenlijk verstaat men onder het woord *reiziger*, wanneer het adjectief *arme* er niet bij komt, slechts zoodanigen, die landen en volken bezoeken, of met monsters rondreizen. De overigen zijn, zoo lang zij zich onder weg bevinden, *passagiers*, en zoodra zij in een logement hunnen intrek hebben genomen, *vreemdelingen*. Slechts zij, die wegens landen of koopwaar reizen, behouden hun praedicaat onder alle omstandigheden.

Om met de eersten, als de onafhankelijksten, te beginnen, zoo hebben reizigers, die op een eenigzins grooten maatstaf de wereld doortrekken — onverschillig welk hun doel daarbij wezen moge — derhalve de zoodanigen, die zich aan geen grenzen storen en, zoo als men wel eens zegt, wel heengaan, maar nooit weêrom komen, het vooroordeel der menigte geheel in hunne gunst. Wie een enkel mensch, of des noods eene familie, doodslaat, heet een moordenaar, en wordt óf opgehangen, óf krijgt gratie, d. i. hij mag twintig jaren achter de traliën zitten; wie daarentegen menschen bij duizenden slagt, is een held en wordt na zijnen dood gegoten of gebeiteld — in erts of marmer wel te verstaan.

Evenzoo is het ook met reizigers. Wie op den grooten weg, in een kleinen omtrek, zonder bepaalde bezigheid of arbeid rondzwerft, heet een *landlooper*, en wordt naar het

een of ander werkhuis getransporteerd, of ook wel, ten beste van een naburigen staat, eenvoudig en onder behoorlijk geleide over de grenzen gebragt. Wie daarentegen over een zeer groot terrein — liefst over de geheele wereld — zonder bepaalden arbeid of bezigheid rondzwerft, is een *reiziger*, en zelfs de politie is vriendelijk tegen hem.

Maar ook van zoodanige reizigers heeft men weder verscheidene soorten. Eenige trekken den ganschen aardbol over, om iederen enkelen berg zoo naauwkeurig te meten, alsof zij daarvan een rok voor zich wilden laten maken; anderen verzamelen steenen en planten; weder anderen villen vogels, zetten groote dieren op, en prikken vlinders en torren tegen een bord, om die later, in daartoe vervaardigde kasten, door inlandsche insekten langzaam te laten opknabbelen; nog anderen doen van dat alles een weinig, of ook in het geheel niets; deze laatsten willen slechts zien en genieten, en tevens de wereld „leeren kennen": maar allen schrijven daarover meer of minder dikke boeken, met of zonder platen, en ergeren zich later over letterdieven, die van hen nu toch eenmaal leven moeten.

Deze soort van reizigers is het minste lastig en wordt slechts in enkele zeldzame gevallen gevaarlijk door eene ziekelijke woede om het een of ander te willen voorlezen. Maar zelfs dan nog zijn zij altijd gemakkelijk te ontwijken, hetgeen van de tweede soort van reizigers, de zoogenaamde *commis voyageurs*, volstrekt niet te zeggen valt.

Deze doortrekken inzonderheid Europa naar alle rigtingen, brandschatten dit werelddeel in het belang der grootboeken van hunne principalen en van hunne eigene *portemonnaies*, en behooren daarbij tot de onwederstaanbaarste en onuitstaanbaarste exemplaren van hun geslacht. Zeer gemakkelijk kenbaar zijn zij aan hun met zorg gescheiden haar, en aan een kleinen, elegant gewerkten lederen koffer van een bijzonder fatsoen, die een loonlakkei hen door de stad achterna draagt. In gezelschap van dames spelen zij steeds den beminnelijken man, in dat van heeren vertellen zij slechts onwelvoegelijke anecdoten, en onder elkander snoeven zij op het voordeel, dat zij hunne principalen aanbrengen, die, zonderling genoeg, alle tot de kortzigtigste en ezelachtigste exemplaren van het *genus homo* behooren.

De *commis voyageur* reed vroeger in een cabriolet met één paard, kende alle logementen en herbergen langs den weg, en was eigenlijk de eenige colporteur van nieuwigheden en anecdoten voor alle kleine steden en alleen staande herbergen. Door de spoorwegen is dit echter geheel van gedaante veranderd. Het toegenomen verkeer zendt nu zijne boden en couranten naar *alle* hoeken uit, en den *commis voyageur* gebeurt het somwijlen, dat hem, na het vertellen van eene, zoo hij meent, nagelnieuwe anecdote, een oud nommer van een weekblad wordt voorgelegd, waarin zijn vertelseltje voorkomt, met eene illustratie er bij. Op deze wijze rijdt hij, meestal brommende over het onfatsoenlijk gezelschap, maar toch spaarzaamheidshalve, in de *derde* klasse van de eene stad naar de andere. Het spreekt intusschen van zelf, dat den principaal daarvoor *tweede* klasse berekend wordt.

De *commis voyageurs* „doen" in verscheidene artikelen, als daar zijn: manufacturen, porselein, knoopen, galanteriën, tabak en cigaren, wijnen, leder- en glaswerk, ijzerwaren en honderd anderen meer. Hoe verschillend echter het product is, waarin zij „doen," zij gelijken elkander toch op een prik, en wanneer er een superlatief of overtreffende trap onder hen mogt bestaan, dan wordt deze gevormd door de overal bekende leden van hun gild, die „in wijnen doen." Dit zijn de liederlijkste van allen, en men kan zich tevens het minst van hen afmaken; want even zoo hardnekkig als zij des nachts in hun hotel achter flesschen en glazen blijven zitten en geen vroeger politie-uur kennen dan twee of drie ure des morgens, even zoo min laten zij zich afwijzen, wanneer zij een ouden klant, of een dien zij op nieuw hopen te krijgen, een okshoofd zuren wijn van hunne wereldberoemde firma trachten aan te smeren, — en ook inderdaad aansmeren; want vóór dat zij dit gedaan hebben gaan zij niet heen. Maar hunne specie is geschiedkundig berucht geworden, en eene verdere beschrijving daarvan achten wij geheel onnoodig.

Welk een talrijk corps nu ook deze *commis voyageurs* vormen, hebben zij toch nog, en wel sedert de oprigting der spoorwegen, eene nieuwe soort nevens zich gekregen, — de *diplomaten* namelijk, die wij noodzakelijk bij deze klasse moeten inlijven. De diplomaten „doen" even zoo in politiek,

als de anderen in lakens, katoentjes, garen en band, of wijnen, alleen met onderscheid, dat zij in de *tweede* klasse rijden en de *eerste* berekenen, nooit op hunne principalen schimpen, in het geheel buitengemeen voorzigtig in hunne uitdrukkingen zijn, alles „hebben geweten" (zoo als echter eerst later blijkt), nooit iets verraden, en adressen in plaats van prijscouranten bij zich hebben. Voor het overige stichten zij, bij hun ruim inkomen en uitstekenden dieet, meer onheil dan alle overige *commis voyageurs* te zamen, — zij, die in wijnen doen, niet uitgezonderd.

Onmiddelijk op de diplomaten, ofschoon van deze zeer verschillend, volgen de zoogenaamde „arme reizigers," eene zeer wonderlijke en gemengde klasse van menschen, wier bestaan echter, in tegenstelling tot de vorigen, door de spoorwegen een zeer geduchten knak gekregen heeft. Hunne werkzaamheden konden door deze echter wel verzwaard, maar niet vernietigd worden.

De arme reizigers behooren meest allen tot den handwerksstand; want liederlijk gepeupel, dat met een ransel, vol hooi gestopt, al bedelend in de nabijheid van kruiswegen zwerft en zich valschelijk voor een armen reiziger uitgeeft, kan slechts als een uitwas van den anders gezonden stam beschouwd worden. De wezenlijk arme reiziger heeft in de laatste dagen niets warms gegeten, draagt zijne laarzen, in plaats van aan zijne voeten, boven op zijn ransel, waardoor hij altijd een weinig mank loopt, en noemt *bedelen* in zijne kunsttaal *vechten*, door welk woord hij misschien zijnen eeuwigen en hardnekkigen strijd met het leven wil te kennen geven. Een andere in het oog loopende eigenschap van hem is, dat hij in tegenwoordigheid van fatsoenlijk gekleede vreemdelingen altijd zeer zwaarmoedig en neêrslachtig er uit ziet, terwijl hij onder zijns gelijken en in de eerste de beste herberg vrolijk en gelukkig schijnt.

Het tijdvak vóór de uitvinding der spoorwegen was intusschen de gouden eeuw van deze lieden, toen nog huurkoetsiers en extra-posten de groote wegen levendig maakten, vrachtwagens hunne ransels dikwijls mijlen ver droegen, en zij zelve, uit eene betrekking ontslagen, weken lang noodig hadden eer zij eene andere plaats konden bereiken, waar zij werk hoopten te vinden.

Toenmaals hadden zij geen vijanden op de wereld, postillons en gendarmes misschien uitgezonderd. Gemakkelijk achter op het bediendebankje van een extra-post gezeten, met hun ransel naast zich, de eene knie over de andere geslagen, de korte dwalmende pijp in den mond, was de chaussée de eigenlijke plaats waar zij te huis waren, en langs hun levenspad stonden twee rijen hoog opgegroeide populieren. Hoe treurig is dat alles thans veranderd! Welk handwerksgezel kan nu nog bij een spoorwegtrein achterop zitten? En rijden zij zelfs *in* een wagen van de laagste klasse, waarvoor zij — iets ongehoords in het leven van lieden hunner soort — zelfs moeten betalen, waar blijft hun dan nog tijd over, om onder weg aan het zoo noodig en onontbeerlijk „vechten" te denken? Voordat zij nog den tijd hebben om aan het een of ander station — waar toch bijna nooit iets gegeven wordt — den hoed af te nemen en een erbarmelijk gezigt te zetten, fluit de verwenschte locomotief al weder, en alle verdere hoop op goed succes is den bodem ingeslagen.

Buitendien bestaat door de spoorwegen in het geheel geen afstand meer tusschen de hoofdsteden. De populieren, waarlangs zij heen suizen, vliegen als spoken van een vroeger gelukkiger tijd hen voorbij, en de ransel, die des morgens naauwelijks bepakt is, moet dien zelfden avond reeds weder worden ledig gemaakt en de beenen zich onder eene nieuwe werktafel uitstrekken.

„Het wordt volstrekt niet beter op de wereld," is een oud spreekwoord, en de arme reizende handwerksgezellen hebben dit, onder den zamenloop der omstandigheden, tot hun motto gekozen.

Al de klassen, die wij hierboven hebben opgenoemd, zouden wij ook nog onder één hoofd kunnen brengen, en hen *lieden* kunnen noemen, die *met eenig doel reizen*, van welke wij nu tot de *reizigers voor pleizier* zouden kunnen overgaan, indien niet nog twee soorten overbleven, die geen eigenlijk, ten minste geen vrijwillig doel hebben, en nooit in hun leven voor hun pleizier reizen zouden.

De eersten zijn de postillons en vrachtvoerlieden, en sedert een jaar of veertig de conducteurs, die altijd slechts een bepaald doel hebben, en dan terugkeeren, om vervolgens hunnen

togt op nieuw te beginnen. Vroeger maakten de vrachtvoerlieden daarvan eene uitzondering, daar zij, even als de scheepskapiteins, het bezorgen eener vracht naar de eene of andere verwijderde plaats op zich namen, en die ook, onverschillig of de reis weken of maanden duurde, getrouwelijk afleverden. Nu strekt zich hunne werkzaamheid ten hoogste uit van de eene spoorweglijn tot de andere, en even als bij postillons en conducteurs ligt hun reisdoel binnen twee stations — een eeuwig komen en gaan, afscheid nemen en wederzien.

Zoodanige lieden zou men ook zeer goed *dwangreizigers* kunnen noemen; want wat een gedeelte van het menschelijk geslacht uitspanning en pleizier verschaft, wordt bij hen slechts onaangename pligt, waarmede zij jaar uit, jaar in, de zelfde streek doorvliegen. Reizigers kan men hen eigenlijk in het geheel niet noemen, en toch zijn zij altijd op reis, — toch zijn zij onafgebroken onder weg. Ja, zij leeren de streek, waarop zij heen en weder rijden, zoo naauwkeurig kennen, dat zij elken steenhoop, elken boom en struik in hun hoofd hebben, en allezins competente regters zijn over het beste bier in alle herbergen of stations op hunne route of in de omstreek daarvan.

Maar zij leiden geen gemoedelijk leven; want niet te vergeefs heeft de uitdrukking *eigen haard* geen meervoud. Er is voor den mensch slechts één eigen haard, en wie, gelijk zulk een conducteur of postillon, zich er twee, drie of nog meer daarvan moet stichten, om op de verschillende plaatsen, waar hij gedwongen is zijn rustdag te houden, op eene gebrekkige wijze te huis te zijn, die ontbeert vóór alle dingen het grootste en hoogste geluk van den mensch, — dat van een eigen haard te hebben. Indien wij de zaak aan de regte zijde wilden opvatten, zouden wij de zoodanigen ook onder de *arme reizigers* rangschikken.

Nog zijn er eene soort van dwangpassagiers, die, even als de vorigen, een bepaald doel hebben: zij behooren echter tot eene onaangename soort van het menschelijk geslacht, en men treft hen ook nooit alleen, maar altijd slechts paarsgewijze aan: wij bedoelen den dwangpassagier, met de handen op den rug gebonden, en zijnen medgezel, met czacko of helm, geweer en sabel. Zoo zaten zij voorheen in de wachtkamers van de derde klasse, tot de eerstvolgende trein kwam,

met niemand verkeerende, door allen gemeden; en als de kugchende locomotief stilhield, nam een bijzondere coupé hen beide op, tot zij op het een of ander station plotseling weder verdwenen waren, zoo stil en zoo ongemerkt als zij waren aangekomen. Reizigers zijn het zeker, ofschoon men van geen van beide zeggen kan, dat zij voor hun pleizier reizen.

Voor dat wij echter tot de wezenlijke reizigers voor pleizier overgaan, komen wij aan een middending tusschen *pleizier* en *doel*, dat in zeker opzigt den overgang van de eerste soort tot de laatste uitmaakt. Dit zijn de *badreizigers*, in zoo ver het *doel* hunner reis dikwijls niet anders dan een voorwendsel is, — iets dat inzonderheid bij de schoone helft dezer soort van reizigers zeer dikwijls het geval moet wezen.

De oorsprong van wezenlijke badreizigers — de zulken namelijk, die inderdaad genoodzaakt zijn, ten beste van hun ongesteld ligchaam eene heelbron op te zoeken, verliest zich in de grijze oudheid, en de meesten van hen verlangen, dat een paar glazen water en een dozijn warme baden hen weder binnen een drietal weken geheel en al zullen opknappen. Ofschoon zij dikwijls even zoo heengaan als zij gekomen zijn, worden hunne bezoeken toch jaarlijks herhaald, en de verbeeldingskracht moet dan goedmaken wat de natuur of het bad niet in staat was te weeg te brengen. Er zijn maar weinig menschen, die zoo veel fantaisie hebben als badreizigers.

Zoo als reeds gezegd is, maken de badgasten den overgang uit tusschen reizigers voor een bepaald doel en voor pleizier. Velen van hen worden namelijk door een wezenlijk ziek ligchaam, of door een gezonden doctor, die ook eens een uitstapje doen wil, naar een bad gezonden; anderen willen óf menschen zien en hun geld aan de groene tafel verliezen, óf — en dit is inzonderheid met de schoone helft der badgasten het geval — eene gelegenheid zoeken om gezien te worden; den slechten badkost nemen zij daarbij dan voor lief.

Met een dusdanig weifelen tusschen doel en vermaak, met dat eeuwig angstig streven om het aangename met het noodzakelijke te verbinden, is nu echter eens en vooral niets

aan te vangen. Het leven van zoodanige badgasten verdeelt zich derhalve ook, zoolang hunne zoogenaamde *kuur* duurt, in de onafgebrokene pogingen om hun ligchaam te mishandelen en weder te verzoenen, het des morgens zelfs voor de minste aandoening te bewaren, en het des avonds aan de ergste en gevaarlijkste over te geven, die op de wereld bestaat, — namelijk het spel.

Waterbad en erbarmelijk eten, met harde bedden en zuren wijn, teren daarbij het ligchaam af, en in het laatst van Augustus rijden al de spoortreinen, tot volslagene wanhoop van de gezonde reizigers, met opgehaalde en goed geslotene raampjes, terwijl in ieder coupé ten minste één zoodanig ongelukkig menschenkind zit, dat geen togtje, ja niet eens versche lucht meer, verdragen kan. Natuurlijk komt zoo iemand direct uit een bad.

Maar weg met dat langwijlig gezelschap! Wij stellen toch veel meer belang in de wezenlijke *reizigers voor pleizier*, die, slechts dit eene doel vervolgende, twee of drie maanden in het jaar met alle logementhouders van Europa wegens *bougies* en *service* overhoop liggen, en zich, zoodra zij na een moeijelijken togt het een of ander oord bereikt hebben, dat tot het doel hunner reis behoort, oogenblikkelijk vragen, wanneer de volgende trein vertrekt. Hun tijd wordt dan ook, gedurende hunne reis, door een onophoudelijk uit- en inpakken in beslag genomen, dat zij slechts nu en dan afbreken om den een of anderen steilen berg op te klauteren. Eindelijk druipende van zweet boven gekomen, bevinden zij dat „juist heden” een digte nevel de geheele landstreek hermetisch afsluit; bij het naar beneden klimmen laten zij zich door een vreeselijk onweder overvallen, en betalen des avonds nog, doodmoede, eenen loonbediende, om de namen van verschillende gebouwen en plaatsen, die zij zich later nooit weder kunnen herinneren, met hun reishandboek te vergelijken.

Het gevaarlijkste onder deze reizigers zijn eene zekere klasse van Engelschen, de Mr. Smith's en Mr. Thomson's namelijk, wier zeker doel ieder jaar het vaste land is. Hier treden nu deze heeren, die te huis een kleinen kruideniers-winkel of eene snijderswerkplaats bezitten, met hunne zuur verdiende en met moeite bespaarde 100 p. sterling als *lords*

op, en worden door herbergiers, loonbedienden en andere vastelandbewoners voor adelijke heeren aangezien, en als zoodanig vereerd en geplukt.

De Engelschen zelve moet men daarin zeker veel toegeven. De aangeborene onbeschaamdheid der Thomson's en anderen van hunne soort tegen alles wat niet Engelsch is, geeft hun juist de noodige *assurance;* en even als een Berlijner Levie of Meijer, die met zijne katoenen of andere waar op de Leipziger mis komt, de stad gedurende zijn verblijf als hem toebehoorende aanziet, zoo beschouwt ook de Engelschman van die klasse, zoodra hij het vaste land betreedt, zijne tegenwoordigheid aldaar als eene weldaad, die hij den niet-Engelschen bewijst. Hij offert er immers zoo en zoo veel pond sterling aan op, die hij op veel vervelender en schielijker wijze in Oud-Engeland zelf had kunnen kwijt raken.

Deze soort van Albions-kinderen wordt slechts met een in rood linnen gebonden *Murray* (hunnen koran), vervolgens met *plaid*, regenmantel en muts van ligte geruite stof, aangetroffen. Zulk eene muts is bovenal voor eene reis naar het vaste land onontbeerlijk; en zoo weinig als Mr. Thomson er aan denken zou, zich met zulk een hoofddeksel in *the hearing of St. Paul's* te laten zien, even zoo weinig zou hij zonder zoo iets den Rijn bevaren of zich in een Duitschen waggon zetten.

Van Londen af rijden al die Mr. Smith's en Thomson's in de *derde* klasse, zelfs nog van Ostende of Calais naar Keulen; van daar echter begint voor hen *the Continent*, en zoo lang hun geld reikt, zijn het allen *lords*. Hoe onbeschaamder zij zich daarbij gedragen, des te beleefder worden zij door de Duitschers behandeld, en vol waardigheid genieten zij, als een der continentale vruchten, zoodanige huldebewijzen. Zij mogen er dat dan ook wel van hebben; want dit pleizier duurt niet lang, en te huis gekomen, zinken zij in hunne oude nietigheid terug.

Den wezenlijken Engelschman van aanzien, intusschen, kan men heel spoedig van die heerschappen onderscheiden. Even als ieder inderdaad beschaafd man, is hij overal vriendelijk en zonder de minste pretentie; hij laat zich, als op reis zijnde, gaarne eene kleine onaangenaamheid welgevallen, en

kladt zijnen naam niet op ieder standbeeld of merkwaardig gebouw, dat hij aantreft.

De uitdrukking *reiziger voor pleizier* levert voor het overige een zeer onbepaald en maar al te dikwijls onwaar denkbeeld; want hoe zelden vinden zulke reizigers inderdaad genoegen onder weg! Gewoonlijk zijn zij zeker zelve de schuld daarvan; want met weinige uitzonderingen verbitteren zij zich het reizen, zooveel maar eenigzins mogelijk is, daardoor, dat zij overal, waar zij komen, al de gemakken verwachten, ja verlangen, die zij te huis verlaten hebben. Eene groote menigte bagaadje belemmert hen daarbij in hunne bewegingen en maakt hun voortkomen noodeloos duur; even zoo weinig kunnen zij zich aan de spijs en drank van het vreemde land gewennen, en zijn buiten zichzelve, wanneer zij datgene, wat de vreemde grond niet goed wil opleveren, veel slechter dan te huis bekomen en duurder betalen moeten.

Een Franschman, b. v., die te Londen komt, ordonneert dadelijk soep en Bordeaux, en verwacht die zoo goed als te huis; de Engelschman te Parijs, daarentegen, biefstuk en *ale.* Beiden moeten daarvoor den dubbelen prijs betalen en kunnen het bestelde naauwelijks gebruiken, en den zelfden misslag begaan de meeste reizigers voor pleizier, uit welk land zij ook mogen komen.

Op deze wijze, met harde bedden, dure prijzen, gebroken wielen, verzuimde treinen, slecht weêr, vergetene reiszakken, verlorene sleutels, heillooze pasplagerijen en tallooze andere reiswederwaardigheden, worstelen zij den tijd door, die zij voor hun „pleiziertogtje" hebben bestemd, en danken den Hemel, wanneer zij alles eindelijk doorgestaan en hunne woning weder bereikt hebben.

Maar éêne soort van reizigers voor pleizier is er toch, die inderdaad slechts pleizier op hunne reis hebben, en voor wie ieder klein ongemak, iedere hinderpaal, iedere stoornis slechts de bekoorlijkheid van hunnen togt verhoogt, en hen nog lang daarna met vrolijkheid aan de herinnering daarvan laat denken. Het zijn de schooljongens, die vacantie hebben. O, zalige vacantie voor het jonge volk, dat, met de ransel op den rug en den stok in de hand, zijnen weg neemt over berg en dal, en met een gulden of wat op zak, die zuinig bespaard is, geheel Europa denkt te doorreizen. In het hart

van die knapen ligt wezenlijk geluk en vreugde; zij zijn dan ook de ware reizigers, en helaas ook de eenige, die *voor* en *met* pleizier op reis zijn.

Hier hebben wij den levensfrisschen, vrolijken knaap van zestien jaren, die met het bespaarde op zak al juichende de poort uitgaat, om zijne lang verbeide vacantie-reis te aanvaarden; en met hem op de zelfde bank van den waggon, eene korte streek den zelfden weg vervolgende, aanvaardt de *landverhuizer* zijnen doornenvollen togt.

De machine ratelt voorwaarts; maar met elken schok doortintelt zij den een van vreugde en gejuich — want al nader en nader brengt de waggon hem bij het geurige, schaduwrijke bosch — en stoot zij den ander eenen dolk in het hart — want al meer en meer verwijdert het voertuig hem van zijne geliefde bloedverwanten, van de graven zijner dierbare panden.

Reizen en *reizen!* het zelfde woord heeft eene zeer verschillende beteekenis. Laat ons het tafereel verder uitwerken, dat zulk een wagen der derde klasse van een spoorwegtrein oplevert. Slechts tien personen bevat eene coupé er van, en hoe gemengd zijn de karakters onderling! De jonge knaap, die zijne vacantie-reis doet, staart slechts *vooruit* zijn doel te gemoet. De landverhuizer ziet slechts *terug*, naar iederen kerktoren, iederen boom; aan elken er van hecht zich eene herinnering; het zijn hem alle dierbare vrienden, die hij achterlaat. Jeugd en ouderdom! De een heeft slechts eene toekomst, de ander een verleden.

Jeugd en ouderdom! Vlak naast den jongen knaap, die met vrolijkheid en vreugde in het leven staart, — die alles ziet, wat rondom hem voorvalt, aan alles deel neemt, zich aan alles verblijdt, — naast hem, ter wederzijden, zitten twee geheel andere wezens, andere vertegenwoordigers van jeugd en ouderdom. Een jong meisje is het eene, armoedig maar net en zindelijk gekleed, bleek en beschroomd er bij; want al die vreemde menschen is zij niet gewoon. En toch wil *zij* juist alleen het leven intrekken, alleen en zonder bescherming, — zij, die nog zoo zeer bescherming noodig heeft! Zij zoekt eene plaats als gouvernante; en ofschoon ook met al de daartoe noodige kundigheden toegerust, ontbreekt het haar toch aan moed om haar toekomstig lot vast in het oog te zien, —

ontbreekt haar nog het vertrouwen in zichzelve. Zij is toch nog zoo jong, en in stilte doet menige zware zucht haren boezem zwoegen.

En hoe geheel van hen verschilt de persoon, die, op de zelfde bank, aan de andere zijde van den schoolknaap zit? Koeijen-Klaas — zoo als de boeren hem noemen, omdat hij uitsluitend in koeijen handel drijft,— is een dikke, korte prop van een vent. Dit verhindert hem echter niet om alles, wat om hem heen voorvalt, scherp en opmerkzaam gade te slaan; en hij zit daar met zijne dikke, morsige vingers over een zwaren geldriem gevouwen, die om zijn lijf is gegespt, — met vuil linnengoed, en toch nog op een halfhemdje van verscheidene dagen eene valsche doekspeld dragende, — met de oude, smerige pet naast zich, de peper-en-zout-haren verward en ongekamd over zijn voorhoofd hangende, — zoo zit hij daar, zeggen wij, al loerende als een vette, verzadigde en toch weder op buit wachtende spinnenkop, terwijl hij den laatsten koop narekent en over den volgenden nadenkt. Wat gaat hem de reis zelve aan! Zij dient slechts om hem spoedig van de eene plaats naar de andere te brengen; hoe spoediger dit geschiedt, hoe beter. En zijne medepassagiers — wat raken die hem? Hij kan toch geen koop met hen sluiten!

Vlak tegenover hem zit zijn volmaakt tegenbeeld. Wel weten wij dat men geen twee menschen op de wereld aantreft, die in alle opzigten precies met elkander overeenkomen; maar men zou desniettemin toch weinig kunnen denken, dat er twee te vinden zouden zijn, die — voor het uiterlijke ten minste — zóó zeer verschillen. Het *vis à vis* van Koeijen-Klaas is een geregen jongman — dus natuurlijk een *commis voyageur;* hij is zeer modern gekleed, heeft verscheidene ringen aan de vingers van zijne regterhand, en zijne linker in een glacé-handschoen; voorts draagt hij een echt gouden — of misschien vergulden — horlogieketting, doekspeld, hemdsknoopjes, fantaisie-knoop en een knijpbril op den neus, om daarmede het meisje te fixeren, dat volstrekt geen acht op hem slaat. Eene geopende portefeuille ligt op zijne regterknie, die hij over de linker heeft geslagen, en vol nadenken neemt hij het potlood tusschen zijne met een kleinen snorbaard versierde lippen: hij moet zijne kostenberekening van het laatste nachtkwartier opmaken. Nu is

hij daarmede gereed; hij steekt de portefeuille weder bij zich, krijgt een geborduurden cigarenkoker te voorschijn, knipt een dubbeltjes-cigaar met een gouden hoefijzer af, dat aan zijn horlogieketting hangt, steekt haar met een patent-vuurtuig aan, en vraagt vervolgens aan het meisje (om een gesprek met haar aan te knoopen), of het rooken haar ook hindert. — „Neen," geeft zij ten antwoord, zonder hem aan te zien. — „Mooi weêr, mejuffer!" — Geen antwoord. — „Reist u ver met ons?" — „Neen." — Lange tusschenpoos. — „Uw mandje zal u lastig vallen."

Geen antwoord. De jongman dampt sterker; het gesprek is geheel afgebroken. Koeijen-Klaas lacht stil en vergenoegd bij zichzelven; want hij heeft een hekel aan ieder die schoon linnengoed draagt, en de *commis voyageur* vindt het landnufje ijselijk vervelend.

Naast hem zit eene oudachtige dame, die bij voortduring den rook in haar gezigt krijgt en reeds een paar malen hevig heeft moeten hoesten; maar haar buurman bemerkt dit niet. De *commis voyageur* leeft slechts geheel voor zichzelven; en terwijl de landverhuizer geen toekomst, de schoolknaap, die op zijne vacantie-reis is, geen verleden kent, zoo bestaat voor hem noch het een noch het ander; want alles wat voor hem regt heeft te bestaan, is slechts het tegenwoordige. Hij reist voor Fopmeijer en Comp., een der geachtste firma's in X***; hij heeft uitstekende monsters met matige prijzen, goeden eetlust en ruime procenten, en is een der gelukkigste stervelingen, omdat hij niet inziet, dat hij een der onbeduidendste is. Hij heeft ook geen de minste haast, en toch zitten naast en tegenover hem twee andere personen, die zelfs de minuten tellen, en bijna van ongeduld bezwijken, wanneer de trein weder aan een station stilhoudt.

De oude dame naast den gelukkigen *commis voyageur* is op weg naar het sterfbed van hare eenige dochter, die, verre van daar woonachtig, ziek is geworden en naar hare moeder verlangt. De uren wassen voor haar op dien togt tot dagen, tot weken aan, en al weder en weder neemt zij eene van lezen doorweenden brief uit haar reismandje, om de treurige regels, die hij inhoudt, nog eens in stilte door te loopen. Wel kent zij den inhoud reeds lang van buiten, —

wel weet zij ieder woord, dat er in staat, want haar hart is immers bijna daarbij gebroken, — maar mogelijk blijkt het haar, dat zij, in weêrwil van dat alles, er nog den een of anderen troostgrond in ontdekt, dien zij over het hoofd heeft gezien; want aan de laatste hoop klemmen wij ons allen vast.

De ander is een man in het best van zijn leven, met gekruld haar en zwaren baard, door de zon gebruinde gelaatskleur, en in wiens eenvoudige, doch karakteristieke kleeding men den zeeman herkent. Na eene lange reis heeft hij weldra het vaderlijk huis weder bereikt; na jaren lang afzijns zullen eindelijk weder de zoete toonen der stem zijner moeder zijn oor begroeten; en stil en in zichzelven gekeerd, maar met een hemel van geluk in zijn hart, ziet hij, bij de ouderlijke woning aangekomen, den leeuwerik in het veld omhoogvliegen en hoort hij den melodieuzen klank der dorpsklok.

In den eenen hoek bijna ineengedrukt, met den hoed in de oogen en den rok tot boven toe digtgeknoopt, zit een bleek, mager man. Ook hij is een reiziger; maar hij ziet noch den omhoogzwevenden leeuwerik, noch hoort het geluid der dorpsklok; alleen wanneer het portier open gaat, vliegt zijn schuwe blik naar den conducteur, en wie de hand dan op zijn hart kon leggen, zou voelen dat het daar binnen sterker klopt en bonst.

Naast hem zit een kind, dat voor de eerste maal met den spoortrein mag mederijden, en al juichende op de voorbijvliegende boomen en huizen wijst. De moeder houdt het bij de hand vast, opdat het niet uit de goed digt geslotene deur van het portier zou kunnen vallen, doch ziet tevens met een glimlagchenden blik de vreugde van hare lieveling aan. En telkens maakt het kleine, wakkere, moedwillige meisje zich uit de hand van hare moeder los, steunt zich, het gelaat naar de glasruit opheffende, op de knie van den bleeken man, en ziet hem menigmaal verwonderd aan, vol bevreemding dat hij alleen er zoo stil en bleek uitziet en in hare kindervreugde niet deelen wil.

Langs den telegraafdraad heen, vliegt intusschen het berigt van een grooten diefstal in effecten, die gepleegd is, en den bleeken man is het, alsof die draden — zoo als zij gelijk slangen naast het portier heenschieten — een net, een digt vast net, om hem heen trekken, dat hem, hoe ver-

der hij vlugt, al enger en enger omstrikt. Hij let niet op het glimlagchende meisje aan zijne knieën, noch hoort haar vrolijk gesnap; en terwijl hij wordt voortgedrongen, al verder en verder, is het bewustzijn zijner schuld het eenige gevoel dat hem vervult.

En zulk een mengeling van karakters levert dikwijls een enkele coupé van een spoorwegwagen op; uit zulke elementen bestaat zoo vaak een kleine troep reizigers, die voor een of meer stations, zonder groet of handdruk, zoo als zij gekomen zijn, uit elkander stuiven, ieder zijn eigen weg vervolgende.

Dat is *reizen*, en het geheel is eigenlijk slechts een miniatuur-beeld van ons leven. De eindelooze spoortrein doorkruist zijn duizelenden togt, gevuld met passagiers; en hier en daar, op tusschen-stations, neemt hij nieuwe op, zet oude af, rusteloos, onafgebroken, zonder zich om den inhoud zijner vracht te bekommeren. Sommige passagiers rijden daarbij de eerste, velen de tweede, de meeste de derde klasse; hebben zij echter den trein verlaten, dan zijn zij allen gelijk, en zij, die verder voortsnellen, keeren slechts op zijn hoogst het hoofd naar hen om, en knikken hun toe.

Wonderlijk leven is dat van ons in de wereld! Wonderlijke reizigers zijn wij!

EEN HALVE EEUW GELEDEN.

Ja, ruim eene halve eeuw! Een Belgisch reiziger schreef in Februarij 1804, uit Amsterdam, aan het parlementslid W. Windham te Londen den volgenden brief. — (Het origineel is Engelsch.)

Mylord!

Vóór de revolutie telde deze stad, naar onderscheidene opgaven, viermaal honderd-duizend inwoners, en van dezen waren slechts vierduizend-vijf-honderd tot den bedelstaf gebragt of ten laste der gemeente. Uit officieele documenten

van het laatstvoorgaande jaar blijkt, dat Amsterdam meer dan een vierde zijner bevolking heeft verloren, en dat van het overschot nagenoeg een derde of tachtig-duizendtal geen ander bestaan heeft, dan hetgeen mededoogen aan armoede verleent. Welk eene ontzettende waarheid, welke schrikkelijke les aan omwentelingsgezinden, aan vrienden van nieuwigheden! Ja, er zijn niet slechts aalmoezen opgehaald in alle kerken en kapellen, maar magistraatspersonen, door geestelijken vergezeld, hebben van deur tot deur om erbarming en liefdegiften gesmeekt voor eene ellende, die aan wanhoop grenst. Dat echter die giften, schoon mild verleend, niet voldoende zijn, is ten volle blijkbaar uit al den jammer, dien men om zich heen ziet, uit de zelfmoorden, waar men van hoort, en uit de misdrijven, waar men van leest. Hier werd tien jaren geleden geen bedelaar op straat geduld, en thans ziet men er zich door honderden omringd, die om hulp smeeken, iemand plagen, ja zelfs dreigen. Een enkele zelfmoord leverde toen maanden, zelfs jaren lang, stof tot verwondering, tot schrik, tot gepraat en beoordeeling; thans biedt elke dag, ja bijna ieder uur, het stuitendste tooneel. *Hier* heeft zich een geheel huisgezin vergiftigd, *daar* heeft eene moeder met hare kinderen zich levend in een watergraf begraven. *Hier* heeft een pistoolschot aan het leven eens geruïneerden vaders een einde gemaakt; *daar* heeft men stroppen te baat genomen, en zijn vijf of zes slagtoffers der armoede weggehaald, om begraven en vergeten te worden. In ééne straat heeft hongersnood de helft der huizen verwoest en ledig gemaakt, — in eene andere hebben zich dieven, moordenaars en valsche munters gevestigd, en degenen, die zij beroofd en uitgeplunderd hadden, vermoord. Vraag naar de aanleiding van al die gruwelen, en het antwoord zal steeds zijn: „Die ellende hebben wij enkel aan de revolutie te wijten. Wij hadden het vrij goed, maar wilden het beter hebben, en nu gaat het ons zóó!"

Een vriend verhaalde mij eene hoogst treurige gebeurtenis. Een vader, eene moeder en acht kinderen maakten in koelen bloede en met overleg een einde aan hun leven, en stelden zich, om tijdelijk onheil te doen eindigen, aan eeuwige straffen bloot. Een burger, met name van der Meulen,

zoon eens rijken bankiers, had van zijne ouders een vermogen geërfd, dat twee millioen guldens beliep. Verleid door de bespiegelingen der redevoeringen en fraaije beloften der eerste Nationale Conventie, ging hij zich in Frankrijk nederzetten, en nam al wat hij bezat mede. Hij plaatste zijn geld in de Fransche fondsen, *gegarandeerd door de eer der Fransche Natie*, naar de uitspraak van Mirabeau en Talleyrand.

Van dien waarborg leerde hij evenwel spoedig de wezenlijke waarde kennen. Zijne interessen werden hem in assignaten uitbetaald, en, toen hij zich over het verlies, dat hij er bij leed, beklaagde, werd hij, als verdacht, in de gevangenis gezet, en ontging te naauwernood de guillotine als zamenzweerder, die gangbare Fransche munt gelasterd had en in discrediet zocht te brengen.

Na Robespierre's dood werden de deuren zijner gevangenis voor hem geopend. Door geen hersenschimmen meer misleid, verzamelde hij het wrak van zijn fortuin en keerde naar Amsterdam terug. Hij begon er een koophandel en wist zich achting te verwerven. Het liep hem beurtelings meê en tegen; maar hij was in een goeden doen, toen in de lente van 1800 een Fransche commissaris, door Fransche bajonetten vergezeld, de sleutels zijner pakhuizen kwam vragen, en hun ganschen inhoud verbeurd verklaarde, onder voorwendsel dat het Engelsch product of Engelsche waar was. Nu stak er niet alleen zijn eigen kapitaal in, maar hij was er bovendien aanzienlijke sommen op verschuldigd aan kooplieden te Londen, te Emden en te Hamburg. Na vruchteloos gepetitioneerd, zich beklaagd, gepleit en gereclameerd te hebben, kwam hij tot het wanhopig besluit om een leven te eindigen, dat zooveel onheil duldeloos had gemaakt. Daar hij vrouw en kinderen, hem allerdierbaarst, niet aan de minachting der gevoelloozen of de verzoekingen der armoede wilde overlaten, riep hij eene soort van familieraad bijeen, gaf daarbij kennis van den vreeselijken stand zijner zaken en van zijn nog vreeselijker besluit om dien nacht een einde aan zijn leven te maken, gezamenlijk met die leden zijns huisgezins, die genoegzaam moedig en genegen waren om hem naar het graf te vergezellen. Hij verlangde schriftelijk de meening of toestemming van elk hunner, afzonderlijk, vóór acht ure dien avond te vernemen. Men voldeed

hem. Allen trokken den dood aan armoede voor; allen wilden liever sterven met hunnen vader en vriend, dan zonder hem leven. De jongste dochter, even veertien jaar oud, gaf hare toestemming in de volgende woorden:

Waarde en meest geliefde vader!

In een tijd van eigenbelang en verdorvenheid, terwijl de Voorzienigheid zelve toont beschermster der zonde te zijn en de deugd te vervolgen, heb ik, die mijzelve geen misdrijf kan verwijten en niet van zins ben misdrijf te begaan, niets in eene wereld te doen, die voor slechte menschen alleen schijnt te bestaan. Ik ben dus gereed te sterven op eene wijze, die gij het minst smartelijk acht. Dat mijn doodsangst, liefste papa, slechts zoo kort mogelijk dure!

Anna van der Meulen.

Ten negen ure zaten ze allen aan bij hun laatste avondmaal — treurig en zwijgende. Het maal bestond, als naar gewoonte, uit wat groenten en koud vleesch. De vader onthaalde, gelijk doorgaans, vrouw en kinderen op een glas wijn. Toen de meid de tafel had afgenomen en zich verwijderd, keken allen den heer des huizes bevend en ontroerd aan, en mevrouw van der Meulen had den moed om hem te vragen, welke toebereidselen hij gemaakt had tot hun gezamenlijk uiteinde? Na eenige weifeling gaf hij ten antwoord: „Geliefden, we hebben reeds den dood gedronken in onzen wijn. In een uur is ons leven ten einde. Wat zullen er dan velen ons lot benijden! Laten wij elkander omhelzen en de vergiffenis van het Opperwezen inroepen!”

Te middernacht klopte de meid aan de deur, die van binnen gesloten was; doch geen antwoord krijgende, geen licht ziende of het minste gerucht hoorende, dacht zij dat allen naar bed waren, en deed het zelfde. Den volgenden morgen evenwel op nieuw te vergeefs geklopt en geroepen hebbende, ging zij de buurt in opschudding brengen, en de deur werd opengebroken. Welk een schouwspel! Tien dooden lagen op den vloer, door stuiptrekkingen misvormd, — schrikbarende lijken! Op de tafel vond men de schriftelijke toestemmingen van mevrouw van der Meulen, van hare drie zoons en vijf dochters, met een brief van den echtgenoot aan zijn mede-

burgers gerigt, waarin hij de redenen deed kennen, die hem vergift aan armoede, een verzekerd en onmiddelijk uiteinde aan een kwijnend en vernederend bestaan de voorkeur deden geven.

Allen werden in stilte des nachts begraven, en de overheid trachtte het droevige geval voor het publiek zooveel mogelijk onbekend te doen blijven.

De hier meêgedeelde bijzonderheden zijn door mij gevonden in een afschrift van het proces-verbaal bij de municipaliteit berustende; maar ik heb nog al het een en ander verzwegen, waarvan de melding te gevaarlijk en te stuitend zou geweest zijn.

Hier, zoowel als in andere landen, hebben zij, die meest aan het revolutionaire Frankrijk en zijn omwentelings-stelsel gehecht waren, zich ook het meest over die bedriegelijke aanlokselen te beklagen gehad.

OP DE BRUG!

EEN VERHAAL, NAAR HET HOOGDUITSCH.

In het schitterend hotel van de gravin Werben werd eene bruiloft gevierd. Het aanzienlijkste gezelschap der residentie was er tegenwoordig; ja, onder de gasten bevond zich zelfs eene koningin. Deze was een der schoonste, geestrijkste en beminnelijkste koninginnen, die ooit eenen troon versierd hebben, en de gravin Werben wedijverde met haar om den prijs van schoonheid, geest en beminnelijkheid.

De gravin was weduwe. Haar echtgenoot was een oude, brave generaal geweest; zij zelve telde nog geen twintig jaren. Ook was zij rijk; de overledene generaal was de rijkste edelman in het land, en had haar zijn geheel vermogen nagelaten. Zij was de bruid, wier bruiloft gevierd werd.

Terwijl de geestelijke het huwelijksverbond inzegent, wil ik de geschiedenis daarvan vertellen.

In haar koninklijk paleis woonde eene koninklijke prinses. Zij was jong, schoon, lief en levendig. Wie haar kende, be-

minde haar, en verblijdde zich dat zij zoo rijk was aan schoonheid en gaven des geestes, aan goedheid van hart en aan al wat haar gelukkig maken kon.

„Maar *was* zij dan ook *gelukkig?*"

Zij had immers alles wat zij wenschte en wat zij wenschen kon; en zij kon *alles* wenschen, daar zij de lieveling van haren vader en de afgod van het geheele hof was. En toch ontbrak haar zooveel; en juist datgene, waarnaar zij het meest verlangde, dat had zij niet, en zij *mogt* het niet hebben. Zeker, wat den mensch ontbreekt, wat hij niet hebben mag, dat juist heeft hij gaarne het liefst. Maar wat zij verlangde, was toch zoo weinig, en ook dat kon zij niet eens bekomen. Ieder burgermeisje in de residentie kon het hebben, en had het; zij alleen had het niet, en mogt en kon het niet hebben — de hooggeplaatste prinses, de lievelingsdochter van den koning.

Wanneer de zon helder en klaar aan den hemel stond, en warm en vriendelijk hare stralen nederzond op de huizen en boomen, op de straten en menschen, inzonderheid op zondagmorgen na kerktijd, dan was de schoone prinses Elise zoo regt arm, zoo regt ongelukkig. Zij zat dan in hare pronkkamer, aan het hooge venster, onder gordijnen van zware zijde, gekleed als — eene prinses, schitterende van schoonheid en bloeijende gezondheid; en allen, die voorbij gingen, verblijdden zich over haar, en benijdden het geluk van de schoone prinses.

Maar de prinses benijdde hen allen, die onder haar venster voorbij gingen, en zij dacht en sprak bij zichzelve: „Ach, mogt ik toch maar eens, slechts eene enkele maal, daar beneden op straat, in den helderen zonneschijn, onder al die vrolijke menschen rondwandelen — vrolijk en welgemoed als zij!"

Dat was het; de hooggeplaatste, rijke en schoone koningsdochter had in haar geheele leven nog geen voet op straat onder de menschen mogen zetten. Uitrijden liet men haar, in eene prachtige koets, met vier snuivende rossen, met jockey en voorrijder, met lakkeijen in gouden liverei achterop, met eene hofdame tegenover haar — dikwijls met hare oude gouvernante zelve. Maar te voet het koninklijk paleis verlaten, ja, wat meer is, zich op straat onder het volk men-

gen, — dat ware eene misdaad, dat ware een nooit gehoorde gruwel geweest.

Dat was het; dat was haar ongeluk; de dwang, de hofetiquette, de oude gouvernante, die een rooden neus had, de hofmaarschalk, die dagelijks eene doos vol Spaansche snuif gebruikte, het geheele hof, dat verschrikte en verbleekte, wanneer het in de oogen van een mensch maar eene andere gedachte las, dan de etiquette voorschreef.

Eens had de arme prinses Elise het niet meer kunnen uithouden. Het was een heldere, warme zondagmorgen in het voorjaar. Op straat wandelden duizenden menschen op en neder, alle in hunne zondagskleederen, alle vrij en opgeruimd en vrolijk, als de schoone zondagmorgen. Wat verder op stroomde eene heldere rivier, en eene breede brug lag er over heen; en ook deze brug was vol opgeschikte en vrolijke menschen, die in de warme lentezon op en neder wandelden. Geheel in den achtergrond, de rivier over, breidden zich berg en woud in stille zondagsrust uit. Witte landhuizen blikten te midden daarvan vriendelijk en uitlokkend stadwaarts.

De koningsdochter zat weder in haar trotsch paleis, aan haar hoog venster, en zag naar buiten en naar beneden, op straat, op de brug, op de menschen, op alles, en het hart werd haar eng en wee, en een onbedwingbaar verlangen greep haar aan. Zij *moest* er uit — zoo sprak het in haar binnenste. Zij was eerst veertien jaren oud; maar zij was eene prinses, en zij liet hare hofdame roepen. „Lieve gravin,” zeide zij, „het is zulk overheerlijk weder; ik zou zoo gaarne eene wandeling willen doen.” — „Het is nog geen tijd om uit te rijden, Uwe Hoogheid!” — „Ik wensch ook niet te rijden, maar zou zoo gaarne te voet onder de menschen, op de brug willen wandelen.”

De hofdame verstijfde bijna van schrik, en zeide: „Maar Uwe Hoogheid, ik vrees dat dit onmogelijk is.” — „Maar ik moet, gravin, en ik wil! Eindelijk *wil* ik eens, en gij vergezelt mij.”

De hofdame durfde haar niet tegenspreken, doch snelde naar de oude gouvernante en meldde haar het verlangen der prinses. De gouvernante was als door eene beroerte getroffen, en haar roode neus werd wit. „Dat is onmogelijk!” riep

zij uit; „dat strijdt tegen de etiquette!” — „Dat heb ik de prinses ook al gezegd; maar zij *wil.*” — „Nog nooit heeft eene prinses uit dit koninklijk huis een voet op straat, op de brug, onder het gemeene volk gezet.” — „Maar de prinses *wil!*”

De gouvernante begon na te denken. De prinses was toch eenmaal de lieveling van den koning, die haar niets weigerde, wat hij haar maar eenigzins kon toestaan; en op de geheele wereld in het algemeen, en aan het hof in het bijzonder, dekt ieder gaarne zijnen rug. De gouvernante ging naar den hofmaarschalk. „Uwe Excellentie,” zeide zij, „de prinses wil eene wandeling te voet doen, op straat en over de brug.”

Een hofmaarschalk is de hoogste vertegenwoordiger der etiquette en der waardigheid van het hof. Hij mag zich niet eens verwonderen; van schrik verstijven mag hij in het geheel niet, en van eene beroerte getroffen worden, nog veel minder. Hij nam bedaard een snuifje en zeide: „Uwe Excellentie, ik geloof bezwaarlijk dat de hofetiquette dit aan Hare Hoogheid zal toestaan.” — „Maar de prinses *wil*, Uwe Excellentie!” — „Uwe Excellentie, des te meer moeten wij secuur te werk gaan. Ik zal eens nazien, of een geval van dezen aard ook reeds is voorgekomen.”

Hij nam het groote boek, dat voorschriften inhield omtrent de hofetiquette; het bevatte aanwijzingen en bijdragen daaromtrent sedert vele eeuwen te voren. De hofmaarschalk sloeg het op en zag er in na. Hij bladerde en las al voort, tot hem de oogen zeer deden. Eindelijk was hij het boek ten einde; maar hij had geen geval van dien aard, dat reeds had plaats gevonden, aangetroffen.

Hij nam weder een snuifje en zeide tot de gouvernante: „Nog nooit, sedert eeuwen niet, is eene prinses uit dit koninklijk huis te voet op straat gezien. Het spijt mij, maar Hare Hoogheid zal het zich uit het hoofd moeten stellen.”

Dit antwoord ontving de prinses. Het was voor haar een vonnis in laatste instantie; zelfs de koning kon dit niet vernietigen; dat wist zij. De hofmaarschalk zou den monarch hebben bewezen, dat het hier om eene zaak te doen was, waarvan het welzijn des lands afhing, en het welzijn des lands moet een monarch het allereerst in het oog hebben.

De arme prinses moest in hare fraaije kamer blijven; zij kwam met al haar verlangen niet op de straat, niet op de brug, niet onder de vrolijke menschen, niet in de warme lentezon.

Eenige weken later had er iets anders plaats. In eene garnizoensstad des lands leefde een regiments-kommandeur en chef van het garnizoen, die tevens de *alter ego* van den monarch was: het was de kolonel von Bärenfels. Hij was een knap en braaf officier; dat was zeker alles, maar het was ook veel. Hoe veel het beteekende, was reeds in zijn leven gebleken, en zou nog meer na zijnen dood blijken; want de knapste kolonel kan niet eeuwig leven, en ook de kolonel von Bärenfels kwam te sterven. Hij had zich al te veel met zijn regiment bezig gehouden, en misschien niet minder met de zorg om er het zijne goed van te nemen, dan dat hij, behalve een gezegend aandenken, iets had kunnen achterlaten. 't Is waar, een allerliefst dochtertje liet hij achter, maar aan dit meisje toch ook weder niets.

Ida von Bärenfels was naauwelijks veertien jaren oud, toen haar vader stierf; hare moeder had zij reeds verloren, toen zij nog een klein kind was. Zij stond alleen en verlaten op de wereld. Maar toch niet geheel: het gezegend aandenken had haar brave vader ook haar nagelaten, en dit stond getrouw aan hare zijde.

De koning dacht aan den kolonel; de gouvernante dacht aan de dochter. „Ik ben zoo vrij Uwe Majesteit in alle onderdanigheid te doen opmerken, dat het onderwijs van Hare Hoogheid, de prinses, er bij winnen zou, wanneer eene jonge dame van goeden adel daaraan mogt deel nemen. De kolonel von Bärenfels heeft een dochtertje nagelaten, dat slechts eenige maanden ouder is dan Hare Hoogheid...."

De gouvernante werd van de moeite ontheven om hare toespraak te voltooijen; de koning wenkte haar met zijne hand, en zeide vervolgens dat hij de zaak goedvond. Ida von Bärenfels werd medescholierster en speelgenoote van prinses Elise.

Ida's vader, die slechts aan zijn regiment en zijne tafel had gedacht, had zich ook niet om haar bekommerd; daardoor was zij vrij wild opgewassen, onder paarden, honden en vaandrigs. Zij kon paardrijden, schermen, schieten, on-

deugende jongens, die de kinderen op straat plaagden, een stomp geven, en holde zelve dan ook altijd op straat rond, — kortom, zij was zoo dartel als eene hinde; maar braaf en goedhartig was zij daarom niet minder.

Zoo was Ida von Bärenfels aan het hof gekomen, onder de tucht van de gouvernante en de etiquette, die der arme prinses Elise verbood, eenen voet op straat te zetten.

„Prinses," met deze woorden had de gouvernante de jonge freule aan de prinses voorgesteld, „ik breng u hier, op bevel van Zijne Majesteit, eene speelgenoote. Zijne Majesteit wenscht dat gij haar met liefde ontvangt. — Gij, freule, zult altijd aan de eer en de weldaad gedachtig zijn, die men u doet genieten; gij zijt aan de prinses eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd. Gij zult haar met „Uwe Hoogheid" en de prinses u als hare mindere aanspreken." Met deze woorden liet de oude dame met de rooden neus beide meisjes alleen.

„Hoe heet gij?" vroeg gehoorzaam, maar vriendelijk, de prinses aan hare nieuwe speelmakker, die bedeesd en half weenende voor haar stond. — „Ida von Bärenfels, Uwe Hoogheid!" — „Reik mij uwe hand, lieve Ida!" — Ida deed dit, en kuste de aangebodene hand der prinses. — „Gij zult wel reeds veel geleerd hebben, Ida!" — „O ja, Uwe Hoogheid! Ik kan schermen, paardrijden, schieten...." — „Maar goede Hemel!" riep de prinses verschrikt, „dat zijn immers alle kunsten van wilde jongens?" — „Ik kan ook honden afrigten....." — „Maar van wie hebt gij dat alles geleerd?" — „Het meest van vaandrigs en jonkers, die bij mijns vaders regiment dienden."

De prinses was niet meer verschrikt. Zij had zoo menigen knappen vaandrig en jonker op straat en op de brug zien voorbijgaan; maar gesproken had zij er nog geen. Het kwam haar echter verre van onpleizierig voor, met zoo iemand familiaar om te gaan, en van hem paardrijden, schermen en schieten te leeren. De freule moest haar meer van hen vertellen. „Maar één ding, lieve Ida, moet gij mij eerst beloven," voegde zij er bij. — „Wat beveelt Uwe Hoogheid?" — „Gij moet niet meer *Hoogheid* tegen mij zeggen, en niet meer van *bevelen* tegen mij spreken. Wij zullen vriendinnen zijn, en elkander op de wijze daarvan

toespreken." — „Maar de gouvèrnante....." — „Och, wat raakt ons die, wanneer wij alleen zijn!" — Zoo bleef het, en na verloop van een paar weken *waren* zij inderdaad vriendinnen.

Vriendinnen hebben invloed op elkander. De prinses nam veel van het moedige karakter der freule over, en Ida van hare zijde werd kalmer en nadenkender. Maar toch nam zij minder van hare vriendin aan, of liever, zij vloog slechts zoo wild niet meer op, als voorheen. Beide intusschen waren brave meisjes, en daarin deed de eene voor de andere volstrekt niets onder.

Nogtans hadden de twee jonge harten elkander over en weder iets medegedeeld. Der prinses werd het hart enger, wanneer zij aan de afzondering en den dwang dacht, waarin zij op het koninklijk paleis altijd gehouden was en nog gehouden werd, en aan het vrije, wilde en ongebonden leven, waaraan hare vriendin zich zoo geheel had kunnen overgeven. En der freule werd het hart dubbel eng en benepen, wanneer zij aan dat vrije en ongebonden leven terugdacht, en de klagten der prinses hoorde over den dwang, waaraan zij zelve nu mede onderworpen was.

Het was weder een schoone zondagmorgen, — nu niet meer in de lente, maar in den zomer. De zon scheen zoo warm, zoo kalm, zoo vriendelijk op de straat, op de brug, op den zilveren stroom, op berg en woud. Duizenden van wandelaars gingen de straat op en neder, en op de brug heen en terug, alle in hunne zondagskleeding, alle frank en vrij, vrolijk en opgeruimd. De prinses zat weder in haar pronksalon, aan het hooge venster, achter de zware zijden gordijnen; zij zag weder naar buiten, en het hart werd haar weder zoo zwaar, zwaarder dan ooit. De tranen kwamen haar bijna in de oogen.

„O," sprak zij bij zichzelve, „als ik toch maar eens daar beneden kon zijn, vrij en vrolijk, onder vrije en vrolijke menschen! Die verfoeijelijke etiquette — die leelijke gouvernante!"

De deur van haar vertrek was open gegaan, zonder dat

zij het bemerkt had. Maar zij behoefde niet te verschrikken; want Ida was binnengetreden.

„Ik geloof waarlijk dat gij weent, Elise!" — „Ja, ik ween." — „En dat op zulk een fraaijen zondagmorgen?" — „Juist, *op* zulk een morgen, en *om* zulk een morgen. Zie eens daar buiten op straat, op de brug, voorbij de brug — al die drokte en dat gewoel van die vrolijke menschen!" — „Goed, ik zie het. En nù?" — „En ik kan niet bij hen zijn, — ik mag mij niet onder hen mengen." — „Wie verbiedt u dat?" — „De etiquette en mijne leelijke gouvernante. Nog nooit is eene prinses van dit koninklijk huis te voet onder de menschen gegaan." — „Nu, wees gij dan de eerste, goede Elise!" — „Maar ik mag immers niet?" — „Gij moogt wat gij wilt en waartoe gij den moed hebt." — „Dan is het land in gevaar, heeft men gezegd!" — „Nu, *dat* gevaar van het land willen wij dan uit aardigheid eens zien."

Met deze woorden was de freule reeds uit de kamer gesprongen. Weinige oogenblikken later kwam zij terug, en had haren arm vol kleedingstukken.

„Wat hebt gij daar, Ida?" vroeg de prinses. — „Twee zondagspakken van mijne kamerjuffer." — „Maar wat moet daarmede gedaan worden?" — „Wij gaan als kameniers de straat op en de brug over." — „Om 's Hemels wil! wij?" — „Wij beiden." — „Och, dat zal nooit goed gaan!" — „Als wij er maar eenmaal uit zijn, dan gaat het uitstekend goed. Wij leven in eene wereld van politieke *faits accomplis*, en uw uitgaan moet nu juist een *coup d'état* zijn."

De prinses moest toegeven; zij moest, en deed dat gaarne. Zij sloten de kamerdeur, om niet overvallen te worden, en daarop verwisselden zij van kleederen. Na verloop van tien minuten waren zij de bekoorlijkste kameniertjes, die men misschien ooit op het paleis, op straat of op de brug gezien had.

Zij slopen nu door donkere portalen, langs eenzame achtertrappen het paleis uit; het hart klopte haar geweldig, maar niemand zag haar. Zij kwamen aan een achterpoortje van het koninklijk verblijf. Daar stond een schildwacht, — een lange dragonder van de garde. „*Donnerwetter*, wat een paar lieve dingetjes!" riep hij, en liet de meisjes pas-

seren. Een jonge luitenant kwam dien weg af, om de wacht te visiteren. „*Alle Wetter*!" zeide hij, terwijl hij zijne knevels streek, en de twee meisjes den weg scheen te willen afsluiten; maar freule Ida zag hem met hare groote kijkers zoo ferm en dreigend aan, dat de moed hem in de schoenen zonk.

Des te meer nam de moed der kameniertjes toe; en toen zij vervolgens den publieken weg bereikt hadden, en in den helderen zonneschijn onder duizenden vrolijke menschen waren, toen klopte haar het hart niet meer; toen dachten zij niet meer aan dragonders en luitenants en andere gevaren, ja niet eens meer aan de oude leelijke gouvernante met haren rooden neus.

Eindelijk had de prinses datgene, waarnaar zij zoo lang had gereikhalsd; eindelijk had zij wat het armste burgermeisje in de residentie had, en zij alleen, de aanzienlijke koninklijke prinses, had moeten ontberen Zij ging de straat door, de brug op, en wandelde tusschen de vrije en vrolijke menschen, die op dat oogenblik niet vrijer en vrolijker konden wezen, dan zij zelve was; en hoe gelukkig stapte zij voort aan den arm der vriendin, aan wie zij dat geluk te danken had, en die zelve niet minder gelukkig was dan zij!

Wie beide bekoorlijke meisjes zag, in den bloei van den maagdelijken leeftijd, in hare coquette kameniersdragt en met oogen, die van geluk schitterden, kon den blik naauwelijks van haar afwenden, en hem zelven moest het hart van vreugde in het lijf opspringen.

Maar waar op de wereld zou een geluk bestaan, dat niet door het ongeluk op de hielen gevolgd werd? Ook de gelukkige prinses en de niet minder gelukkige Ida stond het reeds op te wachten, — en wat meer is, niet in de gedaante van eene oude, leelijke gouvernante, maar in de bevallige en allerliefste gestalte van twee kadetten. Twee kadetten namelijk wandelden de brug op en neder, en zagen de twee kameniertjes. Zulk een kadet is altijd een vrolijk en tot guitenstreken genegen jongeling van zeventien, achttien, ja, als het wezen moet, zelfs negentien jaren; hij is van goeden adel en rijk; hij heeft op de kadettenschool geen honger geleden en is met de luitenants nog niet geblaseerd gewor-

den. De een der kadetten, waarvan wij thans gewagen, was een roode huzaar, en de ander een witte kurassier.

Zij hadden zich op de brug begeven, om naar de mooije burgerdochters in haar zondagskleed te kijken; een paar lieve kameniertjes hadden onder hare verwachting bovenaan gestaan. En zij vonden de bekoorlijkste van de wereld, een paar schoone bij uitnemendheid! „Alle duivels, Kösteritz!" riep de een. — „Alle drommels, Köckeritz!" riep de ander. — „Hebt gij die blonde gezien?" — „Zaagt gij die brunette wel?" — „Die met die heerlijke blaauwe oogen?" — „Die met die vurige, donkere kijkers?" — „Ga je gang, Kösteritz!" — „Gij gaat voor, Köckeritz!" — „Ik neem die met de mooije blaauwe oogen." — „En ik neem de vurige engel."

De kadetten snelden naar de twee meisjes toe. „Goeden morgen, kindlief!" dus sprak de heer von Köckeritz Ida von Bärenfels aan; zij was de vurige brunette. — „Goeden morgen, lieve engel!" riep de heer von Kösteritz het meisje met de blaauwe oogen toe; het was de jonge prinses.

Beide meisjes waren als door den donder getroffen en maakten toebereidselen om de vlugt te nemen; een echte kadet, evenwel, laat wel den vijand ontvlugten, maar geen buit.

„De schoone dames zullen ons toch veroorloven, haar te vergezellen?"

Maar Ida von Bärenfels was de dochter van een stafofficier, en had reeds met vaandrigs geschoten, gereden en geschermd, en een kadet is nog in lange na geen vaandrig. „Laten de heeren zich geen moeite geven," zeide zij snibbig. — Zij had echter leeuwen getergd. „Waarlijk, lieve dames, wij mogen u niet zoo alleen laten gaan." De heer von Köckeritz wilde den arm van Ida nemen; de heer van Kösteritz greep naar dien der prinses. Jonge heeren van adel hebben, vooral in de residentie, zich altijd tegen burgerdochters iets mogen veroorloven, — natuurlijk in zoover burgerdochters dat wilden toestaan.

Freule Ida had niet te vergeefs schermen geleerd: met een behendigen coup stiet zij den heer von Köckeritz van zich af, en de heer von Kösteritz vloog van den weêromstuit van zelf op zijde.

Maar een kadet is een aanstaand veldheer, derhalve voor het tegenwoordige reeds een held, en een held laat zich niet met één coup uit het veld slaan.

„Voor den duivel, Kösteritz!" — „Alle elementen, Köckeritz!" Zij wilden hunnen aanval vernieuwen; maar freule Ida had zich reeds in postuur gezet, om dien weder te pareren.

Dat was dan toch inderdaad een vreemd en zonderling schouwspel, die schermutseling tusschen twee jonge kadetten ter eener en twee bekoorlijke kameniertjes ter andere zijde. En indien men eens geweten had, dat het eene kameniertje eene voorname adelijke dochter en de andere zelfs de voornaamste dame des lands, de dochter van den koning was, zelve bestemd om eenmaal eenen troon te versieren!

En toch was er een, die het wist. De hofmaarschalk kwam juist de brug over rijden. Hij zag de schermutseling, — hij zag de strijders. Den rooden huzaar en den witten kurassier herkende hij terstond; daartoe was nu juist de fijne neus van een hofmaarschalk niet noodig. Maar daar bekeek hij de beide dametjes eens van nabij: hij vertrouwde zijne oogen niet — en toch moest hij ze vertrouwen. Ja, al zijn dagen, het was de prinses zelve, met hare jeugdige vriendin, freule Ida von Bärenfels!

Dubbele ontzetting greep hem aan. De voet eener koninklijke prinses had straat en brug aangeraakt, raakte die nog aan, en was nog te midden van het gemeene volk! Wat sedert eeuwen in dit koninklijk huis niet geschied was, zag hij nu voor zijne eigene oogen. Dit was zijne eerste ontzetting. De tweede was het ondernemen dier misdaad tegen het uitdrukkelijk bevel aan, dat regtstreeks op een gevaar van het land gewezen had. En nu ten derde — dat standje en die vechtpartij met de kadetten!

Maar een hofmaarschalk moet, ook ondanks en te midden eener drievoudige ontzetting, de etiquette en waardigheid van het hof weten te vertegenwoordigen en te handhaven. Hij liet zijn rijtuig stilhouden.

„Wel zoo, wel zoo, mijneheeren von Kösteritz en von Köckeritz! Zoo midden op den dag bij den weg? Als dat uw kolonel eens wist!"

De twee kadetten waren reeds uit het gezigt; men zag niets roods meer van den een, niets wits meer van den ander.

Wat intusschen onze jonge dames betreft, de schrik had haar geheel verlamd; zij konden zich niet van de plaats bewegen, veel minder de vlugt nemen.

〃Wel zoo, lieve meisjes!" vervolgde nu de hofmaarschalk tot deze, terwijl hij ze meesmuilend van het hoofd tot de voeten bekeek. 〃Wat zijt ge dan eigenlijk? Naaistertjes, modistes, kamerkatjes — wat zijt ge wel zoo wat? Hoe, geen antwoord? Maar gij zijt hier alleen, zonder bescherming; nu, dan zal ik wel als beschermer moeten optreden. Als ik u verzoeken mag, kom dan bij mij in het rijtuig, dan zal ik u te huis brengen."

De twee jonge dames moesten bij hem in het rijtuig stappen. Daarop liet hij verder rijden, doch niet regtstreeks naar het paleis, dat slechts vijftig schreden verwijderd was, maar door allerlei dwars- en kruisstraten, tot men eindelijk een achterpoortje van het paleis bereikte.

Nadat hij op zoodanige wijze, in het neteligste oogenblik van zijn leven, de in het hoogst gevaar verkeerende eer van het koninklijk huis gered had, en dat alles met de grootste voorkomendheid van de wereld, had de waardige hofmaarschalk een ernstigen pligt te vervullen. Hij ging naar de oude gouvernante.

〃Uwe Excellentie, ik heb u een groot ongeluk te berigten." — 〃Goede Hemel, is er alweêr eene revolutie uitgebroken?" — 〃Het is erger; freule Bärenfels was op de brug." — 〃Te voet?" — 〃Ja, en zij vocht met twee soldaten." — 〃Met twee?" — 〃Met een rooden huzaar en een witten kurassier." — 〃Groote Hemel, Excellentie, dat is een schandaal!" — 〃En Hare Hoogheid de prinses was er bij." — 〃O Excellentie, geef mij gaauw uwe doos eens!" — 〃De prinses vocht mede." — 〃Ik val in onmagt, Excellentie!" — Zij deed dit inderdaad.

Toen zij weder was bijgekomen, zeide zij: 〃Freule Bärenfels moet weg, Excellentie!" — 〃Dat geloof ik ook, Excellentie! Maar haar vader was een man van verdienste; wij kunnen haar zoo maar niet op straat zetten." — 〃Wij besteden haar in het instituut van mevrouw von Leszinska." — 〃Juist, Excellentie!" — Zoo geschiedde, of zoo zou geschieden.

De gouvernante ging op staande voet naar den monarch,

gaf hem kennis van het gevaar, waarin het rijk verkeerd had, en verlangde dat freule Bärenfels van het hof verwijderd zou worden. Het meisje, zeide zij, was veel te ruw voor eene prinses; bij mevrouw von Leszinska, eene strenge en godvruchtige dame, zou zij, ook tot haar eigen heil, verbeterd worden. — In dit voorstel werd toegestemd.

De arme prinses — zij was op straat, op de brug, midden onder de menschen geweest, op een helderen zondagmorgen, slechts eenmaal, slechts een klein half uurtje — daar zat zij weder alleen in haar pronkvertrek, aan het hooge venster, achter de zware zijden gordijnen, — alleen met hare tranen. En Ida von Bärenfels? — zij scheen te moeten boeten voor dit uitstapje van de prinses. Maar —

In de residentie leefde een oude generaal, graaf Werben. Hij was een oud vrijer en reeds diep in de zeventig. In zijn tijd was hij de dapperste veldheer geweest; nu was hij een steeds opgeruimd en beminnelijk zonderling. In vroegere dagen was hij ook een vaderlijke vriend geweest van den kolonel von Bärenfels; maar vervolgens waren zij van elkander afgeraakt, en dit was op de volgende wijze toegegaan.

De generaal Werben was de rijkste edelman in het land, en de kolonel von Bärenfels zat altijd in schulden. Toen duldde de eer van den armen edelman en officier niet langer eene vriendschapsbetrekking met den rijken man; want deze had zijne schulden kunnen betalen, of de menschen zouden dat toch gedacht hebben. De kolonel trok zich van den generaal terug, zoo zelfs dat hij hem, toen hij zijn einde voelde naderen, niet eens zijne hulpelooze dochter wilde aanbevelen. Er zijn zulke ligtzinnige en trotsche karakters!

En toch was Ida von Bärenfels reeds als kind van een jaar de lieveling van den ouden generaal geweest. Hij had haar in zijnen arm gedragen; zij had op zijne knie moeten rijden. Als meisje van een jaar of vijf, wilde zij reeds zijne paarden beklimmen; even daarna echter was het tusschen den kolonel en den generaal afgeraakt.

Eerst aan het hof, toen de freule de speelgenoote der prinses was, had de generaal haar wedergezien. De oude sympathie voor het lieve, wilde kind was in hem ontwaakt, en het meisje had den ouden braven man niet minder op nieuw lief gekregen.

„Ida," zeide hij op zekeren dag, „wanneer zij het u hier aan het hof te erg mogten maken..." — „De oude gouvernante met haar rooden neus, oom Werben...?" — „Of iemand anders, dan weet gij waar uw oude oom Werben woont!" — „Ik weet het, lieve oom!"

Des zondags had de freule het avontuur op de brug gehad; des maandags was besloten dat zij bij de gestrenge en godvreezende mevrouw Leszinska haren intrek zou nemen, om getemd te worden; op dingsdag zou die vrome mevrouw haar ontvangen.

Op dingsdag morgen verscheen zij bij den generaal Werben. „Goede morgen, oom!" — „Goeden... voor den duivel, meisje, waar komt *gij* van daan?" — „Zij hebben mij van het hof weggejaagd." — „Dan hebt gij het zeker te erg gemaakt. Misschien hebt gij het wel met den rooden neus van de gouvernante te kwaad gehad?" — „Met nog veel meer; en nu willen zij mij naar een kinderbewaarschooltje zenden." — „Wat zegt gij daar? Een kinderbewaarschooltje?" — „Of eigenlijk nog erger: naar een verbeterhuis voor verwaarloosde kinderen." — „Spreek duidelijk, meisje!" — „Ik moet bij de oude mevrouw Leszinska gaan inwonen." — „Dat is erger dan in een verbeterhuis, mijn kind!" — „Daarom wil ik er ook niet heen." — „Maar wat hebt gij dan toch uitgevoerd, Ida?" — „Ik heb verleden zondag met de prinses op straat en op de brug gaan wandelen." — „Gij beide alleen?" — „Wij beide alleen, als kameniers verkleed." — „Alle duivels, meisje, en dat stukje hebt *gij* gepractiseerd?" — „Ja, ik had er de prinses toe overgehaald." — „Vertel verder!" — „Op de brug kwamen wij twee kadetten tegen, die ons vervolgden." — „Dat kan ik heel goed begrijpen." — „Toen wilden zij ons attaqueren." — „Ook dat laat zich begrijpen." — „Maar wij sloegen hen terug." — „Toch?" — „Twee maal."

De generaal moest zich den buik vasthouden van lagchen. „Dat moest nu nog gebeuren!" proestte hij eindelijk uit. „Eene koninklijke prinses en hare edeldame vechten op straat, bij klaarlichten dag, onder duizenden van menschen, met twee jonge vaandrigs!" — „Het waren maar kadetten, oom!" — „Een allerliefst schouwspel!" — „Dat meende de hofmaarschalk niet." — „De hofmaarschalk?" — „Hij kwam juist

daar voorbij." — „Duivels! Dat gezigt van dien deftigen hofmaarschalk had ik wel eens willen zien! Maar verder, verder!" — „Verder gebeurde er niet veel. Wij moesten bij den hofmaarschalk in zijn rijtuig komen; daarop reed hij met ons naar het paleis terug, en van daag moet ik naar de vrome mevrouw Leszinska." — „En wat is er van die twee kadetten geworden?" — „Ik weet het niet; zoodra zij den hofmaarschalk zagen, waren zij op eens verdwenen; ten minste, van hunne roode en witte uniformen was niets meer te zien."

De generaal werd oplettend. „Rood en wit zagen zij er uit, zegt ge?"— „Ja; de een was van de roode huzaren, en de ander van de witte kurassiers." — „Alle hagels, dat dacht ik wel!" — „Gij kent hen dan ook?" — „Hebt gij hunne namen ook gehoord?" — „Zij noemden elkander Köckeritz en Kösteritz." — „Juist, juist! En wie, meisje, was degene die u attaqueerde?" — „Wel," antwoordde de freule, terwijl zij haar neusje ophaalde, alsof het iets was, dat van zelf sprak, „wel, de roode huzaar."— „Köckeritz?" — „Ja, oom!" — „En beviel hij u?" — „Die roode uniform zat hem allerliefst. Maar, lieve oom, laat ons nu alleen van mijzelve spreken!" — „En wat wilt gij van mij?" — „Naar mevrouw Leszinska ga ik niet; zij is een vroom serpent." — „Maar wat kan *ik* daarin doen?" — „Gij moet mij beschermen; gij hebt mij beloofd, dat gij mij zult bijstaan, wanneer zij het mij aan het hof te erg mogten maken."

De generaal werd ernstiger. „Laat ons overleggen, kind! Wie heeft bevolen, dat gij naar mevrouw Leszinska moet?" — „Zij hebben den ouden geheimraad, mijnen voogd, laten roepen, en die heeft terstond alles met mevrouw Leszinska in orde moeten brengen; het kostgeld betaalt de koning."— „Dat is erg, lieve meid! De geheimraad, uw voogd, kan slechts gehoorzamen; daarvoor is hij geheimraad. Als voogd heeft hij ook de wet aan zijne zijde; en daarom weet ik niet wat daartegen te doen is." — „Maar ik wel!" riep het meisje schielijk. — „Gij?" — „Ik ga nog eens naar de brug, en spring in het water. Naar mevrouw Leszinska ga ik nooit!"

Zij zag er geheel en al uit, of zij het meende; hare oogen vonkelden. „Ik zweer het u!" riep zij. „Naar mevrouw Leszinska ga ik niet! Liever nu maar dadelijk sterven, dan langzaam op die manier. Vaarwel, oom, vaarwel!"

De generaal moest haar terughouden. „Blijf, meisje! Ik ben immers al bezig na te denken."

Hij dacht werkelijk na, en ging al peinzende de kamer op en neder. Zijn gelaat was zeer ernstig. Op eens borst hij in een luid gelach uit, en daarop keerde zijn vorige ernst terug. Vervolgens glimlachte hij stil bij zichzelven. Met dezen stillen, vriendelijken, half schalkachtigen, half verlegenen glimlach wendde de brave grijsaard zich tot het meisje met de woorden: „Ik weet een middel om u te redden." — „Dat dacht ik wel." — „Hoe oud zijt gij?" — „Ik word morgen vijftien jaren." — „Dan moogt gij huwen. Wilt gij mijne vrouw worden?"

Het meisje borst in een helder gelach uit. „Maar lieve oom, gij zijt immers zeventig jaren oud." — „Zeven-en-zeventig, mijn kind! juist daarom."

De freule kon niet nalaten hem hoogst verwonderd aan te zien; maar de generaal vervolgde vol ernst: „Hoor mij aan, meisjelief! Vooreerst hebben ze aan het hof geen magt over u, wanneer gij mijne vrouw zijt; ten andere is die Köckeritz een braaf mensch, en de naaste bloedverwant die ik heb. Ik zou u en hem wel tot mijne erfgenamen willen aanstellen. Zoo als ik van u hoor, heeft hij u bevallen, ofschoon hij eene attaque op uwe persoon gedaan heeft. En dat gij hem bevallen hebt — wel nu, die attaque bewijst het. Evenwel is hij nog maar achttien jaar, en slechts vrijwilliger; hij kan dus nog niet trouwen. Met drie-en-twintig jaar echter kan hij het; dan zijt gij twintig jaar oud, en ik zou dan twee-en-tachtig wezen; wanneer de mensch het echter tot tachtig jaren gebragt heeft, dan wordt het tijd dat hij voor goed gaat slapen. Nu, meisje, wat dunkt er u van?.... Spreek op!"

De oogen van het meisje stonden vol tranen; zij kon in geruimen tijd niet spreken. Daarop wierp zij zich aan zijne borst. „O, gij lieve, goede, brave, edele man! Nooit zal een vader eene gehoorzamer en hem meer beminnende dochter gehad hebben, dan ik voor u zijn zal!"

Zij hield woord. En de gravin Werben — zij was, wel is waar, nog maar eene kleine en zeer jonge excellentie, maar

naar eene kinderbewaarschool of in het correctiehuis van mevrouw Leszinska kon men haar toch niet zenden; zij kon het vrolijkste en gelukkigste kind blijven, en zij bleef het. Maar zij bleef ook de vriendin der prinses, en zelfs hare speelgenoote; ja, wat meer is, zij kon ook weder op straat en op de brug met de prinses wandelen, bij klaarlichten dag, onder duizenden van menschen, te voet, en niet in het geniep, niet als kamenier verkleed, maar vrij en openlijk, zoodat ieder het zien kon.

Die verandering van zaken ad op de volgende wijze plaats:

Omstreeks een paar jaren later was aan het hof van den koning eerst de gezant en vervolgens de zoon van een anderen koning aangekomen. De gezant had voor de troonopvolger om de hand der prinses gevraagd. Het verbond der diplomatie was gesloten; en nu bleef den koningszoon de taak over om ook met de schoone en beminnelijke prinses Elise het verbond des harten te sluiten.

En zie, een regt kinderachtig verlangen sluipt nu het hart der jonge maagd binnen, en de gelukkige verloofde zegt tot den kroonprins op een zeer burgerlijken toon (de liefde kan ook prinsen en prinsessen burgerlijk maken): „Maar één verzoek, mijn beminde!" — En de gelukkige verloofde antwoordde even zoo: „Uwe geringste wenschen zijn steeds bevelen voor mij, mijne geliefde!" — „Geleid mij dan op straat en over de brug, maar te voet; en de gravin Werben moet ons vergezellen." — „Is dat alles?" — „O dat is veel, mijn vriend! Nog heb ik dat niet mogen doen." — „En welke boosaardige draak heeft u dat belet?" — „De boosaardige draak der hofetiquette, in de gedaante van oude boeken en oude overleveringen, van een hofmaarschalk met eene doos vol Spaansche snuif en eene gouvernante met een rooden neus." — „Maar dat zijn wel een half dozijn boosaardige draken, en vurige daarenboven!" — „En waarvoor, mijn vriend, zijn er boosaardige en vurige draken?" — „Juist, mijne waarde! voor beminnende prinsen. Gaan wij terstond!"

De gravin Ida Werben werd ontboden. Daarop gingen zij terstond, te voet, arm in arm, de straat op en de brug over, onder het volk; en beider hart tintelde van vreugde, en ook het gemeene volk, waaronder zij zich mengden, had zijne hartelijke vreugde, met haar en over haar.

De heeren von Köckeritz en Kösteritz waren, kort na die ontmoeting met de twee bevallige kameniertjes op de brug, tot vaandrigs bevorderd, maar — om in 't vervolg alle gekheid van dien aard te voorkomen — in een afgelegen garnizoen geplaatst. Daarop waren zij luitenant geworden; in de residentie echter had men weinig of niets meer van hen gehoord.

Bijna drie jaren waren sedert dat avontuur op de brug verloopen. De prinses Elise was eene gelukkige kroonprinses en vervolgens eene gelukkige koningin geworden. Ook koninginnen kunnen gelukkig worden, al valt zoo iets juist niet alle dagen voor.

Mevrouw Werben werd weduwe. De oude generaal had zijn tachtigste jaar mogen bereiken. Zijne goede luim was hem altijd bijgebleven, en zijne gemalin had steeds als eene liefhebbende dochter voor hem gezorgd. Maar eindelijk moest hij toch tot een beter leven ontslapen.

Toen hij zijn einde voelde naderen, liet hij zijnen neef, den luitenant von Köckeritz, uit de afgelegene garnizoensplaats overkomen. De jongman had zich goed en braaf gehouden; ook had men niet gehoord, dat hij ooit weder eene attaque, als die op de brug, gemaakt had. Dit had intusschen zijne bijzondere reden. Hij had een en andermaal zijnen oom in de residentie moeten bezoeken, op het uitdrukkelijk verlangen van dezen namelijk, en de oude generaal was toen in de gelegenheid geweest om uit vier jonge oogen zulke sprekende blikken te zien, dat hij, bij al zijne inwendige vreugde daarover, toch al hoofdschuddende tot zichzelven zeggen moest: „Ik geloof toch dat ik een dommen streek begaan heb; maar onze lieve Heer is genadig, zoowel aan oude generaals, als aan jonge harten!"

En zoo was het. Op zijn sterfbed legde hij de handen der jongelieden in elkander, en toen de rouwtijd ten einde was, vierden zij hunne bruiloft.

MENGELINGEN.

Wonderbaar behoud. — Het *American Home Journal* vertelt: Doctor Hill, een befaamd grappemakér, geneesheer en letterkundige, had twist gehad met de leden der *Royal Society* te Londen, en besloot zich op een nieuwe manier daarover te wreken. Hij zond den secretaris een brief, *quasi* geschreven door een chirurgijn ten platte lande, en de bijzonderheden vermeldende eener door hen bewerkte kuur. „Een matroos," zoo schreef hij, „brak zijn been, en men riep mij te hulp. Ik bond de gebroken deelen aaneen, en wiesch ze met het beroemde *teerwater*. Bijna onmiddelijk voelde de matroos de heilzame uitwerking van dat middel, en weldra was zijn been volkomen hersteld." Die kuur werd publiek gemaakt ten zelfden tijde, dat bissehop Berkeley zijn werk had in het licht gegeven over de heilzame deugd, de wonderkrachten van teerwater, en bijzondere aandacht er op getrokken. De brief werd in de vergaderingen der *Royal-Society* gelezen en overwogen; er heerschte een aanmerkelijk verschil van gevoelen. Er werd vóór en tegen het teerwater en het herstelde been geschreven. Maar zie, er kwam een tweede brief van den zoogenaamden dorps-chirurgijn, ter kennisgave: „In mijn vorigen heb ik vergeten te melden, dat het gebroken been van den matroos een *houten been* was."

Ondervinding. — Er bestaat een aardig historietje van een blindeman, die, zelfs bij dat ongeluk, gelukkig was, — gelukkig door het bezit eener vrouw, die hij hartstogtelijk beminde. Hare stem was zacht en liefelijk; zij had voor hem alle mogelijke schoonheid en bevalligheid. Daar kwam een geneesheer, die hem het gezigt hergaf, waar hij den meesten prijs op stelde, omdat hij nu zijne beminde zien kon! Hij opende zijne oogen en zag — een monster van leelijkheid. Hij was niet blind meer, maar zijn geluk was over. —

Is dit niet onze eigene geschiedenis? Onze wreede geneesmeester is ONDERVINDING.

Is jicht geneesbaar? — Men zegt, dat de ergste jicht door een aanhoudend gebruik van koffij genezen is. In de Fransche koloniën, zoowel als in Turkije, waar koffij de hoofddrank uitmaakt, is jicht zoo te zeggen onbekend. Wij staan niet in voor de onfeilbaarheid van dit middel, maar kwaad kan het nooit, en het is eene proef waard.

(Wij lezen dit in Reynold's *Miscellany*, en slaan er geen bijzonder geloof aan. In allen geval dient de koffij *zuiver* en geen zoogenaamde *kunstkoffij* te zijn.)

„Doctor," zeide een voornaam persoon tot zijnen geneesheer, „ik had gisteren een toeval, en men zegt, dat ik een half uur *buiten kennis* ben geweest." — „Och," troostte hem de doctor, „bekommer u daar niet om; vele lieden blijven hun leven lang zoo."

Bruin schreef aan Robert: „Vriend Robert, ik heb mijn snuifdoos zeker op uw tafel vergeten, — wees zoo goed en zend ze mij." In een *post scriptum* liet hij er op volgen: „Ik vergiste mij, — mijn snuifdoos is te regt; ik heb ze hier." — En hij verzond den brief.

„Het leven is kort!" klaagt gewoonlijk de mensch, en toch valt de tijd hem lang, als hij op iets wacht of iets verlangt. Dit heeft een geleerde doen zeggen, dat de mensch het leven *en gros* langer, maar *en detail* korter zou wenschen.

Een gelukkig man is hij, die, arm en gering geboren, allengskens tot geld en aanzien weet te geraken, en, deze verkregen hebbende, sterft, alvorens in te zien dat zij al die moeite niet waard waren.

„Neem dat drankje in, vrouw! Ik laat mij hangen, als het je niet helpt!" — „Wel, daar gaat het dan; het zal zeker goed doen, op de eene of andere manier."

OP MARKTDAG IN STAD.

Een boer gaat op marktdag met zijne vrouw naar stad: *zij* om het benoodigde in te koopen, *hij* om zijnen advokaat te spreken. Eerst brengt hij zijne vrouw in de herberg, waar hij koffij, brood enz. bestelt. Na dit gedaan te hebben, haast hij zich naar zijnen advokaat; en van dezen teruggekeerd, gebruikt hij in de herberg met zijne vrouw het „elf-uurtje", dat intusschen is gereed gemaakt. Nadat beide zich hebben gelaafd, gaan zij naar de markt. De boer deelt aan zijne vrouw onder de hand zijne gedachten over het een en ander mede, doch wordt ieder oogenblik door het geschreeuw der uitventsters in zijne rede gestoord.

Ik kom daar van mijn advokaat:
't Is bij hem prachtig inderdaad;
Maar 't scheen getob ook bij dien heer,
Dat vaak hem niet doet slapen;
(„*Koop lange rapen!*")
En zoo is 't elders meer.

In stad — zoo zegt men op het land —
Gaan pracht en weelde hand aan hand,
En alles schittert wat men ziet.
Maar komt ge in de achterhoeken —
(„*Koop oliekoeken!*")
't Is daar zoo prachtig niet.

En heeft ook elk zijn eigen druk,
Toch draagt men ligter 't ongeluk
Op 't veld, waar 't al ons tegenlacht,
Waar nachtegalen zingen
(„*Koop pippelingen!*")
En bij der sterren pracht.

En als de zon op nieuw verrijst,
Wie, die dan heel natuur niet prijst
En brengt haar 't hartlijk danklied toe!
Dan kirren tortelduifjes
(„*Koop varkenskluifjes!*")
Zoo blij en wel te moê.

De leeuwerik, mede opgestaan,
Heft ook zijn morgenlofzang aan,
En zingt, geheel natuur ter eer,
Gewiegd op tak en twijgen:
(*„Koop mandjesvijgen!”*)
Wat, stervling, wilt ge meer!

Men schept dan weder frisschen moed
En denkt: Wij hebben 't immers goed;
Nog nimmer waren wij in nood;
Ons heel bedrijf mogt tieren.
(*„Koop ossenieren!”*)
Wij hebben daaglijksch brood.

Maar hier — hier snorkt nog menigeen,
Als wij reeds lang zijn op de been,
Ja, slaapt een gat zelfs in den dag;
En stapt hij uit de veeren,
(*„Koop jutteperen!”*)
Dan geeuwt hij wee en ach.

Maar dat verveelt toch op den duur,
En bij 't ontwaken der natuur,
Verlaat ook menigeen de stad
En gaat naar buiten wonen:
(*„Koop boerenboonen!”*)
O, welk genot is dat!

En toch meent zulk een praalhans wis,
Dat hij een prins of koning is,
En ziet minachtend op ons neêr,
Of hij ons in wou slokken;
(*„Koop zwavelstokken!”*)
Maar dat doet ons geen zeer.

Hier is veel geld — 't is zeker waar;
Men heeft het wis voor 't grijpen maar;
Wij hebben naauw een stukje spek,
En *zij* zijn groote hanzen
(*„Koop vette ganzen!”*)
En lijden nooit gebrek.

Hoe kostbaar is het aan hun disch!
Men vindt er schildpadsoep en visch,
Gebraad, gebak en keur van wijn,
  Compots en ananassen:
    (″*Koop rammenassen!*”)
   't Is alles even fijn.

En dan, wat kost niet hun kleedij!
Soms komt de nijd wel op bij mij,
Wanneer ik al die pracht aanschouw;
  Ik wil het niet verhelen,
    (″*Koop schorsoneelen!*”)
   Dat ik wel ruilen wou.

Maar toch — ontbreekt een blij gemoed,
Wat baat dan alle geld en goed?
Wanneer de zorg hun slaap belet,
  Wat baten dan hun renten, —
    (″*Koop kool met krenten!*”)
   Wat baat hun donzen bed?

Tevredenheid is 't meeste waard
En de allergrootste schat op aard.
Hier is het kunst, — *bij ons* natuur;
  Daar geuren roos en lelie
    (″*Koop pieterselie!*”)
   In 't vroege morgenuur.

Weg dus met afgunst en met nijd!...
Maar wijfje, 't is reeds meer dan tijd:
Gaan wij terug naar ons gezin,
  Naar onzen lieven jongen!
    (″*Koop pens en longen!*”)
   Hier, vrouw, dit steegjen in!

Naar het Allemannisch van HEBEL. A. L. N.

HET

LEESKABINET.

HET

LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

BESCHAAFDE KRINGEN.

VOOR 1860.

VIERDE DEEL.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
HENDRIK FRIJLINK.
1860.

INHOUD.

DE PLATEN ALDUS TE PLAATSEN:

EEN UITSTAPJE NAAR SLEESWIJK.

I.

De reis was besloten, en een dag later reed ik al met den spoortrein van Altona naar het noorden toe. Den reiziger, die van de rijke, vette landstreken heeft gehoord, welke hij hier te gemoet gaat, staat eene groote teleurstelling te wachten, daar de trein reeds weinige uren van Altona ter regter en ter linkerzijde bijna slechts mageren grond, dikwijls heideland, doorsnijdt. Waar vervolgens bebouwde streken voorkomen, hebben zij, voor zoo ver men zien kan, niets bij de akkerlanden van ons vaderland vooruit. Het blijft van Altona tot Rendsburg over het geheel de zelfde vervelende eentoonigheid. Met deze zaak is het echter aldus gelegen: door de hertogdommen Holstein en Sleeswijk loopt van het zuiden naar het noorden eene smalle strook hooge heidegrond, die naar het oosten en het westen zeer spoedig in het vruchtbaarste heuvelland en naar de zeekust toe in vet marsland overgaat. Trouwens, bij het aanleggen van spoorwegen, laat men deze zoo veel mogelijk door onvruchtbaren grond loopen, om de kosten van onteigening te bekrimpen. Zoo is ook hier de spoorweg midden door de heide aangelegd, die tevens den regtsten en kortsten weg oplevert. Het vette marsland te onteigenen, zou het spoorwegbestuur een aanzienlijk kapitaal gekost hebben.

In de drie uren tijds, welke de locomotief noodig heeft om te Rendsburg te komen, is er veelvuldige gelegenheid om met zijne reisgenooten kennis te maken, hetgeen hier te gemakkelijker gaat, daar de Holsteiners van gezelligen aard zijn en gaarne een gesprek aanknoopen. Wanneer men de lieden gadeslaat, die op de tusschenstations in- en uitstappen, dan ontdekt men eene rondheid, welvarendheid en aangenaam zelfgevoel, in meerendeels groote en forschgebouwde gestalten, bij mannen zoowel als bij vrouwen. De laatsten inzonderheid zijn rijzig van taille, en hoofd, hals en borst niet zelden van klassisch schoonen vorm; maar dikwijls mist het gelaat de bekoorlijkheid van levendige deelneming,

en den gang ontbreekt de sierlijkheid, die niet alleen der Fransche, maar ook der Saksische vrouwen zoo eigen is.

Ik kwam te Rendsburg aan. Hier is, zoo als velen weten, de linie, die Holstein van Sleeswijk scheidt, of er mede verbindt, al naar men het gelieft op te vatten. Gesloopte of door kogels verbrokkelde vestingwerken, veel Deensche uniformen, op sommige van welke het Danebrogskruis hangt, drok verkeer op den spoorweg, maar anders, naar het mij voorkwam, groote stilte, kenmerkt de plaats. In een omnibus reden wij de oude stad Sleeswijk binnen. Het hertogelijk kasteel *Gottorf*, tot kazerne ingerigt, ligt nabij de melancholisch stille stad. Voorheen het middenpunt der regering van het hertogdom, had de stad het karakter eener residentie. Thans staat menige groote woning ledig, de regering is naar elders verplaatst, en de dreunende voetstappen van Deensche soldaten kunnen der stad haar groot verlies niet vergoeden.

Het was een sombere avond na een regenachtigen dag, van welken ik gebruik maakte om haar te doorwandelen. Zij wordt door de Schlei bespoeld, die als eene zeetong, van de Oostzee af, ter lengte van vijf mijlen herwaarts loopt. Om van het eene einde der stad naar het andere te gaan, heeft men ruim een uur noodig, hetzij men langs den oever der Schlei wandelt, of zijnen weg neemt door het hoogere gedeelte, waar de straten langs eene heuvelketen loopen. Slaat men den laatsten weg in, dan heeft men eene groote domkerk bijna altijd onder het oog. Dit massive godshuis heeft, behalve vierhonderd fraai gebeeldhouwde figuren, die in twee-en-twintig afdeelingen de lijdensgeschiedenis voorstellen, niets merkwaardigs; maar hoeveel zuchten mogen in de laatste twaalf jaren van daar uit ten hemel gerezen zijn! Men behoeft niet ver naar de reden daarvan te zoeken. In de nabijheid is een militair kerkhof, waar honderden Duitsche en Deensche soldaten begraven liggen, die voor het vaderland gevallen zijn.

Na een donkeren nacht komt vaak een heldere morgen. Dit gold ook van mijnen eersten nacht in Sleeswijk. De zomerzon wierp haar vrolijk schijnsel mijn venster binnen, waaruit de eerste blik een voor mij merkwaardig schouwspel opleverde. Van den hoenderhof, beneden mij, deed zich

het gekras van getemde zeemeeuwen hooren. Een half dozijn dezer vogels, die veel op duiven gelijken, huppelden en fladderden rondom een voederbak op de zelfde potsierlijke wijze, waarmede zij zich aan den oever bewegen. Mijn hospes had hen nog verscheidene strandloopers, kemphanen, een kraanvogel, een valk en een arend tot gezelschap gegeven, bij wie tijd en gewoonte de herinneringen uit hunnen wilden staat geheel uitgewischt schenen te hebben.

Het bevoorregte vaderland van deze kleine meeuwensoort is de zoogenoemde *Meeuwenberg*, een met gras bewassen eilandje van omstreeks duizend voet lang, dat op korten afstand van den oever gelegen is. Sedert de grijze oudheid komen de vreedzame dieren elk voorjaar bij ontelbare massa's derwaarts, om te broeijen. Zij stuiven dan als sneeuwvlokken langs de met hoog gras bewassen oevers, en terwijl duizenden op hunne vlakke nesten zitten, vliegen de overigen met een vreeselijk geschreeuw over het eilandje heen. Tot in het afgeloopen jaar werd tegen het einde van den zomer het geheele eiland, met al wat er op was — meeuwen, eijeren en jongen — aan het volk prijs gegeven. Dit volksfeest, *Mövenpriis*, heeft nu echter eenige beperking ondergaan. Het regt namelijk op den grasmaai, zoowel als op de eigenaardige plunderjagt, wordt aan enkele personen verpacht, met vrijheid om ieder, die zij verkiezen, bij zich te gast te noodigen, onder verpligting evenwel, dat deze gasten het eerste en tweede broedsel verschoonen.

Na Sleeswijk bezigtigd te hebben, maakte ik een uitstapje naar het naburige Angeln. Ik voer de Schlei af, hetgeen met de stoomboot vier uren duurt. De Schlei wordt door Denemarken in zeker opzigt als eene voortzetting van de verdedigingsliniën beschouwd, welke het dusgenaamde *Dannewerk* van het zuidwesten des hertogdoms tot herwaarts doet loopen. Het is mij echter niet regt duidelijk, wat die gebrekkige schansen op eene uitgestrektheid van twaalf mijlen zullen baten, wanneer niet 300,000 soldaten daarachter post vatten. De zeeboezem, nu eens wijd, dan eens eng, paart prachtige beukenbosschen aan heuvelige gras-oevers; hier ziet men eene afzonderlijk gelegen houtvesterswoning, daar een grooter landgoed. Slechts weinige schepen bewegen zich over het water, dat door geen golven wordt opgejaagd, tot

plotseling bij het eiland Arnis, een uur van Cappeln, zich de nabijheid van dit levendige stadje aankondigt. De oever is met scheepswerven bedekt; een gedeelte van de Schlei is door zigzagsgewijs loopende *stalen* (stellingen) afgesloten, en daartusschen, in het opene vaarwater, drijven booten voor den wind af, welker bemanning de armen onophoudelijk op en neder beweegt. Die lieden vangen haring met haken. Terwijl de haringvangst tusschen deze dusgenoemde *stalen* een privilegie van den hertog van Glücksburg is, blijft het vrij en onverlet om elders met angelroeren of hengels te visschen, welke laatste wijze echter veel grooter moeijelijkheid heeft. Deze soort van visschers laten zich op kleine bootjes voor den wind afdrijven, en werpen zoo lang in rhythmische beweging met beide handen angelsnoeren in het water, tot zij voelen dat er een visch aan hangt, die dan afgenomen en in de boot geworpen wordt. Ofschoon het honderd slechts een paar Deensche skillings opbrengt, verdienen die menschen toch dagelijks een rigsdaler en meer, terwijl het werk zelf zeer goed door ouden van dagen verrigt kan worden.

Cappeln wordt als de hoofdstad van het district Angeln beschouwd, en men wordt door de bewoners van het stadje gaarne op den hoog liggenden kerktoren gebragt, van waar men de omstreken, en zelfs nog een klein stukje van de Oostzee, overzien kan. Het is voorwaar eene landstreek, waarover God zijne handen zegenend heeft uitgestrekt. Zij ligt als een rijk bebouwde tuin voor het oog van den aanschouwer; maar men moet haar eerst betreden, om te zien dat het ook hier aan groote contrasten niet ontbreekt. Ik stelde er belang in om land en volk meer van nabij te leeren kennen, en toen bemerkte ik dadelijk, dat de tegenwoordige toestand des lands op den duur onmogelijk blijven kan. Duitsch in taal, Duitsch in beschaving en gewoonten, Duitsch in gebeden en bittere verwenschingen, moet het volk, waaraan deze grond toebehoort, aan Denemarken gehoorzamen. Het is hier de plaats niet om over een politiek *voor* en *tegen* te spreken; maar hij, die in het belang der Denen schreef, zou het onbegrijpelijk moeten vinden, dat zij op den ingeslagen weg eene zamensmelting van zoo ongelijksoortige bestanddeelen durven verwachten. De

kerken, waarin bij afwisseling in het Deensch en in zeer slecht Hoogduitsch gepreekt wordt, staan ledig, zoo zelfs dat er, behalve den predikant, den schoolmeester en de schooljongens, die er met geweld worden binnengeduwd, niemand aanwezig is. Hoe zou dit ook anders kunnen zijn, wanneer er dikwijls gevallen voorkomen, zoo als nog onlangs een heeft plaats gehad, waarbij een Deensche predikant eene preek in het Hoogduitsch wilde houden over den tekst: „Wie niet met mij is, die is tegen mij," en in plaats daarvan zeide: „Wie niet met mij is, die staat mij tegen." (*)

Ik doorwandelde bij fraai zomerweder den weg van Cappeln noordwaarts naar Gelting en de Geltinger golf. Is de landstreek, waardoor die weg loopt, noch schoon, noch bijzonder aangenaam te noemen — daar het fraaije uitzigt ieder oogenblik belemmerd wordt door de lage aarden wallen, die de velden en weilanden van elkander scheiden — dan maakt het geheel toch den indruk van welgesteldheid. Boerenplaatsen met dertig stuks rundvee zijn zeer gewoon, en eene zekere luxe in het versieren der huizen — zoo als met veel zorg bewerkte en met allerlei kleuren beschilderde huisdeuren en verdere sieraden der woningen, die grootendeels nieuw zijn — maken op het oog een aangenamen indruk. En wat zoo even genoemde aarden wallen betreft, — zij dragen hier den naam van *Knicke* — hun nut blijkt o. a. daaruit, dat op de daartusschen gelegene weilanden het vee niet kan wegloopen.

Ik had Gelting gekozen om er wat uitterusten, en het vriendelijke dorp beloonde mij rijkelijk voor den tijd, dien ik er vertoefde. Vooreerst trof ik er een drietal wakkere vrienden aan, die ik er in 't geheel niet verwacht had. Daarbij kwam nog, dat ik van Gelting af een uitstapje naar het kasteel *Rundhof* wilde doen, sedert vele eeuwen de zetel der baronnen van Rumohr. Moge ook het gebouw op zichzelf van niet veel beteekenis zijn, dan heeft de plaats toch vermaardheid van wege den man, die zich aan zoovele aanvallen van zijne tegenpartijen blootstelde, door een geschrift of Adres, dat hij tegen de Deensche regering in het licht gaf.

Van dit uitstapje teruggekeerd, vond ik te Gelting eene buitengewone drokte. Jongens met groote ruikers op hoe-

(*) In plaats van „*der ist wider mich*," zeide hij „*der ist mir zuwider.*"

den en petten, en lange linten aan de schouders, snelden naar een plein toe, van waar muziek zich hooren deed. Het was een Vogelschutters-feest voor kinderen. De volwassenen schenen voor iets dergelijks te ernstig te zijn; want zij bleven het vermaak slechts aankijken, terwijl kleine en groote jongens zich in het zweet werkten, door uit reusachtige bogen pijlen op een houten vogel af te schieten, die op een hoogen staak was vastgemaakt. Het is een oud spel, dat in het geheele hertogdom gangbaar, doch niet zonder gevaar is; want de pijlen, die aan het eind van een klomp lood of ijzer voorzien zijn, dat veel zwaarder is dan een geweerkogel, hebben bij het nedervallen dikwijls genoeg ongelukken veroorzaakt.

Terwijl ik hier naar stond te kijken, en naar de gesprekken luisterde, die om mij heen gevoerd werden, bemerkte ik, dat, ofschoon de taal, die ik hoorde, Hoogduitsch was, vele letters echter op zijn Hollandsch werden uitgesproken. De *g*, b. v., die in het Hoogduitsch òf als eene zachte *k*, òf (voor *e* en *i*) bijna als *j* klinkt, werd hier uitgesproken zoo als men dat allerwege in de Nederlanden hooren kan, terwijl de *s* aan het begin van een woord scherp en niet zacht luidt, als in het Hoogduitsch.

Het feest eindigde met een kinderbal in de herberg, waar de volwassenen ook slechts aanschouwers bleven.

Nadat ik genoeg gezien had, voer ik met een zeilbootje den Geltinger zeeboezem over naar Steinberghaf, — een klein zeebad, zonder alle gezellige genoegens, maar met een heerlijk uitzigt op het eiland Alsen.

De weg van Steinberghaf naar Flensburg is vijf uren gaans. Ik reed, toen ik in het badplaatsje alles had bekeken, tegen den avond naar zoo even genoemde stad; naast mij in het rijtuig, dat mij derwaarts bragt, had ik een voormalig scheepskapitein als koetsier, en achterin eene arme vrouw uit Jutland, die wij bij den weg gevonden hadden, waar zij op het punt was van te versmachten. Deze vrouw, wier rood haar en lichtblaauwe oogen de Noordlandsche kenmerkten, hadden wij volkomen uitgeput in den zonnegloed op het gras vinden liggen, met een zuigeling aan hare borst. Wij hadden haar met hare houten lepels, waarin zij handel dreef, in den wagen genomen. Met moeite bragt zij een weinig Hoogduitsch

bijeen, om ons te doen gelooven dat zij eene Duitsche was; doch zij verried zich reeds in het eerste oogenblik door haar kind in het Deensch te liefkozen. Toen ik haar vroeg of zij eene Deensche was, wilde zij met een antwoord daarop eerst niet voor den dag komen, waarschijnlijk uit vrees van den vrijen overtogt naar Flensburg te verliezen. Toen zij ons echter wat begon te vertrouwen, vertelde zij mij, dat de Jutlanders zich alle moeite gaven om een weinig Hoogduitsch te leeren; „want men komt daarmede verder dan met het Deensch,” voegde zij er bij.

II.

Flensburg lag voor mij in het goud der avondzon. De eerste blik bevestigt de waarheid, dat deze stad de belangrijkste van het hertogdom is. Amphitheatersgewijze verheft zij zich rondom den prachtigen zeeboezem. Een druk scheepvaartsleven, magazijnen en ijzeren sporen heeft men beneden aan het water; straten, door menschen en rijtuigen verlevendigd, rijzen van daar omhoog; en daarachter, nog hooger op, staren schoone landhuizen uit bevallige tuinen op de haven, die de levensader der stad is. Maar al deze heerlijkheid wordt in tweeën gescheurd: het Duitsche en het Deensche element staan meer lijnregt tegen elkander over, dan men zich buiten 's lands kan voorstellen. Zeker negen tiende der bevolking behoort tot de Duitsche partij, en burgerlijk aanzien, beschaving en geld zijn aan deze zijde. De andere kleinere partij evenwel heeft juist de magt. Al de overheidspersonen zijn Deensch, daarenboven nog de soldaten, en ten slotte het janhagel, dat langs de haven rondzwerft. Een smerig blad, de *Flensburger Zeitung*, bevlekt dagelijks den Duitschen naam met eene taal, waarover de minste hannekemaaijer zich schamen zou. Waarom, zou men zeggen, schrijft hij niet liever Deensch? Eenvoudig daarom, omdat dan bijna niemand het lezen, verstaan en koopen zou. Wat het laatste betreft, dit geschiedt buitendien alleen uit hoofde van advertentiën, die men er in te plaatsen heeft.

Van de openbare gebouwen zijn de groote magazijnen aan de haven wel waard bezien te worden, en curiositeitshalve

is dit ook het stationsgebouw, een wonderlijk mengsel van stijl — Moorsch, rondbogen, Rococo — men kan er niet regt wijs uit worden.

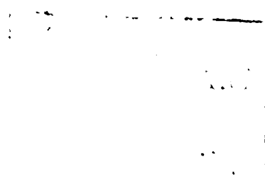
Met Flensburg wilde ik mijnen togt naar het noorden eindigen; te Apenrode en Hadersleben herhaalt zich buitendien slechts het gevaarlijk botsen van twee nationaliteiten onder één dak. Een vriendelijk toeval wilde echter nog, dat ik met een uitgelezen gezelschap een uitstapje naar Glücksburg, het koninklijk paleis aan de Oostzee, doen zou. De gekozen weg liep langs de boschrijke oevers van den zeeboezem. Na anderhalf uur rijdens deed zich het in een spiegelhelderen vijver gelegen, door niets dan zijn ouderdom merkwaardige en eenvoudig gebouwde slot op. De koning van Denemarken moet daar gaarne wezen, en staat dan dikwijls op een houten trap of brug uren lang te hengelen.

Het was mijn oogmerk, van Flensburg af mijn uitstapje naar het westen te nemen, waar de Friezen in de marsen, en op de eilanden daarachter, de uiterste voorhoede van Duitschland vormen. Alvorens echter wilde ik den man leeren kennen, wiens onverschrokkenheid hem tot een hoofdsteun van het Duitsche element gemaakt heeft, — den afgevaardigde Hansen, van Grumbye. Grumbye is een dorp, dat weinige uren ten noordoosten van de stad Sleeswijk ligt; ik moest derhalve eerst met den spoortrein naar Sleeswijk terug, en van daar met de sedert de tijden der apostelen beroemd geworden reisgelegenheid naar het plaatsje toe, dat bijna niet anders dan in vereeniging met Hansens naam genoemd wordt. De dorpen hebben ook in deze streken meestal een modern voorkomen. Nieuwe, groote schuren zijn bij boerenhuizen aangebouwd, welke laatste eene groote luxe van gordijnen, forte-piano's, boekenkasten enz. verbergen. Te vergeefs zag ik rond naar een oud huis in Angelsaksischen stijl. Op mijne vragen er naar hoorde ik altijd, dat die zeer zeldzaam waren geworden. Wanneer men echter te Grumbye komt, ziet men dat Hansen nog een van den ouden stijl bewoont. Dat was water op mijn molen; Hansen kon ik mij naauwelijks anders voorstellen, dan wonende in een van die oude huizen, waarin de Nedersaksische onbuigzaamheid is opgevoed en grootgebragt. Toen ik eindelijk, voorbij twee nieuwe boerenplaatsen, op de in een vierkant

C. C. A. Last. Steend v. P. Blommers, te 's Hage.

FLENSBURG.

gebouwde boerderij van Hansen kwam, was deze, als lid van het districtsbestuur, wegens ambtszaken afwezig; ook zijne vrouw was niet te huis. Ik werd echter door eene der vrouwelijke dienstboden in het woonvertrek gebragt, dat aan eene groote pronkkamer grensde. Terwijl ik aan de met boeken en papieren bedekte schrijftafel van den heer des huizes eenige regels aan dezen schreef, die hem in een naburig dorp van mijne tegenwoordigheid zouden kennis geven, werd — in weerwil dat de huisvrouw, gelijk ik reeds zeide, afwezig was — stilzwijgend, en alsof het van zelf sprak, voor mij de middagtafel gedekt. 's Lands wijze, 's lands eer. Ik bedacht mij niet lang. Een grijze papegaai hield mij gezelschap, terwijl hij mij de voornamen van eenige huisgenooten voorpraatte; en toen ik na den middag buiten op de hoeve rondwandelde, zetteden de ganzen al snaterende het discours voort. Zie, daar kwam eindelijk eene gezette gedaante van middelbare grootte, vierkant en kort van hals, met een fijn glimlachje en alle blijken van zelfbewustzijn in woorden en gebaren, den weg af. Het was Hansen. Men had mij den man als een eenvoudige boer beschreven; nu ja, hij is de protype van een Noordduitschen boer, in de beste beteekenis van het woord, en daarbij is hij zeer vlug van verstand en bevatting. A. Hansen is nu een-en-veertig jaar oud, op de hoeve waar hij woont geboren, en heeft geen andere school bezocht dan die van zijn dorp. Welk een rijke aanleg behoorde er niet toe, om den man op de hoogte te brengen, waarop hij thans staat! Behalve dat hij met groote juistheid zich in zijne moedertaal uitdrukt, heeft hij zich met het Deensch en andere vreemde talen gemeenzaam gemaakt. Hij gaf mij vlug antwoord in vele vakken op wetenschappelijk gebied, en voor zijne bekwaamheid en vaderlandsliefde spreken de daadzaken, dat hij sedert 1853 driemaal afgevaardigde in de Sleeswijksche kamer en in 1859 lid van den rijksraad te Kopenhagen was.

De uren verliepen schielijk in gezelschap van den interessanten man, en er bleef mij nog juist zoo veel tijd over om een anderen landsman te Grumbye goeden dag te zeggen, die op dat oogenblik in een crimineel proces betrokken was, als beschuldigd van te hebben deelgenomen aan de verspreiding van het Adres van Rumohr.

III.

Nu met één sprong naar de vette marsen van het westen. De spoorweg maakt daarheen een eigenzinnigen hoek; maar het gaat toch schielijk genoeg. Ook de bovenlander weet, dat de van de zee, kort of lang geleden, aangespoelde en met onuitputtelijke bemestingsmiddelen bezwangerde grond *Marsland* heet; maar men moet in het Dithmarssche of Eiderstetsche zelf komen, om te zien wat dat eigenlijk te beteekenen heeft. Vele mijlen ver in het land strekt zich deze zwarte aarde uit, altijd bereid om de edelste halmvruchten in zulk een overvloed op te leveren, dat het schijnt alsof men over de muurdigte massa er van heen zou kunnen loopen. De kroon van het geheele landschap is echter de grasgroei. In het Eiderstetsche, rondom Husem en Tönning, worden jaarlijks 50,000 stuks hoornvee gemest en verkocht, grootendeels tot vervoer naar Engeland en Hamburg. Het is meestal jong vee uit Jutland, dat door speculanten opgekocht en in kudden, van dikwijls vierhonderd stuks, naar de vetweiders in de marsen gebragt wordt, waar het, door sloten afgescheiden, dag en nacht zonder oppassing blijft, en deze ook niet noodig heeft. Paarden, schapen en ganzen weiden daar in groot aantal even zoo.

Wat voorts aan ieder vreemdeling in die streken in het oog valt, zijn de Herculische gestalten der marsbewoners: zware, sterkgebouwde mannen, — rijzige, blonde en grootoogige vrouwen. Ik trad te Tönning eene kegelbaan binnen, waar juist een acht- of tiental dier mannen bijeen was. Drie daaronder mogten inderdaad reuzen genoemd worden; de anderen waren boven de middelmatige grootte, en met daaraan geëvenredigde breede schouders. Vleesch en vette melkspijzen zijn hun hoofdvoedsel, dat in monsterachtige portiën genuttigd wordt. „Niemand is dik of grof, of hij weet waarof," is een spreekwoord, dat ook bij de marslanders in het westen van Sleeswijk van toepassing is.

Van Husem vertrok juist eene stoomboot naar het eiland För. Een *Litzenbruder* — dus heeten in de beide hertogdommen de aangestelde lastdragers voor posten en postschepen — droeg mijn goed aan boord, en ik wandelde te voet

naar den dijk voor de haven, waar de stoomboot *Hammer* gereed lag.

För, het doel mijner reis, vormt, wat grootte en ligging betreft, het middelpunt der Noord-Friesche eilandgroep aan de westkust van Sleeswijk. De bijzondere eilanden, overblijfsels van een vrij groot vastland, zijn gedeeltelijk door de natuur of kunst, d. i. door duinen of dijken, voor de Noordzee beschermd, gedeeltelijk aan de woede daarvan meêdoogenloos prijsgegeven. De laatsten zijn onder den naam van *Halligen* bekend; Noordstrands, Gröde, Langenes, Oland enz. behooren daartoe. Amrum en Sylt zijn door duinen beschermd, terwijl För zoo aan zijne hooge ligging, als aan zeer goede dijken zijne veiligheid te danken heeft. De stoomboot heeft van Husem tot aan de badplaats Wijk, op För, bij gunstig weder vier uren noodig, en stoomt dan op eenigen afstand de Halligen voorbij. Er zijn echter reeds gevallen voorgekomen, dat zulk een togt dagen en nachten geduurd heeft. Het is over 't geheel een moeijelijk vaarwater; het aandringen van den vloed bij ongunstigen wind kan zoo tegenwerken, dat de boot bij eb op de Wadden geraakt en in het slik blijft vastzitten; daarvan kunnen slechts wind en vloed het losmaken, maar ook tevens, bij overgroote hevigheid, het ligtelijk op de andere zijde uit het vaarwater werpen. Deskundigen hebben wij wel verteld, dat het gemakkelijker valt naar West-Indië te varen, dan tusschen deze eilanden door.

Wat ons betreft, het weêr was stil, en wij gleden de Noordzee over, alsof wij op de Elbe waren. Eindelijk deed zich För voor onze oogen op; weldra kon men het vlek Wijk duidelijk herkennen, vervolgens zijne groote logementen, daarop de vlaggestokken, de menschen aan den oever, jongens met bloote beenen, en meisjes, met hare naar turbans gelijkende doeken om het hoofd gewonden. Weinige minuten later betraden wij den schelp- en zandgrond van den oever.

Het scheen dat men badgasten in ons vermoedde; want alles was op de been, om ons te bekijken en op te nemen. De badplaats Wijk is, na den brand vóór een paar jaren, nieuw en net opgebouwd. Langs het strand loopt eene dubbele rij boomen, die men wel niet met de lanen op het

vaste land kan vergelijken, maar die voor een Noordzee-eiland toch vrij goed zijn uitgegroeid. Daarachter ligt de voornaamste rij huizen, welke met ieder voorjaar op nieuw toebereidselen maken om badgasten te ontvangen. Zij worden aan het noord-einde door de twee grootste logementen begrensd, die inderdaad zeer goed genoemd kunnen worden, en loopen aan het zuid-einde naar de badplaatsen uit.

De bewoners van het eiland zijn Noord-Friezen. De stroefheid van dezen stam jegens vreemdelingen is hier door aanraking met de badgasten meer en meer afgesleten. Meer nog heeft deze eigenschap zich op het eiland Sylt staande gehouden, waar het zeebad Westerland van jongeren datum is. Het zuiverste vindt men dit Friesche karakter nog op de Halligen. Om dat nader te leeren kennen, besloot ik een paar dagen op een daarvan door te brengen, en koos daartoe Oland.

De kapitein van de stoomboot *Hammer* beloofde mij, den derden dag op zijne terugvaart naar Husem, in de nabijheid van Oland te komen; het ontbrak mij derhalve nog maar aan vloed, goeden wind en een hingst of zeilboot. De eersten zond de hemel direct; de laatste werd voor geld en goede woorden ook aangeschaft. Intusschen had ik nog gelegenheid een meisje van het eiland Langenes in haar zondagsgewaad te schetsen. De eigenaar van de badinrigting namelijk had haren vader om verlof daartoe verzocht, en na gemaakt toilet, dat zoo wat anderhalf uur duurde, — het was namelijk geen zondag — stond het schoone Friesche meisje tegenover mij. Ik zal de gemaakte schets met eenige woorden beschrijven. Haar kleedje was van zwart satijn en aan de ellebogen met eene soort van poffen voorzien; om de schouders was een bontkleurige wollen sjaal of doek geworpen, en een dergelijke, in den vorm eener turban, bedekte haar hoofd. Voor hare borst hingen, tusschen kettingjes en andere sieraden, zeer groote gouden en zilveren legpenningen, gedeeltelijk erfstukken uit de zestiende en zeventiende eeuw, waarvan de Latijnsche opschriften lofredenen op vrouwelijke deugd, vlijt en huishoudelijkheid behelsden.

Vader en dochter spraken zeer goed Hoogduitsch, ofschoon de gewone taal op Langenes, van waar zij naar För waren overgekomen, even als op al de Halligen, Noord-Friesch is.

De bewoners der groote Halligen zijn niet onbemiddeld, daar er door de mannen nog al aanzienlijke sommen gelds van hunne zeereizen wordt te huis gebragt, terwijl voor het overige veeteelt, vischvangst, en nu en dan ook wel aangespoeld strandgoed, hunnen buidel vult. Het is evenwel betreurenswaardig dat de Halligen, door hetgeen de zee er jaarlijks van afneemt, hoe langer hoe kleiner worden. De welvaart neemt dan ook hierdoor meer en meer af, de bevolking verhuist naar elders, en de dagen dier eilanden zijn geteld.

IV.

De voerder van de zeilschuit riep mij om te vertrekken, omdat hij met de eb naar För terug wilde, en niemand er hem voor kon instaan, dat hij, indien eens het gunstige oogenblik verloren was, niet even zooveel dagen zou behoeven om terug te keeren, als hij er nu uren toe noodig had. De aandringende vloed aan de eene en wat wind aan de andere zijde bragten het scheepje weldra aan het dansen op de spitse golven. Hoe langer hoe onrustiger werd het water, en het was hoog tijd dat, na verloop van een uur straf zeilen, het doel nader bij rukte; want reeds zeide de schipper mij, dat ik wit om den neus werd, en het begon mij in de maagstreek te kriewelen, even alsof ik schoenspijkers had ingeslikt. Daar het den schipper niet gelukken wilde vlak bij het strand aan te leggen, moest hij zijne reusachtige waterlaarzen voor den dag krijgen en mij op zijnen rug naar den oever dragen. Daarop liet ik mijne bagaadje aan land brengen, gaf hem zijn geld, en voor dat ik nog een paar honderd schreden had afgelegd, was hij reeds weder op zijn natten weg.

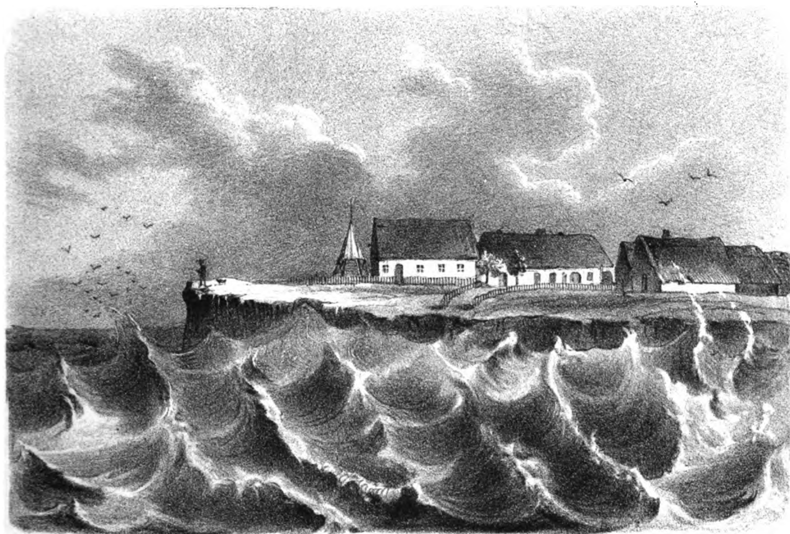
Ik begaf mij nu naar een der zoogenaamde *Werven* of *Worpen*, zijnde verhevenheden, waarop omstreeks zestien huizen en de kleine kerk staan. Een veertigtal menschen brengen daar als het ware droomende hun leven door. Van eene herberg is er natuurlijk geen sprake, en er zat voor mij derhalve niet anders op, dan de gastvrijheid van het een of ander huis in te roepen, wilde ik niet de twee dagen, die ik hier zou vertoeven, met de meeuwen op het

strand doorbrengen. Toestanden, die naar Robinsonaden gelijken, hebben voor lieden als ik iets uitlokkends; daarom ook had ik mij, door het scheepje heen te zenden, den terugweg afgesneden, en nu moest het pad vooruit gaan.

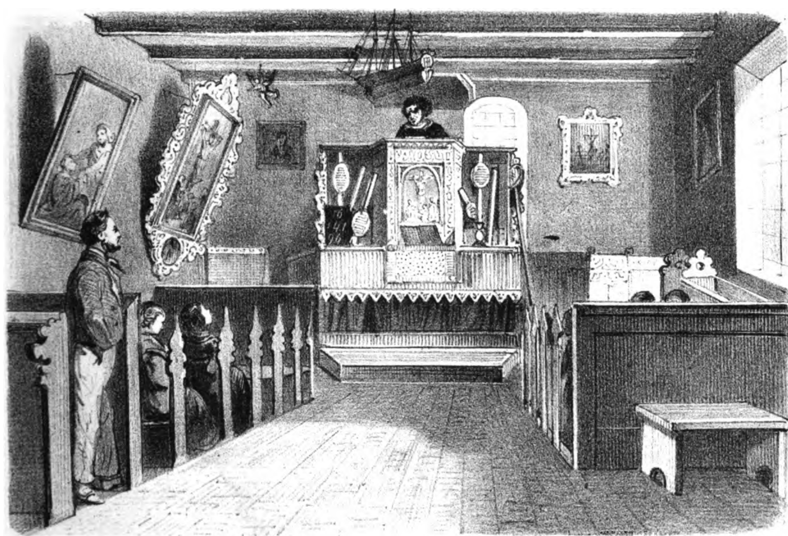
Ik kreeg geen mensch in het oog, waardoor ik bevestigd werd in hetgeen ik omtrent de onverschilligheid der bewoners reeds meermalen gehoord had. Zonder twijfel had men mij zien landen; maar niemand werd door nieuwsgierigheid bevangen om te vernemen wat wel een vreemdeling, misschien sedert langen tijd de eerste, op hun eiland te zoeken had. Ik stapte naar de pastorij toe, die naast de kerk lag, en voorts nog kenbaar was aan eene vlierstruik, die, benevens een enkelen perenboom naast een ander huis, de eenige boomgewassen op Oland zijn. In het lage woonkamertje der pastorij werd ik door de vrouw des predikants zonder veel verwondering ontvangen, en op mijne vraag, of er op het eiland door tusschenkomst van haren man een huis was te vinden, waar ik voor geld en goede woorden mijnen intrek kon nemen, kreeg ik ten antwoord, dat er op Oland één huis was, waar mijn verblijf zeer aangenaam zou wezen, en dat was het hare. „Ik zal mijn man roepen," vervolgde zij; „hij is juist met onze dochters bezig om turf van koemest te maken; want dat is al de brandstof, die wij hier hebben."

Weldra kwam zij met Zijn Eerwaarde terug. Hij was een zeer vriendelijk en levendig mannetje. Spoedig deed het gerammel van kopjes zich hooren, en eer wij er aan dachten, was een gesprek tusschen ons aangeknoopt, dat voor elk onzer even belangrijk was. In zeven maanden tijds was niemand van den „vasten wal," zoo als men zich uitdrukte, overgekomen; en al wat ik hier zag en hoorde, was zoo eigenaardig, dat het stof genoeg tot praten gaf, toen het avondmaal, dat uit kiewits-, meeuwen- en andere eijeren bestond, reeds lang was afgeloopen.

Van landbouw bevond zich op het eilandje geen spoor; want het beploegen van den grond zou zich vreeselijk kunnen wreken. Daar slechts het gras aan de storm- en springvloeden der zee eenigen weêrstand biedt, zou het wegnemen der graswortels een geheel wegwoelen van het gedeelte, waarop zij zich bevinden, ten gevolge hebben. Buitendien wordt er jaar op jaar door de zee genoeg aan het eiland ont-

De hallig Oland.

C C.A Last. Steend.v P.Blommers, te 's Hage.

De kerk van binnen.

roofd; nog slechts honderd en vijftig jaar, en Oland kan geen mensch meer herbergen. De eenige groenten, die men er heeft, is eene soort van gras, dat men als spinazie kookt. Aardappelen en dergelijken haalt men van het vaste land. Ooft is een zeldzaam artikel; eerder nog komt nu en dan eene kist met citroenen of sinaas-appelen van een gestrand schip aandrijven. En dat alles zou nog gaan; maar — het water! Van het zoute heeft men te veel, van het zoete te weinig.

„Wanneer de Noordzee in het najaar ons aanbrult als tienduizend leeuwen, en golf bij golf nader rukt," vertelde de predikant, „zou ons dat op zichzelf niet bang meer maken; want wij hebben reeds hier door de kagchelpijp golven zien binnenslaan, en het huis staat toch nog. Wij hijschen dan het vee op den zolder, en nemen daar zelf de wijk. Maar met die overompeling der zee worden onze regenbakken met zout water gevuld. Het vee brult reeds het dakvenster uit om water, nog voor dat de zee de huizen binnendringt. Wij destilleren wel zeewater, maar het product van twaalf uren arbeids drinkt eene koe in vijf minuten op. Het vee sterft alsdan, indien niet spoedig eene goede regenbui op nieuw versch water geeft." En nu deelde de predikant — Bahnsen is zijn naam — mij het volgende mede:

„Twee jaar geleden, des winters, bij helder maanlicht, was de zee hoog opgezwollen; maar niemand dacht er aan, dat zij tegen middernacht met menschenbeenderen tegen de lage vensters der pastorij zou kloppen. Midden in den nacht waren mijne nog zeer jonge dochters wakker geworden, en schreeuwden zoo hard zij konden: „Vader, vader! daar drijven doode menschen het venster binnen!" Kale, gladde schedels, beenderen van armen en beenen, vleeschlooze borstkasten vlogen met veel gedruisch tegen het venster aan en de kamer in. Half vergane planken van doodkisten volgden hen na. De zeegoden hadden dien nacht een sedert lang niet meer bekend kerkhof tot hun speeltuig gekozen; de oever van onzen hallig was omgewoeld en een gedeelte van het kerkhof naar ons toe gedreven."

Zoo vertelde de predikant. Zijne vrouw, twee dochters, twee zoontjes en eene rijzige, niet onbevallige dame van

omstreeks dertig jaren, met eene eigenaardige trotsche houding, maakte het dischgezelschap uit. Ik vernam dat de laatste eene ongelukkige krankzinnige was, welke reeds drie jaren op dit eenzame eiland woonde, zonder van haar *idée fixe* af te komen, dat zij keizerin van Oostenrijk was. Na een half uur levendig discours met haar, begon ik bijna te meenen dat men zich omtrent haren toestand bedrogen had, zoo verstandig sprak zij over gewone zaken. Eerst toen men mij een paar minuten met haar alleen had gelaten, begon zij op eens met het smeekend verzoek, dat ik haar toch zoo spoedig mogelijk naar Weenen zou brengen; want dat zij haren man, Frans Joseph, onder al die hofdames niet alleen vertrouwde; terwijl zij er kort daarop bijvoegde, dat dit mij, als broeder van Louis Philippe, volstrekt niet moeijelijk zou vallen. — Elken middag wandelt de ongelukkige het eilandje rond en glimlacht tegen de golven. Helaas! het is een geluk dat zij glimlacht, en nooit de hoop verliest, dat een van de duizend brieven, die zij reeds heeft geschreven, eindelijk ter plaatse zijner bestemming zal aankomen. Het spreekt van zelf, dat deze tot een ander, welbekend doel, gebruikt worden.

Oude kerkboeken en kronieken, door de geestelijken van het eiland sedert de zestiende eeuw geschreven, gaf de vriendelijke predikant mij nog mede in mijne slaapkamer. Toen ik het verslag van al die overstroomingen doorloopen had, waarbij lang geleden op één dag over de honderdduizend menschen waren verdronken, en het mij voorkwam alsof de Noordzee een oud herinneringslied daarvan in het nachtelijk uur bromde, klom ik — het was lichte maan — het lage venster uit, keek eens naar alle vier de hemelstreken de zee over, en kon, in mijne kamer teruggekeerd, nog geruimen tijd niet in slaap komen, daar ik te mijmeren lag over het oude vertelsel van eene jonge Engelsche koningin, die eens op een Deensche koning verliefd geraakt, maar door hem bedrogen werd. Hare hartstogtelijke liefde veranderde nu in haat. Zij liet de landengte, die Engeland toenmaals nog met Frankrijk verbond, doorsteken; deze arbeid, waarbij zevenhonderd menschen aan het werk waren gesteld, duurde zeven lange jaren. Zij meende daardoor, dat de inbrekende oceaan alle Deensche landen onder water zetten en vernie-

len zou. Het gelukte haar in zoo verre, dat vele honderdduizenden Friezen hun graf in de golven vonden, en de Noordzee, van dien tijd af, met ontembare gierigheid op verderen prooi loert.

Den volgenden morgen bragt de predikant mij in de kleine kerk, waar de liefde voor de zee zich in het model van een ouderwetsch oorlogschip een gedenkteeken heeft opgerigt. Dat ding hangt daar reeds eeuwen lang aan de zoldering, vlak bij den preekstoel. Te midden van andere vreemde sieraden merkt men eene schilderij op, die niet slecht is uitgevallen, en Christus voorstelt, terwijl hij voor eenen schipbreukeling zijne armen opent.

„Wat zou ik bij het prediken in vuur geraken, indien deze kerk eens vol was!” zeide de predikant. Huwelijken en geboorten komen niet alle jaren voor, en het is derhalve reeds eene plegtigheid, wanneer de dood van een der eilanders den predikant gelegenheid geeft om daarvoor eene redevoering te houden, en met de doodkist het geheele eiland rond te wandelen. Predikant, schoolmeester en doodgraver zijn hier voor het overige één persoon. Maar Bahnsen is ook jager, en zijne jagt bestaat in het schieten van allerlei zeevogels en het wegnemen van hunne eijeren.

De stoomboot kwam nu in het gezigt. Ik zeide mijnen vriendelijken gastheer hartelijk vaarwel, en verzekerde de krankzinnige dame, dat ik in haar belang voor haar werkzaam zou wezen, zoodra ik Frans Joseph mogt komen te spreken.

Het bootje, waarmede ik aan boord werd gehaald, had nog het ongeluk van tegen de raderkasten te stooten; maar het liep gelukkig met het verlies van twee riemen en den schrik af.

Toen de stoomboot te Husem stilhield, vertoefde ik daar slechts tot aan het vertrek van den spoortrein, die mij naar Sleeswijk terug bragt. Van deze stad begaf ik mij twee dagen later weder zuidwaarts naar de mijnen. Vaarwel, Sleeswijk! vaarwel, tot betere dagen!

EEN „GOED HUWELIJK."

Door A. van Uitermade.

I.

HET STERFBED.

„Vergeet nooit, lieve Emma, dat er geen grooter geluk voor kinderen is, dan vroom en goed te zijn. God is altijd mijn leidsman en vriend geweest, en nu in mijne ziekte is hij mijn trooster en helper. Vergeet hem nooit, mijn kind! Gij verzuimt immers niet, sedert ik u 's avonds niet meer naar uw kamertje kan brengen, aandachtig en hartelijk te bidden?"

Deze woorden werden gesproken door de bleeke mevrouw Zaandonk, terwijl zij haar matten blik vol liefde op het fijne, door een lichten blos gekleurde gezigtje van haar twaalfjarig dochtertje had gevestigd, en met de vermagerde hand over haar blond hoofdje streek.

„Neen, mama!" antwoordde het meisje, met hare korenblaauwe oogen hare moeder gulhartig aanziende: „zoodra ik mij heb uitgekleed, bid ik altijd. Ik zou anders niet kunnen slapen." — „Doe dat altijd, mijne Emma, en leer het verkeerde in u bestrijden. Zoek Christus en zijn evangelie te leeren kennen, dan zult gij vroeg in het goede opwassen. Kindlief, vergeet mijne vermaning niet; want ik zal ze u niet dikwijls meer kunnen herhalen. Elken dag word ik zwakker; en wie zal, als ik ben heengegaan, mijn dochtertje met zooveel zorg kunnen opvoeden en vermanen, als hare moeder deed!"

Hare gelaatsspieren bewogen zich krampachtig, alsof haar, door de aanraking eener al te gevoelige plek, pijn werd veroorzaakt.

„O, mama!" zeide het kind, hare ontrust bemerkende, „ik zal alles doen wat gij zegt; maar gij zult toch weêr beter wor-

den?” — „Neen, mijn kind! het is Gods wil, dat ik spoedig van u en papa zal heengaan; maar gij weet wel: wat God doet, is altijd goed, al schijnt het ook droevig. Indien gij, als zijn kind, goed en braaf wilt leven en uw papa tot blijdschap zijn, dan zal Hij u altijd zegenen, en dan vindt gij mij daar eens weder, waar alle goede menschen zijn.”

Het meisje begon te weenen en drukte de zachte wang tegen den trouwen boezem der moeder. Ook uit de oogen van deze vielen een paar heldere parelen der smart op het lokkig hoofdje, eene zenuwachtige beving voer door hare leden, doch hare zaamgeperste lippen getuigden van de inspanning om zich te beheerschen en den storm der aandoeningen te weêrhouden. Haar dochtertje zacht van zich losmakende, zeide zij op kalmen toon: „Kindlief, pluk mij nu nog eens een perzik, zoo als die, welken gij gisteren bragt, en die mij zoo verfrischt heeft.” — „Ik ga, mama!” antwoordde de kleine levendig, te gelijk hare tranen afwisschende, en snelde heen, gelukkig bij de gedachte dat zij hare moeder eene dienst kon bewijzen. Het oog der zieke volgde met eene uitdrukking van weemoed en liefde hare lieveling, die alleen nog haar hart aan de aarde bond, — tot zij in de deur was verdwenen.

Een oogenblik daarna trad een vrij gezet heer binnen, met blozende gelaatskleur en levendige, bewegelijke oogen.

„Wat is dat nu weder, Sophie?” zeide hij, haastig naar het bed gaande: „ik zie dat gij geschreid hebt. Gij zijt veel te neêrslagtig; als gij opgeruimder waart, zoudt gij spoedig hersteld zijn. Er is niets nadeeliger voor een zieke dan zich aan treurige gedachten over te geven.” — „Ik ben niet neêrslagtig, Zaandonk,” antwoordde de kranke, „maar ik bedenk het ernstige van mijn toestand, en het stemt mij somwijlen weemoedig, als ik mij voorstel, dat ik spoedig hen, die mij lief zijn, zal verlaten.” — „Daar hebt gij het al weêr!” hernam haar echtgenoot, met ongeduldige schreden door de kamer gaande. „Gij denkt altijd aan sterven, en dat sombere idée belet uwe herstelling. Kom, zet dit nu eens uit uw hoofd! Gij zijt wel wat zwak, maar de krachten kunnen immers aanwinnen; de doctor zal u wel weêr wat opknappen.” — „Hij zal mij niet meer opknappen, Zaandonk!” zeide zij met een treurigen glimlach. „De pogingen der kunst

zijn vruchteloos, als de levenskiem is geknakt. Ik gevoel, dat ik in een paar dagen zeer achteruit ben gegaan, en daarom wenschte ik nu eens ernstig met u te spreken....” — „Wat ik u bidden mag, Sophie,” antwoordde hij haastig, „laat ons geen naargeestige gesprekken houden; dat is allernadeeligst voor u. Ik moet ook naar buiten, om eens naar het land te gaan zien, waar ik werkvolk bezig heb.” — „Gij *moet* nu naar mij luisteren, Zaandonk! misschien kan ik later niet meer zoo met u spreken, en ik wilde u de zorg op het hart drukken omtrent ons kind.” — „Nu, wegens de toekomst van Emma behoeft gij toch geen zorg te hebben; wij bezitten immers genoeg om daaromtrent gerust te zijn?” — „Als geld en goed genoeg was om gelukkig te wezen, dan zou ik wel gerust kunnen zijn,” hernam zij, weemoedig hem aanziende; „maar er is immers meer noodig, Zaandonk?” — „Nu ja; maar onze Emma heeft eene goede inborst en zal nimmer op slechte wegen gaan.” — „Het kind heeft wel eene goede inborst, maar het goede moet in haar ontwikkeld en het kwade bestreden worden. Wilt gij mij beloven, Zaandonk, zooveel in u is te zorgen, dat zij, wat hare opleiding betreft, altijd in goede handen komt?” — „Dat beloof ik u gaarne, Sophie, als u dit genoegen doet; maar waartoe nu langer zoo te spreken, alsof gij morgen sterven zult?” — „De jaren gaan spoedig voorbij,” ging zij voort, zonder op zijn gezegde acht te slaan. „De tijd, dat Emma volwassen is, komt eer dan gij denkt. Dan zal geene moeder aan hare zijde staan, en toch heeft een meisje daaraan vooral behoefte, als zij eens geroepen wordt om te beslissen in eene aangeboden huwelijkskeus; want het geheele geluk eener vrouw voor deze, en somwijlen ook voor de toekomende wereld, hangt af van zulk eene verbindtenis.”

Zij hield een oogenblik op, alsof zich hare gedachten bijzonder bij dit denkbeeld bepaalden. „Wilt gij mij plegtig beloven, Zaandonk,” hernam zij, „dat gij, zooveel gij kunt, met bedachtzaamheid zult zorgen, dat Emma nimmer een echtgenoot krijgt, met wien zij ongelukkig zou worden?” — „Ik beloof het u,” antwoordde hij; „ik zal zooveel mogelijk zorgen, dat zij eenmaal eene goede partij doet.”

De zieke scheen nog niet voldaan. Met bekommerden blik zag zij haren echtgenoot aan. Maar op dit oogenblik trad

Emma weêr binnen, met een schoteltje in de hand, waarop twee heerlijke perziken prijkten. De heer Zaandonk maakte van de komst van zijn dochtertje gebruik om haastig de kamer te verlaten.

"Zie eens, moeder!" riep de kleine levendig: "deze zijn nog sappiger dan die van gisteren. Zij zullen regt goed voor u zijn." — "Ik dank u, lieve!" antwoordde de moeder, en wenkte de kleine, die, toen zij zich tot haar boog, een teederen kus ontving. Eene wijl bleef het oog der moeder op haar dochtertje rusten, alsof zij op haar gelaat het lot, dat de eerlang moederlooze te wachten stond, wilde lezen. Toen sloeg zij den blik naar boven, en hare lippen bewogen zich; waarschijnlijk beval zij haar kind, dat zij onder de hoede van haren aardschen vader niet veilig achtte, in de bescherming aan van den Vader daarboven.

Er werd tusschen de zieke en haren man niet meer over het behandelde onderwerp gesproken; want hare krachten namen snel af, en Zaandonk was slechts zelden bij haar. Na eenige dagen stond hij weder aan het bed zijner vrouw. Zij haalde met moeite adem; het klamme zweet stond op haar uitgeteerd gelaat, waarover eene vale kleur lag verspreid; maar haar blik was nog helder.

Zaandonk, die welligt voor het eerst ernstig aan het verlies zijner vrouw dacht, nu het oogenblik daarvan gekomen was, hield hare eene hand vast, terwijl de andere het hoofdje der kleine snikkende Emma aan den moederlijken boezem hield gedrukt.

"Mijn kind,..." lispelde de stervende, "zult gij niet vergeten wat gij mij beloofd hebt?" — "Neen, moeder!" snikte de kleine. "Ik zal u altijd gehoorzamen, en goed en braaf zijn." — "Heere, zegen mijn lieveling!" bad de kranke, eene vergeefsche poging doende om de oogen naar boven op te slaan. "Zaandonk," fluisterde zij toen haren echtgenoot toe, "denk aan uwe belofte omtrent hare opvoeding, en als zij later eens zich met iemand verbindt, laat het met een waardig en braaf man zijn." — "Ik beloof het u, Sophie!" antwoordde Zaandonk ontroerd; "ik zal haar nimmer geven dan aan iemand die haar waard is."

De zieke antwoordde niet; zij kon ook niet meer spreken. De vale doodskleur werd nog valer; — met moeite kuste zij

nog eenmaal haar kind — Zaandonk omhelsde haar — en eene minuut later had zij opgehouden te leven.

II.

MEISJESJAREN EN EEN NUTS-AVOND.

De heer Zaandonk was in het algemeen een goed en joviaal mensch, die slechts onstuimig werd, als men zijne drift gaande maakte. Hij deed niet veel moeite om zijn gevoel te beheerschen en volgde de ingevingen van zijn temperament. Eenigzins mogt wel een gevoel van algemeene zedelijkheid invloed op hem oefenen; maar hij was te zeer materialist, om aan een hooger leven veel behoefte te gevoelen. Nimmer had hij zich moeite gegeven om over het wezen der godsdienst na te denken; hij volgde slechts de gewone formaliteiten, en gaf buiten hetgeen zijn huisgezin, zijne landerijen en de dorps-societeit betrof, in zijne ziel slechts plaats aan belangstelling in wetsveranderingen, industrieele zaken, staatkundige gebeurtenissen, en vooral aan beursberigten, die steeds zijne geheele aandacht trokken, en waarover hij zelf somwijlen geruimen tijd zat na te denken. Hoewel tusschen den heer Zaandonk en zijne overleden echtgenoot uiterlijk steeds eene goede verstandhouding had bestaan, zoo had toch, gelijk de lezer wel reeds vermoed heeft, die innige gemeenschap ontbroken, welke slechts bij eene in de hoofdzaken overeenstemmend streven der zielen gevonden wordt. Zelfs de kleine Emma had met haar fijn kinderlijk instinct een zeker vermoeden opgevat, dat des vaders ruwere denkwijze en spreekmanier niet met het zachter gemoed en de inniger gewaarwordingen der moeder strookten. Zaandonk betreurde zijne echtgenoote echter eenige weken met opregte droefheid; want hij besefte nu meer dan ooit te voren, dat hij toch een schat in haar had bezeten, die niet vergoed kon worden. De arme kleine Emma was der teedere rank gelijk, die, van haren stam losgerukt en niets hebbende om zich aan te hechten, een spel van weêr en winden is. Na eenigen tijd werd zij ziek; zij herstelde wel weder, maar bleef toch lang eene kwijnende gezondheid behouden. Zij

was toevertrouwd aan eene onverstandige huishoudster, die het kind niet begreep, hetgeen op hare vorming geen gunstigen invloed had.

Toen Emma vijftien jaren bereikt had, werd eene aanmerkelijke verandering bij haar zigtbaar. Hare gezondheid werd vaster, de blos op hare wangen sterker, en het scheen dat hiermede ook eene belangrijke, in haars vaders oog gelukkige ommekeer in haar zieleleven plaats greep. Naarmate haar gezigtskring zich uitbreidde en zij op het dorp meer omgang had met bekenden en vriendinnen, werd zij minder stil en ingekeerd dan zij als kind geweest was; de herinneringen aan hare moeder, wier beeld in haren geest verflaauwde, werden minder, en zij legde dagelijks meer neiging voor verstrooijing en vermaken aan den dag.

Toen zij zeventien jaren telde en deel nam aan de conversatie der volwassenen, zag men haar gaarne in elken kring. Zij had op de kost- en dagschool van het dorp voldoende kennis opgedaan van hetgeen tot eene zoogenaamd beschaafde opvoeding behoort; het ontbrak haar niet aan geest, en eene natuurlijke zachtheid en vriendelijkheid was haar eigen, — zoodat zij aardig en bevallig wist te praten, en op hen, met wie zij omging, een aangenamen indruk maakte.

De heer Zaandonk begon trotsch te worden op zijne dochter, die zich zoo bevallig ontwikkelde en reeds met veel gratie, als hij gasten ontving, de honneurs wist waar te nemen. Hij moedigde haar door eene ruime geldelijke toelage aan tot een keurig toilet, en had in ieder opzigt alles voor haar ten beste. Nu en dan nam hij haar mede naar bal en komedie in de stad, en had het genoegen te zien, dat zij meer en meer smaak kreeg in uitspanningen, die onmisbaar waren. De heer Zaandonk ging nog al dikwijls naar de stad; want hij speculeerde met zijn geld, en won meestal veel, maar verloor ook wel eens, welk een of ander men altijd bespeuren kon aan de luim, waarin hij terugkeerde.

Emma stond op een keerpunt haars levens. De wereld had zich voor haren ongeoefenden blik geopend met al hare schijnvreugde en aanlokkelijkheden, door het prisma der jeugdige hoop en verbeelding in bekoorlijken rozengloed gehuld. Liefelijke stemmen klonken in en buiten haar, en beloofden haar ongestoorde vreugde en genot, — stemmen, die

den klank der woorden van liefde en vermaning der overleden moeder al meer en meer verdoofden, zoodat die eindelijk in de herinnering bijna wegstierven, als de laatste toonen van een ver verwijderd geluid. Had zij voorheen, als zij eenige dagen hare gemeenschap met den Hemel had verbroken en vergeten, en dan het portret harer moeder haar verwijtend scheen aan te zien, hevige zelfbeschuldiging gevoeld bij de vraag, of zij was geworden wat die moeder gewenscht had dat zij worden zou — thans had zij zich reeds een ander denkbeeld van het vrouweleven opgedrongen, en zoo lang had zij het ideaal, dat haar voor den geest gezweefd had, bijna onbewust gewijzigd en veranderd, tot het in overeenstemming was met haren eigen zin en het voorbeeld der meestal onbeduidende vrouwen, met wie zij bekend was; en was al het stoffelijk beeld der moeder haar overgebleven, haar christelijk levensbeeld was in hare ziel te zeer verbleekt, om nog krachtig haar tot navolging te kunnen opwekken.

Het levende voorbeeld, de teedere wakende liefde, de zachte vermanende stem, de trouwe leidende hand dier moeder, zouden wij haar thans zoozeer toewenschen; maar dat had haar deel niet mogen zijn; en *dit* troost ons, dat de groote Opvoeder allerlei middelen heeft om zijne kinderen te brengen tot hunne bestemming.

Nog eenmaal deden zich de stemmen uit het verledene in Emma's boezem luide hooren, namelijk toen zij op achttienjarigen leeftijd zich aan de Christelijke gemeente verbond. Op het oogenblik, toen zij haren Heer trouw beloofde, — toen de grijze leeraar, terwijl zijne edele blikken van heilige geestdrift straalden, en hij als verjongd daar stond, als een apostel des Heeren zijne kweekelingen waarschuwde tegen de zonde der wereld, en hun het zalige der gemeenschap met den hemel afschilderde — toen vatte zij heilige voornemens op, en deed edele beloften, die misschien meer zouden zijn nagekomen, als hare conversatie en huiselijke omgeving niet ongunstig op haar gewerkt hadden, en niet kort daarna eene gebeurtenis had plaats gegrepen, die hare ziel met geheel andere denkbeelden vervulde.

Onder de genoegens van het dorp, waarin het buitengoed van den heer Zaandonk gelegen was, mogt vooral eene ver-

eeniging gerekend worden, *de Letterkring*, doch in de wandeling door de dorpelingen *het Nut* geheeten, bestaande uit de oudere en jongere heeren van het dorp, die zich, zoovelen zij daartoe eenige geschiktheid meenden te bezitten, verbonden hadden, in de wintermaanden, elk op hunne beurt, eene voorlezing te houden en eene bijdrage te doen, welks laatste doorgaans bestond in het voordragen van een dichtstuk. Één avond in het jaar, wanneer in April de laatste vergadering van het saizoen werd gehouden, maakte op al de andere avonden van den *Letterkring* eene uitzondering. Dan heerschte er levendige opgewektheid; ieder, die dan optrad — en dit waren de beste sprekers — beijverde zich om het uitstekendste, wat hij geven kon, te leveren, — want op dien avond werden door de leden de dames van het dorp medegebragt, en ook vreemdelingen uit de naburige dorpen hadden dan met hunne dames vrijen toegang, waarvan ruimschoots gebruik gemaakt werd, zoodat de vrij groote kamer in *de Zon* buitengewoon vol werd en schitterde van licht en fraaije toiletten.

De *Letterkring* zoude weder zijne laatste bijeenkomst houden, en de heer Zaandonk had plan die met zijne dochter bij te wonen. Daar laatstgenoemde bij de dochters van den notaris op de thee was gevraagd, wandelde zij reeds vroeg naar het dorp. Haar vader zou haar, tegen den tijd dat de vergadering een aanvang nam, komen afhalen.

Emma had reeds eene poos met hare beide vriendinnen zitten praten over den aanstaanden feestavond en de vreemdelingen, die men verwachtte, toen de echtgenoote van den notaris tot hare jongste dochter zeide: „Emilie, ga eens vragen of uw papa komt theedrinken.”

Emilie ging; maar de klerk, die haar in den gang ontmoette, zeide dat mijnheer nog niet kon komen, omdat hij met den heer Bromont eene zaak te behandelen had.

„Wie is die mijnheer Bromont?” vroeg de oudste dochter, toen Emilie met dit berigt was binnengekomen. — „Ik geloof, een koopman uit R***,” antwoordde hare moeder. „Hij is verleden week óók hier geweest. Hij schijnt betrokken in het faillissement van Baakzee, den droogist.”

Een poosje later, juist toen Emma haar tweede kopje thee aannam, werd de kamerdeur geopend en trad de notaris Wijl-

ders met een heer binnen, dien hij voorstelde als de heer Bromont uit de naburige stad.

De aandacht der dames vestigde zich dadelijk op de binnengekomene, en deze was die aandacht wel waard; want hij was een smaakvol gekleed jongman van zoo wat midden in de twintig, van eene ranke gestalte, met edele, bezielde gelaatstrekken, gitzwarte lokken en even donkere vonkelende oogen; geheel zijn voorkomen mogt interessant genoemd worden.

"Ik hoop," zeide de heer Bromont met bijzonder welluidende stem, "dat de dames mij ten goede houden, dat ik de vriendelijke invitatie van mijnheer Wijlders gehoor gaf; de eer en het genoegen waren te uitlokkend om er niet van te jouisseren."

Mevrouw gaf een vleijend en vriendelijk antwoord. Weldra ontwikkelde zich een levendig gesprek, waarbij het duidelijk bleek dat de koopman, die al dadelijk den aangenaamsten indruk te weeg gebragt had, veel had gezien en de wereld kende. Geen onderwerp scheen hem vreemd; met veel tact wist hij elk geuit denkbeeld op te vatten en te ontwikkelen; zijne manier van vertellen en schilderen was boeijend en wegslepend. Emma hing met gespannen aandacht aan zijne lippen; de tijd vloog haar voorbij; en eer zij er om dacht, was het uur gekomen, dat haar vader haar zou afhalen. De heer Bromont werd door den notaris uitgenoodigd om den feestavond met hen in *de Zon* door te brengen, hetgeen gaarne werd aangenomen.

In *de Zon* heerschte reeds drukke beweging. Sommige dames hadden al plaats genomen; andere stonden in groepjes druk te praten. De meeste heeren zwierven door de zaal, en een paar andere stonden in een hoekje, om ter gluips hunne stukken nog eens in te zien, ten einde zich een niet te best gememoriseerd gedeelte veiligheidshalve nog eens te herinneren. Tusschen het verward gegons, dat de zaal vervulde, klonk nu en dan een luide lach, of het niezen van een paar oude heeren, die met de snuifdoos in de hand over het weêr en de veldgewassen stonden te kouten. Eindelijk werd dit gedruisch en deze verwarring door meer stilte en orde vervangen, en toen de achtbare president zijn krachtigen hamerslag en nog krachtiger "Ik open de vergadering!"

had doen hooren, heerschte er plotseling eene doodsche stilte. Nadat eenige formaliteiten waren voorafgegaan, hield de doctor eene vrij geleerde, maar ook vrij drooge voorlezing, die echter, daar de man begreep bij deze gelegenheid toch ook wat aardigs te moeten zeggen, met eene lofspraak op de vrouwen eindigde. Toen hierop verscheidene dichtstukken middelmatig of slecht waren voorgedragen, en de president had gevraagd, of niet iemand van hen, die uit andere plaatsen de vereeniging met hunne tegenwoordigheid vereerden, iets ten beste zou geven om het genoegen der aanwezigen te verhoogen, — toen verhief zich de hooge gestalte van Bromont. Vele oogen vestigden zich op den belangwekkenden jongman, en volgden hem, toen hij naar den catheder ging. Na eene korte en bescheidene inleiding droeg hij het dichtstuk van Helmers, *Mikon en zijne gade*, voor. Reeds door de eerste woorden van het schoone drama, dat de meesten wel eens gelezen hadden, werden, in weêrwil der bekendheid, allen gekluisterd. Zijne aangename, buigzame, doordringende stem zette dadelijk aan het stuk voor het aesthetisch gevoel eene dubbele schoonheid bij, en bij elken regel werden de hoorders al meer weggesleept. Krachtvol, bezielend en indrukwekkend rolden zijne woorden bij de voordragt der heerlijke natuurschildering; zijn geheele voorkomen was krachtig en grootsch, even als zijn toon; en alsof men het donderen der lawinen hoorde, gevoelde ieder den boezem sneller jagen. Maar toen hij den toon van het innigst gevoel aansloeg, en zijne diepe stem de woorden in het binnenste der ziel deed dringen en de fijnste snaren des gemoeds deed trillen, toen parelden, onder ademlooze stilte, tranen in ieder vrouwelijk oog. Emma dronk die streelende klanken met volle teugen in, en als betooverd hing haar blik aan den talentvollen declamator, die de innigste sympathiën van haar gemoed scheen uit te drukken; hare wangen gloeiden; wat om haar was, had zij vergeten; en eerst toen aan het einde der voordragt een daverend applaudissement, zooals nooit in *de Zon* gehoord was, de zaal deed daveren, kwam zij met een diepen zucht weêr eenigzins tot zichzelve terug. Zij bleef echter het overige van den avond zeer verstrooid, en voortdurend hielden hare gedachten zich met den begaafden koopman bezig. „Hij,” dacht zij, „die zoo de

schoonste aandoeningen van het menschelijk hart weet te gevoelen en uit te drukken, moet wel een edel mensch zijn." En hare opgewonden verbeelding zag in den koopman uit de stad bijna een engel in menschengedaante.

Met bijzondere belangstelling zag zij na den afloop der bijeenkomst, Bromont met de notaris-familie terugkeeren en de uitnoodiging aannemen om daar te blijven om iets te gebruiken; met nog meer belangstelling hoorde zij haren vader zich met hem in een levendig gesprek verdiepen, en hem uitnoodigen tot een bezoek, als hij eens weêr op het dorp mogt komen.

Zou de koopman aan die uitnoodiging spoedig gehoor geven? Had hij in *de Zon* niet dikwijls naar de plaats, waar zij zat, den blik gerigt? Had deze haar of de dochters van den notaris gezocht? Zou hij reeds elders zijn hart hebben weggeschonken? Deze en andere vragen deed Emma zichzelve, toen zij eenige uren later zich ter rust had begeven, maar het beeld van den jongen koopman den slaap een geruimen tijd op de vlugt joeg. Verschillende redeneringen volgden daarop, en eerst tegen den morgenstond look eene ligte sluimering hare oogen.

III.

GEVOLGEN VAN DEN NUTS-AVOND.

Eene week was na de laatste vergadering van *de Letterkring* verloopen. Het was een schoone voorjaarsdag. In mijnheer Zaandonks tuin werd het oog reeds bekoord door bevallige crocussen op de perken, het heldere groen van de heesters en den witten en lichtrooden bloesem aan pereboomen en hagedoornstruiken, die zich zacht bewogen in de frissche lentelucht. De heer des huizes en zijne dochter hadden eene wandeling door den tuin gedaan, en traden de woonkamer binnen. Met opgeruimd gelaat ontstak Zaandonk eene pijp; en na zich op zijn gemak in zijnen leunstoel te hebben gezet, nam hij de juist aangekomen courant, liet een snellen blik gaan over de beursberigten, en begon toen langzamer het binnenlandsche nieuws te lezen. Jufvrouw Norden, de huis-

houdster, liep de kamer op en neder, om eenige bloempotjes in de zon te plaatsen. Emma schonk nog wat water op de thee. Toen zij den schenkketel had nedergezet, nam zij haar borduurwerk op, doch wierp, eer zij met haar werk begon, onwillekeurig een blik door het zijraam naar de beukenlaan. Na dien eersten blik zag zij scherper toe.

„Papa," zeide zij, „ik geloof dat wij bezoek krijgen; er rijdt eene tilbury de laan op."

De tilbury was reeds het ijzeren hek genaderd. Een heer sprong er uit, en gaf de leidsels aan den toegesnelden knecht. Emma zag den aangekomene het hek binnentreden, en op het zelfde oogenblik overtoog een hoogere blos haar gelaat. Zij zeide niets, maar vulde met eenige haast de kopjes, en wierp een blik in den tegenover haar hangenden spiegel.

„Ha, het is Bromont!" zeide haar vader, op den toon van blijde verrassing. „Nu, die is mij welkom; het is een flink, pleizierig mensch!" — „Hé! komt die een visite brengen?" vroeg Emma. — „Waarom niet?" hernam haar vader. „Ik heb hem uitgenoodigd." — „Heere mijn tijd! ik dacht niet dat er van daag visite zou komen!" riep jufvrouw Norden uit, en verliet haastig de kamer, om eene andere muts op te zetten; want het was een zwak dezer dame, dat zij zeer ijdel was op dat gedeelte van haar toilet.

„Daar doet u wel aan, mijnheer Bromont!" voerde Zaandonk, nadat de gast de kamer was binnen getreden en beleefd had gegroet, hem gul en vriendelijk te gemoet, „dat gij uwe belofte volbrengt!" — „De kennismaking was te aangenaam, om van mijne zijde niet van uw verlof gebruik te maken en haar spoedig voort te zetten," antwoordde de koopman. — „Hoe bevalt u ons dorp en de omtrek in dit saizoen?" vroeg Zaandonk. — „Ik was er vóór verleden week nooit geweest; maar ik vond de situatie allerliefst; de natuur is hier bekoorlijk. Het buitenleven is in dezen tijd toch zeer te prefereren!" — „Als de menschen op de dorpen maar doorgaans niet zoo stijf en achterlijk waren, en niet zoo bekrompen vasthielden aan ouderwetsche vormen!" — „Dit, mijnheer Zaandonk, heeft mij op vele dorpen ook wel eens geërgerd; want ziet u, ook ik beschouw het leven en de wereld met wat vrijer blik, en tracht op de hoogte van onzen tijd te staan." — „Ik haat ook alle kleingeestige

bekrompenheid," hernam Zaandonk. "Weet gij wat deze streek in verlichting sterk vooruit zal brengen? Als de spoorweg, zoo als het uitzigt is, hier doorkomt." — "Gij hebt gelijk, mijnheer Zaandonk!" antwoorde Bromont. "De spoorwegen brengen de massa's in beweging, lokken ze uit om andere streken te bezoeken, en zelve te zien en te hooren; zij doen de oude palen van vooroordeel vallen, maken kleingeestige dorpelingen eenigzins tot wereldburgers, en brengen, met één woord, de plaatsen, die zij doorsnijden, in overeenstemming met den vooruitgang van den tijd."

Met welgevallen luisterde Zaandonk naar den jongen koopman, die zoo verstandig dacht en zoo welsprekend zijne denkbeelden wist uit te drukken.

Spoedig waren beide mannen in een levendig gesprek verdiept, dat weldra een vertrouwelijken toon aannam, en waarbij Bromont nu en dan iets liet blijken van het geluk, dat hem te beurt viel in zijne nieuw begonnen zaak. Telkens wist hij het gesprek eene wending te geven, dat Emma er in betrokken werd, en verzuimde dan niet die onderwerpen aan te voeren, welke haar het meeste belang moesten inboezemen. Toen hij, op uitnoodiging van den heer Zaandonk, met dezen en zijne dochter den tuin doorwandelde, prees hij de schoone partijen, gaf juiste wenken omtrent andere, die verbeterd konden worden, spaarde, bij het bezigtigen der bloemen, geen geestige vleijerijen jegens Emma, welke met blosjes werden beantwoord; met één woord, hij toonde evenveel uitstekenden smaak te bezitten, als hij wereldkennis en galanterie aan den dag legde. De heer Zaandonk wilde er niet van hooren, toen zijn gast van inspannen sprak, en drong hem zoo vriendelijk om nog te blijven, herinnerde hem zoo levendig dat het lichte maan was en het vlugge paard in een paar uren den weg kon afleggen, dat Bromont, aan dien aandrang toegevende, eindelijk besloot te blijven.

Nadat Bromont eene wijl met Emma over eenige romans van den dag had gesproken, kwam hun discours op muziek en zang. Hij vroeg Emma, of zij zeker nieuw muziekstuk, dat veel opgang maakte, ook kende. Zij had het juist op de piano leggen. De heer Zaandonk, die zelf wat aan de muziek deed, drong zijnen gast om het stuk te spelen. Bro-

mont voldeed aan dit verlangen, en speelde meesterlijk. Hij werd met lof overladen en gedrongen om het stuk te herhalen en met de woorden te begeleiden.

// Gaarne," antwoordde Bromont, // als mejuffer mij wil ondersteunen. — // Kom, wees nu niet kinderachtig, Emma!" zeide haar vader, toen zij weigerde; // gij zingt immers zoo kwaad niet."

En dit was waarheid; zij had een goeden aanleg en eene schoone stem.

Het lied, dat gespeeld en gezongen werd, schetste het geluk des levens door reine liefde. In het eerst beefde Emma's stem, toen zij die paarde met den schoonen tenor van Bromont; doch allengs werd haar toon krachtiger en voller; het gevoel van hare voor indrukken zoo vatbare ziel smolt met de woorden ineen; harmonieus en heerlijk klonken nu de toonen des lieds; het was haar, alsof ook de innigste gewaarwordingen harer ziel met die van den schoonen man aan hare zijde ineensmolten, en zij smaakte een ongekend genot. Toen de laatste woorden wegstierven, en zij waren opgestaan, ontmoette zij den blik van Bromont, wiens gevoel niet minder getroffen scheen; zij sloeg verward en verlegen de oogen neder, en hoorde niet dat haar vader zeide: // Op mijn woord, dat is schoon! Gij hebt mij een waar genot verschaft. Gij zijt een uitmuntend zanger, mijnheer Bromont...!" — // Als het u bevallen is, mijnheer Zaandonk, komt de meeste eer aan uwe dochter toe," antwoordde hij bescheiden. — // Ook zij heeft het niet kwaad gemaakt. Zelden hoorde ik hare stem zoo goed uitkomen."

Emma's gemoedsbeweging werd nog sterker; zij verliet de kamer, om het souper te doen opdragen.

Toen Bromont zich een uur later gereed maakte om te vertrekken, en Zaandonk, na de belofte van hem spoedig in de stad te zullen bezoeken, hem uitnoodigde zijne visite, die hem zooveel genoegen verschaft had, weldra te herhalen, antwoordde Bromont: // Ik hoop dat gij woord zult houden, mijnheer Zaandonk, en mij met een spoedig bezoek vereeren; wat mij betreft, ik zal zeer gaarne aan uwe uitnoodiging voldoen. Deze avond was mij een der aangenaamsten van mijn leven."

Daarbij rustte zijn donker oog op Emma, en na ook van

haar eerbiedig afscheid te hebben genomen, verliet hij het vertrek, van den gastheer vergezeld, die hem tot aan de wachtende tilbury geleidde.

Sedert dien avond herhaalde Bromont dikwijls zijne bezoeken. Somtijds trof hij Emma alleen te huis. Dan maakte hij met haar muziek, las haar iets voor, of onderhield haar met aangename gesprekken. Meermalen schilderde hij de schoonste tafereelen van het leven en de amusementen in de groote steden, welke zeer geschikt waren om de verbeelding van het onervaren meisje, dat nog zoo weinig van de wereld kende, op te winden, en beklaagde haar somtijds over haar afgezonderd leven. Met elk bezoek veroverde hij meer haar hart, dat weldra zoo geheel van hem vervuld was, dat zij met vurig verlangen telkens de dagen telde, die nog verloopen zouden eer hij weder terugkeerde. Alle belangstelling in andere zaken werd onderdrukt en verzwolgen door de gedachten, die nu onophoudelijk wakend en droomend haren geest bezig hielden, en waarvan Bromont altijd het middelpunt uitmaakte. Hij was haar het ideaal van mannelijke volkomenheid geworden, — en zelfs de vrije, wat losse wijze, waarop hij zich somwijlen uitliet over dingen, welke haar altijd heilig waren geweest, trachtte zij te verontschuldigen door de omstandigheid dat hij jong was, — veel in de wereld had gezien, en in kringen had geleefd, waar eene burgerlijke godsdienstigheid iets vreemds was; hij zou, meende zij, wel wat ernstiger worden, als hij met eene vrouw werd verbonden, die hij beminde, en die in dat opzigt een goeden invloed op hem wist uit te oefenen.

Als Emma in het dorp een bezoek aflegde, werd zij dikwijls geplaagd met de visites van Bromont; dan bloosde zij wel, maar toonde zich over die scherts geenszins ontevreden.

Eens, toen zij van een bezoek bij de familie Wijlders terugkeerde, vond zij jufvrouw Norden met eene bijzonder geheimzinnige uitdrukking op het gelaat in de huiskamer.

"Jammer," zeide de oude jufvrouw met een glimlach, "dat gij niet te huis geweest zijt! Mijnheer Bromont is wel twee uren lang hier geweest." — "Waarom spijt het u, dat ik dien heer niet ontmoet heb, jufvrouw?" vroeg Emma. — "Heere mijn tijd, juffer Emma! ik zeg maar: ik ken niemand, die zoo innemend en beleefd is als deze heer;

en hoe verstandig is hij, en wat ziet hij er goed uit! Ik zeg maar: het meisje mag van geluk spreken, dat zijne vrouw wordt, en...”

Zij werd gestoord door het binnentreden van den heer Zaandonk. Ook in zijne trekken lag eene beteekenisvolle en daarbij vrolijke uitdrukking. Jufvrouw Norden verliet de kamer.

„Dag, papa!” zeide Emma. „Mijnheer Wijlders en zijne familie hebben hun compliment verzocht.” — „Gij zijt lang uitgebleven,” was het antwoord; „gij laat uw papa maar alleen zitten. Gelukkig dat iemand anders mij gezelschap heeft gehouden.” — „Zoo? hebt gij eene visite gehad, papa?” — „Ja, van Bromont.” — „Zoo?” was al wat zij antwoordde. — „Emma,” hernam hij, een ernstigen toon aannemende, „hij heeft mij over u gesproken.” — „Over mij, papa?” — „Ja, en wat ik reeds langer te gemoet zag, is nu geschied: hij heeft mij de toestemming gevraagd om naar uwe hand te staan.”

Emma kon een gevoel van blijden triumf naauwelijks verbergen. Zij zag echter voor zich en zweeg.

„Nu, wat zegt gij daarop, Emma?” hernam haar vader. „Gij kent Bromont nu lang genoeg, om te weten of gij met hem gelukkig zult kunnen zijn. Ik voor mij zou niemand liever mijn schoonzoon zien worden. Hij is een uitmuntend jong mensch: flink, verstandig, vol wereldkennis; hij zal het gewis ver brengen. Nu, wat moet ik hem antwoorden? Heb ik goed gezien, als ik meen dat hij u bevalt?”

Emma kon noch wilde haar gevoel langer bedwingen.

„Papa!” riep zij uit, haren vader om den hals vallende, „ik wil het u niet verzwijgen: niemand zou ik liever als leidsman door het leven kiezen. Ik acht het mijn grootst geluk zijne vrouw te worden!” — „Goed zoo, mijn brave meid!” zeide haar vader op vrolijken toon; „het doet mij pleizier, dat onze wenschen hierin zoo goed overeenkomen. Dan zullen wij, eer de zomer om is, nog wel bruiloft houden.” — „Maar ik ben eerst achttien jaar, papa! ik heb nog zóo weinig ervaring; al zoo vroeg heb ik mijne mama verloren!”

De herinnering aan het lang verledene deed hare oogen vochtig worden.

„Kom, schrei nu niet!" vermaande de vader; „het is geen zaak van droefheid. Gij zijt nog jong; maar dat wordt met elken dag beter, en met het huwelijk komt van zelf de wijsheid en ervaring. Bromont bezit genoeg verstand en ervaring voor u beiden, en is zeer geschikt om uw mentor te zijn. Ik verheug mij, Emma, dat in deze zaak uwe wenschen zoo met de mijne stroken. Gij spraakt van uwe overledene moeder. Dit bragt mij in de gedachten, dat ik mijne goede vrouw kort vóór haren dood beloofd heb u geen huwelijk te laten doen, dat niet uw geluk kon bevorderen. Ik gevoel mij dubbel gelukkig door thans ook die belofte te kunnen nakomen; want Bromont is weinig ouder dan gij, drijft eene goede en voordeelige zaak, en is daarbij een schrander en aangenaam mensch, met veel wereldkennis. Waarlijk, het is eene goede partij."

IV.

DE JONGE ECHTGENOOTE.

De heer Bromont bewoonde met zijne jeugdige echtgenoote een fraai huis in eene voorname straat. Daarnaast lag het pakhuis, met het kantoor, waar mijnheer voor den middag zich eenige uren aan den arbeid overgaf. De namiddagen en avonden werden aan de genoegens des levens gewijd.

Wij vinden de jonge vrouw des nachts ten twaalf ure, in een prachtig rosékleed, in haar slaapvertrek in eene paresseuse neêrgevlijd. Hare fraaije, met juweelen ingelegde armbanden schitteren in het lamplicht, terwijl zij een zwaar vergulden kop, met thee gevuld, aan hare lippen brengt. Zij ziet er eenigzins vermoeid uit, maar toch ligt een tevreden glimlach op haar schoon, door een lichten blos gekleurd gelaat. Zoo even is zij uit de opera teruggekomen. Bromont is nog even naar het kantoor gegaan, om een brief te beantwoorden, die den anderen morgen vroegtijdig moet verzonden worden; want zijne afwezigheid gedurende den avond heeft thans dat onaangename werk noodzakelijk gemaakt. Zij laat nu haren blik over de tafel gaan, en steekt de hand uit naar eene verzameling nette, kleine billetten. Nadat zij ze vlugtig gelezen heeft, schijnt ze nog vergenoegder; want

zij beloven haar aangename uren: het zijn de antwoorden op verzonden invitaties voor eene soirée musicale, die over twee dagen ten hare huize zal gegeven worden.

Mevrouw Bromont had sedert haar huwelijk eene drukke conversatie. Haar echtgenoot had veel gereisd, was geestig en vrolijk, leefde op onbekrompen voet — redenen genoeg, om hem, zoo niet in de eerste, dan toch in de daarop volgende kringen gereeden toegang te verschaffen. Reeds om zijnentwil werd zijne vrouw dus in eene haar ongewone drukke wereld van dagelijksch verkeer getrokken, hetgeen nog toenam, toen men haar zelve als aangenaam en bevallig leerde kennen. Sedert verscheidene dagen was zij rusteloos in een maalstroom van gezelschappen en publieke vermaken medegesleept. De dagen, dat zij geen visites hadden gebragt, hadden zij vrienden van Bromont ontvangen; zij hadden concerten bezocht, letterkundige avonden bijgewoond, van de comedie geprofiteerd — en Bromont, die zijne Emma scheen te aanbidden, wilde nergens heengaan zonder dat zij hem vergezelde.

„Gaat dat niet wat druk, zoo in éénen adem door?” had zij hem wel eens gevraagd. — „Wij zijn immers jong, kindlief!” was zijn antwoord geweest, dat van een kus vergezeld ging. „Ik wil dat gij het aangenamer bij mij hebt, dan toen gij op uw dorp woondet.” En inderdaad, Emma kon zich bijzonder wel met hare nieuwe levenswijze vereenigen. De eerste weken van haar huwelijk was alles haar te vermoeijend geweest en had haar het hoofd somwijlen geduizeld; maar allengs kostte het woelige leven onder vele menschen haar minder inspanning. De beleefder, fijner toon der conversatie behaagde haar zeer; ja, het werd haar spoedig eene behoefte, met dergelijke verstrooijingen en afwisseling een gedeelte van den dag aan te vullen, en als er een enkele voorbij ging, dat zij te huis bleef en niemand ontving, gevoelde zij eene zekere onaangename ledigheid. Daar zij geen ernstig levensdoel en in zichzelve geen diepere bronnen van levensgeluk bezat, gewende zij zich zoo gemakkelijk aan een leven, dat de zinnelijkheid vleide.

Den tweeden avond heerschte er drukke beweging in het huis van den heer Bromont. De groote, prachtig gemeubelde zaal was met de schoonste bloemen versierd. In het midden stond eene pianino; aan het einde was eene kleine

verhevenheid opgerigt voor eenige violisten, die voor dien avond waren geëngageerd. Porseleinen lampen en vele waskaarsen op fraaije lustres verspreidden een schitterend licht. Het prachtige fluweelen behangsel, smaakvolle schilderijen en elegante ornamenten verhoogden het vrolijke, weelderige voorkomen der zaal. Allengs liet zich het geratel der rijtuigen voor de deur hooren. De heer Bromont en zijne jonge echtgenoote stonden gereed om de gasten te ontvangen, hij met buitengewonen smaak gekleed, en hare onberispelijke gestalte gehuld in een keurig blaauw satijnen kleed, terwijl hare schoone lokken slechts versierd waren door eene eenvoudige bloem, en een eenvoudig parelsnoer met de blankheid van haren hals wedijverde. Met bevalligheid en een glans van genoegen op het gelaat vervulde zij hare taak als gastvrouw. Door natuurlijken tact en de haar eigen minzaamheid geleid, wist zij ieder een gepast woord toe te voegen en maakte op allen den aangenaamsten indruk. De zaal werd allengs gevuld; want alle vrienden en bekenden waren genoodigd, en zij gingen te gaarne bij den heer Bromont en zijne bevallige echtgenoote, om dezen avond zonder volstrekte verhindering te huis te blijven. Eene blijde uitdrukking was op aller gelaat te lezen; het milde licht leende aan alles een vrolijken glans; de opgeruimde gastheer en zijne schoone, beminnelijke gade, die als twee goede geniussen door de zaal zweefden, en nu bij deze, dan bij gene groep stilstonden, bezielden het geheel door eene poëtische bevalligheid. Intusschen zwierven verscheidene bedienden tusschen de gasten door, en boden op kristallen en porseleinen schalen keur van ververschingen aan. Nadat het eerste gedeelte van het schoone spel der violisten was geëindigd, lieten verscheidene dilettanten hunne gaven hooren, en ook Bromont en zijne gade voerden een *quatre-main* uit, dat hun algemeenen lof deed inoogsten. Emma was op dien avond uitstekend gelukkig; zooveel genot van het gezellige leven had zij zich niet gedroomd, toen zij nog op het stille dorp woonde.

„Dat is een gelukkig echtpaar,” zeide een heer achter in de zaal tot een ander heer, die nabij hem was gezeten. — „Dat schijnt wel,” was het antwoord: „jeugd, schoonheid, rijkdom, vrienden — alles wat het leven bekoorlijk maakt.”

Met zigtbaar welgevallen hoorde een bejaard heer in hunne

nabijheid deze opmerkingen. Hij liet met een glimlach van voldoening de blikken door de zaal gaan, en vervolgens op de gastvrouw rusten. Deze ging, nadat zij met al hare gasten eenige woorden had gewisseld, naar hem toe, en zette zich bij hem neder.

"Papa," zeide zij, "hoe bevalt u ons feestavondje?" — "Bij uitstek," antwoordde hij; "men weet toch in de stad alleen regt te leven. Allen schijnen ook van u te houden. Gij hebt een hemel op aarde! Heb ik niet goed voor uw geluk gezorgd?" — "Dat hebt gij, papa!" antwoordde zij, hem de hand drukkende: "ik ben met Bromont en in mijn toestand zeer gelukkig." — "Ik wist wel dat zij eene goede partij deed," dacht de oude heer, en wreef zich regt tevreden in de handen.

Deze avond, waarin hij zijne dochter in den vollen glans van haar geluk zag schitteren, was voor de heer Bromont een der aangenaamsten van zijn leven.

V.

NEVELEN EN WOLKEN.

Na de soirée musicale vergezelde mevrouw Bromont haren echtgenoot niet zoo veelvuldig als te voren. Zij gevoelde zich minder wel; het ongewone onrustige leven had haar te sterk aangegrepen, waarbij eene andere verblijdende omstandigheid kwam, namelijk dat zij moeder zou worden. Met verukking vernam Bromont dit berigt, en zij gevoelde zich in het vooruitzigt van moedervreugde onuitsprekelijk gelukkig. Hij omringde haar met de teederste zorgen; maar toch was er iets, dat voor het eerst een bitteren druppel mengde in den beker des geluks van de jonge vrouw. Zij had nu gaarne gezien, dat haar beminde Bromont, althans sommige avonden, na afloop van zijn kantoorwerk bij haar te huis was gebleven, en dat deed hij niet. Zij vroeg dit van hem; maar met vriendelijke scherts maakte hij zich van haar af en ging zijnen gang. Toen zij eindelijk ernstig en met tranen in de oogen vroeg, of zijne liefde dan niet sterk genoeg was om eenige avonden aan haar te schenken, fronste hij de wenkbraauwen, en gaf eenigzins barsch ten antwoord:

„Emma, gij kunt niet verwachten dat ik, als gij niet kunt uitgaan, na mijn drukken arbeid mijne gewone genoegens zal missen. Ik laat u vrijheid te leven zoo als gij wilt, — laat dan ook mij mijne vrijheid.”

Dit waren de eerste harde woorden, die Bromont zijne vrouw toevoegde, en zij veroorzaakten haar onuitsprekelijke smart, te meer daar Bromont haar elken avond alleen liet, en zelfs later dan gewoonlijk begon te huis te komen; en bij haar verdriet voegde zich weldra eene groote ongerustheid, toen zij een paar malen bespeurde dat hij in zeer opgewonden toestand verkeerde, en zijn verstand een weinig beneveld scheen. Zij begon nu niet alleen met bangen kommer aan zijne liefde, maar ook aan zijne zedelijkheid te twijfelen; en hoewel hij dan somwijlen den volgenden dag bijzonder minzaam was en met haar sprak over de blijde vooruitzigten van vader- en moedervreugde, veranderde hij toch zijne aangenomen vrije levenswijze niet. Zij kon niet nalaten hem te onderhouden over het verdriet, dat hij haar veroorzaakte; en eens, toen zij dit deed, en haar zenuwachtige, prikkelbare toestand haar hartstogtelijk maakte en in tranen deed uitbarsten, zeide hij: „Ik houd niet van scènes, Emma! dat kan ik niet uitstaan.” En hij verwijderde zich haastig uit de kamer, en verliet zijne woning, om zijne gewone gezelschappen op te zoeken.

Mevrouw Bromont had toen treurige, donkere uren, en een bang voorgevoel begon reeds de bloemen van huwelijksgeluk, die hare verbeelding had geschapen, te ontbladeren. Als zij dan met rood bekreten oogen in haar slaapvertrek zat, rees het verledene voor haren geest, en de herinnering aan hare moeder deed eene beschuldigende stem in haren boezem ontwaken, welke haar zeide, dat zij Hem had vergeten, dien hare moeder haar als kind had leeren kennen; dat zij de kracht miste om zoo kalm haar lot te dragen, zoo verstandig en zachtmoedig met haren echtgenoot om te gaan en ten goede op hem te werken, als zij zou kunnen doen, indien zij zoo godsdienstig, zoo edel van denkwijze en gezindheid was als hare moeder. In dien avond bad zij het eerst tot God om kracht en sterkte. Zij deed zich nu geweld aan om door geduld, zachtmoedigheid en voorkomende liefde haren echtgenoot aan zijne woning te binden; dan

kwamen er wel eens oogenblikken, waarin zij hoopte dat zij slagen zou, maar somwijlen werd hij dan op eens onrustig, invallende gedachten schenen hem voort te jagen, en hij vervreemdde zich meer en meer van haar. Toen zij echter een pasgeboren dochtertje in zijne armen leide en hem met den naam van „vader" begroette, toen werd hij geroerd, zonk voor haar bed neder, en riep uit: „Emma, vergeef mij! ik heb u verdriet gedaan, maar ik wil u niet meer krenken."

Zij had nu eenige gelukkige weken; doch toen steeg haar verdriet tot eene te voren nooit gekende hoogte, daar het leven van haren echtgenoot ongeregelder werd dan vroeger: hij was slechts korten tijd op zijn kantoor, en bragt — zoo als zij vernomen had — een groot gedeelte van den dag door met zijne vrienden, meestal jongelieden van dubbelzinnige reputatie. Hij nam nu zijne jonge vrouw zelden meer mede naar de vroegere gezelschappen of openbare vermaken, en zij, door verdriet neêrgedrukt, had ook weinig lust om onder de menschen te verschijnen. Er was echter ééne zaak, die haar heilzame afleiding en zachten troost schonk, namelijk de opkweeking van haar kind, dat haar eenige schat was geworden, en waaraan zij al hare zorg en krachten wijdde. Ook begon zij, naarmate haar aardsche hemel met wolken werd bedekt, hare blikken meer op het verledene te rigten, op hare moeder en op God. De smart leerde haar weêr bidden; het bijna vergetene daagde als uit een digten nevel langzaam op voor haren geest; een diepere ernst en hoogere zin begon allengs wel teedere, maar toch gezonde wortelen in haar binnenste te schieten. En wel mogt het gelukkig heeten, dat zij omzag naar een anker in den storm; want haar leed was nog niet ten einde!

De heer Zaandonk bezocht zijne kinderen nu en dan; het viel hem in het oog, dat Emma's voorkomen sedert eenigen tijd veel van zijne fleur had verloren, ja bleek en vervallen mogt heeten; maar daar zij haar verdriet zorgvuldig voor haren vader verborg, schreef hij dat slechts toe aan te groote inspanning bij de zorg voor haar kind, over welks geboorte hij zich ten hoogste verblijd had. Omtrent Bromonts gedrag had hij geen kwaad vermoeden. Deze sprak telkens met hem over zijne handelszaak, die voordeelig scheen te gaan, en deelde hem mede, dat hij binnen kort in de gele-

genheid zou zijn een zeldzaam voordeeligen inkoop te doen, die, als alles goed ging, zijn vermogen zou kunnen verdubbelen. Sedert kwam de oude heer nog meermalen zijnen schoonzoon bezoeken; daar dit echter altijd in den voormiddag geschiedde en hij des namiddags weêr naar huis reed, bespeurde hij nimmer iets van zijn ongeregeld leven, en werd de blinddoek, die deswege zijne oogen bedekte, niet weggenomen.

Na verloop van eenige maanden bemerkte mevrouw Bromont, dat haar echtgenoot, tegen zijn gewoonte, dikwijls verdrietig, verstrooid en bekommerd scheen, zonder dat zij de reden daarvan kon ontdekken. Nadat dit eenige dagen geduurd had, vroeg op een avond, dat zij alleen te huis was, de boekhouder — een bekwaam en regtschapen jong mensch — om een onderhoud. Toen zij hem dit had toegestaan, deelde hij haar na eenige omwegen mede, dat hij, in weêrwil van het verbod zijns patroons, zich verpligt gevoelde haar bekend te maken, dat het slecht gesteld was met de zaken van haren echtgenoot; dat hij op het punt stond om, door het mislukken eener speculatie, eene enorme som te verliezen, en er dien ten gevolge een bankeroet op handen was. De boekhouder trachtte nu mevrouw Bromont te bewegen, bij haren echtgenoot eene poging te doen om deze schande nog te verhinderen, door met zijne schuldeischers eene schikking te beproeven.

Mevrouw Bromont sidderde van ontroering. Zij had een oogenblik noodig om tot zichzelve te komen, eer zij spreken kon.

„En hoeveel denkt gij, dat hij hun aanbieden kan?" vroeg zij toen. — „Zoo als het nu staat," antwoordde de boekhouder aarzelend, „ten hoogste twintig procent; maar indien mijnheer wilde, zou hij zich nog kunnen staande houden." — „En waarom zou hij dat niet willen?" vroeg zij verbaasd. „Hoe bedoelt gij dat?" —

De jongman werd verlegen; hij aarzelde een oogenblik, en zeide toen op deelnemenden toon: „Ik kan niet langer zwijgen; het doet mij leed u zoo diep te moeten bedroeven; maar gij moet het toch spoedig ervaren, en welligt kunt gij, als ik het u nu mededeel, een ongeluk afwenden, dat anders binnen korten tijd u treffen moet."

Zij zocht de ontsteltenis te onderdrukken, welke na deze inleiding haar overmeesterde. „Mijn God," sprak zij in haar binnenste, „geef mij sterkte!" Want zij besefte, dat zij iets ontzettends zou hooren. — Zoo was het ook. Allengs werd haar door half afgebroken woorden en wenken des boekhouders alles duidelijk. Haar man had reeds sedert eenigen tijd belangrijke sommen uit zijne zaak genomen en naar het buitenland gezonden. Waarheen was onbekend; doch uit alles was blijkbaar, dat dit met een bepaald en zeer geheim doel geschiedde. Met welk oogmerk kon evenwel zulk eene in het oog vallende handelwijze hebben plaats gehad?

Mevrouw Bromont liet haren man roepen, om hem met alle haar mogelijke kalmte zijne onwaardige handelwijze voor te houden. Zij maakte hem op de schande opmerkzaam, welke hij door zulk een misdadig aangelegd bankeroet op zich laden zou; zij bezwoer hem bij de liefde voor zijn kind, een eerlijk man te worden, — de gelden, die hem ten dienste stonden, weder in zijne zaak te brengen, — zijne eer te redden, — den naam van zijn kind niet te brandmerken. Zij bood hem de hand ter verzoening; zij wilde door spaarzaamheid hem helpen zijn vermogen te herstellen, door liefde en gehechtheid hem het huiselijk leven veraangenamen, en hem bewaren door de bedwelming der zinnen. Zij schilderde hem, welk een verdriet hij haar had aangedaan. Steeds bezielder, vuriger en dringender werd haar toon; hare stem beefde van opgewekt gevoel en geestdrift. Toen viel hij vernietigd aan hare voeten neder — de waarheid van hetgeen zij gezegd had, had hem geschokt — hij sprak niet; slechts een diep steunen, een onderdrukt snikken drong zich uit zijne borst. Door medelijden aangedaan, greep zij zijne beide handen, hief hem omhoog, wierp zich in zijne armen, en gaf zich over aan het geloof dat zij hem gered had. Helaas! welk eene verschrikkelijke ervaring was haar voorbehouden!

Den volgenden morgen was Bromont verdwenen — niemand wist waarheen; het bankeroet werd verklaard. Men wilde zijne bijna verpletterde echtgenoote overreden, alles wat er nog was in beslag te nemen. Zij had volgens de wet het eerste regt daarop; want zij kon op haar moederlijk vermogen, dat zij had aangebragt, volgens het huwelijkscontract

aanspraak maken. Maar het scheen haar, als zou zij daardoor deelen in de schande en schuld van haren echtgenoot; ook kon zij zulk eene handelwijze niet met haar gevoel van regtvaardigheid vereenigen. Zij liet alles aan de schuldeischers over.

VI.

VADER EN DOCHTER.

Mevrouw Bromont zou welligt, vernietigd door de ontzettende slagen die haar hadden getroffen, zich aan wanhoop hebben overgegeven; maar haar in den laatsten tijd ontwaakt geloof was in den nood sterker geworden. Want hoe meer hare schoone verwachtingen van huiselijk heil in eene vreeselijke werkelijkheid waren ondergegaan, hoe meer een diep gevoel van behoefte aan gemeenschap met God en den hemel, waar hare moeder was, haar vervulde; en dit hield haar staande in den storm, die over haar was losgebroken. Op het oogenblik, toen een achtergelaten brief haar met een paar woorden, in blijkbare gejaagdheid geschreven, berigtte dat Bromont zich naar buiten 's lands had begeven, — toen zij, beroofd van haar fortuin, met haar kind alleen en verlaten in de woning stond, welker pracht haar scheen te bespotten — toen kwamen haar de woorden in de gedachten, die hare moeder eens van haar sterfbed haar had toegesproken: „God is altijd mijn leidsman en vriend geweest; in mijne ziekte is hij mijn trooster en helper." Het was haar, of de geest van hare moeder ze haar toesprak. „O God!" riep zij uit, „wees nu ook *mijn* helper en trooster, en die van mijn arm kind! Wij hebben u zoozeer noodig! — Ja, mijn lieveling blijft mij over," ging zij na een oogenblik voort, „en — mijn vader. Ach, wat teleurstelling voor hem! hij verheugde zich zoozeer in dit huwelijk en achtte mij zoo gelukkig! Ja, naar hem henen; dáár kan ik ten minste mijnen nood klagen; hij zal mij en mijn kind opnemen. Ach, hij meende het goed; maar ook hij heeft te veel van de wereld verwacht!"

Met nameloos verlangen verbeidde zij het oogenblik, dat

zij naar haren vader kon vertrekken. Den volgenden morgen, nadat de dienstboden waren heengezonden en het huis door het geregt onder bewaking gesteld was, nam zij met haar kind plaats op de diligence, om naar haar geboortedorp en het vaderlijk huis te snellen, dat zij slechts eenige malen sedert haar huwelijk bezocht had. Toen zij op een kleinen afstand van het dorp gekomen was, en zij de boomen van het kerkhof, waar hare moeder rustte, hunne groene kruinen zag verheffen, overstelpte haar een gevoel van diepen weemoed, dat echter niets bitters had. „Ook ik," zeide zij bij zichzelve, „ben thans eene lijderes, gelijk mijne moeder geweest is. Ik heb voor de wereld de lessen mijner moeder vergeten en mijnen God verlaten, en nu tuchtigt hij mij, om mij tot inkeer te brengen. Ach, moge mijn aardsch geluk niet te vergeefs zijn verwoest! Moge ik er door aangespoord worden het hoogere te zoeken! Mogt ik zoo geloovig, zoo edel worden, als gij, mijne moeder, en dan dien geest ook op mijn kind overplanten!"

De diligence was aan de dorpsherberg gekomen. De herbergier groette de dochter van den heer Zaandonk eerbiedig, en las met verwondering de in het oog loopende uitdrukking van droefheid en lijden op haar gelaat. Zij beantwoordde zijnen groet met een pijnlijken glimlach, nam haar kind op den arm, en begaf zich buiten, het dorp om, naar de vaderlijke woning.

Toen zij het raam der huiskamer voorbij ging, zag zij haren vader bedaard in eene courant zitten lezen. Hij bemerkte haar niet. Daar de buitendeur openstond, ging zij den gang door en opende de kamerdeur. Door het gerucht, dat zij hierdoor veroorzaakte, werd de aandacht van den ouden heer getrokken, die nu opzag van zijn blad.

„Hemel, Emma!" riep hij plotseling uit, terwijl hij de courant nederwierp en van zijnen stoel opsprong, „welk eene blijde verrassing! Dat hebt gij nu eens regt goed gedaan!"

Maar toen hij haar ontsteld en bleek gelaat aanschouwde, terwijl zij het kind op de kanapé leide, en zij daarop zwijgend met een blik van diepe smart en blijkbaar overvol gemoed hem aanzag, bleef hij plotseling staan. „Mijn Hemel, Emma!" hernam hij. „Wat deert u? Wat is er gebeurd? Bromont is toch niet ziek; want dan waart gij niet hier?"

Zij wierp zich snikkend in zijne armen. „Vader! vader!” kreet zij, zoodra zij spreken kon — „grooter ongeluk is mij overkomen: Bromont is weg, gevlugt naar buiten 's lands! Zijne groote speculatie is mislukt, een bankeroet is verklaard, geheel mijn moederlijk erfdeel is er mede verloren.”— „Wat, wat zegt gij? Dat zou verschrikkelijk zijn!” stamelde Zaandonk, wit als marmer en zich aan een stoel vasthoudende. — „Het is, helaas, maar al te waar, vader!” antwoordde Emma. „Ik sta alleen, arm en verlaten, en daarom ben ik hier.” — „Ook ik heb,” hernam haar vader, „door hem verleid, een grooten inkoop gedaan. Dan is,” ging hij voort, terwijl hij met moeite de woorden uitbragt, „ook het grootste deel van *mijn* vermogen .... verloren; dan zijn wij bijna.... arm... O, mijn God!”

Hij wankelde. De verschrikte Emma wilde hem in hare armen opvangen; maar hij zakte in elkander, en hare krachten schoten te kort, zoodat hij op den vloer nederzonk.

Luid jammerend greep zij naar de schel, en trok daaraan met onstuimige drift. Een paar dienstboden kwamen toesnellen, die met de grootste verwondering en schrik de weeklagende dochter, van wier komst zij niet wisten, over den heer des huizes zagen heengebogen, die bewusteloos op het tapijt lag uitgestrekt.

Hij werd opgenomen en te bed gebragt, maar bleef sprakeloos en bewusteloos. De ongelukkige Emma was buiten zichzelve van smart. Het scheen wel, of alle rampen zich over haar moesten opeenstapelen. De geneesheer, om wien dadelijk gezonden was, verklaarde dat de lijder door eene beroerte was getroffen, en dat er weinig hoop bestond op behoud van zijn leven. Nadat men hem had adergelaten, keerde zijn bewustheid wel terug, maar hij was uiterst zwak.

Toen de kranke zijne dochter weenende bij zijn bed zag zitten, stak hij haar de linkerhand toe — de regter was verlamd — en fluisterde: „Emma, vergeef mij; ik heb u, door dat huwelijk te bevorderen, ongelukkig gemaakt. Ach, welk een leed heeft het over ons gebragt! Ik zie het nu duidelijk: ik had mijne dochter niet moeten geven aan een man naar de wereld.... Uwe moeder had het anders bedoeld, en *zij* had gelijk. Ik had haar beloofd geen huwelijk toe te laten, dat u ongelukkig kon maken; maar ik kende zelf geen

ander dan wereldsch geluk. Nu zie ik... ik heb gedwaald... God zij mij genadig!"

Zijne dochter vlijde hare nat bekreten wangen tegen de zijne, en zocht hem gerust te stellen, door hem te verzekeren dat hij onwetend gedwaald had en zij zelve alleen de schuld had, en door hem te wijzen op Gods vergevende liefde; maar hij herhaalde nog een paar malen: "Ik had u niet moeten geven aan een man naar de wereld!" Dit waren zijne laatste woorden; hij verloor de spraak, en blies nog den zelfden dag den laatsten adem uit.

Mevrouw Bromont had slechts weinig van haars vaders bezittingen overgehouden. Zij huurde een huisje op het dorp, en leefde daar stil en eenvoudig met haar kind. Zij vond een zachten troost in het geloof, dat de moeder in haar hart had geplant, dat later door den invloed der wereld verdoofd en eindelijk door zware beproeving weêr tot het leven gewekt was; maar de bloemen van hare levensvreugde waren voor immer verwelkt; en daar ook hare gezondheid door de felle slagen der smart zeer was geschokt, viel haar een vroegtijdig graf ten deel, eer nog haar dochtertje geheel volwassen was. Toen zij deze hare laatste vermaningen gaf, eindigde zij met de woorden: "Kind, spiegel u aan uwe moeder, als gij eens in het huwelijk zult treden. Geef nooit uwe hand aan iemand zonder godsdienst; want door een man naar de wereld te huwen, heb ik al dat levensgeluk ontbeerd, dat anders mijn deel had kunnen zijn."

DE TWEE ZUSTERS.

Door Dr. J. D. H. Temme.

I.

EENE RIJKE VROUW EN EENE ARME ZUSTER.

In een zeer elegant boudoir zaten twee jonge dames op eene sofa. Beiden waren schoon. De oudste was in hare schoonheid ontzagwekkend en verblindend, en hare persoon be-

antwoordde aan het elegante ameublement van haar salon. De jongere was in alles het tegendeel; van fijnen en teederen ligchaamsbouw, had haar schoon, eenigzins bleek gelaat de uitdrukking van buitengemeene zachtmoedigheid, gepaard met de uitdrukking van onschuldige, kinderlijke, stille vrolijkheid. Hare schoonheid kon niet door schittering verblinden, maar moest door liefelijke bevalligheid de aandacht wekken, en liet dan niet na, het hart onwederstaanbaar te boeijen. Zij was zeer eenvoudig, bijna armoedig gekleed, en scheen reiskleederen te dragen; ook eene zekere onrust en opgewektheid gaven te kennen, dat zij zoo even eerst van eene verre reis was aangekomen.

Ondanks dit verschil was in beider gelaatstrekken eene zekere gelijkenis op elkander niet te miskennen. Men had haar voor zusters kunnen houden, zoo zeer geleken zij in sommige oogenblikken op elkander. En inderdaad, zij waren zusters, en de eene — de jongere — was sedert eenige oogenblikken bij de oudere zuster aangekomen. Waarom en waartoe? Ook het lot van broeders en zusters loopt dikwijls wonderlijk uiteen.

De vader der beide zusters was een arm ambtenaar in eene kleine stad in Duitschland geweest, en had drie kinderen — buiten de twee zusters nog een zoon. De zoon was de oudste. Deze moest, als surnumerair, in het bureau zijns vaders arbeiden, om zich insgelijks tot ambtenaar te bekwamen. De oudste dochter vervolgens — Charlotte was haar naam — had zich reeds vroegtijdig tot eene schitterende schoonheid ontwikkeld. In al den glans daarvan had bij zekere gelegenheid een oud rijk koopman uit de hoofdstad haar gezien. Hij was op haar verliefd geworden, en zij had den ouden millionair, indien niet haar hart, dan toch hare hand geschonken.

De jongste dochter, Henriette, was toen nog een kind van twaalf jaren. Een jaar later was haar vader gestorven; hare moeder was reeds sedert verscheidene jaren dood. Vermogen hadden de ouders niet nagelaten. Twee jaren lang na des vaders dood had Henriette nog de school bezocht, en was toen tot lidmaat van hare kerk aangenomen. Haar broeder en hare zuster hadden gemeenschappelijk de kosten van haar ouderhoud en opvoeding bestreden. Daarna echter

hield dit op. Haar broeder was intusschen wel zelfstandig ambtenaar geworden, maar hij had slechts een gering inkomen, was naar eene andere provincie verplaatst, en daarenboven gehuwd en in het bezit van kinderen; hij kon derhalve voor zijne zuster niets meer doen. De oudste zuster echter, de vrouw van den rijken koopman Nellenstein, was bij haren rijkdom gierig geworden, en gaf wel veel voor zichzelve, hare garderobe, groote gezelschappen enz. uit, doch bespaarde des te meer in alles wat niet schitteren kon, en wilde voor hare zuster niets meer doen.

Zoo was de arme Henriette Groenhoff, toen zij veertien jaren oud was, aan haar zelve overgelaten, en om te kunnen leven, trad zij in dienst bij eene modiste, de eenige die men in het plaatsje had. Eerst kwam zij natuurlijk „in de leer," maar daartoe moest zij zich ook voor drie jaren verbinden, en zij ontving in dien tijd niets dan den kost en de afgelegde kleederen van hare jufvrouw. Het is voor een arm meisje een zuur stuk brood, voor andere lieden fraaije kleederen en mooijen opschik te moeten maken. De goede Henriette was bovendien juist in den tijd van haren groei; haar voogd schreef derhalve aan mevrouw Nellenstein, dat het meisje bij dien arbeid te gronde ging, en drukte de rijke zuster op het hart om iets voor haar te doen en te zorgen dat zij in eene betere betrekking kwam. De rijke zuster antwoordde Henriette echter, dat het contract met de modemaakster eerst moest afloopen; want dat het eene gewetenszaak was een contract te verbreken. Niemand — ter loops gezegd — beroept zich meer op zijn geweten dan rijke lieden, wanneer het er op aankomt om in de beurs te tasten.

Charlotte beloofde echter, wanneer de drie jaren om waren, zich het lot van hare zuster te zullen aantrekken, en reeds dadelijk stelde zij twee gulden 's maands ter harer beschikking, om zich daarvoor op de eene of andere wijze te goed te kunnen doen. Wie had daarvoor dankbaarder kunnen zijn, dan de zoo weinig eischende, zoo ligt bevredigde Henriette? Reeds de vreugde over de goedheid van hare rijke zuster schonk haar als het ware nieuwe kracht, en toen de driejarige diensttijd zijn einde bereikt had, was zij geheel tot maagd opgewassen, indien ook al met een bleek gelaat en teedere ligchaamsvormen.

Hare zuster hield ook thans de belofte, die zij gedaan had. Zij schreef Henriette, dat deze bij haar komen en zij dan verder wel voor haar zorgen zou. Reisgeld voegde zij bij haren brief.

Henriette, de arme modemaakster, was bij hare zuster, mevrouw Nellenstein, een der rijkste vrouwen in de hoofdstad, aangekomen. Zij had juist haar zeventiende jaar bereikt; hare zuster telde vijf-en-twintig jaren. Mevrouw Nellenstein was sedert anderhalf jaar weduwe. Zij had op den dag der aankomst van hare jongere zuster het laatste gedeelte van haar rouwgewaad afgelegd, en was in een rijk en elegant toilet: zoo wilde zij heden voor de eerste maal zich weder vertoonen. Zij was van zins uit te rijden, en wachtte op haar rijtuig.

Toen trad het armoedig gekleede meisje in haar boudoir naar haar toe. Zij trad beschroomd, sidderend, nog bleeker dan gewoonlijk in het rijk gestoffeerde pronkvertrek; maar haar aandoenlijk en dankbaar hart drong haar een stroom van tranen in de oogen, toen zij zich aan den boezem van hare zuster wierp, die hare weldoenster reeds was, en het nog meer worden zou.

„O lieve Charlotte," zeide zij, „hoe dankbaar ben ik u voor al het goede, dat gij aan mij gedaan hebt!" — Het was misschien vijftig gulden geweest, die de bezitster van een paar millioen voor hare zuster had uitgegeven. — Mevrouw Nellenstein werd inderdaad mede getroffen, en in hare aandoening kreeg zij een grootmoedigen inval.

„Maar lieve Jetje, wat zijt gij groot geworden en in uw voordeel veranderd! Zoo als gij er uitziet, kan men u overal presenteren. Ik wilde juist uitrijden, en wel naar *Wilhelmsgarten*, een half uur van hier; mij dunkt, gij moest mij vergezellen. Het rijtuig kan wel een kwartier wachten; intusschen maakt gij uw toilet."

Henriette was verlegen geworden. „Gij zijt zeer goed, lieve zuster! Maar...." — Mevrouw Nellenstein glimlachte en zeide: „Gij hebt misschien geen andere kleederen aan te trekken?" — „Om de waarheid te zeggen, neen." — „Ik heb voor u gezorgd. Mijne kleederen, voor dat ik weduwe werd — ik zou ze nu toch niet meer kunnen dragen — heb ik voor u bewaard en zoo goed mogelijk naar uwe taille

laten veranderen. Mijne kamenier zal met u naar uwe kamer gaan, en u helpen aankleeden. Mogt het een of ander u soms niet goed zitten — wel nu, gij verstaat het modemaken, en zult het dan wel even willen veranderen."— De kamenier werd gescheld, en haar werden de noodige bevelen medegedeeld.

Toen echter beide vertrokken waren, werd mevrouw Nellenstein weder eenigzins bedenkelijk. „Zij ziet er niet kwaad uit," zeide zij bij zichzelve, terwijl zij de fijne, bevallige gestalte nastaarde, die juist de kamer verliet, en bij het heengaan haar nog een vriendelijken, dankbaren blik toewierp. „Zij is inderdaad niet onbevallig, en zij moet juist nu het blaauwe kleed dragen, waarin ik *hem* voor de eerste maal zag. Maar" — met deze woorden trad zij voor den spiegel — „zij zal voor *mij* niet gevaarlijk worden!" Vol triomf bleef zij voor den spiegel staan. Plotseling echter verschrikte zij en werd bleek. De deur achter haar was langzaam en zacht opengegaan; dit had zij in den spiegel gezien.

Een jong man was binnengetreden, een jong bleek man, in dit oogenblik vol angst op zijn vermagerd gelaat. De schrik der dame had voor toorn plaats gemaakt, en daarmede wendde zij zich haastig naar den binnentredende om. „Mijn Hemel, waar komt gij van daan? Wat hebt gij nu alweêr?"

De jonge man had de deur achter zich digtgetrokken; daarop was hij naar haar toe gesneld, en wierp zich voor haar op de knieën. De angst had zich geheel van hem meester gemaakt. „Charlotte, zuster, red mij nog eens!" riep hij uit.

Hij was de broeder van de schoone en rijke weduwe, Karel Groenhoff. Van zijne zuster was de schrik volkomen geweken; maar des te meer nam haar toorn toe. „Alweêr?" riep zij. „Gij verstout u... Nooit meer, — ik heb het u gezworen!" — „Nog maar eens, Charlotte — zuster!" — „Neen, zeg ik u!"—„Ik ben onteerd, ik ben een bedelaar, indien gij mij niet helpt!"— „Neen, zeg ik u nog eens!" — „Om mijner arme kinderen, om mijner ongelukkige vrouws wille!" — „Gij hadt vroeger om hen moeten denken." — „O, Charlotte, gij hebt geen kinderen! Maar om onzer ouderen wille, om onzen braven vader, die ook voor u ar-

beidde en ontbeerde, — om onze moeder, wier laatste zorg wij hare kinderen waren, — ook gij! — Charlotte, ontferm u!" — „Al uw geklaag is te vergeefs! Gij zijt eene schande van onze goede ouders geworden; gij zijt eene schande voor mij." — „Dit maal is het zonder mijne schuld." — „Dat zegt gij altijd. Gij verwaarloost uwe zaken; gij zijt een speler, gij zijt onverbeterlijk."

De angst van den jongen man was hoe langer hoe grooter geworden. Hij bleef zijne zuster smeeken, ondanks hare hardheid en koelheid, die hoe langer hoe harder en snijdender werd. „Zuster, slechts een vijfhonderd gulden verzoek ik u!" — „Gij krijgt geen enkelen gulden van mij." — „Het is immers maar eene kleinigheid voor u — zulk eene onbeduidende kleinigheid! Gij hebt zoo vele duizenden in dezen secretaire!" — „En al had ik er nu zoo vele honderdduizenden in, gij krijgt niets van mij. Ik heb u twee maal geholpen, maar het heeft niets gebaat, en de laatste maal heb ik vast besloten dat het de laatste maal wezen zou."

De broeder stond op. „Vaarwel, zuster!" zeide hij. „Moge de Hemel u genadiger wezen, dan gij mij zijt!" Met deze woorden verliet hij de kamer.

De schoone, rijke dame stond een oogenblik als verslagen; maar het was slechts een kort oogenblik. Zij trad weder voor den spiegel, om te zien of haar toilet gedurende dat tusschentooneel niet geleden had. Slechts eene krul was uit haar fatsoen geraakt; zij bragt die weder in orde.

Het kwartieruurs was verstreken. Henriette keerde terug in de afgelegde kleeding van hare zuster, maar toch beklemd door de pracht en den rijkdom dezer garderobe. En het eenvoudige meisje kon den druk, dien dat alles haar veroorzaakte, niet van zich afschudden. Dit mogt echter zijn zoo het wilde, de blos der nederigheid, en tevens die des geluks, maakte haar dubbel schoon. De weduwe zag dit. „Ik ben toch nog schooner!" sprak zij bij zichzelve.

Het rijtuig was voor, en de zusters stapten in, om naar *Wilhelmsgarten* te rijden.

II.

EEN OUDE INVALIDE EN EEN BEROEMD GENERAAL.

Het rijtuig reed naar *Wilhelmsgarten*. Deze plaats, voorheen een adelijk buitengoed, was bekoorlijk gelegen. Bij eenigzins grooten toevloed van bezoek, waren de zitplaatsen spoedig ingenomen. Zoodanige toevloed was ook nu te wachten; want het muziekcorps van den staf zou een groot concert uitvoeren. Men twijfelde niet, of alles, wat tot de *haute volée* uit de stad en hare omstreken behoorde, was er van alle kanten bijeen gestroomd.

„Gij zult er ook een zeer voornamen adel vinden," zeide de oudere zuster, onder het heenrijden, met zekeren nadruk tot de jongere. — „Zoo?" antwoordde het jonge meisje zeer onverschillig. — „Maar ook een zeer trotschen." — Het gezigt van het meisje antwoordde, dat niets ter wereld haar onverschilliger zijn kon. Op de woorden der rijke dame volgde een zucht; doch het meisje hechtte er daarom niet meer gewigt aan. De dame moest evenwel voortgaan.

„Maar gij zult ook zeer beminnelijke menschen daaronder aantreffen." — „Ik wil het wel gelooven, Charlotte!" — „Inzonderheid zekeren jongen graaf Hochstadt." — „Is hij nog jong, Charlotte?" — „Ja, en de beminnelijkste man van de wereld! En — ach Henriette, ik moet het u zeggen — hij bemint mij, en ik...." — „Gij bemint hem weder?" — „Ik bemin hem."

Op deze woorden volgde weder een zucht; dit maal sloeg Henriette er wel acht op, en vroeg: „En gij zijt toch niet gelukkig, Charlotte?" — „Er zijn zoo veel hinderpalen in de wereld!" — „De trotsche graaf kan misschien niet besluiten, u zijne hand te reiken?" — „O, hij wel; maar..." — „Zijne ouders willen hunne toestemming niet geven?" — „Hij heeft geen ouders meer; hij is onafhankelijk." — „Maar dan begrijp ik inderdaad niet...." — „Hij heeft geen vermogen." — „Maar *gij* toch wel!" — „Hij is veel te trotsch om zonder eigen vermogen eene rijke vrouw te huwen." — „Hoor, zuster, dat bevalt mij in graaf Hochstadt." — „Het is waar, hij heeft een aanzienlijk vermogen te wachten van een ouden oom, die uitgestrekte goederen

bezit, en geen kinderen heeft." — „Maar dan is hij immers eigenlijk niet arm?" — „Zoo als men het neemt. Maar de oude heer is zeer trotsch op zijnen adel, en heeft zijnen neef ronduit verklaard, dat deze slechts zijn erfgenaam kon worden onder voorwaarde, dat hij zijns gelijke, derhalve eene dame van ouden adel, huwde." — „Dat vind ik niet mooi van dien ouden heer. Maar de jonge graaf?" — „Wat moet hij doen, Henriette?" — „Wel, hij geeft aan u de voorkeur boven de nalatenschap van zijnen oom!"

De oogen van het meisje schitterden bij deze vraag; de rijke weduwe sloeg de hare neder. Het rijtuig had *Wilhelmsgarten* bereikt en hield stil. Voor het hoofdgebouw bevond zich een groot, halfrond voorplein, dat door eene rij schaduwrijke boomen was afgezet. In eene muziektent, op het midden er van, werd het concert gegeven. Aan tafeltjes, hier en daar in de schaduw verspreid, bevond zich, zoo als men verwacht had, een talrijk en uitgelezen gezelschap. De muziek deed hare toonen ruischen, en het gezelschap hoorde er met verrukking naar; deze verrukking stoorde echter het onderhoud niet.

In de nabijheid van het gebouw zaten aan een tafeltje twee heeren; de een droeg eene officiers-uniform, de ander was in burgerkleeding. Beiden waren jong. Die in burgerkleeding scheen iemand te verwachten; want hij keek onophoudelijk van tijd tot tijd naar die zijde van het gebouw, waar de aankomende rijtuigen voorreden. Toen de elegante equipage der rijke weduwe voorkwam, schitterde zijn gelaat van vreugde. Hij sprong op, om naar het rijtuig toe te snellen, doch werd tegengehouden; van een naburig tafeltje was een jong officier schielijk naar hem toe gekomen, met de woorden „Weet gij wel dat uw oom hier is, Hochstadt?"— De ander ontstelde. „Waar?" vroeg hij. — „Achter dien boom daar ginds. Hij moet weten dat gij hier zijt; want hij kijkt ieder oogenblik naar uw tafeltje." — „Zoo!"

De jonge graaf Hochstadt vervolgde zijnen weg naar het rijtuig, maar kon toch niet nalaten een vlugtigen blik op zijde te werpen. Omstreeks twintig schreden van het tafeltje verwijderd, waaraan hij gezeten had, stonden een paar accaciën, die in vollen bloei waren, en daartusschen bevond zich een digt boschje van laat bloeijende vlier. Derwaarts zag

de jongman zoo onmerkbaar mogelijk heen. Een uitvorschende blik moest hem van daar gadeslaan, maar daar bekommerde hij zich niet over; waarover toch bekommert zich de vurige liefde in een hart van vijf-en-twintig jaren?

Hij was een rank opgewassen, schoon jongman, die graaf Alexander van Hochstadt. Moed, kracht en adel spraken uit iederen trek van zijn aristocratisch gezigt, uit iedere beweging van zijne edele gestalte. Iedere vrouw had hem kunnen beminnen; hij beminde slechts eene, en de liefde tot haar verheerlijkte hem. Zoo stond hij aan het rijtuig der rijke weduwe. Hij zag slechts de schoone vrouw, en deze, die dat bemerkte, geleek eene godin van geluk en vreugde. De zachte, eenvoudige Henriette echter, die het insgelijks bemerkte en door hem onopgemerkt bleef, kwam het op eens voor, alsof zij een diepen steek in haar hart ontving.

„Mijne zuster Henriette," zeide de weduwe tot den graaf. „Ik heb u van haar verteld. Zij is van daag aangekomen, en ik wilde het meisje niet alleen laten." — „Gij zijt een engel vol goedheid," zeide de graaf en drukte haar de hand. Daarop wendde hij zich tot Henriette; en toen de blik zijner oogen, die zoo even nog van geluk schitterden, zoo onverschillig op haar viel, was het deze, alsof haar hart zich wilde toesnoeren.

De officier, die met den graaf aan het zelfde tafeltje gezeten had, was, toen hij de tweede dame in het rijtuig ontdekte, zijnen vriend nagesneld. Hij reikte het meisje zijne hand om uit te stappen, en de graaf verheugde zich, dat hij dat niet behoefde te doen, want dan had hij den arm zijner beminde moeten loslaten.

„Mijn vriend, de baron van Oldenhove!" Met deze woorden stelde de graaf den officier voor.

De heeren geleidden de dames naar het tafeltje, waaraan zij hadden gezeten. De schoone weduwe ging aan den arm van den graaf, trotsch als eene koningin. Zij mogt ook trotsch wezen; de schoonste, de aanzienlijkste jongman uit de geheele provincie geleidde haar; en na den dood van zijnen oom werd hij de rijkste. Maar zij was ook eene beeldschoone vrouw, en tevens vermogend, dat de graaf eerst worden moest. Menige blik van bewondering volgde het schoone paar, — der schoone vrouw echter menige blik van nijd. Maar dit

laatste was haar onverschillig; immers, zij dacht niet eens meer aan haren armen, ongelukkigen broeder, dien zij in wanhoop van zich had laten gaan.

Iets was er echter, waarover zij zich ongerust zou maken.

„Mijn oom is hier," fluisterde de graaf haar toe. „Hij heeft zich niet aan mij vertoond, en het is hem onbekend dat ik weet dat hij hier is. Hij wil ons gadeslaan."

Dit was het niet, wat haar ongerust zou maken: in het eerste oogenblik was zij wel een weinig ontsteld, maar niet lang daarna schitterden hare oogen weder vol tevredenheid. Zij wist hoe schoon zij was, en hoe beminnelijk zij wezen kon. „Laat ons hopen dat het een geluk voor ons zijn moge!" sprak zij.

Iets anders echter zou *niet* vriendelijk hare hoop benevelen; en het *was* toch zoo vriendelijk! De muziek had een brillanten wals van Strauss geëindigd. Men had ditmaal met stille verrukking toegeluisterd. Niemand had een toon willen verliezen, en de vijftig à zestig instrumenten speelden waarlijk luid genoeg. De stilte op het ruime voorplein hield nog aan; men scheen nog naar de toonen te luisteren, die reeds waren uitgestorven.

Daar kwam met wankelende schreden een man het voorplein van den *Wilhelmsgarten* op. Hij was reeds zeer oud; het weinige haar, dat zijn hoofd nog bedekte, was sneeuwwit; zijn gelaat was bleek en ingevallen; zijne kleeding was kaal en afgesleten — en deze kleeding was eene militaire uniform. Op zijne borst droeg hij de medaille van 1813—1815 en eene Russische orde. Op den rug had hij een soort van draaiorgel, en in de eene hand eene houten schraag, om het daarop neder te zetten. De last, dien hij droeg, scheen hem zwaar te vallen. Hij zag eenigzins schuw in het rond, toen hij het voorplein optrad, dat door de *beau-monde* verlevendigd werd. Daarop greep hij moed, maar met een bekommerd oog, alsof het hem zwaar genoeg viel, en hij toch niet anders kon. Zoo stapte hij voort, tusschen de tafeltjes door; op de verwonderde blikken, die hij ontmoette, sloeg hij geen acht.

Op eene eenigzins vrije, maar toch schaduwrijke plek hield hij stil; het was in de nabijheid der tafel, waaraan graaf Hochstadt met zijn gezelschap zat. Hij sloeg zijne stellaadje,

die den vorm van een hoogen vouwstoel had, open, en zette haar neder. Daarop wilde hij het draaiorgel van zijnen rug nemen en het er op plaatsen; maar dat ging niet — hij was te stijf en te zwak, de oude man. Op eene andere plaats werd hij bij zoodanige gelegenheid wel eens geholpen; maar hier, onder al die lieden van aanzien, durfde hij niet eens een blik rondom zich werpen, die om hulp vroeg.

„Wat of die man hier wil?" vroegen honderd oogen, die hem hadden zien aankomen, elkander.

Toen hij zijne stellaadje had nedergezet en het muziekinstrument van den rug wilde nemen, wisten zij het. „Mijn Hemel!" riep men van alle kanten, „dat is een draaiorgel!" — „Na die heerlijke muziek een draaiorgel — dat is verschrikkelijk!" riepen heeren en dames, die kunstkenners waren. — „Na een zoo verrukkelijken wals van Strauss!" voegden eenige jonge dames er verontwaardigd bij. — „Het idée is onbetaalbaar," merkten geblaseerde jonge heeren al lagchende aan, en zij lachten sedert langen tijd voor de eerste maal weder hardop. Zij hadden gelijk. Intusschen was hun getal slechts gering, en de verontwaardiging der kunstkenners behield den boventoon.

„Wat ziet die man er morsig uit!" riepen de opgeschikte dames en de heeren in glacé-handschoenen wederom. — „Het is een oud soldaat," zeiden rijke, bejaarde kooplieden; „'t is schande dat men aan zulk volk het bedelen toestaat."

Het meest verbolgen waren de officieren van het garnizoen der naburige stad.

„Hij is van de landweer, en die landweer compromitteert altijd het leger; zij is inderdaad de schaduwzijde van den militairen stand. Hoe lang zal men zulk een schandaal nog toelaten!"

Ja, de landweer is voor velen in Duitschland een schandaal; zij was het reeds lang, en nu wil men haar uitroeijen. De arme invalide was een oude landweerman; de versletene, gescheurde *litevka* toonde het; het landweerkruis op de muts, die zijn grijs hoofd bedekte, toonde het, even als de teekenen van dapperheid, die zijne borst versierden; en ook andere bewijzen van moed — allerlei litteekens — spraken van de kogels, sabels en bajonetten der Franschen.

Het wilde den ouden man niet gelukken het draaiorgel van

zijnen rug te krijgen. „Mijn linkerarm is lam geschoten," zeide hij tot een heer naast hem, „en met mijnen regter alleen gaat het niet meer. Men krijgt zijne jaren." De heer naast hem deed alsof hij niets hoorde, en keek naar een anderen kant uit. In den jongen graaf Hochstadt bewoog zich iets, en hij scheen te willen opspringen; maar de schoone weduwe aan zijne zijde wierp hem juist een teederen blik toe, en door dien blik vergat hij den invalide, — hij had de geheele wereld daarbij kunnen vergeten. Maar iemand anders stond op, aan het tafeltje van den graaf.

Henriette Groenhoff, de zuster van de schoone weduwe, had slechts oogen voor den ouden, zwakken invalide gehad. Zij was onrustig geworden, en er scheen iets te wezen, waarover zij met zichzelve in tweestrijd was. Zij zag verlegen rond naar al de rijke, voorname, opgeschikte lieden; — op eens echter had zij een besluit genomen. Zij zag slechts den ouden, zwakke invalide, die zijn draaiorgel niet van zijn rug kon krijgen; zij sprong op, en was eenklaps bij den ouden man, — misschien wist zij zelve niet, hoe zij bij hem gekomen was; maar zij had niet anders kunnen handelen. Met een hoog gloeijend gelaat tilde zij het draaiorgel van des grijsaards rug, en plaatste het op de stellaadje, die voor hem stond. Daarop wilde zij terugkeeren, sidderende van verlegenheid en schaamte; maar zij werd tegengehouden.

Een oud heer was plotseling uit het vlierboschje naar haar toe getreden. Het was eene rijzige en fiere gestalte. Hij droeg eene burgerkleeding; maar op zijn eenvoudigen zwarten rok schitterde het witte Johanniter kruis, en aan een met zilver doorwerkten band hing het IJzeren kruis der eerste klasse op zijne borst. Men kon uit alles zeer goed opmaken, dat hij nog vele ridderteekens buitendien ontvangen had, doch die hier niet wilde dragen, misschien omdat zoo vele anderen ze droegen. Hij ging naar den invalide en het meisje toe, en gaf geen het minste teeken van bevreemding; hij had beide reeds gezien uit het boschje, waar hij gezeten had.

„Het spijt mij, oudje!" zeide hij tot den invalide. „Ik wilde u, een oud kameraad van de landweer, helpen; maar eene betere hand is mij voorgekomen. Speel nu maar op; ik zal intusschen met mijn hoed voor u rondgaan. Maar twee stukken spelen, hoor? Hebt gij het huzarenlied op uw or-

gel?"— „Om u te dienen, generaal!" — „En *Nog is Polen niet verloren?*" — „Ook, om u te dienen." — „Draai dan maar op, oude kameraad!"

Daarop wendde hij zich tot Henriette, en zag het schoone, bescheidene, eenvoudige meisje met vriendelijkheid en welgevallen aan. „En u, mejuffer," sprak hij, „hoe kan ik u danken voor hetgeen gij in dezen ouden man aan mij gedaan hebt? Ik kan dat slechts doen door een verzoek: geef mij uwen arm, dan zullen wij beide voor dien armen man rondgaan."

Hij had hare hand reeds genomen en drukte die hartelijk; daarop legde zij haren arm in den zijnen. Zij kon geen tegenstand bieden en weende slechts; zij kon het niet nalaten, en wist zelf niet waarom.

„Mijn oom!" had aan het tafeltje, tien schreden van daar, de jonge graaf van Hochstadt verrast uitgeroepen. — „Uw oom?" had de schoone weduwe aan zijne zijde verschrikt herhaald.

De oude heer was de oom van den jongen graaf; hij was graaf Lodewijk van Hochstadt, de rijkste en aanzienlijkste edelman uit de provincie. In zijn jongeren tijd was hij, naar de gewoonte van den rijken adel, eenigen tijd officier bij de garde geweest, en had na den veldslag bij Jena zijn afscheid genomen. In 1813 was de oude graaf van Hochstadt een der eersten, die den koning hunne dienst aanboden. Men had hem een regiment landweer toevertrouwd, dat hij echter voor het grootste gedeelte zelf eerst geformeerd had. Nog in den loop van den veldtogt was hij wegens militair talent en verdienste tot brigade-generaal bevorderd geworden, mede bij de landweer. Na de inneming van Parijs had hij zijn afscheid genomen, en na Napoleons terugkeer van Elba was hij weder een der eersten op zijn post. Nu werd hij divisie-generaal. Na den tweeden Parijzer vrede nam hij weder zijn afscheid, om zich voor vast op zijne goederen te vestigen. Hij had nooit eene andere uniform dan die der landweer gedragen.

Aan de landweer heeft Duitschland zijne bevrijding te danken. Heden verzamelde de oude, dappere generaal giften in voor een ouden orgelman; maar die orgelman was een oude invalide van de landweer — zijn kameraad.

„Wat blazen de trompetten?
„Huzaren, heraus!"

speelde de orgeldraaijer. De generaal had zijn hoed in de hand genomen; hij zelf wierp er eerst een dubbelen Friedrichs-d'or in. Het meisje aan zijnen arm bloosde hoog. De arme Henriette had niets, om er in te werpen; zij wilde haar gezigt verbergen.

〃Halt, mijn kind!" zeide de generaal. 〃*Gij* hebt reeds de grootste gift geschonken, maar *ik* moet nog meer doen." Hij liet op den eersten dubbelen Friedrichs-d'or een tweeden volgen, en trad toen, met het meisje aan den arm, voor het naastbijgelegen tafeltje. 〃Voor den orgelman, mijneheeren! Een oud kameraad van hem verzoekt het u."

Hij sprak dit vriendelijk, maar op den korten, militairen toon van een oud generaal en met al de fierheid van een aristocraat. De *beau-monde* op het ruime voorplein had reeds van het begin af, dat de invalide zich vertoonde, verwonderd toegezien. Toe Henriette naar den invalide was toegesneld, had men den neus opgehaald, gemeesmuild, gefluisterd. Slechts een paar luitenants hadden de aanmerking gemaakt, dat dat meisje inderdaad een 〃lief dingetje" was; waartegen echter een corpulente ritmeester had aangemerkt: 〃Ja, maar wat mager."

Toen vervolgens de oude graaf Hochstadt zich in de zaak had gemengd, was er eene algemeene stilte ontstaan, en in de hoogste verrassing had men elkander allerlei aanmerkingen toegefluisterd. 〃Graaf Hochstadt!" riepen de adelijken. — 〃De rijke graaf Hochstadt!" riepen de rijke kooplieden. — 〃Voor den duivel, de generaal Hochstadt!" riepen de officieren. — 〃Wat zou die willen?" vroegen allen elkander.

Zij zagen het spoedig, en bleven allen bijna ademloos toezien. De grijsaard was een welgevormd man, van eene edele houding. Hij stapte vol fierheid door de menigte, wel is waar slechts in een eenvoudigen zwarten rok, maar op dezen rok droeg hij de ordeteekens van den oudsten adel en de hoogste militaire dapperheid. Naast hem ging het teedere, schoone meisje van zeventien jaren, mede eenvoudig, in een afgelegd kleedje van hare zuster, maar aan den arm van den aanzienlijken en dapperen grijsaard, die haar met eene achting,

zelfs met eenen eerbied rondleidde, alsof hij aan eene vorstin zijnen arm had mogen aanbieden. Zij weende niet meer, — ook sidderde zij niet meer. Het bewustzijn eener goede daad verheft en versterkt onwillekeurig ook het nederigste en bloodste hart. Een flaauwe blos van beschaamde verwarring had nog altijd haar fijn besneden gelaat bedekt; maar hare oogen schitterden van vreugde, van geluk en ootmoed. Niemand haalde meer den neus voor haar op.

„Duivels, wat is zij lief!” riepen nu de luitenants vol verrukking, zonder dat de dikke ritmeester er iets op had aan te merken. „Zij is bekoorlijk,” zeiden zelfs de fierste dames. En ieder, naar wien de oude generaal toetrad, wierp gaarne zijne bijdrage in den hoed, en de rijke kooplieden wilden ook bij de rijke edellieden niet achterblijven. Naar het tafeltje van den jongen graaf Hochstadt en de schoone rijke weduwe ging de oude generaal het laatst. „Voor den orgelman! Een oud kameraad vraagt voor hem!” Dit, en niet anders, zeide hij ook hier, als aan de overige tafeltjes. Zij gaven even als de anderen; de rijke dame echter wel eenigzins met een benepen hart. De hoed van den generaal was vol en zwaar; hij moest dien reeds onder den arm dragen.

„Kunt *gij* hem dragen, kindlief?” vroeg hij het meisje. — „O zeker.” — „Maak *gij* dan den ouden man gelukkig; niet waar — *gij* wilt dat wel doen?” — „Gaarne, gaarne!”

Hij gaf haar den gevulden hoed, en zoo keerde hij met haar naar den invalide terug. „Nog is Polen niet verloren!” eindigde het draaiorgel.

Henriette schudde den inhoud van den hoed in de zakken van den draaiorgelman; de generaal hielp haar. De invalide had zijn geheele leven nog zooveel geld niet bij elkander gezien. „Mijn generaal!” stotterde hij verschrikt; hij wilde den graaf de hand kussen. „Deze jonge dame!” riep de graaf; „aan haar alleen hebt gij het te danken.” — „Neen, neen!” wilde het meisje roepen; maar zij kon het niet, zoo snikte zij. Ook den invalide kwamen de tranen in de oogen, en de generaal zelfs moest met de hand over de zijnen strijken. „Ga nu heen, oudje!” zeide hij. „Maar al mag de landweer nu ook slechts op een oud draaiorgel muziek maken, wij zijn toch nog niet verloren. Vaarwel, kameraad!”

Hij gaf den invalide de hand, en dit maal liet hij haar

door hem kussen; daarop wendde hij zich weder tot het meisje, dat naast hem stond. „Mag ik u om uwen naam verzoeken, kindlief, voor dat ik u naar uw gezelschap terugbreng?” — „Ik heet Henriette Groenhoff.” — „Gij zijt de zuster van mevrouw Nellenstein?” — „Ja, mijnheer!” — „Ah zoo! dat had ik wel gedacht.”

Hij zeide dit niet zonder blijk van ongenoegen. Maar in het zelfde oogenblik bedwong hij zich en zeide: „Gij zijt een braaf meisje; geef mij uwen arm.”

Zij had zijn misnoegen niet opgemerkt, maar zag slechts zijne goedheid, en deze maakte haar zoo gelukkig. Dit geluk maakte haar vertrouwelijk. „Gij zijt de graaf van Hochstadt?” vroeg zij hem. — „Ja, mijn kind!” — „En gij waart vroeger generaal?” — „Ook dat is zoo.” — „Mijn vader heeft mij dikwijls van u verteld.” — „Uw vader?” — „Hij heeft onder u gediend.” — „Bij de landweer?” — „Ja; hij heeft beide veldtogten medegemaakt, en als luitenant zijn afscheid bekomen.”

Zij zeide dit met fierheid, en de generaal zag haar met trotsche vreugde aan. „En in u steekt echt landweerbloed, mijn kind! Jammer.... maar kom!”

Hij bragt haar naar het tafeltje terug. „Mevrouw,” zeide hij tot de schoone weduwe, „ik wensch u geluk met zulk eene zuster; zij is eene parel. — „O, gij *ook* hier, Alexander?” vervolgde hij tot zijnen neef. „Zie ik u binnen kort eens bij mij?” — „Om u te dienen, waarde oom!”

De oom had het antwoord naauwelijks afgewacht, en keerde trotsch en langzaam naar zijne plaats achter het vlierboschje terug. De militaire muziek begon nu weder een marsch, die stormloopen en overwinnen tot onderwerp had; drie personen echter hoorden geen toon van storm, zoo min als van overwinning.

Graaf Alexander van Hochstadt had plotseling een blik op het schoone, maar eenvoudige meisje geworpen, dat zijn oom met al de eerbiedige galanterie van een ouden aristocraat naar haar tafeltje had teruggebragt. Hij had haar vroeger naauwelijks vlugtig aangezien, maar slechts oogen gehad voor de trotschere schoonheid van hare zuster. Nu stond zij in al den praal van hare schoonheid voor hem, die door de bekoorlijkste verwarring werd opgeluisterd, en — zijne oogen ontdekten

op eens eene kleinigheid; maar welk eene toovermagt oefenen kleinigheden dikwijls niet uit! Zij stond voor hem in eene kleeding, die hij kende, in het blaauwe kleedje, dat de schoone weduwe eenmaal gedragen had, dat deze toen als verouderd in een hoek had geworpen, en nu goed genoeg was om als het elegantste toilet voor hare arme zuster te dienen. Het was hem bijna, niet alsof hij een steek in het hart bekomen had, maar alsof dit door midden gehouwen werd.

Henriette zag den blik van den jongen graaf, en het scheen bijna of zij besefte wat die blik te beduiden had. Voor de schoone weduwe waren beider blikken niet onopgemerkt gebleven, en het woord *parel* weêrgalmde nog in hare ooren. „Laten wij naar huis rijden!” zeide zij. „Het is van daag hier veel te woelig.” — „Ik mag toch uw geleider zijn?” vroeg de graaf, terwijl hij haar met den blik van een verliefd jongman aanzag. Tot antwoord drukte Charlotte hem teederlijk de hand, en zij reden naar de stad terug.

III.

IS ZIJ SCHULDIG?

Zij waren naar huis teruggekeerd, en de schoone weduwe bevond zich met graaf Alexander in het salon. Zij had waarschijnlijk reden om met hem alleen te zijn, en had hare zuster een wenk gegeven; deze had het salon verlaten.

Henriette zat in het boudoir van hare zuster; zij was daar alleen, en droomde. Het is zonderling met het hart van een jong meisje. „Het is niet mooi van hem!” had zij, in tegenwoordigheid van hare zuster, gezegd van den ouden graaf, die zoo adeltrotsch was. „Het is heel leelijk van hem!” zeide zij nu, vol ergernis en zeer verdrietig, en zij dacht voorzeker niet aan hare zuster, maar droomde van geheel andere dingen.

De jonge graaf had, op zijnen terugweg naar de stad, niet altijd gloeijende blikken op de schoone vrouw geworpen; hij vond nu ook tijd om zijne gedachten te laten gaan over het schoone, zachte en bescheidene wezen aan hare zijde. En

vervolgens had hij haar naar vele dingen moeten vragen, zoo als waar zij tot dusverre gewoond had, bij welke lieden, in welke betrekkingen, en waarmede zij zich inzonderheid had bezig gehouden.

„Wat?” vroeg hij, toen zij hem daarop geantwoord had: „met modemaken?”

De schoone, rijke weduwe werd gloeijend rood, en wist niet waar zij hare blikken heen zou wenden; het eenvoudige meisje echter vond in de vraag niets buitengewoons. „Het is geen moeijelijk werk,” zeide zij, „en ik verdiende er genoeg mede. — „Hoe? voor uw onderhoud moest gij *handenarbeid* verrigten?” — „Wel nu, ja!”

De weduwe was doodsbleek geworden; zij gevoelde dit, en wist dat zij er op die wijze niet schoon en bekoorlijk kon uitzien. De blik van den graaf had haar getroffen, doch slechts een oogenblik; want hij wendde zich weder tot het eenvoudige meisje, dat in hare vriendelijke eenvoudigheid dubbel bekoorlijk was.

Terwijl Henriette nog over dat alles nadacht, ging de deur van het boudoir langzaam en zacht open, als in den namiddag, toen mevrouw Nellenstein zich in den spiegel bewonderd had. Ook nu weder trad een bleek, vermagerd man de kamer binnen, maar thans met bijna verwilderde gelaatstrekken, en met blikken waaruit de wanhoop sprak. Hij deed de deur weder achter zich digt, en keek daarna in de kamer rond. Hij zag het meisje — en ontstelde.

Henriette had hem vol schrik zien binnentreden. Het begon reeds te schemeren; in huis was alles stil geweest, en nu zag zij op eenmaal een vreemd mensch bij haar, met het voorkomen van iemand, die een wanhopig besluit heeft genomen. Zij was opgesprongen, en wist niet of zij de vlugt zou nemen of om hulp roepen. De vreemdeling trad naar haar toe en sneed haar den weg af; maar toen herkende hij haar ook en zeide: „Henriette! gij hier?”

En ook zij herkende haren broeder, ofschoon zij elkander sinds vele jaren niet hadden gezien, en beide aanmerkelijk veranderd waren. Zij was van kind tot maagd opgewassen; hij, dien zij als een bloeijend jongeling had verlaten, zag zij als een van hartzeer uitgeteerd man terug. Maar er was geen tijd om daarover met elkander te spreken.

„Waar is Charlotte!" riep de broeder op hartstogtelijken toon.

Hij moest iets omtrent haar in den zin hebben; het meisje verschrikte op nieuw.

„Wat wilt gij van haar?" — „Heeft zij u niets gezegd?" — „Zij heeft mij niets van u gezegd." — „Die gierige, die onnatuurlijke zuster! Dan wil *ik* het u zeggen. Hoor mij aan; maar hoor ook alles, — hoor dat van mij. Ik had schulden en werd lastig gevallen, en in mijne benepenheid liet ik mij verleiden, de mij toevertrouwde kas aan te spreken. Overmorgen wordt zij nagezien. Ik ben verloren, indien ik dan het geld niet heb, — verloren, met mijne arme vrouw en drie onnoozele kinderen. Ik snelde hierheen, naar onze zuster; zij heeft over honderd-duizenden, ja over millioenen te beschikken. Zij wilde mij het te kort komende niet geven, en stiet mij terug. Morgen betaalt zij voor een kleedje of een sjaal misschien het dubbele, maar voor de ellende van een broeder heeft zij geen penning over. Zoo was zij reeds lang, zoo was zij altijd, verkwistend vòor zichzelve, meêdoogenloos en gierig voor anderen, en voor hare naaste bloedverwanten het meest. Ik smeekte haar, ik bad haar, ik lag voor haar op de knieën, hier op deze plaats, en zij stiet mij van zich af. Zij heeft duizenden in dezen secretaire liggen, alleen voor haar vermaak, en zij liet mij vol wanhoop heengaan. Toen wilde ik mij het leven benemen, maar kon niet; wat toch moest er van mijne vrouw, van mijne kinderen worden? Nu ben ik nog eens hier teruggekeerd; ik moest dat doen om der ongelukkigen wille; ik moet haar nog eenmaal om hulp en uitkomst bidden. Waar is zij? Breng mij bij haar!"

Henriette was bleeker geworden dan haar broeder, en dat niet alleen door het verhaal van zijn ongeluk. „Hoe?" riep zij uit: „de zuster wil den broeder niet helpen? Charlotte u niet? Hoe is dat mogelijk!" — „Voor de gierigheid is het ontzettendste mogelijk," gaf hij ten antwoord.

Zij kon de zaak nog altijd niet begrijpen. „Charlotte had misschien eene reden, die zij u opgaf?" vroeg Henriette. — „Zij had slechts verwijten; maar gij zult alles weten. Ik was vroeger een speler, en zij heeft mij reeds tweemaal uit den nood geholpen; maar sedert meer dan een jaar heb ik geen

kaart meer aangeraakt, en wat zij mij gegeven heeft, bedraagt nog geen driehonderd gulden te zamen." — „En hoe veel hebt gij nu noodig, lieve broeder?" — „Ik heb haar om vijfhonderd gulden verzocht; het zijn oude schulden, die ik niet heb kunnen afdoen. Mijne vrouw is ziek geweest, toen mijne kinderen, en eindelijk ik zelf van zorg en hartzeer."

Het meisje stonden de oogen vol tranen, en zij riep uit: „Ach, het is hard arm te wezen!" Het is hard een arm meisje te zijn — dit dacht zij misschien, maar zeide het niet; haar medelijdend hart dacht in dat oogenblik aan niets minder dan aan zichzelve. Maar een plan had zij voor haren ongelukkigen broeder gemaakt.

„Charlotte heeft u uw verzoek bepaald afgeslagen?" vroeg zij. — „Zij zwoer dat zij mij geen penning zou geven, en beriep zich zelfs op haar geweten. O, dat geweten, dat geweten der gierigheid!" — „Dan zal, zoo als ik begrijp, al uw verder aandringen bij haar ook nutteloos zijn. Laat mij voor u verzoeken: zij moet mij het geld geven, en zal het doen. Ga gij intusschen in mijne kamer. Kom mede; ik zal er u brengen."

Hij maakte geen tegenbedenkingen en schepte nieuwe hoop. Zij bragt hem in hare kamer. Daarop keerde zij in het boudoir van hare zuster terug, en schelde de kamenier. „Verzoek mijne zuster een oogenblik hier te komen; ik moet haar dringend spreken." Dit zeide zij tot het kamermeisje, dat met deze boodschap vertrok.

„Zij zal, zij moet!" Met deze woorden ging zij, ofschoon toch twijfelend en aarzelend, de kamer rond, terwijl zij bij zichzelve zeide: „Hij is immers haar eigen broeder! Maar al ware hij ook een vreemdeling — hij is in het ongeluk. Ik zou hem mijn laatsten penning geven, en zij is zoo rijk! Zeker — Karel heeft gelijk — zeker heeft zij duizenden in dezen secretaire liggen."

Zij trad naar den secretaire, die in de kamer stond, en bleef vol nadenken daar voor staan. Hare zuster trad binnen en was weder betooverend schoon; zoet gekoos der liefde had haar gelaat voorzeker weder opgeluisterd. Maar het gaf misnoegen te kennen. Zij was van de zoete minnekozerij afgeroepen, en dat nog wel door de „parel", waarop zoo bedenkelijk het oog van haren minnaar gestaard had.

„Wat wilt gij?" vroeg zij kortaf. — „Charlotte, onze broeder Karel was hier."

Niets brengt, na de jaloezij, iemand ligter in toorn, dan gierigheid. „Alweder? Die ellendeling, schaamde hij zich niet?" — „Zuster, hij is een ongelukkige." — „Een ellendeling, een speler, een schuldenmaker is hij." — „Maar nu is hij in het ongeluk, met eene zieke vrouw en drie kleine kinderen." — „Waarom heeft hij zich in het ongeluk gestort? Spreek mij geen woord meer van hem!" — „Zuster, hij verkeert in wanhoop; hij wilde zich het leven benemen." — „Laat hij zijn gang maar gaan! Het is het beste wat hij...." Zij sprak echter het woord niet uit; zij kon dat niet. — „Charlotte, om Gods wil!" riep Henriette vol ontsteltenis. — „Genoeg, ik wil niets meer van hem weten." — „Gij kunt hem redden; hij heeft maar vijfhonderd gulden noodig." — „*Maar* vijfhonderd gulden? Is dat voor *u* misschien zulk eene kleinigheid?" — „Neen, zuster, maar *wel* voor u; gij hebt in dezen secretaire misschien tienmaal zooveel liggen." — „Zoo? Hebt gij er dan in gesnuffeld?"

Zij ging schielijk naar den secretaire, waarin de sleutel stak. Zij wilde er dien uittrekken — doch deed het niet, daar zij zich toch voor hare zuster schaamde. „Van mij krijgt hij geen penning," zeide zij; „ik heb dat eenmaal gezegd, en daarbij blijft het." — „Maar *mij* zult gij het dan toch geven, lieve zuster....?" — „U? Wel, zie eens aan! Niemand! En gij — van nu af zijt gij uit mijne gunst."

Zij verliet de kamer, fier, hoogmoedig, toornig — maar *niet* schoon. Toen zij echter de deur achter zich had digtgetrokken, was haar gezigt reeds weder glad, en zij kon zelfs den donkeren blos van toorn daaruit verbannen. Zoo keerde zij naar den graaf terug, om de minnekozerij met hem te hervatten. De arme Henriette stond bijna verstijfd in het boudoir; haar gelaat gloeide, — hare oogen hadden geen tranen meer.

„Is *dat* mogelijk!" moest zij uitroepen. „Zijn er *zulke* menschen! Kan *zoo* eene zuster wezen? En het *is* mijne zuster!"

Een stroom van tranen ontwelde aan hare oogen. Maar zij moest aan haren broeder denken. „Is hij dan in het geheel niet te redden?" sprak zij bij zichzelve. „O, hoe hard

is de armoede! Maar is de rijkdom niet *nog* harder? Zij *geeft* hem niets, en ik *heb* niets...."

Zij verschrikte plotseling; want zij stond voor den secretaire, waarin de sleutel stak, en waarin aan gereed geld meer duizenden zijn moesten, dan haar broeder honderden noodig had. Zij wierp een blik op het slot, op den sleutel..... zij verschrikte voor den blik, dien zij er heen wierp, — voor de gedachte, welke dien blik geleidde. Zij trad van den secretaire terug en wierp zich op eene sofa, terwijl zij in luid geween uitborst en haar gelaat met de handen bedekte. „Mijn arme broeder!" sprak zij bij zichzelve. „Hij verliest zijnen post; hij zal zich het leven benemen, en zijne vrouw, zijne kinderen zullen moeten bedelen. En *zij* is zoo rijk! En hier, weinige schreden van mij af...."

De verzoeker naderde haar weder. Het was de verzoeker des medelijdens, der liefde — van het edelste medelijden, van de reinste zusterliefde. En toch was het de verzoeker tot het kwade, tot de zonde, tot de misdaad. Zij nam de handen van haar gelaat, en wierp den blik weder op het meubelstuk, waarin het geld zich bevond, en op den sleutel, die er in stak. Zij sprong op, ging voorwaarts en bleef staan. Zij strekte de hand uit, om den sleutel om te draaijen; haar gezigt was weder gloeijend heet, hare oogen waren weder droog geworden. Maar nog eens riep zij: „Neen, neen, ik kan niet!" Zij trok hare hand terug en wierp zich weder op de sofa, waar zij andermaal in luid snikken uitborst.

Zij weende bitterlijk en vouwde de handen; de tranen vielen er op. Het was een vreeselijke strijd, waarmede het ongelukkige meisje te strijden had. Wat zou in dien strijd zegepralen? De eerlijkheid van het arme meisje, dat niets had dan hare eerlijkheid? Of de verzoeker des medelijdens en der liefde? God behoede in zijne genade ieder mensch voor dergelijk een strijd!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tien minuten later stortte zij de deur van het boudoir uit. Haar gelaat was doodsbleek, en hare oogen stonden als verglaasd.

Toen zij in den helder verlichten corridor trad, stond iemand vóór haar; het was de jonge graaf van Hochstadt,

die juist uit het salon van de schoone weduwe kwam en het huis wilde verlaten. Hij zag het doodsbleeke gezigt, hij zag de verglaasde oogen. „Om 's Hemels wil, wat deert u?" riep hij uit. — „Niets, niets!" Met deze woorden wilde zij wegsnellen, als door een wilden geest gedreven; maar hij greep hare hand en hield haar tegen. Hij had eene ijskoude hand gegrepen, waaraan iedere spier en zenuw beefde. „Wat is hier voorgevallen? Wat is u bejegend?" — „Laat mij gaan! Laat mijne hand los! Ik ben eene...."

Zij kon het woord niet uitspreken; zij rukte hare hand uit de zijne en snelde heen. Hij zag haar verwonderd en ontsteld na; maar — *zij* was bij hare zuster, en *hij* was in een vreemd huis; hij kon haar derhalve niet volgen, en na dat hij nog eene korte poos vol ongerustheid was blijven staan, vertrok hij.

Welk woord had de ongelukkige niet kunnen uitspreken? Was zij eene diefegge, die geen eerlijken-mans-hand mogt aanraken? En zij had de hand des mans gedrukt, wiens eerste aanblik haar reeds een zoo zonderlingen steek in het hart gegeven had! Aan hem had zij gedurende dien vreeselijken strijd niet gedacht. Zou zijne hand haar nooit weder *mogen* aanraken?...

IV.

DE VEROORDEELDE.

Het was zes weken na het gebeurde, dat wij zoo even hebben medegedeeld.

De deuren der groote geregtszaal in de hoofdstad waren geopend, en eene ontzaggelijke menigte menschen stroomde de zaal binnen. Zij waren uit alle klassen, en uit die der *beau-monde* maakten de dames de meerderheid uit — zoo als steeds het geval is, sedert in Duitschland eene regtbank van gezworenen bestaat. Bij de openbare executiën vormt het getal vrouwen uit de lagere klasse, bij de zittingen der gezworenen dat der aanzienlijke dames de meerderheid. Zou dit een verschil wezen van smaak? Een verschil in zedelijke beschaving is er ten minste niet in te ontdekken.

Ook de gezworenen kwamen vervolgens, en de advokaat-generaal, benevens de leden der regtbank. Daarop volgden de getuigen; zij waren slechts weinig in getal, maar des te meer belangstelling verwekten zij. Eene schoone, trotsche, rijkgekleede dame was de eerste. Hare schoonheid had nu de uitdrukking van groote, bijna beleedigende gestrengheid. Zij werd met veel nieuwsgierigheid gadegeslagen, maar deelneming lag in die nieuwsgierigheid niet. „Het is de rijke mevrouw Nellenstein," fluisterde men op de afdeeling der aanzienlijke aanschouwers elkander toe.

Hare kamenier volgde; het was een kamermeisje van de gewone soort. Maar daarop trad een rijzig jongman, edel in houding en manieren, de zaal binnen. „Graaf Alexander van Hochstadt!" heette het onder de aanschouwers. Een stoel naast de eerste getuige, mevrouw Nellenstein, was ledig gebleven — de kamenier bleef staan, — de graaf moest haar innemen. Hij ging dien echter voorbij, den stoel en de dame er naast, met een fier, koel en strak gezigt. Voor de dame maakte hij eene ligte buiging, doch bijna zonder haar aan te zien. Het gezigt der schoone vrouw werd zoo wit als krijt. Wat was dat? Onder het publiek schenen velen het te weten; zij wierpen elkander blikken toe, die schenen uit te drukken: „Ziet ge? het is juist zoo als ik gezegd heb."

„Geregtsdienaar," beval de voorzitter, „breng de beklaagde binnen."

De geregtsdienaar verwijderde zich, om het bevel op te volgen. In de zaal zag men allerwege blijken van verhoogde belangstelling; aller blikken waren naar de deur gerigt, door welke de afgezondene moest terugkeeren, en met hem de beklaagde binnentreden. De geregtsdienaar geleidde een jong meisje binnen. Het was eene tengere gestalte. Haar gelaat was doodsbleek, maar droeg alle teekenen van eerlijkheid, zachtmoedigheid, bescheidenheid en al de onschuld des harten, die in dat teedere ligchaam zetelen moest. Zij trad sidderend binnen, met diep ten neder geslagen blik. Het zag er bijna als eene belagchelijke klucht uit, dat een geregtspersoon, volgens zijne betrekking gekleed en gewapend, haar op den voet moest volgen.

„Het is de zuster van de rijke mevrouw Nellenstein!" fluisterde men nu onder de aanschouwers elkander toe.

Het was Henriette Groenhoff, de arme zuster van de rijke mevrouw Nellenstein. Zij droeg het armoedige reisgewaad, waarin zij zes weken te voren bij hare zuster was aangekomen. Had zij het afgelegde kleed der rijke weduwe niet weder mogen aantrekken? Henriette Groenhoff zat, van diefstal beschuldigd, op de bank der aangeklaagden; hare zuster, de rijke mevrouw Nellenstein, was de bestolene.

De voorzitter liet de acte van beschuldiging voorlezen. Henriette was aangeklaagd, van hare zuster, de weduwe Nellenstein, door wie zij uit medelijden in huis was genomen, op den eersten avond van hare aankomst, uit een secretaire, die niet gesloten was, de som van vijfhonderd gulden ontvreemd te hebben. Een gemompel van verontwaardiging liep door de zaal. Maar wie gold dat? De blikken rigtten zich daarbij niet op het meisje in de bank der beschuldigden, maar op de rijke dame in de rij der getuigen. Het meisje had haar gelaat met beide handen bedekt; de weduwe zag met een trotschen, harden blik vóór zich. Het meisje moest haar gezigt oprigten.

„Aangeklaagde, bekent gij u schuldig?" vroeg haar de president, volgens het voorschrift. Zij zag haren verdediger aan, en deze nam voor haar het woord.

„De aangeklaagde," sprak hij, „was willens zich schuldig te verklaren, maar ik heb haar den raad gegeven om het antwoord aan mij over te laten. Mijneheeren gezworenen! Gij zult u door het beloop der zaak overtuigd hebben, dat de beschuldigde, ten tijde van hetgeen zij deed, in eenen toestand van zinsverbijstering heeft verkeerd, welke de bewustheid van het door haar verrigte, derhalve alle schuld, bij haar uitsluit. Zij kan zich derhalve ook niet schuldig verklaren, en mijn pligt als verdediger is het, een onregt te voorkomen, dat anders dit geregtshof zou moeten begaan. Ik verzoek derhalve mijnheer den president, de aangeklaagde van eene beantwoording der aan haar gedane vraag wel te willen ontslaan."

Dienovereenkomstig werd door het geregtshof besloten, en de getuigen werden nu opgeroepen. „Zijt gij bereid, den eed als getuige af te leggen?" vroeg de president aan de weduwe Nellenstein. „Volgens de wet kunt gij, als zuster der beklaagde, daartoe niet gedwongen worden." — „Ik ben

bereid," antwoordde de aanklaagster met eene vaste stem. Haar werd met de anderen de eed afgenomen. De getuigen moesten aftreden, en de president begon nu het verhoor der aangeklaagde.

„Wat hebt gij tegen de beschuldiging in te brengen?"

Zij had er niets tegen in te brengen; zij kon slechts toestemmen; en dat deed zij met een open gelaat, — zij kon den regter vrij in het gezigt zien. Haar moest toch een hooger bewustzijn bezielen, dat zij op zoodanige wijze eene zware, gemeene, onteerende misdaad op zich nemen kon. Ook het publiek scheen iets dergelijks te gevoelen.

„Ik heb gedaan wat van mij gezegd wordt," antwoordde zij op de vraag van den president. „Ik was alleen in de kamer van mijne zuster. In die kamer bevond zich een secretaire, waarin zij haar geld bewaarde. De sleutel stak in het slot; ik sloot den secretaire open, en nam er vijfhonderd gulden uit."

Geen het minste geluid hoorde men op de ruime plek, waar zich de banken voor het publiek bevonden, die digt bezet waren; maar overal zag men blikken van innige deelneming, van medelijden. Vrouwen weenden. Ieder gevoelde duidelijk, dat slechts een groot ongeluk het meisje bewogen kon hebben, de misdaad te begaan.

„Wat hebt gij met het geld gedaan?" vroeg de president. — „Ik heb het weggegeven." — „Aan wien en met welk doel?" — Zij antwoordde niet, en de president herhaalde de vraag. „Ik kan u tot geen antwoord dwingen," voegde hij er bij; „maar het zou misschien in uw eigen belang zijn, dat gij het gaaft." — „Dan moet ik zwijgen," zeide het meisje op een vasten toon.

De verdediger verzocht nu weder voor een oogenblik het woord. „Ik mag den loop van dit verhoor niet storen," zeide hij, „maar bij dat der getuigen zal *ik* mijnheer den president het antwoord op deze vraag leveren."

De president deed nu nog eenige vragen van weinig of geen belang; daarop ging hij over tot het verhooren der getuigen. De weduwe Nellenstein was het eerst aan de beurt; zij was de bestolene, maar — ook de zuster der aangeklaagde! Haar gestrenge blik kreeg eene vijandige uitdrukking, toen zij in de bank der getuigen plaats nam.

„Verhaal wat u van den diefstal bekend is!” Met deze woorden sprak de president haar aan.

Zij antwoordde met eene vaste stem: „Ik bewaar mijn geld in den secretaire, die in mijne woonkamer staat. Die secretaire is niet gesloten, wanneer ik in mijne kamer ben; hij was dat ook niet, toen mijne zuster op den avond van den diefstal daar alleen was. Ik hield haar voor eerlijk. Zij was op dien zelfden dag eerst bij mij aangekomen; ik had haar namelijk ontboden, en wilde haar uit medelijden in huis nemen. Zij was arm, doch zou het goed bij mij hebben. Toen ik des avonds laat in mijne kamer terugkeerde en toevallig in den secretaire nakeek, ontdekte ik, dat aan het geld, hetwelk er zich niet lang te voren in bevonden had, vijfhonderd gulden ontbrak. Ik was voor deze som bestolen, ondervroeg mijne zuster, en zij bekende den diefstal.” — „Hadt gij meer geld in uw secretaire liggen?” vroeg de president. — „Ja.” — „Hoe veel wel?” — „Omstreeks tienduizend gulden.” — „Dus zijt gij vermogend?” — „Ik ben niet arm.” — „Zoo!” vervolgde de president. „En gij hebt bij de politie aangifte van den diefstal gedaan?” — „Ja!” moest zij zeggen.

Door de geheele zaal liep weder een gemompel van verontwaardiging, en de blikken behoefden niet eerst te zeggen wie die gold. Mevrouw Nellenstein bemerkte dit, en wilde weder het woord opnemen, als ware het om zich te verdedigen; maar de advokaat van de beschuldigde stond op en zeide: „Mijnheer de president! ik beloofde straks, u bij het verhoor der getuigen het antwoord te leveren op uwe vraag aan de beschuldigde, wat zij met het geld gedaan heeft. Mag ik u thans verzoeken, aan de tegenwoordige getuige eenige vragen te willen doen?” — „Noem de vragen,” gaf de president ten antwoord. — „Zij betreffen een broeder der getuige en der beschuldigde. Hij wilde zichzelven als getuige *à décharge* stellen; doch ik moest hem afwijzen, daar de aangeklaagde hem gesmeekt had, niet te verschijnen, om redenen, die dadelijk zullen blijken. Ik bereik mijn doel dan ook even goed door weinige vragen aan de getuige. Het onderwerp van mijne eerste vraag aan haar is: Die broeder is arm; hij was in grooten nood: hij was in het dringendst gevaar van onteerd te worden en zijn bestaan te verliezen, ter-

wijl hij eene zieke vrouw en drie jonge kinderen heeft. In dezen toestand wendde hij zich tot zijne zuster, de tegenwoordige getuige, de rijke dame, wier vermogen op ten minste twee millioen geschat wordt. Hij beschreef haar zijnen troosteloozen toestand, en verzocht haar om vijfhonderd gulden; zooveel had hij noodig om zich te redden. Zij weigerde hem die som. Hij viel voor haar op de knieën, en smeekte voor zijne kranke vrouw, voor zijne onnoozele kinderen; — zij weigerde hem het geld. Zij had ruim tienduizend gulden in den secretaire liggen, die naast haar stond, voor hare vermaken, voor haren opschik. Zij gaf hem te kennen dat hij geen penning van haar bekomen zou. Zoo liet zij hem gaan, in de grootste wanhoop, waarin iemand zich bevinden kan. Ik verzoek mijnheer den president, de getuige te vragen of dit alles waarheid is."

Er is eene hoogere geregtigheid dan die, waarvoor de wereldlijke wetgever heeft gewaakt. Bij onze onvolkomene toestanden kan dit grootendeels wel niet anders zijn. In het zedelijk bewustzijn van het volk leeft en werkt nogtans dit hoogere regt levendig en krachtig voort, en onder de vele voordeelen der openbaarheid van regtspleging is die de verhevenste, dat het regterlijk vonnis deze hoogere geregtigheid kan te kennen geven, en op die wijze wederom de zedelijke geregtigheidszin des te reiner in het volk behouden wordt.

„Gij hebt de vragen gehoord, waarop gij zult antwoorden," zeide de regter tot de getuige. „Is alles waarheid wat zoo even gezegd is?"

Mevrouw Nellenstein behoefde niet te antwoorden; want ieder las het antwoord op haar gelaat. Zij was eerst gloeijend rood en later doodsbleek geworden, en hare oogen wisten niet waarheen zij zich zouden wenden. Het zedelijk volksgerigt, waarvan wij zoo even gewaagden, had haar reeds veroordeeld. De woorden des verdedigers waren de aanklagt tegen haar. Zij zou zich daartegen verdedigen, maar kon niet. Het vonnis stond haar reeds voor oogen; zij gevoelde zijn gewigt, zijne vernietiging. Het vonnis der wet straft, dat der hoogere regtbank vernietigt. Zij kon geen enkele der omstandigheden tegenspreken, die de verdediger tegen haar had ingebragt.

„Ik heb nog meer vragen te doen," zeide de verdediger. —

Zij beefde; zij kende die verdere vragen. — „Spreek!” zeide de president tot den verdediger.

De verdediger vervolgde: „Datgene, waarvan ik zoo even gewaagde, heeft des namiddags plaats gehad; op den avond van den zelfden dag gebeurde het volgende. De ongelukkige broeder werd door angst en zorg voor de zijnen nog eens naar de rijke zuster gedreven; hij wilde eene laatste poging doen, om haar hart te vermurwen. Hij trof echter niet de rijke zuster die hij zocht, maar de arme die hij niet verwacht had; zij was weinige uren te voren aangekomen. Hij klaagde haar zijn leed; doch zij was zoo arm als hij, — zij kon hem niet helpen; broeder en zuster konden niet anders doen dan te zamen weenen. Evenwel, zij *moest* hem helpen; zij smeekte hare zuster voor haren broeder. Ook dat was te vergeefs. Maar zij *moest* helpen, zij *moest* redden; zij *moest* — maar wist niet hoe. Toen greep de wanhoop haar aan — ook haar — en wees haar een middel. Dit middel was eene misdaad. Zij streed met zichzelve; zij was altijd zoo eerlijk geweest! Zij was zoo onschuldig! Maar er was geen ander middel; en zij wilde immers slechts het geld van hare zuster nemen, van hare rijke zuster, en slechts voor haren broeder, tegen den dood! Zij streed, tot hare zinnen zich verwarden. Daarop nam zij van den overvloed der rijke, en bragt het den arme. Hij was gered, maar zij had eene misdaad bedreven. Had zij dat gedaan? Volgens de de wet, ja. Ook voor hare zuster? De rijke zuster, de hier tegenwoordige getuige, kwam tien minuten later in haar boudoir. Zij trad naar haren secretaire, en zag wat er geschied was; daarop zond zij naar de politie en liet hare zuster als diefegge in hechtenis nemen, — hare eigene zuster, die zich aan hare voeten wierp, die hare knieën omklemde, — die haar smeekte bij de liefde, bij de nagedachtenis van hare overledene ouders! Ook de broeder had des namiddags vergeefs aan hare voeten gelegen. De getuige heeft gezegd, dat het eene gewetenszaak voor haar was geweest, hare zuster bij de politie aan te geven. Volgens onze vroegere, goede, eerlijke wetgeving, zou de zuster wegens eene vervreemding, aan de zuster gepleegd, slechts dan in staat van beschuldiging kunnen worden gesteld, wanneer de bestolene zelve en uitdrukkelijk bij de regtbank daarop aan-

drong. Wij hebben sedert kort eene andere wetgeving, die het Fransche regt is nagevolgd. Volgens deze komt het op zulk eene aangifte niet aan; maar eene verpligting daartoe legt ook deze wetgeving niet op. De getuige diende evenwel eene aanklagt in. Ik verzoek nu mijnheer den president haar over dit alles te willen ondervragen!"

In de ruime zaal kon men wederom eene speld hooren vallen; het was de diepe stilte van de diepste verontwaardiging, die er plaats had. Het vonnis werd geveld over de misdadige rijke in de bank der getuigen, die het vonnis der wet niet bereiken kon; het regtsbewustzijn des volks sprak het vernietigend vonnis der algemeene verachting over haar uit. Zij gevoelde dat, en wist dat.

„Erkent gij de zoo even opgenoemde feiten voor waar?" vroeg de president. — „Ja," moest zij zeggen. Daarop — want haar verhoor was geëindigd — wankelde zij, eene schim gelijk, naar hare vroegere plaats terug, en was als vernietigd. Hare arme zuster weende in de bank der beschuldigden — voor haar!

Thans werd de kamenier verhoord. Zij had slechts weinig te zeggen, wat dienen moest om den diefstal te bevestigen.

De laatste getuige was graaf Alexander van Hochstadt. Hij was, op aanzoek van den verdediger, als getuige *à décharge* gecompareerd. Hij had de beschuldigde, na hare daad, in den toestand der hoogste verwarring uit de kamer van hare zuster zien komen. Voorts had hij reeds des anderen daags, toen hij van den diefstal had gehoord, aan de bestolene de haar ontvreemde som van vijfhonderd gulden toegezonden, zoodat deze geen verlies geleden had. Sedert dien tijd had hij haar niet wedergezien. Dit alles moest hij op de vragen van den president bevestigen. — Het getuigenverhoor was ten einde.

De advokaat-generaal moest de beschuldiging staande houden. Hij had zoo iets nooit met een zwaarder hart gedaan, zeide hij, en men geloofde hem gaarne. Hij liet het den gezworenen over, of zij verzachtende omstandigheden wilde aannemen. Volgens de vroegere wetgeving had, zoo als de verdediger zeer juist had aangemerkt, zonder eene uitdrukkelijke geregtelijke aanklagt van de bestolene zuster, in het geheel geen onderzoek kunnen plaats hebben; des te meer reden

was er thans om de zaak van de zachtste zijde te beoordeelen. Op graaf Alexander van Hochstadt was reeds het eerste gezigt van het eenvoudige, bescheidene, schoone meisje, toen hij haar met aandacht beschouwde, niet zonder indruk gebleven; zij had vervolgens aan den arm van den ouden graaf haren openlijken triumf gevierd. De blikken, die de jonge graaf op haar wierp, waren der weduwe hoe langer hoe bedenkelijker geworden. De jaloezij is een vreeselijke, magtige hartstogt. Eene gevonnisde diefegge kon nooit de gade van een graaf van Hochstadt worden, — dacht zij.

De verdediger nam nu het woord. Hij schilderde den strijd der beschuldigde met zichzelve, voordat zij tot de daad overging, hare wanhoop, de verwarring van hare zinnen en van haar bewustzijn. Hij trachtte haar derhalve voor te stellen als iemand, die, ten tijde der daad, zonder bewustzijn daarvan had gehandeld, en drong in de eerste plaats bij de gezworenen er op aan om een *niet schuldig* uit te spreken; mogt dat onverhoopt niet kunnen geschieden, dan rekende hij bepaald op de uitspraak van verzachtende omstandigheden.

De gezworenen verwijderden zich. Zij keerden terug met de uitspraak *schuldig*, doch onder het aannemen van verzachtende omstandigheden; zij hadden niet anders kunnen doen, en het publiek had ook geen andere uitspraak te gemoet gezien. Het bijna eerbiedige stilzwijgen, waarmede de terugkomst was afgewacht, toonde het. De advokaat-generaal stelde de zachtste straf voor, die de wet toeliet. De verdediger gaf daarin zijne toestemming. Het geregtshof trad af, om het vonnis op te maken. De regters kwamen na zeer korten tijd terug, en hadden geen termen tot vrijspraak kunnen opsporen; eene geestverwarring, die het bewustzijn der beschuldigde ten tijde der daad volkomen onderdrukt zou hebben, derhalve eene ontoerekenbaarheid, had men niet kunnen aannemen. Daarentegen had men, uit aanmerking der voorhandene zeer verzachtende omstandigheden het minimum der straf bepaald: de beschuldigde was tot eene eenvoudige gevangenisstraf van vier weken veroordeeld.

Henriette Groenhoff hoorde de uitspraak van haar vonnis met die kalmte van verheven zelfbewustzijn aan, waarmede zij de daad had op zich kunnen nemen, en tevens met volkomene berusting in de straf, die de wereldlijke wetgever

haar had moeten opleggen. Er werd haar medegedeeld, dat zij tegen het vonnis in cassatie kon komen. Zij verklaarde echter, dat zij daarvan afzag en bereid was hare straf dadelijk te ondergaan.

De zitting was afgeloopen. De geregtsdienaar, die de beschuldigde had binnen gebragt, trad aan hare bank, om haar weder uit de zaal te geleiden. Maar daar rees op de zitplaatsen der aanschouwers eene statige gestalte overeind. Het was de oude graaf van Hochstadt, weder eenvoudig in het zwart gekleed en slechts met de Johanniter-orde en het groote IJzeren kruis versierd, maar met al de kalme, eerbiedwekkende waardigheid, die het lid van een roemrijk gravengeslacht en den dapperen generaal eigen was. Hij stapte door de rijen der aanschouwers; eerbiedig maakte ieder voor hem plaats. Hij trad naar de bank der beschuldigden; verwonderde blikken vervolgden en ontmoetten hem, terwijl aller harten klopten, in verwachting van hetgeen volgen zou. Eindelijk was hij voor de beschuldigde aangekomen, boog zich diep voor haar, en bood haar toen zijnen arm.

„Ik zal u in de gevangenis brengen," zeide hij; „eene grooter eer is mij nog nooit ten deel gevallen." En fier, alsof hij eene koningin ten troon geleidde, verliet hij met het weenende meisje, dat zich in haren ootmoed toch zoo gelukkig gevoelde, de zaal. — De weduwe Nellenstein vertrok met een gesluijerd gelaat, stil en ongemerkt.

En vier weken later, op den dag dat Henriette's straftijd verstreken was, hield voor de gevangenis eene prachtige equipage stil. De sombere poort van het gebouw ging open. Een eenvoudig meisje trad er uit, in een eenvoudig kleedje van katoen; maar zij ging aan den arm van een oud, eerbied inboezemend edelman. Het was de oude graaf Hochstadt, die haar geleidde, en hij droeg heden, gelijk bij de plegtigste gelegenheden, al de ordes en eereteekens, die hij van de voornaamste souvereinen van Europa ontvangen had. Aan de regterzijde van het meisje ging graaf Alexander.

Zoo verliet Henriette Groenhoff de plaats van hare gevangenschap. Haar schoon gelaat schitterde van geluk, van ootmoed en van liefde. Ook dat van den jongen graaf was als het ware verheerlijkt; en toch was de oude graaf de gelukkigste van het drietal.

„Ik had u in dit huis gebragt," zeide hij tot het meisje, „en aan mijnen arm moest gij het weder verlaten. En nu behoort gij aan een ander toe — maar neen, ook aan mij! Alexander, help uwe verloofde in het rijtuig! Ons oud geslacht heeft slechts edele vrouwen geteld — zij zal een der edelsten zijn." En graaf Alexander hielp Henriette Groenhoff, zijne verloofde, in het rijtuig. Het drietal reed nu naar het landgoed van den ouden graaf, waar de plegtige verloving plaats had.

De schoone weduwe Nellenstein was daarbij niet tegenwoordig, en ook later niet bij de bruiloft.

SNIPPERS,

BIJ ONZE NABUREN AAN GENE ZIJDE VAN HET KANAAL OPGEGAARD EN HET NEDERLANDSCH PUBLIEK AANGEBODEN

DOOR

den Jongen Hollander.

JAN MULDER.

Jan Mulder, de lapper, een vrolijke bloed,
Was arm, maar verlangde naar geld noch naar goed,
Van al dat verlangen zag hij zich ontheven;
En waardoor alleen? Door tevreden te leven.

Was 't weder al slecht en het voedsel wat duur,
Dan keek onze Mulder alevel niet zuur;
Hij zong dan, toch vrolijk en zonder te klagen:
„Wel, waar ik niet vóór kan, dat moet ik wel dragen."

Vaak sprak hij: „Waartoe zou ik morren in nood,
Al krijg ik geen boter, steeds had ik mijn brood.
Wat baat mij dat kliemen? Liefst hou ik mij wakker;
'k Heb toch niet goedkooper mijn brood van den bakker."

En werd hij getroffen door ziekten of pijn,
Hij wenschte dan enkel weêr beter te zijn;
Dan keek hij niet boos en hij schiep zich geen zorgen,
Maar wachtte vertrouwend den dag af van morgen.

Kreeg Jan onverdiend hier een schimp, daar een graauw,
Dan liet hij die zaken gewoonlijk blaauw blaauw.
Hij meende: Wat heb ik de tweedragt te stoken?
Door zwijgen acht ik mij het krachtigst gewroken!

Zoo leefde Jan Mulder, hoe arm ook aan goed,
Hoe schraal hij ook rondkwam, toch blij van gemoed.
En velen waar' 't wél, hoe ook rijker en knapper,
Een voorbeeld te nemen aan Mulder den lapper.

HET GEBED.

Daar is een altijd open oog,
  Dat ook door 't nachtfloers boort;
Daar is een altijd luistrend oor,
  Dat aller zuchten hoort!

Daar is een arm, die nooit verwricht,
  Als menschenkracht bezwijkt;
Daar is een liefde, die niet zwicht
  Waar aardsche liefde wijkt.

Dat oog zweeft langs der englen rij;
Dat oor vangt hemelmelodij;
Die arm houdt werelden in stand,
Die liefde is d'eeuwigheid verpand.

Daar is een magt, waarmeê de mensch,
  Die hulp op de aarde derft,
Dat oog, dien arm, die liefde wint,
  Dat luistrend oor verwerft.

Zij is 't gebed, dat opwaarts stijgt,
En ginds den zegen Gods verkrijgt!

DE DOOD EN AMOR.

Wie telt niet bij zijn grieven,
Hoe 't noodlot oorlof gaf,
Dat oude luî verlieven
En jongen gaan naar 't graf?

Waarom men stervelingen
Dien jammer niet bespaart?
Hoort, moog'lijk dat mijn zingen
De zaak naar eisch verklaart.

De dood liep langs de straten
Vriend Amor tegen 't lijf,
En bood hem onder 't praten
Een ruil van 't schietgerijf.

Dees riep: Ik roem die schikking;
Nu speel ik menig part,
Ik koning der verschrikking,
Gij koning van elk hart!

Elk werd nu eens zoo schrander:
Bij 't scheiden van die twee
Nam ieder van den ander
Een deel der pijlen meê!

Zoo kwam bij onze grieven,
Schoon 't lot geen oorlof gaf,
Dat oude luî verlieven
En jongen gaan naar 't graf!

MOEDER!

Moeder, hoed den kleinen voet,
Die verwart in 's tuinhegs loover,
Zich vermeit de straten over,
Of door 't huis een reistogt doet!

Reken nooit dien tijd te loor;
Poog steeds tot hen af te dalen:
Kleine voetjes kunnen dwalen.
Wijs hen, moeder, 't regte spoor!

Moeder, hoed de kleine hand,
Langs de velden tuiltjes garend,
Malsche klaver zorglijk sparend,
Huizen bouwende in het zand!
Nooit de vraag tot God gerigt:
Waarom mij die zorg gegeven?
Welligt is die hand in 't leven
Eenmaal boô van liefde en licht!

Moeder, hoed de kleine tong,
Wild aan 't kaaklen, o, welsprekend!
Dikwerf heeft zoo veel beteekend,
Wàt het kindje sprak of zong!
Dat geen woord ooit u beschaam'!
Stil den wensch, naauw opgestegen;
Moog' die zelfde tong eens zegen
Spreiden in des Heilands naam!

Moeder, hoed het kleine hart!
Nog ruischt u daar elke bede;
Deel gezonde lessen mede;
Maak het sterk voor vreugde en smart!
Goed dien rijken grond bereid!
Strooi daar deugd- en godsdienstzaden:
Eenmaal ziet gij dien beladen
Met een oogst voor de eeuwigheid!

OVER HET

KRISTALLEN PALEIS TE SYDENHAM,

EN

HET EEN EN ANDER, DAT DAAROP BETREKKING HEEFT.

DOOR

den Jongen Hollander.

Hartverkwikkend en geestverheffend is de aanblik van die eilandgroep in de Noordzee, onvermoeid bestookt door de golven, maar krachtig beschermd door hare breede krijtbergen, binnen welke natuurlijke grenzen de volksgeest — door de afgezonderde en ingesloten ligging van den bodem verhinderd, in verkeer naar buiten langzamerhand met dien van anderen zaam te vloeijen — de bevolking aandrijft zich op eigen grond te ontwikkelen, en gedenkteekenen zoo van haar streven als voor zichzelve op te rigten. Groot-Brittannië wekt ontegenzeggelijk eerbied op, als het toonbeeld van volhardende nijverheid in de oude wereld dezes tijds. Ons boeit in het Engelsche volk juist die eenheid van streven, dat krachtig zelfbewustzijn en die grootsche volharding bij het tot stand brengen van datgene, wat in zijne oogen nuttig en edel schijnt, welke wij ons zoo gaarne droomen als de toekomst van alle volken. Als ware het te gelijk met dat wonderland, op den wenk eens magtigen gebieders, plotseling uit de golven gerezen en uit één stuk gegoten, zoo weinig getuigt het thans van eene zamensmelting der meest uiteenloopende stammen. Romeinen, Saksers en Normandiërs, zij leven nog slechts op de bladzijden der roemruchtige geschiedboeken, over welke hun krijgsgeschreeuw en het kletteren hunner wapenen klinkt, in de werkelijkheid worden zij verdoofd door het knarsen der stoomwerktuigen en het dreunen der weefgetouwen. Waar nog de adel eene toevlugt zoekt in de schaduwen van het *dooms-daybook*, wint meer en meer het zuivere denkbeeld van menschenadel en vrijheid veld;

en niet met onstuimige hand, maar met de bedachtzaamheid, die het opgeklaarde levensbegrip aan een volk geeft, worden die bladen van hun eeuwen-oud gezag ontdaan. Lang, zeer lang heeft Groot-Brittannië geworsteld om zich vrij te maken van de kluisters der vormelijke kerk en van de voorregten den adel verleend, maar eindelijk breekt het morgenrood der vrijheid aan. Wie zal ontkennen dat die worsteling nog voortduurt, nog niet wordt bekroond door eene volkomene zegepraal? Maar wie ook kan de oogen sluiten voor de feiten, dat thans den Israëliet eene plaats wordt ingeruimd op de banken der volksvertegenwoordiging, — dat mannen, uit den laagsten stand geboren, maar met groote geestesgaven en een ernstigen wil tot hooger bezield, de eerste staatsambten verkrijgen? Zoo waar is het, dat een krachtig volk, hetwelk vrij wil zijn, en naast het vermogen om zich die vrijheid waardig te maken, met bezadigde maar krachtige schreden naar dat doel gaat, ook dat doel bereikt. De koningin der zeeën — welluidende benaming in de ooren der Britten! — levert daarvan een sprekend bewijs. Kerk en regtspleging, wetgeving en staatsinstellingen, deels geestdoodend door koude vormen, deels belemmerend door omslagtigheid, onbruikbaar door verjaring, of te dikwerf nog het arme vernuft vijandig ter begunstiging van betitelde domheid, waren en zijn nog duchtige hinderpalen; en toch, ondanks die tegenwerking, vrijheid, vrijheid voor elk! — En de vruchten, ontkiemd in dat licht? — In de eerste plaats de nijverheid, eene plant die nooit tot vollen wasdom zal komen in de bekrompen gaarden, door beschermingstelsels en verbodsbepalingen ommuurd; de nijverheid op reusachtige schaal zich ontwikkelende en toch nog voor grooter uitbreiding vatbaar, zoodra Brittannië de laatste verschansing wegbreekt en ook de regten op den invoer zal intrekken. Groot-Brittannië drijft, gerugsteund door fabrieksarbeid en nijverheid in alle rigtingen, thans een wereldhandel; zijne vlaggen wapperen op alle zeeën; zijne zonen vestigen zich, als apostelen van den Britschen Mercurius, op alle kusten; zijne voortbrengselen zijn om der deugdelijkheidswille alom gezocht, en hebben overal den voorrang. Van waar die verschijnselen? — Eene grove ondeugd, eene zonde die indruischt tegen den heiligen geest van het evangelie, — de hoogmoed — is den Engelsch-

man in groote mate eigen; evenwel, zoo niet geadeld, dan toch van hare scherpe kanten ontdaan, door het middenpunt, waarin zich de uitingen van het kwaad vereenigen. De Engelschman is trotsch op zijnen grond, op het erfdeel zijner vaderen, op de lucht waarin zijn ademtogt zich oplost, op den oceaan die de kusten van zijn geboorteland bespoelt. Die trotschheid is regtmatig, en daarenboven zeer vruchtbaar ten goede. Zij is de pleegmoeder van eene onafgebroken noeste werkzaamheid. De Brit heeft behoefte om telkens nieuwe gedenkstukken van zijn eigen bestaan om zich heen te zien verrijzen; niet in de gestorven grootheid zijner vaderen, — neen, in het levende heden stelt hij roem. Die edele roemzucht voert telkens tot iets groots, iets reusachtigs, en is zoo zaamgeweven met het geheele volksbestaan, dat in die enkele gevallen, waar de krachten der eerste ondernemers van een reuzenwerk te kort schieten door den omvang der zaak, dadelijk nieuwe keurbenden met frissche krachten toesnellen, om het gebouw der Britsche grootheid — soms wel eens der Britsche ijdelheid — met sterken schouder te schragen. Als moest Brittannië het algemeene tentoonstellingsterrein worden, zoo kiest de Engelschman het liefst den eigen grond als standplaats voor elk nieuw wereldwonder, — ook vaak door de omstandigheden gedwongen en als uit den aard der zaak. De Tunnel, de St. Pauluskerk, het nieuwe Parlementsgebouw, de Theemsbruggen — om voor dit oogenblik in Londen zelf, in het brandpunt te blijven — dat alles is daargesteld als haast onvergankelijke voorbeelden van die geaardheid. De groote eerzucht van dit volk, waarop wel gretig wordt gesmaald door bekrompenheid en werkeloosheid, zoodra één uit duizend proeven en pogingen mislukt, voert ook tot onderlinge wedstrijd en veredeling; landbouw en scheepvaart, fabrieks-arbeid en veeteelt leveren daarvan om strijd bewijzen. Groot-Brittannië blijft daardoor echter de oefenschool der nijverheid bij uitnemenheid, maar staat betrekkelijk achter, waar het kunsten en wetenschappen geldt. Al wijst de Brit op zijne schilderschool, op zijne fraaije letteren, — al klopt het hart hem hoog bij het noemen der namen van een Reynolds, een Hogarth en een Landseer, — het zijn weinige schitterende gestarnten; zoo min de portretten van Reynolds, als de gegraveerde satires van

Hogarth, of de dierenstudiën van Landseer, hebben ons ooit kunnen overtuigen dat Engeland eene schilderschool bezat. De Brit verheft zich op zijne letterkundigen, en onwedersprekelijk met veel meer regt. Maar wanneer vonden zij bij den inboorling zelf het meeste meêgevoel? Wanneer zij grepen in het werkelijk leven. De *Nachtgedachten* van Young, het *Verloren paradijs* van Milton, zij zijn den Engelschman lief, ja, even als de grafsteenen in zijne Westminster-abdij; maar het *Is there for honest poverty* van den Schotschen zanger en het *Act, act in the living present* van den vreemdeling, — neen, van den zoon uit het verre westen — vinden duizendvoudig weerklank, en blijven voortleven in die harten vol moed en werkzaamheid. Waar Kingsley de kwalen der maatschappij met vaste hand aantast, en met de scherpe sonde der eerlijke beoordeeling de wonde peilt, — waar Dickens met onuitputtelijken humor de oogen opent voor veel belagchelijks, maar ook bespottelijks en verachtenswaardigs in instellingen, die hervorming behoeven — daar wordt naar hunne stemmen geluisterd, terwijl men de bespiegelingen van een Locke, waar zij zich niet huwen aan de *actuallity*, onopgemerkt laat. *Ervaring* is de zinspreuk van Groot-Brittannië; wat niet, daaraan getoetst, proefhoudend blijkt, wordt verworpen en vergeten.

Act, act in the living present! In het gewoel der wereld, in de rustelooze beweging van het groote raderwerk der maatschappij, heerscht het leven. Die geest van rusteloosheid en voorwaarts streven, aderende door al de leden van de koningin der zeeën, heeft van tijd tot tijd behoefte aan uitspatting, aan nieuwe en ongekende uitvoerbuizen. Gelijk in het menschelijk ligchaam vaak eene aderlating noodig is bij volbloedige gestellen, zoo moet de Brit van tijd tot tijd iets ongehoords, iets wonderbaars, daarstellen, — iets, dat afwijkt van alles wat tot dusverre werd gehoord of gezien. Daaraan dankt Europa de wereldtentoonstelling van 1851, en nog onlangs werd zulk een *Leviathan* geboren in het monsterschip *the Great Eastern.*

Wel voert deze nijverheids-volbloedigheid soms tot dwaasheden, als het ophijschen van de monsterklok in den toren van het Parlementsgebouw, — de *Big ben*, die gebarsten is van hoogmoed; want wilde hij niet een geluid voortbrengen

zoo krachtig en ver klinkend, dat niet alleen over geheel Londen, over het geheele rijk, — neen, ook over Europa zijne stem werd gehoord? Dwaasheid, dwaasheid, maar die gereedelijk wordt vergeven, als wij aan de gieters van de *Big ben* ook de stichting te Sydenham verschuldigd zijn. Het kristallen paleis, waarvoor wij in *de Moderne Atlas*, *de Alomvatter*, *het Reuzen-compendium* of *de Wereldwoning* vruchteloos een bevredigenden en verklarenden titel zochten, is het troetelkind van den Engelschen volkshoogmoed; laten wij, alvorens daarheen te gaan, een blik werpen op zijne geboorte en opvoeding, dan zullen wij ongetwijfeld veel beter ons verklaren, hoe het wonderkind met zulk een schitterenden uitslag zich aan ons naauwkeurig en streng examen kon onderwerpen. Te minder schroom ik, geachte lezer of lieve lezeres, u die geschiedenis te ontrollen, omdat elk, die belang stelt in den opbouw van het menschelijk geslacht, daarin stof tot juichen vinden moet; en zoudt gij aarzelen u bij die belangstellenden te scharen?

Men schreef nog 1851. De wereldtentoonstelling in *Hydepark*; die zulk een weldadigen schok had te weeg gebragt in het stelsel van handel en nijverheid, was gesloten. Europa was Europa te Londen komen bezoeken; alle volken hadden hunne voortbrengselen gezonden, alle landen hunne afgevaardigden. De transepten en zijvleugels van het tooverpaleis waren door millioenen bezoekers doorwandeld; de schatten der aarde waren in één brandpunt te aanschouwen geweest: thans trad de stilte, als eenige bezoeker, het kristallen huis binnen. In meer onoogelijken vorm, met stroo omwoeld, in touw en matten gewikkeld, in kisten gepakt, keerden eindelijk ook de laatste sieraden naar de plaats hunner geboorte terug, en wijd gaapten de ledige zalen u tegen. *Hydepark's* monument was een onding, een stolp zonder pendule, een kostelijk vaatwerk zonder weldoend of verkwikkend vocht geworden. Nog lag zijne toekomst in het duister, maar van allerwege rezen beden tot zijn behoud; de openbare meening kon er niet in toestemmen, het trotsche gebouw te zien afbreken en wegbergen als eene bont beschilderde en togtige kermistent. Aller oogen vestigden zich op de regering.

Van haar, zoo men hoopte, zou het besluit uitgaan, dat het gebouw in wezen zou blijven. Mis gezien! Den 25sten Maart van het jaar 1852 werd openlijk van regeringswege verkondigd, dat zij besloten had op geenerlei wijze het gebouw te aanvaarden, zoodat dit in het bezit bleef van zijne bouwmeesters Fox en Henderson. Niettegenstaande die uitspraak, verhief zich nog eenmaal in het openbaar eene stem voor zijn behoud: het lid der gemeenten Heywood was echter in April evenmin gelukkig, en zijn motie werd door eene groote meerderheid verworpen. Zoo stonden de zaken, toen zekere heer Leech, een particulier, het denkbeeld opvatte om het wereldwonder tegen vernietiging te beveiligen, eene maatschappij daartoe op te rigten, en het op eene geschikte plek weder op te bouwen. Hij deelde zijn voornemen mede aan zijn compagnon Farquhar, en vond onverdeelden bijval. Hierop onderwierpen zij hun plan aan het oordeel van een derde, den heer Francis Fuller, die, zich bij hen aansluitende, voorloopig met de eigenaars over den verkoop onderhandelde. Overtuigd dat een gebouw, als dit, ongetwijfeld voordeelen moest afwerpen voor die spoorwegmaatschappij, welker lijn daarheen zou voeren, als ook dat spoorweggemeenschap noodwendig was tot vervoer van eene groote menigte uit Londen naar het gebouw, namen zij Leo Schuster in den arm, een der directeuren van de Brighton-maatschappij, om op die lijn een station te verkrijgen voor het kristallen paleis. Schuster stemde niet alleen toe, maar verkreeg ook de medewerking van den voorzitter en de andere directeuren dier spoorwegmaatschappij tot het daarstellen der ontworpen onderneming.

Negen knappe luî, negen moedige harten, waaronder natuurlijk de bovengenoemde, betaalden op den 24sten Mei 1852 de geheele koopsom, niet meer of minder dan 75,000 p. st., of negenmaal honderdduizend gulden, en waren derhalve de eigenaars geworden van het tentoonstellingsgebouw van 1851.

Waren wij hier te uitvoerig, wij volgden de geschiedenis op den voet alleen om aan te toonen, hoe bereid de Britten steeds zijn de handen inéén te slaan en elkander te ondersteunen, waar iets goeds wordt beoogd. Het spreekt van zelf, dat toen reeds de bestemming van het paleis was vastgesteld. Men besloot dat het gebouw op nieuw zou ver-

rijzen grootscher en prachtiger dan te voren, — dat het een paleis zou worden voor het volk, waarin men te allen tijde, beschermd tegen de ongestadige luchtgesteldheid van Engeland, een aangenaam uitspanningsoord vinden zou. Men besloot de genoegens van het Engelsche volk te vergrooten, en in de eerste plaats aan de bewoners van Londen de gelegenheid te verschaffen om op het open land, te midden van de schoonheden der natuur, de geestverheffende schatten der kunst en de leerzame wonderen der wetenschap te komen zien; een ligt verkrijgbaar en goedkoop vermaak, in plaats van de lage en vaak mensch-onteerende genietingen, welke de digt bevolkte metropolis aanbood. Men wilde onderrigt en vermaak doen ineensmelten, de bevolking opvoeden door het aanschouwen, haren smaak voeden en zuiveren door haar te leeren het schoone op te merken, haar plaatsen te midden van boomen, bloemen en gewassen uit alle landen en luchtstreken, haar leiden tot de beoefening der natuur-wetenschappen door daarvan de meest belangrijke verschijnselen te ontvouwen, haar bekend maken met al de nieuwste uitvindingen der nijverheid en met de wonderen der werktuigkunde. Volksonderwijs door volksvermaak! Zoo klonk het programma der eerste ondernemers.

Edel en schoon pogen, Gode zij dank door een schitterenden uitslag bekroond! Hier zien wij ons de bronnen van volkswelvaart door volksveredeling ontsloten; hier is het regte begrip van christelijke broederschap; hier geen schijn van een trotsch phariseïsme, dat eigen grootheid zoekt in de gezonkenheid zijner broeders. Maar keeren wij terug naar den jonggeborene, nog spartelend in zijn wiegje!

Toen dit algemeene plan en de schaal, waarop het zou worden uitgevoerd, was vastgesteld, ging men over tot het kiezen van de mannen, die daarbij hulp verleenen moesten, — aan wie de uitvoering van die waarlijk niet ligte, van zulk eene veelomvattende taak zou worden toevertrouwd. Joseph Paxton, de vernuftige bouwheer van het paleis in *Hydepark*, werd aangezocht voor de betrekking van directeur van den wintertuin, het park en de plantenverzameling, — eene betrekking, die later veel zwaarwigtiger werd, dan het lezen van den titel kan doen denken. Owen Jonet en Digby Wyatt werden directeuren van het departement voor

de schoone kunsten en van het *decoreren* (wij weten geen Hollandsch woord, dat beter de bedoeling aangeeft; misschien *aankleeden*) van het nieuwe gesticht. Charles Wild werd ook nu de ingenieur. Grove, de secretaris van de *Society of Arts*, in 1851 de zuster-instelling der groote tentoonstelling, werd benoemd tot secretaris. Samuel Phillips (aan wien ik deze inlichtingen verschuldigd ben) werd directeur van de afdeeling *letterkunde*. Francis Fuller, vroeger mede werkzaam in *Hydepark*, werd opzigter der werkzaamheden, Samuel Laing voorzitter, en Fox en Henderson ondernamen de verplaatsing van het gebouw.

Ten laatste werd er eene maatschappij opgerigt, onder den naam van *Crystal Palace Company*, met een prospectus, inhoudende, dat het kapitaal zou bedragen 500,000 p. st., verdeeld over 100,000 aandeelen van 5 p. st. Binnen veertien dagen was de geldleening genoegzaam volteekend. Wanneer wij ons herinneren, hoe voor weinige jaren (1856) de geldleening ten behoeve van een Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam tot een bedrag van een millioen guldens binnen twee dagen volteekend was, dan baart ons deze uitkomst geen verwondering.

In het prospectus was voorop gesteld, dat het gebouw zou worden overgevoerd naar Sydenham in Kent, en het gekozen punt was een onregelmatig parallellogram, groot 300 acres, strekkende van den Brighton-spoorweg tot den weg, die de grens vormt van het Dulwichbosch, op den top van den heuvel, welks helling tot aan de spoorlijn tweehonderd voet bedraagt. Die heuvelkruin was het eenige geschikte punt, en bood een heerlijk vergezigt aan over de lagchende velden van Surrey en Kent, en aan de tegenoverliggende zijde op het uitgestrekte Londen. De Brighton-spoorweg-maatschappij dubbellijnde den grond met nieuwe rails van Londen naar Sydenham, maakte een zijtak van hier naar het kristallen paleis, en deed een aantal nieuwe stoomslepers vervaardigen, in staat om zwaar beladen treinen naar het nieuwe lustoord te trekken. Zoo werkte alles te zamen; zoo werden kosten noch arbeid ontzien; zoo stout waagde men de kapitalen!

Terwijl nu aan het reuzenwerk werd begonnen en de nieuwe Salomo zijn glazen tempel op de vriendelijke heuvelen van Surreyshire oprigtte, togen twee apostelen van vrede en voor-

uitgang de wijde wereld in, om aan alle plaatsen van Europa hare schoonste siersels te ontschaken; met andere woorden, Owen Jones en Digby Wyatt gingen op reis, om allerwege afgietsels te halen van de beroemdste standbeelden, en andere voorwerpen van kunst, — typen van de kunstgeschiedenis der wereld; zij waren voorzien van aanbevelingsbrieven bij de gezantschappen van Engeland aan de verschillende vorstenhoven, en krachtig gerugsteund door den geldelijken onderstand van de *Company*, die alleen verlangde dat hun oogst de voorraadschuur waardig zou zijn.

Die zeldzame kunstreis werd met een gewenschten uitslag bekroond. Te Parijs, te Munchen, in Engeland zelf — ofschoon, daar nog met ééne uitzondering — was men dadelijk bereid, aan het verlangen der kunst-apostelen gehoor te geven. Padua, Rome en Weenen, daarentegen, weigerden afgietsels van hunne kunstwerken te leveren; dààr geen schijn van hoffelijkheid of medewerking, dààr nog duisternis in de harten en de geesten; dààr nog die ellendige zucht tot verbergen en bemantelen, alsof niet de onsterfelijke gaven der kunst voor allen gegeven zijn. Padua, Rome en Weenen bleven het eeuwen-oude exclusivisme getrouw, en stelden zich ook vijandig over tegen de voortplanting der wetenschap; wat ook tot verdediging strekken moge voor het pauselijk, voor het kerk- en dogma-gezag op godsdienstig terrein, wel niemand voorzeker zal den handschoen werpen ter verdediging van die overmagt op het gebied der kunsten!

In het snel verrijzende paleis werd in dien tusschentijd eene rijke verzameling van palmen en vreemde gewassen aangebragt; daar werden de gedenkteekenen der Assyrische bouwkunst opgerigt, en een groot gedeelte van den tuin ingerigt voor dieren uit de ante-diluviaansche tijdvakken. Zoodra het gebouw ver genoeg gevorderd was, kwamen al spoedig de kunstvoortbrengselen aan, op de reis ingezameld, en maakte men het departement der schoone kunsten gereed.

Zulk een reusachtige arbeid vroeg om vele handen, en uit alle landen kwamen kunstenaars en handwerkslieden aan, in zoo grooten getale, dat eens 6400 personen te gelijk zich bezig hielden met het volvoeren van de grootsche taak; en, als moest alles zamenwerken om dit lichtbeeld op het duis-

ter doek onzer dagen meer helder te doen spreken, zoo ontvangen wij de getuigenis, dat dit leger van den vredevorst, hoewel uit de meest heterogene bestanddeelen bijeengeroepen, hoewel zamengesteld uit natiën, die nog kort te voren tegen elkander het oorlogszwaard hadden uitgetogen, thans in de grootste eenstemmigheid elkander de hand reikten in het reuzenwerk, dat ook voor hen zelve de rijkste vruchten opleverde. Immers, het kon niet anders, of zij moesten, bij het daarstellen van dit monument der kunst, waaraan de heerlijkste uitingen van het menschelijk genie schatting betaalden, hunnen zin voor het schoone veredelen, iets ten minste in zich opnemen van dat hoogere, hetwelk die bezielde standbeelden doortintelde, en, wederkeerende in de maatschappij als zendelingen van het schoone en goede, den stempel daarvan onwillekeurig drukken op alles wat later door hen werd aangevat, ja in heiliger beteekenis de Midas-geschiedenis hernieuwen, en veel, wat vroeger gemeen tin was, in goud herscheppen.

Met ongelooflijken spoed en volharding werden de werkzaamheden voortgezet, gelijk blijken kan, wanneer men bedenkt dat reeds den 10den Junij van 1854 het kristallen paleis te Sydenham zijne hooge poorten voor het volk opende, en der wereld, binnen zijne glazen wanden, letterlijk haar beeld ten voeten uit te aanschouwen bood, — neen, veel meer: der wereld daarenboven hare levensgeschiedenis te lezen gaf.

Reeds meermalen, ja tot vervelens toe, is de lengte en breedte, de diepte en hoogte van het reuzenpaleis opgegeven, en geen onzer lezers voorzeker is onbekend gebleven met den uiterlijken vorm van het gebouw, in duizend bij duizend afbeeldingen op de winden gestrooid, en destijds ook op Hollands kusten overgewaaid. Wij besparen u dus de naauwkeurige bijzonderheden over den bouw; alleen schrijven wij nog het volgende af over de verwarmingstoestellen, waarvan de vermelding, met het oog op zoo menige inrigting ten onzent, die daarmede niet geslaagd is, buitendien niet van belang ontbloot geacht kan worden.

Op het gebruik van heet water, als een middel om gebouwen te verwarmen, schijnt het eerst gewezen te zijn in het jaar 1594 door zekeren Hugh Platt, die in een werk, getiteld *The Jewell House of Art and Nature*, in dat jaar

uitgekomen, het bezigen van heet water aanraadt als eene veilige wijz om buskruid te droogen, en die het ook aanbeveelt bij het stoken van broeikasten. In 1716 leverde een andere Brit een dergelijk plan voor eene oranjerie, en een Franschman, Bonnemain, vond kort daarop een toestel uit om op de zelfde wijze kippen uit te broeijen. In het begin dezer eeuw werd het plan van den Brit van 1716 te St. Petersburg toegepast, en weinige jaren later dat van Bonnemain in Engeland ingevoerd, waar het vele verbeteringen heeft ondergaan en thans algemeen is aangenomen als het beste middel om kerken, boekerijen en andere openbare gebouwen te verwarmen.

En nu in het kristallen paleis! — Bijna vier-en-twintig voet onder de bevloering van het hoofdgebouw zijn, op zekere afstanden van elkander, stoomhuizen gebouwd, elk met twee ketels voor 11,000 gallons water; deze paarsgewijs geplaatste ketels zijn twee-en-twintig in getal. Daarenboven staat er nog een aan het noordeinde van het gebouw, ten behoeve der tropische planten, die natuurlijk zooveel meer warmte vragen. Aan elken ketel hechten zich vier pijpen, waarvan twee het water daaruit en de twee anderen het terug voeren; dit zijn de hoofdpijpen, elk negen duim (Eng.) in diameter. Van de twee pijpen, die het water uit den ketel voeren, gaat de een dwars onder het gebouw door; met deze in verband, op korte afstanden, zijn dunner buizen van vijf voet diameter, die horizontaal en reeds vlak onder de bevloering liggen. Deze voeren het water van de hoofdpijp tot op den vereischten afstand, en brengen het dan terug naar de retour-hoofdpijp, door welke het weder in den ketel vloeit. De tweede hoofdpijp doet de zelfde dienst voor het bovengedeelte van het gebouw. Op die wijze wordt, door het aanhoudend voortstuwen van de hitte, eene groote hoeveelheid water in gestadigen gang door het paleis gevoerd, altijd voortvloeijende en weder terugkeerende, warmte gevende die opwaarts stijgt en in elk gedeelte van de uitgestrekte ruimte eene aangename atmospheer daarstelt. Om gedurende den winter de zuivere circulatie te verzekeren, zijn uit het hoofdgebouw ventilators aangebragt in elk fornuis, waar de lucht, op die wijze aangevoerd en gezuiverd door het vuur, den dampkring in het paleis altijd frisch houdt.

Voeg hierbij de talrijke ventilators, waarmede men de temperatuur regelt, en gij vindt het geen wonder meer, dat op den warmsten zomerdag de drooge, drukkende hitte naar boven trekt en ontsnapt, terwijl eene zuivere en frissche lucht hare plaats inneemt, om nieuw leven aan de tuilende planten en frisschen moed aan den mensch te geven; zoo wordt de aangename koelte verkregen, naar welke men buiten het paleis des zomers vruchteloos snakt.

Wij waren met ons drieën, menschen van het meest uiteenloopende karakter, maar toch — en welligt daardoor — innig zaamverbonden, wij Hollanders, die op zekeren prachtigen Julij-ochtend van 1857 naar Sydenham stoomden; maar toen wij den tempel waren binnengetreden, gevoelden wij alle het zelfde: *eene zoete bedwelming!* Daar ligt in den eersten blik op die wonderschepping iets betooverends en verrukkelijks. Prachtige gewassen, ondermengeld met het sneeuwwit der grootsche standbeelden, — het liefelijk gemurmel van fonteinen en diep-luidende orgeltoonen, —kristal-heldere vijvers met lotusplanten overdekt, en tevens spiegels voor duizenden boomen en heesters, — ruimte, schoonheid, praal, reinheid — dat alles, zaamgesmolten tot één geheel, spreekt eene tale, tot op dat oogenblik eene vreemdelinge voor ons, doch naar wier tooverklanken wij luisteren met een onvermoeid oor, en dat in onzen boezem alleen als schaduwzijde de vrees doet ontstaan, of alles ook een droom wezen kon, door een bitter ontwaken gevolgd. Als verplaatst in eene andere wereld, zoo aarzelt men aanvankelijk eene schrede vooruit te doen; en vangt men zijnen togt aan, dan nog valt het moeijelijk, uit een bepaald oogpunt het aanschouwen te beginnen. Ronduit gesproken, gevoel ik mij bij voorbeeld op dit oogenblik, nu het zwaarste van mijne taak, de letterlijke beschrijving, een aanvang moet nemen, als de kunstrijder voor een *salto mortale:* ik sta nu eenmaal op het paard, dat in woedenden ren den circus doorloopt; daar wordt de papieren schijf opgeheven, en onder de wilder schetterende fanfaren moet ik in het onbekende, in het *niet* springen. Welaan — daar gaan wij! Ik zal van u aan het einde van

mijnen togt vernemen, of ik aan. de andere zijde behouden op mijn klepper ben teruggekeerd. — Mogt mijne vurige bewondering voor de stichting te Sydenham, nu zij zich lucht geeft in woorden, mij welsprekend maken!

Nog is de wereld in hare kindsheid; nog is Azië alleen de bakermat der beschaving; nog zijn de vruchten dier beschaving zelfs daar luttel. Wel heeft de mensch reeds in eigen boezem de begeerte voelen ontwaken naar verheerlijking van den Schepper, maar de telgen dier begeerte, de gewrochten zijner nabootsings-gave, zijn nog gelijk aan de hoekige en gedachteloos dooreenverwarde voortbrengselen der teekenstift in de ongeoefende kinderhand; dit alles wordt ons duidelijk, nu wij, in den jare 722 vóór de geboorte Christi, na een vermoeijenden togt door de bergen van Voor-Azië, de groote en sterk gebouwde stad Nineveh naderen; want, na met veel moeite door de logge en breede poorten te zijn toegelaten, naderen wij door enge en morsige straten, telkens afgebroken om weder plaats te ruimen aan een tempel of een legerkamp, het uitgestrekte reusachtige paleis van Salmanasser, den alleenheerscher over Nieuw-Assyrië, en daar grijnzen ons — afschrikkende gestalten! — vier bont gekleurde, gevleugelde wachters van gigantischen en wondervreemden vorm tegen. De wuivende ceders van den voorhof, de krachtige en hooge gestalten der aldaar verzamelde krijgsknechten, zinken tot dwergachtigheid terug bij die hooggetopte stieren, met vleugels aan de lenden en koningshoofden met vierkante baarden op de korte halzen; waarlijk, zij zijn even onevenredig als de korte kolommen, die zij tot wanstaltig basement verstrekken. Veel lager van toog, dan ons hunne rijzige vormen konden doen vermoeden, is de geboogde poort, naar de binnenvertrekken van het paleis voerende; daaruit klinkt ons symbolisch toe, dat nog het gezag, aan de koningen der aarde toegekend, de onderzaten dwong hen in gebogen houding te naderen. De beheerscher van Assyrië, verborgen in de binnenhoven van zijn somber paleis, is de God, in wiens handen duizenden levens zijn gegeven; wiens donderslagen landen en gewesten op hunne grondslagen doet

schokken; wiens bliksemschicht de steden in den asch legt. En de Olympus van dien donderaar? In talrijke hoven afgedeeld, waarvan de rijk, doch smakeloos uitgehouwen en met beelden versierde wanden zich openen als grillig weggehakte doortogten, enkele met zware digt geplooide gordijnen afgesloten, is het vorstenhof met zijne ingelegde zolderingen, schitterend gekleurd als de talrijke cederhouten kolommen, ons, naast de armzalige holen der onderdanen, het bewijs, dat Salmanassar der eeuwen-oude overlevering van het „volk om den vorst” getrouw blijft. Dat volk is thans opgeroepen ter heervaart. De stad wemelt van krijgslieden; de oversten vormen in het vertrek van den monarch met dezen het krijgsplan; de weelderig toegeruste legertrein wordt geordend; de heerschzucht van Salmanassar heeft een nieuw doelwit gevonden; het vruchtbare land van Samaria zal zijne uitgevaste dienaren voeden; het rijk van Israël zal worden verwoest. Met schatten beladen, en gevolgd door een leger van gevangenen, zal de trotsche veroveraar naar zijn massief paleis wederkeeren, en goud en zilver zal zijn tresoor doen overvloeijen. De aarde zal het bewijs leveren van zijne magt; de hemelen zullen hunne vonkelende luchters doen schijnen te zijner eere. De koningen zullen voor hem knielen, de slaven zullen het plaveisel zijn onder zijne voeten, en zijn rijk zal duren van eeuwigheid tot eeuwigheid. De aarde zal zich ontrollen als een blad van den papyrusplant, maar zonder einde, en op elke nieuw geopende vouw zal hij zijn beeld teekenen, — zal in onvergankelijke letteren worden geschreven: Dit is het rijk van Salmanasser! — IJdele trotschaard! Reeds heeft de vijandige schikgodin den draad in handen, door hare zuster gesponnen; één oogenblik nog, en gij stort. „Maar mijn opvolger!” krijt gij verwaten. — Dwaas! Sanherib zal uw rijk ten val voeren.

Ons omgeeft eene sombere stilte. De tempel, aan Ammon gewijd, is verlaten; vruchteloos doorkruisen wij de gangen; geen sterveling is achtergebleven; de Egyptische priesters zijn, na het plengen hunner offeranden, teruggekeerd tot hunne heilige verblijven. Wij raadplegen de uit de rotsen gehouwen afbeeldingen: dierenkoppen en monsters van een

vreemden vorm grijnzen ons tegen; ginds treft ons de voorstelling van een slagveld, de aanval op eene sterkte voor het minst, indien wij die driehoekige en vierkante lijnen juist vertalen; reusachtige beelden, blijkens de opschriften voorstellingen van den grooten Sesostris, of Rammeses den Tweede, schenken ons eenig begrip van de wijde proportiën der plaatse waar wij ons bevinden. Die rij gegroefde zuilen herinnert aan Griekenland; maar straks komen wij op onzen weg plompe kolommen tegen, bont en grillig geschilderd met voorstellingen van offerende priesters, en bij elken voetstap wordt ons duidelijker, dat ons Egypte op zijnen vruchtbaren, door den Nijl overstroomden bodem heeft ontvangen. Wij zijn in het land der Pyramiden, van het Memphisbeeld en het honderdpoortige Thebe, het land der mummiën en der praalgraven; het land van den Ibis en den Apis; het land, dat zulk eene gewigtige rol speelt op het tooneel der wereld; waar de priesters naast de koningen als gezagvoerders optreden en met de kaste der krijgslieden botsen; waar de ontginners van den landbouw tot de verachtelingen behooren! — In den tempel is de toegang tot een graf, uit een gedeelte van de rotsen gehouwen, den ingang door zuilen gesteund; overal begroeten wij muurteekeningen en hiëroglyphen, overal eenheid en onvergelijkelijke sterkte van bouwtrant; maar ook overal gedenkteekenen van eerzucht en bedrog: hier de hoogtoppende standbeelden van de vorsten der aarde; ginds een grafsteen, waarop een zoodanige den naam zijns voorgangers deed wegwisschen, om daarvoor den zijnen in de plaats te stellen, geprikkeld door de vreeze, dat het door zijne wreedheden gefolterde volk schuwen zou zijnen naam te vereeuwigen! Die tempel en dat graf, die zuilengalerij en dat voorportaal, spreken tot ons eene zonderlinge taal, en melden ons geschiedenissen van het streven der menschheid naar het nabootsen der natuur, in die lotusplanten en bladen van den byblus, nagevormd in de kapiteelen; in die menschengedaanten, naauwelijks te herkennen, verdraaid en grillig gefatsoeneerd als zij zijn. De geschiedenis van vroeg ontwaakte nijverheid, van reuzenwerken en slavenarbeid, van eene bouwkunst, die zich bepaalde tot het kneden van de gevonden bouwstoffen, maar zich zelden ophief tot het daarstellen en verzinnelijken van een denkbeeld door za-

menvoeging! De zware schaduwen van een Sesostris, van een Cheops, den stichter van de reuzenpyramide, van een Sisak, den belegeraar van Jerusalem, eindelijk van een Alexander den Groote, maken de bladen der historie voor het volk moeijelijk te lezen.

De rijke vlakten van Andalusië weêrgalmen van krijgsgeschreeuw; tusschen het groen der citroen- en granaatboschjes blinkt het spiegelend staal der wapenrustingen; de vruchten dier boomen huwen thans hun goudgeel aan de kleurenpracht der rijk bestikte oorlogsvanen; in de velden van Spanje, zich als een bontkleurig tapeet uitspreidende rondom de Moorsche stad, door het sterke Alhambra gekroond, ligt het leger van Ferdinand en Isabella. Het is in 1491; gewigtig tijdperk, de sterfdag van het Spaansch-Moorsche rijk, — de geboortestond der Inquisitie!

Met ijzeren hardnekkigheid verdedigde zich de laatste der Mooren-koningen, de ongelukkige Boabdil el Chico! Neen, de verwaten Ferdinand zou die muren niet binnentreden vóór dat de bloem van zijn leger op den stengel was geknot; straffe zou hij ontvangen voor de ligtvaardigheid, waarmede hij zijn leger toerustte, naar het scheen meer voor het tournooi dan voor het oorlogsveld geschikt! Menige aanval wordt dapper teruggeslagen; menige stoute uitval met geluk bekroond. In de weelderige Alhambra, met hare grillige en schijnbaar onregelmatige kolonnaden, in het pronkstuk der Moorsche bouwkunst, eene loot van de Byzantijnsche, vinden wij Boabdil, bijgenaamd de Ongelukkige! Door den wereldberoemden Leeuwenhof klinken op de rijk ingelegde mozaïken bevloering de zware voetstappen der Moorsche krijgers. Enkelen dragen het harnas, den ongeloovigen ontleend; anderen bleven de witte tunica en den korten mantel getrouw: maar allen zijn kenbaar aan hunne kunstig geplooide turbans en kromme zwaarden, aan de ronde uitwaarts gebogen schilden en korte lansen; turban en zwaardkling der oversten zijn, als schitterende kenteekenen van hunnen rang, met smaragden en saffieren geboord. Daar schijnt een wapentogt op til, en in het gedruisch en gejoel verliest zich bijna het kletteren der fontein, wier marmeren kommen gesteund wor-

den door de leeuwen, die ons verraden, dat reeds het verblijf bij den vreemdeling de Mooren deed afwijken van de gestrenge regelen hunner godsdienst; deze toch verbood levende wezens in hout of steen te beelden. Kwistig mogen dan ook in de overige deelen van het gebouw bloemen en siersels in steen gebeiteld, als mozaik ingelegd en met de rijkste kleuren overtogen zijn; geen standbeeld, geen muurteekening druischt aan tegen het leerstuk van den Koran. De geur van welriekende bloemen, het klateren van fonteinen en watervallen, de zoete maatklank van de Moorsche luit, waaraan zich zilveren stemmen paren, ruischende langs de wanden dier tooverachtig verlichte zalen, door het stalactiet-werk van hare zolderingen in grillig gevormde grotten herschapen, maken de uitgestrekte Alhambra, wier geheimenissen in onderaardsche gangen en verborgen deuren van de ontzettendste misdaden spreken, tot de waardige verblijfplaats eens konings, maar lokken ook af van de bezwaren aan den oorlog verbonden, en verweekelijken in de zoetheden van die mollige purperen divans de krachtige vorstentelgen. Maar wij hebben het gezien: daar heerscht leven en gewoel in den stoet der krijgeren; nog is de heldenmoed dus niet uitgedoofd in het hart van Boabdil; hij rukt zich los uit de verstikkende omarming der weelde, hij stijgt te paard, hij verlaat de stad; maar hoe? Slechts omstuwd door eene kleine bende. Helaas, het is om den vijand te ontmoeten, en den overwinnaar de sleutels van Granada te overhandigen!

Ferdinand had zijn doel bereikt: Granada was gevallen; de Mooren waren uit Spanje verdreven! Weenende zag Boabdil terug naar de torens van de vorstelijke Alhambra, toen hij met een kleinen stoet, onder bescherming van een vrijgeleide, voor altijd de heuvelen van Andalusië vaarwel zeide!

Ziedaar nu enkele van de droomen, die men in het kristallen paleis droomen kan, en daartoe is eene levendige verbeelding volstrekt niet noodzakelijk; neen, onwillekeurig en opgewekt door de tot herleven geroepen beelden van gestorven grootheid, gaat men, aan Ahasveros den eeuwigen wandelaar gelijk, door de eeuwen heen over het tooneel der

wereld, met verwondering, ontroering of vereering starende op de bont gekleurde coulissen, en zichzelven afvragende: „Hoe kon in den rusteloos voortwentelenden stroom der gebeurtenissen zulk eene bonte en weinig geleidelijke opeenvolging van schutdoeken den achtergrond vormen?” De hoogste verdienste van de stichters dezer grootsche galerij schuilt vooral daarin, dat zij aan de duizendmaal gedane vrage, na het beschrijven van de wonderen der oude wereld: „*Maar hoe?*” een tastbaar en volledig antwoord hebben gegeven; de geschiedenis der bouwkunst is door hen verligchamelijkt; (*passez moi le mot!*) want gelijk men werkelijk in de vorstenwoning der Assyriers, in den tempel der Egyptenaren en de Alhambra der Mooren rondgaat, de beelden en zuilen kan betasten en zich het oog verfrisschen aan de levendige verwen, zoo wandelt men voort van den eenen hof in den anderen, en hernieuwt de kennis, of maakt die met den Griekschen, den Romeinschen, den Byzantijnschen, den spitsbogenstijl en die van de renaissance. Welk een ruim veld van opmerking en vergelijking leveren de verschillende phasen, door bouw- en beeldhouwkunst in meer dan drieduizend jaren doorloopen! en wat verdient, naast de letterkunde der volken, meer onze aandacht, dan die zigtbare getuigen van de verschillende toestanden der maatschappij! Laat ons dan nog hier en ginds een blik slaan in deze heldere spiegels van het verleden.

Wij komen van de duisternis in het licht, uit sombere grafgewelven in een zonnig landschap, bij het betreden van den Griekschen hof, waar het ideaal-etherische, de schoonheid door eenvoud, de waarheid door juiste evenredigheden, al het gigantische en massive hebben vervangen, dat in den bouwtrant der Egyptenaren en Assyriërs voor het monarchale van den regeringsvorm, voor de hierarchie op godsdienstig terrein pleit. Wel ging Griekenland bij Egypte ter schole, maar de leerlinge verhief zich boven de leermeesteresse; zij verbeterde, luisterde op en volmaakte. Beider bouworden zijn kolommatig; maar welk een verschil van opvatting! Zocht de Egyptische bouwmeester de kracht in log en zwaarwigtig opeenhoopen van materieel, de Griek begreep dat sierlijkheid en slankheid zich aan sterkte konden paren. Daar is gedachte in der Grieken werk; zij hebben

een gedeelte van hunnen geest weten over te gieten in de voortbrengselen hunner handen; in die deftige Dorische zuilen, in die ranke en weelderig gekroonde Corintische pijlers ademt eene ziel; daarvan getuigt deze voorhof van den tempel van Jupiter te Nemea, opgerigt vier eeuwen vóór de geboorte van Christus. De wanden zijn, als de zoldering, blaauw, rood en geel geschilderd en met goud afgezet, maar wekken onze bewondering voor den architect, die begreep dat slechts tot opluistering en onderlinge verbinding van bouwwerk de kleuren mogten worden gebezigd; en van daar dat wegsmeltend rozenrood, dat zoetelijk getinte blaauw. De Grieksche hof, in verscheiden compartimenten afgedeeld, geeft ook de Grieksche beeldhouwkunst te aanschouwen, onder anderen in de prachtige groepen van den overbekenden Laocoön, in de standbeelden van Juno en den schijfwerper, voor den worp van wiens discus wij vol schrik terugwijken, meesters als de Grieken waren in het geven van leven en natuur aan hunne kunstscheppingen. In het midden van een der zalen staat de beroemde Venus van Milo; ginds weder een serie van afbeeldingen, in buste, van Griekenlands beroemde helden, dichters, wijsgeeren, beeldhouwers en kunstenaars; dan weder de namen der dichters: van Homerus, ondanks alle pogingen van Dr. Wolff, en zijn nasleep van Duitsche philologen, nog steeds de blinde meester en voorganger, rondgaande door steden en vlekken, uitrustende op de heuvelen van Attica, en op zijne lier de epos van zijn volk aanstemmende; van Sophocles, van Euripides, en van welk gevierd en onsterfelijk man niet meer, de eeuwen door tot aan Anthemius, den bouwmeester van Konstantinopels Sophia-kerk! Het kan wel niet anders, of onder deze standbeelden, alle afgietsels van wijd en zijd verstrooide originelen, schuilen, indien niet aan de sierlijkheid het systematische zou worden opgeofferd, vele beschadigde voorwerpen: standbeelden zonder hoofd, heerlijke vrouwegestalten, die in den kamp met den alvernielenden tijd een arm of een been hebben verloren; en toch prijzen wij het aangenomen stelsel, om bij elken hof, of daarin, de standbeelden en andere voorwerpen van kunst te plaatsen, welke daarmede gelijktijdig zijn ontstaan: zoo construeert zich de nazaat een volmaakt beeld van zulk een tijdperk, dat hij veelzijdig vertegenwoordigd vindt.

Dan wij moeten voort, en plegtig beloven wij, ons van alle uitweidingen zooveel mogelijk te onthouden; maar de verleiding tot het leveren eener beknopte geschiedenis der bouwkunst is zoo verlokkend, dat wij waarlijk daarvoor bezweken, al vertellende reeds! Slechts in flaauwe omtrekken, slechts met *outlines*, zullen wij in het vervolg stippelen wat onmogelijk achterwege kan blijven.

De Romeinsche hof! Hoeveel stof tot nadenken, hoevele treffende herinneringen worden hier geboden! Niet alleen de gebogen lijn, de gewelven, welke, verschillende van den Griekschen, bij den Romeinschen bouwtrant zijn ingevoerd, kan dit in het oog loopende verschil tusschen Griekenland en Rome veroorzaken; te minder, nu latere ontdekkingen hebben geleerd, dat het gewelf reeds in Assyrische bouwstukken geen vreemdeling was; neen, in die marmeren zalen, waar porphyr en malachyt om den voorrang strijden met andere kostbare marmersoorten, in die marmeren baden en wulpsche standbeelden, ligt het bewijs dat de Grieksche kunstenaar, als slaaf naar Rome gevoerd, wel zijne onsterfelijke gaven met zich nam, maar de strengheid en het zuiver ideale moest prijs geven aan den heerschenden karaktertrek van zijn overwinnenden meester, die den oorlogsbuit verspilde aan de kostbare en weelderige versiering zijner woning, en, den hartstogt meer huldigende dan eene hoogere verbeelding, slechts behagen schepte in het zinnelijke. Van dien diepen val der Grieksche kunst onder Romeinsche overheersching getuigen de meeste standbeelden; ja, zelfs in de beeldtenissen van al die koningen en keizers van het trotsche Rome teekent zich het grof zinnelijk element, terwijl de Grieksche type veel edeler en schooner is dan die van de beheerschers der oude wereld. En hoe die beheerschers het leven genoten en feestvierden, — zie, daartoe hebt gij u voor te stellen hunne kostbare maaltijden in gindsche zaal, — hunne zinnen prikkelende verfrissching en ligchaamsdienst in deze marmeren baden, — hunne vertooningen in het Colisseum, van welks hooge nissen met standbeelden ons afgietsels worden geleverd, van welks geheel ons op verkleinde schaal eene afbeelding wordt gegeven. Te midden van dat cirkelvormig amphitheater voor 87,000 toeschouwers (eilieve, neem even de dus ingerigte kermistent van Wohlschläger in het oog!) was de circus, waar dieren-

gevechten werden gehouden, — waar de laatdunkende overwinnaar met wellust aanschouwde, hoe de inboorlingen der door hem veroverde gewesten, bij zijn schitterenden triomftogt door de straten van Rome aan zijn kar gekluisterd, hier bloed en leven moesten prijsgeven aan de dieren des wouds, en dat op zijn vingerwenk! Toonden zij zich krachtig en in dien strijd gehard, dan was een medelijdende glimlach van den tiran het hoogste loon; werden zij overwonnen, hun trof zijn smaad; vielen zij neêr, werden zij verscheurd op het onmenschelijke slagveld, hij lachte en zond om versche keurbenden; en het volk, altijd dorstiger naar bloed, altijd vuriger hakende naar zingenot, altijd daarin door zijn meester te gemoet gekomen en voorgegaan, juichte, huldigde den dwingeland, wiens overwinning, met hun bloed gekocht, hun een nieuw schouwspel bood, maar — werd ontzenuwd en ontaard! — Rome viel!

Bij het betreden van den Byzantijnschen hof komen wij onder een geheel verschillend regime. Zoo wij niet reeds daarop wezen, dan moet het toch den aandachtigen lezer duidelijk zijn geworden, dat de tot dusver ter sprake gebragte stalen van bouwkunst, nimmer zigtbaar waren geweest vóór de oprigting van het wonderpaleis te Sydenham; van Assyrië noch Egypte, van Rome noch Griekenland is iets anders tot ons gekomen dan bouwvallen. Het Britsch Museum te Londen, de algemeene voorraadschuur van architectonische oudheden, levert wel is waar meer dan één vrij volledige serie van elke orde — maar in fragmenten, — en den ongeoefenden beschouwer baat de grootste inspanning weinig, wanneer hij poogt zich daaruit een geheel te vormen; het kan dus wel niet anders, of die rijk gevulde verzameling blijft ongenietbaar voor de groote menigte, die zich aldaar verplaatst vindt in eene wereld vol wonderen, doch waarvan zij zich onmogelijk een helder begrip kan vormen. Hoe geheel anders is de voorstelling in het kristallen paleis! Daar is de zamensteller opgeklommen van het gedeelte tot het geheel; daar wordt ons alles duidelijk en verklaarbaar. Was dit het geval met de type der oudheid, veel ligter was de taak bij het daarstellen van die uit een jonger tijdperk. Hebben de omstandigheden daartoe onwillekeurig geleid, of beseften de oprigters, dat het aanmerkelijk verschil van op-

vatting in de zamenstelling van tempels en paleizen de scheiding noodzakelijk maakte? — Wij weten het niet, maar achten den greep gelukkig, om, bij deze gewigtige omwenteling in de bouw- en beeldende kunsten, den toeschouwer naar de tegenovergestelde zijde van het gebouw te voeren, vooreerst omdat hij daardoor beter wordt overgeplaatst in het tijdperk der nieuwe bedeeling, en dan, omdat hier tevens het weten voor de gissing in de plaats treedt. In den Byzantijnschen hof vervalt het denkbeeld van restauratie; hier gold slechts zamenvoegen van het bestaande. De paleizen en domkerken van Italië, de burgen en bedehuizen van Duitschland, de raadhuizen en kasteelen van Frankrijk hebben hier zoo wel schatting betaald, als de tempels en andere gebouwen van Oud-Engeland zelf.

De komst van den Christus — gewigtig verschijnsel in de zedelijke wereld! — oefende, toen na weinig eeuwen gansche volken zijne leer omhelsden, en zijne goddelijke lessen doordrongen tot de harten van de vorsten der aarde, ook een grooten invloed uit op de bouwkunst; het nieuwe geloof gaf een geweldigen schok aan de onderscheidene uitingen van godsvereering, en ging ongelukkigerwijze verzeld van eene hevige vijandschap tegen alle Heidensche schoonheidsvormen; een edict van Theodosius, uit het begin der 5de eeuw, beval de vernietiging van elk Heidensch kunstwerk, en de Christenen dier dagen vernielden met dweepzieken ijver de tempels en standbeelden, waarmede de Romeinsche hoofdstad was getooid. Men verhaalt, hoe Gregorius, een van de beroemde vaders der Roomsch-Katholieke kerk, om dit verwoestingswerk de kroon op te zetten, in 590 bevel gaf, dat elk spoor van het Heidensche Rome in den Tiber een graf moest vinden; zoo poogde men zelfs de voetprenten der oude kunst van de aarde te wisschen!

Het onvermijdelijk gevolg hiervan was, dat de mensch zich een geheel nieuwen, een Christelijken bouwtrant moest vormen; hoe deze, na eene hevige worsteling, na veel betoon van zwakheid en veel slechte navolging der oude voorbeelden, eindelijk zeer vruchtbaar werd, en schoone, oorspronkelijke werken leverde, zal ons ras duidelijk worden. Konstantijn de Groote omhelsde in den eersten aanvang van de vierde eeuw het Christendom. De nieuwe godsdienst vroeg

naar gebouwen, geschikt om groote bijeenkomsten op gezette tijden te kunnen houden; en ondanks de pracht van enkele Romeinsche zalen, was geen daarvan geschikt tot iets dergelijks, met uitzondering evenwel van de *Basilica*, van welke de langwerpige vorm, verdeeld in een gewelfd middenhof met twee zijvleugels, daarvan gescheiden door eene dubbele rij zuilen, het best beantwoordde aan de eischen der nieuwe godsdienst; van daar dus, dat de Romeinsche Basilica tot model diende voor de Christenkerken, die Konstantijn te Konstantinopel liet oprigten, toen hij in 323 den zetel van het rijk verplaatste van het westen naar het oosten. Deden wij een stap terug in die schemerachtig verlichte galerij der eerste Christen-eeuwen, het was om u aan te toonen, hoe nu toch een gebouw van Heidenen als voorbeeld diende van een Christen-tempel; hoe wij daarin het bewijs vinden, dat het den mensch niet gegeven is hooge muren van afsluiting op het veld des tijds op te rigten. Vervormen en veranderen is mogelijk, maar altijd zal het eene tijdperk blijven grijpen in het andere. De geslachten der menschen en de werken hunner handen volgen elkander op, als de kleurschakeeringen in den regenboog; op de grenzen van de eene tint mengelt zich reeds daarmede die van de volgende; het is eene ineenvloeijing, slechts door den afstand iets scherper geteekend.

De Byzantijnsche stijl kenmerkt zich door het bouwen in den vorm van het Grieksche kruis, het invoeren van koepelgewelven en diepe vensterbogen, geboogde poorten en mozaïkwerk. Niet lang echter hield de strengheid stand, waarmede alle nabootsing der natuur werd geweerd; de mensch, met Gods schepping voor oogen, wil die navormen, en geeft getuigenis van zijn streven naar onderzoek en begrijpen; alleen een tijdelijk verval der kunst was dus het resultaat van het Christendom. Weldra verhief men zich van het mozaïk bloemwerk tot de afbeelding van heiligen, en echter bleek de strijd tusschen oud en nieuw zoo hevig, dat het verbod, om beelden tot een godsdienstig doel te vervaardigen, een der oorzaken werd van de scheiding in de kerk. Voortaan zouden Rome en Byzantium beide een eigenaardigen stempel op hunne bedehuizen zetten; voortaan zou Rome de beeldhouwkunst alleen toelaten als bouwkunstig

sieraad, en volgde zij daarenboven in den vorm de Basilica na, terwijl de Grieksche kerk het Grieksche kruis als voorbeeld behield.

Wij vinden ons verplaatst in een kloosterhof. Tot welke orde de broeders behoorden, die hier den wereld waren ontvlugt, blijft ons onbekend. Het gebouw dagteekent van de achtste eeuw; maar wie zal ons hier toefluisteren, met welke denkbeelden die monniken vervuld waren? Togen zij door gindsche gewelfde poort naar buiten, om de heilige troostmiddelen der kerk aan een stervende te brengen, of aan de verspreide kudde der Christen-gemeente troost bij onderdrukking en moed bij den arbeid aan te kweeken? Stroomden welligt luije bedelmonniken van hier over de nabuurschap, om, onder het mom der heiligheid, de vrome landlieden uit te zuigen en op schatting te stellen, ter wille van hunnen lediggang? Klonken over dit marmeren mozaïk der bevloering de eentoonige voetstappen van den boeteling, die de kralen van zijnen rozenkrans in den gebede aftelde, of drongen, door deze sombere wanden heen, eerzuchtige blikken naar buiten, naar Rome, naar een kardinaalshoed, ja, naar eene plaats op het Petrusgestoelte? — IJdele vragen, dwaze veronderstellingen, maar wakker geroepen door de plaats zelve!

Waartoe u gesproken van den overgang, die de Byzantijnsche stijl tot den Romaanschen maakte, en op al de verschillende nuances gewezen, zigtbaar in kapiteelen en zolderingen, fonteinen en doopvonten! — Eene andere geweldige omwenteling is aanstaande, na den Normandischen stijl zich bovenal kenmerkende door buitengemeene hechtheid, gemis aan sieraden en hoefijzervormige bogen. Meer nog door die eigenaardige borstweringen, aangebragt als het ware om den bouw sterkte te geven, baande zich het Gothische element een weg, en bragt een grooten ommekeer te weeg; de horizontale lijn maakte plaats voor de verticale, of liever hief zich op. Van deze zielverheffende bouworde dragen vooral de hoven, aan de middeneeuwen gewijd, de meeste blijken; altaren, heiligenbeelden, standbeelden en gedenkteekenen, vol verscheidenheden, van Frankrijk en Italië, Duitschland en Groot-Brittanië, zijn hier bijeen gegroept; noch de groteske duivelkopjes, noch de gegoten ijzerwerken

werden vergeten; en al is van hier en ginds alles bijeengerakeld, toch is de rangschikking zoo harmonisch, dat de aanschouwer ook thans wordt verplaatst — nu naar de middeneeuwen.

Honderden jaren achtereen had het menschdom zich arbeidzaam en geduldig gewijd aan de Gothische bouwkunst, en had daarin, trap bij trap opstijgende, in de 14de eeuw naar het scheen eindelijk daarvan het toppunt bereikt; want sedert ging hare voortreffelijkheid langzamerhand in overdrijving verloren. Op het einde der 15de losten zich de onontbeerlijke eenvoud en goede smaak in spilzieke verfraaijingen op, en dit juist voerde tot de herleving der antieke vormen. De kathedraal te Florence, een werk van den beroemden Brunnelleschi, in dat tijdperk gebouwd naar oud-Romeinsch voorbeeld, was een der eerste monumenten van den stijl der renaissance. In het jaar 1420 leverde Ghiberti zijne wereldberoemde bronzen deuren in dien tempel, en met snelle schreden deed de renaissance-stijl een reistogt, van Italië uit door geheel Europa, en liet overal hare vertegenwoordigers achter. Deze verrijzenis uit de dooden treft zamen met het verval van het leenstelsel, de ontdekking van Amerika en de uitvinding der boekdrukkunst. Toen langzamerhand het besef der individueele vrijheid ontwaakte, ontstond ook een dorsten naar de oude letteren en de oude kunst; het nadenken voerde tot de begeerte om de geschiedenis der eeuwen te kenmerken. Het onschendbaar bijbelboek in de hand der geestelijkheid was helder verlicht, maar juist dat schelle licht liet den omtrek in het duister; de geest van onderzoek was ontwaakt; de boekerijen der kloosters werden bezocht en ten nutte gemaakt; de geschonden overblijfselen van de klassieke kunst, voorheen op Italiës gezegenden bodem gekweekt, werden geraadpleegd, en eene nieuwe omwenteling op het gebied van kunsten en letteren, ondanks hare strijdleus van renaissance geen geheele terugkeer tot het oude, was tot stand gekomen. Schilder- en beeldhouwkunst verbraken hunne slavenkluisters; weder meesteressen van zichzelve, traden zij handelend op, en kozen zich uit het bestaande datgene wat der navolging waardig was, namen het antieke en Gothische element in zich op, en als

Minerva uit den schedel van Jupiter, kwam eene geheel nieuwe, wel gewapende kunst-fee te voorschijn, die, vooral op het gebied der beeldhouwkunst, al de frischheid der natuur aan de verfijnde kunstvormen der ouden paarde. Welk een grootsche stijl! Hoe zuiver die proportiën! Welk eene weelderigheid, maar ook welk een fijne smaak in de versiering van die veelkantige kolommen! — Gij betreedt den hof der renaissance! Het is alsof hier de namen van de Medicissen en de Borgia's u omruischen! Gezegende zestiende eeuw! Bloeitijd van Florence, Genua en Venetië, maar ook geboortestond van eene onsterfelijke schilderkunst! Periguno en zijn leerling Rafaël, Jean Goujon en Benvenuto Cellini! Vergenoeg u, op den klank dier namen, dat glansrijke tijdperk voor uwe verbeelding terug te roepen!

Plotseling vinden wij ons uit het gloeijend Italië in het meer nevelachtige Engeland verplaatst; ook aan den Elizabeths-stijl (kon dit anders in het kristallen paleis te Sydenham?) is eene afzonderlijke afdeeling gewijd. Deze bouworde geeft bewijzen van wankelmoedigheid, en vereenigt veel van al het andere in zich; echter heeft zij tevens iets eigenaardigs, en schiep die statige hallen, portalen, trappen en schoorsteenen, waarvan u in de Engelsche romans — waarlijk geen vreemdelingen in Holland — zoo menige beschrijving wordt geleverd; — ei, zeg toch niet tot vervelens toe! Vooral de nabootsingen van enkele grafmonumenten uit de Westminster-abdij te Londen maken dezen hof belangrijk. Veel uitgestrekter en veel rijker van inhoud is de hof, die nu volgt, namelijk de Italiaansche of modern Romaansche, een bouworde, die, de overtollige sieraden van de renaissance wegwerpende, zich in het begin reeds van de zestiende eeuw krachtig ontwikkelde en nog ongeschonden gedenkteekenen behoudt, — om enkelen te noemen in de St. Pieterskerk te Rome, het Pitti-paleis te Florence, de St. Pauluskerk te Londen en het Escuriaal nabij Madrid. Langzamerhand onttrekken zich nu beeldhouw- en schilderkunst aan het verbond met de architectuur, en de beelden, als hadden zij een stap voorwaarts gedaan en zich van hunne nissen losgerukt, staan nu op zichzelve, als sieraden der paleizen. In den Italiaanschen hof boeiden ons vooral als meesterwerken van Michaël Angelo — de heilige Maagd met het

kindeke Jezus, en de grafteekens, die zijne meesterhand voor twee Medicissen heeft opgerigt. Michaël Angelo en Rafaël, Bernini en Agostino Busti — de edelste wedijver op het gebied der kunsten doet ons het harte trillen van een wondervreemd genot; met zooveel schoon om ons heen, worden wij opgevoerd naar hoogere sfeeren; de nimbus van het genie werpt zijne zachte stralen op ons neder, en wij beginnen te begrijpen hoe zulke meesters hunne beeldende type van den Christus verhieven tot eene persoonlijkheid, die eeuw aan eeuw stand hield, en niet flaauwen zal in omtrek, zoolang nog de mensch behoefte heeft om in zinnelijke gedaante voor oogen te hebben, wat hij zich nog niet vormen kan naar den geest.

Onze pelgrimstogt is ten einde; wij schudden het stof der eeuwen van ons kleed, en treden met een aangenaam gevoel van verligting weder in het ruime en luchtige kristallen gebouw, aan welks zijwanden al die wonderen der bouwkunst leunen, zonder evenwel, ook niet voor één oogenblik, den grootschen indruk van het ontzaggelijk geheel te verminderen. Wij leven weder in de hooggevierde negentiende eeuw; de menschenmenigte golft door het paleis, luistert rustende naar de toonen der muziek, of laat zich in sierlijke *easy chairs* op wielen door de paden stuwen; met een verruimd gemoed blikken wij om ons heen en omhoog, naar het hoog stijgende dak van glas, als een gazen sluijer welvende tusschen aarde en hemel, zoo doorschijnend als dobberde het op de winden, en straks weggeschoven; neen, dit bouwstuk van ijzer en glas, al die hoven omspannende, verheft zich wel niet uit aesthetisch oogpunt boven hen, maar verdient in onze oogen toch den voorrang, als de openbaring van den vooruitgang des tijds, van het hooger standpunt, dat onze tijd bereikt heeft in het klare besef van de noodzakelijkheid om lucht en licht als hoofdbestanddeelen zijner bouworde aan te nemen.

De verlokkende toonen der muziek, ruischende door de kristallen wanden, naauwelijks zigtbare staketsels voor die prachtstukken der kunst en die natuurschoonheden van alle oorden der wereld, binnen de ontzaggelijke ruimte gegroept, zingen vruchteloos hun Sirenenlied; want nog eene poos sluiten wij de oogen voor die tooverwereld, en stappen met den

vasten en onwrikbaren tred van een Londensch handelsman naar de overzijde, zuidwaarts afgaande. Daar vinden wij aanvankelijk vier woningen, onderling zeer verschillend, maar toch met één blazoen, dat van den vooruitgang. *De Boekhandel! — De Nieuwste Uitvindingen! — Birmingham! — Sheffield!* — Het lag immers in de plannen der oprigters, hunne landgenooten te wijzen op den vooruitgang der nijverheid in onze dagen! Doorloop eens vlugtig — al zoudt ge wenschen daarin dagen te slijten — dien kunsthof voor den Boekhandel! Hij levert reeds in zijne inrigting het bewijs, dat onze tijd niet afkeerig is van het tooijen met standbeelden; en al verwijlt gij eenige oogenblikken met ingespannen aandacht bij de reusachtige stempelpers, waar u, in een ondenkbaar korten tijd, uit ruw metaal een scherp geteekende gedenkpenning wordt geslagen, ter herinnering aan uw bezoek, met mij wijdt gij meer tijd aan het naspeuren der verbazende vorderingen, welke de drukkunst en het boekbinden maakten, en staart gij met verbazing op de wonderen, door de graveernaald, verrigt, in de altijd zich oefenende hand der menschen. Voor geen nadere beschrijving zijn de daarmede op één lijn geplaatste kamers vatbaar. Of kunnen eenige weinige regels u een denkbeeld doen vormen van die schatten van nieuw zilver, gefatsoeneerd tot alle mogelijke sierlijke voorwerpen, ons voor het optooijen onzer woningen of tot dagelijksch gebruik dienstig, — van al die bronzen, ijzeren, blikken, zinken, glazen en porseleinen voorwerpen, in wilde haast, naar het schijnt, voor onze blikken voorbijtrekkende als eene ongeordende legermagt? Neen, alweder mogen de klanken *Birmingham* en *Sheffield* volstaan.

Maar wat thans u onverdeeld boeit en waarvoor ik met gerustheid stand houd — ja, eenige oogenblikken blijf praten, is het laatste der monumenten van de oudheid; naar ons oordeel verkeerdelijk hier, in stede van naast den Romeinschen hof, opgerigt — de hof van Pompeji!

Eene uitbarsting van den vulkaan — hartverscheurende herinnering! Zie, bijna achttien eeuwen zijn verloopen, en toch, als eene ijzingwekkende zuil, zich heffende op het veld

der geschiedenis van wereld en natuur, rijst, altijd even helder voor onze verbeelding, die vreeselijke middagstond van het jaar 79! — Zoo hoog als de Vesuvius daar staat boven de golven van den zeeboezem, die Napels bespoelt, zoo onderscheidt zich ook voor ons oog, bij het doordringen in de nevelen van het verleden, die ontzettende ramp van zijne uitbarsting, welke twee steden met hare bewoners verdelgde. Hoe welvarend en weelderig lagen zij zich te koesteren aan het strand! De stralen der middagzon gloeiden op de verlatene straten, terwijl het volk zich in het amphitheater bevond! Lagchend Pompeji, getooid als eene bruid der zee, met welk eene dolzinnigheid hebt gij u nedergevlijd, tusschen den alverslindenden oceaan en den vernielingbarenden berg; tusschen Scylla en Charybdis! Had dan geen opnevelende rookzuil het uwer bevolking verraden, dat het gevaar in aantogt was? Konden zij sluimeren aan de borst van een vulkaan? Had de weelde haar oog beneveld, of hoopten zij op den oceaan het gevaar te zullen ontvlugten? Had het noodlot, dat hare verdelging wilde, ingewerkt op hare keuze eener woonstede? Te midden van de feestviering, terwijl het volk zijne wreede lusten bot vierde in het aanschouwen der afschuwelijke gevechten van leeuwen en tijgers met menschen, kondigde plotseling eene zwarte rookzuil, met vuur dooraderd, de naderende ramp aan; nu werd de dag herschapen in nacht, — een stikdonkeren nacht; eene aardbeving deed de muren waggelen op hunne grondvesten, een regen van gloeijende en verstikkende asch daalde neêr, vermengd met vurige steenklompen; een breede stroom van lava, een stroom van steen, door ongekende gloeihitte in vloeibaren toestand gebragt, wentelde zijne verzengende en vernielende golven in eene breede bedding, over de stad heen, in de zee, wier baren sissend en kokend opstapelden bij dien onnatuurlijken echt. De bliksem doorkliefde slechts den nacht, om in die vreeselijke vuurwolken, door digte rookkolommen omstuwd, vreeselijke fantastische en gedrochtelijke gedaanten te doen zien, waarvan de bulderende winden, hun gehuil mengende met het dreunen van de onophoudelijk geschokte aardkorst en het gekraak der gebindten, de wraakroepende stemmen dier reuzen der verwoesting geleken. Vreeselijk oogenblik, hartverscheurende gedachte, — wel geducht, als

nog heden, bij het herdenken daarvan, de borst zich bekneld gevoelt, hoe die langzaam maar zeker nakende golfslag van gloeijenden steen dood en verderf predikte, en de leden, die zich tot de vlugt strekten, versteenden van angst; hoe zoo velen, grijsaards en kinderen, maar ook sterke mannen en vlugge vrouwen, een ijzingwekkend graf vonden in die vuurzee, of stikten in dien aschregen! — Een godsgerigt! Eene straffe des Hemels! Eene vingerwijzing naar omhoog! — Neen, niet alzoo! Die kreten zijn lasteringen tegen den Vader daar boven, die de liefde is. Veeleer denken wij aan een wijze les, ons leerende de natuur te ontvlugten waar zij onbedwingbaar is, — eene les, door haar zelve gegeven!

Grieken, Romeinen, Christenen en Egyptenaren, zij allen, die deze volkplanting van Campanië uitmaakten, werden weggevaagd van de aarde, begraven onder den lavavloed; en eeuwen zijn verloopen, zonder dat men een spoor van hen en hunne huizing wedervond. Toch spraken gansche hoofdstukken in de boeken van Plinius en Dio Cassius van hun bestaan; toch rezen de lavaheuvels nabij Napels als hunne sombere grafsteenen omhoog: die roepstemmen bleven niet onverhoord; in 1750 sloeg men de hand aan het werk, en begon Herculaneum en Pompeji op te graven. Wilt ge dat half weggebladderd en geel gebrand gedeelte van het geschiedboek inzien, neem een der meesterstukken van onzen beroemden tijdgenoot aan gene zijde van het Kanaal ter hand; lees Bulwer's *Laatste dagen van Pompeji!* Met levendige kleuren, overgoten door het reine licht der waarheid, schildert hij u die Grieksch-Romeinsche maatschappij.

Maar volg mij eerst in dit huis van Pompeji, opgerigt in het kristallen paleis! Te genoegelijker is deze wandeling, omdat wij ons bevinden in de woning van een Romeinsch burger; want juist deze facet ontbrak aan de verzameling. Kerken, paleizen en kloosters werden ons voor oogen gevoerd; maar ook het volk heeft gewoond, had een huis en haard, èn daarvan werd geen enkel staal geleverd; al is het gebouw, blijkens de uitgestrektheid, het verblijf geweest van een rijke, van een aanzienlijke, hij behoorde in elk geval tot het volk, en daarom bewegen wij ons hier vrijer. Den engen voorgang of vestibulum ingetreden, aan welks einde reeds de luchtige bouw geheel kan worden overzien, zoo als hij voor ons

ligt, aan een opgeslagen boek gelijk, komen wij alras in het atrium of de voorzaal, rondom met toegangen tot de naauwe en donkere slaapvertrekken, en in het midden gegraven uit de met vierkante steentjes belegde vloer, voorzien van den onontbeerlijken regenbak of het impluvium, een ondiep vierkant, door goeden smaak en het aanvoeren van een standbeeld in een vijver herschapen. De rijk beschilderde wanden zijn helder maar smeltend gekleurd, van gloeijend inkarnaat tot helder wit, daar waar de tinten, om zoo te zeggen, bij het opstijgen naar de zoldering, in het niet wegvloeijen. Al getuigt reeds deze voorzaal van de weelderigheid des bewoners in de fresco's aan hare wanden, zij was toch slechts de plek tot ontvangst van de minst aanzienlijke bezoekers, wien een purperen of blaauwe voorhang voor altijd den toegang sloot tot het inwendige der huizing; niet ons belet zulk eene gordijn door te stappen naar het *tablinum*, een ruim vertrek, veel rijker met mozaïk marmer bevloerd en van schilderijen voorzien, en meestal bestemd tot berging van familliestukken en voorwerpen van kunst, ook wel van de attributen van het ambt, dat de bewoner in den staat bekleedde. Van hier komt men ongemerkt in die langwerpige kolonnade, waarop al de vertrekken uitloopen, de sierlijke *peristylus*, uit slanke zuilen gevormd, en daarachter de tuin, terwijl op den achterwand zeer juist eene muurteekening is aangebragt, welke schijnbaar dien tuin met zijne fontein en standbeelden vergroot; want juist in zulk een begoochelend uitbreiden van hun gaard schepten de Pompejianen een groot behagen. Thans regts af; daar betreden wij het *triclinium* of de eetzaal, niet minder vorstelijk, ja op nog ruimer schaal ingerigt dan de vorige vertrekken; al verder dwalende, betreden wij ook een zomer-eetzaal, op wier wanden vruchten zijn geschilderd, de keuken, een *vestiarum* of kleedkamer; de badkamer en de *thalamus* of het slaapvertrek van den meester des huizes! — Ach, dat wij nog eens konden bijwonen een van die verkwistende maaltijden in het *triniclium*, als door de slaven geurige bloemfestoenen werden opgehangen tusschen die kolommen; als de gastheer, met weinige uitverkorenen, zich op de fluweelen, met goud gestikte divans nedervlijde; als de met honig doormengde Grieksche wijn hunnen smaak streelde; als Phrygische hazel-

hoenders, Melische kraanvogels, nachtegaals-tongetjes en Romeinsche sauzijzen hun verhemelte kittelden, gekruid als die kostbare spijzen werden door specerijen tegen goud opgewogen; als de Britsche oesters met die van Brundisium in strijd kwamen om de dorstige keelen te prikkelen; als muziek en dans, dichtkunst en accrobaten-toeren wedijverden om een glimlach of een traan van de epicuristen, wier oog met welgevallen rust op de slanke gestalten der danseressen, of afdwaalt naar den bonten bloemenpracht, in de marmeren vazen gestoken. Wij zouden ons in dat Pompeji terugwenschen, zoo digt bevolkt vóór hare verdelging, — ronddwalen over hare druk bezochte markplaats, waar de lieden van verschillenden landaard in levendig gesprek wandelden, — waar de wisselaars naast hunne begeerte wekkende tafeltjes waren nedergevlijd, — waar de tempel van Isis ons wenkte in de verte, en de tempel van Jupiter nabij was; wij zouden uit den weg willen treden voor de bontgekleurde twee-wielige biga's, getrokken door twee paarden, ons in snellen draf voorbijstuivende; wij zouden naar de badhuizen willen gaan, waar de mode beurs hield; wij zouden, in één woord, het *leven* terugwenschen in die doodsche luchten, door geen ademtogt beroerd, door geen muziektoon in wentelende beweging gebragt; — en toch, wij weten eenmaal, dat in de stad der dooden die wensch eene dwaasheid is; maar veel sterker groeide dat verlangen naar leven in die andere hoven der bouwkunst, van Egypte, van Rome, van Griekenland, van Italië! De bewoners zijn ten grave gedaald en lieten ons hunne aardsche woningen achter; als eenige meester dwaalt hier de telg der negentiende eeuw rond; de dandy, de coquette van onzen tijd verbreken vaak een trotschen indruk, en doen dien wegspatten als eene waterbel. Kan het tot onregtmatigen trots voeren, tot het onzalige denkbeeld: „En dat alles voor mij, en om mij!" Wij hopen het niet, maar bekennen ronduit, dat dit de schaduwzijde was van het zonlicht, dat ons in het kristallen paleis bestraalde.

Ongemerkt zijn wij het plekje gronds genaderd aan den zuidelijken vleugel van het paleis, waar ons in breede en diepe groepen, zeer kunstig uitgevoerd, de wereldschilderij met de heerlijke en niet veranderende trekken der natuur wordt ontrold; in *Kew-Gardens*, nabij Londen, vindt men

alle mogelijke planten en gewassen der aarde, in het Britsch Museum opgezette exemplaren van alle voorkomende menschen- en diersoorten, maar hier zijn die beide tot één geordend, en in boeijende, maar ook leerzame en verwarring van denkbeelden bannende voorstellingen herschapen: de Mexicanen op eene jaguaren-jagt, en de Groenlanders verzameld om den ijsbeer, die hun prooi is geworden. Wij amuseerden ons zeer bij het rondgaan langs al die groepen, en toch geeft daaraan de onbewegelijkheid iets onnatuurlijks, schept een gevoel van *malaise*, dat wij vruchteloos trachtten te verdrijven met het denkbeeld, dat dit noodzakelijk is, en dat deze galerij in de wereldwoning eene eerste plaats vroeg. In elk geval zijn de zoölogische inrigtingen van onzen tijd veel doelmatiger en degelijker verschijnsels. Eene ziekelijke gevoeligheid moge terugdeinzen voor het inkerkeren van den koning des wouds en het gevangen houden van den vluggen antilope, veel aangenamer blijft het in elk geval, de levende exemplaren te zien en hunne bewegingen te bespieden; maar nog — telkens wanneer wij door de sierlijk aangelegde tuinen van ons reeds wereldberoemd Amsterdamsch genootschap van dien aard wandelden, werden wij door den gezonden staat der aldaar verzamelde dieren overtuigd, dat het gemis van vrijheid en geboortestreek hen niet zoo pijnt en kwelt, als dichters en gevoelmenschen beweren. Trouwens, wij zouden gaan gelooven aan de ondankbaarheid der beesten; want met hoeveel zorg wordt niet hunne verblijfplaats ingerigt en in ons moerassig landje door duizenderlei kunstmiddelen aan hun geboorteland nabij gebragt!

Wij naderen eene andere rij hoven, maar thans aan de nijverheid gewijd. Die voor glaswerk van vreemden bodem bevat eene schitterende verzameling van Boheemsch en Beijersch glaswerk; die voor Britsch porselein telt onder hâren rijken inhoud ook het kristalwerk, dat Groot-Brittannië aan de wereld levert, en eene fraaije verzameling statuetten van Parisch marmer; de hof voor alle soorten van aardewerk doet ons de historie kennen van het vaatwerk, en in Grieksche, Etrurische, Mexicaansche, Italiaansche en Fransche vazen en potten aanschouwen, hoe rijk aan vormen en versiering, maar ook onderscheiden naar landaard en leeftijd van de vervaardigers, eene soortgelijke verzameling wezen kan.

Dresden, Berlijn, China, Worcester en Chelsea zonden hunne voortbrengselen. Veel bonter en veel minder nog voor omschrijving vatbaar is de hof der galanteriën. Met aan te stippen, dat verder op de galerijen alle denkbare voorwerpen van alle mogelijke natuurvoortbrengselen, alle mogelijke werktuigen en benoodigdheden van alle denkbare metalen zijn te vinden, stappen wij voor goed van de Nijverheids-tentoonstelling af. Ons verslag is in dat opzigt onbeteekenend; maar ik bid u, hoe ware het mogelijk, een catalogus van al die voorwerpen te geven, u een denkbeeld te doen vormen van die rijkheid, wanneer niet uwe verbeeldingskracht ons ter hulpe kwam! Elk dezer verzamelingen is tevens een magazijn, waar de koopers op de beleefdste wijze worden ontvangen; overal liggen hooge bergen van gedrukte aanbevelingen en advertentiën, van vleijende houtsneedjes en bekroonings-medailles voorzien, en zij, die met hunne kraam werden toegelaten in het kristallen paleis, wedijveren in het uitstallen hunner waren. Onuitputtelijk schijnt het vernuft telkens weder door eene nieuwe wending de aandacht op de tentoonstelling te vestigen; en wanneer wij nu zien, hoe de nijverheid wordt gebaat door dit onophoudelijk schuren en wrijven, — hoe de wedijver telkens voert tot nieuwe uitvindingen en het daarstellen eener markt, waar billijkheid in prijs en deugdzaamheid van fabrikaat den voorrang bekomen, — dan vragen wij onwillekeurig, hoe het mogelijk is, dat men nog kan blijven hechten aan geheimhouding en bescherming op het veld der nijverheid.

Éene verzameling op de galerijen verdient echter nog afzonderlijke vermelding, om hare volledigheid, omdat zij als het ware een handboek zonder letters, maar met tastbare vormen is: wij bedoelen die van den landbouw, afgedeeld in *de grond*, *de voortbrengselen van dien grond* en *het gebruik van die grondstoffen*. Aanvankelijk vinden wij slechts de rotssoorten van de geologische formaties onzer aarde, gevolgd door stalen van steen, lei, zout, klei, aluin en kalk; natuurlijk ook kool in allerlei nuances. Alras zien wij thee, koffij, vruchten en spijzen, vlas, hennep, kurk, wol, zijde, horens, huiden, oliën enz.; terwijl de verzameling besloten wordt met voorwerpen, die uit deze bouwstoffen worden vervaardigd.

Gaat het u als mij, dan trekken de plannen van vesting-

werken, de modellen van steden, bruggen en tunnels, schepen en gebouwen op verkleinde schaal, bijzonder uwe aandacht, om het duidelijk begrip, dat men zich daardoor van die dingen kan vormen, en vooral om de uitnemende netheid en fijnheid, waarmede zij gewoonlijk worden vervaardigd. Wel nu, op deze galerijen kunt ge uw hart ophalen! — Eindelijk — waarlijk, wij dreigen vervelend te worden bij de opsomming — wordt gij op de galerijen bezig gehouden door eene rijke collectie van Indische en Chinesche voorwerpen en schilderijen. Wie ooit het Mauritshuis te 's Gravenhage heeft bezocht, kan zich van deze verzameling eene duidelijke voorstelling maken; en ik verzeker u, zij is zeer volledig; gij zoekt er niet te vergeefs naar die vreemd gefatsoeneerde muziekinstrumenten of rijk getooide wapenen, naar die wonderlijke kleedingstukken en de in onze oogen zoo weinig artistieke, altijd smakeloos gekleurde afbeeldingen der bedrijven van die natiën, waarvan elke karaktertrek zoo scherp van den onzen verschilt; maar toch liever voer ik u weder naar beneden, en wel zonder om te zien naar het ruime midden-transept. Ik reken daarbij, als de meeste menschen, door hun egoïsmus verblind, op dit oogenblik alle harten naar mijn eigen, en bied u een zetel aan, vlak tegenover het monster-orchest, opgerigt voor het Händels-feest en geschikt voor 2500 toonkunstenaars. Laat thans eens uwe blikken rondweiden, terwijl August Manns, of een ander beheerscher der luchtige muziektoonen, uit al die strijk- en blaasinstrumenten met zijn tooverstaf een harmonisch geluid lokt, als voerden niet talrijke individu's, maar een eenig instrument die heerlijke muziekstukken uit. Zoo, terwijl de lieve Julijzon, daar buiten gloeijende op veld en bosch, maar hier alleen haar licht leenende, duizend kleurschakeeringen daarstelt, — terwijl het kletteren der fonteinen en watervallen het oor verfrischt, en het oog, moêgekeken op al die voortbrengselen van 'smenschen hand, zich volop verzaadt aan die heerlijke bloemen en dat even kleurenrijke groen, — terwijl ons al die standbeelden zoete droomen influisteren of oude herinneringen wekken, en tevens smaak en gevoel streelen — zoo zouden wij uren kunnen toeven in deze wonderwereld. Dat kolossale standbeeld van Rubens door Geefs, — dat andere in brons van den grooten Duquesne, de Tromp der

8*

Franschen, door Dantan, — die bijna onnatuurlijke muskelkracht en spierenteekening in het beeld van Hercules, — die Gratiën, die Venus en Adonis, die groep van Hebe en Paris, allen afgietsels van werken uit de handen van den meester Canova, doen u vragen — of het onvergelijkelijk harde marmer tot was werd onder de handen dier kunstenaars, of eene toovergodin dat ondoordringbare marmer doorzigtig maakte, zoodat zij zich de lijnen zagen aangewezen, langs welke hun beitel zijnen weg moest volbrengen. Staart gij lang op gindschen stervenden gladiator, gij deelt met hem zijne laatste levensuren. Ook voor uwe blikken trekken dan in wilde haast al die ijselijke tooneelen voorbij van vurige oogen, verduisterd door bloed, van opgehaalde en opengescheurde ledematen; maar ook klinkt dan het oorverdoovend gejuich der menigte, den zuur gewonnen lauwerkrans voorafgaande, — schrale en schaarsche zonnestralen in het somber uiteinde van dien vertegenwoordiger van de heerschappij der stof boven den geest! Staar niet te lang op de mollige vormen van Ceres; waarlijk, de Pygmalions-mythe dreigt eene zeer natuurlijke bevestiging te erlangen. Is het u niet, alsof door die ziellooze steen bloed vloeit? alsof naauw merkbare trillende bewegingen zich meester maken van die ledematen? alsof straks die vruchten, welke zij draagt, zullen rijpen? alsof de bezieling en het leven zijn gekomen? — De verzameling standbeelden is overrijk; dit wordt vooral begrijpelijk, als men zich herinnert, dat voor elk hof der bouwkunst de kunst-producten van het zelfde tijdperk gevonden worden. Op nog een enkel voorwerp wijs ik u heen; zie eens, hoe stout van opvatting, hoe rijk van inhoud het werk is van de Grieken Apollonius en Tauriscus! Wij staan voor de beroemde marmeren groep, bekend onder den naam van *de Farnesische Stier*, omdat in het paleis van Farnese te Rome dit kunststuk werd bewaard, gevonden als een sieraad aan de baden van Caracalla te Rome. Die aan treffende feiten onuitputtelijk rijke sage! Maar ook, welk eene trotsche afspiegeling! Antigone wordt door Dirce, de gemalin van Thebe's heerscher Lycos, mishandeld. Hare zonen zullen haar wreken! Zij snoeren de misdadige Dirce aan de geweldige horens van een stier; het afgrijselijkste lot, de wreedaardigste dood wordt hare straf. Wat zij aan Antigone had toegedacht, wordt *haar* lot. Ze-

thos en Amphion trekken na de strafoefening naar Thebe, en verjagen Laios.

Maar hoe, reeds zijt gij van mijne zijde gedwaald naar de met marmer omzoomde, langwerpige vijvers, om het heerlijke bronswerk te bewonderen der fonteinen van Monti? Ja, het is goed gedacht, dien blanken Kaukaziër, dien pikzwarten Nubiër met dien rooden Noord-Amerikaan en olijfkleurigen Australiër die kommen te doen torschen; de vijvers wemelen van goudvisschen, en zijn overdekt met bloeijende waterleliën, onder welke met andere vreemdelingen ook de papyrusplant zijne vezelachtige bladen op zijne hooge stengels draagt; langs den oever groeijen, onder anderen, rijst en suikerriet. — In den vijver aan den zuidelijken vleugel van het gebouw staat eene kristallen fontein, zoo groot en schoon en kostbaar, dat wij, om u daarvan een begrip te schenken, niet beter weten, dan u mede te deelen, dat zij voor geen 1000 guinea's te koop is. Het botanisch gedeelte, waarin wij thans met wellust vrijbuiten met onze oogen, is zeer rijk aan voorwerpen; daar de boom- en heerstergroepen in verschillende perken zijn afgescheiden, waarvan lange rijen aan weêrzijden het midden van de bevloering innemen, hebben wij goede gelegenheid om elk berceau om te wandelen; maar wij vergenoegen ons u te wijzen op den weligen bloei, de rijke schakeering van tinten, en de duizendwerf verschillende, maar in grondvorm altijd ronde bladen van die tallooze planten en gewassen. Slechts weinige lianen of grassoorten wijken schijnbaar af van die ronding, ons nog altijd onafscheidelijk van schoonheid; — neen, de gebogen lijn zal als schoonheidsvorm nooit wegvallen, zoolang de schijf der maan aan het gewelf des hemels praalt, zoolang de oceaan zijne golven wentelt, zoolang de reuzen van het woud rond van stam blijven.

Een graauw schutdoek scheidt den meesten tijd des jaars den noordervleugel van het gebouw af; van daar, dat wij daarvan tot dusverre niets te zien kregen. Thans treden wij dien door een betrekkelijk engen ingang binnen, en de tropische gewassen aldaar verklaren ons die afsluiting. Die kinderen uit heeter luchten dragen alleen dan hun ballingschap met goed gevolg, wanneer zij den gloeijenden dampkring van hun geboorteland

inademen. Deswege werd dit gedeelte van het paleis tot broeikas gebruikt; maar het is eene van breede afmetingen. Want niet alleen de tropische gewassen, met hunne grillige en reusachtige stammen en waaijervormige takken of harde spichtige bladen, vullen de ruimte, maar ook de bast van de torenhooge *Wellingtonea gigantea*, met groote moeite geconstrueerd, en thans niet onaardig een specimen van dien wonderboom uit Californië, en die in zijn holte veertig personen kan opnemen, zich verheffende tot aan den top van het paleis, staat in dezen vleugel tegenover de reuzenbeelden van den tempel van Aboe Simbel in Nubië, uit de rotsen gehouwen en hier in natuurlijke grootte voorgesteld; het zijn dezelfde, die wij in den Egyptischen hof bespraken. Hier ook is eene collectie levende vogels uit den vreemde, waaraan de wevers naast de talrijke soorten van papegaaijen groote levendigheid bijzetten, en de toegang tot de schilderijen-galerij, waarover wij een diep stilzwijgen bewaren. Alles, wat de schilder-, teeken- en photographische kunst onzer dagen betreft kan men hier vereenigd vinden; deze kunstzalen alleen reeds zouden bladzijden achtereen vragen voor hunne afspiegeling in woorden, en dan nog zouden wij, in stede van een photographischen afdruk, eene slechte kopij in crayon leveren.

In een verloren hoekje naast het monster-orchest werd eene leeszaal opgerigt; daar vindt men alle mogelijke week- en dagbladen, waaronder ook — spitst uw ooren, Hollanders van echten bloede! — het *Algemeen Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant;* daar ook heeft reeds het stelsel van internationalen boekenwissel rijke vruchten gedragen; daar komen elk oogenblik belangrijke tijdingen aan, per telegraaf, uit alle oorden der wereld; daar is de postinrigting, het studeervertrek en het kantoor van het glazen paleis; daar, met die schriften in alle bekende talen voor oogen, denkt men aan de mogelijkheid van één wereldstad, bleef niet Babels torenbouw ook tot ons met waarschuwende stemme het ondenkbare daarvan prediken! — Het is een verleidelijk plekje, niet zoo druk bezocht als men zou vermoeden, en dat eene heerlijke gelegenheid geeft om de rekening met zijne indrukken, al is het dan ook in korte trekken, op te maken.

Niet alle menschen nog stellen even veel belang in den landbouw en de werktuigkunde; velen zijn die afdeelingen

der wetenschap onbegrijpelijk, omdat zij slechts nu en dan daarvan iets hooren en zien; maar de directeuren van het glazen paleis weten raad voor alles, en het is aardig om op te merken, hoe de verzameling van werktuigen voor den landbouw en die der machineriën in werking, aan de noord- en zuidvleugels van het gebouw in de beneden-verdieping, steeds met een druk en langdurig bezoek worden vereerd.

Nog verder, nog wederom zien en beoordeelen....? Ja, waarde lezer! ik geef u vrijheid te gaan uitrusten, of mij voor goed alleen te laten; maar van iets geheel te zwijgen, ware eene beleediging voor deze grootsche schepping. Misschien wat laat, zal ik u het slot van mijn programma voorleggen. Na eene wandeling door deze zalen, volgt een overzigt van het ante-diluviaansche tijdperk; een bezoek aan de tuinen, met hunne terrassen, waterwerken en rozentempels, en dan een *Finis coronat opus*, met een krulletter, zoo goed als mijne zwakke en ongeoefende hand die trekken kan.

Het is eene onbetwistbare waarheid, dat landbouw en veeteelt in Engeland op hooger trap staan dan ten onzent. Een der aanleidende oorzaken tot die meerdere voortreffelijkheid ligt ongetwijfeld in de toepassing der werktuigkunde en het stoomvermogen op den arbeid in velden en schuren. Meer en meer ontheft zich de mensch aan den handenarbeid, om door het werken met zijnen geest voordeelige resultaten te verkrijgen. Niet alleen hebben hier de fabrikanten van Groot-Brittannië de bij hen verkrijgbare werktuigen en toestellen ten toon gesteld, niet alleen kan elk naar zijne gading die op deze plaats koopen zonder verhooging van prijs, maar alweder werd hunne geschiedenis daarnevens geleverd in datgene, wat vroeger in zwang was. Hoe veel tijd wordt thans niet gewonnen door die dorschmachines! Of verdienen zij niet de voorkeur boven den vlegel, evenals de kafmolen boven de handwan? Zie, de schoven worden van boven in het werktuig geworpen, en de gepelde korrelen komen te voorschijn, terwijl, zonder dat ge begrijpt hoe, het stroo naar afzonderlijke uitgangen gevoerd wordt. Een groot getal ploegen van onderscheiden makelij toonen, hoe rusteloos de geest zich reeds van de vroegste tijden heeft gespitst om die werktuigen te vervormen en verbeteren, maar worden tevens in de schaduw gesteld door de groote spitmachine, die veel vollediger is en

veel meer rente geeft. Maaiwerktuigen en ploegen tot draineeren, allerlei soort van molens, karren en wagens, kluitenbrekers en rollen, hokken voor schapen, koeijen en pluimgedierte, dat alles, zelfs tot vervoerbare boerenwoningen toe, zou ons geheel verplaatsen in het leven der landbouwers, indien niet ook steen- en pannenbakkerij hier voor oogen werd gesteld. Op vele dier werktuigen is de stoomkracht toegepast; en wanneer wij nu aan de toekomst denken, dan lossen zich in de witte stoomveeren, over het landschap heenstuivende, al de boeijende schilderijen op van den landman, zijne vurige paarden drijvende, die het kouter door den grond trekken; van zonnige oogstfeesten en vlugge, krachtige knapen, de spieren rekkende om de seizen te bevleugelen; dan gaan al die lagchende tafereeltjes over tot het gild der ideale herders en herderinnetjes, met dwarsfluiten en verliefde zangetjes; jammer voor het poëtisch element — ach neen! ducht niet dat de poëzy daaronder zal lijden; of leed zij een verlies, toen zij van het drab der sentimentaliteit gezuiverd was?

Wij herinneren ons eene bladzijde uit Pelletans gloeijend protest tegen Lamartine, bij het binnenkomen van de galerij der machineriën, en zeggen hem na: een lange legertrein van werktuigen, door eene onzigtbare magt in beweging gebragt, schreeuwen, fluiten en wentelen, hier plegtstatig, daar hartstogtelijk, en alle in de meest fantastische houdingen; het zijn sprongen en botsingen, tandebeten, kronkelingen als van slangen, flitsen als van bliksemstralen, bewegingen op- en nederwaarts. Hier gapen zij in het ledige, daar vermalen zij metaal; hier maken zij te naauwernood eene flaauwe buiging en schijnen den voorbijganger te groeten, ginds, als in zichzelve verzameld, bewaren zij eene geheimzinnige onbewegelijkheid. Men waant zich in eene menagerie van woest brullende of stil op den loer liggende wilde dieren, eene menagerie van hippogriffen en leviathans van staal en ijzer. Hij heeft gelijk, die warme priester van den vooruitgang: hier zien wij hoe de mensch, aanvankelijk aan de natuurkrachten onderworpen, thans meester is geworden van de natuur, en overwinningen heeft behaald over graniet en ijzer, over goud en glas. Is de stelling houdbaar, dat de voort-

brenging door werktuigen de gelegenheid tot handenarbeid wegneemt? — Niet zoo volkomen. Of werkt dan die machine zonder toezigt? of behooren niet de grondstoffen van haar gestel tot allerlei vakken van arbeid? of worden niet uit haar allerlei nieuwe verrigtingen geboren? Pleiten niet die kunstig zaamgestelde raderwerken voor het ontwikkeld denkvermogen der menschheid, en zou niet ook op de wereld het blazoen van den vooruitgang zijn: heerschappij van geest over stof? Zie eens toe: daar ligt een zware baal katoen; daar staat een werktuig; en voor uw oogen worden, zoodra beiden tot een zijn gebragt, die ruwe vezels in een stuk lijnwaad herschapen. De vernuftig uitgedachte snel-drukpers levert u in één seconde een aanplakbillet, in twee kleuren gedrukt; de vorm is op twee karren verdeeld, waarvan de eene in aanraking komt met blaauwen, de andere met rooden inkt. Bij gindsche waschmachine, in wier draaijende tobbe een rad met weerhaken zes stampers in beweging brengt, zou menige Hollandsche waschvrouw vreemd opkijken. Werktuigen om het garen te winden op klosjes; werktuigen om naalden te vervaardigen, jacquards en pompmachines, doen den toeschouwer verbaasd staan over 's menschen vindingrijkheid, en verklaren tevens den goedkoopen prijs van al die fabrikaten. Ook werktuigen van meer gewigt, ijzeren vuisten, die met metaal strijden en het overwinnen, zijn hier in werking gebragt door de groote stoommachine, die, in velerlei vertakkingen van breede en smalle riemen over rondsels en schijven, die reusachtige spinneweb in beweging houdt, — stoomhamers, pons-, boor-, schaaf-, zaag- en vijlmachines voor koper en ijzer, met anderen meer. Maar de dampkring is hier benaauwend; wij hijgen naar frissche lucht, en — maar zeg dan toch, leeft gij niet hier in eene tooverwereld? — door de breede slagdeuren betreden wij het terras, dat naar de tuinen afdaalt, en blikken in een paradijs vol van duizend natuurschoonheden.

De geologie! — De dieren der voorwereld — thans daarheen onze schreden gerigt; thans eens gelezen in dat plastische boek *Genesis!* — Daar de geologie niet beperkt is tot hemelhooge bergen, vulkanen en fossiele overblijfsels,

maar innig zaamverbonden met de mineralogie, heeft men een rots of berg gevormd, van welke de verschillende lagen van steen en aarde van onzen wereldbol de bekleeding zijn; in deze buurschap zijn klippen en eilanden, zeebanken en bergen opgerigt; eene steenkolenbedding in hare ontwikkeling door opeenvolgende phasen; en daarbij de afwijkingen of het plotseling ophouden der aderen. Het kolenrif bestaat uit twee beddingen of naden, twee van ijzersteen en enkelen van zandsteen. Hierop volgen koolhoudende steenkalk en andere geologische verschijnselen, terwijl plotseling de ingang van eene druipsteengrot zich vertoont, zoo natuurlijk mogelijk daargesteld, en toch niet begoochelend genoeg. De fossiele overblijfsels, in al die verschillende steensoorten gevonden, leverden de bouwstoffen tot de vorming van de dieren op gindsche eilanden. Wat binnen het paleis moest geschieden voor Assyrië en Egypte, was ook hier de opgave. Men heeft door gezette studie zich uit het gedeelte een geheel gedacht; die eilanden, bevolkt met levenlooze gedierten, waarvan thans geen enkele meer levend denkbaar of mogelijk is, bevatten onder anderen de eenigzins krokodilvormige *Labyrinthodons*, de groote *Pterodactyles*, reusachtige en afschuwelijke reptiliën, met vleugels als de vinnen van eene stoomschroef; drie exemplaren van de *Ichtyosaurus* of visch-hagedis, die van de *Plesiosaurus*, dat meest vreemde en monsterachtige der overblijfselen uit den vroegeren toestand der wereld, met den kop van een hagedis, de tanden van een krokodil, een slangvormigen hals, ligchaam en staart als van een gewonen viervoeter, en de vinnen van een walvisch; verder de *Megalosaurus*, de *Iguanodons* en de *Hylaeosaurus*, de *Mosasaurus* en *Paloeotheriam*, afgedeeld in de verschillende tijdvakken, waarin zij te huis behooren, als b.v. de lias- en oolith-afdeelingen of het tertiare tijdvak. Al die dieren zijn in onze oogen van monsterachtige gedaante; maar hoe afzigtelijk dan ook, zij voeren tot het nasporen van de geheimzinnigste en meest duistere bladzijde uit het groote boek der natuur, en die fossiele overblijfselen der voorwereld, eeuwen achtereen ter rust geweest in krijt- en steenkolenlagen, zijn niet vruchteloos opgegraven, onderzocht en als het ware tot herleven geroepen; elke nieuwe ontdekking op dit gebied voert tot verheerlijking van den Schepper.

Wat zou de dichter Campbell wel gezegd hebben, wanneer hij, die de gelukkigste jaren zijns levens te Sydenham sleet, op een zijner vruchtbare wandelingen in de omstreken, voor zijn oogen de kristallen wereldwoning had zien verrijzen! Waarlijk, de stoutste dichterlijke droom uit zijne dagen kon zulk een wonderwerk niet scheppen. Dat denkbeeld vervult ons, nu wij op het eerste terras staan, op het punt om af te dalen langs die talrijke breede trappen, waartoe de glooijing van den heuvel, die het paleis draagt, een zeer natuurlijk fondament leende. Het geheele terrein is 200 morgen lands in uitgestrektheid; welk een boeijend schouwspel, welk een heuvelachtig landschap vol verscheidenheid! Hier frissche en heldere grasperken; ginds eene donkere boschpartij. Maar wat baat het al, of ik u, in de geijkte termen van eene landschapsbeschrijving, al die schoonheden poog weder te geven van terrassen en marmeren trappen, van standbeelden en fonteinen, van vijvers en watervallen! Inderdaad, hoe prozaïsch de cijfers zich ook voordoen in dit geval, toch moeten zij ons ter hulpe komen, om u een denkbeeld te geven van den grootschen aanleg. Het boventerras is 1576 voet lang en 48 breed; het benedenterras, waarlangs het eerste zestal fonteinen geschaard is, 1664 voet lang, tusschen de vleugels van het gebouw, of bijna een derde van eene Engelsche mijl, en 512 voet breed. Dit is boven den grond en ligtelijk te overzien; maar van den arbeid onder de oppervlakte vormt men zich niet zoo ligt een zuiver denkbeeld. Een netwerk van pijpen spreidt zich tot eene lengte van verscheidene mijlen onder onze voeten uit, en wij wandelen over tien mijlen lengte van ijzeren pijpen, tot het werken der fonteinen aangebragt. Aan weerzijden van de trappen, die van het eene terras tot een volgend voeren, staan standbeelden, allegorische voorstellingen, van de steden Mulhouse, Glasgow en Liverpool hier, van Parijs, Londen en de kunsten van Frankrijk daar; volgende pedestallen torschen Spanje en Italië, Californië en Australië, Zuid-Amerika, Turkije en Griekenland, Indië, Egypte en China, Manchester en Belfast, Sheffield en Birmingham, het Tolverbond en Holland, — om geen ijverzucht te prikkelen, ook België; eindelijk de Vereenigde Staten, Canada en Rusland; zij zijn het werk van Calder Marshall, Spence, Etex, Monti, Bel, Geefs en an-

deren. De geschiedenis van den tuinbouw in al zijne vertakkingen is bij den aanleg der gronden geraadpleegd, en met veel smaak en gezond verstand is aan Italië, Holland en Engeland ontleend wat schoon en goed was. Daaruit werd iets geheel nieuws geboren, dat eene voortreffelijke uitwerking doet; vooral de rozentempels en de cederboomen vallen hier in het oog. Maar op een grooten dag, wanneer vaak meer dan 10,000 bezoekers door de zalen van het paleis stroomen of zich in de tuinen vermeijen, dan moet gij komen en op uw post zijn, wanneer ten twee ure of daaromtrent de waterwerken beginnen te spelen. Niet zonder doel zijn die beide hooge glazen torens als wachters opgerigt ter wederzijde van het paleis; zij brengen al die fonteinen in beweging en doen de watervallen stroomen. Op zulk een dag, als die tuinen vol bloemen, die boschrijke dreven van Surrey, tot achtergrond dienen van torens en bergen van schuimend en bruisend water, opdartelende tusschen die marmeren standbeelden, en in welker kristallen wieling de zomerzon met hare stralen regenbogen schept, terwijl het kristallen paleis vonkelend en glinsterend in de zon naar het hemelgewelf tracht, als een tempel uit lucht en licht zamengesteld, en trotsch, maar toch vriendelijk, nederblikt op die zee van vrolijke en genietende menschen, golvende aan zijn voet, — dan zinken niet enkel de waterwerken van Versailles in het niet bij die van Sydenham, maar dan klopt het hart hoog, dan verblijdt zich de geest, dan welt er een vreugdetraan in het oog en een danklied tot God van de lippen, voor al die schoonheden zijner schoone aarde, op deze gezegende plek bijeengebragt als tot een tempel van den arbeid, gesticht te zijner verheerlijking; van al die duizenden lippen, ook van die der opbouwers en medearbeiders aan het kristallen paleis, vloeit het nederige en den mensch betamende woord: God zij de eere!

Ik ben aan het einde van mijne taak. Waarlijk, zoo zwak heb ik mijzelven in de uitvoering gevoeld, dat ik vrees uw oordeel daarover in te winnen; laat ik liever met nog enkele aanteekeningen mijn opstel besluiten. Het kan toch geen driestheid heeten, wanneer ik doe opmerken dat, ondanks eene

veelomvattende voorstelling der bouwkunst, die het nest van den vogel noch de woning der bevers vergat en tevens de meest trotsche tempels oprigtte, niets wordt gevonden uit Hindostan, niets uit China en Japan; en, al ware het slechts ter wille van de afwisseling, en om ook die gewigtige natiën van den aardbodem in herinnering te brengen, had toch wel aan eene Chinesche pagode en den voorhof van een Indischen tempel eene plaats ingeruimd mogen worden. Drie jaren zijn sedert ons verwijlen op de plaats verloopen; alligt kan onze klagt thans overbodig zijn, en werd in die leemte voorzien; echter vermeen ik dat dit nog niet het geval is. Iets wat stellig veel studie zou vergen, maar dan ook door het gunstigste onthaal bekroond worden, ware daarenboven eene uitgebreide voorstelling van de kleedingstukken der verschillende volken van alle tijden en oorden; hoe veel stof tot nadenken, maar ook tot lagchen, zou die verzameling niet aan de hand geven! hoe uitgebreid zou zij niet worden, vooral in de afdeeling dameskleeding der 19[de] eeuw! welk een bron van studie voor den oudheidkenner en den letterkundige! Al genoeg van mijne recensie! Waar zooveel tot bewonderen roept, mag eene enkele leemte geen verwijt ontlokken.

Wij hebben nu gezien, hoe de stichters van het kristallen paleis hunne taak afwerkten en het denkbeeld volksonderwijs door volksvermaak verwezenlijkten. Wel zeldzaam is eene inrigting zoo cosmopolitisch, zoo geschikt om allen tot lustoord te strekken. De eenvoudigste en de meest ontwikkelde, de landman en de stedeling, de inboorling en vreemde, jong en oud, allen vinden hier iets wat hunne aandacht boeit, hunnen geest veredelt, oog en ooren streelt. Daarbij mogen wij niet vergeten, hoeveel dit reuzen-compendium bijdraagt om ingewortelde volksvooroordeelen te keer te gaan, dwaalbegrippen te bannen en eene veelzijdige wereldbeschouwing bij de individu's aan te kweeken. Van Alphen's *Mijn spelen is leeren* blijft vooralsnog ganschelijk van toepassing op dat groote kind — het volk; eerst moeten de zinnen geboeid worden; en heeft het die fluweelen kluisters om de polsen, dan komt de gelegenheid om den geest te scherpen en op te kweeken; om de hoekige vormen der wetenschap moet de veelkleurige maar gazen tooi van het vermaak geworpen. Aan-

vankelijk blijft hun oog hangen aan den weelderigen vorm; maar langzamerhand dringt het oor tot het wezen. Wij allen, mannenbroeders, zijn van Gods geslachte, en moeten langs één pad omhoog; ook het volk behoort tot die broederschap, de zoogenaamde lagere volksklasse, die eeuwen achtereen, die veel te lang zich in het slijk gewenteld heeft, vergeten of veracht en vertrapt door de meer ontwikkelde en hooger geplaatste broeders. Slechts wanneer in dat slijk een schaarsche diamant flonkerde, trok deze en hare omgeving de aandacht. Dat is, God zij dank, anders in onzen tijd, en de gezegende vruchten van deze omwenteling zullen niet uitblijven. Vraag eens, hoe velen b. v. kennis hebben gemaakt met den grooten toondichter Händel, met de dichters Burns en Schiller, toen in het kristallen paleis herinneringsfeesten van die groote mannen gevierd werden! hoe door dergelijke evenementen de bewustheid van menschenadel en genie bij het volk wordt aangewakkerd!

Wij achten het bovenal de pligt van de regering des lands, oog en hand te houden aan de volksvermaken; en dan vragen wij in gemoede, zonder spotternij of bitterheid: Hoe staat het daarmede ten onzent? — Vrijheid, vrijheid blijft de leus van ons gezegend vaderland; godsdienst en onderwijs ontwikkelen in dat licht: maar die zelfde vrijgevigheid, toegepast op schouwtooneel en volksvermaak, voerden tot bandeloosheid en misbruik. Wij zouden daarom geene ijzeren censuur verlangen of terug wenschen, alles kappende of rekkende op een onveranderlijken maatstaf, alles verwerpende wat niet in het keurslijf van eene aangenomen regeringsformule kan worden geperst; maar eene censuur, die waakt tegen wansmaak en zedeloosheid op het tooneel; tegen al wat bij het volksvermaak vooroordeel en bijgeloof voedt, of strekt om den mensch te ontadelen; wij gelooven zulk een maatregel niet slechts mogelijk en regtvaardig, maar ook gepast. Ligter zelfs wierd de taak, indien de regering de hand aan het werk sloeg door zelve feesten voor het volk te organiseren; of zou de beker des vermaaks van de lippen worden gestooten, omdat *hare* hand die reikt? Het tegendeel is waar, en de uitvoering, de gelegenheid, — ach, zij biedt zich als van zelve aan. Volksspelen, herinner u hoe, bij de feesten in de hoofdstad, tijdens de achttiende geboortqviering van den

kroonprins, de markt wemelde van toeschouwers, de daken zwart waren van menschen! Eene parade — gij meent alligt, „eene schitterende, maar ledige vertooning!" En toch, reeds in dat gelijkmatig zwenken en defileren, in die netheid en eenheid van den krijgsmanstooi, in die tentoonstelling van 's lands krachten in den strijd, schuilt de opwekking tot veel goeds, en in elk geval nieuwe stoffe tot velerlei gesprek en gedachtewisseling; één parade-uur levert voor duizenden dagen achtereen genoegen en gesprek, en ons volk is op die tooneelen belust, — getuige zijne talrijke opkomst op zulke dagen, die onbegrijpelijk genoeg steeds schaarscher worden. Is deze uitspraak welligt in het algemeen onregtvaardig, wij staven die met een voorbeeld uit de hoofdstad. De viering van des prinsen verjaardag — welk eene overheerlijke gelegenheid! — bepaalde zich in Amsterdam tot het stereotyp uitsteken der vlaggen van alle hoofdgebouwen, het carillonspel van de klok op het aloude raadhuis, en — lach vrij met allen, die het zagen of daarvan hoorden! — het spuiten van het prozaïsche duinwater uit de leeuwenkoppen van het monument op het Damplein. Daar nu de dagbladen daarvan melding maakten als van de *gebruikelijke wijze*, kan men zich hiervan in het vervolg weinig voorstellen. Zeer betreurenswaardig is dit feit, omdat juist een koningszoon in de oogen zijner toekomstige onderdanen met het zonlicht van vreugde en hoop omstraald moet wezen.

De klagt is niet nieuw, maar zij moet ons van de lippen. Waar is *ons* Pantheon? Waar vindt *ons* volk gelegenheid om zich aan het voorgeslacht te toetsen, zich die reuzen naar ligchaam en geest voor oogen gevoerd ziende? Waar is in *onze* hoofdstad eene ruime en goed verlichte galerij van schilderstukken uit de oude school, toegankelijk voor het volk? Waarom worden *ons* de volksspelen onthouden? — Volksonderwijs door volksvermaak; heerlijke stelregel, tot diepe smart van alle weldenkenden, voorlang reeds vreemdeling op ons schouwtooneel, — een stelregel, waaraan evenwel, naar onze bescheiden meening, met hand en tand moet worden vastgehouden; een stelregel, waarvan wij nog velerlei verstandige toepassing hopen, met name in het Paleis voor Volksvlijt, dat wel *langzaam*, maar, zoo wij toch gelooven, *zeker* wordt gebouwd op de grenzen der hoofd-

stad. Volksonderwijs door volksvermaak was ons thema bij de beschouwing der stichting te Sydenham; wat *daar* in vervulling is gekomen, behoeft *hier* niet onmogelijk te zijn. Amen!

Amsterdam, 30 September 1860.

HET NIEUW PARIJS.

Parijs is de stad der veranderingen. Hare regeringen vormen eene soort van verkleedings-akademie, die haar, al naar omstandigheden, de leeuwenhuid der kracht, de tijgerhuid van den bloeddorst, het vel van het ezelsgeduld of de vacht van het chameleon omhangen. Even zoo als hare politieke begrippen veranderen, verandert ook haar uitwendig voorkomen. Vorsten uit den laatsten tijd, met name de Julijkoning en de derde Napoleon, hebben verbazend veel gedaan om aan dit uitwendig gewaad veranderingen te brengen. De eerste liet groote forten bouwen, om, zoo als de kleine Thiers voorgaf, de stad beter tegen vijanden van buiten te beveiligen, meer echter om de steeds onrustige Fransche bevolking bezigheid te geven en daardoor in toom te houden. De laatste verbeterde de straten op eene wijze, die ook in andere steden navolging verdient. Wanneer de oude visschers eens terugkwamen, om de armoedige hutten op te zoeken, die zij tweeduizend jaar geleden op het modderige eilandje in de Seine bouwden, zij zouden er natuurlijk niets van wedervinden. Maar ook hetgeen verder van tijd tot tijd aan beide oevers der Seine is aan- en bijgebouwd, werd eng en hoekerig aangelegd, zoowel omdat men, bij het bouwen, naar geen vast plan te werk ging, alsook omdat er geen behoefte aan breede straten bestond; rijtuigen namelijk kende men toen in steden nog niet, en men zag slechts voetgangers, die, als bij uitzondering, nu en dan door een ruiter werden afgewisseld. Tot de beste der oude straten behooren de *rues des Cardiers*, *d'Arras* en *Neuve de Notre Dame*, uit de twaalfde en dertiende eeuw. De stra-

ten uit vroegere eeuwen ontvingen hare namen beurtelings van merkwaardige gebouwen, zoo als *Saint-Dénis*, *Saint-Martin*, — of van beroemde personen, als *Pierre Sarrazin*, *Jean Tison*, — of van uithangborden, als *rue du Cerf*, *rue Serpente*, *rue du Coq*, — of van beroepen, als *rue des Orfèvres*, *Guerin-Boisseau*, *Tonnellerie*, *Ferronnerie*, *Vielle Drapperie*, *Parcheminerie enz.*, — of van wijken, als *Sept Voies*, *Clos-Bruneau*, *Garlande*, *Pirouette*, — of van natiën, als *rue des Lombardes*, *Brétonnerie des Juifs*, — of van gebeurtenissen en belagchelijkheden, als *rue Coupe-gueule* (omdat het hier gemakkelijk viel, iemand de keel af te snijden, en dan met geld, dat men bij hem vinden mogt, aan den loop te gaan), *Breneuse*, *Vapeur*, *Trasse-nonnain*, en wat meer van dien aard is.

De opkomst van Parijs dagteekent van de verheffing der Hugo Capets tot koningen, in welk tijdperk Parijs eene koninklijke residentie werd. Philips Augustus breidde in 1190 de stad uit, en bouwde verscheidene steenen paleizen, terwijl het grootste gedeelte der stad uit houten gebouwen bestond. Onder Philips van Valois had Parijs 15,000 inwoners, en in 1400 reeds 160,000, waarvan in 1418 de pest het grootste gedeelte wegraapte. Ten tijde van Karel XI klom het getal der inwoners tot 300,000, en vermeerderde van toen af onophoudelijk. Even merkwaardig, als de wasdom der Fransche hoofdstad, is ook hare geschiedenis. Parijs is eene wereld op zichzelve, met eene menigte punten, die aan verhevene of verschrikkelijke feiten herinneren. De *Cité* of Oudstad ligt op een der drie Seine-eilanden, die door bruggen met elkander verbonden zijn. Hier valt boven alle andere gebouwen de hoofdkerk van Parijs in het oog, de *Notre-Dame*, zoo als zij genoemd wordt, en die een meesterstuk van Gothische bouwkunst is; zij werd in 1010 begonnen en was eerst twee eeuwen later voltooid.

In deze kerk kon, ten tijde van Lodewijk XIII, de geestelijkheid al hare magt ontwikkelen; hier werd het zaad uitgestrooid, dat door den Bartholomeus-nacht en de Dragonnaden tot rijpheid kwam; hier werd het geheiligde altaar ontwijd door eene schoone Megaera, mademoiselle Malliard, om door dol geworden republikeinen, gelijk Anacharsis Cloots, Chaumette, Hébert, en anderen, als Godin der Rede aange-

beden te worden, en de snoodste godslasteringen weêrgalmden in de eerwaardige hoofdkerk. Waarlijk, de soldaten van den connetable van Bourbon zondigden minder, toen zij hunne paarden in de Sint-Pieters-kerk te Rome voederden, dan dit rot van Korah te Parijs, dat zijne dwaasheid eindelijk op het schavot geboet heeft.

Lodewijk Napoleon, wiens oom zich in de Notre-Damekerk met alle pracht liet kroonen, heeft het godshuis laten restaureren, waardoor het in eerwaardig voorkomen juist niet gewonnen heeft.

In de nabijheid dezer kerk staat het gebouw, waarin het lot van millioenen menschen overwogen en beslist werd: het *Palais de Justice*, met de *conciergerie*. Hoe vele bloedige drama's zijn hier niet afgespeeld! Hoe vele tranen werden hier niet door harde en ruwe geweldenaars afgeperst, die zich zelve op de regterstoel geplaatst hadden! Menigeen, die over het plein gaat, waarop thans de vrolijke muziek der studentenbals heen ruischt en waarover weleer onder het schrikbewind de beulskarren ratelden, waant de schimmen te zien van de door de justitie vermoorden, rondom het sombere gebouw zwevende, om hunne moordenaars aan te klagen. De lange voorportalen en hooge trappen van het *Palais de Justice* zagen menig bleek slagtoffer — zoo als de edele Roland en de Girondijnen, de fierste aller koninginnen, Marie Antoinette, den leeuw Danton en de in het revolutie-tijdperk bedorvene Camille Desmoulins — den bitteren beulsdood te gemoet waggelen! En nu nog spinnen zich aan deze plaats die schrikkelijke gebeurtenissen af, wier gedramatiseerde helden de *gamins* en *grisettes* in het *Théâtre du Porte Saint-Martin* de tranen uit de oogen persen.

Het *Palais de Justice* had het zonderlinge lot, van vroeger tot woning der koningen te dienen, en vervolgens tot die van het schuim der menschheid, om hier de uitspraak der geregtigheid te ontvangen. De gevangenis van Marie Antoinette is in eene kapel herschapen, welker aanschouwing huivering verwekt.

De historische herinneringen hoopen zich op in de pleinen en gebouwen der *Cité*. Nabij de hoofdkerk en het *Palais de Justice* bevindt zich op de *Place de Grève* het stadhuis, de engere stookplaats der vreeselijkste van alle Fransche

revolutiën. Van hieruit ontwikkelde de Parijsche *commune*, onder leiding van Robespierre, Hébert, Chaumette en anderen, onder het schrikbewind hunne werkzaamheid tegen de zachtere partij van het *Convent;* hier werden de bloedige bevelen uitgevaardigd; hier eindigden de roode monsters van de Jacobijnen-club hun leven op het schavot. Hier maakte Lafayette een einde aan de Julij-revolutie, terwijl hij den hertog van Orleans omhelsde; en Cavaignac bestuurde van hier uit de onderdrukking van den heeten Junij-opstand.

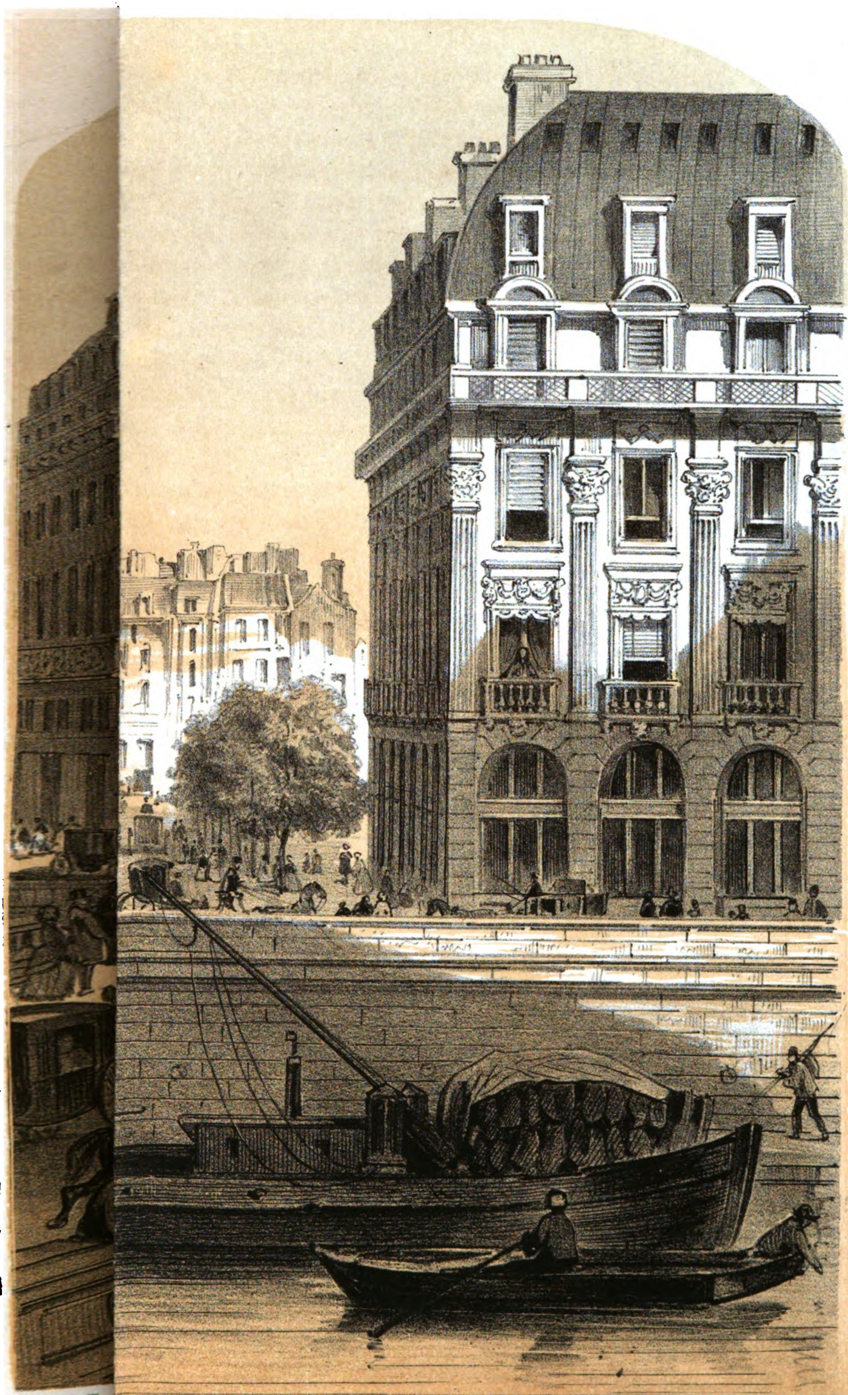
De bouw van het stadhuis werd in 1540 aangevangen, en onder Lodewijk Philips met twee vleugels vergroot. Tot dit einde werden geheele straten geslecht. Eene nieuwe uitbreiding van het gebouw had plaats in 1851, waartoe wederom drie-en-veertig huizen aan de vernieling werden prijsgegeven, en daaronder dat van den dichter Scarron. Op de *Place de Grève*, die reeds in de zestiende eeuw tot geregtsplaats diende, stond oorspronkelijk het huis van een moordenaar; toen dit geslecht was, werd het plein de begraafplaats van de kerk Saint Jean de Grève, vervolgens markt, en eindelijk plaats voor strafoefeningen, in welk laatste opzigt het tegen het einde der vorige eeuw zeer groote beruchtheid erlangde.

Verderop aan de Seine, voorbij de *Pont-neuf*, ontmoet het oog de gedenkwaardige gebouwen, waarin de koningen en oppergezagvoerders zwelgden en plannen uitbroeiden van alleenheerschappij, — waarin echter ook menige heilvolle gedachte in het leven kwam, en ook wederom menige koninklijke zucht tusschen de kostbare wanden weërgalmde en uitstierf. Wij bedoelen de *Louvre*, de *Tuileriën* en het *Elysée*. Het *Palais du Louvre*, volgens sommigen reeds in de derde, volgens anderen in de zevende eeuw onzer jaartelling als jagtslot aangelegd, loste het tegenwoordige Justitie-paleis als residentie der koningen af; het vormt een carré van gebouwen, in welks midden zich een ontzagwekkend binnenhof bevindt. Ieder monarch, wien het tot woning verstrekte, trachtte het te verfraaijen. De namen Lescot en Perrault (onder Frans I en Lodewijk XIV) luisterden toenmaals de bouwkunst op, die in dit meesterstuk er van haar onvergankelijk beeld vindt. Lodewijk XIV was de laatste monarch, die het bewoonde; hij verwisselde het met het lustslot

te Versailles. De *Louvre* heeft den glans en de slechtigheden der Valois en Medici gezien. Binnen zijne muren leefde de waanzinnige Karel VI, door Philips van Bourgondië bewaakt; van daaruit schoot de karakterlooze Karel IX op het ongelukkige volk, toen de klok van *Sint Germain l'Auxerrois* het teeken tot den algemeenen moord van den Bartholomeus-nacht had gegeven; en uit het zelfde paleis lichtte in het hart van den edelen Hendrik IV voor Frankrijk het morgenrood van een schooneren tijd, die echter, door den ouden heimelijken wrok der Jezuïten, weldra weder in een plotselingen nacht herschapen werd.

Thans wordt de *Louvre* tot museum gebezigd. De kunst viert aldaar in onsterfelijke gewrochten van schilder- en beeldhouwwerk haren triomf, en het publiek, dat zich door de zalen beweegt, heeft, onder het zwaaijen van de banier der vrijheid, de schimmen der Medici en der oude Bourbons verdreven. Vroeger mogten slechts prinsen en de hoogste ambtenaren van den staat de *Louvre* binnentreden; thans heeft ieder burger, mits hij fatsoenlijk gekleed is, de vrijheid er toe.

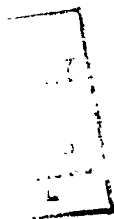
Eene langs de Seine loopende galerij van 1362 voet verbindt de *Louvre* met de *Tuileriën*, welke Catharina de Medici uit eene pannenbakkerij in een bekoorlijk lustslot herschiep. Hendrik IV en Lodewijk XIV voltooiden het statige gebouw, dat echter met het naburige paleis geenszins de vergelijking kan doorstaan. In de *Tuileriën* ging de ster van Lodewijk XVI onder, om voor Napoleon in helderder glans weder op te gaan. In het *Pavillon de Saint Marsan* woonde de bedwinger van half Europa; in het *Pavillon* de *Flore* paus Pius VII, de pop van Napoleon; voorts Karel X, en vervolgens Lodewijk Philips, de onophoudelijk door sluikmoordenaars vervolgde monarch, die, ondanks al zijn schipperen en klungelen, zijn leven toch in ballingschap eindigen moest. Ook Napoleon III bewoont de *Tuileriën*, en slaat, even als zijn groote oom, van het *Pavillon d'Horloge* de militaire revues gade op de *Place du Carrousel*, tusschen de *Tuileriën* en de *Louvre*, welk plein in der tijd met het Victorie-beeld van de Brandenburger poort te Berlijn en de uit Venetië gestolen bronzen paarden versierd was. Een zeer merkwaardig plein, welks oorspronke-

C.C.A.La

Steend.v.P.Blommers,te's Hage.

JS.

lijk carrousel, dat tot uitspanning diende, sedert 1791 in het gewoel van bloedigen opstand herschapen werd. Tweemaal werd van hier af reeds het koningschap ten onder gebragt, om als republiek weder op te staan en vervolgens als keizerrijk te eindigen.

In de omstreken van deze *Place du Carrousel* heeft men het *Elysée*, het *Palais Royal*, de *Place Vendôme*, en zoo vele andere merkwaardige gebouwen, pleinen en inrigtingen, waarbij wij thans niet zullen stilstaan. Parijs heeft zich in de laatste twintig jaren dermate vergroot, dat eene reeks van omliggende dorpen, ten getale van ten minste vijf-en-twintig, reeds als voorsteden der hoofdstad beschouwd kunnen worden. Eene menigte elegante landhuizen — men kan ze gerust paleizen noemen — beslaan de tusschenruimte er van.

Eene uitbreiding van den ring der vroegere *Boulevards*, die reeds sedert lang een gedeelte der stad zelve uitmaken, werd onder deze omstandigheden hoe langer hoe dringender geboden; en eindelijk sprak Napoleon III het door vele gemoedelijke Parijzenaars smartelijk gevoelde woord uit, dat de oude *Boulevards* geslecht moesten worden. Dit is dan nu ook reeds geschied, en er wordt thans eene grootere opmerkzaamheid op de nieuwe *Boulevards* gerigt, waartoe onder anderen ook de *Boulevard de Sebastopol* behoort, waarvan wij hierbij eene afbeelding leveren. Deze *Boulevard* ligt op den linker oever der Seine, en wordt door de brug *Saint-Michel* met de gedeelten ter regterzijde dezer rivier verbonden. Een bijzonder sieraad verkreeg deze *Boulevard*, die zijnen naam draagt ter herinnering aan den laatsten Oosterschen oorlog van Sebastopol, door de fontein Saint-Michel, zoo als men in het midden van nevengaande plaat zien kan, en waarin de aartsengel Michael wordt voorgesteld, terwijl hij den satan overwint. Dat eene marmeren steen, die zich onder gemeld tafereel bevindt, eene inscriptie bevat tot lof van Napoleon III, is iets dat wij hier ten overvloede melden, en waartegen zich bij onze lezers wel geen twijfel openbaren zal.

HERINNERING AAN DE GEHEIME POLITIE IN HET KONINGRIJK WESTFALEN (*).

In een tijdstip, dat men in Frankrijk den scholier van de Lycéums bevel geeft om lofgedichten op prins Jerôme te vervaardigen, en Duitsche hoven beleefd genoeg zijn om over den voormaligen roover van Duitsche vorstendommen voor acht dagen den rouw aan te nemen, is het misschien niet geheel ongepast, wanneer wij ons de vroegere daden van dat heerschap herinneren, wiens dood nu zoo algemeen betreurd wordt. Wij beginnen met de politie uit den toenmaligen tijd, en merken uitdrukkelijk aan, dat wij daarbij uit authentieke bronnen putten, en slechts verhalen wat geregtelijke acten daaromtrent mededeelen.

Onder de leiding van Bongars, den Westfaalschen generaal der gendarmerie en politie-directeur te Kassel, stond een leger van vele duizenden spionnen en negenhonderd gendarmes, onder welken helaas zeer vele Duitschers waren. Voor deze geheime politie was niets heilig, noch kerk, noch school, noch familiebanden, het geluk des huwelijks zoo min als vertrouwelijke brieven. Men kon er met zekerheid op rekenen, dat in ieder gezelschap, het mogt groot of klein wezen, ten minste één lid van dat duivelsche bondgenootschap tegenwoordig was, en slechts op de gelegenheid loerde, of deze met de haren er bij trok, om iemand te kunnen aanklagen en in het ongeluk te storten. De Duitsche gemoedelijkheid, even als de vrije en gezellige toon, had in het nieuwbakken koningrijk opgehouden, — ten minste in de steden er van. De een moest in den ander een verrader verwachten; derhalve was het wederzijdsch vertrouwen verdwenen en bleven hart en mond gesloten. Men nam zich

(*) Die een historische episode lezen wil uit het vroegere leven van Jerôme, verwijzen wij naar het verhaal, getiteld *Elizabeth Patterson*, voorkomende in *het Leeskabinet* voor 1851, eerste Deel, bladz. 120 en verv.

wel in acht, in zijne woorden eene dubbelzinnige phrase te leggen, zoowel als in het publiek over politiek te spreken. In de gezellige kringen ontstond uit dien hoofde dikwijls gebrek aan stof, of, omdat de woorden op een goudschaaltje moesten worden gewogen, vaak langwijlige pauzen. Wee dengenen, die over den smaad en de schande des vaderlands, over den onverdragelijken druk, over de verootmoedigingen waaraan men dagelijks was blootgesteld, ook maar had durven zuchten! Ligchaam en geest lagen in boeijen, en de blos van toorn op het aangezigt der vaderlandminnaars alleen kon en mogt zich doen zien.

Bongars was een lang man, van een deftig voorkomen en met uitdrukkingsvolle gelaatstrekken, maar doodmager. Wat de natuur immer aan valschheid, hardvochtigheid, verraderlijkheid, wreedheid en arglistigheid in de ziel van slechte menschen geschapen heeft, dat was in dezen duivel in menschengestalte vereenigd. Hij wist zijn gelaat steeds eene minzame, vriendelijke plooi te geven, zoodat hij zelfs achter de groene tafel der lijfstraffelijke verhooren vertrouwen inboezemde; zoozeer had hij de kunst om zich te vermommen zich eigen gemaakt. Hij was letterlijk een verscheurende wolf in eene schapenvacht, en wist zich van zijnen buit met des te meer zekerheid te bemagtigen, daar hij tegenover de ongelukkige slagtoffers de bitterste verwijting en hevigste bedreigingen steeds op een welmeenenden toon en met eene zachtzinnige stem uitsprak. De klaauw van den tijger zag men nooit.

Hij was een geboren Franschman, en sprak slechts gebroken Duitsch. Naauwkeurige waarnemers meenen te hebben opgemerkt, dat hij alleen de uitdrukkingen, die volstrekt tot zijn vak behoorden en den man alleen reeds zouden kenmerken, werktuigelijk van buiten geleerd had, zoo als b. v. „*Schlechter Unterthan — Verräther — falsche Nachricht — feindliche Proclamation — Spion — hart betrafen*," en dergelijke meer. Zijne verhooren waren zeer eenvoudig. Had hij de beschuldiging met moeite voor den dag gebragt, dan volgde de veroordeeling op den voet, en deze werd alleen dan niet ten uitvoer gebragt, wanneer de veroordeelde met eene aanzienlijke geldsom er tegen protesteerde. Hij werd dan vrijgelaten, doch onder *surveillance*

der geheime politie gesteld, zoodat voortaan elk zijner schreden gadegeslagen en elk woord van hem opgeteekend werd.

Werden er lieden verhoord van moed en geestkracht, dan waren ook verscheidene zijner ondergeschikten tegenwoordig, die in het oogenblik der verdediging in de kamer op en neêr liepen en den beklaagde telkens scherp in de oogen keken, om hem zoo veel mogelijk van zijn stuk te brengen. Dit meer dan boosaardig middel, waarvan hij zich bij zijne verhooren bediende, bezigde hij niet alleen te Kassel, maar ook wanneer hij zich tot het afnemen van een verhoor op reis bevond. In dit laatste geval bediende hij zich van allerlei vagebonden, en daaronder bovenal van Joden, waarvan hij zeer vele in dienst had.

Het eenig doelwit van Bongars bij dit alles was, zich te verrijken, en ieder middel daartoe was hem welkom. Onder al de uitzuigers in het koningrijk Westfalen, was hij de vergiftigste en gevaarlijkste; hij maakte er volstrekt geen gewetenszaak van, geheele familiën te gronde te rigten, geluk, vrijheid en het leven van anderen op het spel te zetten — wanneer hij er maar wat aan verdienen kon. Of de aangeklaagde inderdaad onschuldig was, dat was hem volkomen onverschillig; daarom durfde men te Kassel, bij de laaghartige wijze, waarop zoogenaamd justitie geoefend werd, er niet eens aan denken, regt en geregtigheid te zullen vinden, zelfs wanneer de aanklagt slechts op boosaardigen laster berustte.

Het was derhalve niet te verwonderen, dat de geheime spionnen veelal op de welgestelden in den lande loerden en dezen allerlei valstrikken legden, terwijl men op arme lieden over 't geheel weinig acht sloeg, en wanneer de een of ander van hen al eens in den kijker liep, hij er meestal met eene geringe gevangenisstraf afkwam. Het volgende moge als een staalje daarvan dienen.

Een snijder of kleedermaker, die allerwege in het openbaar voorspelde dat er aan den toenmaligen staat van zaken gaauw een einde zou komen, en het morgenrood der vrijheid eerstdaags zag oprijzen, vooral wanneer hij *apres boire* was, trotseerde, zooveel hij maar kon, de politie, sprak er

alle mogelijke kwaad van, en gedroeg zich, in één woord, alsof hij geen ander doel had, dan zich een martelaarskroontje op te zetten en zijnen naam onsterfelijk te maken. Van dag tot dag werd hij vermeteler; daar hij echter een arme drommel was, en er niets van hem te halen viel, verdroeg de politie met zeldzaam geduld langen tijd zijne schimpredenen en de woorden zijner profetie. Maar eindelijk maakte hij het toch wat al te erg, en hij werd in de gevangenis geworpen, waar hij, gedurende de kersvacantie, den tijd had zich de toekomst van Hessen zoo schoon mogelijk af te malen, als hij maar zelf verkoos.

Deze straf had intusschen geen den minsten invloed op zijne zieners-gave en Duitsch patriottismus uitgeoefend. Hij bleef op de Franschen schelden en tieren, dat het zoo raasde, — ja, deed het nog veel erger dan te voren. De politie lachte hij in het aangezigt uit, en hij verwenschte en vervloekte haar, tot algemeen vermaak zijner toehoorders. Zij had hem eene dienst bewezen — zeide hij — met gedurende de kersvacantie voor zijn onderhoud te zorgen; hij zelf toch, voegde hij er bij, zou niet hebben geweten, hoe gedurende dien tijd aan den kost te komen.

Het zou niet gemakkelijk met hem zijn afgeloopen, indien hij een welgesteld man ware geweest. Lieden van vermogen werden uitgeknepen als eene natte spons, zoo als onder duizenden het volgende voorbeeld moge leeren.

Een koopman te Marburg keerde op zekeren avond met een vriend uit den schouwburg naar huis terug. Het had lang en aanhoudend geregend, en de straten waren derhalve met slijk bedekt. De koopman glipte uit en viel in den modder. Vol ergernis riep hij: „Sedert wij Westfalingers zijn, moeten wij in den modder blijven steken!” Zijn vriend verzocht hem zich stil te houden, dewijl ook de nacht ooren had. „Wie op de wereld,” gaf de koopman ten antwoord, „zou mij iets kunnen doen, als ik de waarheid zeg?” — „Maar gij moet de waarheid niet zeggen, zoo als gij zeer goed weet.”

Gedurende dit laatste gesprek hoorden zij zachte voetstappen achter zich, en toen zij voor het huis van den koop-

man van elkander afscheid namen, zagen zij in hunne nabijheid een man rondsluipen, waarop echter door hen verder geen acht geslagen werd. Acht dagen later werd de koopman in het midden van den nacht uit den slaap geklopt. Zonder erg deed hij de deur open, en zag tot zijnen schrik drie gendarmes voor zich staan. Op zijne vraag, wat zij nog zoo laat en op een zoo ongewoon uur kwamen doen, verzochten zij hem met hen mede te gaan, daar zij last hadden hem in hechtenis te nemen.

„Mij in hechtenis nemen?” riep hij vol verbazing; „ik heb toch geen misdaad begaan?” — „Daarop zijn wij niet in staat u antwoord te geven. Wij doen slechts wat ons bevolen is, en ons bevel luidt dat wij u met ons moeten nemen, — zoo niet goedschiks, dan met geweld.” — „Goed; maar gij zult mij toch wel toestaan, ten opzigte van mijne familie en mijne zaken eerst eenige schikkingen te maken?” — „Wij hebben geen last om u dat toe te staan. Kleed u onmiddelijk aan, indien gij niet wilt, dat wij u onaangekleed medenemen.”

Troosteloos keerde de koopman terug, en begaf zich, door een gendarme vergezeld, naar het slaapvertrek zijner vrouw.

„Mijn Hemel, wat beduidt dat?” riep zij verschrikt uit, toen zij haren man, door een vreemdeling vergezeld, zag binnenkomen. — „Maak u niet ongerust,” antwoordde haar echtgenoot. „Men wil mij in hechtenis nemen; maar daar ik zeker weet niets gedaan te hebben dat verkeerd is, kan het niet anders dan eene vergissing zijn, en zal ik spoedig weder terug wezen.”

De vrouw gaf een gil en viel in onmagt; ook de kinderen, die intusschen wakker geworden waren, rezen overeind, en begonnen te jammeren en te weenen, toen zij hoorden dat men hunnen vader gevangen wilde nemen. Den gendarme duurde dat gesnik en geweeklaag reeds te lang, en hij tikte den koopman vrij onzacht op zijnen schouder, met last om onverwijld met hem mede te gaan.

De koopman stak zijne beurs bij zich, en moest nog met geweld uit de armen van gade en kroost, die hem omklemd hielden, worden losgerukt. In de straten der stad leidden de gendarmes hunne paarden bij den teugel, en stapten naast den gevangene voort; maar zoodra zij de poort achter zich

hadden, bestegen zij hunne rossen, en lieten den gevangene, die reeds een goede vijftiger was, naast zich door het slijk loopen. Tegen den morgen gingen zij eene herberg binnen, waar zij ontbeten; zij schertsten en lachten, en bekommerden zich niet om de smart van den gevangene, wien voor het overige de eetlust vergaan was. Daar deze verklaarde, zoo afgemat te zijn, dat hij geen voetstap meer doen kon, huurde men op zijne kosten een wagen.

Tegen den avond kwamen zij te Kassel aan, waar de ongelukkige gevangene terstond naar het kasteel gebragt werd. Het was meer het hartzeer over zijne familie, dat hem folterde, dan de vrees voor straf, dewijl hij zich volstrekt geen kwaad bewust was. In dezen troosteloozen toestand bragt hij veertien verschrikkelijke dagen door, zonder dat men hem in het verhoor nam. De zielesmart, de kerkerlucht en het gebrek aan eetlust, zoowel als aan gezond, versterkend voedsel, werkte zoo nadeelig op zijne gezondheid, dat hij bedenkelijk ziek werd. Bongars had zich dien tusschentijd ten nutte gemaakt, om zoo naauwkeurig mogelijk omtrent het vermogen van den koopman informatiën in te winnen. Eindelijk tot een verhoor toegelaten, betichtte men hem, dat hij zich uitdrukkingen had laten ontvallen, die voor de Westfaalsche regering onteerend waren. Nu eerst werd hem de reden van zijne gevangenneming duidelijk. Hij bad om vergiffenis, en werd toen naar zijnen kerker teruggebragt; men was evenwel zoo menschelijk, hem eene betere kamer en een bed te geven.

Op zekeren dag trad een hem onbekend man zijne cel binnen en begon aldus: „Ik heb toevallig vernomen, mijnheer, dat gij uit de armen eener vrouw gerukt zijt, die gij zeer bemint. Gij moet er natuurlijk het grootste belang in stellen, zoo spoedig mogelijk uwe vrijheid terug te krijgen en naar huis te keeren. Ik neem deel in uw ongeluk, en wanneer gij mij niet verraden wilt, zal ik u een middel aan de hand doen om in korten tijd uwe vrijheid terug te erlangen."

Wie was blijder dan de koopman bij zulke liefelijk klinkende woorden! „O spreek!" riep hij uit. „Wat moet ik doen? Alles, alles wil ik opofferen, indien ik maar zoo spoedig mogelijk in den schoot mijner familie kan terugkeeren."

De vreemdeling trad eenige schreden digter bij hem en zeide: „Een groot offer is er niet noodig, maar toch eene niet geheel onbeduidende som. Verzoek uwe vrouw, u vierduizend francs te zenden, en mijne eer zet ik te pand, dat gij, zoodra gij deze som hebt gedeponeerd, terstond weder op vrije voeten gesteld wordt.”

De vreemdeling reikte den gevangene eene pen, papier en inkt toe, en dicteerde de volgende woorden, die de koopman letterlijk naschreef:

Zend mij op ontvangst dezes, zoo spoedig het maar geschieden kan, 4000 francs. Van het oogenblik af, dat ik deze som ontvang, ben ik vrij. Maar spreek geen woord daarvan; gij zoudt door gebrek aan stilzwijgendheid mijne gevangenhouding slechts verlengen en mijne bevrijding tegenwerken.

Kassel. L***.

Op zijn langst na twee dagen tijds had de verlangde som kunnen aankomen; maar de koopman wachtte te vergeefs. Weder ging de gevangenis open, en de vreemdeling trad binnen. De koopman beklaagde zich over het verzuim zijner vrouw, en gaf zijne ongerustheid te kennen, dat zij wel op het ziekbed kon liggen, of in dien tusschentijd gestorven zijn. De vreemdeling verzekerde hem echter dat zij leefde, maar voegde er bij, dat de bode de aanwijzing verloren had, en tevens legde hij op nieuw schrijfgereedschap voor hem neder, en dicteerde het volgende:

Zend mij door brenger dezes 4000 francs. Mogt gij *nog* eene aanwijzing voor deze som ontvangen, betaal die dan niet. Hoe eerder ik dit geld heb, des te eerder ben ik weder bij u.

Kassel. L***.

Na verloop van twee dagen kwam de onbekende terug, en bragt hem zijnen vrijheidsbrief mede. Toen de koopman vervolgens nog een bewijs geschreven en onderteekend had, houdende dat hij uit vrije beweging ontslagen was, mogt hij het kasteel verlaten. Ten overvloede gaf de vreemdeling

hem nog den goeden raad mede, om nooit tegen iemand, wie ook, over zijne wedervaring te reppen, want dat de arm der geheime politie ver reikte, en het hem dan moeijelijk zou vallen er zoo goedkoop af te komen. „Ook luidt het uitdrukkelijk bevel van mijnheer den politie-directeur," voegde de vreemdeling er bij, „dat gij de stad Kassel, zonder u ergens op te houden, terstond zult verlaten."

Den volgenden morgen kwam de bevrijde op een boerenwagen bij de zijnen aan, en het wederzien kan de verbeelding van den lezer zich gemakkelijker voorstellen, dan wij het kunnen beschrijven. Dien zelfden dag bleek echter nog, dat de vrouw, voor de bevrijding van haren man, geen 4000, maar 8000 francs betaald had. Was de deelnemende onbekende zelf den bedrieger geweest, die de helft der som in zijn zak had gestoken, of had Bongars dit afschuwelijk bedrog alleen gespeeld?

Een ander koopman zat zes weken zonder verhoor op het kasteel. Zijne familie betaalde de kosten van onderhoud; maar niettemin werd hij als een gemeene misdadiger behandeld, en kreeg niets dan den gewonen gevangenenkost. Toen hij echter, door honger en kommer aan den rand van het graf gebragt, plotseling zijne vrijheid herkreeg, vroeg hij bij geschrifte naar de reden zijner gevangenhouding, en verzocht om schadevergoeding. Na verloop van eenige maanden ontving hij antwoord, dat hij, uit eene vergissing in den voornaam, met een ander verwisseld was geworden: hij heette namelijk Pieter Meijer, en het was Paulus Meijer, dien men hebben moest. Van schadevergoeding kon geen sprake zijn, daar er geen kas voorhanden was om iets dergelijks er uit te betalen. Voorts werd hij ten ernstigste aangemaand, geen enkel woord over het voorgevallene te kikken.

Bongars was voor het overige niet de eenige bloedzuiger aan het hof van Kassel. Van den koning af tot aan den minsten handlanger der politie, dacht men aan niets dan aan geld afpersen. Onder al die spionnen en verder gespuis

was een Duitscher — een gewezen haarknipper — de meest gevreesde en meest verachte. Hij was inspecteur van politie, en had in zijne vrouw en bijzitten zeer geschikte en gewillige medehelpsters. Als een engel des kwaads, zoekende wien hij zou mogen verslinden, sloop hij dag en nacht rond. Duizenden zijn door hem ongelukkig geworden. En niet genoeg de straten tot het tooneel zijner vloekwaardige menschenjagten te maken, reikten zijne klaauwen tot zelfs in de bovenste vertrekken der huizen, waar hij des nachts de gesprekken in familiekringen of kleine gezelschappen, op eene ladder staande, afluisterde. Menige moedertraan is om zijnentwille gestort, menige zucht om zijnentwille tusschen de kerkermuren geslaakt, menige onschuld door hem of zijne handlangers vermoord.

Alles was er op toegelegd om het volk te demoraliseren. Aan den ingang van het politie-bureau bevond zich een soort van brievenbus, waar in het midden van den nacht verraderlijke aangiften werden ingestoken van zoodanige personen, die zich nog ontzagen om over dag als aanklagers van hunne medeburgers op te treden. Zij, welke dienstboden hielden, hadden het verraad van deze te vreezen; want weinige dienstboden waren er, die niet meer of minder in soldij der geheime politie stonden. Trouw en geloof waren in de residentiestad van Jerôme verdwenen, wantrouw en verraad waren in de plaats daarvan gekomen. Maar de dooden rijden snel, en het is ook alsof de hooge politie een voorgevoel van hare korte heerschappij in Westfalen gehad heeft; anders had zij onmogelijk zoo razend en dol kunnen huishouden, — onmogelijk op eens alle middelen uitputten om het volk tot den bedelstaf te brengen. Waren er geen misdaden op te sporen, dan moesten die geschapen worden. „*Il faut créér des crimes!*” riep Bercagny, de directeur-generaal van politie, zijn volk donderend toe, toen zij hem op zekeren dag de lijst van politiestraffen bragten, waarbij de opgebragte som slechts luttel bleek te zijn.

Die tijden liggen nu reeds eene halve eeuw achter ons; maar toch kan het geen kwaad, dat de herinnering daaraan bij het nageslacht levend gehouden wordt, opdat het maatregelen kan nemen om voortaan dergelijke of nog grootere rampen af te keeren.

DE SCHOONE KONINGIN.

Eene halve eeuw is reeds verloopen sedert de schoone koningin Louise van Pruissen in het graf rust. Maar nog altoos blijft zij onvergeten. Dezer dagen kwam ons een klein geschrift in handen van zekeren Theodor Bade, getiteld: *Louise, Königin von Preussen; ein Lebensbild.* Een kort uittreksel er van zal, hopen wij, onzen lezers niet onwelkom zijn. De schrijver verhaalt daarin o. a. het volgende:

Bovenal werd dit vorstelijk huwelijk een allerwege door het land zijn licht verspreidend voorbeeld van een waarlijk Duitsch familieleven. De pasgehuwden leefden slechts voor elkander, en even als Louise zich later op den troon als eene waarlijk Duitsche koningin betoonde, zoo stond zij als kroonprinses haren gemaal als eene waarlijk Duitsche huisvrouw ter zijde. Niet aan het hof, maar te huis gevoelden zich de kroonprins en zijne gemalin regt op hunne plaats. Wanneer zij uit den glans van een feest in de stilte van hun paleis terugkeerden, — wanneer de „vorstin der vorstinnen," zoo als de koning zijne schoondochter noemde, hare pronksieraden had afgelegd, en zich weder in hare natuurlijke eenvoudigheid vertoonde — dan kon de kroonprins niet nalaten de uitverkorene zijns harten met welgevallen gade te slaan en haar als eene parel te beschouwen, die hij weder in hare oorspronkelijke reinheid terug mogt zien. „Goddank!" riep hij dan dikwijls uit, „nu zijt gij weder mijne *vrouw!*" — „Hoe," vroeg Louise dan glimlagchend, „ben ik dat dan niet altijd?" — „O neen," antwoordde haar koninklijke gemaal, „gij moet maar al te dikwijls *kroonprinses* wezen."

De opperhofmeesteres intusschen, die gestrengelijk de hofetiquette moest handhaven, had in die dagen eene moeijelijke positie, en niet zelden vonden er met de *dame d' Etiquette*, zoo als de kroonprins haar noemde, kluchtige tooneelen plaats.

Reeds dat de kroonprins zijne gemalin *Du* noemde, was tegen het hofgebruik, en de koning deed zijnen zoon verwijten daarover. Maar zijne ziel vol liefde kon niet besluiten, deze uitdrukking van genegenheid en vertrouwen aan het stijve en verwijderende *Sie* op te offeren; hij bleef bij het *Du*, wanneer hij tegen zijne „lieve Louise" sprak.

Het jonge paar reed gewoonlijk in een eenvoudig rijtuig met twee paarden. Toen er nu eens groote receptie aan het hof plaats zou hebben, meende de opperhofmeesteres, mevrouw von Voss (*), dat het doorluchtige paar bij deze gelegenheid in eene staatsiekoets met zes paarden zou rijden, met twee voorrijders en drie lijfjagers in groote liverei. De kroonprins hoorde haar betoog, en de gronden waarmede zij het staafde, met kalmte aan, en liet het aan haar over de schikkingen daaromtrent te maken in de manier zoo als zij begreep dat het wezen moest. Op het bepaalde tijdstip reed de staatsiewagen voor. De kroonprins, de kroonprinses en de opperhofmeesteres verschenen aan de deur van het paleis, om in te stappen. Nu noodigde de kroonprins eerst de opperhofmeesteres in het rijtuig; zoodra was zij er echter niet in, of de kroonprins wierp het portier digt, en beval den koetsier om weg te rijden, hetgeen dan ook onverwijld geschiedde. Achter de staatsiekoets hield het eenvoudige met twee paarden bespannen rijtuig stil, dat ook ditmaal, als naar gewoonte, den kroonprins en zijne gemalin opnam.

Ook daarin, dat de kroonprins onaangemeld de salons zijner echtgenoote binnentrad, vergreep hij zich tegen de formaliteiten van het hofleven, en de opperhofmeesteres had hier niet weinig hartzeer over. Toen zij eens den kroonprins hare bedenkingen daarover had medegedeeld, gaf hij haar ten antwoord: „Als het dan wezen moet, zal ik er mij in schikken. Hebt dan nu de goedheid u bij Hare Koninklijke Hoogheid, de kroonprinses, te begeven, en te vragen of ik de eer kan hebben Hare Koninklijke Hoogheid, mijne gemalin, te spreken." — Ten hoogste verblijd over het gelukkig uitwerk-

(*) Wij kennen haar, gelijk mede de kroonprinses en haren gemaal, reeds uit de kleine schets, getiteld: *Op de Brug*, die wij onlangs mededeelden.

sel van hare vermaning, haastte zich de opperhofmeesteres om aan de haar opgedragen taak gevolg te geven. Maar hoe stond zij te kijken, toen zij, de kamer der kroonprinses binnentredende, hier den kroonprins reeds bij zijne gemalin aantrof! Glimlagchende riep de kroonprins haar bij het binnenkomen toe: „Ziet gij nu wel, lieve Voss? mijne echtgenoote en ik zien en spreken elkander onaangediend, zoo dikwijls wij zulks verlangen, en zoo behoort het ook in een welingerigt huishouden. Gij zijt een charmante opperhofmeesteres, maar wij zijn een paar eenvoudige, christelijke echtelieden."

De vertrouwelijkste dagen beleefde het vorstelijk paar te Paretz, een dorp, dat een paar mijlen van Potsdam nabij de Havel gelegen is. Daar wilde de kroonprins het liefst voor den schout van het dorp worden aangezien, en zijne gemalin lachte, dat het haar deugd deed, wanneer zij als „mevrouw de schoutin" werd aangesproken.

De generaal von Köckeritz, een vertrouwde vriend van Frederik Willem, was een tijd lang de dagelijksche gast aan de tafel van het doorluchtige paar, doch stond altijd dadelijk op en verwijderde zich, zoodra het diner was afgeloopen. De kroonprinses ondervroeg haren gemaal naar de reden van dit schielijke vertrek, en kreeg ten antwoord: „Och, laat den ouden man zijn gang gaan; hij moet na den eten zijn gemak hebben."

Eenige dagen later, toen Köckeritz juist weder wilde opstaan, trad de kroonprinses schielijk naar hem toe, in de eene hand eene gestopte pijp, in de andere een brandenden fidibus houdende. „Neen, lieve Köckeritz," zeide zij met een fijnen glimlach, „van daag zult gij mij niet ontsnappen; gij zult hier uwe pijp rooken, zoo als gij gewoon zijt." — De kroonprinses had namelijk vernomen, dat niets anders den generaal zoo schielijk wegriep, als de gewoonte om dadelijk na den eten eene pijp te rooken. — „Dat hebt gij charmant gemaakt, lieve Louise!" zeide de kroonprins, terwijl hij op zijne gemalin een blik vol liefde en teederheid wierp.

Deze hartelijke betrekking bleef ook voortduren, toen de kroonprins koning was geworden. Hij pleegde iederen morgen, na dat de werkzaamheden in het kabinet waren afgegeloopen, al ware het dan ook maar voor weinige oogenblik-

ken, in het woonvertrek der koningin te vertoeven, en, kon het zijn, met haar te ontbijten. Eens binnentredende, bemerkte hij op een werktafeltje eene fraaije muts, die hem nieuw scheen te wezen. Glimlagchende vroeg hij, wat dat ding wel kostte. „Het is niet altijd goed," gaf de koningin schertsend ten antwoord, „wanneer de mannen willen weten, wat de tooi der vrouwen kost; zij hebben daar zoo geen verstand van, en vinden dan gewoonlijk alles te duur." — „Maar gij kunt mij toch wel zeggen, wat deze muts kost; dat zou ik zoo gaarne willen weten!" — „Wel nu, ik heb eene goedkoope genomen: zij kost maar achttien gulden." — „*Maar?* Dat vind ik verschrikkelijk *veel* voor zulk een ding!" En terwijl de koning, bij het venster staande, voortgaat met satiriseren, bemerkt hij een voorbijwandelenden invalide van de garde, dien hij wenkt om bij hem te komen. Toen deze is binnengetreden, zeide de koning tot hem: „De dame, die gij daar op de sofa ziet zitten, heeft veel geld; want wat denkt gij wel, oude kameraad, dat zij voor de muts heeft gegeven, die daar op dat tafeltje ligt?" — De oude krijgsman, die van zulke dingen volstrekt geen verstand heeft, haalt de schouders op, en zegt eindelijk zeer laconisch: „Nu, die zal wel een stuiver of achttien gekost hebben." — „Daar hoort gij het!" vervolgde de koning tot zijne gemalin. „Ja, het mogt wat! Achttien stuivers zegt gij? achttien gulden heeft zij er voor betaald. Nu, ga naar die dame toe, en houd uwe hand op; dan zal zij er ook zoo veel in leggen."

Terwijl deze den koning glimlagchend aanzag, opende zij terstond hare beurs, en telde achttien gulden in de hand van den soldaat, die beschroomd genaderd was. „Maar," voegt zij er met een schalkachtigen glimlach bij, „zie eens! Die mijnheer aan het venster heeft veel meer geld dan ik; ga nu naar hem toe; dan zal hij u het dubbele geven."

Vrolijk lagchende, ziet de koningin den ouden veteraan naar haren gemaal gaan en aan haren wenk voldoen, en toen de invalide het vertrek verlaten had, hoort hij hartelijk achter zich lagchen.

De invalide — Christiaan Brandes heette hij — werd zeer oud. De koning had de gelaatstrekken van den man en zijnen naam nooit uit het geheugen verloren, en toen hij hem, na den dood zijner gemalin, te Potsdam eens in

het oog kreeg, riep hij hem bij zich, gaf hem weder een geschenk, en zeide op een toon vol diepe smart: „Weet gij nog wel, Brandes?"

DE SINT-MAARTENS-GANS.

EENE SAKSISCHE DORPSGESCHIEDENIS.

Zes heerlijke ganzen prijkten in het voor deze dieren bestemde hok van den dominé, en met het innigste welgevallen rustten de blikken van den waardigen man op zijne zes welgevoede kweekelingen. Hij had aan zijne gevederde medeschepselen zelf hun voeder gereikt en hen grootgebragt, zonder voor al zijne opvoeders-zorg op eene grootere schadeloosstelling aanspraak te maken, dan de verhooging zijner tafel-genoegens op Sint-Maartens-avond en de daarop volgende winterfeesten. Wanneer hij aan de Sint-Maartensgans dacht, wanneer hij het ganzenhok bezocht en met den blik van een kenner de zes zusters gadesloeg, om te zien wie van haar het waardigste was om op Sint-Maartensavond zijne tafel te versieren, dan liep het water hem in den mond bijeen.

Terwijl echter deze ganzen dagelijks zigtbaar toenamen aan vet en vleesch, was er een in het dorp, die zigtbaar vermagerde voor de oogen van ieder die hem zag, en met wiskundige naauwkeurigheid had men het tijdstip kunnen berekenen, waarop hij in niets zou verdwijnen, gelijk een ster des morgens, vóór het opgaan der zon, als het ware uitgaat en verdwijnt. Deze persoon was de schoolmeester van het dorp, een lang en mager geraamte, door vel en zenuwen met moeite bijeengehouden, die, bij dagelijksche ergernis en groote inspanning, van een bij uitstek schraal inkomen eene vrouw en zes kinderen moest onderhouden, welke laatsten, wat hunne welgedaanheid betrof, bij de zes kweekelingen van den dominé verre moesten achterstaan. „Onze schoolmeester is een goede ziel van een

man," pleegden de boeren in het dorp dikwijls te zeggen; en zij hadden er alle reden toe; want ligchaam was er bij hem haast niet meer voorhanden.

Met groote inspanning en zonder morren verdroeg de schoolmeester den zwaren last van een al te gering inkomen; en slechts somwijlen had hij den moed om bij den dominé en schoolopziener, geheel in de verte, te zinspelen op den vromen wensch, dat deze zoo vriendelijk zou wezen om bij het ministerie aanzoek voor hem te doen om eene kleine verhooging van tractement. Bij zoodanige vermetele wenschen echter trok het gezigt van den geestelijken heer zich altijd in eene bedenkelijke plooi; hij haalde de schouders op, en sprak vol zalving van de troostgronden des evangelies bij de wederwaardigheden van het leven, waarover Gellert zulk een mooi boek geschreven had, dat hij hem bij gelegenheid wel eens wilde leenen. Hij meende namelijk te moeten laten merken, dat hij, als student, vervuld van het gewigt zijns beroeps, zich niet alleen met theologische, maar ook met philosophische studiën had bezig gehouden.

„Meester," zeide hij eens, „gij hebt een inkomen van honderd en twintig thaler, wat, zoo als ik wel weet, bij een zoo talrijk gezin juist niet veel is, en ik kan derhalve zeer goed begrijpen, dat, wanneer het jaar om is, van de honderd en twinting thaler niets overblijven zal. Maar ik wil nu eens stellen, dat door mijne tusschenkomst het ministerie uw inkomen tot honderd en vijftig thaler verhoogde, welk voordeel zoudt gij daarvan hebben? Er zou, wanneer gij u met vrouw en kinderen het gansche jaar door behelpen moest, u met nieuwe jaar toch niets overblijven. Wanneer het derhalve in de hoofdzaak geheel en al het zelfde blijft, of uw inkomen verhoogd wordt of niet, zou het dan geen zonde van mij wezen, er de hand toe te leenen, dat het jaarlijksch budget van den lande verhoogd en datgene, wat de burgerij zoo zuur moet opbrengen, doelloos verkwist wordt?"

De schoolmeester loosde een diepen zucht; hij kon noch wilde in zijne gedrukte positie tegen het argument van den dorpleeraar iets inbrengen. Het was hem onbegrijpelijk, hoe de man aan zijne manier van denken gelijk scheen te hebben, en toch inderdaad zoo geheel en al ongelijk had. Tranen kwamen in zijne oogen; hij vouwde zijne lange, magere han-

den en wierp een blik omhoog. Aan den Hemel vertrouwde hij zijn geluk en zijne toekomst; in het binnenste zijns harten echter bewoog zich iets als een verlangen naar wraak, en hartelijk wenschte hij eene gelegenheid te hebben om den zoo verstandig redenerenden dominé met gelijke munt van liefdeloosheid te kunnen betalen.

Deze gelegenheid bood zich reeds na verloop van weinige dagen aan. In zijne hoedanigheid van schoolopziener bezocht de predikant het schoolgebouw, ten einde zich omtrent den toestand van het onderwijs en de vorderingen der kinderen te overtuigen. Even als de orgelpijpen, klein en groot, zaten de kinderen van het dorp stokstijf op hunne plaatsen: de kleinsten zaten lager, de grooten daarachter hooger, en op een hoog gestoelte ter zijde troonde de schoolmeester, als herder der hem toevertrouwde kudde. Met allen eerbied groette hij den predikant bij zijn binnenkomen, presenteerde hem een stoel, en berigtte hem voorts, dat hij een nieuwe methode van onderwijs had ingevoerd, welke het aanschouwings-onderwijs met het catechetische op eene doelmatige wijze vereenigde, en daarbij reeds zeer verrassende resultaten geleverd had.

Na dit ter inleiding te hebben gezegd, nam hij een griftje, hield het omhoog, en begon den jongens te vragen: „Jan, wat heb ik hier?" — „Een griftje, meester!" — „Goed zoo, mijn jongen! En Piet, waaruit bestaat zoo'n griftje?" — „Uit lei." — „Heel goed, vriendje! Maar Klaas, zeg gij mij nu eens, waar koopt men die griftjes?" — „In de stad." — „En hoe heet de naastbijgelegen stad? In welk land ligt zij? Wat onderscheidt het land van de zee?"

Deze en meer dergelijke vragen rigtte de schoolmeester tot de kinderen, en, gelijk dat op scholen altijd het geval is, ze werden meer of minder goed beantwoord.

Nadat hij met zijne vragen de geheele klasse door was geweest, begon hij van voren af aan. Op den dominé wijzende, vroeg hij een der jongens: „Wat is dat?" — „Een zwart vest," was het antwoord. — „Neen, mijn zoon, een... Nu, wat dan?" — „Een buik." — „Och jongen, hoe kan je nu zoo dom wezen! Het is immers de dominé." — „De dominé!" herhaalde de knaap heel droog, alsof het hem volstrekt niet schelen kon. — „En wat doet de dominé?" —

„Hij zit op een stoel.” — „Dat meen ik niet, Harmen! Ik meen, wat zijne bezigheid is.” — „Hij preekt alle zondagen.” — „Heel goed, Harmen! Maar er moet toch nog iets anders bijkomen; het is niet alle dagen zondag. Wel nu! wat doet dominé nog meer dan preken?”

Harmen wist hierop geen antwoord te geven; de jongen, die naast hem zat, ook niet; de halve klasse werd gevraagd, maar alles bleef stom.

De predikant zat als op gloeijende kolen; hij snoot een paar malen zijn neus, en schoof met zijnen stoel heen en weder. Zijne ijdelheid was zwaar gekwetst, bij het besef, dat er onder al de jongens geen een was, die zich een denkbeeld kon vormen van een stand als de zijne. Eindelijk stond hij verbolgen op en verliet het schoolgebouw, na een woedenden blik op den meester geworpen te hebben.

De schoolmeester liet hem met vele buigingen uit; om zijne lippen echter zweefde een schalkachtige glimlach, welke den predikant geenszins ontgaan was.

Den volgenden dag, des morgens vroeg — het was Sint Maarten — kreeg de schoolmeester eene boodschap om op de pastorij te komen. Daar werden hem over zijne nieuwe methode van onderwijs de levieten gelezen, en de dominé voer tegen hem op eene allerverschrikkelijkste manier uit. Dát was eene nieuwigheid, die in eene welingerigte school niet geduld mogt worden, en zoo al voorts. Al de sluizen zijner welsprekendheid had de goede predikant geopend, en hij wilde zijn sermoen juist besluiten met de toepassing, dat schoolmeesters, die zich aan de ondeugd van deze nieuwe catechetische aanschouwingsmethode schuldig maakten, niet alleen geen aanspraak op verhooging van tractement hadden, maar uit hunne betrekking ontzet verdienden te worden. Hij had er waarschijnlijk nog veel meer willen bijvoegen, toen op eens zijne vrouw, met een gezigt zoo bleek als de dood, de kamer binnen stormde, en naauwelijks in staat was de woorden uit te brengen: „Och lieve deugd nog toe, onze ganzen!” — „Wat is er van onze ganzen?” vroeg de dominé. Maar zijne wederhelft was niet in staat hem te antwoorden; hare stem werd door woede en tranen geheel onderdrukt.

Een ontzettend voorgevoel maakte zich van den predikant

meester. Schielijk rees hij uit zijn breeden leuningstoel op, en stapte deftig naar het ganzenhok toe; hij werd op den voet gevolgd door den schoolmeester, die er zichzelven geen rekenschap van kon geven, of hij dit uit oude gewoonte deed, zoo als zijn kosters-ambt medebragt, dan wel uit ijdele nieuwsgierigheid of uit deelneming. Een vreeselijk gezigt bood zich voor den dominé aan, toen hij de deur van zijn ganzenhok opende: hij zag namelijk niets hoegenaamd, — zelfs geen schaduw van een zijner zes vette ganzen! Weg waren ze alle zes, en de brutale dief had ze zeker den afgeloopen nacht gestolen. Zijne haren had de dominé zich wel willen uittrekken, indien de duurte eener pruik hem daarin niet had verhinderd. Vruchteloos deed men in den tuin en op de voorplaats alle onderzoek om eenig spoor van den weg te vinden, dien de dief genomen kon hebben; al de dienstboden doorzochten het huis, maar geen spoor, hoe gering ook, was ergens te ontdekken.

Eindelijk haalde de predikant diep adem, en staarde naar een punt, alsof hij op dat oogenblik eene groote ontdekking gedaan had. „Meester," zeide hij, veel vriendelijker dan hij dezen nog voor weinige minuten had toegesproken, „meester, buk u eens even; het schijnt wel, alsof daar bij de deur iets in den mist ligt."

Gehoorzaam bukte deze, en raapte een voorwerp op, waartoe de wijsvinger van den predikant als wegwijzer diende. Het was een oud zakmes. Intusschen had zich het gezamenlijk personeel des huisgezins om beide mannen verzameld, en het mes ging van hand tot hand, waarbij het door ieder bekeken werd. Niemand kende het echter; niemand kon raden, aan wien het toebehoorde.

„Wat zijn wij hier op het land er toch erg aan toe," zuchtte de dominé, „dat wij geen goede politie hebben, zoo als men in de stad aantreft! Voor Vidocq, te Parijs, was een half verbrand stukje papier, dat hij in een kroeg onder een tafel gevonden had, voldoende om den vervaardiger van het beruchte helsche werktuig te ontdekken; welke ontdekkingen zouden niet ten gevolge van dit zakmes te maken zijn, indien het maar in handen van eene goede politie kwam! Hier bij ons echter baat zulk een vondst niets hoegenaamd; want al zijn ook onze marechausées zoo geluk-

kig, dat zij eindelijk en ten laatste den eigenaar van het mes ontdekken, dan is het toch niet meer mogelijk het bewijs van den diefstal tegen hem aan te voeren, daar het *corpus delicti* dan zeker niet meer voorhanden is en mijne zoo uitstekende ganzen alle reeds opgegeten en verteerd zijn!"

Van aandoening kon de goede dominé verder niet spreken. Maar door het hoofd van den schoolmeester schoot, als een bliksemstraal, een geniaal idée. Hij begreep toch, dat hij den vorigen dag een weinig te ver in zijne wraakneming was gegaan, en daarom iets bij den predikant had goed te maken, vooral dewijl deze hem meer schaden kon, dan volstrekt noodig was.

„Dominé," zeide hij op een ootmoedigen toon, „wanneer gij uwen huisgenooten het stilzwijgen wilt opleggen over de vondst, die wij gedaan hebben, dan bestaat er gegronde hoop dat binnen twee uren de dief ontdekt is, en gij, indien er maar eenige mogelijkheid toe bestaat, weder in het bezit der ganzen zijt." — „Als *dat* wezen kon, meester," gaf de predikant ten antwoord, „wat zou ik u dankbaar zijn! Maar," voegde hij er wantrouwend bij, „ik zou toch wel willen weten hoe gij dat zoudt kunnen uitvoeren!" — „Ga met mij naar school, dominé! Hoor en zie alles stilzwijgend aan, wat er voorvalt. Aan uw groot verstand echter laat ik over, het uwe te doen, wanneer ik het mijne gedaan heb." Dus sprak de schoolmeester, en de dominé gaf hem daarop zijn woord.

Een uur later traden zij het schoolvertrek binnen, de dominé en ook de schoolmeester. De schooljongens kregen beiden naauwelijks in het oog, of zij waren terstond op hunne plaats en zoo stil als muizen. Nadat het schoolgebed was uitgesproken, schraapte de meester zijne keel en begon op een plegtigen toon: „Kinderen, gij hebt u, bij het aanschouwelijk onderwijs van gisteren, tegenover onzen dominé niet naar behooren gedragen; gij hebt door uwe domheid u en mij schande aangedaan, en het is uwe schuld, dat de dominé gisteren de school zoo misnoegd verliet. Ik hoop dat gij thans beter op uwen pligt zult passen, en ik zeg u vooraf, dat hij onder u, die mijne vragen niet of niet naar behooren beantwoordt, van middag school blijft."

Den predikant beviel deze inleiding niet al te best. Hij

vond het wel wat erg, dat de meester met zijn catechetisch-aanschouwelijk onderwijs, dat hij hem naauwelijks een uur geleden als strafbare ketterij onder het oog had gehouden, op nieuw wilde beginnen; maar hij liet hem toch begaan.

Wel een half uur lang werden de kinderen volgens de methode ondervraagd, die den dominé zoo gehaat was, en zonder dat deze begrijpen kon waar de schoolmeester eigenlijk naar toe wilde, — toen deze op eens het noodlottige mes uit zijn zak haalde, omhoog hield, en vroeg: „Wie kan mij zeggen wat dit is?"

Toen hief een der jongens zijnen arm omhoog, en riep juichend: „Ik weet het meester, ik weet het!" — „En wat is het dan, mijn zoon?" vroeg de schoolmeester. — „Het is het mes van mijn vader!"

De schoolmeester had niet noodig den dominé een wenk te geven; deze wist al wat hij verlangde te weten, en verliet de school. Dat hij zich onverwijld naar den plaatselijken regter begaf, met aandrang om bij den vader van den jongen huiszoeking te doen, laat zich gemakkelijk begrijpen. De uitslag daarvan was zoo als men kon verwachten: de zes ganzen van den dominé werden gevonden, doch reeds geslagt, ten einde naar de nabijgelegene stad gebragt en daar verkocht te worden.

De blijdschap van den predikant, toen hij zijne ganzen terug had, was groot; één ding speet hem echter, namelijk dat zij reeds alle zes geslagt waren. Maar hij wist zich te redden: de beste koos hij zich voor zijne tafel uit; de magerste werd gelijktijdig met de vetste gebraden, en de overige vier werden door de meid naar de markt gebragt.

Toen de avond gevallen was, zag men eene plegtige processie van de pastorij naar de school in optogt. De dominé ging voorop, met zijne gade aan den arm, welke laatste eene flesch Meissner landwijn in de andere hand droeg; daarop volgde de meid met een toegedekten schotel, die echter eene geurige lucht verspreidde, aangezien daartusschen de magerste van de zes ganzen lag; — mager wel is waar voor den dominé, maar vet genoeg voor den schoolmeester en de zijnen. Met eene doelmatige toespraak werden de geschenken den schoolmeester ter hand gesteld, in wiens nederige

woning zulk eene aangename braadlucht misschien nog nooit geroken was.

Zes weken later — het was juist den avond vóór Kerstijd — ontving de meester eene aanschrijving van het ministerie, houdende dat hem op voorspraak van den predikant en schoolopziener ter zijner plaatse, uit hoofde van doelmatige vereeniging van het aanschouwelijk met het catechetisch onderwijs, alsmede wegens andere verdiensten aan de gemeente bewezen, eene jaarlijksche verhooging zijns tractements van 10 thaler was toegestaan.

HISTORIE VAN DE ZES PRUISEN.

Vóór eenigen tijd — dus verhaalt de *Weser Zeitung* — zaten in een koffijhuis te Parijs zes Duitschers aan een tafeltje, en het is natuurlijk dat de toestanden van het vaderland weldra ter sprake kwamen. Men discoureerde over de Duitsche pogingen tot eenheid van het weder ontwaakte nationale bewustzijn en van het besluit der Duitschers om eindelijk alle kleingeestige haspelarij te laten varen en zich tot eene groote, sterke en eerbiedwekkende natie te vereenigen. Het spreekt van zelf, dat bij deze gelegenheid voornamelijk aan Pruissen gedacht wordt, welk rijk men geroepen achtte, aan den versterkten nationalen zin van het gemeenzame vaderland eene ware uitdrukking, eene ware beteekenis te geven. Het gesprek werd hoe langer hoe levendiger, en verried weldra een warm enthusiasme. Slechts één van het zestal bewaarde het stilzwijgen en scheen in de algemeene geestdrift niet te deelen.

„Gij zijt waarschijnlijk geen vriend van Pruissen?" vroeg hem zijn buurman, een jong kunstenaar, half ernstig, half schertsend. — „Integendeel," gaf de ander zeer bedaard ten antwoord. „Ik bemin Pruissen om twee redenen: vooreerst omdat ik een Duitscher, ten tweede omdat ik een Pruis ben." — „Gij schijnt echter in onze nationale gevoelens niet te deelen." — „Mijne nationale gevoelens zijn minder levendig, omdat ik noch Duitscher noch Pruis ben." —

„Zijt gij dan verbannen?" — „Ja en neen." — „Maar hoe moeten wij dat begrijpen?" vroeg men van alle kanten. — „Ik ben geen sphinx," antwoordde de gevraagde glimlagchend, „maar een eenvoudig koopman, en zal u dit raadsel terstond oplossen. Ik ben een Pruis; maar daar ik sedert zes jaren mijn *Heimathschein* niet heb laten vernieuwen, heb ik mijn vaderland verloren. Ik ben derhalve geen Pruis meer, en daar ik geen Pruis meer ben, heb ik opgehouden Duitscher te zijn. Het Pruissische gezantschap geeft mij geen pas, en wanneer ik eene reis naar Duitschland wil doen, moet ik bij het Fransche gezantschap om een pas verzoeken, en de reden opgeven waarom ik geen vaderland heb, namelijk omdat een paragraaph, door de Hemel weet welken pennelikker opgesteld, mij daarvan berooft. Is het raadsel nu opgelost?" — „Mijn Hemel, ik ben in den zelfden toestand," zeide de kunstenaar, op zijn neus kijkende; en weldra bleek het, dat het met de overige vier ook zoo gesteld was. Het waren zes Pruisen, die, volgens § 23 der Wet van 31 December 1842, de hoedanigheid van Pruissisch onderdaan hadden verloren, omdat zij niet ter regter tijd er aan hadden gedacht aan de bepaling van gemeld artikel te voldoen.

Er ontstond eene poos stilte, die door den koopman eindelijk met de volgende woorden werd afgebroken: „Mijneheeren, het verblijf buiten 's lands heeft mij mijn vaderland niet doen vergeten; in tegendeel, sedert ik zoo vele landen heb doorreisd, heb ik het nog inniger lief dan ooit, en ik begin hoe langer hoe meer in te zien, dat aan ieder, die het hart op de regte plaats draagt, ondanks alle cosmopolitische gezindheid, toch zijn vaderland dierbaar is. Maar ik heb buiten 's lands menig vooroordeel laten varen, menige verkeerde beschouwing vaarwel gezegd. Ik verblijd mij, zoo goed als ieder patriot, over de politieke beweging in Pruissen, over het ontwaakte nationale gevoel in het Duitsche vaderland; maar ik kan mijzelven niet verbergen, dat bij deze beweging nog altijd veel pruikerij blijft standhouden. Men spreekt wat al te veel in rijm en onrijm over den vijand, die de grenzen van Duitschland bedreigt, en doet zeer weinig, om Duitschland tot een wezenlijk vaderland der Duitschers te maken. Een Pruis verliest zijn vaderlands-regt, omdat hij zes jaren buiten Pruissen vertoefd heeft zonder zijne *Hei-*

mathschein te laten vernieuwen, onverschillig of hij dien tijd in het land der Hottentotten of in het hertogdom Nassau heeft doorgebragt; want Pruissische politie beschouwt ieder niet-Pruissisch land als buitenland. Hoe kan ik nu trotsch op een vaderland wezen, dat mij om zulk eene beuzeling ontrukt wordt? En wie heeft in 't geheel het regt om mij mijn vaderland te ontrukken? Het behoeft voor het overige volstrekt geen moeite te kosten om de absurditeit van genoemde wet aan te toonen. Een Pruis, die eene misdaad heeft gepleegd, ondergaat de daarop gestelde straf, maar houdt toch niet op Pruis te wezen; de eerlijke man daarentegen verliest de hoedanigheid van Pruissisch onderdaan, omdat hij zich tegen § .23 der Wet van 31 December 1842 vergrepen en zijn pas niet vernieuwd heeft. Is het over 't hoofd zien van gemelde paragraaph dan zulk eene ontzettende misdaad, dat daardoor de verbanning uit het vaderland geregtvaardigd wordt, of acht men het regt, om een vaderland te bezitten, zoo gering, dat men het verlies daarvan als eene onbeduidende straf beschouwt? Indien er nu eens een oorlog tusschen Pruissen en Frankrijk uitbarstte, in welk een klem zouden wij dan niet met ons vaderlandschap geraken? Frankrijk zou ons als Pruisen het land uitwijzen; in Pruissen heeft ieder politiedienaar het regt om ons over de grenzen te jagen, en in al de overige Duitsche staten zou ons het zelfde wedervaren. Is het denkbeeld daarvan niet vreeselijk pleizierig? Men is in Pruissen inderdaad begonnen met veel te hervormen en te verbeteren; dat men daarin moge voortgaan! Maar vóór alle dingen hale men de pen door die § 23, en geve aan honderden van Pruisen, die men in verbanning houdt, hun vaderland weder."

Toen hij geëindigd had, kwam het gezelschap overeen om bij de Pruissische regering alle pogingen aan te wenden, dat meergemelde paragraaph buiten werking gesteld wierd.

MENGELINGEN.

Fabriekwerksters in Noord-Amerika. — In een verslag over de schielijk opkomende fabriekstad Lawrence, leest men het volgende omtrent de jeugdige fabriekwerksters aldaar:

Een eigenaardig verschijnsel onder de werkzaamheden vormen hier de fabriekmeisjes, die in 't geheel eene zeer achtbare klasse uitmaken. Het geeft volstrekt geen aanstoot, dat dochters van landbouwers en jonge meisjes uit den geringen middelstand naar de fabrieken gaan, om vier à vijf jaren daar werkzaam te wezen en zich eene aardige som te besparen. Er heerscht onder haar in vele fabrieken een ware wedijver om zeer knap te worden, zich onberispelijk te gedragen en zich naar den geest te beschaven, waartoe haar dan ook de gelegenheid wordt aangeboden. Voorts zijn zij zeer gesteld op netheid en alles wat naar welvoegelijkheid zweemt; en op die wijze is het ligt te begrijpen, dat eens de vrouw van een senator (lid van het hoogerhuis) te Washington, die door bevalligheid, vernuft en goede manieren een sieraad der bevolking aldaar uitmaakt, met zelfgevoel verklaarde, dat zij hare beschaving te danken had aan de dagen, die zij te Lowell in eene katoenfabriek was werkzaam geweest. Zij was eene *self-made*-vrouw, d.i. die alles door zichzelve was geworden, en zoo iets heeft voor den Amerikaan de hoogste waarde. Geestelijken, regters en landbouwers huwen zulke fabriekwerksters bovenal gaarne, omdat zij aan vlijt gewoon zijn, hetgeen van de trage, vertroetelde jonge dames uit de zoogenaamde „gegoede klasse" niet altijd gezegd kan worden; want de opvoeding der laatsten is meestal bij uitnemendheid slecht.

Ongeval bij een stierengevecht te Zaragoza. — Het Spaansche weekblad *Novedades* geeft verslag van een schrikkelijk voorval, dat te Zaragoza heeft plaats gehad. Bij een stierengevecht daar, den 24sten Augustus l.l., had de beroemde toreador Cuchares, een Aragoniër, reeds drie stieren afgemaakt, met wie hij juist niet veel te stellen had

gehad. Nu verschijnt de vierde. De woede van het dier is buitengemeen; de *bandelores* der *picadores* verscheurt hij; daarop is hij met een sprong over de palissaden, werpt met zijn horens een soldaat met zooveel kracht ter aarde, dat deze kort daarna in het hospitaal den laatsten adem uitblaast, springt vervolgens over het afschutsel, en werpt zich, van woede brullende, midden onder de toeschouwers, wier getal wel zesduizend bedraagt. De schrik is algemeen; men schreeuwt, vlugt, en dringt elkander dood. Soldaten, met sabel en bajonet, en Cuchares, met den degen in de hand, vervolgen het trotsche dier, wien het alleen te doen is om te ontvlugten, en niet om iemand te mishandelen. Eenigen onder het publiek schieten met pistolen op den stier, doch treffen niet dit beest, maar andere aanschouwers. Eindelijk valt Cuchares zoo vlug en behendig mogelijk regtstreeks op den stier los, en met éénen slag ligt het beest dood aan zijne voeten.

Garibaldi's afkomst. — De *Elberfelder Zeitung* berigt: In de kerkboeken van de gemeente Rüggeberg, in het graafschap Mark, bevindt zich de volgende aanteekening:

Dr. Joseph Baptist Garibaldi en Catharina Amalia von Neuhoff, gehuwd 16 Augustus 1736. Toen namelijk in 1736 onze beroemde landsman Theodor von Neuhoff als Theodor I den koningstroon van Corsica beklom, zond hij zijnen vertrouweling, den schranderen Dr. J. B. M. Garibaldi, naar zijn ouderen broeder, die het landgoed Peddenöh nabij Rüggeberg bewoonde. Daar ter plaatse verloofde de voorzaat van den thans zoo beroemden generaal zich met de zuster van zijnen souverein, en nam haar nog in het zelfde jaar mede naar Ajaccio. Na de herovering van Corsica door de Genuezen, in 1741, vlugtte Theodor I in ballingschap naar Engeland, terwijl Dr. Garibaldi met zijne familie naar Nizza trok en daar als praktiserend geneesheer een hoogen ouderdom bereikte. Zijn kleinzoon is de gevierde held van den dag, in wiens aderen van grootmoederszijde Duitsch adelijk bloed stroomt.

Baard aanbevolen. — De volgende zonderlinge brief verscheen dezer dagen in het Engelsche tijdschrift *The Lan-*

cet (aan genees- en heelkunde gewijd). „Sir, Aan u, als bevoegd chirurgijn, en aan uwe lezers wensch ik kortelijk mijne gedachten te doen kennen aangaande de zonderlinge gewoonte, die wij Engelschen hebben van ons den baard te scheren. Na een verblijf in den vreemde, waar ik mijn baard liet groeijen, zoo als natuur meêbrengt, keerde ik naar mijn geboorteland terug, en, zorgende „te Rome te doen, gelijk Romeinen," haalde ik mijn lang verwaarloosd scheermes weêr voor den dag. Eene zware verkoudheid en hardnekkige hoofdpijn waren het gevolg er van. Bijna duldeloos daaronder lijdende, wenschte ik te weten, of een uwer contribuenten eenige op wetenschap gegronde of zelfs maar aannemelijke reden kon aangeven, waaruit de gewoonte van scheren zou voorkomen. De natie heeft ze het eerst aangenomen tijdens de regering van Engelands losbandigsten en verwijfdsten koning. De baard is door dichters, philosophen en geestelijken (mannen, die te goed voor de wereld waren) gedragen geweest. De baard is in ons veranderlijk luchtgestel meer noodzakelijk dan elders, en ik heb nog te vernemen, waarom men tegenwoordig een afkeer er van heeft. Uw onderdanige dienaar, een Reiziger."

De Japansche gezanten op hunne terugreis. — Er zijn tijdingen van het Amerikaansche fregat *Niagara* ontvangen, dat de Japansche gezanten naar hun vaderland terugbrengt. Zij hadden uit de hun toegewezene kajuit bijna al het mobilair doen verwijderen, dat er met groote kosten was ingebragt, daar zij, in plaats van zich van de kostbare leuningstoelen te bedienen, liever verkozen, volgens Oostersche gewoonte op den grond te gaan zitten. Zij gebruikten dagelijks zeven à acht maaltijden, rookten, speelden schaak, en streelden van tijd tot tijd hunne groote teenen, welk laatste hun in hunne uitlandigheid blijkbaar zeer veel troost scheen te verschaffen.

Het oude huis. (Uit *American Reminiscenses.*) — Er was één artikel in het huis, dat aan de familie Washington had behoort, één enkel artikel. Het was een oude spiegel, die zich boven den schoorsteen bevond en nooit van zijne plaats was geweest. Ik herinner mij best, dat in mijne kindsheid van een

ouden knecht te hebben gehoord, en met eerbied den spiegel te hebben aanschouwd, die menigwerf het gelaat en de gestalte van den beminden Washington had weêrkaatst. Hij werd als gedenkstuk bewaard. In menigen droeven nacht, terwijl ik slapeloos te bedde lag en den wind buiten akelig hoorde fluiten, voelde ik bij het staren op de sombere beschotten der groote kamer eene koude rilling, en kon, bij de diepe stilte, die in het rond heerschte, schier mijn hart hooren kloppen. Dan toonde eene angstige verbeelding hare schrikbarende werking; ik verbeeldde mij nogmaals het gefluister te hooren der woorden van mijne moeder: „Als eene ijdele hoop u kwelt, denk dan aan den goeden man, die eens nederlag, waar gij ligt, en wees dankbaar en tevreden. Uw droombeeld zal wijken."

Bewijs van verstand. — In eene regtszaak van Noord-Missisippi (Vereenigde Staten) stond iemand te regt wegens diefstal. Sommigen betwijfelden 's mans verstand, en de regter meende zich dienaangaande te moeten doen inlichten, weshalve hij aan een der getuigen vroeg: „Denkt gij dat de beklaagde het onderscheid kent tusschen *regt* en *onregt?* dat hij weet wat *goed* of *slecht* is?" — „Ik denk dat hij het weet, mijnheer!" gaf de getuige ten antwoord; „want, toen hij een borrel dronk, hoorde ik hem zeggen: „Dat is *goede* brandewijn!" Daaruit maak ik op, dat hij weet wat *goed* of *slecht* is." Dit rare antwoord deed al de aanwezigen lagchen, ook den regter, die het bewijs aannam en deed gelden.

Zonderlinge vergissing, onlangs te Dôle in Frankrijk gebeurd. Er waren twee personen in het gasthuis overleden, en zij zouden te gelijker tijd worden begraven. Het waren een jong meisje en een soldaat uit het garnizoen. De beide kisten hadden naast elkander gestaan, en per abuis werd die van het meisje grafwaarts begeleid door een pelotton dragonders met militaire eer, en die van den jongen krijgsman met bloemen, als zinnebeeld van zuiverheid en onschuld er op gestrooid, op vier vrouwenschouders gedragen, en door een processie van meisjes, gebeden prevelende, gevolgd.

DE HERTOG VAN RIPPERDA.

Door ANASTATIUS.

De werkelijkheid is dikwijls meer romantisch dan de stoutste verdichting. Wij vertrouwen, dat de lezer van dit tijdschrift die bekende waarheid op nieuw bevestigd zal zien in de levensschets, die wij hem in de volgende bladzijden aanbieden, en wij hopen, ofschoon daarin zuivere geschiedenis gevende, genoegzaam de aandacht te zullen boeijen, althans van hen, die niet of minder met den persoon, wiens loopbaan wij gaan schetsen, bekend zijn.

Joan Willem van Ripperda werd geboren in de provincie Groningen en Ommelanden, uit een geslacht, dat de Roomsche godsdienst beleed. Dit laatste schijnt de reden te zijn geweest, dat zijn vader destijds, toen de Gereformeerde godsdienst in ons land die van den staat was, geen landsambt bekleedde, ofschoon de Ripperda's vroeger in aanzienlijke staatsbetrekkingen geplaatst waren. Hoewel de oude Ripperda, een vroom en ernstig man, zeer aan zijne kerk was gehecht, en met zorgvuldigheid zijnen zoon in de leer zijner vaderen zocht op te voeden, was hij toch vrijzinnig genoeg om hem, toen hij de jongelingsjaren bereikt had, naar de academie te Leiden te zenden, niettegenstaande de Protestantsche omgeving, die hem daar wachtte, hem wel eenige zorg baarde. Te meer was dit het geval, daar zich bij den jongen Ripperda, bij veel vlugheid van verstand, tevens al vroeg kiemen van ligtzinnigheid, hoogmoed en avontuurlijken zin vertoonden, welke hem boven anderen aan indrukken van buiten blootstelden. Gedurende zijn eerst verblijf aan de hoogeschool legde de jongeling zich met ijver op de wetenschappen toe, maakte daarin aanmerkelijke vorderingen, en beloofde veel voor de toekomst. Later echter verflaauwde zijn ijver, en werd hij hierover, op verzoek van zijnen vader, door een der hoogleeraren gestreng berispt; maar dit was den hoogmoedigen jongeling ondragelijk, en bragt zulk eene verkoeling tusschen hem en zijnen vader te weeg, dat hij, toen deze

hem door den dood werd ontnomen, eene volkomene onverschilligheid aan den dag legde.

De eerzucht schijnt den student spoedig weder te hebben aangespoord om zich met al zijne krachten op de studiën toe te leggen, en, geholpen door zijne vlugheid, verwierf hij zich eene uitgebreide kennis, zoodat hij, toen hij zijne regtsgeleerde studiën had volbragt, den naam van een zeer bekwaam jong mensch had verworven. Brandende van ijver om in de wereld vooruit te komen en te schitteren, strekte zijn vurig verlangen zich naar het bekomen van een staatsambt uit, dat hem het best den weg tot eer en grootheid banen kon. Een onoverkomelijke hinderpaal echter stond hem daarbij in den weg, namelijk zijne godsdienstbelijdenis; maar de eerzuchtige jongman deinsde er niet voor terug dien hinderpaal omver te werpen: hij wilde en moest groot worden in de wereld, en ging er dan ook spoedig toe over om de Roomsche belijdenis te verlaten en de leer der Hervormde kerk aan te nemen. Zooveel achting wij voor Ripperda zouden gevoelen, als innerlijke overtuiging hem tot zulk een stap den moed had gegeven, zoo weinig kunnen wij hem die schenken, nu wereldsche belangen hem daartoe aanspoorden.

De ladder tot eer en fortuin stond nu, in een tijd dat wetenschappelijk gevormde en begaafde menschen veel minder algemeen dan thans werden gevonden, voor Ripperda opgerigt, te meer daar hij van een oud en aanzienlijk geslacht afkomstig was; want niettegenstaande den republikeinschen regeringsvorm, heerschte toch in de Vereenigde Gewesten een aristocratische geest.

Omstreeks het jaar 1713 nam Ripperda, als afgevaardigde der provincie Groningen, zitting in de vergadering der Staten-Generaal, en hier was hem de gelegenheid geopend om zich als een bekwaam en talentvol staatsman te doen kennen. Als zoodanig werd hem dan ook regt gedaan, daar hij twee jaren later benoemd werd tot buitengewoon gezant der staten bij het Spaansche hof; doch in zijne eerzucht niet voldaan met dien rang, verzocht en verkreeg hij kort daarna, zonder verhooging van inkomen, den titel van „ambassadeur.”

Niet lang was Ripperda te Madrid, of zijn sluwe, schrandere geest had spoedig het staatkundig terrein, waarop hij

zich bewegen zou, verkend, en bespeurd dat het zijn belang was zich aan den kardinaal del Giudice, die thans in Spanje de magt in handen had, aan te sluiten. Het gelukte hem met den kerkvoogd in naauwe verbindtenis te komen en zich daardoor een magtigen beschermer te winnen. De omgang in Giudice's huis bragt hem telkens in aanraking met sommige vaders van de orde der Jezuïten, die het bitter betreurden, dat zulk een man van zijn geloof was afgevallen, en geen pogingen spaarden om hem in den schoot der moederkerk terug te voeren. Menschenkenners als zij waren, hadden zij spoedig Ripperda's zwakke zijde gevonden. Zij begonnen hem op fijne wijze voor te spiegelen, tot welk eene grootheid hij in Spanje zoude kunnen opklimmen, wanneer hij van zijne afdwaling terugkeerde; en zoo als ligt te begrijpen is, maakten zulke argumenten een sterken indruk op zijn gemoed, en aldus werd het zaad uitgestrooid in ontvankelijken grond, waar het weldra vruchten zou dragen. Dit toch bleek genoegzaam, toen de ambassadeur, na het gelukkig volbrengen zijner zending, door de staten uit Spanje teruggeroepen wordende, zijn huisgezin te Madrid achterliet, waar hij door zijne gave van verstand, geleerdheid, welsprekendheid en aangenamen omgang, de genegenheid der buitenlandsche gezanten, der Spaansche grandes, en zelfs van den koning en de koningin, had gewonnen, zoodat allen, die hem kenden, hem met leedwezen naar Holland zagen terugkeeren.

Niet langer hield Ripperda zich in het vaderland op, dan noodig was om den staten verslag zijner zending te doen en zijne zaken in Groningen te regelen; want daar reeds een gerucht van een voorgenomen overgang tot de Roomsche godsdienst was overgewaaid, en hij van verschillende zijden daarover onderhouden werd, wist hij deze onaangename omstandigheid slechts te ontgaan, door alles stoutweg te ontkennen, en moest hij dus wel verlangen naar het voor hem zoo aanlokkelijke Spanje terug te keeren. Daar werd hij met blijdschap ontvangen, en in een gehoor bij den koning en de koningin met vleijende onderscheiding en vriendelijkheid bejegend. Op nieuw werd hij nu door verschillende priesters bestormd, en zijn half gevormd voornemen rijpte eindelijk tot een vast besluit: hij zwoer openlijk de Hervormde godsdienst af, en werd weder in de kerk zijner

vaderen opgenomen. Hoewel er eigenlijk weinig eer voor de kerk in dezen herhaalden overgang van een beginselloozen man naar de wereld gelegen was, werd de vermeende zegepraal toch met groote plegtigheid en luister gevierd, en de openlijke bekeering zelfs door vorstelijke personen en door den generaal der Jezuïten bijgewoond.

Groot was het gerucht en de opspraak, die zulk een openlijke overgang van een gezant der staten in het vaderland verwekte, — hevig de berisping, die hem van verschillende zijden, zelfs in hem toegezonden brieven, te beurt viel, — maar nog grooter waren de bewijzen van bijval en genegenheid, die hem in geheel Madrid en aan het Spaansche hof werden geschonken. Vooral de kardinaal Alberoni, die zich uit geringen stand tot eersten minister van Spanje had verheven, nam den nieuw bekeerde, wiens groote gaven om een uitstekend staatsman te zijn hij had erkend, onder zijne bescherming, en gebruikte hem in gewigtige aangelegenheden, terwijl hij hem het ambt van directeur van het fabriekwezen wist te bezorgen, — eene betrekking, die echter weinig met Ripperda's smaak en aanleg strookte. Het was maar korte tijd, dat hij dit ambt bekleedde, aangezien de kardinaal, het lot van zoovele staatsmannen deelende, weldra in ongenade viel; en toen deze zich te Segovia ambteloos terugtrok, vond Ripperda het raadzaam, zijnen beschermer te volgen, zich voor het oogenblik buiten de staatsdienst te houden, en op het landgoed, dat hij te Segovia bezat, in den schoot van het huiselijk leven zijne dagen zorgvrij te genieten.

Het was evenwel voor Ripperda niet weggelegd, dat hij langen tijd ambteloos zou leven; want weldra meende de koning zijne dienst te behoeven en ontbood hem naar Madrid. Andermaal werd hem nu eene taak toevertrouwd, welke hem maar half beviel, daar zij niet genoeg zijne eerzucht bevredigde. Hem werd namelijk de last opgedragen om zich naar Frankrijk te begeven en daar een aantal werklieden voor Spanje aan te werven; want in dit land waren handwerken en fabrieken in groot verval geraakt, en de koning vleide zich, door dien maatregel den kwijnenden toestand te verbeteren. Ripperda nam de taak op zich, en spaarde geen moeite, om ze naar den wensch van Zijne Majesteit ten einde te brengen; want hij was schrander genoeg om

te begrijpen, dat eene gelukkige volvoering der geringere taak hem den weg moest banen tot grootere eer en magt. In Frankrijk mogt hij echter niet slagen; dit deed hem besluiten in Holland nieuwe pogingen aan te wenden, en dáár gelukte het hem een vijftigtal werklieden te verzamelen, welke hij te scheep naar Spanje overvoerde.

De koning was ten hoogste over Ripperda voldaan, en toonde dit weldra door hem als gezant naar het Oostenrijksche hof te zenden, om aldaar eene gewigtige aangelegenheid te behartigen. Weldra vertrok hij naar Weenen, werd bij den keizer welwillend ontvangen, en wist met zooveel beleid Spanje's belangen te bevorderen, dat den 30sten April 1725 een vredesverbond werd gesloten, waarbij hij meer voordeelen had verworven, dan zijn koninklijke meester hem had opgedragen, terwijl hij in die onderhandeling zwarigheden had overwonnen, welke de bekwaamste staatslieden onoverkomelijk geacht hadden. Toen hij, na zoo uitstekend geslaagd te zijn, te Madrid werd teruggeroepen, ontving hij de gunst om zijnen negentienjarigen zoon te mogen achterlaten, tot behandeling der Spaansche zaken. De keizer stelde hem bij het afscheidsgehoor een geschenk ter hand van vijfduizend florijnen waarde, en bij zijne terugkomst bleek, dat hij de volle gunst van zijnen vorst had gewonnen. Niet alleen toch werd hij tot de *hertogelijke waardigheid* verheven, maar tevens tot intendant-generaal van den koophandel en te gelijk tot eersten staatsdienaar des rijks.

Slechts weinigen van ons geslacht zijn bestand om groote magt en weelde zonder schade voor hun karakter en hunne handelingen te dragen, en het minst was dit wel te wachten van een man, die zoo weinig door edele en vaste beginselen bestuurd werd als Ripperda. Allengs verloor hij in zijnen omgang die minzaamheid en innemendheid, welke hem zoovele vrienden had doen verwerven; zijne trotschheid en wreedheid traden meer en meer te voorschijn; zonder matiging deed hij een ieder zijne magt gevoelen, en als een natuurlijk gevolg hiervan nam het getal zijner vrienden dagelijks in gelijke mate af, als dat zijner vijanden vermeerderde. Dit bekommerde hem echter weinig, daar hij het volkomen vertrouwen des konings hoe langer hoe meer genoot, die hem, bij zijne andere hooge waardigheden, nog be-

noemde tot minister van oorlog, geheimschrijver van Indië, opperregter des rijks en voorzitter bij alle gewigtige vergaderingen, zoodat nu alle magt in den staat in zijne hand berustte.

En hoe voegde zich Ripperda's echtgenoote op dit schitterende standpunt, waarop zij wel nimmer had kunnen vermoeden geplaatst te zullen worden? Wij vinden weinig van haar vermeld; dit echter staat van haar opgeteekend, dat zij, even als haar echtgenoot, een weinig bedwelmd werd op de duizelingwekkende hoogte, welke zij had ingenomen. Toen Ripperda zich van het hof had moeten verwijderen, had zij zich aan eene soort van vroomheid gewijd, die haar veel omgang deed houden met eene vereeniging van geestelijke maagden en haar den roem van uitstekende godsvrucht had doen verwerven. Het bleek thans evenwel, dat zij zulk een leven had gekozen, niet omdat zij de wereld, maar omdat de wereld haar had verlaten; want naauwelijks was zij tot zulk een hoogen rang verheven, of hare naauwgezetheid en zoogenaamde goede werken werden minder beoefend; allengs legde zij al hare vroomheid af als een versleten kleed, en betoonde zich eene ijdele en hoogmoedige vrouw naar de wereld, die volkomen aan de zijde van haren echtgenoot voegde.

Intusschen werkte de hertog van Ripperda met rusteloozen ijver voor de belangen van Spanje, en legde tevens een al te blijkbaar oogmerk aan den dag om, zooveel hij kon, zijn vaderland te benadeelen, hetgeen bij zooveel anders, dat wij in hem afkeuren, een onuitwischbaren blaam op zijn karakter heeft geworpen. Doch wat kon de denkwijze zijner landgenooten den man deren, die geen hooger gevoel kende dan dat van eerzucht en begeerte naar zinnelijke genietingen? Immers, de koning verhief hem tot hertog van den derden rang, de hoogste waardigheid, die in het koningrijk van Spanje bestond.

Zoo had dan de eerzuchtige man meer dan het toppunt zijner wenschen bereikt, en alles verworven wat de wereld bij magte was hem te geven. Dat deed hij dagelijks zelfs den rijksgrooten hoe langer hoe meer gevoelen, daar hij niet schroomde de voornaamste staatsdienaren somwijlen, als zij naar zijne meening iets verzuimd hadden, in tegenwoordigheid van den koning en de koningin op de gestrengste

wijze te berispen, waarin dan Hunne Majesteiten slechts blijken van trouw en verkleefdheid zagen.

En was de magtige hertog nu tevreden en gelukkig? Wij zouden tot antwoord weder kunnen vragen: Zijn ooit aardsche grootheid en weelde alleen in staat geweest iemand gelukkig te maken? Hoe onmogelijk dit is, bleek ook bij den hertog van Ripperda. Niet altijd was hij in de staatkunde even voorspoedig; want hoeveel geslepenheid hem eigen mogt zijn, faalden ook menigmaal zijne ontwerpen, en dit veroorzaakte zijn vrij prikkelbaar gemoed telkens een groot verdriet. Bovendien bleef ook zijne gezondheid niet ongestoord, daar hij door hevige rhumatiek werd aangetast, welke hem pijnlijke en treurige uren bezorgde. En ook dan, als geen bijzondere aanleiding tot verdriet bestond, legde hij dikwijls eene droefgeestigheid en onrust aan den dag, die genoegzaam bewees, dat hij dien gemoedsvrede en die voldaanheid, welke de voornaamste bestanddeelen van levensgeluk uitmaken, in al zijne grootheid nog niet had gevonden. Maar de staatkundige bezigheden, welke hij met stipte naauwkeurigheid bleef verrigten, hielden zijne gedachten al te zeer bezig, om zich veel aan gemoeds-aandoeningen te kunnen overgeven.

Toch had de staatsman nog behoefte aan andere afleiding, aan ontspanning van zijnen geest; want Ripperda was ook een man van fijnen smaak, die de wetenschap en de letteren beminde, gaarne in zijne vrije uren de staatszorgen van zich wierp, en zich met mannen van geestbeschaving in de letterkunde verlustigde. Zulk een man vond hij in lord Stanhope, den Engelschen gezant aan het Spaansche hof, die niet slechts een groot staatkundige was, maar ook op het veld van geleerdheid en letteren lauweren had geoogst, en tusschen wien en Ripperda dan ook weldra eene vriendschappelijke betrekking ontstond. Alle aanzienlijken van gelijken geest en smaak gevoelden zich door de woning van Stanhope aangetrokken, en zoo vormde zich, met voorbijzien van natie of godsdienst, aldaar een kring der uitstekendste geesten uit de hoofdstad, die zich verlustigden en oefenden in het bespreken van gewigtige onderwerpen uit het gebied der godgeleerdheid, zede- en letterkunde, zonder dat immer de staatkunde mogt worden aangeroerd. In dezen kring van voortreffelijke vernuften was Ripperda een

der schoonste sieraden; want door zijn scherp verstand en fijne geestigheid wist hij aan hetgeen hij sprak belang bij te zetten en allen te boeijen en te behagen. Het was dan ook natuurlijk, dat hij, zoo vaak de staatszorgen het hem veroorloofden, het geestrijk genot ging smaken, dat in het huis van lord Stanhope hem werd aangeboden, en nog vaker zou hij derwaarts zijn gegaan, indien zijne benijders het gerucht niet hadden uitgestrooid, dat hij, tegen het belang des lands, te veel met den Engelschen gezant was verbonden.

Men ziet reeds dat Ripperda, in weêrwil der uitstekende gaven en der groote magt hem geschonken, niet bevrijd bleef van laster en tegenwerking; het was trouwens ook wel te vermoeden, dat hij, de vreemdeling, in dit opzigt niet veiliger zou zijn tegen hofkabalen, dan zoovele aanzienlijke staatsdienaren vóór hem. Door zijne verheffing tot zoo vele waardigheden hadden verscheidene rijksgrooten hunne plaatsen voor hem moeten ruimen, en waren daardoor zijne bitterste vijanden geworden. Daaronder was de markies de Grimaldo, die veel invloed had aan het hof, een der gevaarlijksten. Bij hem hadden zich de markies de Castellare, de heeren de Labarzo, de Martines, de Veneras, en andere aanzienlijken, met hunnen aanhang aangesloten, zoodat zich weldra eene geduchte coalitie tegen den magtigen staatsdienaar gevormd had. Daar men vast besloten had beschuldiging tegen hem in te brengen, was deze ook spoedig gevonden; het gerucht werd uitgestrooid, dat de hertog zich vier millioen van 's lands gelden toegeëigend en staatsgeheimen aan lord Stanhope verraden had. Een Jezuït, een vertrouweling van den groot-inquisiteur, werd belast om den koning van de waarschijnlijke gegrondheid dezer geruchten te overtuigen. Het gelukte hem het volk in gisting te brengen, en den koning te doen inzien, dat het om des volks wil noodig zou zijn, Ripperda van zijne ambten te ontzetten, en den markies de Grimaldo in zijne vroegere waardigheden te herstellen. Ripperda werd bij den koning ontboden; zijne waardigheid van eersten staatsdienaar werd hem ontnomen, en toen hij, diep verslagen, aanbood om ook zijne andere bedieningen neder te leggen, werd dit, tot zijnen schrik, dadelijk aangenomen, en hem slechts de gunst van een jaargeld van drieduizend pistolen overgelaten.

Welk een slag voor den man, die geen ander levensdoel kende, dan te heerschen en te schitteren! Nog vóór korten tijd bogen de hoogmoedigste grandes voor hem in het stof en lag een geheel koningrijk aan zijne voeten, en nu achtte de diep gevallene zich niet meer veilig voor den overlast van het gepeupel, zoodat hij den gezant der Vereenigde Nederlanden moest verzoeken hem in zijne koets naar eene schuilplaats te brengen, welke hij vond in het huis van den Engelschen gezant, die edelmoedig genoeg was zijnen vriend in het ongeluk niet te verloochenen.

Nog dieper zou de gevallen staatsman zinken; want zelfs zijne schuilplaats werd hem niet vergund. De koning, die vermoedde dat hij belangrijke papieren onder zich had, liet het huis van Stanhope door eene wacht bezetten, en den gezant een en andermaal schriftelijk aanmanen, den hertog zijne woning te ontzeggen. Stanhope wenschte nu wel van zijn gevaarlijken gast ontslagen te zijn; doch daar deze niet was over te halen om vrijwillig het huis te verlaten, gevoelde hij te veel betrekking op hem om geweld te willen gebruiken. Eindelijk werd echter de koning, door Ripperda's vijanden opgezet, het dralen moede, en ten gevolge van een bepaald besluit van den raad van Castilië werd Stanhope's woning op een vroegen morgen door krijgsvolk bezet, Ripperda met geweld daaruit gehaald en overgevoerd naar eene gevangenis op het kasteel van Segovia.

Ook de zoon van Ripperda werd in den val van zijnen vader medegesleept. Deze jonge staatsman, die zich als gezant aan het hof te Weenen bevond, stond juist op het punt om aldaar met eene voorname hofdame, de gravin van Blaggay, in het huwelijk te treden, toen hij plotseling werd teruggeroepen, waardoor het voorgenomen huwelijk afsprong en aan zijne staatkundige loopbaan voor hem de bodem werd ingeslagen.

Wij gaan met stilzwijgen de verwikkelingen voorbij, welke door het geweld, ten huize van Stanhope gepleegd, tusschen Engeland en Spanje ontstaan waren, en vermelden slechts, dat het Engelsch gouvernement als voldoening vorderde, dat de gevangen staatsman, die door Stanhope beschermd was, zou worden losgelaten, maar dat, in weerwil velen, ook in Spanje, beweerden dat de gevangene onschuldig was en

behoorde ontslagen te worden, de Spaansche regering bleef weigeren om aan dat verlangen te voldoen.

De rampspoedige Ripperdà bleef dus in de gevangenis zuchten, en dit zou nog vele jaren hebben kunnen voortduren, indien zich niet eene omstandigheid had opgedaan, welke aan zijnen toestand eene geheel andere wending gaf. Het schijnt dat de gevangene niet zoo gestreng werd opgesloten, of hij mogt dikwijls in de vertrekken van den slotbewaarder eenige afleiding zoeken. Hier ontmoette hij eens eene schoone jonge dame uit Segovia, welke, naauw bevriend met de huisvrouw des slotbewaarders, menigen namiddag bij deze aan huis doorbragt. De ontmoeting herhaalde zich meermalen; daaruit ontstond eene nadere bekendschap, daarna een vertrouwelijke omgang, en eindelijk wederzijdsche liefde tusschen de schoone, maar ligtzinnige jonkvrouw, en den man, die, hoewel reeds bejaard, genoeg aantrekkelijks in zijnen omgang en in het algemeen nog veel behagelijks bezat om haar aan zich te verbinden, terwijl hij te veel de slaaf zijner zinnelijkheid was, en te weinig zedelijk beginsel bezat, om door het misdadige van zulk een minnehandel te worden afgeschrikt. Weldra bragt de Spaansche dame hem bezoeken in zijn vertrek; en daar deed hij haar spoedig, in tegenwoordigheid van zijn getrouwen dienaar, op wien hij zich verlaten kon, den voorslag, en toonde haar de mogelijkheid, om hem uit zijne gevangenschap te bevrijden. De jonge dame was hiertoe volkomen bereid, en tevens om, als hij in vrijheid was, met hem de vlugt te nemen. In eene nadere bijeenkomst werd nu een geregeld plan tot ontvlugting vastgesteld en de tijd daartoe bepaald.

De kamerdienaar, die vrij kon in- en uitgaan, droeg zorg dat in de nabijheid van het slot gezadelde paarden werden gereed gehouden, terwijl de jonge dame, om geen vermoeden op te wekken en veiliger te kunnen handelen, de echtgenoote van den slotvoogd in den waan gebragt had, dat tusschen haar en den gevangene eene groote verkoeling was ontstaan.

In den nacht, tot de volvoering bepaald, opende de jonge Spaansche dame, met een sleutel, dien zij had weten te bekomen, eene deur, welke in een bloemtuin uitkwam en waardoor zij de vertrekken van den hertog kon naderen. Hij zou anders het huis niet hebben kunnen verlaten, daar de andere

uitgang, uit de groote deur, eerst kon bereikt worden, als hij verscheidene bewoonde kamers was doorgegaan; doch nu was hem de weg geopend, en kon men veilig zijne goederen en kostbaarheden naar buiten brengen. Zijn geld was vooraf door wissels overgemaakt naar Holland en Engeland. De hertog werd met behulp van eene ladder over een hoogen muur geholpen, en nadat hij alzoo buiten het kasteel was gekomen, snelde hij, van zijne beminde in manskleederen en van zijnen dienaar vergezeld, naar St. Andero, waar een Hollandsch schip lag, dat dadelijk werd gehuurd en de vlugtelingen naar de Hollandsche kust overbragt, waar zij zonder tegenspoed aankwamen.

Het ontbrak den hertog in Holland niet aan vrienden, die hem met blijdschap ontvingen. Hij vestigde zijn verblijf in den Haag, waar hij het best in de gelegenheid was om eene nieuwe staatkundige loopbaan op te sporen, en hier kwam hij in kennis met Perez, den gezant van den keizer van Marokko bij de Staten-Generaal, en dit deed in Ripperda's geest de gedachte ontstaan, om in Marokko zijn geluk te beproeven, en tevens door middel van dat land zich op het ondankbare Spanje te wreken. Perez achtte het evenwel noodig, hierover eerst den keizer mondeling te onderhouden. Eer dit echter geschieden kon, zou er een geruime tijd moeten verloopen, en deze omstandigheid, zoowel als de drang zijner maîtres, die het in Holland niet scheen te bevallen, deed Ripperda besluiten, zich voorloopig in Engeland te vestigen; want zijne bekende gunstige gezindheid voor Engeland, tijdens zijne bewindvoering in Spanje, kon hem van eene goede ontvangst der Engelsche aristocratie verzekeren. Hierin werd hij ook niet te leur gesteld. Ieder beijverde zich, den man, van wien in geheel Europa en vooral in Engeland veel gesproken werd, vriendschap te bewijzen; vele aanzienlijke lords boden hem hunne woning aan, maar hij nam zijnen intrek bij een bloedverwant van den gezant Stanhope. Hier zochten vele Engelschen zijnen omgang, daar zijne aangename eigenschappen, groote bekwaamheden en rijpe staatkundige ondervinding hen prijs deden stellen op zijnen omgang. Ook verkreeg Ripperda een gehoor bij koning George I, waarin hij zich over Spanje beklaagde, en den koning plannen mededeelde, waar-

door men dat land zou kunnen schaden; maar hij ontwaarde spoedig, dat de vorst te voorzigtig was om te zijnen gevalle gevaar te loopen met Spanje in onmin te komen, zoodat hij tot zijne bittere spijt moest erkennen, dat aan het Engelsche hof weinig voor hem te hopen was.

Overigens werd de hertog voortdurend door de eerste lieden des lands met beleefdheden overladen, en deze omstandigheid bewoog hem om vooreerst nog in Engeland te blijven. Doch ongelukkig was de aan zinnelijk genot verslaafde man niet bestand tegen de verzoekingen der weelde en der vermaken, waarmede de edele lords hem overstelpten. Niet meer gebonden door bezigheden en staatszorgen, gaf hij zich zoo onbeteugeld aan het genot over, dat zijn leven als zeer aanstootelijk en ongeregeld bekend werd, hetgeen bij de op welvoegelijkheid gestelde Engelschen niet weinig afkeuring verwekte en zelfs courant-artikelen uitlokte, waarin hij hevig gegispt werd. Dit had een ongunstigen invloed op Ripperda's verkeer; velen trokken zich van hem terug, en de huizen der aanzienlijksten werden voor hem gesloten. Hij zag zich tot eene geregelde levenswijze gedwongen, en wist zich daardoor op nieuw bij velen te verheffen; maar toch zag hij wel, dat hij niet lang meer in Engeland zou kunnen verblijven, want ook zijne geldmiddelen waren door zijne weelderige levenswijze aanmerkelijk verminderd. Dit een en ander bragt hem weder terug op zijnen wensch om in Marokko zijnen weg te vinden; maar toen dit voornemen, ten gevolge eener vertrouwelijke uitlating tegen een zijner vrienden, in Londen uitlekte, begon eene algemeene ontevredenheid en verachting tegen Ripperda zich te openbaren.

Nu het in Londen voor hem zoo onaangenaam was geworden, vertrok hij met zijne maîtres en zijnen dienaar spoedig weder naar Holland, om daar andermaal met Perez in onderhandeling te treden. Ditmaal slaagde hij beter dan te voren. Perez verzekerde hem, dat hij, met aanbevelingsbrieven van hem voorzien, zich met volkomen vertrouwen naar Marokko kon begeven, en beloofde hem bovendien, dat hij, na zijne terugroeping, zelf de voorslagen, die Ripperda ten nadeele van Spanje doen wilde, zou ondersteunen. Met een schip, dat van Amsterdam uitzeilde, zette hij koers

naar Mequinez. Deze reis duurde verscheidene weken en werd door een hevigen storm bezwaarlijk gemaakt. Zij landden behouden in de nabijheid van Tanger, waar zij eenige dagen bleven vertoeven, om zich van de vermoeijenissen der reis te herstellen, en zetteden toen over land hunne reis naar Mequinez voort.

Het schijnt opmerkelijk, dat Ripperda's maîtres hem met zulk eene getrouwheid, zelfs naar een ander wereiddeel, volgde; maar het blijkt, dat zij dit meer door den nood gedrongen dan uit liefde en trouw gedaan heeft. In haar vaderland, waar zij geschandvlekt was, kon zij toch niet wel terugkeeren, en in andere landen kon zij evenmin alleen en verlaten een toevlugtsoord vinden, zoodat zij wel gedwongen was Ripperda te volgen. Was zij eenmaal in Marokko, dan was het haar voornemen in een klooster der Trinitarissen, dat aldaar gevonden werd, te gaan, aangezien zij reeds overvloedig de onstandvastigheid van haren verleider had leeren kennen. Zij schijnt echter bij hunne komst in Marokko het plan van scheiding weêr te hebben laten varen. Beide zochten toen eenige weken in het klooster een opontboud, en namen vervolgens hunnen intrek in de woning van een Fransch koopman, met wien Ripperda, die de gave bezat van spoedig iemand in te nemen, kennis maakte, en wiens genegenheid hij wist te verwerven. Kort daarna werd hij ten gehoore bij den keizer Mulei-Abdallah toegelaten; doch niet weinig werd hij teleurgesteld, toen deze hem te kennen gaf, dat een Christen, die zijne godsdienst niet afzwoer, volstrekt niet op zijne gunst kon rekenen. Hoe beginselloos echter Ripperda ten opzigte van godsdienst en zedelijkheid ook zijn mogt, waren toch de indrukken van opvoeding en gewoonte, die zich zelfs bij den onverschilligste doen gelden, te sterk, dan dat hij niet voor zulk een beslissenden en zelfs in zijn oog verlagenden stap zou hebben teruggedeinsd. Hij had dan ook berouw over zijne vruchtelooze reis, en dacht er zelfs aan om ten spoedigste naar Europa terug te keeren.

Nogmaals echter keerden de omstandigheden in zijn voordeel en begon zijne gelukster andermaal op te gaan. Ripperda was schrander genoeg om na het gebeurde te begrijpen, dat zijne laatste kans om te slagen berustte op het vinden

van een invloedrijk persoon, die zijne belangen bij den keizer behartigde, en tot zijne blijdschap vond hij dien in Ali-dem, een gewezen Celestijner monnik, die uit hoofde van eerloos gedrag Europa ontvlugt was, in Marokko zijn geloof had afgezworen, en thans een gunsteling van Mulei-Abdallah was. Deze renegaat nam Ripperda in zijne bescherming, wees hem den weg aan om tot eer en grootheid te komen, maakte hem bekend met de zeden des lands, en nam op zich om zijne krachtige voorspraak bij den keizer te zijn. Weldra ondervond de hertog de gunstige uitwerking van die voorspraak. Toen hij weêr bij den keizer werd toegelaten, ontving deze hem met de grootste eerbewijzen, en beloofde hem een of ander staatsambt te zullen schenken.

Was dit reeds een goed begin, nog meer geraakte Ripperda in 's keizers gunst, toen kort daarna Perez uit Holland wederkeerde en zijn invloed te zijnen voordeele aanwendde. En Ripperda was wel de man om nu van de gunstige omstandigheden partij te trekken; dagelijks verbond hij zich naauwer met Ali-dem, en wist hij meer de genegenheid des keizers te winnen, in wiens raad hij spoedig zitting kreeg, waar hij door de aangename wijze, waarop hij zijne voorstellen voordroeg, en de schrandere en overredende drangredenen, welke hij aanvoerde, een grooten invloed verwierf. Doch met een weinig eer en magt was Ripperda niet tevreden. Het was zijn vurig verlangen om de waardigheid van pasja te verwerven, en waarschijnlijk zou hij spoedig zijn doel bereikt hebben, indien niet eene rijkswet hàd verboden, dat iemand, die niet door de besnijdenis een Muzelman was, een aanzienlijk ambt bekleedde. Hoewel hij reeds openlijk in de Mohammedaansche godsdienstoefeningen, het vasten en de naleving van alle andere wetten deel nam, kon hij echter niet besluiten zich aan de gezegde bewerking, die hem afkeer inboezemde en op zijnen leeftijd niet zonder gevaar was, te onderwerpen. Daar echter de grooten des rijks niet ophielden hem te dringen, en hem eer en aanzien voorspiegelden, begon hij allengs zijnen afkeer te overwinnen, en nadat zijn dienaar met goed gevolg de besnijdenis had ondergaan, onderwierp hij zich eindelijk ook aan die plegtigheid, welke hij gelukkig doorstond.

Nu stond niets zijne bevordering meer in den weg. Wel-

dra werd hij dan ook tot het aanzienlijk ambt van pasja verheven. Hij betrok eene eigene woning en begon op een grooten voet naar Oostersche wijze te leven, en zijne Spaansche vriendin, die voor zijne wettige gemalin doorging en hem omstreeks dezen tijd een zoon schonk, deelde in zijne eer en grootheid.

Zoodra Ripperda zijne waardigheid had aanvaard, bedacht hij middelen om zich op Spanje te wreken. Hij stelde den keizer voor, om Ceuta, eene belangrijke vesting aan de zeekust, die in het bezit der Spanjaarden was, te belegeren, en Oram te versterken. Doch de koning van Spanje verzamelde eene sterke oorlogsvloot, welke hij naar de bedreigde noordkust van Afrika zond. Het gelukte het Spaansche landingsleger, in weerwil van den tegenstand der Mooren, nabij Oram voet aan wal te zetten, en Ripperda, die door rhumatiek aan zijn leger was gebonden, had het verdriet in verscheidene gevechten de Spanjaarden te zien zegepralen, zoodat ook het beleg van Ceuta als hopeloos moest worden opgegeven. Vreezende bij den keizer in ongenade te vervallen, haastte hij zich, zich te verontschuldigen, en tot zijne geruststelling werd zijne regtvaardiging goed opgenomen, daar de keizer begreep, dat Ripperda wel geen goed bevelhebber was, maar des te beter in den raad kon gebruikt worden, en verhief hem zelfs tot eersten rijksgroote.

Niet lang daarna werd, niettegenstaande den ongelukkigen uitslag van den vorigen veldtogt, aan Ripperda het bevel over een nieuwen opgedragen, ten einde een pretendent naar de kroon, Mulei-Hamed, die aan het hoofd van een talrijk leger stond, ten onder te brengen. En ditmaal slaagde hij zoo gelukkig, dat hij eene volkomen overwinning behaalde. Dit bragt hem natuurlijk nog meer in des keizers gunst. Deze liet bekend maken, dat de Hollandsche pasja de eerste persoon na den keizer was, en dat ieder, die hem niet gehoorzaamde, met den dood gestraft zou worden.

Zoo had dan Ripperda de magt van het keizerrijk in handen. Het is opmerkelijk dat deze man overal, waar hij dit ernstig wilde, zich tot den eersten rang wist te verheffen, en de genegenheid van allen, met wie hij omging, zich wist te verzekeren. Welke bekwaamheden en uitstekende gaven, welke innemendheid en overredingskracht moet hij daartoe

niet bezeten hebben, en wat zou hij niet voor zijn vaderland hebben kunnen zijn, indien hij door edeler beginselen bestuurd ware geworden! Doch op welk een laag standpunt van godsdienst en zedelijkheid hij stond, hoe bereidwillig hij elk middel bezigde om grootheid en weelde te verkrijgen en te behouden, had hij reeds in Holland, Spanje en Engeland getoond, in Marokko door zijn schandelijken overgang tot den Islam op nieuw doen blijken, en thans bewees hij dit weder op nieuw door het aanknoopen eener liefdesbetrekking met de sultane-moeder, die nog al de neigingen harer jeugd had behouden, en een hevigen hartstogt voor Ripperda opvatte, welke door hem werd beantwoord, waardoor eene naauwe betrekking ontstond, die hem in het vervolg op zijne hoogte staande hield.

De nieuwe pasja had zijn voornemen, om zich op den koning van Spanje te wreken, nog geenszins laten varen. Hij zond schepen naar Gibraltar, om hem daar te bemoeijelijken, en nogmaals beproefde hij een aanval op Ceuta, waartoe hij een talrijk leger had verzameld; doch hoezeer hij zelf den aanval bestuurde en geen gevaren ontzag, zoodat een paard onder hem werd doodgeschoten, werd zijn leger op de vlugt gejaagd en moest hij zelfs zijn krijgsvoorraad achterlaten. Kort daarna trok hij, brandende van wraakzucht en verlangen om zijne schande uit te wisschen, op nieuw tegen de Spanjaarden te velde. Hij wist door eene doelmatige toespraak de Mooren op te winden; bij den aanval, die met onstuimige dapperheid geschiedde, was hij zelf, het gevaar verachtende, op de belangrijkste punten tegenwoordig, de dapperen prijzende, de wankelmoedigen aansporende; en ditmaal was hij zoo gelukkig de Spanjaarden aan het wijken te brengen. Niet lang duurde evenwel de roem dezer zegepraal, daar hij kort daarna door de Spanjaarden in zijne legerplaats overvallen en op de vlugt gejaagd werd. Ditmaal zou hij den val niet ontgaan zijn; want algemeene ontevredenheid begon zich tegen hem te openbaren; maar de sultane-moeder sprong voor hem in de bres, zoodat hij de gunst des keizers bleef behouden. Doch hij was zoo voorzigtig het bevel over het leger neder te leggen, en in zijne plaats Ali-dem, zijn vroegeren weldoener, aan te stellen; want de keizer had hem de benoeming van een opvolger overgelaten.

De sultane-moeder had zooveel genegenheid voor Ripperda, dat zij, om zijne veiligheid te verzekeren, toen zij ziek was geworden, haren zoon plegtig bij den Profeet liet zweren, dat hij nimmer den pasja zijne ongenade zou doen ondervinden. De keizer hield ook getrouw zijne belofte; maar hoewel Ripperda van dien kant niets meer had te vreezen, zou de wisseling zijner lotgevallen toch nog niet ophouden. De pretendent Mulei-Hamed had meer en meer aanhang verkregen, en rigtte nu met zijne benden talrijke verwoestingen aan door het geheele rijk, zoodat het zich liet aanzien, dat de heerschappij des regerenden keizers spoedig ten einde zoude loopen. Ripperda, die geen trouw kende, was nu alleen op eigen welzijn bedacht; hij zond zijne rijkdommen, zijne Spaansche vriendin en zijne kinderen naar eenen magtigen vriend, den pasja van Tetuan, waarheen hij zelf hen weldra volgde. Spoedig bleek het, dat hij de zaken juist had ingezien; want Mulei-Abdallah werd verdreven, en zijn mededinger besteeg den troon van Marokko. Deze was eerst zeer verbitterd op Ripperda, die zich echter in veiligheid bevond, en toen de pasja van Tetuan zich eindelijk met den keizer verzoende, verkreeg hij ook de toezegging van bescherming voor zijnen vriend. Nu besloot Ripperda, wiens jaren reeds waren geklommen, zich niet meer met staatszaken te bemoeijen, maar zijne overige dagen in vrede te Tetuan te slijten. Spoedig werd hij echter door eene ernstige ziekte aangetast, die hem zijnen naderenden dood voorspelde. Toen begon bij den renegaat het lang onderdrukt geweten te ontwaken; hij legde groot berouw over zijnen afval van het Christendom aan den dag, liet een priester ontbieden, en keerde in het geheim tot de Roomsch-Katholieke kerk terug. De 7de October 1737 was zijn sterfdag. Met groote statie werd hij door de Mooren begraven, en zijne nagedachtenis door eene lijkrede van den Iman vereerd.

Hoeveel stof tot nadenken geeft niet het einde van den man, die het heiligste en hoogste had opgeofferd en verraden om een goed te verwerven, dat hem nu toch geen voordeel meer kon aanbrengen!

EEN BEZOEK OP HET EILAND CAPRI.

UIT DE PORTEFEUILLE VAN EEN ITALIAANSCH LANDSCHAPSCHILDER.

Wij hadden veertien dagen in de stille, verrukkelijke golf van Bajae doorgebragt. De dagelijks toenemende warmte verwekte reeds hier en daar koorts; wij zelve gevoelden ons reeds niet al te best in orde, en besloten derhalve, voor dat het heete jaargetijde gekomen was, het door de zee omringde en door hare lucht afgekoelde eiland Capri op te zoeken.

Van Napels reden wij met den spoortrein naar Castell' a Mare, van daar per rijtuig, langs den heerlijksten aller wegen, den beroemden rotsweg, over het een verrukkelijk algezigt biedende Vico en het tuinenrijke Meta naar Sorrento. Deze schoone, op steile rotsen gebouwde stad, met hare toovertuinen, vol oranje- en citroenboomen, en hare aangename levendigheid, veroorzaakt door de vele zomergasten van alle natiën, die in de omstreken van het plaatsje in gemakkelijk ingerigte landhuizen wonen, boeide ons zoo, dat wij er bijna gebleven waren. Reeds hadden wij in de kunstenaars-herberg, *la Rosa magra*, onzen intrek genomen, toen wij nog laat des avonds eenen vriend aantroffen, die den geheelen winter in Capri had doorgebragt, en zich toevallig te Sorrento bevond, waar hij iemand spreken moest. Ten hoogste verblijd dat hij ons hier juist ontmoette, bood hij ons terstond zijn vaartuig aan, waarmede hij nog tegen middernacht naar Capri dacht terug te keeren. Het was stil weder, de lucht balsemgeurig, en omstreeks middernacht liet zich een gunstige wind verwachten, om met goed gevolg in zee te stevenen. Wij namen dit aanbod aan, lieten ons goed uit de *Rosa magra* aan boord brengen, en bragten in *Villa Nardi*, een uitstekend schoon gelegen hotel, omademd door bloesemgeur, bij eene flesch Capri-wijn, de eerste uren van den nacht door. Tegen elf ure stapten wij in onze boot, die met zeven koppen bemand was, waarvan een aan het roer stond en de anderen de riemen hanteerden. In de boot had-

Steend. v. P. Blommers, te s'Hage

DE GROOTE MARINA OP CAPRI.

den die goede lieden een dragelijk nachtleger van mantels en zeildoek voor ons gereed gemaakt, in geval ons de slaap mogt overvallen; want de overtogt zou, zoo als zij zeiden, vrij lang duren, daar de zee „zoo traag als olie ging." Wij hadden inderdaad zeer langen tijd noodig voor dat wij de in nachtelijk graauw gesluijerde kust geheel en al zagen verdwijnen. Het was een van die zoele, stille, door sterrenglans verlichte nachten van het Zuiden, die boven alle beschrijving schoon zijn.

Eindelijk verhief zich aan den gezigteinder het donkere, reusachtige beeld van Capri, aan een tooverslot niet ongelijk. In de rigting naar het noordwesten lichtte het bij voortduring, en bij het schijnsel daarvan zagen wij eenige donkere wolken, als voorposten van een onweder, langzaam komen aandrijven; ook verhief zich een gunstig koeltje, dat van den Vesuvius herwaarts kwam, en ons spoedig naar de kust van Capri dreef. Na eene vaart van drie en een half uur waren wij onder de rotsen van het eiland, en bruisend wierpen zich de golven tegen den klippen aan. Donkere wolken hadden gedeeltelijk den hemel bedekt; de bliksemstralen werden menigvuldiger, en de donder rommelde in de verte. In de nabijheid der gastvrije kust zijnde, waren wij vol goeden moed; doch binnen een uur tijds brak het onweder met alle hevigheid los. Ons vaartuig legde intusschen bij de *Marina grande* aan, de eenige landingsplaats voor eenigzins groote vaartuigen, daar de kust overal elders steil in zee afdaalt. Nadat een man uit onze boot in het water was gesprongen, en, vooruitloopende, toen wij den oever bereikt hadden, ons vaartuig had vastgemaakt, werden wij door een paar anderen op hunnen rug aan land gedragen, daar de golven nog een heel eind weegs het strand oprolden.

Onze voet betrad een geheel vreemd en onbekend gebied. Steile rotsen van duizend voet hoog, die de wolken doorboorden, en eenige weinige huizen, door het nachtfloers omhuld en de woningen der visschers aan de *Marina grande* uitmakende, omringden ons als eene tooverwereld. Ver op het strand gehaald, lagen de donkere booten en bootjes; nergens zag men eenig ander leven, dan de rusteloos toestroomende golven. Onze bagage werd door eenige mannen op de schouders genomen, waarbij een ander met eene lantaarn

vooruit trad. Schielijk gingen wij nu het smalle, zeer steile pad op, tusschen hooge tuinmuren door, naar het stadje Capri, dat zeshonderd voet boven de oppervlakte der zee ligt. Weldra dreunde van onze schreden de houten brug, die naar het stadje leidt, en traden wij het eenige plein er van binnen, dat door lage huisjes omringd is, en aan welks eene zijde zich de statige kerk verheft. Na nog eene enge straat te zijn doorgegaan, waren wij op het voorplein van het allerwege bekende logement van Michele Pagano. Naauwelijks waren wij onder dak, of het onweder brak los en de regen viel in stroomen neder. Eene flesch wijn en wat gebak werd ons voorgezet en strekte ons tot lafenis, voor dat wij, de haven der rust gelukkig binnengeloopen, ons aan den droomgod overleverden.

Volle twee maanden bragten wij op Capri door. Eenige vrienden uit Rome waren intusschen van Ischia nagekomen. Maar ook vreemdelingen, inzonderheid uit Sorrento, kwamen nu en dan, ofschoon doorgaans voor korten tijd, om de Blaauwe Grot te bezoeken en de Villa van Tiberias te beklimmen; dikwijls gebeurde het, dat zij vijf à zes dagen moesten vertoeven, wanneer de zee te hoog ging, dan dat eene boot er zich op durfde wagen. Het is inderdaad vreemd, dat, behalve kunstenaars, zoo zelden vreemdelingen Capri tot zomerverblijf kiezen, ofschoon de lucht er zoo frisch, het leven er zoo vrij en de natuur er zoo bij uitnemendheid grootsch is. Men heeft er verscheidene zeer goede herbergen, waaronder ook eene naast de kerk ligt, en in vroeger tijd een grafelijk paleis was. Daar had nu een Engelsch predikant met zijn gezin zijnen intrek genomen, en hij hield er des zondags kerk; want eenige Engelschen hebben zich op Capri nedergezet en zijn met bevallige meisjes van het eiland in het huwelijk getreden. Nergens is men dan ook welligt zoo spoedig te huis, als in de kleine wereld van Capri, waartoe de eenvoudige goedhartigheid der bevolking veel bijdraagt. Van misdaden hoort men zoo weinig, dat men met opene deuren slapen kan. De inwoners, wier getal 4000 bedraagt, leven van de opbrengst hunner beplantingen, en ook van vischvangst.

Voor een geschikt voetganger biedt het eiland verscheidene heerlijke partijen aan, en wie aan geen duizeling on-

Het stadje Capri.

C C A. Last.

Steend. v. P. Blommers, 's Hage.

De kleine Marina op Capri.

derhevig is, zal aan de steil afhellende kusten bij uitstek schilderachtige punten aantreffen. In al de spleten der rotsen groeit en bloeit het; men ziet er alles door elkander — myrthe, rosmarijn, mastik, klimop, — kortom, planten en gewassen van alle kleuren en geuren. 't Is waar; het grootste gedeelte van het eiland is een woeste klipgrond, ofschoon dan ook met bloeijende heideplanten bewassen; maar ook heerlijke tuinen, vol weergalooze vruchtbaarheid, die zich terrasgewijs verheffen, boeijen het oog, met hunne olijf-, vijgen-, kastanje-, noten- en amandelboomen, terwijl bovenal zich de oranje- en limoenboomen onderscheiden, die eene buitengewone grootte bereiken, — om van den wijnstok, die den beroemden Capri-wijn oplevert, niet eens te spreken. Bij dit alles komt de origineele bouworde der kleine, witte huizen, met hunne vlakke, Moorsche koepeldaken, waarop men rondwandelt, gezelschap ontvangt, en de halve stad van het eene huis naar het andere kan overstappen. Vooral des zondags avonds bevindt zich de geheele bevolking op de daken, en verdrijft zich den tijd met lagchen, zingen en bij den tambourijn te dansen, tot laat in den nacht.

Aan het strand, of de zoogenaamde *Marina grande*, die haar gezigt naar het schoone Napels toekeert, heerscht altijd groote drukte; omtrent twintig witte huisjes staan vlak bij het strand, en herbergen gelijkvloers de booten, die, uit hoofde van den vloed, onder dak geborgen moeten worden. Bekoorlijke en met weelderig groen prijkende tuinen verheffen zich achter deze huisjes. Het westeinde der kleine baai wordt begrensd door eene vooruitstekende rots, die met een vervallen kasteel gekroond is, en daarboven verheft zich een rotsgebergte, op welks hoogvlakte het tweede stadje van het eiland, Ana Capri, zich verheft. Betooverend is ons hier het uitzigt; men ziet de eilanden Ischia, Procida, de rotsen van Ponza, de bergen van Gaëta, Cumae, de golf van Bajae, de reusachtige stad Napels, den donkeren Vesuvius, om van vele andere punten niet te spreken, en eindelijk, naar Sicilië toe, de eindelooze zee.

Een somber tegenbeeld van dit alles vormt de *kleine Marina*, op de zuidzijde van dit eiland. Slechts twee kleine huisjes, tot het onder dak brengen van visschersgereedschap, liggen stil en verlaten tusschen wild door elkander geworpen

rotsblokken, die door de woest omhoog stuivende golven onophoudelijk bevochtigd worden. Slechts kleine visschersbootjes kunnen hier landen.

De belangrijkste puinhoopen uit de oudheid, reeds ver uit zee zigtbaar, liggen in het oosten van het eiland, en behooren tot de villa van Tiberius. Men dwaalt er nog rond in een doolhof van gewelven en onderaardsche galerijen, van tallooze vertrekken, die thans gedeeltelijk tot stallen voor vee gebezigd worden. Brokken van zuilen, kapiteelen en marmeren friezen liggen overal verspreid. In verscheidene kamers ziet men nog overblijfselen van hare voormalige praal, zoo als mozaïk inlegsel van vloeren en marmeren trappen, die naar andere zalen geleid hebben.

Waar eens Bacchantische weelde heerschte, rust thans het vee van den armen boer, en klimop, wilde-vijgeboomen, malva, rozen en granaatboomen groeijen wild door elkander. Op eene hoogte heeft een oude kluizenaar — een leelijke, dikke vent, die scheel kijkt en mank loopt — zijne hut opgeslagen, en biedt den vreemdeling, in de hoop op een goed drinkgeld, een verrekijker aan, die echter van ouderdom zoo goed als onbruikbaar is.

Dikwijls ontmoet men allerbevalligste meisjes, die echter dikwijls veroordeeld zijn om, tegen een gering loon, tot lastdraagsters te dienen. Zij kwijten zich van hare taak evenwel met zooveel gemakkelijkheid en zwier, dat het een lust is om haar met eene dikwijls vrij zware vracht luchtig te zien voorthuppelen.

Maar de tijd kwam, dat wij het romantische eiland moesten verlaten. Toen eene geheel nieuwe boot met zwellende zeilen ons naar Amalfi vervoerde, was het alsof wij voor altijd een eigen haard verlieten, die ons dierbaar geworden was. De heerlijke dagen, die wij er mogten doorbrengen, zullen niet ligt uit ons geheugen gewischt worden.

DRIE IN EEN RIJTUIG.

EEN VERHAAL UIT HET STRAFREGT.

Uit de papieren van een Regter-commissaris.

Op zekeren maandag, in September 18** werden twee jagtopzigters in mijn vaderland — een der kleine Duitsche staten — terwijl zij het bosch doorgingen, opmerkzaam gemaakt op een eigenaardig geblaf hunner honden. Zij begaven zich ter plaatse, waar het geluid zich deed hooren, te welken einde zij zich door de takken van jong geboomte een weg moesten banen, en vonden tot hunne ontzetting de honden bij een lijk, dat op den grond lag. De doode was een jongman van ongeveer dertig jaren, en in alle opzigten fatsoenlijk gekleed; een fijne vilten hoed lag naast hem, en een nieuwe lederen reiszak over hem heen: de riem, waaraan hij dezen gedragen had, bevond zich nog om zijnen schouder.

De jongman was een gewelddadigen dood gestorven; bloed zijpelde nog uit zijne linkerborst. De jagers onderzochten de plek van meer nabij, en ontdekten eene geschoten wond. Een geweer was in de nabijheid niet te vinden, en aan een zelfmoord kon derhalve niet gedacht worden; er viel alzoo slechts aan eene misdaad — aan moord — te denken. Van het feit moest terstond bij de politie, en door deze bij de justitie, aangifte worden gedaan, en een der jagtopzigters nam deze taak op zich; de ander bleef bij het lijk de wacht houden, totdat de politiebeambten zouden zijn aangekomen. Het lijk liet men liggen zoo als het gevonden was.

De vermoorde was den beiden jagtopzigters onbekend; intusschen waren zij nog maar sedert weinige jaren daar ter plaatse in hunne betrekking. Hij, die naar de politie gegaan was, had onder weg aan eenige bekenden, die hem tegenkwamen, het geval medegedeeld, en deze, nieuwsgierig geworden, hadden zich naar de aangewezen plaats begeven en het lijk gevonden. Een paar van hen meenden den doode te herkennen, maar waren toch, zoo als zij zei-

den, van hunne zaak niet geheel en al zeker. Dwaalden zij niet, dan was de vermoorde de zoon eener schoolmeesters-weduwe, die in een nabijgelegen dorp woonde. Hij was sinds een jaar of vier, vijf, uit den omtrek verdwenen, zonder dat men verder iets van hem gehoord had. Hij was altijd een wildzang en leeglooper geweest, die zijne moeder en zusters veel verdriet veroorzaakt en hun beetje armoede opgemaakt had. Om deze reden ook waren zij over den persoon in het onzekere: men had hem altoos in havelooze plunje gezien, en het lijk, dat men hier vond, was deftig in de kleêren. Men moest zekerheid van de zaak hebben, en een paar van hen gingen naar het naburige dorp, waar de schoolmeesters-weduwe met hare dochters woonde.

Intusschen waren er weder anderen gekomen, en de doode was als den zoon der schoolmeesters-weduwe herkend, zoodat geen twijfel daaraan bestond. Zijn naam was Frans Bauer. Vier jaar geleden had hij de zijnen verlaten en gezegd, dat hij naar Amerika zou gaan, om óf rijk óf in 't geheel niet terug te komen. Veertien dagen geleden had hij zijne moeder uit Antwerpen geschreven, dat hij gelukkig uit den vreemde in Europa was wedergekeerd. Hij was in Californië geweest, en had daar inderdaad zijn fortuin gemaakt. Met eene aanzienlijke som gelds keerde hij huiswaarts. Binnen veertien dagen op zijn laatst hoopte hij bij de zijnen te wezen, en zijne moeder en zusters honderdvoudig te vergoeden, waar hij vroeger zoozeer aan haar misdaan had. Een Nederlandsch bankbillet van honderd gulden was bij voorraad in den brief gevoegd.

Zij, die bij het lijk hadden post gevat, zagen met bang ongeduld de komst van het geregt en die van de moeder en zusters van den doode te gemoet. Die ongelukkigen! Jaren lang had de eenige zoon, de broeder, in plaats van haar tot steun te verstrekken, haar slechts kommer en verdriet veroorzaakt; jaren lang hadden zij slechts met angst en vreeze aan hem kunnen denken, van hem kunnen spreken. Sedert veertien dagen was hij hare vreugde, haar troost, hare hoop, en sedert drie dagen waren zij hem dagelijks, ja ieder uur, ieder oogenblik wachtende. Bij elke schrede, die hare eenzame woning naderde, snelden zij naar het venster, in de hoop en verwachting, dat hij het zijn zou. Schreden naderden

ook nu weder hare woning, en ook nu snelden zij weder naar het venster. Hij was het niet — alweder niet! Maar toch berigt kwam van hem, en dit berigt luidde: „Hij ligt in het bosch, dood, vermoord!" Het geheele gezin begaf zich naar de plaats, die opgegeven was, — zelf meer dood dan levend.

De jagtopzigter had bij de politie aangifte gedaan, en deze had de zaak bij de competente regtbank aangegeven. Mij werd, als regter-commissaris, de taak opgedragen, om mij zoo spoedig mogelijk naar de plaats te begeven, waar het lijk gevonden was. Met het personeel der regtbank, dat in deze vereischt werd, begaf ik mij, onder geleide van den jagtopzigter, naar het bosch.

Wij kwamen bij het lijk. Een oogenblik te voren waren de bloedverwanten aangekomen, — de oude moeder, de van droefheid overstelpte zusters. Dat zij jaren lang gebrek hadden geleden, liep dadelijk in het oog; maar wat was dat alles tegen de smart, die haar nu moest treffen! Ik zal het schouwspel nooit vergeten. Maar ik moest handelen; den doode kon ik haar niet teruggeven, maar de voldoening des regts moest ik haar verschaffen.

In de eerste plaats ging men over tot de lijkschouwing. Er was een moord gepleegd, met het doel om den vermoorde van het zijne te berooven; de dood was veroorzaakt door middel van eene geschoten wond; een kogel had de borst en van daar onmiddellijk het hart getroffen. De kogel werd in het lijk gevonden; hij had de grootte van dien eener gewone pistool. De doctor en chirurgijn, die met de lijkschouwing belast waren, verklaarden, dat de moord vóór ruim vier-en-twintig uren moest hebben plaats gehad. De vermoorde was van bijna alles beroofd. De reiszak bevatte nog eenig linnengoed; in zijn rokzak vond men nog een zijden foulard, en in zijn broekzak eenig los klein geld. Anders werd er niets bij het lijk gevonden, noch geld, noch eenige kostbaarheid, noch zelfs een notitieboekje. Reeds dit gebrek aan alle voorwerpen, waarvan een fatsoenlijk reiziger toch altijd het een of ander bij zich heeft, leidde tot het stellige besluit, dat de vermoorde beroofd moest zijn. Daarbij kwam nog, dat de overledene aan twee vingers ringen moest hebben gedragen; want de indruksels er van waren duidelijk

te herkennen. Zij moesten vóór of na den moord zijn afgenomen; ook had hij een horologie bij zich gehad, en wel in den linker vestzak; want de ronde vorm er van was er nog duidelijk in te zien.

Ik had op deze wijze reeds dadelijk belangrijke feiten, om den dader op te sporen. Van de indruksels der ringen aan de vingers maakte ik eene zoo getrouw mogelijke afteekening, om die bij het proces-verbaal te voegen. Het vest nam ik, met de overige goederen van den vermoorde, in geregtelijke bewaring, nadat ik voorzigtigheidshalve ook de van het horologie achtergeblevene ronding, zoowel op het vest zelf als in de acte, naauwkeurig had afgeteekend.

Behalve van ringen en horologie, moest de vermoorde ook van geld, en wel van veel geld, beroofd zijn. Hij had den zijnen geschreven, dat hij geld medebragt; hij had op betere dagen gezinspeeld: het vermogen, dat hij zich verworven had, kon derhalve niet onbelangrijk wezen. Zoo ook niet alles, dan had hij toch zeker een aanzienlijk gedeelte er van bij zich gehad. Onzeker was het slechts, waarin het had bestaan — in goudgeld, ongemunt goud, banknoten, wissels of andere papieren van waarde. Dat de vermoorde inderdaad zijn geheele vermogen bij zich had, werd later daardoor bevestigd, dat bij de zijnen niets van of voor hem aankwam, noch met de post, noch langs een anderen weg.

Het eerste, wat mij te doen stond na het opmaken van een proces-verbaal, was te onderzoeken, waar de vermoorde het laatst levend gezien was, zijne reis terug te vervolgen, en na te sporen in welk gezelschap hij was geweest, en of zich daaronder ook verdachte personen hadden bevonden. Het onderzoek te Antwerpen, zoowel als verder in België en in de Nederlanden, bleef zonder gevolg; niemand wist daar iets van een persoon af, die Frans Bauer heette, noch van iemand, die op het signalement geleek, dat van hem werd overgemaakt. Dit zelfde was het geval met de aangrenzende Duitsche landen. Het eerste narigt omtrent hem kwam uit de nabuurschap.

Op zaturdag 18 September, derhalve twee dagen voordat het lijk gevonden werd, had in een stadje, dat een uur of acht van daar verwijderd was, voor eene herberg een vreemde huurkoetsier stilgehouden. Zijne passagiers waren er uitge-

stapt. Zij waren met hun drieën geweest, twee mannen en eene vrouw. De beschrijving van een der mannen geleek op den vermoorde — mager, bleek, van middelbare grootte, omstreeks dertig jaar oud, enz. Dat deze het inderdaad geweest moest zijn, daaraan kon des te minder worden getwijfeld, toen de later gedagvaarde bewoners der herberg, waar de huurkoetsier had stilgehouden, de hun voorgelegde kleederen en reiszak zeer goed zeiden te herkennen. De tweede man werd aangeduid als een rijzig persoon van een knap voorkomen, met donkere oogen, bruin krullend haar en gelijken baard. Hij was in het zwart gekleed geweest; eene nadere beschrijving echter kon men niet geven. Wat de vrouw betreft, deze was eene ranke, zeer schoone jonge *dame* — of liever, jonge *vrouw*, zeiden de lieden uit den herberg, die aan haar den naam van *dame* toch niet zoo bepaald wilden geven; want hare kleeding was wel zeer elegant geweest, maar zij had iets over zich gehad, dat beneden de manieren eener vrouw van stand was.

Dat voorts de drie reizigers elkander kenden, was duidelijk blijkbaar uit de wijze, waarop zij met elkander omgingen. Of zij elkander reeds lang hadden gekend, was echter onmogelijk te bepalen. Frans Bauer, de vermoorde, had meestal het stilzwijgen bewaard, en dat slechts afgebroken, wanneer de twee anderen hem aanspraken. Dit laatste was door den jongman met zijn krullend haar en baard dikwijls geschied; deze had hem onophoudelijk allerlei opmerkzaamheid bewezen, zonder dat de ander deze juist veel beantwoord had. De dame had voorts met Bauer bijna slechts weinig gesproken, ja zich over 't geheel niet veel om hem bekommerd; maar des te meer had zij den anderen jongman toegesproken, en een discours met hem trachten gaande te houden.

Iets meer omtrent het genoemde drietal was van deze getuigen niet te bekomen. Zij hadden zich, naar het scheen, weinig om die doortrekkende vreemdelingen bekommerd, en met welke namen deze elkander toespraken, daarop was door hen geen acht geslagen. De reizigers hadden een groot uur in die herberg vertoefd, en waren toen met den huurkoetsier verder gereden. Iets was er echter, wat ik er toch nog uit kreeg: de vermoorde had inderdaad aan zijne hand twee rin-

gen en in zijn vestzakje een gouden horologie gedragen; dit laatste had hij eens uitgehaald, om te zien hoe laat het was. Voorts had hij zijn reiszak mede uit het rijtuig genomen en steeds zorgvuldig in zijne nabijheid bewaard; ook was die reiszak van vrij grooten omvang geweest, en telkens, wanneer de vermoorde hem oprigtte, was het hun voorgekomen, dat hij nog al zwaar moest zijn.

Het feit, dat de moord gepleegd was met het doel om den ongelukkige te berooven, werd hierdoor des te zekerder, maar tevens verschafte dit ook eene betere gelegenheid om den dader op het spoor te komen. In de eerste plaats kwam er alles op aan, de twee personen te ontdekken, die den vermoorde hadden vergezeld, zoowel als den huurkoetsier, die het drietal gereden had. Het rijtuig was van het noordwesten afgekomen en vervolgens regtuit op den grooten weg voortgereden, naar de streek toe, waar het lijk gevonden was. Het was daarna nog maar eens wedergezien, den zelfden avond, op den zelfden grooten weg, meer dezen kant uit, en ruim twee uren verwijderd van de plaats, waar het lijk in het bosch gevonden was.

Des morgens vroeg had men het lijk ontdekt. Een etmaal te voren had, volgens de verklaring der geneeskundigen, de moord gepleegd kunnen zijn, — derhalve niet op zondagmorgen, maar in den nacht van zaturdag op zondag. Des zaturdags-avonds was het rijtuig in de omstreek op den grooten weg gezien, ruim een paar uren gaans van de plaats, waar men het lijk had gevonden, maar het was verder gereden. Na omstreeks een uur moest het de plaats zijn voorbijgekomen, waar een zijweg, die naar het geboortedorp van den vermoorde liep, op den grooten weg uitkwam. Dit zijpad liep midden door het bosch, en omstreeks driehonderd schreden van daar was het lijk gevonden.

Uit dit alles kon men het volgende besluit opmaken: de vermoorde was in het rijtuig op den grooten weg gebleven, tot aan de plaats, waar het zijpad er op uitkwam, dat naar het dorp liep, waar zijne familie woonde; daar was hij er uitgestapt, had dien weg te voet ingeslagen, en was daar doodgeschoten en beroofd.

Was hij alleen uitgestapt, of in gezelschap? En zoo ja, in welk? Was hij alleen den dwarsweg door het bosch in-

gegaan, of had iemand hem vergezeld, en zoo ja, wie? Was hij door een, die met hem ging, of door iemand anders overvallen? Op al deze vragen ontbrak het antwoord. Het was niet eens met zekerheid uit te maken, waar de moord gepleegd was. Op de plaats, waar men het lijk had gevonden, was het niet geschied: men vond er geen bloedplas, noch teekenen van eene worsteling, terwijl daarentegen sporen in den grond duidelijk bewezen, dat het lijk er heen was gesleept, om het in deze afgelegene schuilplaats te verbergen. Maar ook nergens elders in het bosch kon men eene plaats ontdekken, waar sporen werden aangetroffen, dat daar de misdaad gepleegd was. Intusschen moest hierbij in aanmerking worden genomen, dat het in de laatste dagen af en aan sterk geregend had, en daardoor alle voet- en bloedsporen zeer goed geheel hadden kunnen worden uitgewischt.

Drie dagen waren verloopen sedert men het lijk gevonden had; de morgen van den vierden zou op eens meer licht in de zaak brengen. De schouwplaats der misdaad was in het noordoostelijk gedeelte van het regtsgebied, en de landstreek was daar boschrijk, maar effen. Een ander karakter had het land naar het zuidwesten; ook daar vond men veel geboomte, maar het groeide in een wild en ruw gebergte.

Uit de diepte dier bergstreek meldde zich op den morgen van dien dag iemand bij mij aan, die mij, zoo hij zeide, iets belangrijks had mede te deelen. Hij was, vertelde hij mij, herbergier in het gebergte, en zijne woning lag aan een ouden weg, die sedert jaren door nieuw aangelegde wegen genoegzaam van het verkeer was afgesneden. In den nacht van den vorigen zondag was hij tegen den morgen uit zijnen slaap wakker gemaakt door het buitengewone gedruisch van een rijtuig, dat met moeite den steilen en hobbeligen weg kwam oprijden. Nabij zijn huis hield de wagen stil. Hij stond op, om te zien wat het was, en of iemand bij hem wilde afstappen. Het was buiten nog te donker, dan dat hij alles behoorlijk had kunnen onderscheiden. Na verloop van omstreeks eene minnut reed de wagen ook weder voort, en hij hoorde hem verder rijden, dieper het gebergte in. Hij meende, ondanks de duisternis, eene reiskoets herkend te hebben, en stond er nog over na te denken, hoe deze des nachts in die streek kon komen, toen hij op zijne huisdeur

hoorde kloppen. Hij opende het venster en keek naar buiten; daar hij slechts een donker voorwerp ontdekte, dat zich beneden bij de huisdeur bewoog, vroeg hij wie daar was. „Kan men hier logeren?" was de wedervraag, die van eene vrouw scheen te komen. De herbergier stak licht aan, ging naar beneden, en opende de huisdeur. Eene dame, in zijde gekleed, met sjaal en hoed, stond voor hem; zij was groot en schoon, en droeg eene kleine reistasch aan den arm. Zij herhaalde thans hare vraag van zoo even; de waard liet haar binnenkomen en bragt haar in de gelagkamer. Zij was niet alleen elegant gekleed, maar had ook in alle andere opzigten het voorkomen eener fatsoenlijke dame, en de herbergier maakte geen zwarigheid om hare vraag met „ja" te beantwoorden. Zij deelde hem daarop mede, dat zij verscheidene dagen wenschte te blijven, daar zij hier iemand verwachtte — een bloedverwant — die haar belangrijke tijdingen had mede te deelen. Dit betrof echter een geheim, en daarom verzocht zij, haar een kamertje aan te wijzen, waar zij niet konden worden beluisterd, en ook haar verblijf aan ieder te verzwijgen, die er naar vragen mogt. Zij paarde dit verzoek met het op tafel leggen van een dubbelen louis d'or, als vooruitbetaling van logies en vertering. De herbergier beloofde geheimhouding, en hield deze belofte tot er iets anders bijkwam.

Op zaturdag-morgen, nadat het lijk gevonden was, bevond hij zich bij mij. Den avond te voren was door lieden, die in stad waren geweest, in het gebergte het berigt verspreid, dat aan de andere zijde der stad, in het bosch, een zware diefstal en moord was gepleegd, en dat daarbij veel van eene vreemde dame en van een jongman met donker krullend haar en een grooten baard gesproken was. Toen de herbergier dit vernam, begon de vreemde dame met haar geheim hem verdacht voor te komen, en hij achtte het zijnen pligt daarvan aan het geregt kennis te geven. Maar er was nog iets, dat hem hiertoe aandrong.

Den volgenden nacht, na de aankomst der vreemde dame, derhalve in den nacht tusschen zondag en maandag, was er weder bij hem aan de deur geklopt. Hij was ook nu opgestaan en had gevraagd wie daar was; eene vreemde mannestem verzocht binnengelaten te worden. „Waartoe?"

had hij gevraagd. — „Om een glas bier te drinken," was het antwoord geweest. Op zijn wederantwoord, dat hij om zoo iets midden in den nacht niet open deed, had de vreemdeling hem toegevoegd, dat hij goed betalen zou.

De herbergier had weder licht aangestoken, en was ook weêr naar beneden gegaan om de deur te openen. Eene kolossale gestalte stond voor hem, in een mantel gewikkeld, en met een breed geranden hoed diep in het gezigt gedrukt. Van dit laatste was, vooral daar de lamp flaauw brandde, slechts de groote en krullende baard te zien. De herbergier liet hem binnen, en nu verklaarde de vreemdeling, dat zijn oogmerk slechts was, bij de dame gebragt te worden, die zich sedert den vorigen nacht daar in huis bevond, en dat hij degene was, dien zij verwachtte. De herbergier voldeed aan dit verlangen; de vreemdeling klopte bij de dame aan, en een oogenblik later werd de deur van binnen geopend. „Ik zal mijnheer wel weêr uitlaten," zeide de dame tot den waard; „gij behoeft niet op te blijven."

De waard legde zich weder te bed, was spoedig in slaap, en had niet gehoord wanneer de vreemdeling vertrokken was. Den anderen morgen in allen gevalle was hij er niet meer. Later was het den herbergier in het oog gevallen, dat de vreemdeling met eene gesmoorde, als het ware veranderde stem gesproken had, en dit alles was hem verdacht voorgekomen, toen hij van het gebeurde had gehoord. De vreemdeling was niet teruggekomen, maar de dame was er nog, toen hij naar de stad ging, om de geregtelijke aangifte te doen. Toen hij van huis ging, had hij, om geen verdenking op te wekken, gezegd dat hij naar eene weekmarkt in de nabuurschap ging.

Deze herbergier scheen mij iemand te wezen, die even zoo consciencieus als voorzigtig was, en zijne mededeeling kwam mij van groot belang voor. Alles scheen aan te duiden, dat de twee vreemdelingen de personen waren, die zich kort vóór het plegen van den moord in gezelschap van den vermoorde hadden bevonden; hun geheimzinnig gedrag gaf tevens te kennen, dat zij met de zaak in betrekking stonden. Een ding echter bleef mij onverklaarbaar. Waarom hield de vreemde dame zich nog altijd in deze omstreek op, wanneer zij in de misdaad betrokken was? Zij kon zichzelve

het gevaar niet verbergen, waarin zij zich bevond; in allen gevalle moest zij belangrijke redenen hebben om haar tegenwoordig verblijf niet te verlaten. Zij moest schielijk en onvoorbereid ten minste verhoord worden. Ik reed met een geregtspersoon, die tot griffier moest dienen, en met den herbergier derwaarts; het was avond, toen wij aankwamen.

De herberg lag eenzaam aan den ouden weg, en in de omstreek van een kwartieruurs bevond zich geen andere woning. Ik liet ons rijtuig op eenigen afstand van de herberg stilhouden, en wij gingen te voet verder. De herbergier moest eerst alleen binnentreden; hij kwam terug met het berigt, dat de dame op hare kamer was. Hij moest ons derwaarts geleiden, en ik trad met den griffier binnen. Ik was gespannen; want ik overviel eene vrouw, die mij geheel vreemd was; zij kon schuldig, maar ook even goed onschuldig wezen.

De griffier en ik waren binnengetreden, zonder aan te kloppen of door het minste gerucht onze komst te verraden. Wij stonden geheel onverwacht in de kamer, voor de dame, die er zich in bevond. Zij zat bij eene lamp aan de tafel, en las in een oud boek, dat zij misschien van den herbergier geleend had. Verwonderd keek zij op, toen wij plotseling voor haar stonden, en wierp een schielijken uitvorschenden blik op ons. Een oogenblik scheen zich iets in haar binnenste te bewegen en over haar gelaat te vliegen; maar toen rees zij op, langzaam en met kalmte. Zij zag ons vragend aan, verwonderd, maar met koele, bijna trotsche verwondering, en zeide: „Gij zult zeker verkeerd zijn, heeren!"

Haar geheele voorkomen en gedrag lieten zoo min op schuld als op onschuld besluiten; des te voorzigtiger moest ik te werk gaan. Was zij schuldig, dan was zij in allen gevalle eene doortrapte vrouw, die de kunst verstond om hare aandoeningen te beheerschen. De alledaagsche persoon, die de herbergier aan den grooten weg in haar gezien meende te hebben, was zij *niet;* had zij zich toenmaals zoo voorgedaan, dan kon zij ook een ander voorkomen aannemen.

„Ik ben hier te regt," gaf ik haar ten antwoord. „Ik ben regter-commissaris bij de crimineele regtbank, en zoek u."

Zij veranderde niet weder van kleur; zij had hare rol reeds

bestudeerd, en speelde die thans, indien zij schuldig was. „Wat verlangt gij van mij?" vroeg zij koel. — „Is u de naam *Frans Bauer* bekend?" — „Neen, mijnheer!" — „Sedert wanneer zijt gij hier?" — „Sedert verleden zondag." — „Hoe kwaamt gij hier?" — „In een huurrijtuig." — „Alleen?" — „Geheel alleen." — „Van waar kwaamt gij?"

Zij noemde, zonder zich te bedenken, het stadje, waar des zaturdags te voren de vreemde huurkoetsier met den vermoorde en zijne geleiders had stilgehouden. Was zij de dame, die tot het gezelschap behoorde?

„Waart gij toen alleen?" — „Ik reed met twee heeren."— „Kendet gij deze?" — „Neen." — „Hoe zijt gij met hen in aanraking gekomen?"

Zij vertelde hoe zij, uit het noorden van Duitschland komende, per spoorweg gereisd had. Omstreeks drie mijlen aan gene zijde van het stadje had zij den trein moeten verlaten, en aan het station de eerstvolgende post willen afwachten, toen zij op het stationsplein een huurkoetsier had bemerkt, die, naar het scheen, daar op passagiers wachtte. Zij had zich tot hem gevoegd, en hij had den weg willen inslaan, die aan hare route lag. Er was nog plaats in het rijtuig, waarin reeds twee heeren zaten, die den zelfden weg op moesten. Weinige minuten later waren zij afgereden, en zoo was zij met die heeren in kennis gekomen.

„Hoe zagen die heeren er uit?" — Zij beschreef hen juist zoo als het volk uit de herberg in het stadje gedaan had. Zij was die dame en in gezelschap van den vermoorde geweest, en had zich sedert dat oogenblik diep in het gebergte verborgen gehouden; zij had in hare schuilplaats midden in den nacht bezoek ontvangen van een man, die, naar uit alles was op te maken, mede met den vermoorde gereisd had. In gezelschap van haar en dien man was de ongelukkige het laatst gezien, — wat tijd zoowel als plaats betrof, zoo nabij het plegen der misdaad. Dit alles wekte zooveel nadenking van schuld tegen deze vreemde dame — en zij zat zoo kalm voor ons, alsof haar niets deerde!

„Hoe lang zijt gij met die twee heeren in gezelschap geweest?" vroeg ik haar. — „Tot aan den avond van dien dag. — „Hebt gij die heeren toen verlaten?" — „Zij hebben mij verlaten." — „Gelijktijdig?" — „Ja." — „Midden

op den weg?" — "Ja." — "Hoe laat was het wel, naar gissing?" — "Wij hadden even na den middag in het stadje stilgehouden, en het zal drie ure zijn geweest, toen wij weêr vertrokken. Wij hadden reeds eenigen tijd in donker gereden, toen ik in slaap viel; door het stilhouden van het rijtuig werd ik wakker. Hoe lang ik geslapen heb, weet ik niet. De twee heeren stapten er te zamen uit, en namen met een paar woorden van mij afscheid. Ik reed nu met den koetsier alleen verder. Deze vertelde mij later, dat een der twee heeren daar, waar zij waren uitgestapt, een zijweg wilde inslaan, die naar een naburig dorp liep. De ander had, zoo als hij zeide, nog wel tien minuten in het rijtuig kunnen blijven, maar was, om geen nieuw oponthoud te veroorzaken, er gelijktijdig met den anderen heer ook uitgestapt." — "Hebt gij later een van die twee heeren wedergezien?" — "Neen."

Zij sprak ook dit woord zoo kalm en bedaard uit, als al het andere. Volgens de verklaring van den herbergier evenwel was een der twee heeren nog bij haar geweest. Ik ging even zoo bedaard, als zij zich hield, met mijne vragen voort: "Hoe lang denkt gij u nog hier op te houden?" — "Ik weet het niet." — "Wat is het doel van uw verblijf in dit huis?" — Zij zag mij met bevreemding aan, en vroeg op een toon van meerderheid: "Hebt gij regt daarnaar te vragen, mijnheer?" — "Dat zou er naar kunnen wezen. Intusschen uw naam, als ik u verzoeken mag?" — Zij bedacht zich een oogenblik; daarop zeide zij kortaf en op een toon, alsof zij mij gaarne eene kleine dienst wilde bewijzen: "Antonia Heine." — "Van....?" — Zij zeide weder op een zekeren toon: "Mijnheer, mijnen naam heb ik u genoemd; ik zag daarin geen zwarigheid. Wat echter mijn vaderland en andere dingen betreft, daaromtrent geef ik u geen rekenschap, en gij kunt u alle moeite besparen, mij daarover verder te ondervragen." Zij zeide dit met kalmte, maar ook met alle vastheid, die eene groote wilskracht scheen aan te duiden.

In weerwil daarvan zag ik mij echter genoodzaakt met ondervragen voort te gaan. "Hebt gij een pas bij u?" vroeg ik. — "Doen de leden van de regtbank hier politiediensten?" vroeg zij mij wederom. — "Indien gij het verlangt,

kan het naastbijgelegen politiebureau uwen pas in ontvangst nemen," gaf ik haar ten antwoord. — „Neen, mijnheer! ik heb geen pas, en ook niets bij mij, waardoor gij iets omtrent mij kunt vernemen." — „*Opzettelijk*, mevrouw .... of mejuffer?" — „Onderstel dat het *opzettelijk* is. Tusschen *mevrouw* en *mejuffer* hebt gij de keus." Zij sprak deze laatste woorden met eene zekere spotternij uit, die mij vóorkwam in haren toestand niet zeer te passen. De „gewone vrouw" der lieden uit de herberg kwam mij weder voor den geest. Zij mogt in aanzienlijke kringen geleefd hebben, maar zij behoorde er niet toe. Ik wilde echter geen voorbarig oordeel over haar vellen; één ding echter kon ik niet gelooven, namelijk dat zij eene getrouwde vrouw was. Ik ging voort met haar meer beslissend te ondervragen.

„Mejuffer, wilt gij mij vergunnen dat ik uwe goederen onderzoek?" — Zij gaf ook bij deze plotselinge vraag geen blijk van ontsteltenis, maar zeide alleen: „Zoo gij daarop regt meent te hebben?" — „Dat kan van omstandigheden afhangen, mejuffer! Een van uwe reisgenooten heette Frans Bauer." — „Zoo?" — „Hij is vermoord gevonden." Ik zag haar bij deze woorden scherp in het gezigt. Geen trek van haar gelaat veranderde, maar zij stond van haren stoel op. „Dat spijt mij van den man," zeide zij met eene onmiskenbare deelneming in stem en blik. „Ik heb slechts weinige uren met hem gereisd, maar zoo iets moet iemand treffen, al heeft men ook vlugtig kennis met hem gemaakt."

Daarop veranderde zij op eens geheel van toon. Zij trad naar mij toe, zag mij doordringend, trotsch, verwijtend aan, en sprak langzaam, doch vol nadruk: „Maar nu, mijnheer, ééne vraag aan u! Gij houdt mij van deze misdaad verdacht, en daarom ondervraagt gij mij sedert èen uur. Wat geeft u het regt daartoe?" Zij hield haren blik op mij gerigt, toen zij deze vraag gedaan had. Hare oogen schoten vuur, hare wangen hadden zich hoog rood gekleurd, en aldus wachtte zij mijn antwoord af. Zij zag er bijna edel uit in dit oogenblik, en hare schoonheid had een verheven karakter aangenomen. Was dat kunst? Ik was hier een openhartig antwoord verschuldigd, en stond bovendien, naar den loop van het verhoor, in het beslissende oogenblik.

„Ja, mejuffer," gaf ik ten antwoord, „eene verdenking te-

13*

gen u heeft mij hier doen komen en is de reden van mijn „ondervragen," zoo als gij mijne woorden zeer juist gelieft te noemen. Frans Bauer is in den nacht tusschen zondag op maandag doodgeschoten en van zijn geld beroofd, en u heeft men zaturdag namiddag bij hem gezien; ook bekent gij zelf, op zaturdag avond in zijn gezelschap geweest te zijn, en waart dit nog in de nabijheid der plaats, waar de misdaad gepleegd is. Gij waart bij hem, in tegenwoordigheid van een derde; sedert dien tijd echter zijt gij spoorloos verdwenen en hebt u in dit afgelegen oord schuil gehouden. Nu gij hier eindelijk zijt opgespoord, wilt gij geen inlichting omtrent u geven, noch over uw vaderland en betrekkingen, noch over de reden van uw geheimzinnig verblijf hier ter plaatse. Dat alles kan niet nalaten verdenking op te wekken, ofschoon gij geheel onschuldige redenen voor uw gedrag kunt hebben. Maar hoor nu verder! Gij hebt, gedurende uw verblijf alhier, in stilte bezoek van een onbekend man ontvangen, die op den derden geleek, met wien gij u in gezelschap van den vermoorde even vóór zijnen dood bevonden hebt, en dit bezoek hebt gij tegen mij ontkend. Beslis nu zelf!"

Ik was het thans wederom, die haar doordringend aanzag, en — zij sloeg hare oogen neder; zij sloeg ze neder, toen ik van het bezoek gewaagde, en het kwam mij te gelijker tijd voor, alsof er iets in haar binnenste omging, maar zoo onmerkbaar, dat ik mijne zaak niet zeker worden kon. In het zelfde oogenblik had zij haren blik reeds weder opgeheven; zij zag mij onbeschroomd aan, doch met eene soort van gepeins, alsof zij met zichzelve raadpleegde, of zij iets, dat zij op de tong had, wilde uitspreken of niet. Zij sprak het uit, — zij sprak het uit onder tranen, die zich op eens vol hevigheid uit hare oogen ontlastten.

„Mijnheer," riep zij vol smart uit, „ik ben eene ongelukkige, — ik ben diep ongelukkig, en nu moet ook nog deze ontzettende verdenking op mij vallen! Zij *moet* op mij vallen — gij hebt gelijk. Doe alles met mij wat uw pligt van u eischt; maar één ding moet gij niet van mij verlangen: mijne geheimen, die ik u straks niet ontdekken kon, moeten ook voortaan de mijne blijven; zij zijn mijn eigendom niet, en mij heilig, ja onschendbaar. En nu, mijnheer,

onderzoek alles wat gij hier vindt, — het is slechts weinig, maar doorzoek alles! Ik bid er u om, — ik verlang het!"

Zij sprak in het gevoel van eene groote, hevige smart, en zij zag er weder edel uit. Maar ik had dien plotselingen schok opgemerkt, en deze schoot mij op nieuw te binnen. Er was op eens eene gedachte bij haar opgekomen, als het ware met vijandigheid; vervolgens had zij nagedacht en dit denkbeeld laten varen; de uitdrukking van smart was in de plaats er van gekomen, en deze kon natuurlijk al het andere hebben verdreven. Maar het kon toch *kunst* zijn, dat zij er in eens op stond dat hare goederen doorzocht wierden.

Zij had slechts weinig goed bij zich, dat zij in eene reistasch had medegebragt. Deze plaatste zij het eerst op de tafel voor mij. Voorts was er slechts ééne kast in de kamer, die zij opensloot, waarna zij ook de tafellade uithaalde. De kast was ledig, en in de lade bevonden zich slechts toiletbenoodigdheden. Ook de reistasch doorzocht ik; maar deze bevatte slechts linnengoed en andere kleedingstukken. Zij bloosde, toen ik een blik in de ledige kast had geworpen, en thans het weinige in oogenschouw ging nemen, dat zich in de reistasch bevond. „De eigenaardige toestand, waarin ik mij bevind," zeide zij, „heeft mij gedwongen slechts het hoogst noodzakelijke met mij te nemen."

Het was zoo echt vrouwelijk wat zij zeide, en dat in dit oogenblik! Had ik mij in haar vergist? Of was zij slechts zeker dat ik niets vinden zou? Ik zag echter alles naauwkeurig na, terwijl zij in de kamer rondwandelde en daarbij niet naar mij omzag; maar zij ging langzaam en met zachte schreden, gelijk men onwillekeurig doet, wanneer men naauwlettend een ander gadeslaat, en zich toch het voorkomen van zorgeloosheid geven wil. En toen ik eens onverwacht naar haar omzag, ontmoette ik een halven zijblik, die zich schielijk van mij afwendde, en — zij was niet meer schoon. Hare onverschilligheid was angst, en deze angst was schuld — medepligtigheid.

Ik zette met meer zorgvuldigheid mijn onderzoek voort, en nam alles, wat zich in de reistasch bevond, er stuk voor stuk uit, spreidde het uit elkander, keek en bevoelde het naauwkeurig, doch vond niets verdacht, niets wat den vermoorde had kunnen toebehooren. Alles waren vrouwenklee-

deren, die zich geenszins in voordeeligen staat bevonden; de armoedigheid er van had zij verontschuldigd.

Het linnengoed was gemerkt A. H., welke letters overeenkwamen met den naam, dien zij mij had opgegeven. Geld vond ik in 't geheel niet; ook had ik aan het horologie en de twee ringen van den vermoorde gedacht, maar ook daarvan vond ik geen spoor.

De reistasch had ik nu doorzocht; de kast stond nog open, waarin echter niets te zien was; alleen beneden in een hoek had misschien een voorwerp van niet veel omvang nog verborgen kunnen zijn. Voor ik daarnaar keek, wilde ik nog eens in de tafellade zoeken, waarin ik even te voren slechts een vlugtigen blik had geroepen. De vreemde dame ging nog altijd langzaam de kamer op en neder, en was nog niet weder schoon. Zou ik nog iets vinden? Stuk voor stuk nam ik de kammen, schuijertjes, stukjes zeep en haarspelden in de hand, vouwde de tot papillotten gemaakte stukjes papier uit elkander, doch vond niets.

„Gij hebt toch reisgeld bij u, mejuffer?" vroeg ik. — „Zeker, mijnheer!" antwoordde zij, en haalde uit een zakje in haar kleed eene beurs en eene porte-monnaie te voorschijn, reikte mij beide toe, en zag mij vervolgens ter sluiks met een triomferenden blik aan. In de beurs waren omstreeks veertig louis d'or, en in de porte-monnaie was eenig geld voor kleine uitgaven. Ik gaf haar beide terug. Waarom had zij na dien angst getriomfeerd? Ik *moest* nog iets vinden. Ik stond nog voor de tafellade. Van eenige haarspelden was een klein pakje gemaakt, dat met een draad omwonden was; ik nam het ongemerkt in de hand. Zij stond nog naast mij, en had juist haar porte-monnaie van mij terug ontvangen. Zij scheen eerst voornemens hare wandeling door de kamer te hervatten, doch bleef staan, en rigtte hare oogen op mijne vingers. Ik deed den draad van het pakje haarspelden af, en alsof zij mij wilde tegenhouden, hief zij hare hand op, en riep glimlagchende: „Och, mijnheer!" Zij glimlachte inderdaad, alsof haar plotseling iets inviel, en toch sprak zij de woorden op een toon van smart uit. — „Een ring!" riep ik op eens. — „Een aandenken van mijne overledene moeder," zeide zij. Deze woorden sprak zij niet met kalmte uit, maar waren kort, hevig en toch onzeker heengeworpen.

Een eenvoudige, smalle gouden ring, waarin echter een schoone diamant was gevat, was uit het losgemaakte pakje haarspelden gevallen. Ik moest mij bedaard houden. De indruksels, die van gedragen ringen aan de vingers van den vermoorde waren achtergebleven, stonden mij levendig genoeg voor den geest. In het smalste paste deze ring; maar ik kon dwalen. Het proces-verbaal, dat ik had medegebragt, en dat mijn griffier bij zich had, was tot dusverre nog niet geopend; het bevatte eene naauwkeurige afbeelding en beschrijving der indruksels. Ik nam het document den griffier af, en zocht het blad op, dat de teekening, beschrijving en maat der indruksels bevatte. De dame ging niet meer in het vertrek op en neder, en trachtte even zoo min te verbergen dat haar blik op mij gevestigd was; aan vermomming dacht zij niet meer en kon er op dit oogenblik ook niet meer aan denken. Ik vergeleek de breedte van den ring met de indruksels van de smalste der twee, zoo als die afgeteekend en beschreven was. Een en ander paste zoo naauwkeurig mogelijk; ik kon geen twijfel meer koesteren, ten minste niet omtrent hetgeen mij nu te doen stond.

„Antonia Heine is uw naam, mejuffer?" vroeg ik. — „Ja, mijnheer!" — „Antonia Heine, gij zijt mijne gevangene."

Zij verschrikte volstrekt niet. Mijn confronteeren in het proces-verbaal had zij met dien angst en die spanning gadegeslagen, waarboven zij zich niet verheffen kon. Mijne eerste beweging had haar vervolgens den uitslag verraden. Wanneer zij schuldig was, had zij alles, wat er volgen kon, daarenboven voorzien. Toen zij zeker was, dat zij geen twijfel meer koesteren kon, deed de zucht tot zelfbehoud weder al hare regten bij haar gelden, en met de groote magt, die zij over zichzelve bezat, zeide zij: „Ik mag zeker niet vragen waarom?"

De toon van hare stem was toch vragend en nog onzeker. Ik antwoordde haar niet terstond, maar vervolgde eerst na eene poos: „Hebt gij, gedurende uw verblijf in deze herberg, bezoek ontvangen?" — „Ja, mijnheer!" — „Dikwijls?" — „Maar eens." — „Wanneer?" — „Verleden maandag." — „Over dag of des nachts?" — „Het was des nachts, tegen den morgen." — „Wie was de bezoeker?" — „Ik zal u zijnen naam niet noemen."

Zij zeide dit weder op den zelfden vasten en kalmen toon, waarop zij geweigerd had iets omtrent hare betrekkingen te zeggen.

„Was het een man of eene vrouw?" — „Het was een man." — Ik had nog een vraag: „Van waar hebt gij dezen ring?" — „Van mijne moeder, zoo als ik u reeds gezegd heb."

De magt, die zij over zichzelve had, werd wederom bevestigd door deze antwoorden en den toon, waarop zij die sprak. Zij bezat inderdaad eene groote wilskracht, en deze was thans niet te breken; dit kon slechts geschieden door den tijd, of door de eene of andere gebeurtenis, die er op inwerkte. Ik brak het verhoor af en nam haar als gevangene mede. Met eene kalmte, die meer was dan tegenwoordigheid van geest, gaf zij zich in haren nieuwen toestand over. Dat de eene of andere gebeurtenis mij te hulp zou komen, hoopte ik, — ja, ik rekende er zelfs bepaald op.

Nog vóór dat ik de herberg verliet, had ik aan al het politie-personeel in de omstreken het signalement van den man medegedeeld, die met Antonia Heine in gezelschap van den vermoorde geweest was, — die haar daags na hare aankomst in de herberg had bezocht en haar waarschijnlijk weder bezoeken zou, en ik had allen aangemaand om scherp, maar met voorzigtigheid, dien man op te sporen, en bovenal op een vernieuwd bezoek in de herberg te letten. Dat ik hem op die wijze zou meester worden, was iets waarop ik niet nalaten kon te hopen, en in afwachting daarvan stelde ik een tweede verhoor van mejuffer Heine vooreerst uit. Drie dagen waren intusschen verloopen, zonder dat er iets plaats had. Ik diende haar nu ten minste een bezoek te geven, indien ik niet het verwijt op mij wilde laden, dat ik mij aan pligtverzuim schuldig maakte.

Ik begaf mij naar de gevangenis, waar zij zich bevond. Ik had haar eene kamer alleen laten geven, die vooral van niet minder gemakken voorzien was, dan het vertrekje in de herberg, waar ik haar had opgezocht. Ook boeken en schrijfgereedschap had ik te harer beschikking gesteld. Ik trad onvoorbereid bij haar binnen; zij had haar woonvertrek met smaak ingerigt en tevens op eene wijze, alsof zij wilde te kennen geven, dat zij onder de eerste klasse der maatschappij

behoorde. Zij zat ongegeneerd op een stoel in een boek te lezen. Toen de deur open ging, zag zij onverschillig op, en toen zij mij herkende, werd haar gelaat zelfs opgeruimd. „Gij hebt mij iets te berigten?" vroeg zij. — „Ik heb slechts eene vraag aan u te doen," antwoordde ik, vol ernst. — „En die is?" — „Hebt gij mij niets te zeggen?" — „Och neen, mijnheer, volstrekt niet." — Zij zeide dit met al de openhartigheid en zorgeloosheid der onschuld, en reeds wilde ik mij weder verwijderen. — „Een woord, mijnheer!" zeide zij nu. — „Wat verlangt gij?" — „Zijt gij alleen hier gekomen, om mij die vraag te doen?" — „Ja." — „Zult gij nog dikwijls zoo bij mij komen?" — „Ik hoop van neen." — „Gij zoudt het derhalve doen, indien uwe hoop u bedriegt, en ik zou dus nog langen tijd, wie weet hoe lang, in dezen toestand moeten blijven! Hebt gij wel bedacht, mijnheer, dat ik onschuldig kan zijn, — ja dat ik voor u en voor iedereen onschuldig ben, zoo lang mijne schuld niet bewezen is?"

Zij was zeer ernstig geworden, en sprak bijna op een gestrengen toon. „Mejuffer," gaf ik haar ten antwoord, „ieder is de bewerker van zijn geluk of ongeluk. Gij zelve hebt eene verdenking tegen u opgewekt, en wel daardoor, dat gij voor de overheid dingen verborgen houdt, omtrent welke ieder, die in gelijken toestand verkeert als gij, verpligt is rekenschap te geven. Geef derhalve inlichting omtrent uwe betrekkingen, noem dengenen die u in de herberg bezocht heeft, en uwe onschuld, indien gij onschuldig zijt, zal binnen weinig tijds aan den dag komen." — „Dat doe ik niet, mijnheer!" antwoordde zij koel.

Na dit antwoord vertrok ik. Ik had gelijk, maar kon niet ontkennen dat ook zij gelijk had. En toch kon ik haar niet vrijlaten, zoo lang de op haar rustende verdenking niet op de eene of andere wijze uit den weg was geruimd.

Eén middel bleef mij nog over, waardoor ik misschien tot zekerheid kon komen — eene bekendmaking der misdaad in de nieuwsbladen namelijk, met beschrijving van den man, dien men het laatst in gezelschap van den vermoorde gezien had, en onder uitnoodiging om dezen aan te houden. Ik had dit middel tot dusverre uitgesteld, omdat het dien man bewegen kon zich uit het land te verwijderen, of in allen gevalle een tweede bezoek van hem in de afgelegene herberg

verijdelen. Nu echter wilde en moest ik daartoe overgaan; daarna kon dan eene openbare uitnoodiging volgen om inlichting wegens de gevangene, die zich Antonia Heine noemde.

Het een zoowel als het ander was echter onnoodig; want nog den zelfden avond leverden twee marechaussées een gevangene aan mij af, wiens figuur volkomen op het signalement van den man paste, dien ik reeds vier dagen te voren had wenschen meester te worden. Men had hem echter niet in de afgelegene herberg gevat, ja zelfs niet in de nabijheid er van, maar dieper het gebergte in, en wel in eene kolenbrandershut, midden in het bosch, waar hij zich sedert vijf dagen had schuil gehouden. Slechts bij nacht was hij uitgegaan, en wel iederen nacht; waarheen, dit had hij den kolenbrander niet gezegd. Tegen den morgen was hij dan weder teruggekeerd, en bij zoodanige gelegenheid was hij eens door menschen gezien. Voorzigtig en als het ware vol vrees had hij zich toen door zijpaden naar de hut begeven. De marechaussées hadden er van hooren vertellen, en waren naar de kolenbrandershut gegaan, waar zij den vreemdeling dan ook vonden. Deze had zich, zonder den minsten tegenstand te bieden, in hechtenis laten nemen, en alleen naar de reden daarvan gevraagd. Die was hem natuurlijk niet medegedeeld, maar men had hem alleen verzocht zijnen naam op te geven. Hij noemde zich Wilhelm Grote, en scheen diep in de twintig jaar oud te wezen. Het plotseling zien van de marechaussées had hem blijkbaar doen verschrikken, en bij het berigt, dat hij in hechtenis werd genomen, was hij zeer neerslagtig geworden; dit was hij ook gebleven, en voorts had hij een diep stilzwijgen bewaard.

Ik liet den gevangene terstond voorkomen. Een rank, welgemaakt jongman trad de kamer van instructie binnen. Hij droeg bruin krullend haar en een bruinen kroesbaard, die aan zijn gezigt iets indrukwekkends gaf. En toch had dit, wanneer men het scherper bekeek, eene zekere uitdrukking van weekheid, die misschien uit den zeer melancholischen blik van zijne groote donkerblaauwe oogen voortsproot. Hij was in het zwart gekleed, en zijn voorkomen paste precies op den persoon, met wien de vermoorde het laatst gezien was, en zoo als de lieden uit de herberg in het stadje hem

hadden beschreven. Zijne houding en gedrag behoorden tot den beschaafden stand, doch hadden iets zeer afgetrokkens en weifelends. Ik begon met hem het eerste geregtelijke verhoor in den gewonen vorm, waarbij ik hem naar naam, ouderdom en geboorteplaats vroeg. Als de laatste noemde hij eene stad in eene naburige provincie.

„Wat was uw vader?" vroeg ik verder. — „Predikant in die plaats." — „Uw beroep?" — „Ik werd tot koopman opgeleid, en was geruimen tijd bediende bij verscheidene handelshuizen; maar ik zag geen kans om in Europa mijne eigene zaken te beginnen en begaf mij daarom naar Amerika. Daar vond ik nog grooter tegenspoed, en dit noopte mij als gouddelver naar Californië te vertrekken. Van daar ben ik sedert eenige weken in Europa teruggekeerd." — „En hebt gij in Californië fortuin gemaakt?" — „Ik vond wat ik zocht, en was niet ongelukkig." — „En waar bevindt zich uw vermogen?" — „Ik heb het in papieren bij mij." — „Ik moet u verzoeken mij die ter hand te stellen; de wet vordert het."

Ik had niet noodig er iets meer bij te voegen. Even als hij, open en rond — ofschoon dan ook, naar het scheen, ieder woord wegende voor dat hij het uitsprak — mij had geantwoord, zoo haalde hij ook zonder aarzelen uit zijn rokzak een paket te voorschijn, dat hij mij ter hand stelde. Het bevatte Amerikaansche en Engelsche banknoten en andere papieren van waarde, ten bedrage van ongeveer ƒ 80,000. Ik ging met mijn verhoor voort.

„Gij zijt, zegt gij, sedert eenige weken in Europa teruggekeerd?" — „Het is van daag juist drie weken." — „Waar zijt gij binnen geloopen?" — „Te Antwerpen." — „Geef mij de route uwer reis van daar tot herwaarts op." — „Ik heb eenigen tijd te Antwerpen vertoefd, en toen ben ik regtstreeks hierheen gereisd."

Hij noemde de voornaamste plaatsen, die hij per spoor was doorgekomen, tot aan het station, waar ook Antonia Heine den spoorweg verlaten had.

„Gij zijt daarna niet in uwe geboorteplaats geweest?" — „Neen." — „Waarom niet?" — „Ik had daar niets te doen, en mijne ouders zijn dood." — „Hadt gij hier in de omstreek zaken?" — „Zaken eigenlijk niet; eene bijzondere aangelegenheid riep mij hier." — „Welke was die?" — Hij

veranderde voor de eerste maal van kleur en bloosde. „Ik moet u verzoeken, mij het antwoord schuldig te laten blijven," zeide hij op een zeer bescheiden toon. — „Ik heb regt om deze vraag te doen," merkte ik van mijne zijde aan.

Wederom volkomen bescheiden, doch met eene zekere vastheid in zijne uitdrukking, gaf hij ten antwoord: „Mijnheer, ik heb een pas, die aanwijst wie ik ben, en ik geloof dat deze mij wettigt, zoo lang niet eene onwettige daad mij bewezen kan worden." — „Wanneer echter mijne vraag in uw eigen belang geschiedt?" — „Ik zal afwachten tot ik dat inzie."

Hij had daarin geen ongelijk. Zijn pas bevond zich onder de papieren, die de marechaussées mij hadden afgeleverd. Dezen haalde ik te voorschijn, en alles kwam overeen met hetgeen hij mij over zichzelven en ook omtrent zijne reisroute gezegd had. Op zijne reis moest ik nu het eerst terugkomen.

„Met welk schip zijt gij in Europa teruggekeerd?" — Hij noemde mij de stoomboot. — „Hebt gij in gezelschap van bekenden gereisd?" — „Men maakt op zulk een togt kennis met vele lieden." — „Kunt gij mij eenige namen noemen?" — „O ja, verscheidene, — Amerikaansche, Engelsche en andere." — „Ook Duitsche, — ook van landslieden, die u bekend zijn?" — „Dat kan ik niet met zekerheid zeggen." Hij scheen deze weinige woorden toch eerst na een zekere tegenstreving uit te brengen, en vervolgens met een voorbehoud, dat hij zichzelven maakte; en nadat hij ze gesproken had, meende ik eene zekere onrust in hem te bespeuren.

Het kalme en openhartige gedrag van den jongman had tot dusverre den gunstigsten indruk op mij gemaakt. Ik kon, in weerwil van alles wat tegen hem sprak, niet den geringsten grond aannemen, dit ik een misdadiger, veel minder zelfs een moordenaar, voor mij had. Indien er slechts een vonk van schuldbewustzijn in hem gloeide, dan moest hij op mijne laatste vraag en op die, welke hij daarna van mij verwachten kon, reeds vooraf even zoo gevat zijn geweest als op de vroegere, die hij met zooveel kalmte en duidelijkheid had beantwoord. Ik ging met mijn verhoor voort:

„Zijt gij, op uwe reis van Antwerpen hierheen, met Duitschers in gezelschap geweest?" — „Ja." — „Waren er ook

bekenden hier uit den omtrek onder?" — Hij aarzelde met het geven van antwoord hierop. „Ja," zeide hij eindelijk zacht. — „Kunt gij iemand van hen noemen?" — Hij zweeg en werd onrustiger; het voorhoofd werd hem vochtig. — „Is u de naam *Frans Bauer* bekend?" — „Ja!" Hij sprak dit woord schielijk en met nadruk uit; daarbij zag hij mij helder in de oogen, en het scheen hem goed te doen, dat hij daartoe in staat was. Nu raakte ik met mijne verdenking weder geheel van de wijs.

„Waar hebt gij hem leeren kennen?" vroeg ik. — „In Californië." — „Hebt gij daar met hem in betrekking gestaan?". — „Neen; ik heb hem slechts toevallig een keer of wat ontmoet." — „Hebt gij te gelijk met hem Amerika verlaten?" — „Neen." — „Waar hebt gij hem weder aangetroffen?" — „Te Antwerpen." — „Bleeft gij daar bij elkander?" — „Wij reisden van daar gemeenschappelijk tot nabij de plaats, waar hij vroeger woonde." — „En deze is?" — „Eenige mijlen van hier." — „Vertel mij waar gij hem verlaten hebt." — „Wij waren op het laatste spoorwegstation aangekomen. Ook daar was onze weg de zelfde. Wij vonden aan het station een huurkoetsier, die passagiers zocht, onverschillig waarheen. Wij namen hem aan en reden te zamen, tot van den grooten weg een zijpad naar het dorp liep, waar Bauers familie woonde. Hij wilde dien weg te voet afleggen en stapte uit. Ik had op den grooten weg verder kunnen rijden, tot ik aan een zijweg was gekomen, die mij in eene tegenovergestelde rigting naar de plaats mijner bestemming bragt, en dien ik insgelijks te voet wilde afleggen; maar daar het rijtuig toch stilhield, stapte ik met hem er uit. Al voortwandelende, spraken wij nog eenige woorden met elkander, en namen vervolgens afscheid. Hij ging links het bosch in; ik bleef nog eene poos op den grooten weg, en ging toen regts af naar het gebergte toe."

Hij had dit alles wederom zonder aarzelen en met de meest mogelijke openhartigheid verteld. Eén ding echter moest in het oog loopen, namelijk dat hij van de derde der reisgenooten, Antonia Heine, met geen enkel woord gerept had.

„Op welken dag was dat?" vroeg ik. — „Zaturdag vóór acht dagen." — „Op welk uur van den dag?" — „Des

avonds tusschen achten en negenen." — „Waart gij bekend met de landstreek?" — „Ja." — „Zijt gij er dikwijls geweest?" — „Niet dikwijls." — „Bij welke gelegenheid?" — „Het is al vele jaren geleden, en ik begrijp volstrekt niet te welken einde ik nu nog daarvan rekenschap zou moeten geven."

Ik liet dit punt vallen. „Is u," vroeg ik verder, „ook de weg bekend, dien Frans Bauer naar zijn dorp moest inslaan?" — „Neen; ik ben in dat dorp en op den weg derwaarts nooit geweest." — „Hebt gij Frans Bauer sedert dat oogenblik wedergezien?" — „Neen." — „Had Bauer toenmaals goederen bij zich?" — „Ja, een reiszak." — „Is u bekend wat zich daarin bevond?" — „Hij heeft het mij gezegd, even als ik hem alles mededeelde wat mij betrof. Behalve eenige kleedingstukken, bevond zich in dien reiszak zijn geheele vermogen." — „Had hij ook andere voorwerpen van waarde bij zich?" — „Een gouden zakhorologie en twee ringen, waaronder een met een diamant."

Men kon niet openhartiger zijn, dan Grote bij het opsommen van dit alles was; en hij deelde dit alles zoo kalm mede, dat het scheen alsof niets daarvan hem aanging. Zijn voorhoofd was sedert lang weder droog geworden, maar hierin kwam spoedig verandering.

„Waar bleef, na het afscheid van Bauer, het rijtuig, waarin gij met hem gereden hebt?" — „Het reed verder, toen wij nog van elkander afscheid namen." — „Waart gij beide alleen in het rijtuig?" — Nu werd hij onrustig en moest zich geweld aandoen om te antwoorden, dat echter zonder aarzelen geschiedde. „Neen," zeide hij. — „Wie was nog meer bij u?" — „Eene dame." — „Kent gij haar?" — „Neen!" Hij sprak dit woord met eene duidelijke en vaste stem; maar ik zag aan zijn gezigt, dat hij zich daartoe veel geweld moest aandoen, en ik was overtuigd dat dit „neen" eene logen was, — de eerste, die hij had uitgesproken. Kon hij nog onschuldig wezen? Ik vervolgde:

„Waar hebt gij die dame het eerst aangetroffen?" — „Op het gemelde spoorwegstation. Zij moest den zelfden weg op als Bauer en ik, en de huurkoetsier had ook haar aangesproken, even als ons. Zoo geraakten wij met haar in gezelschap." — „Hoe lang bleeft gij bij elkander?" — „Totdat

Bauer en ik het rijtuig verlieten; toen wij er uit waren, reed zij verder." — „Kent gij ook den naam dier dame?" — „Neen."

Het was de tweede logen; het zweet was hem weder op het voorhoofd gekomen. — „Hoe zag de dame er uit?" — „Zij was jong, vrij lang en elegant gekleed." — „Zoudt gij haar herkennen?" — „Zeker." — „Was de dame met Bauer bekend?" — „Dat weet ik niet."

Het was de derde logen; hij kon mij slechts onzeker en niet dan met moeite in de oogen zien. Maar waartoe deze logens? Ik trachtte het vruchteloos te doorgronden, en hij kon er zich van nu af niet meer uit redden. Alles betrof de dame, en ik had voor het overige geraden. „Is u de naam *Antonia Heine* bekend?" — „Neen." — „Hebt gij de dame sedert dien tijd wedergezien? — „Neen." — Dit „neen" sprak hij weder meer open en vrij; maar kon ik hem gelooven? — „Hebt gij gehoord wat Frans Bauer is wedervaren, sedert gij elkander het laatst gezien hebt?" — „Ja; ik heb een paar dagen geleden in eene courant gelezen, dat men hem vermoord gevonden heeft, en wel in het bosch, waardoor de weg naar zijn dorp liep. Het heeft mij zeer getroffen."

Deze woorden waren zeker en onzeker; het was of hij half de waarheid en half de onwaarheid sprak.

„Waar hebt gij die courant gelezen?" — „Toevallig, in het gebergte." — „Weet gij waarom gij hier gebragt zijt?" — „Ik kan, na dit verhoor, daaraan bijna niet meer twijfelen. Men hoopt van mij inlichting te erlangen omtrent hetgeen met Bauer heeft plaats gehad." — „Komt er geen denkbeeld in u op, dat gij zelf verdacht wordt gehouden?"

Het was weder eene vraag, of liever eene aanmerking, waarop hij lang voorbereid kon zijn geweest; en toch werd hij hevig daarvan aangedaan. Hij werd zoo wit als de muur van de kamer, waarin wij ons bevonden, en de stoel, waarop hij zat, schoof heen en weder. Hij hief zijne oogen tot mij op, en rigtte ze dan weder van mij af; hij had mij blijkbaar iets te zeggen, doch kon er niet toe besluiten.

„Zie ik er uit als een moordenaar?" vroeg hij eindelijk, en hij sprak deze woorden met de volkomenste uitdrukking

van waarheid. Met regt kon hij dan ook zoo spreken. Die schoone, melancholieke blik, al was die op dat oogenblik ook weifelende, was niet die van een moordenaar. Maar waarom sprak hij dan onwaarheid? Waarom maakte hij zich verdacht? Hij bezat geen sterk karakter; anders zou hij tot die logens niet in staat zijn geweest. Voor welke magt had hij zich gebukt, en bukte hij zich nog, zelfs tot in dit volharden van het ontkennen der waarheid? Volharding is niet altijd vastheid van karakter. Kon ik die volharding niet breken? Ik had reeds even te voren Antonia Heine in een zijvertrek laten brengen, en door een venster in den muur kon men uit de kamer, waarin wij ons thans bevonden, daarin een blik werpen. Aan dat venster bragt ik den jongman. Een gordijntje, dat er voor hing, schoof ik op zijde. De dame zat in het zijvertrek, en juist zoo, dat haar blik in eene andere rigting viel, doch haar profil volkomen te zien was.

„Wat ziet gij daar?" vroeg ik den jongman. Het gelaat der dame maakte een vreeselijken indruk op hem. „Mijne reisgenoote!" kon hij niet dan met veel moeite er uit brengen. — „Antonia Heine," voegde ik er bij, terwijl ik het gordijntje weder digtschoof. Hij zweeg en deed alle moeite om tot zichzelven te komen. „Gevangene," zeide ik met nadruk tot hem, „gij kent die dame?" — Hij kon nog niet spreken. — „Gij hebt haar wedergezien, — des nachts na den moord."

Op eens keerde het leven in hem terug. Hij rigtte zich op, vol waardigheid, vol fierheid, en sprak op een toon vol verwijt: „Neen, mijnheer! Ik heb die vrouw niet wedergezien. Dat verzeker ik u bij mijne, bij uwe zaligheid!"

Wat was dat? Was het waarheid? Ik werd het weder met mijzelven oneens. Het verhoor brak ik af, daar ik dit eerst weder beginnen kon, wanneer ik de zekerheid had, of hij dien zondagnacht bij Antonia Heine in de afgelegene herberg geweest was. Hieromtrent moest ik echter eerst den herbergier onderhouden en Antonia Heine zelve. Ik liet terstond den herbergier komen, stelde hem den gevangene Grote voor, en deed aan dezen in zijne tegenwoordigheid verscheidene onverschillige vragen, opdat hij ook zijne stem hooren zou. Toen Grote weder was weggebragt,

zette ik het verhoor voort. Het bleek nu, dat hij van zijne zaak niet zeker was. Den vreemdeling, van wien Antonia een bezoek had ontvangen, had hij niet goed kunnen zien, en wat zijne stem betrof, deze was blijkbaar veranderd, om niet herkend te worden; maar de grootte kwam hem voor de zelfde te zijn, en even zoo hoofdhaar en baard, ofschoon dit laatste hem donkerder van kleur was voorgekomen; evenwel had hij het des nachts bij flaauwe verlichting gezien, zoodat hij ook hieromtrent niets met zekerheid zeggen kon. Aldus geloofde de getuige, zonder zijn geweten te bezwaren, ten minste met een hoogen graad van waarschijnlijkheid te kunnen verzekeren, dat de persoon, die hem nu was voorgesteld, de zelfde was, die het nachtbezoek bij Antonia Heine had afgelegd.

Ik liet daarop eerst deze laatste voorkomen. De onzekeren blik van den schuldigen misdadiger, die een nieuwen getuige vreest te ontmoeten en hem toch zoekt, vloog door de kamer. „Mejuffer," zeide ik, „wanneer ik u den man voorstel, die u in de herberg bezocht, zult gij dan verder blijven ontkennen?" — Eene vreeselijke bleekheid vloog over haar gelaat. — „Hij is hier," ging ik voort; ik kon dit gerust zeggen, na de verklaring van den herbergier. Zij sidderde en wist mij geen antwoord te geven. „Gij antwoordt niet?" vroeg ik. „Gij dwingt mij daardoor hem in uwe tegenwoordigheid te brengen!" — „Om Godswil niet!" riep zij vol ontzetting. Alle kracht en vermommingskunst was van haar geweken.

Ik achtte nu het oogenblik gekomen, om haar het vuur nader aan de scheenen te leggen. „Uw reisgenoot is in mijne hand," zeide ik, „de zelfde man, die met u het laatst in gezelschap van den vermoorde geweest is. Denkt gij, dat het mij nu nog zwaar zal vallen, de waarheid van u te vernemen?"

Een oogenblik nog had zij mij met een angstig doorborenden blik aangezien, alsof zij in de diepte van mijn hart lezen wilde; daarop echter haalde zij ruimer adem, en haar blik werd op eens vrij en zeker. „Hij zal bevestigd hebben al wat ik u heb medegedeeld," gaf zij ten antwoord. „Mogt dit zoo niet wezen, heb dan de goedheid hem tegenover mij te stellen; ik ben er op voorbereid en wensch het." — „En zoo even schriktet gij er voor?" — „Dat was zoo, mijn-

heer! Maar het was in het eerste oogenblik, en bedenk dat ik eene zwakke vrouw ben."

Zij sprak deze woorden bijna op een toon van spot, zoo zeker was zij op eens van hare zaak geworden; en zoo kort te voren die vreeselijke ontsteltenis! Door Grote kon ik derhalve niets verder te weten komen; of wist hij niets? Maar waarom dan zijn eigen angst en zijne onwaarheden? Was zij van zijne stilzwijgendheid en vastheid van karakter zeker? Ik had hem integendeel geen vast karakter toegeschreven, en altijd ontbrak nog de verklaring voor den plotselingen overgang van den hoogsten schrik tot de grootste kalmte. Daarvoor was slechts ééne reden te vinden, deze namelijk, dat Grote wel haar reisgenoot was geweest, maar niet de man, die haar in de herberg bezocht had. Slechts voor dezen was zij bang, — niet voor haren reisgenoot Grote; zij koesterde veeleer verlangen om hem te zien en met hem geconfronteerd te worden, — met den zelfden Grote, die bijna van schrik verstijfde, toen hij haar zag. Op eenmaal geloofde ik het te hebben: zij was medepligtig aan den moord, of droeg er ten minste kennis van; Grote was onschuldig, maar kon toch haar en den eigenlijken moordenaar verraden. De onbekende, die haar in de afgelegene herberg bezocht had, was de schuldige, — maar *wie* was hij? Hij moest in zijn voorkomen veel op Grote gelijken; alleen hoofdhaar en baard waren donkerder van kleur, en dit was eene belangrijke zaak, waarop tot dusverre nog geen acht geslagen was. Grote echter kende hem, en hij kon mij derhalve toch op den weg helpen; daarom wenschte zij eene bijeenkomst met Grote; want ook zij kende dezen als iemand, die geen vast karakter bezat. Zij moest eene gelegenheid hebben om hem te sterken in een opzet, dat zij koesterde, hem voor verraad te waarschuwen, en dit is juist de gevaarlijkste zijde van geregtelijke confrontatiën, waarom ik te regt begreep, Grote weder zoo spoedig mogelijk te moeten verhooren.

Ik zond Antonia Heine naar de gevangenis terug, en liet Grote weder voorkomen, wiens karakter mij nu helderder geworder was. Hij dacht niet aan een nog verwijderd, maar verschrikte voor een nabijzijnd gevaar. Ik legde hem den ring voor, dien ik bij Antonia Heine gevonden had. „Kent gij dezen ring?" vroeg ik. — Hij werd weder onrustig.

„Ik geloof," zeide hij, „dat ik hem aan de hand van den ongelukkigen Bauer gezien heb." — „Hij is in het bezit van Antonia Heine gevonden." — Hij staarde mij onzeker aan, alsof deze naam hem onbekend was. — „In het bezit van uwe reisgezellin werd hij gevonden," ging ik voort. — Het angstzweet brak hem weder uit. — „Kunt gij mij deze zaak ophelderen?" vroeg ik. — Hij zweeg nog altijd. — „Of kunt gij mij er eene bepaalde verklaring van geven?" — „Neen!" antwoordde hij schielijk. — „Derhalve eenige opheldering zoudt gij toch kunnen leveren?" — „Neen, mijnheer! ik weet er niets van," zeide hij ontwijkend. — „Mijnheer Grote," dus sprak ik hem aan, „overweeg wél uwen toestand, voordat gij mij verder antwoordt. Gij en Antonia Heine, de vrouw die gij straks gezien hebt, zijt de laatste personen, die in gezelschap van den vermoorde zijn aangetroffen." — „Ik weet dat niet." — „Gij zijt niet ver van de plaats, waar hij vermoord is, bij hem geweest." — „Ik kan het niet ontkennen." — „Weinige uren vóór de misdaad." — „Ook dit is waar." — „De vermoorde is van zijn geheele vermogen beroofd." — „Ik kan er niets tegen inbrengen." — „Gij wist dat hij dit bij zich droeg." — „Hij heeft het mij gezegd." — „Men heeft u sedert dien tijd in het bezit van een aanzienlijk vermogen aangetroffen." — „Ik had dit reeds vroeger, en heb het eerlijk verworven." — „Hebt gij bewijzen daarvoor?" — Hij verstomde. — „Maar verder. Antonia Heine bezat den ring van den vermoorde; heeft zij dien ook eerlijk verworven?" — „Ik weet het niet." — „Gij hebt sedert de misdaad mejuffer Heine in stilte bezocht." — „Neen, mijnheer! dat in 't geheel niet." — „De herbergier meent zeer zeker u herkend te hebben." — „Dan heeft hij verkeerd gezien." — „Hij wil het u in het gezigt zeggen, en is bereid er een eed op te doen." — „Dan zweert hij valsch." — „Het was des zondags nachts, vóór acht dagen. Kunt gij bewijzen, waar gij dien nacht geweest zijt?"

Hij staarde met onbeschrijfelijken angst voor zich heen; nog twee of drie slagen, en ik moest hem hebben. Het waren vreeselijke slagen, die ik hem zou toebrengen; maar riep hij, terwijl hij aan het regt zijn regt niet wilde laten, ze niet zelf als eene daad van geregtigheid te voorschijn?

„Waar waart gij dien nacht?" herhaalde ik. — „Ik heb geen bewijzen daarvoor." — „Gij kunt derhalve het getuigenis van den man niet logenstraffen, en de zaak wordt ook door uzelven bevestigd." — „Door mij?" — „Toen ik u voor eenige dagen door dit raampje Antonia Heine aanwees, verschriktet gij, als voor eene bloedgetuige." — Hij verstomde weder, en ik kwam tot een besluit. „Overweeg al deze omstandigheden, en vel dan zelf uw vonnis. Welke regter, welke gezworene zal en kan u voor onschuldig houden? Voeg daarbij uw verborgen, geheimzinnig rondzwerven in deze streek, waarover gij geen mensch uitsluitsel geeft, en antwoord mij nu!"

Hij wilde mij eenig antwoord geven, maar het was geen bekentenis; ik kon dit aan hem zien, en kwam hem derhalve vóór. „Er is nog één middel, dat u redden kan, en gij hebt het in uwe magt." — „Ik?" — „Leg eene openhartige bekentenis af." — Hij wierp een hevigen blik op mij; want ik had de regte snaar getroffen. — „Zijt gij onschuldig, dan kunt gij het slechts bewijzen, door mij de waarheid mede te deelen, en daardoor den regten schuldige te leeren kennen. Gij weet de waarheid; is het niet zoo?" — Zijne oogen waren weder op mij gerigt. „Het is zoo," zeiden zij; maar zijne lippen konden het niet uitspreken. Hij was onschuldig — ik kon er niet meer aan twijfelen; maar hij kende den dader, daaraan twijfelde ik ook niet meer. Welk eene vreeselijke magt weêrhield hem echter om den moordenaar te noemen!

„Ongelukkige!" riep ik, „wilt gij uzelven moedwillig aan den scherpregter overleveren?" — „Ik kan niet! Ik kan niet!" riep hij in doodsangst. Hij bedekte zijn gelaat met beide handen; daarop zag hij mij weder aan, en ik meende in het gezigt van een stervende te zien. „Wees barmhartig!" smeekte hij, „en laat mij weder wegbrengen! Het loopt toch met mij ten einde — maar laat mij in vrede sterven!" — „En gij wilt, door de waarheid te zeggen, uwe eer, uw geweten niet redden?" — „Wees barmhartig!"

Ik moest het zijn; want hij was onschuldig. Maar wie was de dader? Door wien zou ik hem ontdekken? Misschien nog door Grote? Hij was niet alleen taai, maar hij had meer vastheid van karakter, dan ik hem ooit had toever-

trouwd, en het moesten als zedelijk te erkennen, ja misschien op zichzelve edele beweegredenen zijn, die het hem gaven. Door Antonia Heine? Ik kon, vooral nadat zij met den jongman geconfronteerd wilde worden, in haar niet anders zien dan eene zedelijk verdorvene, doortrapte vrouw. Wat was er van haar te verwachten? Wat vermag dikwijls de begaafdheid van een regter-commissaris, indien geluk en toeval hem niet te hulp komen?

Ik had het signalement en de reisroute van Antonia Heine in de dagbladen laten bekend maken, met uitnoodiging om mij alle mogelijke inlichtingen omtrent haar mede te deelen; deze wachtte ik in, en eerst wanneer ik die ontvangen zou hebben, kon ik voortgaan. Ik vernam echter niets; maar in plaats daarvan kwam op den vierden dag na het laatste verhoor de inspecteur der gevangenis bij mij, met het berigt, dat Antonia dien nacht ontsnapt was.

Hoe was dat mogelijk? Tot gevangenbewaarders werden bij voorkeur onder-officieren gekozen, en wel dezulken, die zich onderscheiden hadden. Zij werden meestal van het regiment *** genomen, en waren zij eenmaal in hunne tegenwoordige betrekking, dan werden zij alleen ontslagen wegens wangedrag. Onder deze gevangenbewaarders bevond zich zoodanig onder-officier, die gaarne schoone vrouwen zag. Zijn station bevond zich echter in een geheel ander gedeelte van het gebouw dan dat, waar Antonia Heine zat. Zijne dienst kon hem niet met haar bijeen brengen, en niemand wist ook, dat hij haar ooit gezien had. Evenwel viel mijne verdenking op hem, als ook die van den inspecteur. Wij deden onderzoek, combineerden, en hadden eindelijk het geheel: hij had haar laten ontvlugten. Zij was inderdaad eene even doortrapte als slechte vrouw, die hij in zijne ligtzinnigheid niet had kunnen wederstaan; ook had hij daarenboven, vóór hare vlugt, een briefje van haar aan den gevangenen Grote besteld.

Reeds weinige uren na de ontdekking der vlugt van Antonia Heine had ik er alles uit, — ook de eigen bekentenis van den schuldige. Maar waarheen was zij nu gevlugt? Daarop kwam in de eerste plaats alles aan. De gevangenbewaarder had haar een rijtuig bezorgd. Zij had hem alleen gezegd, dat zij naar de naastbijgelegen grenzen wilde, wes-

halve ik in alle rigtingen het rijtuig liet nazetten; daarop verhoorde ik Grote over het briefje. Hij ontkende de ontvangst er van niet, doch had het terstond verbrand; den inhoud deelde hij mij met allen schijn van openhartigheid mede. Zij had hem vermaand standvastig te zijn, daar niemand hem iets doen kon. Anders had er in het briefje niet gestaan.

„Een nieuw bewijs tegen u," bragt ik hem onder het oog, „dat gij volhardt met de waarheid te verzwijgen." — „Ik kan niet anders, zoowaar ik onschuldig ben, en God moge mij helpen!" was zijn eenig antwoord.

De politiebeambten, die het rijtuig vervolgd hadden, kwamen terug. Niemand had het aangetroffen, maar een van hen toch had het spoor er van gevonden. Deze beambte, die met veel overleg was te werk gegaan, liet zich bij zijnen terugkeer terstond bij mij aanmelden, en rapporteerde het volgende:

Hij was den weg ingeslagen in de rigting naar de herberg, waar ik de ontvlugte vrouw in hechtenis had genomen. Eerst aan gene zijde dier herberg, en wel omstreeks vijf mijlen van de stad, had hij het eerste berigt ingewonnen. De vlugt had des middernachts plaats gehad; tegen den morgen was het rijtuig op weg naar de grenzen gezien, en hij volgde de aangeduide rigting. Eene mijl verder ontving hij een tweede narigt, volgens 'twelk het rijtuig verder naar de grenzen gereden was, doch ledig. Alleen de koetsier had op den bok gezeten; in het rijtuig was niemand. Een derde narigt gaf hem den sleutel, daar eene kolenbrandersvrouw eene dame alleen, van den grooten weg af, dwars door het gebergte had zien loopen. Zonder zich met het ledige rijtuig verder te bemoeijen of met een ander een woord te spreken, was de politiebeambte in allerijl teruggekeerd, ten einde mij dit alles mede te deelen, en daarenboven nog iets, dat hij reeds vóór eenigen tijd had vernomen, maar dat nu eerst op eenmaal voor hem van eenige beteekenis geworden was.

In eene naburige provincie, niet ver van de grenzen, lag een adellijk goed, de *Diburg* genoemd, dat aan eene oude vrijheerlijke familie behoorde, die echter reeds sedert vele jaren verarmd was, en nog slechts haar bestaan rekte,

door van tijd tot tijd stukken van het goed te verkoopen. Eindelijk was nog slechts het kasteel zelf, met den tuin, een klein boschje en eenige morgen akkerland over, en dit overblijfsel was vervallen genoeg. Het was sedert omstreeks tien jaren in het bezit van een broeder en zuster, de laatste spruiten van het oude vrijheerlijke geslacht von Lengnau. De zoon had het goed — indien het weinig overgeblevene dien naam nog verdiende — van zijnen vader overgenomen, en de zuster woonde met hem op het kasteel. De zoon was bij den dood van den vader ruim twintig, de dochter dertien à veertien jaren oud geweest. De zoon had nooit iets geleerd; want zijnen vader had het aan middelen ontbroken; om hem tot eenen stand op te voeden, die bij zijnen rang paste. Hij zelf had nooit tot eene ernstige bezigheid lust gehad, en was aldus onder jagers op de jagt, onder knechts op het veld, kortom onder allerlei ruw volk opgegroeid. Weldra was hij de ruwste van allen geworden, en omtrent zijn boosaardig karakter was maar ééne stem.

Zijne zuster had, ondanks haar zachtzinnig karakter, het ongeluk bedreigd van niet veel anders dan haar broeder te worden; eene verre bloedverwante echter ontfermde zich over haar, en nam haar mede naar de stad, waar zij woonde. De freule had hier eene voortreffelijke opvoeding genoten. Maar op eens had haar broeder haar uit de stad terug gehaald en weder naar het kasteel *Diburg* gebragt; daar moest zij blijven, — om welke reden wist niemand. De freule was weenende teruggekeerd, en men had haar in den eersten tijd niet anders dan met de oogen vol tranen gezien, waarna zij zich aan een stil hartzeer had overgegeven. Ten tijde van hare terugkomst was zij omstreeks negentien jaar oud geweest. Weinige maanden daarna was haar broeder, de vrijheer, plotseling verdwenen, niemand wist waarheen of waarom. Men kon zich slechts in onzekere vermoedens verdiepen, die haren grond hadden in een gezegde van hem, dat hij liever zijn fortuin in afgelegen landen wilde beproeven, dan nog langer op dat akelige nest blijven, zoo als hij zijn voorvaderlijk kasteel noemde. Zijne zuster was ook na zijn vertrek op het oude kasteel gebleven, en men wilde dat haar broeder haar onder allerlei dreigementen verboden had het te verlaten. Van hemzelven had men niets gehoord;

ook had hij zijne zuster geen het minste berigt omtrent hem doen toekomen.

Zoo waren vijf jaren verloopen. Op eens, en wel sedert acht dagen, was — zoo als het gerucht liep — de jonge vrijheer teruggekeerd, en had ontzaggelijke rijkdommen medegebragt. Hij had nu het plan om alles, wat zijne voorzaten van het goed *Diburg* te gelde gemaakt hadden, terug te koopen, en het geheel in al den glans te laten herstellen, als het oude vrijheerlijke geslacht waardig was. Waar hij die vijf jaren was geweest, daaromtrent had hij zich volstrekt niet uitgelaten. Eenige verbetering in zijn karakter had er voor het overige niet met hem plaats gehad; integendeel was hij nog ruwer geworden dan te voren. Hij was geheel alleen teruggekeerd; maar reeds den tweeden dag na zijne terugkomst had hij bevolen, eenige vertrekken op het kasteel in orde te brengen tot ontvangst eener dame, die hij binnen weinige dagen wachtende was.

Dit waren de berigten, die de geregtsdienaar mij mededeelde. Wat het eerste gedeelte er van betrof, dat wist hij van voorlang, en het laatste had hij nu onlangs vernomen. Weinige dagen na den moord van Bauer was de vrijheer von Lengnau op het kasteel *Diburg* teruggekeerd. Hij verwachtte eene dame. Drie mijlen van *Diburg* had Antonia Heine, in de eenzame herberg in het gebergte, zich verborgen gehouden. Naar het kasteel *Diburg* was zij, na het rijtuig verlaten te hebben, dwars door het bosch heen gesneld.

De wakkere en zoo voorzigtige geregtsdienaar liet het nu aan mij over, uit dit alles zoodanig gevolg te trekken, als ik verkoos. Hij zeide echter te vermoeden, dat de vrijheer de medepligtige was van de ontsnapte dame. Dat Grote niet schuldig kon zijn, wist ik; ook, dat Antonia Heine in de afgelegene herberg een bezoek had ontvangen, en dat Grote dit niet geweest was.

„Kent gij den vrijheer in persoon?" vroeg ik den geregtsdienaar. — „Hij is een lang, welgemaakt man." — „En driftig in zijne bewegingen?" — „Ja, mijnheer!" — „Zijn haar?" — „Krullend en blinkend zwart." — „En zijn baard?" — „Vroeger droeg hij er geen; hoe het nu is, weet ik niet."

Ik meende genoeg te weten, en de kenteekenen van het bewuste nachtbezoek in den vrijheer von Lengnau terug te vinden. Dat Antonia Heine in aanzienlijke gezelschappen verkeerd had, zonder er juist toe te behooren, kon men wel aan haar bespeuren. Kon zij op die wijze niet eene bijzit van den vrijheer zijn? Vervolgens schoot mij nog een zonderling vermoeden omtrent de betrekking van Grote tot den vrijheer door het brein; maar daaromtrent kon de geregtsdienaar mij geen inlichting geven. Grote zelf moest dat doen, ook over andere dingen; maar in allen gevalle was er haast bij de zaak.

Waren mijne gemaakte gevolgtrekkingen juist, dan was het volgende duidelijk. Antonia Heine was naar den vrijheer gevlugt, zoowel om hem van den toestand van het lijfstraffelijk onderzoek en zijn eigen gevaar te onderrigten, als om met zijne hulp zekerder uit het bereik van Duitsche, ja Europesche regtbanken te ontsnappen, dan zij zonder den bijstand van zulk een ervaren en vermetel man hopen mogt. Het was vooruit te zien, dat hij haar zoodra mogelijk zou trachten weg te krijgen, en te vooronderstellen was het, dat hij zich te gelijk met haar zou verwijderen, — in allen gevalle, dat hij alles zou vernietigen, wat hem in verdenking kon brengen. Ik dacht aan het horologie van den vermoorde, aan den tweeden ring, aan papieren, die hij misschien kon hebben, en maakte onverwijld toebereidselen tot vertrek naar het kasteel *Diburg*.

Het kasteel lag in een vreemd regtsgebied, en slechts de competente regter had zich daar met visitatie, inhechtenisnemingen en verhooren kunnen belasten; maar vergrijpen tegen den vorm werden door het dringende der zaak verschoond. Voor het overige had ik voldoende reden tot een geregtelijk onderzoek op het kasteel: de bijna tot zekerheid gewordene verdenking namelijk, dat de ontvlugte daar een toevlugtsoord gevonden had. Een nieuw verhoor van Grote zou mij, zoo ik hoopte, verder op den weg helpen. Ik liet hem weder voorkomen; want ik moest hem terstond onder handen nemen.

„Kent gij den vrijheer Diederich von Lengnau?" — Hij verschrikte zoo, dat hij buiten staat was te antwoorden; maar ontkennen kon hij na dezen schrik niet meer. — „Kent

gij hem?" herhaalde ik. — „Ja!" steunde hij, naauwelijks hoorbaar. — „Ook zijne zuster?" — Het was of de dood hem op de lippen trad, en hij moest zich op een stoel nederzetten. „Ja," sidderde het vervolgens van zijne bleeke lippen.

Mijn vermoeden was geregtvaardigd; ik kende nu de reden, waarom hij tot dusverre was blijven ontkennen, — waarom hij zelfs onder verdenking van de zwaarste misdaad staan en den waren misdadiger niet verraden wilde. Zou de kennis van deze beweegreden mij thans tot verdere ontdekkingen leiden?

„Waar hebt gij de freule leeren kennen?" vroeg ik hem verder. — Hij was weder een weinig tot bezinning gekomen, en dacht na, of hij mijne vragen, even als vroeger, niet ook nu met stilzwijgen zou beantwoorden. — „Bedenk," vermaande ik hem, „dat ik u hier naar eene bijzonderheid vraag, waarop ieder oogenblik antwoord te bekomen is, wanneer slechts naar de plaats wordt gezonden, waar de freule zich bevindt." — Hij scheen hierdoor overtuigd te worden, en noemde eene Duitsche handelstad, waar hij vroeger bij een koopman op het kantoor was geweest. — „Hoe hebt gij haar leeren kennen?" — „Zij woonde daar bij eene bloedverwante." — „Stondt gij in eene vertrouwelijke betrekking met haar?" — Hij moest zich lang bedenken voor dat hij daarop kon antwoorden. Toen zeide hij: „Wij beminden elkander." — Dit antwoord verraste mij volstrekt niet. „Wanneer was dat?" — „Vóór omstreeks vijf jaren." — „Moest gij toen van elkander scheiden?" — „Haar broeder haalde haar af; hij wilde nimmer eene verbindtenis toestaan, die zoo ver beneden haren stand was." — „Hebt gij sedert dien tijd haar wedergezien?" — „Toenmaals niet; zij werd op het kasteel als eene gevangene bewaard." — „Gij zijt daar derhalve geweest?" — „Ik trachtte te vergeefs op het kasteel te komen; haar broeder had aan den jager last gegeven mij dood te schieten, als hij mij in de omstreek aantrof." — „Gij hebt u toch nu weder in die omstreek opgehouden, en wildet mij tot dusverre het doel daarvan niet opgeven?" — „Ik kan het nu doen. De eigenlijke reden van mijn vertrek naar Amerika was, mij schielijk eenig vermogen te verwerven, en mogt mij dit gelukken, dan terug te komen en om de hand van Sophie von Lengnau te vragen. Alles

ging naar wensch, en bij mijne terugkomst snelde ik naar haar toe. Maar ook haar broeder was na lange afwezigheid teruggekomen, en bragt al zijnen onbuigzamen familietrots mede. Sophie beminde mij nog. Ik trachtte haar tot eene vlugt met mij over te halen; maar terwijl wij daarover in onderhandeling waren, werd ik in hechtenis genomen." — „Waar hebt gij het eerst den vrijheer leeren kennen?" — „In de handelstad, waarvan ik u gesproken heb, toen hij zijne zuster afhaalde." — „Hebt gij hem sedert dien tijd dikwijls wedergezien?" — „Ja, bij mijne pogingen om Sophie op *Diburg* te spreken." — „Anders niet?" — „Neen," antwoordde hij, maar wederom op een toon, die te kennen gaf dat hij onwaarheid sprak. Het was mij een nieuw bewijs voor de schuld van den vrijheer. Ik zeide hem dat, en hij zweeg; maar zijn blik zeide mij des te duidelijker, waarom hij zweeg, — waarom hij zwijgen moest. Kon hij den broeder zijner beminde aan den scherpregter overleveren? Dat was het raadsel van zijn geheele gedrag en de sleutel tot de oplossing er van!

Mijn pligt eischte dat ik mij onverwijld naar het kasteel begaf, en ik vertrok dan ook dadelijk. Het was den tweeden dag na de vlugt van Antonia Heine. De geregtsdienaar was met zijne berigten eerst op het midden van dien dag teruggekomen, en eerst na den middag kon ik vertrekken. Het kasteel *Diburg* was nagenoeg zes mijlen verwijderd; de weg er heen liep door het gebergte en was slecht. Voor laat in den avond kon ik het kasteel niet bereiken; maar toch ook bij nacht alleen was er met hoop op een goeden uitslag aan een bezoek te denken.

Waren de vrijheer en Antonia Heine er nog, dan moest ik reeds midden in het kasteel zijn, voordat zij eene poging konden doen om het door een geheimen uitgang te ontvlugten. Maar of zij er nog waren, dat moest ik eerst onderzoeken. Waarschijnlijkheid bestond er: de vrijheer wist door Antonia Heine, dat bij de verhooren niet eens zijn naam genoemd was, en zij moest in de eerste dagen van hare vlugt allerwege op steekbrieven en geregtsdienaars verdacht zijn.

Het was reeds lang donker, toen ik, onder geleide van een geregtsdienaar, een eenzaam gelegen huis bereikte, dat

nog een half uur gaans van het kasteel verwijderd lag. Er woonde een gewezen dorpschout in, een vertrouwd man, die met de geheele omstreek bekend en een oud vriend van den geregtsdienaar was. Hij moest ons de inlichting geven, die ons ontbrak, en bij en met hem zou verder beraadslaagd worden. Ik was er langs omwegen heen gereden, en de andere geregtsdienaren, die mij moesten bijstaan, hadden er te paard mede langs omwegen moeten heenrijden, ieder op zichzelf, zoo stil en verborgen als mogelijk was, alle gewapend, maar niet in uniform.

Bij den ouden dorpschout, dien wij te huis troffen, kwamen wij bijeen. Hij was een ervaren en schrander, wel reeds bejaard, maar toch nog zeer kloek en krachtvol man. Vroeger, toen hij nog schout was, had hij overal bij moeten wezen, en hij moest nu nog alles weten. Met hem beraadslaagden wij; maar hij verklaarde dat de taak, die ik mij had opgelegd, bijna onuitvoerbaar was.

Het kasteel *Diburg* hing als een kraaijennest aan de afhelling van een berg en was aan alle kanten van muren omringd; zelfs door eene belegering was het slechts van eene zijde in te nemen, en terwijl het daar ingenomen werd, gingen de belegerden veilig en op hun gemak, aan de andere zijde naar beneden, en wel langs sluipwegen, die alleen aan hen bekend en voor hen niet gevaarlijk waren. Daarbij kwam de persoon van den eigenaar. Hij had reeds vóór zijn vertrek buiten's lands in de geheele omstreek door zijne vermetelheid en gewelddadigheid vrees ingeboezemd, en de echte roofridder der middeleeuwen, die niets ontzag, stak in hem. Sedert zijne terugkomst was hij, zoo men zeide, nog woester en toomloozer geworden, en had daarbij de trotschheid medegebragt van iemand die geld bezit.

Op het kasteel *Diburg* had hij zijne oude drinkgezellen om zich heen verzameld, het uitvaagsel der geheele omstreek, zoo als verloopen jagers, bestrafte wilddieven en boerenzoons die een nagel aan de doodkist hunner ouders geweest waren. Met hen leidde hij een leven, dat in ruwheid en gemeenheid zijne wedergade niet had, terwijl zijne gezellen hem in vermetelheid evenaarden. Groote honden dienden hun tot de jagt, tot ruwe baldadigheden, tot hunne eigene veiligheid. Was de ontvlugte Antonia Heine er thans bij, dan was het

gezelschap op het kasteel niet alleen zoo veel mogelijk op zijne hoede voor een overval, maar ook bereid hunnen heer en meester tegen elken aanval tot het uiterste te verdedigen. Of deze vrouw was aangekomen, daarvan wist de oude schout niet; naar de zuster van den vrijheer moest ik nog vragen.

De oude man schudde treurig het hoofd. „Dat is eene ongelukkige zaak," zeide hij. „De freule is een engel te midden van dat helsche gezelschap daar ginds, en heeft nog maar ééne hoop, namelijk dat de Hemel haar spoedig tot zich moge nemen. Zij is eenige jaren geleden in stilte met een braaf jongman verloofd geweest, maar hij was van burgerafkomst, en de vrijheer wilde van geen huwelijk weten. Zij vreesde den toorn van haren broeder en onderwierp zich aan zijnen wil. Sedert dien tijd teert zij zigtbaar uit, en heeft geen andere hoop dan op den dood." — „Zijn er bedienden op het kasteel?" vroeg ik nog. — „De freule leefde er vroeger met eene oude meid; of deze er nog is, weet ik niet, maar een oude dienaar is er gebleven. Deze man is een oud familiestuk van het huis, en moet zeker diep in de tachtig wezen; want hij was al bejaard, toen ik nog een jongeling was. Hij is de eenige eerlijke man op het kasteel. De vrijheer haat hem omdat hij eerlijk is, en hij hem vroeger reeds heeft aangemaand om zich toch te beteren; maar om zijne hooge jaren heeft hij hem toch niet willen wegjagen. Voorts is hij een beschermengel van de freule."

De beraadslagingen moesten tot een besluit leiden, of liever tot de uitvoering van een besluit; want dat ik in het kasteel moest wezen, om daar verder te handelen, was iets dat mijn pligt medebragt. Het kwam er nu maar op aan, hoe dit te doen zou zijn. Een dadelijke overval, nu het toch reeds nacht was, scheen mij vóór alle dingen het raadzaamst; deze alleen bood de kans aan op eene verrassing, waarop alles nederkwam. Hij was voor mij met persoonlijk gevaar verbonden. Over dag en wanneer ik, zonder overvallen te worden, in naam der wet toelating tot het kasteel begeerde, was een verzet, ten minste gewapend en dadelijk, niet wel te vreezen; maar dan stond ook te wachten dat de vervolgden zouden ontsnappen en zooveel mogelijk alle bewijsstukken vernietigen. Ik had derhalve geen keus. Op ge-

vaar, op een hevig gevecht zelfs met dat ruwe gezelschap, was ik voorbereid, en ik brak terstond op. De oude schout sloot zich bij mij aan. Wij waren in het geheel met ons tienen, waaronder ik en mijn griffier; daar deze echter een oud man was, wilde ik hem aan geen gevaar blootstellen, en liet hem in de woning van den schout achter. Wij begaven ons derhalve met ons negenen op weg.

Allen waren wij gewapend. Vijf van ons gingen te voet; drie geregtsdienaars met hunnen chef bleven te paard, om ons, als het noodig was, te hulp te komen. Ons plan van operatie was slechts in het algemeen bepaald; een gedeelte van ons zou het kasteel pogen binnen gelaten te worden, het andere intusschen zooveel mogelijk de uitgangen bezet houden. Over verdere bijzonderheden kon eerst later gesproken worden.

Het was een donkere October-avond. Er was geen ster aan den hemel te zien, en een hevige westewind gierde door het woud. Het huis van den schout lag in eene bergkloof; de weg naar het kasteel liep een tijd lang door deze kloof, en vervolgens een berg op, die met geboomte bedekt was. Geheel omhoog, zeide de schout, lag het kasteel. Wij klouterden al hooger en hooger, bijna een geheel uur lang. Het woud verliet ons niet. Eerst gingen wij voort op een smallen rijweg, die zich omhoog kronkelde; maar weldra verlieten wij dezen, en de schout leidde ons regtstreeks langs geen gebaanden weg, maar veilig onder boomen voort; hij was hier overal bekend. Wij hadden op deze wijze het dubbele voordeel van schielijker ons doel te bereiken en niemand tegen te komen. Wij bereikten dan ook het einde van het bosch en den top van den berg. Deze was eene donkere vlakte, waarop zich een mede donker gevaarte verhief: dit was het kasteel *Diburg*.

Wij hadden stilgehouden, en konden slechts tien minuten gaans van het kasteel verwijderd zijn. Licht was daarin niet te zien, gedruisch niet te hooren. Wij gingen verder naar het kasteel toe, en waren nu op voormaligen boschgrond. De boomen, die daar hadden gestaan, waren reeds voor jaren te gelde gemaakt, — misschien al door den vader van den tegenwoordigen eigenaar; de grond was vervolgens onbebouwd blijven liggen. Een paar minuten later kwamen

wij aan een pad, dat regtuit naar het kasteel toe liep, waarvan nu de omtrekken zigtbaar waren. Tot dusverre hadden wij ons bijeen gehouden; nu moest, en wel met de grootste omzigtigheid, het terrein verkend worden.

Ik ging met den schout alleen vooruit naar het kasteel toe. De omtrekken van dit gebouw werden hoe langer hoe duidelijker. Groot was het niet; het rotsuitstek, waar het op en in gebouwd was, had geen uitgebreid gebouw toegelaten; maar daarentegen was het des te hooger, met allerlei gevels en torenspitsen. Vroeger misschien mogt het eene trotsche vertooning hebben gemaakt, nu deed het dat niet meer.

Wij gingen steeds voorwaarts, en stonden eindelijk voor een hoogen muur; daarin bevond zich eene met ijzer beslagene poort, die gesloten was. „Deze muur," zeide de schout, „omringt het kasteel aan weerzijden tot aan de afhelling der rots er achter. Deze poort is de eenige ingang; een uitgangspoortje aan de achterzijde is er ook nog, maar men kan er slechts van binnen uit het kasteel bij komen."

Het was tien ure des avonds. „Zouden de bewoners al slapen?" vroeg ik. — „Dat denk ik niet," zeide de schout. „Zij blijven meestal nog al laat zitten drinken." — „Maar ik hoor niets." — „Zij kunnen ook aan den anderen kant wezen, en de wind komt hier van daan.... wat is dat?" — „Hoort gij iets?" — „Daar vlak achter de poort."

Naauwelijks had hij dit gezegd, of er deed zich een luid geblaf van honden hooren, vlak aan de andere zijde der poort, die wij voor ons hadden. Er bleef geen tijd van beraden over. „Vooruit!" riep ik: „ik zal aankloppen. Gij, heer schout, loopt naar de overigen, en roept hen hier."

Hij was al weg. De honden — het waren er twee — blaften allerverschrikkelijkst. Ik klopte intusschen aan. De wind gierde, om het hardst met de honden huilende, tegen de muren en tinnen van het kasteel, terwijl de weerhanen op de torentjes al krassende heen en weer draaiden. Het was de akeligste kattemuziek, die met mogelijkheid te bedenken is. In het kasteel zelf bewoog zich niets.

De schout keerde terug, en de geregtsdienaars te paard met hunnen chef kwamen met hem mede. Er kon toch nog een plan gemaakt worden. Een der geregtsdienaars, die uit

deze omstreek was, kende den weg, die van den berg af in de kloof aan gene zijde van het kasteel liep. Daar ergens moest de verborgen uitgang op het kasteel uitkomen, maar waar precies wist niemand. Het toeval echter kon ons behulpzaam zijn. Ik liet drie der geregtsdienaars met hun chef den weg afrijden, om de kloof te bezetten en op personen te waken, die misschien mogten willen ontvlugten. Op het kasteel bleef het nog altijd stil; alleen de honden bleven huilen en de wind loeijen.

„Men wil ons niet hooren," zeide ik; „zoo kan men ons wel den ganschen nacht laten wachten."

Daarop waren wij niet voorbereid geweest, maar wel de schout. Ik ken de oude poort," zeide hij. „Hij ziet er wel sterk uit, maar met een boomstam, zoo als er hier in den omtrek wel liggen, is hij zeer goed in te loopen. Laten wij echter eerst nog eens aankloppen."

Wij klopten nog eens aan. De honden hielden op te blaffen en knorden nog maar een weinig; het scheen alsof iemand hun geboden had stil te wezen. Eene stem liet zich nu ook aan gene zijde der poort hooren. „Wie is daar?" Het was de stem eener vrouw. — „Het is de oude meid," zeide de schout. „Waarom zou zij komen, en niet een van de mannen?" — „Ik ben het, Anna!" riep hij vervolgens; „de schout Erdmann. Doe open!" — „Maar wat wilt gij nog zoo laat?" — „Ik heb een boodschap voor mijnheer." — „Ik zal het zeggen."

Wij hoorden haar weder heengaan; de honden hielden zich stil en knorden nog maar een weinig; wij bleven wachten, maar ons klopte toch het hart.

Eindelijk zagen wij licht aan gene zijde van de poort; er naderden voetstappen, en wel, naar het scheen, van een enkel persoon, die een lantaren droeg. „Koest!" riep eene stem den knorrenden honden toe; het was eene mannestem. „De oude dienaar," zeide de schout. „Waarom zouden zij dien ouden man laten komen, en dat op dit uur en in dit weêr?"

De man met de lantaren verwijderde zich weder, en de knorrende honden volgden hem. Eene poos later keerde hij zonder honden terug, en de poort werd vervolgens van binnen geopend. Een hoogbejaard man stond bij het schijnsel

der lantaren voor ons. De haren, die hem nog waren overgebleven, waren sneeuwwit, en zijn gelaat droeg alle kenteekenen van opregtheid. „Wat wenschen de heeren?" vroeg hij. — „Binnen gelaten te worden, in naam der wet!"— „Volg mij," sprak hij, terwijl hij een diepen zucht loosde.

Ik liet hem de poort sluiten en den sleutel aan mij afgeven; een geregtsdienaar moest hier als wacht achterblijven. Met mijn ander gezelschap volgde ik den grijsaard naar het gebouw. Wij gingen eene brug over, die vroeger eene ophaalbrug was geweest, en kwamen op een smal voorplein. Het kasteel lag thans voor ons. Eene hooge ingangspoort stond open, en de grijsaard leidde ons naar binnen. Alles om ons heen was donker en stil. Wat zou nu daarop volgen? Had de heer van het kasteel in dit oude roofnest ons eene hinderlaag bereid? De grijze dienaar zag er eerlijk uit; maar hij kon zelf misleid zijn. Wij traden het hooge portaal binnen, en stonden in eene ruime voorhal. Er was geen ander licht dan dat van de lantaren, die de oude dienaar in zijne hand hield.

„Breng ons naar uwen heer," zeide ik tot den dienaar. — „De vrijheer is er niet; hij is op reis." — „Sedert wanneer?" — „Sedert dezen avond, vier of vijf uren geleden." — „Wie is er nog in het kasteel?" — „De genadige freule." — „En buitendien?" — „De oude meid en ik." — „Niemand anders?" — „Niemand." De oude man loog niet; ik was te laat gekomen. Maar ik kon toch nog iets te doen hebben; het was mogelijk, dat de vrijheer in der haast het een of ander bewijsstuk had achtergelaten, dat mij van dienst kon zijn; in allen gevalle moest ik zeker weten, of Antonia Heine er geweest was. „Breng mij in de kamer van den vrijheer," zeide ik.

Hij voerde mij door de voorhal in een breeden gang, en uit dezen in een tweeden, die smaller was. Aan het einde van dezen sloot hij eene deur open, en trad een ruim, hoog, gewelfd vertrek binnen. Het had een enkel hoog en breed boogvenster. Even als de bouwtrant van de kamer waren ook de meubelen ouderwetsch, die er zich in bevonden, maar alles zag er toch solide uit, en in der tijd was het kostbaar, misschien prachtig geweest. Dat een woest mensch daar gehuisd had, was nergens te zien. Ik maakte in de

eerste plaats schikkingen, at de verschillende deelen van het kasteel door geregtsdienaren bezet wierden. Den ouden schout hield ik bij mij in het vertrek, en daarop vroeg ik eerst den grijzen dienaar: „Waar is de vrijheer naar toe gegaan?" — „Hij heeft mij niets daarvan gezegd." — „Wanneer komt hij terug?" — „Ik geloof niet dat hij ooit terugkomen zal." — „Sprak hij daarvan?" — „Tegen mij niet; maar zijne laatste woorden, toen hij heenging, waren een afscheid voor altoos." — „Nam hij bagage mede?" — „Alleen zijn reischatouille." — „Vertrok hij alleen?" — „Eene vreemde dame vergezelde hem." — „Eene *vreemde*?" — „Ja; zij was eergisteren-morgen hier aangekomen." — „Hoe zag zij er uit?" — De oude dienaar beschreef mij Antonia Heine. — „Had gij die dame reeds vroeger gezien?" — „Nooit." — „Kende zij uwen heer?" — „Zij was zeer gemeenzaam met hem." — „Kan ik uwe freule ook spreken?" — „Ik zal u aanmelden." — „Ik laat aan de freule over, waar zij mij wil ontvangen."

De oude man vertrok. Ik keek nu het vertrek eens rond. Behalve de tafel en den ouden hoogen leuningstoel, vielen mij inzonderheid eenige oude kasten in den wand in het oog; zij waren van eikenhout, en van kunstig snijwerk voorzien. De ouderdom, misschien van eeuwen, had ze donkerbruin geverwd. Eenige stonden open; in anderen stak de sleutel. De eerste waren ledig; een der laatsten sloot ik open. Er hingen oude kleederen in; ik drukte er tegen aan, om te voelen of zich daarin of daarachter ook nog iets anders bevond. Op eens scheen het, alsof de wand der kast achter de kleederen week; ik schoof deze uit elkander en staarde in een donker vertrek. De kast had geen wand van achteren, en de muur, waartegen hij stond, had eene opening. Ik deelde dit aan den schout mede. „Waar zou die opening heenleiden?" vroeg ik hem. — „Och," gaf hij ten antwoord, „dat weet ik niet; zoo iets vindt men dikwijls in oude kasteelen."

Ik wilde het geval juist gaan onderzoeken, toen de deur van het vertrek geopend werd. De oude dienaar trad weder binnen, en had helder brandende waskaarsen bij zich. Eene dame volgde hem, — eene fijne, schoone, lijdende gestalte. Het was freule Sophie von Lengnau, de zuster van den vrijheer, de beminde van Wilhelm Grote. Ik had haar zoo veel

te zeggen, zoo veel mede te deelen; zij vermoedde het, en kon het aan mij zien. De oude man had de kamer weder verlaten. Zij wierp een blik op den schout, en toen een smeekenden op mij. Ik gaf den schout een wenk, dat hij ook even buiten zou gaan.

„Mijnheer," zeide zij nu tot mij, met eene stem, die tot in het hart doordrong, „ik weet het doel, dat u hier brengt. Mijn broeder is buiten het bereik uwer magt. Mag ik u evenwel verzoeken mij met vragen te verschoonen? Ik zou ze toch niet kunnen beantwoorden, daar zij het hart der zuster zouden vaneenrijten."

Zij zag mij smeekend aan, en ik moest haar toch vragen. „Zoudt gij mij ook dan niet antwoorden, wanneer daarvan het lot afhing van een onschuldige, die, van den moord verdacht, zich in hechtenis bevindt?" — Daarop was zij niet voorbereid geweest; zij werd bleeker, en zocht naar een antwoord, naar een besluit. — „Die onschuldige, freule, heet Wilhelm Grote." — „Dat vermoedde ik bijna!" gilde zij en dreigde te bezwijmen, zoodat ik haar naar een leuningstoel moest brengen, waarin ik haar deed plaats nemen. Toen ging ik voort: „Ik besef den zwaren strijd, dien gij te strijden hebt, freule! Veroorloof mij echter voor 's hands nog eenige vragen, die u niet betreffen." — „Vraag, mijnheer!" — „Eergisteren is eene vreemde dame hier op het kasteel geweest." — „Ja, mijnheer!" — „Zij heeft met uwen broeder het kasteel verlaten." — „Ja, mijnheer!" — „In welke betrekking stond zij tot uwen broeder?" — „Maar mijnheer, hoe kan ik u daarvan mededeeling doen? Mijn broeder was..., mijn broeder bevond zich met zijne blinde hartstogten geheel in hare magt." — „Kunt gij mij zeggen, wat uw broeder met die vreemde dame heeft afgesproken?" — Zij gaf geen antwoord, maar maakte eene flaauwe afwijzende beweging. — „En Wilhelm Grote?" vroeg ik nog.

Nu kon zij zich niet langer weêrhouden; een stroom van tranen welde uit hare oogen, en zij stond op. „Sta mij toe te vertrekken, mijnheer! ik bid er u om. Ik moet mij alleen begeven, om in stilte met mijzelve te overwegen, wat mij in deze te doen staat. Morgen vroeg, wanneer ik u verzoeken mag, of, wanneer gij zoo lang niet wachten kunt, binnen een uur, zal ik u antwoord geven."

Ik verliet haar, die arme, die ongelukkige. Haar lot ging mij diep aan het hart. Zij had zoo veel, zoo lang geleden, en het zwaarste van haar leven ging zij thans te gemoet. Den beminde of den broeder, wien zou zij tot moordenaar maken? Ik moest intusschen met zoeken naar bewijzen van overtuiging voortgaan, of eigenlijk daarmede beginnen. Iets ten minste hoopte ik te vinden, al ware het ook maar een verloren of achtergebleven stuk papier, dat opheldering omtrent de vroegere betrekkingen van den vrijheer gaf.

De schout kwam niet in het vertrek terug; hij visiteerde misschien de verschillende posten, die in het huis waren uitgezet. Ik zocht overal rond, maar vond niets; toen ging ik weder naar de oude kasten, en sloot een er van open, doch eene andere, dan waarin ik vroeger de opening van achteren ontdekt had. Het was eene groote kast, waarin ook kleederen hingen, en wel alles nog uit den ouden tijd, rijkelijk met goud en zilver geborduurd. Ik zag die overblijfselen van verdwenen grootheid, en wendde mij er van af.

Toen kwam het mij op eens voor, alsof ik een zacht geruisch hoorde. Ik meende dat het de schout zou zijn, die terugkeerde; maar neen, daar stond eene wezenlijke gestalte voor mij, — geen edel gelaat, door schaamte en rouw beneveld, maar door woesten hartstogt verwrongen. Het was de vrijheer von Lengnau — ik kon er niet aan twijfelen. Hij had geheel de figuur van Wilhelm Grote; even als deze droeg hij een vollen baard en krullend haar, maar beide waren donkerder en glanziger.

Hij was door de opening in de oude wandkast binnengekomen; die opening moest door een verborgen gang naar den geheimen uitgang van het kasteel leiden; ik begreep dit, zoodra ik hem zag. Maar waarom was hij teruggekeerd? Wat wilde de ontembare hier? Welke hartstogt moest in hem ontwaken, toen hij in zijne kamer een vreemdeling vond, die bezig was in zijne goederen te snuffelen? Neen — want ook hij moest in dit oogenblik zijne gevolgtrekkingen maken — geen vreemdeling, maar een lid van de crimineele regtbank, — iemand, die hem op de hielen zat en hem aan den beul kon overleveren.

Hij stond vol trotschheid voor mij, en zag mij scherp aan met een blik van toenemende woestheid. Ik verwachtte een

aanval van hem op dood of leven, en greep naar eene pistool, die zich in mijnen borstzak bevond. „Verroer u niet!" riep hij met eene gesmoorde stem. Ik kon mij ook reeds niet verroeren; want zijne eene vuist had het gewricht mijner regterhand met reuzenkracht omspannen, en met zijne andere haalde hij bedaard een pistool te voorschijn, terwijl hij zeide: „Wanneer gij een enkel geluid geeft, zijt gij des doods!"

Ik was in zijne magt. Wat zou er nu volgen? Hij keek langzaam in de kamer rond, en wendde zich daarop weder tot mij. „Gij zijt crimineele regter, mijnheer?" — „Ja." — „Gij zoekt mij hier?" — „Ja." — „En ook naar bewijzen tegen mij?" — „Ja." — „Weet gij, mijnheer, waar gij hier zijt?" — „In uw vertrek; uw dienaar heeft op mijn verlangen mij hier gebragt." — „Gij zijt ook in het vertrek mijner voorzaten." — Ik zweeg. — „En het is goed dat gij hier zijt; ik behoef geen andere getuigen er bij te roepen, zelfs mijn ouden dienaar niet."

Waartoe wilde hij een getuige hebben? Zijne gelaatstrekken werden minder woest. Zij werden kalmer, — zij werden bijna edel.

„Hoor mij aan, mijnheer!" ging hij voort. „Ik stam af uit een oud-adellijk geslacht. Ik ben de laatste van dezen stam en heb nooit iets edels verrigt; ik ben ontaard en meende daarin te kunnen volharden. Maar toen ik heden het kasteel mijner vaderen den rug had gekeerd, en wel voor altijd, toen gevoelde ik, mijnheer, dat ik alles kon, maar dat eene niet. Ik ben de moordenaar, dien gij zoekt; ik heb mijnen naam, mijn geslacht, mijne voorzaten onteerd. Hier in dit kasteel, in het vertrek, waarin ik, waarin zij geleefd hebben, — hier, waar hunne edele geesten mij omzweven — hier ben ik hun, hier ben ik mijzelven voldoening schuldig. Betuig dat aan de wereld, mijnheer, en aan mijne arme zuster?"

Hij liet mijnen arm los en zette de pistool tegen zijn voorhoofd. Ik wilde hem weêrhouden; maar hij was schielijker dan ik, en zijne hand drukte af. Voor dat ik tot mijn besef kwam, lag een lijk voor mij. De oude, grijze dienaar van het huis was de laatste eerlijke man op het kasteel der trotsche vrijheeren von Lengnau. De laatste spruit van dit

geslacht had zijn trotsch hart ten einde toe bewaard; hij had bekend de moordenaar te zijn, dien ik zocht, en zich onmiddelijk daarop het leven benomen.

Wilhelm Grote legde eene volkomene, niet meer bekentenis, maar getuigenis af. Hij had den vrijheer von Lengnau in Californië weder aangetroffen, doch eerst den laatsten tijd van zijn verblijf aldaar, en toen hij reeds op het punt stond om naar Europa terug te keeren. Grote had toen reeds het vermogen verworven, dat hij bezat. De vrijheer had misschien tienmaal iets verworven, maar het ook tienmaal weder verloren, door zijn ligtzinnigen levenswandel en omgang met allerlei gespuis van avonturiers en avonturiersters. Toen Grote hem ontmoette, bezat hij weder niets, en toch wilde hij naar Europa terugkeeren. De reden hiervan was voor Grote een raadsel, en de vrijheer gaf hem daaromtrent geen opheldering. Grote ging voor het overige niet met hem om.

De vrijheer leefde te zamen met eene even schoone als doortrapte persoon — eene actrice of danseres — die hij op een tooneel te Sint Francisco het eerst gezien had. Zij sprak verscheidene talen, onder anderen uitstekend Engelsch en Hoogduitsch, ofschoon zij in Spanje geboren was. Deze vrouw oefende eene onbegrijpelijke magt over hem uit; het scheen Grote, alsof zij het was, die naar Europa wilde terugkeeren, en de vrijheer slechts haren wil volgde; de ware reden van beider terugkeer zou hem eerst in Europa duidelijk worden.

Bij zijne aankomst te Antwerpen ontmoette hij daar Frans Bauer, dien hij in Californië had leeren kennen. Bauer was daags vóór hem te Antwerpen aangekomen. Zij spraken over deze en gene bekenden, en hij vertelde aan Grote, dat hij met Langner en zijne vrouw aan boord van het zelfde schip den overtogt gedaan had. De vrijheer had zich namelijk in Amerika *Langner* genoemd, en zijne beminde, die hij niet als *Antonia*, maar als *Lola* — eene verkorting van den Spaanschen naam Dolores — toesprak, had hij voor zijne vrouw uitgegeven. Hij had Grote verzocht zich bij hen te houden, daar zij toch den zelfden weg uit moesten; maar daags vóór het vertrek deelde Bauer hem mede, dat Lang-

ner nog verscheidene dagen blijven moest en zijne vrouw alleen vooruit zou reizen, en dat Langner hem verzocht had haar naar huis te vergezellen, waartoe hij zich bereid had verklaard. Nu was ook Grote bereid zich bij zijnen bekende aan te sluiten.

Bauer, Grote en Antonia Heine — of zoo als zij anders heeten mogt — reisden te zamen op den spoorweg, van Antwerpen af, en bleven bij elkander tot aan het bewuste spoorwegstation. De twee mannen namen daar een huurrijtuig, en toen zij instapte, was ook Antonia er weder — toevallig, zoo als zij zeide — en reed als derde persoon mede. Zij reden af: Bauer wilde doorrijden tot aan de plaats, waar een zijpad naar zijn dorp liep; Grote wilde naar het kasteel *Diburg*, om Sophie von Lengnau te spreken voor dat haar broeder terug was.

Waarheen Antonia Heine wilde, had zij niet gezegd. Zij kwamen aan den zijweg, die naar Bauers dorp liep. Hij wilde het rijtuig echter niet tweemaal laten stilhouden, en Antonia reed nu alleen verder. Bauer en Grote namen van elkander afscheid, en de eerste sloeg den weg in, die door het bosch heen naar zijne woning liep.

Grote ging langzaam op den grooten weg voort, en hij had bijna het zijpad bereikt, dat hij wilde inslaan, toen hij op eens in de stilte van den avond een schot hoorde vallen. Het schot viel achter hem, in de rigting, die Bauer had ingeslagen. Hij bleef verschrikt staan en het viel hem heet op het hart. Waarom was de vrijheer von Lengnau achtergebleven? Waarom had hij Bauer verzocht zijne vrouw te vergezellen? Deze laatste, die reeds op het spoorwegstation afscheid van hen genomen had, was even daarna door een zeldzaam toeval weder met hen bijeen gekomen. Zij had onder weg veel met Grote gesproken, en hem blijkbaar in haar belang trachten over te halen. En toen hij eindelijk met Bauer was uitgestapt, had zij hem — dit herinnerde hij zich nu — trachten tegen te houden; ook had zij van tijd tot tijd op Bauer blikken geworpen, die weinig goeds te kennen schenen te geven.

Een groote angst overviel hem, en hij snelde in allerijl terug, den weg op, dien Bauer had ingeslagen, en kwam in het bosch naar de plek, waar, naar zijne meening, het schot

gevallen moest zijn. Hij ging nu voorzigtiger, en bleef dikwijls staan, om te luisteren. Daar hoorde hij eindelijk in de diepte van het bosch, ver ter zijde van den weg, een geruisch; het kwam hem voor alsof iets in het geboomte gesleept werd. Hij snelde er heen, maar zoo onhoorbaar als mogelijk was.

Het geruisch had opgehouden, maar hij drong nogtans verder; een schot viel door de duisternis, naauwelijks tien schreden van hem af, en de kogel kwam in een boom te land, vlak naast hem. Hij sprong naar de plaats toe, van waar het schot was gekomen, en — stond voor den vrijheer von Lengnau, die op het punt was om een tweeden haan van zijne dubbele pistool te spannen. Een lijk — dat van Bauer — lag aan zijne voeten.

Grote sprong naar den moordenaar toe, om hem zijn moordtuig te ontrukken. Zij worstelden daarbij, en onder dit worstelen ging het geweer af. Dit was Grote's redding tegen den woedend geworden moordenaar, wien in dit oogenblik een tweede menschenleven minder waard was dan het eerste. Grote kon de vlugt nemen, — maar wat kon hij meer? De misdaad was voltooid. „Klaag den broeder van uwe beminde aan!" riep de moordenaar den ontvlugtenden Grote spotachtig na.

Wij vragen nu, kon hij dit? Neen, en het moest ook zoo niet wezen. De moordenaar moest zichzelven aanklagen en heeft zichzelven zijne straf toebedeeld. Ook had hij in zijne portefeuille de geroofde som teruggebragt, die aan de familie Bauer werd ter hand gesteld.

Wilhelm Grote en Sophie von Lengnau werden een jaar later een paar. Van Antonia Heine — ten minste, van eene vrouw onder dezen naam — heeft men niets meer vernomen.